
13
14 E
20

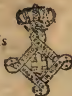
DN. IOACHIMI MYNSINGERI A FRVNDECK IVRISCONSVLTI CLARISSIMI

IN TRES LIBRI II. DECRETAL. TITVLOS, DE PROBATIONIB. DE TESTIB. & attest. & de fide instrument. Commentarij: nunc primùm in communem iuris studiosorum vsum in lucem editi.

Accesserunt eiusdem Dn. Mynsingeri Enarrationes breues quidem & succinctæ, sed quæ iusti commentarij loco haberi possint, in solenne ac memorabile cap. Quoniam frequenter &c. quod sub tit. VI. (vt lite non cont. non proced. ad test. recept. &c.) lib. II. Decretal. extat.

Cum summarijs & indice rerum & verborum locupletissimo.

Cum gratia & Priuilegio Cæsareæ Maiestatis ad Octennium.

HELMSTADII
Ex Officina Iacobi Lucij Transyluani.
Anno M. D. LXXXII.

INSIGNIA GENTILITIA
MYNSINGERORVM A FRVNDECK.

IN IOACH. MYNSINGERI
à Frundeck insignia.

MARCVS TATIVS ALPInas, I. C. & Imperialis Cameræ olim Asseßor.

Aſpice Phrundecchæ proauita inſignia ſtirpis,
Nobilis emeritum gentis equeſtre decus.
Accipitres, caßis furcata, coronaq́, & uri
Cornua, Pauonisq́, aurea penna, ſimul:
Felix auſpicium thalamo, felicius armis,
Fidaq́, in Auſtriacos cognita ſigna Duces.

In eadem Ioan. Schoſſeri P. L. carmen.

Auſtriacam quæ fida domū Iouis incolit ales,
Iuſtaq́, cum magno Cæſare ſceptra tenet:
Accipitres experta pios, & marte potentes,
Sæpius aduerſa ſorte premente, fuit:
Inclyta quos miſit Frundechæ gloria gentis,
Vnde ſuos ortus Mynſiger ipſe trahit.
Mynſiger, interpres velut alter Scæuola Iuris,
Sulpitio fandi nec ratione minor.
Has igitur volucres auium regina tuetur,
Illuſtres alijs & magis eſſe iubet:
Et ſua dum ſtatuit virtuti præmia, tali
Exemplo reliquas admonet eſſe pias.

ILLVSTRISSIMO HEROI AC PRINCIPI Dn. GVILHELMO IVNIORI, DVCI BRVNOVICENSI ac Luneburgensi &c. Domino suo clementissimo. S. D.

VM ante septem P. M. lustra, illustrissime princeps, iuuenis admodum, & necdum annum ætatis 21. egressus post adeptum iurisconsulti titulum in celebri Academia Friburgensi Brisgaudiæ ad profitendum publice in iure ciuili assumtus fuissem: & primùm institutiones Imp. Iustiniani, veluti prima iuris nostri elementa pro virili enarrassem (qua diligentia, & profectu studiosorũ, docebunt scholia in easdem à me tum congesta, & in publicum deinde emissa) tandem Georgio Amelio V. Cl. & in eadem tum Academia Antecessore, iurisq; pontificij Professore primario, è viuis sublato, communi senatus Academici suffragio ad eam prælectionem euectus, in præcipuos aliquot libri II. Decretalium titulos, quos tum interpretabar, commentarios dictare auditoribus meis, quos non infrequentes habebam, solitus fui: non eo quidem animo, vt in vulgus aliquando deuenirent, sed vt ipsis hac docendi ratione eò magis commodarem, & prodessem.

Ex hac deinde palestra profitendi publicè, Anno nouissimi temporis 1548. in comitijs tum Augustæ Vindelicorum habitis à Diuo Carolo V. Imp. Opt. Max. Spiram ad summum imperij Germanici tribunal (iudicium imperialis Cameræ vocant) accersitus, & in numerum Assessorum cooptatus, octennium ferè continuum cum cæteris antecessoribus, viris clarissimis, causis iudicialibus in eo tribunali definiendis interfui: qua se-

)(2 dulitate

dulitate, diligentia, & integritate, eorum relinquo iudicio, qui tum mihi collegæ assidebant.

Postea verò cùm morbidi aeris intemperies, quæ Spiræ, maximè æstiuo tempore, ingruere propter frequentes Rheni inundationes solet, me inde abegisset, & in hasce Saxoniæ oras ab illustriss. quondā Henrico iuniore, Duce Brunouicen. & Luneburgensi &c. (piæ memoriæ) vocatus, Cancellariatus functionem suscepissem, forensibusq; cotidiè negotijs distinerer, neque in hac tam operosa functione iuris nostri studijs amplius vacare liceret, factum est, vt non paucæ mearum commentationum, quas Friburgi olim profitendo publicè congesseram, atque auditoribus ad calamum dictaram, partim squalore, situq; obductæ, partim tineis & muribus corrosæ prorsus interciderint.

Postquàm verò aliquot ab hinc annis ab hoc Cancellariatus munere propter ingrauescentem meam ætatem, ab inclyto principe IVLIO, Henrici iunioris filio, Domino meo clementissimo (apud quem post felicem patris sui ex hac vitæ statione in cœlestem patriam migrationem in eadem functione aliquot annis permanseram) multis precibus honestam impetrassem dimissionem, meamq; ab aula discedens, & in proprios rediens lares, suppellectilem literariam in ordinem digererem: inter cætera nonnullas adhuc integras penes me lucubrationes in aliquot libri II. Decretal. titulos extare comperi.

Cùm autē eas postea quibusdam non vulgaris autoritatis amicis, singulari fide atq; amicitia mihi coniunctis, ac summi nominis in legalium studiorum professione viris familiariter & priuatim communicassem, hasque ipsi legendo percurrissent: cœperunt me obnixè rogare,

&

& obtestari, ne illas diutius in tenebris delitescere sinerem, sed potius publicæ Studiosorum iuris (vt asserebant) vtilitati inseruiens, typis tradi, atque in apertum proferri permitterem. Et quamuis ego has ipsas non eo fine initio congestas esse assererem, vt lucem viderent, easq; admodum tenues & ieiunas videri, neque dignas esse dicerem, vt in hac tàm copiosa ingeniorum fertilitate, in tanta omnium doctrinarum vbertate, mihi cum hisce in publicum prodeundum esset: meq; vereri dicerem, mox esse futuros & suborituros malè sedulos, qui eas omnino superfluas, ac me velut actum agentem, atq; noctuas Athenas (quod dicitur) deferentem, reprehensuri essent: (Nam, vt hodie Vitilitigatorum plena sunt omnia, extituros quosdam omninò auguror, qui varijs nominibus has meas lucubrationes traducere neutiquā sint prætermissuri:) Veruntamen cum illi contrà, causationes has meas multis non leuibus argumentis refutarent, ac prorsus reijcerent, meq; rogare ac hortari non desinerent, vt in omnium manus deuenire illas paterer: addentes etiam, eas non parùm studiosis, maxime Tyronibus iuris, profuturas esse, propterea quod ea, quæ sic olim profitendo dictassem, ad claram & exactam textuum explicationem adaptata sint, & si quæ materiæ ab interpretibus ante me confusè ac intricatè admodum tractatæ fuissent, eædem certis à me axiomatibus & doctrinis comprehensæ reperiantur. Horum crebris tandem efflagitationibus deuictus, aliquot ex ijs, quæ adhuc penes me delitescebant, commentarijs (nempe in Titt. De probationibus, de testibus & Attestationibus & de fide instrument.) sicut olim a me corrasa, dictataq; auditoribus publicè fuerunt, coacta quidem voluntate magis, quam spontanea inuulgari permisi.

Quanquam autem iam natu ipse grandior has lucubrationes sub incudem reuocare, non pauca in eis locupletare, multa maturius digerere, perpolire, & expla-

)(3 nare

narc potuissem, & si qui forte lapsus in mea iuuenili ætate commissi essent, eos iam tollere debuissem: (ingenue enim profiteor, quædam ijs inesse non satis exacta, iustisue legum rationibus fulfulta, quæ quidem & notis quibusdam examinanda, discutiendaq; accuratius fuerant.) Attamen quia & ætatis meæ iam deuexæ infirmitas, & valetudinis aduersæ incommoda, quibus grauiter interdum affligor, plurimæq; occupationes forenses, quæ mihi etiam nolenti & reluctanti sæpe obtingunt, istud facere hoc quidem tempore prohibuerunt: permisi illas, veluti iuuenilem partum, cum suis næuis & verrucis, sicut olim a me ex protesso auditoribus propositæ fuerunt, in publicum exire, hac ipsa in præfatos tres Decretal. titulos commentariorum editione periculum facturus, an ea studiosis iuris accepta, grataq; sint futura. Nam si placuisse illa ipsis intellexero, siq; aliquis inde in publico fructus constabit, satis magnum me fecisse operæ pretium putabo, satisq; præmij hac inuulgatione assecutus mihi videbor: & facile permittam, daturus etiam sum operam, vt & reliquæ commentationes, quæ situ quidem & squalore non parum obductæ, saluæ tamen adhuc penes me extant, propediem in studiosorum iuris gratiam ex carcere in lucem similiter emittantur.

Tuæ autem Celsit. Illustrissime Princeps, hosce tres de probationibus, de testibus & attestationibus & de fide instrumentorum commentarios inscribere, ac nuncupatim dedicare libuit: Idq; non solum ob inueteratam, & à multis iam annis receptam consuetudinem, qua scriptores ingenij sui monumenta principibus aut alijs præstantibus heroibus, atque patronis deuouere & consecrare solent, vt eorum præsidio nixi, ab inuidorum & maleuolorum calumnijs tuti esse possint, suisque lucubrationibus maiorem inde autoritatem quærant:

sed

sed ea potissimum ratione, vt gratitudinis meæ aliquam pro singulari clementia, fauore, & beneficentia, qua Tua Celsit. me hactenus est complexa, significationem darem, vtque meæ erga eandem obseruantiæ testimonium aliquod extaret publicum. Amo enim, & veneror, ac suspicio te, inclyte princeps, non modo propter eximias, ac principe dignas à Deo tibi concessas animi dotes, quæ magno in te aceruo coniunctæ reperiuntur: sed imprimis ob veræ Religionis studium, cognitionem, amorem, & pium Zelum, quo flagras, non tam in bene constituendis tuis Ecclesijs & scholis, vt pura in eis retineatur doctrina, quam in administranda etiam omnibus tuæ ditioni subiectis cuiuscunq; ordinis hominibus iustitia, suum cuique æqua lance tribuendo, siue præmio afficiendi sint boni, siue pœna improbi. Nam hisce duobus veram contineri Reipublicæ gubernationem, præmio scilicet & pœna, sapienter Solon olim dixit. *Cicero ad Atticum.*

Palam quoque est, & in comperto omnibus, qui te norunt, duo illa Platonis præcepta, quæ eos, qui Rebuspub. præfuturi sunt, tenere vult, ab ipse te hactenus diligenter in politicis obseruata fuisse. Vnum est, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quæcunque agunt, ad eam referant, suorum commodorum obliti: Alterum, vt corpus totum Reipub. nedum partem aliquam defendant, reliqua deserant. In quam sententiam Augustinus etiam scribit, in hoc reges seruire Deo, si in regno suo bona iubeant, mala vetent, non solum quæ ad societatem humanam, sed quæ ad religionem quoque diuinam pertinent. Tales idcirco reges & principes honeste sancteq; imperantes Sapiens merito *sanitatem orbis terrarum, & Populi stabilimentum* nuncupauit. Atque vtinam hæc, quæ diximus, omnes Germaniæ nostræ principes, ac cæteri magistratus, attentius interdum animaduerterent, seque ministros Dei esse considerarent, maiore certo *Cice: lib. 1. officio.* *Lib 3. ad Chr[illegible]st.* *Sapeint. cap. 6.*

cura & diligentia efficerent, quæ Deo grata essent humanæque societati salutaria. Ab hoc autem fine quam longe aberrent hodie magistratus quidam, rerumq; publicarum gubernatores, qui otium (vtinam ocium tantum) sectantes, suiq; deq; ferunt, quomodo Respubl. administrent, nemini, proh dolor, notum est. sed meminerint velim, ipsos olim iusto iudici Deo, rationem suæ administrationis reddituros esse.

Cogitare equidem sæpius, ac in memoriam reuocare deberent, quicunque rerum gubernaculis præfecti Psal. 82. sunt DEI Opt. Max. dictum illud: *Ego dixi, vos Dij estis.* Illis enim verbis Dominus significare voluit, diuinum plane officium esse, quod quisq; magistratus, siue superior, siue inferior gerit: in cuius rei testimonium, suum illi diuinum impertit nomen, ac si diceret: Non vestra potentia, vel sapientia, non vestris consilijs, imperia constituuntur, retinentur, conseruantur, & sunt generi humano salutaria: sed a ME, qui rex sum regum, & Dominus Zebaoth, vobis traduntur, per me retinentur, & propter me conseruantur, suntq; mortalibus salutaria. Ego enim sum, qui constituo reges, qui do salutem regibus, & per quem regnatis, atq; alijs imperatis: in cuius rei testimonium & diuinum nomen meum vobis communico, vt Dij appellemini.

Cum igitur Deus cuiuscunq; ordinis magistratum summi nominis ornat societate, haud dubie seuerissime etiam postulat, vt huic sanctissimo atq; augustissimo titulo quilibet magistratus factis & re ipsa respondeat: piissimi reges Iosaphat commonefactioni obtemperando. Nam is a se constitutos gubernatores & iudices in populo 2. Paral. cap. 19. Dei, hunc in modum dulcissime alloquitur: *Videte (inquit) quid agatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed DEI, & quodcunq; iudicaueritis, in vos redundabit.* Sit igitur

tur timor Domini vobiscum, diligentia cuncta facite. Non enim apud Dominum DEVM iniquitas est, nec personarum respectus, nec acceptio munerum.

Quo præcepto quid cogitari splendidius, aut sanctius potest? Etsi enim multa sunt a Platone, Aristotele, & iureconsultis sapienter tradita de officijs iudicum: tamen nulla extat similis commonefactio in omnibus Philosophorum & iurisconsultorum scriptis. Requirit Iosaphat in quouis magistratu tres maxime necessarias virtutes: quarum prima & summa est TIMOR DEI. Neminem timet iudex, qui DEVM non timet: sicut iniustus iudex in historia euangelica nec Dei, nec hominum respectu mouetur. Cogitet igitur quiuis magistratus, se DEI esse vicarium, & rationem reddendam esse non hominibus, sed DEO, supremo & iustissimo iudici. Altera virtus est FIDELITAS, quæ complectitur scientiam iuris, & in ferendis sententijs diligentiam, qua causæ accurate cognoscuntur, & vtraque pars secundum veterem legem Atticam auditur. Postrema est IVSTITIA, secundum leges iudicans & προσωποληψίαν [illegible] uitans: sic, vt nec persona cuiusquam moueatur, nec pecunia se corrumpi sinat: non defendat Harpalos, nec veniam det coruis, aut vexet columbas.

Quorsum etiam grauissima illa Salomonis ad reges & principes parænesis spectat, cuius hæc sunt verba, animis quorumcunque magistratuum diligenter infigenda: *Audite reges & intelligite, qui iudicatis fines terræ, discite: præbete aures, qui regitis populos, & qui gloriamini in multitudine nationum. Quia potestas a Domino vobis data est, inquiret ille in actiones vestras, & consilia vestra perscrutabitur. Iudicium in Proceres rigidissimum exercebitur, & in potentes inquiretur acriter.* Sapien. 6.

Vtinam hæ piæ admonitiones locum haberent apud omnes, qui magistratu funguntur, rerum gubernacula tenent, & Christi nomen profitentur. Vtinam (inquam) ad hanc præclarissimam normam & sua consilia ac labores vniuersos dirigere atque accommodare studerent: certe minus esset hodie Tyrannidis, minus crudelitatis, & oppressionum, nec tot miseri homines iniquis premerentur iudicijs. imo omnes eorum actiones prosperum ac felicem haberent successum. Neque enim dubium est, idemque passim sacræ literæ, & Prophetarum scripta palam testantur, ijs regibus & principibus omnem obuenturam felicitatem, qui hoc sedulo agunt, vt cultus Dei sit purus, iustitia subditis recte administretur, honestasq; morum consuetudo, & qui in suis consilijs non in vires humanas, sed in auxilium diuinum respiciunt. Econtra vero illis, qui Religionis puritatem negligunt, iustitiam administrare cessant, scelera in mores abire sinunt, suasque spes in præsidijs humanis, non in Deo collocant: omnis generis calamitates, regnorum, principatuum, ciuitatumq; excidia, & æterna denique supplicia minantur.

De Theodosio Imp. scribitur, eum non modo in omni vita, sed tum maxime etiam, cum corpore solueretur, magis de Ecclesiæ reiq; publicæ statu quam de sua suorumque salute fuisse sollicitum. Hoc sibi imitandum, velut Ideam boni operis, si principes & gubernatores hodie proponerent, suasq; consilia, cogitationes, studia eo dirigerent, vt secundum Deum maxime seruirent Ecclesiæ, illius propagationi omni ope commodarent, ac iustitiam inter subditos æqualiter ministrari procurarent, publicaque magis, quam priuata curæ sibi esse sinerent, nulla mediusfidius naufragia in extrema atque adeo vniuersa Repub. Christiana, sed ne tempestate quidem certe, aut plane fluctus vllos pertimesceremus, prospero ac tranquillo semper cursu ac omni

no

hic tutò nauigaremus: nunc quia & puritas doctrinæ, verusq; DEI cultus, ac iustitiæ administratio passim negliguntur, & ad priuatam magis, quàm vtilitatem publicam diriguntur omnia, quid mirum, si huc illuc iactati portum capere non possumus? Illud quoque, velut pro coronide, hic omittere non possum, quæ res malos principes faciat: Et Vopiscus in Aureliano id perbellè in hæc verba commemorat: *Imprimum nimia licentia: deinde rerum copia: amici præterea improbi, satellites detestandi, Eunuchi auarissimi: aulici vel stulti, vel detestabiles: & quod negari non potest, rerumpublicarum ignorantia &c.* Equidem Diocletianum principem, idem autor refert, iam priuatum, dixisse. *Nihil esse difficilius, quàm bene imperare. Colligunt enim se quatuor, aut quinq;, vnumq; consilium ad decipiendum principem capiunt: dicunt quid probandum sit: princeps qui domi clausus est, vera non nouit, cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur: facit iudices, quos fieri non oportet: amouet à repub. quos debebat retinere: quid multa? bonus, cautus venditur imperator &c.* Verum de hoc alias fortasse commodius:

Nunc vt ad te rursus, illustrissime ac inclyte princeps deueniam: cum certo sciam, tuam Celsit. non minorem puræ religionis conseruandæ & propagandæ, quam iustitiæ inter subditos tuos æquabiliter administrandæ curam habere: non possum te non summis prædicare laudibus, ac palam profiteri, isthac te tam pia, salutari, & vere Christiana gubernatione iamdudũ non modò subditorum, sed & aliorum omnium animos ac beneuolentiã tibi deuinxisse, & adhuc cotidiè deuincere. Neq; ob hanc vnam causam (quæ certe præcipua est) tantopere te suspiciunt & admirantur omnes: verum quod etiam in te fulgent plurimarũ vere heroicarũ virtutum ornamenta (vt sunt iustitia, sapientia, animi fortitudo, liberalitas, clementia, & aliæ præclaræ huius generis virtutes) eaq; vel toti Germaniæ sic cognita atq; perspecta,

vt illa hic celebrare, aut te in os laudare planè superuacaneum sit. Quin & generis tui antiquissimum splendorem, & cum summis Impp. regibus, ac principibus arctissimum cognationis atq; affinitatis vinculum, tanquàm res cuiuis notissimas, præstat hoc potissimùm loco & tempore tacere, quàm verbis pluribus commemorare.

Quapropter quod reliquum est, abs te, inclyte princeps, Domine clementissime, maximopere contendo, supplexq; rogo, vt tenuè hoc, & leuidense, nec Celsit. isti tuæ satis conueniens munusculum benignè, & tranquillo animo suscipias, veluti μνημόσυνον quoddam, certamq; ac perpetuam meæ erga T.C. iustæ obseruantiæ, necnon debitæ gratitudinis testificationem: atq; hosce tenues commentarios in manus studiosorum iuris per totum literarium orbem, te auspice, prodire patiare, & ab omni Cynicorum latratu (qui aliorum famæ insidiari, aliorumq; conatus malè narrando ac interpretando extenuare, calumniariq; solent) ingenij magnitudine, tuiq; nominis splendore vindices, ac tueare: quod à T. Cels. haud erit alienum. siquidem principes & Magnates honesta studia, eorumque cultores amplecti debent & solent. IESVS Christus Theander, DEI & Mariæ filius T. C. cum illustrissima & pijssima coniuge, liberisq; dulcissimis multos in annos florentem, sospitem, ac incolumem ad nominis sui gloriam, Ecclesiæ & reipublicæ piam tranquillitatem conseruet, Amen. Helmstadij in illustri Academia Iulia. Kalend. Martij, Anno nouiss. temporis M. D. LXXXII.

T. Illustriss. C.

Addictiss.

IOACHIMVS MYNSINgerus à Frundeck I C.

DOMI-

DN. DETHARDI HORSTII IVRISCONS. ET IN ACADEMIA IVLIA HELMSTADIANA PROFESSORIS in hosce Mynsingeri Commentarios Epigramma.

N precibus victus tandem depromis, amice,
Quæ, IOACHIME, nimis delituêre diu.
Et merito hæc profers: etenim Brisgouia multos
Annos nunc numerat, te reuerenter amans.
Friburgumque tui memor est: (vbi iura solebas
Et leges dextro promere Marte sacras:
Vnde decus primò, magnum nomenq; parasti:)
Nec voluit condi, sed tua scripta legi:
Assiduisque teri manibus, dignissima sensit:
Sentit idem Phœbo tota dicata cohors.
Quodque nihil poterit dici sublimius vnquam,
Cui socius quondam tu quoq; charus eras.
Sceptra Augusta tenens, amplissimus ille Senatus
Imperij vidit, dignaque luce putat.
Ingeminant igitur crebris nunc vocibus annos,
Qui cupidè legum castra sequuntur, iô:
MYNSINGERE, tibi, tua quod doctissima scripta
In nostras tandem es passus abire manus.
Grates æternas agimus, petimusque libellos
Vt plures ædas, quos tua claustra tenent.
Tuque parens nostrûm studiorum adiutor, & autor,
Sis, maneas felix, viue, valeque diu.

NOBILIS ET ERVDITI ADOLESCENTIS, HENRICI A GITTELDE iuris studiosi, in hosce Dn. Mynsingeri, Affinis sui honorandi Commentarios,

Carmen Græcum.

Ολλὰ μὲν οὐράνιος φανερῶς πανυπέρτατ᾽ ὀλύμπου
δώματ᾽ ἔχων ὁ πατὴρ, τῇ ἐν μάλα πίονι χειρὶ
τοῖς μερόπεσσι βροτοῖσιν ἐδώκατο ἀγλαὰ δῶρα,
τὰ θνητῶν ἀνδρῶν οὐδεὶς κατ᾽ ἀπείρονα γαῖαν
ἐξαυδᾶν δύναται, καὶ ὡς θέμις ἐστὶν ἐπαινεῖν.
ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων δώρων ἀγαθῶν τε ἐόντων
οὕτως ἐστὶ βροτοῖς εὔχρηστον, ἢ ἔνθεον ἄλλο,
ὡς δίκη ἠγαθέη μητὴρ ἀρετῶν συναπασῶν.
οἱ γὰρ τῆσδε καλῶν ἐπαινοὶ ἔασιν ἐφετμῶν,
καὶ σεμνῶς ζῶσιν καθαρὸν τὸ συνειδὸς ἔχοντες,
οὐδένα τὲ βλάπτουσ᾽ ἔπεσιν σκολιοῖς ἐνέποντες,
ἠδὲ δίκας ξείνοισι καὶ ἐνδήμοισι διδοῦσιν
ἰθείας, καὶ μὴ παρεκβαίνουσι δικαίου,
ὄλβι᾽ ὅλως, ὦ τρὶς μάκαρες: τοῖσδεσσί τε πουλὺν
γαῖ᾽ οἴσει καρπὸν, τόντ᾽ ἄφθονον, ἅτ᾽ ἐθελημοὶ
σὺν πολλοῖς ἐσθλοῖσι μεμηλότα ἔργα νέμονται.
πρὸς τούτοισι πατὴρ ὑψίζυγος αἰθέρι ναίων
ἰθυνόους φιλέει ἄνδρας, καὶ τοῖσιν ἀληθῶς

ἐν μακάρεσσι

ἐν μακάρεσσι δόμοις τοῦ αἰγλήεντος ὀλύμπου
ἐσχάτῃ ἐν κρίσει δώσει ἕδος, αὖθι τε αἰεὶ
καὶ πρῶτος ζήσουσι, κακῶν ἔκτοσθεν ἁπάντων.
οἷς δ' ὕβρις τε μέμηλε κακή, καὶ σχέτλια ἔργα,
οἵ τ' ἀλιτραίνουσιν, καὶ τῆς σκολιῇσι δίκῃσιν
ἀλλήλους τρίβουσι, θεοῦ ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες,
τοιούτων δώρων ἄμοροι καὶ ἀνάξι' ἔσονται.
κἂν μὲν γὰρ κτεατίζωσιν μάλα χρήματα πολλὰ,
θυμὸν ἰαινόμενοι πλούτῳ τε καὶ ἤθεσιν ἄλλοις:
οὐκ ἔμπης αὐτοὺς τοῦ ὀλύμπου δώματα ναίων
κήδεται, ἀλλὰ χολωσάμενος φρεσὶν ἤτοι ἐκείνους
εἵνεκα ἀμπλακιῶν ὀλέσει. ἔργων τε πονηρῶν
σὺν σφῇσιν κεφαλῇσι, γυναιξί τε, καὶ τεκέεσσι
Τοὔνεκα αἰνετοί εἰσι, θεῷ τ' ἐναλίγκι' ἐκεῖνοι,
οἳ δεικνῦσιν ὁδὸν μερόπεσσι βέλτιστον ἄγουσαν
τὴν ποτὶ εὐδικίας ὁδὸν, τὸ κτῆμα φέριστον.
αἶθ' ὧν Μυνσίγγερον πάντων ἀριδείκετον ἄλλων,
Μυνσίγγερον, τοῦ μὲν κλέος αἰπὺ ἵκησιν ὄλυμπον
κλείετε οἵ τε νέοι, πολιοκρόταφοί τε γέροντες,
ἀθανάτην τ' αὐτῷ χάριν εἴδετε ὡς πρέπον ἐστὶν,
ὅττι ἡμῖν ἀπέδωκε πάλιν τόδε βίβλιον ἱρὸν,
ᾧ ἔνι τῆς νομικῆς ἐργώδη μνήματα θείης
εὖ καὶ ἐπισταμένως, χαλεπούς χ' ὅρους τ' ἀνέωξεν,
ἠδὲ ἔδειξε δίκη τί κελεύῃ, ἤ τι ἀείργῃ.
Χαῖρε ἄνερ κλυτὲ, χαῖρε ἄνερ πολυφέρτατε μηδεὶς
σὲ χρόνος, ὅττι τεὸν κλυτὸν οὔνομ' ἐπὶ σκότος ἕλξει.

Henricus de Gittelde iuris studiosus.

HENRICI ALBERTI MYNSINGERI à Frundeck, Epigramma ad Ioachimum Mynsingerum &c. patrem suum summa obseruantia colendum.

Vir pietate grauis, DANIEL, magnusq; propheta,
Olim, diuino pneumate motus, ait.
Iustitiæ Antistes splendet, ceu Phœbus, in astris,
Et tanquam nitidi sidera clara poli.
Sic quoq; tu, quoniam, genitor clarissime, multis
Romana illustras iura sacrata modis:
Extremâ, veniet cum Christus ab æthere, luce,
Fulgebis veluti sidera clara micant.
Quin etiam in mundo Phœbæus quilibet ordo
Te colet, Astreæ, Thespiadumq; chorus.
Ast ego, te Deus vt seruans tua facta secundet,
Opto tibi toto pectore, care pater:
Legatumq; tibi celso demittat Olympo,
Qui tuus assiduus sit comes vsq; viæ.
Vt valeas etiam semper feliciter, opto:
Et ducas vitæ tempora longa tuæ.
Id nos ex animo, res id quoq; publica poscit;
Id quoq; Doctorum tota caterua petit.

αὐτοσχεδιαστί.

SIGISMVNDI IVLII MYNSINGERI Carmen, ad Ioachimum Mynsingerum &c. patrem suum charissimum, ex tempore scriptum.

Magna quidem laus est, ortum maioribus esse
Nobilibus, semper laus quoq; tanta manet.
Sed maior laus est, & honestas, gloria maior
Est, clarum gestis rebus & esse suis.
Sic auus est equitis gestis insignia adeptus,
Aurati, rebus, mi pater, ante tuus.
Illius solis quoq; gloria fertur ad ortum,
Solis ad occiduas fertur & illa plagas.
Artibus (exemplum genitoris tute secutus)
Consequeris laudem nominis ipse tui.
Principibus, teneris cœpisti sicut ab annis,
Sic quoq; iam seruis tute, scholisq; senex.
Nestora te faciunt homines regumq;, ducumq;:
Te celebrant magnum consilioq; virum.
Posteritas igitur tua te celebrabit in æuum,
Teq;, tuum ingenium laus & ad astra feret.

Anno suæ ætatis XIII.

CARMEN

CARMEN AD NOBILISSIMVM AC STRENVVM VIRVM, DN. IOACHIMVM MYNSINGERVM à Frundeck ICtum celeberrimum, ſcriptum ab Henrico Stedingk in Huckelriden.

MYNSIGER aſtrææ cultor iuriſq; ſacerdos,
  Nominis iſta tui fama perennis ouat.
Rebus in humanis quantum licet eſſe beato,
  Parta tuis ſtudijs vita beata tibi eſt.
Virtutis tibi facta tuæ eſt clariſsima fama,
  Quòd grauibus vincas Neſtora conſilijs.
Quodq; tuis ſcriptis illuſtres iura ſacrata,
  Quæ nunc ante tuos te poſuere patres.
Extant, & totum viuunt tua ſcripta per orbem:
  Quis neſcit laudes, ô IOACHIME, tuas?
Hoc Elementa probant iuris, quæ prima iuuenta
  Extulit aſtreæ fontibus hauſta ſacræ.
Obſeruata docent Cameræ, imperijq; ſtatuta,
  Queìs non laus melior, quæ ſequeretur, erat.
Hoc conſultorum iuris Reſponſa tuorum,
  In quibus es ſapiens alter Apollo, docent:
Nec minus accreſcens genuina probatio iuris,
  Ex qua iudicij mens, ratioq; venit.
His abſtruſa diu per magna volumina legum,
  Exprimis in ſenſus vi meliore nouos.
Ex hac cauſarum cenſores ducis ad altum
  Iuſtitiæ culmen, militiamq; fori.
Ex hac namq; fores reſerare eſt obiec clauſas
  Nodoſo, & Canones hac aperire ſacros.
Crede mihi, virtus hæc eſt, quæ laude perenni
  Debeat ad cœlos, & ſuper aſtra vehi.
Hic ſpectas quis honor, quæ te poſt fata ſequatur,
  Quæ ſit in æternos, fama futura, dies.
Nam ſacra iura ſimul claris natalibus addis,
  Iureq; cum patria nobilitate nites.
Id veræ virtutis opus, non teſte, nec vllis
  Exemplis, quorum voce probetur, eget.
Hoc gentilitijs noua condere nomina factis,
  Hoc ſpecimen veræ nobilitatis erit.

EVER-

EVERHARDVS CVRTIVS VNTORPIVS LL. STVDIOSVS IN hosce Dn. Mynsingeri commentarios.

Vlia Diua faue, doctiq; boniq; fauete,
MYNSINGERVS ouans maiorum clara suorum
Gloria Frundeckûm, natorum clara suorum
Gloria Frundeckûm, serotum clara nepotum
Gloria Frundeckûm, qui nobilitatus auorum
Stemmate, nominibus, genere atq; insignibus armis
Marte, toga veterum iam nobilitauit auorum
Nomina, stemma, genus, patriæ & virtutis honores,
Spe, pietate, fide, virtute, atq; arte magistra.
Nam graias, latiasq;, simul paradisidos artes
Edoctus Sophiæ, & Themidos nutritus in antro,
Nomina Doctoris, prima florente iuuenta,
Inclyta coniunxit cum nobilitatis honore.
Iulia Diua faue, doctiq; boniq; fauete:
MYNSINGERVS ouans geminos sortitus honores,
Iustitiæ præses factus, iurisq; sacerdos,
Imperij sacri magni pars magna senatus,
Ius docuit, dixitq; simul: ciuilibus vndis
Obrutus, & varia causarum mole grauatus,
Ipse dedit varios vasti in penetralia iuris
Ingenij monumenta libros, quibus ordine claro,
Quicquid iura probant, longæuus quicquid & vsus
Approbat imperij, simul imperijq; tribunal,
Explicat, & responsa dedit, ceu Delius ipse.
Iulia Diua faue doctiq; boniq; fauete
MYNSINGERVS ouans iam iam maturior æuo
Ingenij vires opera ad maiora reseruans,
Pontificum aggreditur canones, & certa probandi
Fundamenta locans, quæ certa probatio testis:
Quæq; instrumenti, sacramentiq; potestas,
Religio, atq; fides, & quid præsumptio possit,
Ordine perspicuo, miro candore, lepôre,
Luce noua, arte noua, tenebris & nocte remota
Explicat, & veterum passim commenta refellit.
Carmine maius opus; quoniam vel sola probandi
Materia hæc anima est, ratio & victoria certa
Iudicij, quo quisq; tenet, quod quisq; probârit.
Iudice nec metuo tete, quicunq; probâris
Scripta probata bonis, quin ordine, luce, nitôre
MYNSINGERVS ouans teneat te iudice palmam.
O decus ô igitur nullos reticende per annos
MYNSINGERE potens, vt iam clarissima per te
Gloria, nomen, honos, laus & Frundeckia viuit
AEternùm scriptis; ita fac tua scripta per omnes
Viuant, laudentur, placeant, relegantur, amentur.

IOACHI-

IOACHIMI MYNSINGERI
à Frundeck Iurisconsulti

IN TIT. XIX. LIBRI II. DECRETAL.

QVI DE PROBATIONIB. INscribitur, Commentarij.

IN RVBRICAM.

Summaria.

1. 12. *Probandi vsus quare introductus.*
2. *Quid faciendum iudici in probatione discutienda.*
3. *Continuatio huius tituli.*
4. *In confessum nullæ sunt partes Iudicis, nisi in condemnando.*
5. *Quare hic titulus inscriptus sit, de Probationibus.*
6. *Variæ definitiones Probationis.*
7. 9. *Probatio definitur per Mynsingerum.*
8. *Azo reprehensus in appellationis definitione.*
10. *Iudicium quandoq; ante litis contestationem accipi.*
11. *Probatio alia facti, alia Iuris.*
13. *Illud probandum, quod in Iudicium deductum est.*
14. *Diuisio Probationis.*
15. *Probationes inartificiales, & artificiales.*
16. *Probatio alia facti, alia Iuris.*
17. *Probatio facti alia plena, alia semiplena.*
18. *Probationis plenæ species.*
19. *De probatione per testes.*
20. *Quis numerus testium requiratur.*
21. *De probatione per instrumenta, & cur dicantur Tabulæ.*
22. 23. *Instrumentum aliud publicum, aliud priuatum.*
24. *Scriptura priuata quatenus probet.*
25. *De probatione per confessionem.*
26. *Confessio non est propriè species probationis.*
27. *Confessio ad positiones.*
28. *De probatione per Iuramentum.*
29. *Iuramentum Iudiciale bifariam defertur.*
30. *In Iuramento à Iudice delato relatio non habet locum.*
31. *De probatione per euidentiam facti.*
32. *Notorium aliud facti, aliud iuris, aliud præsumptionis.*
33. *Præsumptio quid, & quot sint eius genera.*
34. *Præsumptio iuris tantùm.*
35. *Præsumptio iuris & de Iure.*
36. *Præsumptio hominis, siue iudicis, eiusq; subdiuisio.*

 37. Præsum-

ROBandi † vsus propter causas cotidiè in iudicio controuersas rectè primùm institutus fuit, vt hac ratione veritas in Iusticiæ officina, hoc est, in iudicio ac foro, certo constaret rerum adminiculo, quod iudex aut condemnando, aut absoluendo sequeretur. Vt autem hunc probandi vsum constat in foro esse frequentissimum: (nulla enim ferè causa in iudicium deducitur, quæ non contradictione aduersarij dubia fiat, sicq; probationis auxilio egeat:) ita nihil penè difficilius est in iudiciarijs controuersijs, quàm intelligere, q.d probandum, & cui deferenda sit probationis necessitas: propterea, quod hæc partim etiam ex æquitate dependere solet. Quamq; enim regulis aliquot secundũ iurisconsultorum præiudicia summatim collectis ostendi possit generaliter, quomodo ineunda sit deferendæ probationis ratio (id quod & nos, DEO duce, in præsenti titulo & aliquot sequentibus, pro nostri ingenij doctrinæq; mediocritate facturos spondemus) non possunt tamen omnes probationum circumstantiæ ex scripto satis comprehendi, tametsi id multi frustrà tentarint. † Ex quibus sanè conficitur, iudicis partes esse in dijudicanda probationis veritate ac sufficientia, vt eam partim exemplis præceptionum à iurisconsultis passim traditarum, partim ex animi sui sententia secundum æqui & boni rationem æstimet, colligatq;, quid satis probatum, aut non probatum sit. † Ad rem igitur accedentes, quia solenne est, in rubricarum explicatione ostendere, [a] quo nexu subsequentes tituli

Margin numbers: 1. 2. 3.

[a] *vulgata l. 2. ff. de fla. boni cum simi.*

tituli præcedentibus cohæreant: & hunc titulum iusto ordine
præcedentes sequi dicimus. Cùm enim in superioribus tra-
ctatum fuerit, quid Iuris sit, quando Aduersarius conuentus
actoris intentionem fatetur, nempe quòd actor ab onere pro-
4. bandi immunis est. [b] † quia in confessum nullæ sunt partes Iu-
dicis, nisi in pronunciando, seu condemnando: [c] consequen-
ter explicandum fuit, quid obseruandum esset, cùm reus ne-
garet agentis assertionem. Sunt enim homines sæpenumerò
ad negandum procliuiores: [c] &tunc agenti incumbit probatio
5. eius, quod adstruit. † Porrò [d] quoniam probationum plures
sunt species, inprimis de Probationibus in genere præmittit: [e]
deinde ad species probationum distinctis titulis descendit.
[e] Nam vt species cognoscantur, prius generis nomen nosci o-
portet: traditumq; est, à generali titulo inchoandum esse, spe-
ciales verò titulos debere subsequi. & hic ordo tam in Pan-
dectis, quàm in Codice pariter obseruatus est. Agitur autem
hic de *Probationibus* in genere, id est, de his, quæ generaliter &
ex æquo omnibus probationum speciebus conueniunt: vt sic
Titulus non abs re *(de Probationibus)* inscriptus sit: quemad-
modum & in Pandec. itemq; Codi. similis titulus extat. Non e-
nim tractatur de probatione in genere, prout consideratur ge-
nus in abstracto à qualibet specie probationis: quia probatio
talis, [f] teste Decio, non reperitur. sicq; cessat [g] Andreæ Siculi
obiectio siue assertio, putantis titulum hunc in singulari inscri-
bendum fuisse, cùm genus propriè vnicum sit, species plures
sub se continens. Oportet autem inprimis (quia omnis nostra
disputatio est de probationibus) ante definire, quid sit probatio,
6. vt sic intelligatur, de quo agendum est. † Probationem Azo
& [h] Accursus sic definiuerunt, *quod sit rei dubiæ per argumenta o-
stensio.* hanc ostensionem [i] Bartolus tùm fieri ait, quandò ani-
mus Iudicis ad fidem & credulitatem deducitur. Sed hæc de-
finitio magis conuenit ijs, quæ per disputationem fiunt, quam
quæ in Iudicio. Quare aliter [k] Baldus, *probatio* inquit, *est actus
rem dubiam in lucem cognitionis educens.* Gofredus verò ita descri-
bit, *Probatio est rei dubiæ per testes, vel instrumenta, & plerumq; indi-
cia ac præsumptiones ostensio.* Verùm hę definitiones, vel potius
descriptiones nimis effusæ sunt, ac generales, nec conuertun-
tur cum definito, id est, cum iuridica probatione, [l] quod o-
portet: cùm non cuiusq; rei, de qua dubitatur, sit legitima
probatio, sed eius tantùm, de qua legitimè dubitatur: [m] Pa-
normitanus eam sic describit: *Probatio est rei dubiæ in iudicio legi-
timè facta declaratio.* Ego verò aliquantò vberius eam sic de-
7. scribi posse autumo. † *Probatio est demonstratio quædam iudiciaria
rei ignotæ & dubiæ legitimè facta iudici, in causis apud eum controuersis.*
Explicemus hæc verba crassè & populariter. Hæc definitio
ab effectu & officio conflata est, cuius generis multæ sunt defi-
nitiones [n] in Legibus: ab effectu inq̃, qui immediatè facta pro-

A 2 batione

b. l proinde. § notãdum. ff. ad leg. Aqui.

c. l. 3. ff. de probat. et quest. vlt. c. actor.

d c. cum ad sedem et ibi glo. s. de resti. spoli.

e. l. 1. ff si cer. pe. & l. 1 . de iust. & iu. glo. sing. in rub. de reg iu lib. 6. & in rub. C. de pac.

f. hic.

g. In rub. C. qui admit. ad bo. poss.

h. in rub. C. de probati.

i. ibidem.

k. in l. ea quidem C. de accusa.

l. l. 1. § 1. ff. de do. ma.

m. hic.

n. l. 1. ff. de testa. l. 3. § bonòrum ff. de bo poss. l. iustitia. ff. de iust. & iu. § 1. Inst. de tute. & inst. de actio. in prin.

bationc exiftit, & in quo confiftit ac demonftratur effentia pro-
bationis, quiq; cum definito conuertitur. Mox enim & jmme-
diatè data probatione, declaratio fiue notificatio rei dubiæ
fequitur: effectus non eft feparatus à re definita, fed cum illa
correlationem habet. Alias verò vbi effectus non ftatim, fed
cum interuallo ex re definita profluerct, verum eft, quod caufa
non debeat per effectum definiri, vt Bartolus º alibi tradir,
† reprehendens ea ratione definitionem appellationis ab Azo- 8.
ne traditam, qui appellationem dixerat effe prioris fententiæ
refciſsionem. Appellatio enim caufa eft refcifsionis: refcifsio
vero ipfe effectus, qui prouenit ex ipfa appellatione, non tamen
ftatim, fed ex interuallo: quoniam appellatio eft etiam ante re-
fcifsionem, cùm refcifsio inprimis ex fententia appellationis
fubfequatur. † Ad definitionem redeundo, dixi primùm, 9.
eft demonftratio iudiciaria, vt excluderem demonftrationem, quę
in extraiudicialibus fieri poteft: nam & extra iudicium res du-
bia declaratur, legitimeq; fieri dicitur. ᵖ quia quod extra iudi-
cium permittente lege fit, legitimè factum cenfetur. Nec ob-
ftat, ᑫ quod iudicium propriè dicitur lite conteftata, & tamen
quandoq; ante litis conteftationem exiftunt probationes, pu-
ta fuper exceptionibus dilatorijs, aut peremptorijs, quæ ante
acceptum iudicium opponuntur: † Quia refponderi poteft, 10.
iudicium plerumq; etiam ante litis conteftationem accipi,
quando fcilicet lite necdum conteftata probationes admitti fo-
lent. Tùm etiam ficut permiffum eft legibus, ante litem con-
teftatam recipere probationes contra iuris regulam, ʳ vt lite
non conteftata &c. ˢ ita quoque intelligitur tùm effe iudicium.
Addidi, *res dubiæ*, quia cùm aduerfario affertioni actoris con-
tradicente res fiat dubia, opus eft externis rerum adminicu-
lis, per quæ veritas cognofcatur & patefiat. † Vndè & proba- 11.
tionem facti vocamus ad differentiam probationis iuris, qua
de hic non loquimur, ficut infrà mox vberius dicemus. Cæte-
rùm [illegible], quæ fatis manifefta funt, & iudici nota, ᵗ non de-
fideratur ꝓbatio: fruftra enim effet, rei fatis demonftratę & co-
gnitæ aliquid adijcere, ac interim litigatores temporis, fump-
tuumq; iactura ᵘ grauare. Itaq; ꝓbatio folùm tùm eft neceffa-
ria, quando propter diffenfionem litigantium res in dubium
venit. Adpofui *legitimè*, quia per legitima documenta & mo-
dos huiufmodi oftenfio facienda eft, qui fcilicet legibus per-
mifsi funt, & ꝓbati, quosq; leges ipfę fuppeditant: vt funt te-
ftes, inftrumenta, & plerunq; indicia & præfumptiones, & fi
quę funt aliæ ꝓbationũ fpecies, ꝑ quas res ignota iudici ac du-
bia declarari, patefieriq; folet. Subiunxi, *facta iudici*, quia de
facto, dictóue controuerfo in iudicio facienda eft fides iudi-
ci, non aduerfario, ˣ qui commodo fuo deferuiens nunq̃ fate-
retur verum effe, ʸ etiamfi omnium ꝓbationum adminicula in
vnũ conferrentur. † Dixi *in caufis &c.* quia ꝓbationes ideò in 12.
vfum re-

o. l. 1. in prin. ff. de appella.

p. l. Gracchus C. ad leg. Iul. de adul. & facit l. legitima. ff. de pac.

q. l. 1. & ibi glo. C. de Iudi.

r. ī. to. tit. vt li. non conteſt. et præcipue in c. quoniam frequent. vbi dixi.

s. Deci. hic. tex. in §. fi. Inſt. de pœ te. litig. c. gratum s. decoſ. fi. dele. et no. per glo et dd. in rub. C. de in Ius vo.

t. l. ſi verò. §. qui pro reo ff. qui ſatis cog. u. arg. l. 1. in fi ff. de do. præ reg.

x. l. inter ſtipulantem. §. 1. ff. de verb. obli.

y. c. ſtatutum §. cùm verò. de reſcri. lib. 6. c. in noſtra ī. de teſt. c. ex literis. ibi Panor. ī. hoc tit. tex. in l. quinquaginta. in fi. ff. de proba. l. idcirco C. ex qui. cau. ma. l. doce ancillam. C. de rei vend. & l. 1. C. de cond. ob tur. can.

vſum receptæ ſunt, vt veritas ex certis rerum documentis colligeretur, quam iudex vel condemnando, vel abſoluendo præ oculis haberet. Interim tamen meminiſſe oportet, ꝙ non quælibet diſſenſio talem dubitationem pariat, quę legitima ꝓbatione diſcutienda ſit. Ridiculum enim eſſet, ſi alter de cæpis, alter de allio diceret, velle talem contentionem probationibus in iudiciũ deducere, vt de ea decernatur: cùm per ſe manifeſtũ ſit, inter eos nullam exiſtere controuerſiam, qui non de eâdem re, ſed de diuerſis diuerſum quid dicant, id quod tum euenire poteſt, vbi non ſatis apti, diſertiq; libelli actionum concipiuntur. Deindè etiamſi aptè ſit conceptus libellus, aptè etiam ad illum reſponſum, vt ſatis adpareat, in qua quęſtione lis conſiſtat: tamen non poſſumus ſtatim cernere, quæ ſit ea ꝓpoſitio, q̃ præcipuè probanda veniat, vt de tota cauſa rectè pronunciari poſ-

13. ſit. † Pro regula itaq; traditur, in foro illud eſſe probandum, quod in iudicium deductum ſit,& de quo iudicium eſſe poſsit, quod probanti ad cauſæ victoriam ꝓſit. aliàs enim iudicia fruſtrà agitarentur, ſi aliena à negocio probationi ſubijcerentur: ᶻ Vt cùm quis cum poſſeſſore ſuarum ædium agat rei vendicatione,& dominium ſuum in illis ita ꝓbare conetur,vt oſtendat, ſe eas ædes illi locaſſe tanq̃ ſuas,non poteſt de cauſa ꝓnunciari: q͞a illud, ꝙ in iudicium venit, nimirum, an actor ſit dominus earum ædium, palam eſt, eum non probaſſe. Quare diligenter conſiderandũ eſt in iudiciarijs cõtrouerſijs,quod tandẽ ex mutua intentione & contradictione litigantium in dubium veniat, quo declarato liquidum fiat iudici, quid de cauſa ſtatuendum ſit: quoniam ꝓbatio (vt diximus) docendi iudicis, non partis aduerſæ cauſa fit, ᵃ vtcunq; in partis præſentia ea fieri regula-

14. riter debeat. † Et hactenus quidem de definitione: ſubijciamus modo diuiſionem probationis, quot, & q̃ ſint eius genera

15. ſiue ſpecies. Et ᵇ quidem varij varias ſpecies aſſignant: † cæterum Ariſtoteles eleganter duo ꝓbationum genera refert, ſub quorum altero comprehendit ἀτέχνους,id eſt, inartificiales,altero ἐντέχνους, id eſt, artificiales. *Inartificiales* ſunt, quæ cum cauſa reſultant ex facti circumſtantijs, & caſu: vt ſunt rumor, tabulæ ſiue inſtrumenta, teſtes, & iusiurandum. nam nemo eſt, qui huiuſmodi probationes in ſubſidium ſuæ cauſæ adferre non poſsit, cum has ei caſus miniſtret. Itaq; Ariſtoteles eas dixit *inartificiales,* quaſi quæ ingenio dicentis non excogitarentur, ſed cum cauſa ad eum deferrentur. Argumenta vero, quæ inuenirentur ſolertia & diligentia dicentis, dixit eſſe *artificiales probatiões*, quia à ſolis artificibus inueniendi & di-

16. cendi, id eſt, ab oratoribus adhiberi poſſent. † Hanc diuiſionem probationum etiam iuriſconſulti amplectuntur, eamqúe his verbis tradunt,vt dicant,*probationẽ aliam eſſe facti, aliam iuris.* Nam *probationem facti* appellant, quam Ariſtoteles dixit inartificialem: *probationem vero iuris,* quam ipſe artificialem vocat.

z. hoc exemplum habetur in l. ad probationem. C. de proba.

a. l. ſi quando. §. ſed cum. C. de teſtib.

b. Bal. Sali. & communiter Dd. in rub. C. de proba. Cano. hic.

Ex consuetudine autem loquendi in foro atq; iudicijs ea, qua
factum probatur, ferè sola dicitur probatio, quam & nos so-
lam hic tractamus. eam enim, qua ius in foro ostenditur, sæpi-
us disputationem, quàm probationem appellant. Porrò hanc
iuris probationem, siue disputationem fieri volunt c autorita-
te publicarum legum, canonum, consuetudinum, statutorum,
& argumentis ex rerum natura & ratione ductis. Hæc autem
argumentorum tractatio ex dialecticis & rhetoricis petenda
est: quia iura & leges colligendarum aut refellendarum proba-
tionum rationem non ostendunt, nisi quatenus d nonnulli in-
terpretes aliquid ea de re tradidère. *Facti verò probatio*, qua de
hic agendum est, secundum varios iuris interpretes, varias quo-
que species habere dicitur. † nos vt rem crassè tradamus, hanc 17.
facti probationem in duo capita discindimus, vt scilicet facti
probationis alia sit *plena & iusta, alia semiplena*. nec satis demon-
strans. † Rursus plena probatio sex sub se comprehendit speci- 18.
es, quales sunt: testes, tabulæ siue instrumenta, confessio ad-
uersarij, iusiurandum, euidentia facti & legitima præsumptio.
ad has enim species, & si quæ sint aliæ, facilè reduci possunt.
† Prima igitur species plenæ probationis est, quæ fit *per testes* i- 19.
doneos, & qui nulla exceptione reijci possunt. Interdum enim
adhibetur ad dicendum testimonium persona, quæ a iure non
habetur idonea: e vt si sit impubes, f vel inops mentis, g vel mu-
lier, ꝓpter fragilitatem siue imbecillitatẽ consilij: item seruus,
libertus, coniunx, vasallus. neq; enim hi idonei testes haben-
tur, h cum in ea sint conditione, vt ꝓducens imperare illis pos-
sit, vt fiant testes. Prædictis adde i infames, & suspectos pro-
pter amicitiam vel inimicitiam, k aut captationem lucri, & si
qui sunt his similes: vt videre est apud eos, qui de obseruatio-
nibus iudiciarijs scripserunt. † Quis autem numerus testium 20.
requiratur, vt plena fiat ꝓbatio, variatum est. Leges enim in
negocijs, in quibus minus est periculi de fraude, testes paucio-
res: in quibus plus est, plures interuenire volunt ad certitudi-
nem rei explorandam. Vnde si contrahatur in ciuitate per li-
teras, l quinq; testes sunt necessarij: si qs verò suum velit depo-
situm esse testatum, m iubent leges tres adhiberi testes: item in
testamentis n septem testes exiguntur: o in codicillis quinq;. I-
taq; ex legibus petendũ est, quot testes ad cuiusque negocij cõ-
testationem requirantur. Interim tamen p regulare est, vt in
qualibet causa ad faciendam fidem duo testes sufficiant, nisi ex-
presse lege cautum sit, plures in aliqua causa exigi. Et hęc re-
gula non solum Romanis legibus obtinet, q sed sacræ etiam lite-
ræ eandem probant. Porro hæc plenæ ꝓbationis species infrà
sub tit. de testibus r vberius illustrabitur. † Secunda species 21.
plenè ꝓbandi *fit per instrumenta*. Et quanq̃ fusiori significatione
instrumentorũ appellatione ea omnia veniunt, s qbus causa in-
strui potest: & ideò tã testimonia, quàm ꝑsonæ instrumentorũ
loco ha-

c vide specul. in tit. de probat. §. vlt.

d. Bald. præcipuè in l. conuenticula. C. de epis. & cler.

e. glò. in l. inuiti. ff. de testi.

f. 3. quæst. 7. c vlt.

g. l ex eo. de testi. ff. & glo. in c. forus. §. vlt. ff. de verb. sig.

h. l. idonei. ff. de testi.

i. c. licet ex quadam. ex. de testi.

k. l. 3. in prin. de testi.

l. auth. sed nouo iure. C. si cer. pet.

m. Nouel de fi. instr. §. si quis igitur.

n. l. hac consultiss. §. 1. C. de testa.

o. l. vlt. C. de codicil.

p l. vbi numerus. ff. de testi.

q. Deutero. cap. 19. Mathæ. cap. 18.

r. de eadem vide etiam in. ff. auth. sext. & Clement. tit. de testi.

s l. 1. ff. de fi. instru.

loco [rr] habentur: hic tamen concisius instrumenta ꝓ solis scri-
pturis accipiuntur, qbus legitima ratione fides est adhibenda.
Huiusmodi scripturas veteres *tabulas* dixerunt, propterea quod
22. illi ante inuentā papyrum cæreis tabulis vsi sunt. † Instrumen-
torum autem aliud est *publicum*, aliud *priuatum*. *Publicum* dicitur,
cui⁹ ea est autoritas, vt propter modum, quo secundum leges
aut consuetudinem factū est, publicam adeóque omnium fidem
mereatur, tanq̃ id, quod ritè & legitimè factum est: vt sunt ta-
bulæ testamentorum, donationum, mandatorū, item acta iudi-
ciaria, q̃ coram iudice descripta sunt, & scripturæ per publicos
notarios confectæ, vel sigillo munitæ ab Episcopo, magistratu,
vel quouis alio, quem publici alicuius iuris autoritatem habere
constat: quorsum et libri, atque scripturę referri debent, q̃ in
archiuū publicum rei gestæ causa reponuntur. [t] hę enim omnia
23. sine adminiculo alterius ꝓbationis plenam fidem faciunt. † *Pri-
uatum verò instrumentum* dicitur, quod sola scribentiū autoritate
subsistit sine pręfatione modi à legibus, consuetudine, vel iu-
dice factum: vt sunt chirographa debitorum, apochæ credito-
rum, codices rationū, siue accepti & expensi, syngraphę & cau-
tiones à patresfam. conscriptę, epistola priuata, signa vel sigilla.
24. † Et huiusmodi priuata scriptura non habet vim plenę ꝓbatio-
nis sine adminiculo aliarū ꝓbationum [u] sed tantum pſumptio-
nem parit: nisi [x] qs eo vsus sit aduersꝰ alium, vel alioq illud a-
gnouerit. nam tunc contra illū, q illud scripsit, signauit, vel si-
gillauit, ei fides habetur: contra alium vero ei non creditur, ni-
25. si is, aduersꝰ quem id ꝓducitur, aliquandò probauerit. † Ter-
tia species plenè probandi est *confessio aduersarij facta in iudicio.*
Dupliciter autem de confessione loquimur: primùm de ea, q̃ fit
ad principalem intentionem agentis: deindè de ea, q̃ fit ad po-
sitiones eiusdem, quas ipse in ostendendo facto facit, vt sic con-
fessione rei conuenti ab onere ꝓbandi releuetur, aut saltem in
ea facienda iuuetur. Si ergo reus fateatur id, ꝙ ab actore in li-
bello & principali actione propositum est: hæc confessio vim &
effectum plenarię probationis habet, [y] néc restat aliud, q̃ vt à
26. iudice quodammodo sua sententia condemnetur. † Itaque cre-
briori Doctorum vtriusquè scholę calculo traditū est, talem cō-
fessionem proprie non esse speciem ꝓbationis, sed potiꝰ releua-
tionem ab onere probandi. Interim tamē negari non potest, q̃n
talis confessio effectū probationis habeat: qua de re [z] Deciꝰ la-
27. tè in vtrâq; partem disputat. † At confessio, q̃ fit ad pǫsitiones,
q̃ in declarando facto fiunt, non semꝑ plenè probat. Nam si q̃-
dem aduersariꝰ ea omnia confiteatur, q̃ in positionibꝰ deducū-
tur, sua confessione conuictus habetur, petiq; potest à iudice, vt
in causa pronunciet. [a] ꝑ huiusmodi enim confessionē res fit no-
toria. Si vero q̃dam tantum in positionibꝰ adducta fateatur ad-
uersariꝰ, reliqua neget, tunc q̃renda est alia probatio negatorū,
si ęx illis, quę confessus est reus, non satis possit iudici de facto
proposito constare. Non tamen ꝑpetuò verum est, ꝙ confessio

rr. l.1.ff.de fi. instr.

t. Nouel. de instru. cau. & fi. et l. censius. ff. de proba auth. ad hæc. C. de fi. instr. & j. de fi. instru. per discursum.

u. l. instrumenta. C. de probat.

x. l. Publia. in fi. ff. depos. & de hac probandi specie vide ff. & C. et j. de fide. instru. per discursū, item in Nouel. de instru. cau et fi. Nouel. vt præpo. nom. Imp & Nouel. de Tabellio.

y. l. cùm te. 2. C. de transac. l. vlt. C. de fideius. l. 1. ff. et C. de confes. et l. proinde. ff. ad leg. Aqui.

z. hoc loco.

a. c. vlt. j. de cohab. cleri. et mul.

ad poſitiones facta præiudicet confitenti, quia multa ſunt, quę
tàm in perſonis reſpondentium requiruntur, quàm in ipſis re-
bus, de quibꝰ reſpondetur, vt confeſsio facta obligęt, ꝙ [b] alibi
recenſentur. Ea omnia ſi adſint, tam efficax eſt confeſsio, vt non
reuocetur, niſi quis paratus ſit oſtendere, ſe erraſſe in confiten-
do: nam ꝗ errat, non fatetur, [c] niſi ius ignorauerit. & hanc ꝓ-
bandi ſpeciem [d] ſuis locis vberius explicatam reperies. † Quar- 28.
ta ſpecies plenè ꝓbandi eſt *iuſiurandum*. Loquimur autē hic de
iureiurando iudiciali, quod ſcilicet aduerſariꝰ in iudicio iudice
adprobante, vel ipſe iudex ad explicandam ſemel totam litem
alteri defert: vndè etiam *Deciſorium* appellatur, quod finem im-
ponat controuerſiæ, [e] vt actori decernatur, quod intendit, vel
reo, quod excipit. Nam ſi is, cui delatum eſt iuramentum à
à iudice, vel à parte, iurauerit, totam intentionem ſuam iuſtè
ꝓbaſſe cenſetur: [f] quia iuramentum habet vim iudicati, & ple-
næ ꝓbationi comparatur: † Obſerua autem hoc iuramentū bi- 29.
fariam deferri, vel à iudice, vel à parte parti. Si illud vnus liti-
gatorum alteri deferat, [g] neceſſe habet is, cui delatum eſt, vel il-
lud pręſtare, vel deferenti referre. † Si verò à iudice delatū ſit, 30.
relatio non habet locum, quia iudex illud defert explorandæ
veritatis cauſa tùm, cùm neuter litigatorum ſuis ꝓbationibꝰ ei
ſatisfecit, & ſic in ſupplementum ſemiplenæ probationis, vt ea
ratione ad ſententiam peruenire poſsit. Et de hac plenè probā-
di ſpecie Doctores [h] ſuis locis abundè diſputant, tradentes,
quando, à quibus, & quibus in cauſis, & quomodò huiuſmo-
di iuramentum exigi, præſtariq́; poſsit aut debeat. † Quinta 31.
ſpecies eſt, *Euidentia facti*: vt cùm quid corâm ſenſu corporeo
percipitur, aut factum ipſum patet oculis. & de huiuſmodi fa-
cto notorio iudex ſtatim pronunciare poteſt, & ſententiam ex-
equi, [i] cum abſq; probatione manifeſtum ſit. Talis autem eui-
dentia ſæpius contingit in criminibus, quàm in contractibus:
hincq́; eſt, ꝙ tam multa [k] paſsim de notorijs criminibꝰ tradun-
tur. † Cùm autem [l] aliud notorium ſit *facti*, aliud *iuris*, aliud 32.
præſumptionis: ſciendū eſt, illud ſolùm euidens iudicari, quod ex
ſignis neceſſarijs colligitur, quę Rhetores τεκμήρια vocant, nō
ex probabilibus, quæ per ſe ad tollendam dubitationem ſunt
inſufficientia, à Græcis εἰκότα dicta. Sexta iuſtæ probationis
ſpecies eſt *præſumptio legitima*. † Præſumptio autem nihil ali- 33.
ud eſt, quàm rei geſtę ex varijs circumſtantijs collecta conie-
ctura. Vnde etiam [m] nonnulli eam rectè *coniecturam* appellari
aiunt. Pręſumptionum autem commentatores duo conſtitu-
unt genera: [n] alia enim *iuris eſſe* dicitur, *alia hominis ſiue iudicis*.
† Rurſus præſumptio iuris duas habet ſpecies, quarum altera 34.
ſimpliciter appellatur *iuris tantùm præſumptio*, videlicet cùm iura
ſolum pſumunt aliquid, ſed illud non conſtituunt ꝓ iure: [o] Vt
ſi actor petat debitum ex chyrographo, et reus aſſerat chiro-
graphum eſſe cancellatū: iam.pſumit lex, debitum eſſe ſolutum,
non ta-

b. glo. in l. 1. C. de confeſ. glo. c. vlt. ĩ. de confeſ.

c. l. 2. ff. de confeſ. l. error. et ibi glo. C. de Iu. et fac. igno.

d. toto tit. ff. C. decre. & Sex. de Confeß.

e. l. 1. et l. admonendi. ff. de iureiu. et ĩ. de iureiu per tot. vbi dicam.

f. l. 2. ff. de iureiu.

g. l. manifeſtæ. ff. eo. tit.

h. in d. l. admonendi. & toto tit. Cod. de reb. cre. & iure. & ĩ. de iure. vbi nos pariter dicemus.

i. glo. in c. manifeſta. 2. quæſt. 1.

k. maximè per Cano. in c. euidentia ĩ. de accuſa.

l. per glo. in d. c. manifeſta.

m. Oldend. in tract. de probat.

n. Panor. in c. quantò. ĩ. de præſump.

o. hoc exemplum habes in l. ſi chirographum. ff. de probat.

non tamen neceſſariò hoc pro iure conſtituit: ideoq; poteſt a-
ctor aduerſus talem præſumptionem probare, debitum non eſ-
ſe ſolutum. Sic p alibi, quicquid vxor quæſiuit, præſumit Lex e-
am habere à marito, non tamen præcipit, vt hoc pro neceſſario
habeatur: itaq; contra talem præſumptionem licitum eſt con-
35. trarium probare, q etiamſi ſit violenta. † Altera verò ſpecies di-
citur *præſumptio Iuris & de Iure*, quam ſcilicet inducunt, & pro
iure habendam percipiunt: vt periurum præſumunt leges ſemper
peieraturum, & ob id eum, qui ſemel conuictus eſt periurij, nun-
quam admittendum eſſe ad dicendum teſtimonium r ſtatuunt. Et
aduerſus talem præſumptionem regulariter non admittitur proba-
tio, exceptis quibuſdam ſpecialibus modis, qui ſ alibi recenſentur.
36. † Porrò *hominis ſiue iudicis præſumptio* dicitur, quando iudex ex
quibuſdam coniecturis aliquid vel pro quopiam, vel contra quem-
piam, vel in aliqua cauſa colligit, cum ius ſpecifice non præſumit.
Hanc hominis præſumptionem Dd. diuidunt in temerariam, pro-
37. babilem, & neceſſariam. † *Temerariam* intelligunt, quæ ex mera
ſuſpitione oritur, nec vllis indicijs rei geſtæ inhæret: vt ſi quis t
contendat, Titium nonnihil moliri aduerſus Principem ſuum, quia
ſit paulò popularior: t talis præſumptio nullam parit iuſtam pro-
38. bationem. † *Probabilis eſt*, quæ cùm rei geſtæ indicijs inſiſtat, pro
ſe tamen non plenè probat, ſed inducit ſolùm quandam credulı-
tatem: vt veriſimile eſt, Gretam non eſſe virginem, quia ſæpe-
numerò cum Scholaribus per ſyluas ſola vagatur. Hæc tamen u
coniectura ſiue præſumptio non eſt tantæ vis & efficaciæ, quin
contrarium doceri poſſit. Si tamen talis coniectura vnius te-
ſtis dicto, vel alia ſemiplena probatione iuuetur, u plenam fidem
39. inducit. † *Neceſſaria verò dicitur*, quæ talibus indicijs innititur,
vt id, quod aſſeritur, neceſſariò inde ſequatur: vt ſi quis ita pro-
bet vxoris ſuæ fornicationem, quia cùm per annum ab ea abſfu-
erat, rediens inuenerit eam prægnantem. Huius præſumptionis
exemplum edidit quoq; Salomon rex x inter duas mulieres de
infante contendentes, vtrius filius eſſet. nam veram matrem na-
turæ ratio compulit, vt pueri diuiſionem deprecaretur, cùm al-
tera mulier, quæ mater non erat, facile conſenſiſſet. Hanc præſum-
ptionem plerique *violentam*, item *vehementem*, & *apertam* nomi-
nant, y & ſecundum eam poſſe pronunciari tradunt. atque huc
talis præſumptio quoque pertinet, quia plenam probationem
40. inducit. † Interim tamen verum eſt, quod z alibi Panormi.
ait, hanc præſumptionem hominis non ex præſcripto certa-
rum regularum tractari poſſe, ſed iudici, tanquam bono viro,
eam relinqui iudicandam, an leuis, probabilis, vel violenta
ſit. a Nam nulla eſt circumſtantia loci, temporis, perſonæ, vel
rei, quæ non aliquandò nobis occaſionem præbeat aliquid
præſumendi. Itaque ad iudicem pertinet, qui vir bonus eſ-
ſe debet, incorrupto animi iudicio conſiderare qualitates,
potentias, & circumſtantias coniecturarum, ac ſecundum illas
iudicare

p. In l. Q. Mutius ff. de dona. in. vi. et vxo.

q. iuxta glo. in c. venerabilis. 35. q. 3.

r. c. teſtimonium ſ. de teſti.

ſ. vide Feli. in c. quanto. ſ. de præſump.

t. c. 1. 2. quæſt. 1. & c. oucs. 6. queſt. 1.

u. c. illud. ſ. de præſump.

x. c. 1. et 2. ſ. de præſumpt.

y. c. dixit dominus. 32. quæſt. 1.

z. in d. c. quanto.

a. c. in omnibus. diſtinct. 3t. et vide Dd. paßim in locis ſ. citatis, maxime in tit. ff. de proba. & præſumpt. & ſ. de præſump.

iudicare earundem effectus atq; officia. Interdum enim tàm
propè videbit eas ad necessariam veritatis rationem accedere,
vt plenam mereantur fidem, probentq; id, quod secundum eas
asseritur: quo casu rectè ad plenæ probationis species referun-
tur. Interdum verò ex causis emergere eas intelliget, quæ
veræ quidem esse possunt, sed interim in diuersum collectis re-
rum argumentis facile subuertuntur, ac cedunt. Itaq; ea spe-
cie non probant plenè, licet mouere nonnihil soleant animum
Iudicis. † Adde etiam septimam plenè probandi speciem, nem- 41.
pe *communem opinionem*. Dicitur autem *communis opinio* multorũ
consensus ex longa obseruatione alicuius rei ortus: qualis est
consuetudinis insolitæ obseruatio. Hæc igitur communis opi-
nio firmissimam pbet probationem, si talis est, [b] vt eius obserua
tio excedat hominum memoriam. † Hac autem præcipuè pro- 42.
bantur priuilegia, consuetudines, seruitutes, immunitates, p̄-
scriptiones, [c] atq; id genus alia. † Habet autem hæc probatio- 43.
nis species illud singulare, quod in ea admittatur depositio te-
stium de auditu: videlicet, vt testificentur, neque se, neque ali-
os in ea vicinia vnquàm audiuisse, aliter se hanc vel illam rem
habere, quàm propositum sit. Nec tamen aliter talis probatio
obtinet, nisi in iure expressum sit, [d] quod huiusmodi præscri-
ptio, cuius non extat memoria, in ea re probanda, de qua con-
trouertitur, admitti debeat. & hactenus quidem de priori legi-
timæ siue plenæ probationis genere. † Cæterùm alterum gen9 44.
probationis est *semiplena, seu imperfecta probatio*, quæ sic dicitur,
quia in causis & negocijs iudiciarijs præstat aliqualem & semi-
plenam fidem, sed non tantam, vt ex ea sola iudex in hanc par-
tem ad ferendam sententiam moueri posit. & hæc sub se pari-
ter suas species complectitur: quales sunt, dictum vnius testis,
fama, comparatio literarum, scriptura priuata, & præsumptio
verisimilis, siue probabilis. † Prima igitur species semiplenæ 45.
probationis est *dictum vnius testis*, qui communi opinione ha-
betur vir bonus, ita vt eius fides non posit legitimè impugna-
ri. Is enim siue pro actore, siue pro reo testimonium dixerit,
plenè non probat, propterea quod leges [e] statuunt, vnius te-
stis fidem in nulla re probanda sufficere solam, etiamsi magna
dignitate emineat. Et adparet, hoc non legibus Romanis pri-
mum esse sancitum, sed apud Gentes ita semper obseruatũ fu-
isse: nam Græco prouerbio, εἷς ἀνήρ, οὐδεὶς ἀνήρ, vnus vir, nullus
esse dicitur: & in [f] Canone admonemur, quod vnius testimo-
nium nec iustificet, nec condemnet: veruntamen semiplenam
inducit [g] probationem. † Ideoque regulariter permittunt leges 46.
ea specie illi, qui ita semiplenè probauit, iuramentum defer-
re, id quod vulgò *supplementum semiplenæ probationis* [h] nun-
cupant. Sunt tamen multi casus, in quibus talis delatio iu-
ramenti impermissa est, quos [i] suis locis Interp̄tes recensent.
† Secunda species semiplenè probandi est *fama*. Differunt au- 47.
tem in-

b. l. si arbiter. ff. de probat.

c. exemplum habes in l. in summa. §. apud Labeonem. ff. de aq. plu. arcen.

d. arg. c. quid per nouale. j. de verb. sig. & c. vlt. de priuile.

e. l. Iurisiurandi. C. de testi. c. licet. j. eo. tit.

f. c. admonere. 3. quæst. 2.

g. glo. in l. admonendi. Ibi Lanfran. col. 11. ver. venio ad tertium. ff. de iure. Deci. hic ad finem rub.

h. vt traditur in l. si duo. & d. l. admonendi ff. de iureiu.

i. in d. l. admonendi. vbi etiam Lanfran. col. 19.

tem inter se fama & rumor. *Fama* enim est sermo vulgatus, à
certis autoribus aliqua de re in vulgum sparsus: *Rumor* verò di-
citur sermo aliqua de re vulgatus, cuius autores ignorantur,
cuiusmodi sermones multi temporibus belli spargi solent, vt in
prouerbium abierit, *Multa in bellis esse inania*. Iam verò [k] iu-
ra constituunt, quòd constans fama plus fidei præstet, quàm v-
nius testis assertio: per eam verò solam non inducatur plena ꝓ-
batio, nisi accedat aliquis testis fide dignus. Per rumorem ve-
rò solùm fit suspitio, & temeraria quædam præsumptio: [l] nul-
la autem rei euidentia indè colligi potest. Sunt tamen plęriq;
casus, in quibus fama etiam plenam fidem facit, qui [m] alibi à
Doctoribus referuntur. Cæterùm in criminalibus, vbi plerũ-
que de vita hominis, re omnium maxima agitur, nullam fidem
præstat fama, ne semiplenam quidem, cùm ibi [n] probationes
48. luce meridiana clariores esse debeant. † Tertia species est *com-
paratio literarum*, ad quam tùm demum deuenitur, quando aliæ
probationes deficiunt. Est enim *comparatio literarum* [o] remedi-
um subsidiarium inquirendæ veritatis. Nam si alter litiganti-
um proferat scripturam aliquam, alter verò, qui autor scriptu-
ræ asseritur, neget se scripsisse, iam res fit dubia & suspecta: i-
taq; si aliter de veritate constare non possit, ad comparationem
literarum confugiendum est, vt scilicet ꝓlatæ scripturæ colla-
tio fiat cum alia scriptura eius, qui scripsisse dicitur, vt sic vi-
sis & expensis literarum characteribus adparere possit, isné
scripserit, an minus: ex [p] eo enim sequitur veritas, vel falsitas
scripturæ, quæ ꝓducitur. Nisi autem omnibus numeris, ac ꝑ
omnia similitudo literarum reperiatur, talis collatio nihil pro-
dest, ꝗ vtcunq; ꝓ maiori parte similes existant characteres. Po-
test [r] quoq, iudex cómpellere eum, qui scripturæ autor asseri-
tur, vt propria manu aliquid scribat, vt sic ex tali scriptione
comparationem facere possit. Verùm talis collatio non mul-
tam fidem facit, cùm tractu temporis sæpè mutari soleat scri-
49. bendi qualitas. † Porrò variæ sunt scripturæ, ad quas fieri po-
test huiusmodi comparatio, vt ex ipsa accipiatur similitudo cũ
scriptura in iudicium prolata, de cuius fide dubitatur. Pri-
mum scriptura priuata fulcita trium testium [s] subscriptione.
Deindè cũ scriptura aduersarij, quam ipsemet in iudicio pro-
ducit, nullam subscriptionem testium habente rectè fit [t] col-
latio. Ex quo enim aduersarius in iudicio tali scriptura vti-
tur, videtur eam approbare, & asseuerare veram esse: me-
ritò igitur altera cum ea comparari poterit. Tertiò instru-
mentum [u] publicum primi autoris, quod testes in eo descri-
pti validum esse testantur, comparationem admittit. Quar-
tò scriptura apud magistratum vel iudicem, ipsius autorita-
te confirmata: item & scriptura, quæ ex archiuo, siue lo-
co, vbi publicè instrumenta reponi, conseruariq́ue solent,
50. ad comparationem faciendam idonea est. † Quarta species
semiple-

k. glo. in c. si testes. §. sæpè. 4. q. 3. in verbo. fama. glo. in l. 3. §. eiusdem quoq. ff. de testi. & c. 1. ꝭ. de appel. Cy. in l. proprietatis. C. de probat.

l. glo fin. in c. super eod. ꝭ. de eo qui cog. consan. vxo. suæ.

m. in d. l. admonendi. vbi vide etiam Lanfran. col 13. ver. excipiuntur tamen. & Salı. in l. ea quidem. C. de accusa.

n. l. sciãt cuncti. C. de probat.

o. Ange. in glo. §. si quis igitur. Nouel. de Instrum. cau. et fi.

p. ita tractatur in l. comparationes. et in auth. at si contractꝰ. C. de fi. instru.

q. tex. est singularis in d. § si quis igitur.

r. Ita tradit Ang. in iam allegata. §. si quis igitur.

s. Dd. in d. l. comparationes.

t. auth. ad hæc. C. de fi. instru.

u. vide de his omnib. Dd. in d. l. comparationes. & in l. nuda ratio. C. de donat. Lanfran. in c. quoniam contra. ver. pulchra materia. ꝭ. hoc tit.

ſemiplenæ probationis eſt, *ſcriptura priuata.* Et ne impingas,
ſcire conuenit, Legiſperitos bifariam de priuatis ſcripturis lo-
qui: quædam enim dicitur *Apocha*, alia *codex* ſiue *liber rationum*,
[y] quem vnuſquiſque ſibi confecit: alia denique *epiſtola*, quæ ad
abſentes mitti ſolet. † Quod ad Apocham pertinet, (quæ eſt 51.
Græca vox, latinè receptio, vulgò Quietantia dicta) ad cogno-
ſcendum, quam fidem faciat, diſtinguendi ſunt ſequentes ca-
ſus. Primum ſi is, contra quem producitur apocha, confitea-
tur ſe eam ſcripſiſſe propria manu, vel aliâs ſubſcriptione par-
tium aut teſtium munita ſit, & ab eiſdem approbata, [z] plenam
fidem mereтur. Deindè ſi apocha ſolam præſentiam teſtium ſi-
ne ſubſcriptione habeat, & teſtes deponant, ſe vidiſſe, quod
contrahentes talem apocham confecerint, putat [a] Bartolus,
hanc ſolam depoſitionem teſtium ſemiplenam tantùm probati-
onem inducere: niſi etiam comparatio literarũ accedat, & tunc
plenè probet, cui [b] Angelus, [c] Baldus, & plerique alij ſubſcri-
bunt. Receptior tamen eſt opinio, [d] talem ſcripturam etiam ſi-
ne collatione literarum plenè probare. Tertiò ſi apocha ſimpli-
citer vel per teſtes, vel per ſolam literarũ comparationem con-
firmetur ſine alio adminiculo, ſemiplenam fidem præſtat: quod
ſi producatur nullo adminiculo ſuffulta, nec ſubſcriptione par-
tium, vel teſtium, nec comparatione literarum, [e] tum præſum-
ptionem quidem aliquam inducit, ſemiplenè tamen non pro-
bat. Quod porrò dictum eſt, apocham tum demùm plenam fi-
dem facere, ſi partium, teſtiumúe ſubſcriptione vallata ſit: hoc
non indiſtinctè verum eſt. [f] quia ſi agatur de obligatione debi-
toris, ſatis eſt, ſi idem ſe ſubſcribat, nec deſideratur creditoris
ſubſcriptio: rurſus in ſolutione facta per debitorẽ ſufficit cre-
ditoris ſubſcriptio: atq; ita conſuetudo Germaniæ obſeruat.
† Nunc de libris priuatis rationũ videamus, quales apud nos 52.
mercatores conficere ſolent. Et [g] Bartolus, quem cæteri com-
muniter ſequuntur, hanc tradit regulam, Quod ſcripta nego-
ciatorum priuata iure communi Romano, quo vtimur, non pro-
bent pro eo, qui ſcripſit, vel ſcribi mandauit, ſed contra eum
probent. Exemplo enim pernicioſum eſt, vt ei ſcripturæ cre-
datur, qua vnuſquiſque ſibi annotatione propria debitorem
conſtituit. Vnde neq; fiſcum, neque alium quemlibet ſuis
ſubnotationibus debiti probationem præbere oportet. Ex-
ceptiones tamen aliquot colligunt [h] Interpretes, præſertim Ia-
ſon, ad quem Iuris ſtudioſum remitto. † Cæterum *epiſtola*, q̃ 53.
abſens mittit abſenti, ſi is, qui eius autor aſſeritur, eam ſe ſcri-
pſiſſe fateatur, plenè probat aduerſus ſcribentem. Idem iuris
eſt, ſi alius ſcripſerit, ſigillo tamen mittentis fulcita ſit, nam
& tùm plenam fidem [i] inducit. † Sigillum enim indubitatum 54.
multum operatur ad faciendã ſcripturam [k] indubitatam. Quod
ſi epiſtola careat ſigillo, nihil probat: niſi comparatione litera-
rum adiuuetur, eaq; facta omninò ſimilitudo appareat, [l] tùm
enim iu-

x. de qua loquitur l. apochis. C. de fi. inſt. et auth. ſi quis vult. C. qui po. in pig. hab.

y. l. ſi quis ex argenta. §. edi. C. de eden.

z. l. Publia. in fi. ff. De poſ. l. ſcripturas. C. qui pot. in pig. hab.

a. in d. l. admonendi.

b. Ibidem, et in d. l. comparationes.

c. In auth. ſed nouo iure. C. ſi cer. pet.

d. Iuxta Ioan. de Imo. et Lud. Roma. in d. l. nuda ratio. & Cano. in c. 2. ĵ. de fi. inſtru.

e. glo. ſingula. in §. ſi tamen quiſquam. Nouel. de inſtru. cau. & fi. tex. c. 2. et quæ ibi not. ĵ. de fi. inſtru. & Iaſ. in d. l. admonendi. nu. 89. & 90.

f. Lanfran. d. l. admonendi.

g. in l. quædam ſunt ff. de eden. per l. exemplo. C. de probat.

h. præſertim Bart. & Iaſ. in d. l. admonendi. nu. 110.

i. l. ſi contra per calumniam. C. de epi. & cler.

k. Bald. l. in bonæ fides. C. de reb. cre & iure. Specul. tit. de probat. §. fin. ver. 10.

l. Bart. d. l. admonendi. & d. l. nuda ratio. Butr. & Imo. d. c. 2. ĵ. de fi. inſtru.

55. enim iustam probationem facit. † Vltima species semiplenè probandi est *ex præsumptionibus* siue *coniecturis*, quæ cùm gestæ rei indicijs inhæreant, per se tamen non plenè probant, sed inducunt solùm quandam credulitatem: vnde verisimiles, vel probabiles dicuntur, de quibus suprà quoq; diximus. Huius exemplum est etiam in fuga, [m] quę magnam suspicionẽ parit aduersus fugientem, non tamen plenè probat nondum co-
56. gnita re ipsa. † Et hæc de vtriusq; tam plenæ, quàm semiplenæ probationis speciebus dicta sint. Interim in probationum materia velut pro coronide obseruentur sequentes theses. Prima: Duæ semiplenæ probationes simul coniunctæ faci-
57. unt [n] plenam. Secunda: Sub nomine probationis regulariter plena probatio [o] continetur. Vnde si in statuto, vel alia dispositione diceretur, qualemcunq; probationem sufficere, ea verba de plena & idonea probatione intelligenda esse, [p] Bartolus, Baldus, & [q] Salicetus censuêre: nisi in tali materia versaremur, in qua semiplenè probare satis sit, tùm enim secundum
58. subiectam materiam probatio [r] acciperetur. † Tertia: Appellatione probationis veram & propriam probationem intelligimus, [s] quæ scilicet fit testibus aut instrumentis, non quæ ex præsumptionibus [t] vel coniecturis: quod tamen de ijs coniecturis accipiendum est, quæ in iudicantis arbitrio consistunt, secus in præsumptionibus à iure probatis: tales enim veris & legitimis probationibus æquipollere suprà dictum est. Vnde vulgò dicimus, [v] iuris præsumptiones esse liquidissimas pro-
59. bationes. † Quarta: Probatio quæ ex diuersis probationum speciebus resultat, & plena efficitur, non propriè proba-
60. tio dicitur, [x] sed præsumpta. † Quinta: Non debet quis ad probandum admitti, quod probatum eius causam non [y] adiuuat: vt si quis probaturus aliquem esse seruum, loco articuli probatorij poneret, quod mater eius in seruitute fuerit, non est admittendus ad illud probandum, cùm etsi hoc probatum sit, inde tamen non sequatur, cum esse seruum: [z] quia ex manumissione possit esse liber ex matre serua natus. Sexta: Probandi facultas non est coarctanda siue angustanda, [a] sed potius amplianda: atque ita imperatores quandoq; [b] rescripserunt. Possent & aliâ hic congeri, sed ista ad rubricam dicta sufficiant.

*

m. vt tractatur in auth. si verò. C. vt om. iud. tam ciui. quam mil. & in l. quis sit fugitiuus §. idem ait. de ædil. edi. Nouel de cessa. n. l. exequitur. § ætas. et ibi glo. de excus. tut. ... x. la. è consil. 19. & 21. vol. 1. et consil. 29. col. 14. vol. 2.

o. Bal. c. 1. In prin. si de inuest. in. do. et vas. et n. 1. in l. Lucius. ff. de cond. & demon.

p. l. etsi instrumenta. C. de fi. instru.

q. vter. ff. in l. 1. C. co. tit.

r. Bal. in l. peremptorias. col. vlt. vers. et adde. C. sent. resc. nõ pos. & Bar. in consil. ad reprimend. col. vl.

s. c. forus. §. causa. ff. de verb. signi.

t. tex. in l. 1. ff. si tabu. test. nul. ext.

u. l. licet Imp. ff. de leg. 1. l. si quis locuples. 1. ff. de manu. testa.

x. Deci. hic ad fine.

y. glo. c. cùm contingat ver. in dominus ff. de offi. deleg.

z. l. ad probationem C. de probatio.

a. l. pen. in fi. & ibi glo. in verbo. angustetur. vers. et facit. C. de bare. & Manib.

b. in l. generaliter. C. de iureiu. & in l. quoniam. C. de hæreti.

GREGORIVS IX. TANCREDO Regi Vinceſtriæ.

CAPVT I.

Ex epiſtolæ verbis: & infrà. Tua excellentia poſtulauit, vt imperatori ſcriberem, quatenus pacta in chartophylacio requireret, quæ dudum inter Iuſtinianum principem & prædeceſſores tuos fuerunt emiſſa, vt ex his colligeret, quod tibi ſeruare deberet. Sed ad hoc faciendum vehementer obſtitit: quia nulli dicendum eſt, ea quæ contra te ſunt, apud temetipſum debes documenta requirere, in mediumq́; proferre.

Summæ rerum.

1. *PRinceps ex contractu inito obligatur.*
2. *Princeps ciuilibus tantùm legibus ſolutus eſt, non etiam naturalibus aut gentium.*
3.5. *Princeps an naturaliter tantùm, vel etiam ciuiliter obligetur.*
4. *Ex contractu principis etiam eius ſucceſſores tenentur.*
6. *In editionis materia quatuor diſtincta capita.*
7. *De perſonis, quæ ad edendum cogi poſſunt.*
8. *Reus non tenetur edere actori ad fundandam ſuam intentionem.*
9. *Cur lex poſitionibus reſpondere iubeat.*
10. *Poſitiones conſuetudine magis, quàm iure introductæ.*
11. *Poſitiones qua ratione in vſum receptæ.*
12. *Caſus, in quibus actori tenetur reus edere propria inſtrumenta.*
13. *Vſurarius an & quando teneatur edere actori.*
14.26. *Quicunq; ex officio ſuo deſcribunt aliquid, tenentur edere.*
15. *Argentarij, argentariam facere.*
16. *Numularij, campſores, collybiſtæ, trapezitæ.*
17. *Iudex poteſt reum ex officio cogere ad edendum.*
18.19. *Actor fundata iam aliquo modo intentione ſua reum ad edendum cogere poteſt.*
20. *Reus pro ſe inſtrumentum in iudicio proferens, illud actori petenti tenetur edere.*
21.23. *An actor reo edere teneatur ad fundandam eius exceptionem.*
22. *Rationum appellatio omne genus ſcripti continet.*
24. *Poſitioni criminoſæ non tenetur quis reſpondere.*

25. An re-

25. *An tertius, qui non est in lite, teneatur edere.*
27. *Casus, ubi etiam priuatus tenetur edere.*
28. *Protocollum quid?*
29. *Quo iure editio postuletur, & nu. 32.*
30. *Iussus edere si recuset, tenetur ad interesse.*
31. *Et quomodo interesse æstimari debeat.*
33. *De forma edendi.*
34. *Illa tantùm instrumenti pars edenda, quæ ad instructionem causæ pertinet: fallit ut nu. 35. 36.*
37. *Editio facienda cum die & consule, si de rationibus loquamur, secus in instrumentis: & nu. 38.*
39. *Acta iudiciaria cum die & consule edenda.*
40. *Petens edere quandoq; iurat, se non calumniosè petere.*
41. 42. *Quo tempore, quoq; loco editio fieri debeat.*
43. *Per descriptũ quid Vlpianus intelligat in l. Prætor. §. ult. ff. de eden.*
44. *Vidimus, siue transumptum quid?*

1. Ex hac Decretali circa petitionem regis Vincestriæ, cũ primis colligunt interpretes, † principem ex contractu, quem cũ aliquo, etiam suo subdito iniit, obligari, & ad illius obseruationem adstringi: & hoc dogma verum esse, extra pugnam est. In contractibus enim cùm æqualitas mutua inter contrahentes esse debeat, ᵃ & principem communi iure uti oportere, consequens est. Neq; aduersatur, quod ᵇ Vlpianus alibi scribit,
2. *principem legibus solutum esse*: † quoniam hoc ad leges ciuiles ac solennes coërcendum est, his enim legibus princeps non est obnoxius: id est, non obligatur testando ad obseruationem testamentariam. nec iudicando ad iudiciariam, nec statuendo ad legitimam: has enim solennitates & formas intermittere potest princeps, à dictamine verò rationis, à diuinis, naturalibus, aut gentium legibus nunquam soluitur princeps sine iustiori causa, ut grauiter admodum præ ceteris Mar. ᶜ Salomonius ad prædictum Vlpiani responsum annotat atq; demonstrat. Sed nec conuentionum, siue contractuum legibus Princeps solutus ᵈ est, quæ iuris gentium sunt, naturaliq; ratione consistunt: adeò ut nec de potestate absoluta contractibus valeat contrauenire, ab eis recedere, vel eos ulla ex parte violare, id quod ᵉ Castrensis, ᶠ Baldus, & nouissimè ᵍ Zasius graphicè docent. Quis enim cum principe unquam contraheret, si illi resilire cum alterius iactura impunè liceret? Hinc tradidit ʰ Baldus, omnes contractus, qui à Principe fiunt, naturam contractuum bonæ fidei habere, id est, recipere largam interpretationem ex bono & æquo. Cessent ergo impuri illi Gnatones aulici occinere principum auribus, principem omnia posse, eiusq; libidinem & voluntatem pro legibus habendam. Non enim princeps est honesti iustiq; regula solutus, sed honesti iustiq; minister, ac ipsius iuris custos, & conseruator: ⁱ qui quam primùm à recto desciscit, non rex, non princeps, sed Tyrannus appellari debet. Ciuilibus

a. Bal. in l. ex imperfecto. ad fi. C. de test. Zas. pulchre in l. 2. §. eodem tempore. nu. 21. ff. de orig. iu.

b. l. princeps. ff. de legi.

c in enarratione d. l. princeps.

d. ut hic in tex. nost.

e. in l. digna vox. C. de legi.

f. c. 1. §. ad hæc. col. 5. ver. item nota ex glo. de pa. iura. fir.

g consil. 10. nu. 5. lib. 2. ubi multa de hoc.

h. c. 1. §. si quis verò. in prin. de pac. constan.

i Augus. lib. 2. de ciuit. dei cap 20.

libus itaq; legibus, & scripto iure princeps [k] solutus est: cæte-
rùm legibus naturæ, iustitiæ & honestatis, [l] itemq; conuenti-
onum ac contractuum, perinde obligatur princeps, sicut qui-
cunq; priuatus. † Qua tamen obligatione princeps ad contra- 3.
ctuum obseruationem adstringatur, naturaline tantum, an eti-
am ciuili, variarūt Dd: in hoc tamē frequentius [m] itantes, quòd
existiment, principem naturaliter tantum obligari, sed hanc na-
turalem obligationem istum habere effectum, vt actionem pari-
at. Quare [n] Deci⁹, *princeps*, inquit, *remanet quidem in terminis iu-
ris gentium, ex sola tamen naturali obligatione conueniri potest* † Et ta- 4.
lem obligationem non modò in persona ipsius principis, sed e-
tiam successoris effectum agendi operari [p] volunt, si modò con-
tractus sub dignitatis nomine celebratus fuerit. † Ego verò pu- 5.
tárim defendi posse, principem vtraq; & naturali & ciuili ob-
ligatione teneri ad obseruationem suorum contractuum. Pri-
mum, quia in contractibus debet esse æqualitas: quemadmo-
dum ergo contrahens cum principe & naturaliter & ciuiliter ei
fit obnoxius, ita par est, principem mutuò illi [q] obstringi. Dein-
de, quia si princeps contractum ineat cum aliquo, illum non vt
princeps, sed tanq̃ priuatus inire censetur, cum omnibus fa-
cultas contrahendi communis sit: ad instar ergo priuati vtroq;
modo obligatur. Deniq; ꝓbant hanc sententiam Vlpianus [r] &
Paulus, tradentes principem adeundo hæreditatē perinde ob-
ligari, sicut quemlibet alium. huiusmodi autem obligationem,
quę ex hæreditatis aditione nascitur, [s] totā ciuilem esse ex Bar-
tolo constat. Postremò idem conuincit [t] Iustiniani constitutio,
in qua actio aduersus principem conceditur: ex hoc enim se-
quitur, principem contrahendo & naturaliter & ciuiliter obli-
gari, cùm sola naturalis non [u] ꝓducat actionem. Et hanc sentē-
tiam si amplectamur, nihil opus erit curiositate illa Doctorum,
quasi naturalis obligatio singulari quodam beneficio in princi-
pe actionem efficacem pariat: cum hoc nulla lege nominatim
doceatur, & eadem facilitate possit destrui, qua asseritur.

Iam verò propius ad textum accedentes, quod ad ponti-
ficis repulsionem hic attinet, ea certè mala & iniqua fuisse vide-
tur: ideoq; Dd. hic omnes, textu dissimulato, tenent, in simili
edendum actori in negocio communi, vel cum prædecessoribus
gesto, sicut Car. Molinęus hic ad Decium annotauit. Quoniam
verò editionis materia propria dos est huius primi capitis † nos 6.
in ea materia declaranda, vt euidentius pateat, quatuor distin-
cta faciemus capita, primùm de personis tractantes, quæ ad e-
dendum cogi possint: deindè, quibus remedijs editio postule-
tur: tertio, de forma edendi, & quomodo ea fieri debeat: quar-
tò & vltimo, quo tempore & loco edendum sit. † Videamus de 7.
primo capite, quod pro meliore cognitione discindimus in qua
tuor puncta siue membra. primū explicabit, an & quando reus
actori obnoxius sit edere: alterum, quandò actor reo: tertium,
quandò

k. d.l.princeps.
l. l.2.§.1. ff. de reb. cre. et d.l.digna vox. et §.vlt. inst. qui.mo. te. inst.
m. Bal. et communiter alij. in l. 1. ff. de pact. et in d. l. princeps. Cano. in c. quæ in ecclesiarum. ē. de constit.
n. hic, contra Bal. & Areti.
p. Panor. hic per tex & quæ ibi not. in c. quoniam. Abbas. ē. de offi. deleg.
q. ita Bald. et Aret. in d.l. princeps.
r. in l.1 §. vlt. cum l. seq. ff. de offi. procu. Cæs.
s. Bart. in l. ex hoc iure. col. pen. ff. de iusti. & iu.
t. l. bene à Zenone. C. de quadri. præscr.
u. inst. de obliga. in prin.

quando tertius quispiam teneatur edere: quartùm, quo tem-
pore & loco edendum sit. In primo puncto hanc obserua regu-
8. lam: † Reus non est compellendus, vt actori probationes & in-
strumenta ꝓpria in necem suam exhibeat. [x] Non enim sumen-
da sunt arma ex domo aduersarij, quibus lædatur, sed actor in-
structus esse [y] debet, & proprias probationes à semetipso [z] ad-
ferre: siquidem (vt carmine prouerbiali dicitur) bis interi-
9. mitur, qui suis armis perit. † Sed cùm hæc ita sint, [a] cur lex
positionibus responderi iubet? nonné reus hoc modo in id adi-
gitur, vt propria voce & iudicio suo pereat? Et pleriq; aiunt,
id tolerari, quia quantùm ad rei confessionem actor aliunde
10. instructus esse non potuit. † Sed sciendum est, positiones con-
suetudine magis, quàm iure inductas [b] fuisse: cùm alioqui [c] iu-
re ciuili interrogationes solùm admittantur instruendi iudicij,
11. non litis decidendæ causa. † In vsum autem receptæ sunt posi-
tiones ea ratione, quod æquum visum est, licere actori, vt
periculum de aduersarij sui voluntate faceret, an citra alias ꝓ-
bationes, longioremq; moram veritatem confiteri vellet, [d] &
finem liti imponere. quæ ratio in instrumentorum & tabula-
rum editione cessat, quæ non ex voluntate aduersarij, sed con-
tra inuitum petitur, nec controuersiæ imponit finem, cùm va-
rijs modis instrumenta impugnari, [e] subuertiq; possint: atque
ita [f] Alciatus rectè tradit.

12. Supradicta tamen regula multas patitur exceptiones. Pri-
ma est in fisco agente, eiusuè procuratore: [g] huic enim singu-
lari fauore reus instrumenta propria edere compellitur ad fun-
dandam eius intentionem. quod tamen obtinet, si causa sit ci-
uilis, quia in criminali reus nullo modo nec fisco edere [h] tene-
tur, ne illud poëticū exclamet, *Heu patior telis vulnera facta meis.*
Item, si facultas probandi aliàs difficulter haberi possit: quod [i]
ad omnes casus, in quibus contra regulam reus edere adstrin-
gitur, accommodandū esse [k] Panormi. Decioq; placuit. Quod
autem de fisco diximus, hoc idem in his locum sibi vendicat,
qui fisco comparantur: qualis est ecclesia, [k] matrimonium: nam
huius fauore reus illi edere obstringitur, qui matrimonium
propugnat ac defendit, licet in impugnante matrimonium sit
secus. Item causa dotis & [l] alimentorum: à pari enim proce-
dunt [m] dos, alimenta & fiscus. item libertatis: denique [n] mise-
rabiles personæ, quarum causa fauorabilis [o] ac pia iudicatur.

13. Secundò excipitur à prædicta regula vsurarius: [p] is enim e-
dere tenetur actori ad fundandam eius intentionem: quod ta-
men non simpliciter verum est, sed ita demum, si duo concur-
rant, & quod is, à quo editio postulatur, sit vsurarius, & quod
pro restitutione vsurarum [q] conueniatur. Nam si ex alia cau-
sa vsuras non contingente dictetur illi iudicium, ad edendum
non est cogendus: vt [r] Cardinalis, & Anchoranus censuére, ꝓ-

x. l. 1. & l. qui accusare C. de eden.
y. l. si quando. C. de dila.
z. l. nimis graue. C. de testib.
a. c. 1. & 2. de confess. lib. 6
b. Bart. l. 2 §. 1 C de iura. prop. cal.
c. l. de ætate. §. qui interrogatꝰ. ibi Bar. ff. de inter. actio.
d. cle. sæpè. § et quia. de verb. signi.
e. Bar. l. nuda. ff. de donat.
f. d. l. 1. C. de eden
g. l. nec quicquam. ibi Bar. & aly ff. de eden.
h. l. 2. §. diuus. 1. ff. de iure fis. Dd. in l. 2. C. de eden. Soci. reg. 112. fall. 3.
i. l. vlt. C. de sacrosan. eccles.
k. Io. And. Butr. Panor. hic, idē Io. And. in add. ad spec. de instru edit. §. videndū. ver. ex præmissis.
l. l. 1. ff. sol. matri. l. hoc legatum. in fi. ff. de cond. & demon.
m. l. 2. C. de priui. fis. & l. 2. C. de iu. dot.
n. l. quæ sint illæ, vide apud Bar. in l. 1. C. quan. Imp. in pup. et vi.
o. Specul. de instru. edi. §. nunc aliqua. vers. & scias.
p. cle 1. §. cæterùm. de vsur.
q. d cle. 1. ibi, ad exhibendum cum de vsuris agetur.
r. ibidem in d. cle. 1.

batq; idem [t] Baldus. Prædictam exceptionem [t] pleriq; & ad iudæos vſuram exercentes producunt, cùm & hi [u] vſurarij ſint, nec melioris conditionis iudæi eſſe debeant, quàm profitentes chriſtianum nomen: præſertim cum iudæi nedum chriſtianis, ſed quibuſcunq; infidelibus peiores reputari ſoleant, [x] maioriq; odio digni ſint. Nec impedit, quòd pœna in vſurarios non edentes [y] à Clemente V. conſtituta, nempe eccleſiaſticã cenſura (quæ eſt ſententia interdicti, ſuſpenſionis, vel excommunicationis) in iudæos non cadat: quia tametſi talis pœna illis directò non conueniat, per indirectum tamen quadrat, caditq; in ipſos, vt Decius ait, & à pari procedunt indirecta [z] & directa excommunicatio. Supradictam exceptionem etiam ad alias perſonas odioſas porrigite, quæ comparantur [a] fœneratoribus, vt ſunt publicani, [b] nautæ, caupones, ſtabularij: quamuis enim inter fœneratorem, & huius ſortis homines conſiderari poſsit quædam diuerſitas: ſatis tamẽ eſt ſimilitudinem reſpectu præſumptionis fraudis, qua de agitur, ſubeſſe, vt rectè [c] Decius voluit.

Tertiò excipiuntur à ſuperiori regula, quicunq; ex officio 14.
ſuo deſcribunt aliquid: quales fuerunt apud Romanos argentarij, [d] item numularij ſeu menſarij. † *Argentarij* enim Romæ 15.
publica Senatus autoritate maiorem negotiationẽ exercẽbant, ideoq; tabernas in foro habebant conductas. neq; enim permutabant ſolùm, ſed etiam fœnori dabant pecuniam ſiue propriam, ſiue aliorum: vnde [e] argentariam facere ſeu exercere dicebantur. Dicti etiam ſunt [f] *collectarij*: hi quoquè operant auctionibus, id eſt, venditionibus, quæ in publico ſolenniter fiebant rerum ad ſupellectilem, vel alios vſus pertinentium. Sed & contractus apud eos celebrati eorum calendarijs inſcribebantur, habebantq; idem officium, quod hodie publicè apud nos exercent notarij in contractibus deſcribendis extra iudicium. Ideoque hanc exceptionem & ad notarios producendam eſſe, [g] vulgò obtinuit. Cæterùm *numularij* erant, qui ad inſtar argentariorum pecuniam tractabant permutando & fœnerando, ſed non publica autoritate: ideoque rationes eorum minoris fidei & autoritatis erant edendæ, cùm poſtularentur ab ijs, [h] quorũ cauſa ſcriptæ eſſent. † Sub hac exceptione comprehenduntur e- 16.
tiam *campſores & collybiſtæ*, à pecuniarũ permutatione ſeu cambio dicti. *Cambio* enim elegans & antiquũ verbum, id ferè ſignificat quod permutó: & per collybon Græci pecuniæ permutationẽ intelligunt, vel potius (vt Pollux ait) ἀργύριον ἀλλαγὴν: vnde *lagrum* alij dicunt, deductionem videlicet quandam, quam ſibi retinent; vel ob mercedem ſuam, vel quia ſua tantùm interſit pecuniam, quam permutationis vice exhibent, potius retinere ob monetæ varietatem. Continentur item *trapezitæ* à menſa ſic vocati, omneſque mercatores noſtri ſeculi, qui alterius cauſa ſcripſerunt aliquid. [i] nam rationum ſuarum codices exhibere te-

t. in c. clerici. verſ. ſed nunquid ꝑ. de vi. & ho. cleri.
u. Bal. l. 1. §. rationes. in fi. ff. de eden. glo. d. cle. 1. verbo ceñſura.
x. diſt 19 c. ſi Romanorũ. l. 1 §. et generaliter ff. de lega præſta.
y. 1. quæſt. 1 c. nonnè.
z. c. cum viris. ꝑ de iud. diſt. 54. c. nulla.
y in d. cle. 1.
z c. quærẽti. de verbo. ſigni.
a. c. quanto. ꝑ. de priuil. c. poſt miſerabilem. ꝑ. de vſur. vbi etiã iudæi ad vſurarum reſtitutionem compelluntur.
b. l. 1. § 1. ff. nau. cau. ſtab. l quantæ. ff. de publi. et vecti. Bal. l. diſſolutæ. C. de cond. ex le.
c. Deci. hic.
d. l. quædã. §. numularios. et l. argentarius. in prin. et l. prætor ait §. is etiam. ff. de eden.
e. d. l. argentarius. §. 1. et l. Stichus. ff. de ſta. libe.
f. l. quiſquis. C. ſi cer. peta. Alcia. lib. 4. diſpunct. cap. 22.
g in d. l. argentarius. in princi. ſpecu. de inſtru. edi. §. videndũ. verſ. et nota. Bar. in Nouel. de tabellio. in prin. verſ. quæro an tabellio. vbi allegat tex. in §. illud. eo. tit. Bal. l. vlt. ad fi. C. de eden.
h. l quædam ſunt. §. vlt ff de eden.
i. Dd. communiter in d. l. 1. C. de eden. et in l. 1. §. editiones. ff. eo. tit.

bere tenentur. Imò & quilibet creditor obnoxius est edere rationes, [k] quas non sua tantùm, sed debitoris etiam gratia scripsit.

17. † Quartò non obtinet præfata regula, quando iudex ex officio cogit reum ad edendum. Iudex enim si intelligat veritatem periclitaturam, nisi subueniat, potest præcipere reo, vt edat actori etiam pro origine suæ petitionis fundanda, præsertim quando ipsi perijsset facultas probandi absque sua culpa: id quod Innocen. Butrius & Imola hic probant, idemq́; [l] Domini Rotæ quandoquè secuti sunt. Et ideo [m] Vlpianus *vel ex alia*, inquit, *iusta causa subuenitur*. Hanc tamen exceptionem [n] Felinus & [o] Baldus impugnant.

18. † Quintò non procedit regula, vbi actor iam fundata aliquo modo intentione sua, à reo sibi edi postulat ad eandem intentionem coadiuuandam [p] & confirmandam. Facilius enim aliquid conceditur ad confirmationem eius, quod iam fundatum est, quàm si actus vel dispositio inprimis radicari [q] deberet. Vnde si petam à te decem, tenore chirographi tui sigillo confirmati, tu negas scripsisse te, vel inficiaris sigillum: iam rectè petam, vt edas sigillum tuum, vel aliquid scribas manu tua, quod conferatur cum chirographo. Idem obtinet, si petam fundum decem iugerum, tu fatearis fundum deberi, neges autem modum siue mensuram: vel si petam fundum iure dominij, tu fatearis mihi deberi, sed non aliter, nisi ad fruendum. his & similibus casibus si ego actor me ad tua instrumenta referam, cogeris edere.

19. † Quarè traditum etiam est, reum teneri, vt actori edat ad probandam eius replicationem vel triplicationem: id quod mox suo loco docebimus.

20. Sextò, si reus proferat instrumentum in iudicio pro se, illud actori petenti obligatur [r] edere. quod locum habet, etiamsi is, qui vsurus est instrumento, illud tantùm in certis capitulis producat: nam contra producentem probabit etiam ipso inuito, vt [s] Baldus voluit, [t] Alexandro interim reclamante. Et hęc de primo membro dicta sint.

21. † In altero membro, an contrà actor reo conuento edere ad fundandam suam exceptionem, seu duplicationem sit obnoxius? hanc serua regulam: [u] Actor tenetur edere instrumenta reo conuento ad fundandam defensionem suam, & excludendam intentionem actoris. Nec aduersatur, quod [x] leges ad probandam hanc regulam a Doctoribus allegatę in rationibus loquantur:

22. † quia [y] rationū appellatio generalis est, instrumenta, codices & registra, omne denique scripti genus [z] continens. Et ꝑpterea [a] Iurisconsulti eam sæpe vocant *instrumentum*, quoniā ratio edita instruat litē. Non etiā obsistit, quod in iudicijs seruanda sit [b] æqualitas: nā hoc fallit, vbi leges nominatim contrariū constitu-

k. l. non est verum. C. de eden. & vide tit. C. de cohort. lib. 11

l. decis. 218. incip. licet pars. in Nouis: idem tradit Alex. in l. vlt. C. de eden.

m. l. 1. in fi. ff. eo.

n. hic num. 12.

o. in l. dissolutè C. de condic. ex le.

p. Panor. hic. Bar. Bal. Ang. et alij in d. l. 1. §. editiones et d. l. vlt.

q. fa. tex. in l. Titio. 2. & l. creditor. ff. de actio. emp.

r. d. §. editiones.

s. in l. 1. col. 2. C. vt quæ de aduo. et in c. præsentium. j. de testibus.

t. in d. l. 1. ca.

u. l. non est nouum. & l. instrum. & l. vlt. secundum Alex. C. de eden.

x. ll. iam citatæ.

y. Deci. hic.

z. l. cùm seruus. ff. de condi. & demon. l. prætor. §. 1. de eden. l. chartæ. ff. de bono. pos. con. tab. l. emptor. §. Titius. ff. de pac.

a. l. 1. ff. de fi. instr. l. notionem §. instrumentorum. ff. de verbo. signi.

b. l. fin. C. de fruc. & lit. expen. c. non licet. de reg. iu. lib. 6. & l. non debet. ff. eo.

[c] constituunt, vt in nostra specie. † Ideo autem in conclusio- 23.
nè *defensionis* mentionem feci, quia si reus excipiendo referret
quæstionem dominij, vel alicuius famosi criminis, tunc actor
non cogeretur edere instrumenta [d] sua: verbi gratia, tu petis
à me decem: ego assero eam pecuniam tibi solutam esse, refe-
rens me ad librum tuum, certè cogeris librum exhibere. Sin
autem tibi agenti possessorio retinendæ obijciam me esse [e] do-
minum, non concedetur mihi editio. Idem est, si tibi agenti
opponam crimen aliquod, quia non debet actor cogi detegere
turpitudinem suam. † Qua ratione constitutum quoque est, 24.
neminem obligari, vt criminosæ positioni [f] respondeat. Pari
ratione si exceptio non contineat meram defensionem, sed in
se impugnationem complectatur, vt est in exceptione [g] com-
pensationis: item reconuentionis respectu: aut si non exclu-
dat æquitatem petitionis, id est, non perimat debitum, qualis
est exceptio excommunicationis vel banni, & quæuis dilato-
ria: [h] his casibus actor non est cogendus edere. † In tertio 25.
puncto traditur regula negatiua, [i] quòd tertius, cum quo no-
bis non est lis siue iudicium, etsi apud eum reperiantur ratio-
nes vel instrumenta, inuitus tamen edere non cogatur, nisi vo-
luntariè exhibens non sit repellendus. & talis editio ex mera
voluntate proueniens, cuilibet fieri potest. † Hanc autem re- 26.
gulam intellige de priuato homine, qui non describit aliquid
ex officio suo, vt excludas argentarios, tabelliones, & id genus
alios, qui ex officio describere solent. hi enim edere obligan-
tur, etiamsi cum alio sit controuersia. sufficit [k] nanq; postula-
toris interesse. † Quanquam in plerisque casibus etiam priuatus 27.
ad edendum adstringatur, vtcunque non cum ipso, sed cum a-
lio lis sit instituta. Quid enim si talis conueniatur, non vt edat
simpliciter, sed pro eo, quod domini interest? [l] sanè ad editio-
nem cogi potest. Quid item si scriptura aliqua apud tertium
reperiatur, quæ ab alio conscripta sit meo mandato? hac spe-
cie tametsi hoc mandatum tertium possessorem non afficiat, [m]
æquum tamen est, vt mihi postulanti editio fiat. Quid deniq;,
si notarius amisisset originale, siue protocollum, illudq; ad ter-
tium peruenisset? certè [n] exhibere tenebitur: quia præmissa re-
gula locum habet, si tertius instrumentum ab ipso protocollo
sumptum habeat, secus si apud eum extet protocollum. † Ap- 28.
pellamus autem protocollum indicem illum, memorialemq;
scripturam, quam sibi notarij in codice aliquo facere solent,
gesti actus substantiam breuiter annotantes, quam extendere
deinde atq; absoluere [o] possint. Amplius ait [p] Baldus, no-
tarium, si amiserit protocollum, agere posse aduersus possesso-
rem instrumenti, vt ipsi edat instrumentum cum die & consule,
vt & alijs deinde notarius edere possit: quod signa. Et hacte-
nus quidem de personis, quæ edere tenentur.

c Alex. in d. l fin.
d. Bal. in l. vlt. C. de eden. per l. amplius. ff. rem ra. hab & l. 2. § diuus. 1. de iu. fis.
e. iuxta l. quod meo. ff. de aequi. pos.
f. Bart. in l. transactione C. de transac.
g d. l amplius. ff. rē ra. hab.
h. Bal. in d. l. vlt. C. de eden.
i. glo. singul. in l. in fraudem. §. neq; instrumenta. in verbo. edi. & ibi Bar. ff. de iure fis.
k. l argentarius. in prin ff. de eden.
l. l. 3. §. interdum. ff. ad exhib. l. procurator. C. de eden. glo. in d. l. dissolutè. C. de condic. ex le.
m. tex. elegans in d. l. 3. §. interdum. & Deci. hic num. 60. versi. septimò fallit.
n. Bal. in d. l. vlt. col. 5. vers. vltimò circa materiam. C. de edē. per tex. in l. quædā. §. is autem. et l. prætor. § si quis seruus. ff. de eden.
o Bar in l. gallus §. idem credendum ff. de lib. et posth. et Vigli in §. nihil autem Inst. de testa. ordi.
p in d. §. idem credēdū. l. si quis ex argent. §. pen. ff. de eden.

Expedi-

29. † Expedito priori capite consequenter videndum est,
quo iure siue remedio editio postulari valeat: quo in articulo
plures considerari hypotheses possunt, a quas Bartolus alibi
annotauit. Nobis vero illam speciem prosequi suffecerit, quæ
propriè ad materiam tituli de *edendo* pertinet. Et in hac com-
munis est interpretum conclusio, huiusmodi editionem, qua
de in præsentiarum loquimur, non iure actionis à principio,
sed officio iudicis exigi debere, b id est, iudicem inuocandum
esse, vt decernat & mandet exhibitionem scripti siue instrumē-
ti, causa summatim cognita, & delato plerunque iuramento exi
genti, quod non calumniæ causa postulet. Et quamuis c A-
lexander contendat, iure actionis potius actionem postulari:
priori tamen sententiæ, meo iudicio, leges magis consonant.
Sic d Vlpianus: *Prætor, ait, causa cognita edi iubebo.* Et e Paulus,
quædam sunt personæ, inquit, *quas rationes nobis edere oportet: nec ta-
men à prætore per hoc edictum compelluntur.* Et paulò post: f *non co-
gitur*, ait, *à prætore per merum actionis in factum rationes edere.* Vides
vbiqúe verba ad iudicem referri, non ad partem: ideoqúe di-
cendum, g officium iudicis competere ad editionem exigendā.
Porrò non inutilis est hæc disputatio, aut sine fructu, tum pro-
pter formam h concipiendi libelli, tum etiam, qa si iure actio-
nis deberet fieri editio, ex interpellatione extraiudiciali con-
stitueretur in mora is, à quo postulatur editio: secus si officio
30. iudicis nobili. † Quod si verò edere iussus à iudice per do-
lum non obtemperet, sed decretam editionem detrectet ad-
uersario, tum demum conceditur actio in factum ad id, quod
interest agentis, instrumenta seu rationes k fuisse editas. Ne-
que enim parui referre solet, instrumenta vel alia id genus
scripta fuisse edita: quippe cùm postulator causam suam ob
hoc amiserit, quòd actionem vel exceptionem pbare non pos-
31. set l talibus scriptis. † Aestimatur autem, quanti interfuerit
eius, qui editionem exegit respectu tempore decreti prætorij,
seu iudicialis. Quare m Caius, *is autem*, inquit, *qui in hoc edi-
ctum incidit, id præstat, quod interfuit mea rationes edi, cùm decernere-
tur à prætore, non quòd hodiè interest:* & ideo licet interesse desijt,
vel minoris vel pluris interesse cœpit, locum hæc actio non ha-
32. bebit, neque ad augumentum, neque ad deminutionem. † Cum
itaqúe hæc duo remedia, & officium iudicis ad postulandam
editionem, & in factum actio ad interesse, ordine quodam cō-
petant, dubitari sane potest, an vtrunque remedium vno at-
que eodem libello comprehendi valeat, vt scilicet petatur de-
cretum editionis à iudice ad edendum rationes, etsi non edide-
rit, condemnari reum ad id, quanti interest actoris, editionem
sibi fuisse factam. Et mihi videtur, cùm ad compendium litis
spectet talis cumulatio, nihil obstare, quò minus admittatur:
exemplo aliarū actionū, quæ cumulari coniungiqúe possunt.

Iam verò propositus ordo exigit, vt de forma edendi di-
spicia-

a. in l. quædam. in princi. ff. de eden. & l. 1. C eo. tit. & Panor. hic.

b. l. si quis ex argēt. §. exigitur ff. de edē.

c. in l. 1. C. de eden.

d. in d. l. si quis ex argent. § prætor.

e. in l. quædam. in prin. iam dic. tit.

f. eod. tit.

g. per doctrinā glo. in l. si soror C. de collat. & Bar. in l. 1. C. de cond. ex le. adde etiam l. 1. & 2. C. eo. tit. & tex. in l. pen. §. vlt. ff. ad leg. falc.

h. Alex. in d. l. 1. col. 5.

i. l. cùm postulassem. ff. de dam. infe.

k. d. l. si quis ex argent. §. ex hoc edicto. ff de eden.

l. d. l. argentario §. cum autem de eden.

m in l. vbi exigitur. ff. de eden.

ſpiciamus: qua in re duo inueſtigari ſolent: Primùm an integrum debeat inſtrumentum edi, vel certè partem, qua de agitur, exhibere ſufficiat. Deinde an editio facienda ſit cum die & conſule.

Primum thema [a] Caius iuriſconſ. definit hiſce verbis: *Edi autem ratio ita intelligitur, ſi à capite edatur, nam ratio niſi à capite inſpiciatur, intelligi non poteſt*, ſcilicet vt non totum cuiq; codicem
rationum, totaſq; membranas inſpiciendi deſcribendiq; poteſtas
fiat, ſed vt ea ſola pars rationum, quæ ad inſtruendum aliquem pertinet, inſpiciatur & deſcribatur. † Hinc traditum 34.
[b] eſt, ceu pro regula, illam inſtrumenti petiti partem tantùm
edi debere, quæ ad inſtructionem cauſæ pertinet. Sic etiam
ſufficit legatario eam teſtamenti partem edere, in qua legatum
[c] continetur. † Prædicta tamen regula tùm obtinet, quando 35.
capitula inſtrumenti ſunt ſeparata, diuerſamque materiam
comprehendunt, ſecus ſi connexa ſint, aut de eadem materia
loquantur, ita quod ad capitulum, quo de agitur, nònnihil
conferant: [d] nam tunc in talibus partibus inſtrumentum integrum exhiberi debet. Sequentia enim non rarò lucem ac declarationem adferunt præcedentibus, [e] & ſæpè etiam illa corrigunt. Quare & legatario omnia edenda eſſe, quæ ad legatum conferunt, etiam inſtitutionem hæredis, ex qua legatum
pendet, [f] Alber. Roſatus voluit. † Deinde vera eſt regula, 36.
quando editio fit aduerſario petenti, ſecus ſi inſtrumentum edatur iudici, quia totum exhiberi debet. Sed & leges atque ſtatuta integrè, & ſine deminutione produci debent, non ſolùm cùm iudici, verumetiam cùm parti aduerſæ [g] edenda ſunt: propterea quòd ſtatuta ſunt publica, & ex æquo communia omnibus. [h] Totum tamen volumen ſtatutorum non opus eſt edere.

† In altero themate ita ſtatuendum eſt ex iuriſconſultorum 37.
ſententia, quod ſi de rationibus loquamur, eæ cum die & conſule ſint edendæ: quoniam accepta & data non aliter poſſunt adparere, niſi dies & conſul [i] edantur. Per conſules enim olim deſignabatur tempus, ſicut nunc per Pontifices. Eſt quoque
ratio edenda à capite, vt ſuprà ex Caio retulimus. † Inſtrumen- 38.
ta verò edi poſſunt ſine die & conſule, ſcilicet, quo inſtrumentum conſcriptum eſt, non in quem concepta ſolutio. *Nam dies ſolutionis, ſicut ſumma, eſt pars ſtipulationis*, vt [k] alibi Vlpianus ait: quaſi dicat, cùm tempus adijcitur contractui, tunc plerunque eſt forma contractus, ſicut & diſpoſitionis: ergo edi debet. Ideò autem non eſt edendus dies inſtrumentorum, ne excogitetur aliquis modus per calumniam arguendæ falſitatis [l] ex tempore. Si quis tamen bona fide voluerit ſolenniter accuſare falſitatem inſtrumenti, tunc dies conſcriptionis eſt edendus, id quod poſt Accurſium Bartolus

a. d. l. Argentarius. §. edi

b. Bart & Bal. in l. vlt. C. de pre. imp. offe Specul. de inſtr. edi. §. videndum. col. 7.

c. Bart. d. §. edi. & l. fin. §. vlt. ff. quemad teſt. aper. tex c. contingit. ẽ. de fi. inſtru.

d. l. inciuile eſt. & ibi Bal. ff. de legi.

e. l. ſi tibi ff. ſi cer. pet.

f. in d. §. edi.

g. l. 1. §. pen. de eden. Bar. d. §. edi. Idem in rub ff. de no. ope. nu. verſ. iuxta hoc quæro. per d. c. contingit. ẽ. de fi. inſtru.

h. Bar. & Alex. d. rub. de ope. no. nunct.

i. l. 1. §. rationes. de eden.

k. d. l. 1. §. diem autem

l. l. 2. §. diem autem ff. quem teſt. ape. & l. vlt. C. de fideicom.

39. [m] Bartolus probat. † Quòd si de actis iudiciarijs edendis quæstio est, ea edi debent cum die & consule tali modo, vt fidem faciant, de quacunque causa loquamur, siue ciuili, siue [n] criminali.

40. † Porrò ad formam quoque editionis pertinet aliquando, vt eam exigens iuret, quòd non calumniæ causa edi sibi desideret: *ne fortè* (inquit [o] Vlpian.) *vel superuacuas rationes, vel quas habet, edi sibi postulet, vel vexandi argentarij causa.* Hoc enim cumprimis æstimare debet iudex, quare actor petat editionem, vtrùm instrumenta vel rationes ad eum pertineant. Vnde si dubitationis aliquid incidat in eo, quod actor dicat verum, meritò potest exigi ab ipso iuramentum calumniæ etc. vt & suprà dictum est.

41. † Restat quartum propositæ materiæ caput, nempe, quo tempore, quóque loco edendum sit. Si de tempore quæras, pro regula obserues: Rationes vel instrumenta edenda proferendaque esse in iudicio eo tempore, quo expedire, congruumque esse videtur ad fundandam intentionem, exceptionem vel replicationem: modo id fiat post litem contestatam, [p] & non ante. Nam etsi editio instrumenti ante ceptum iudicium facta sit, non tamen fidem præstet, nisi lite contestata instrumentum rursus iudicialiter producatur: sicque [q] Pontanus ex facto consultus respondit. & parti quoque petenti dilati contradicendi causa [r] conceditur. Quod tum procedit, si instrumenti editio ad effectum probationis fiat, secus si petatur edi in eum finem, vt quis deliberare possit. talis enim editio præparationem respiciens mox in exordio fieri debet, priusquam acceptum sit iudicium. Exemplum sumi potest in fisco, & ijs, qui fisco comparantur, quibus editur à reo ad originem suę petitionis fundandam. Hi enim mox à principio postulare possunt editionem, [s] vt cognoscant, an inde fundari possit ipsorum intentio. Aliud exemplum est, quando instrumentum petitur ratione dominij: nam ante litem ceptam peti potest, vt instrumentum exhibeatur, quia exhibitio præparat, [t] viamque struit rei vendicationi. Innocentius adfert adhuc aliud exemplum non inelegans: vt si agens in libello mentionem faciat alicuius instrumenti, putà quia reum sibi dicat obligatum ex causa mutui ad decem ex tali instrumento: hac specie rectè eius editionem postulabit reus, vt deliberare possit, an cedere velit, aut contendere. Hoc exemplum commentatores vulgò probant, cum hac tamen mica salis, si actor facultatem edendi habeat, & verisimile sit, aduersarium ignorare tenorem instrumenti. Nam si vel non possit edere actor, vel reus a seipso præsumatur instructus, non differetur iudicium, sed vlterius procedendum [u] erit.

m. in d. §. diem autem. & fa. l. optimã. C. de contra. stip.
n. Bar. d. l. 2. § diã autem. et in l. exemplum. ff. de eden.
o. in sæpè d. l. si quis ex argent. § exigitur.
p. glo. & ibi Bal. in l. 1. §. edenda. ff. de edend.
q. consil. 156. et consil. 322. idẽ tenet Butr. hic. col. pen.
r. per ea quæ no. Dd. in l. 4. §. hoc autem. ff de dam. infe.
s. Panor. hic.
t. l. 2. C. ad exhib.
u. Feli. & Deci. hic num. 64. vers. hoc vlti.

Porrò

† Porrò si de loco, vbi fieri debeat editio, disputetur, dicen- 42.
dum est, eo loco faciendam editionem, vbi is, qui edere iube-
tut, exercuit officium. Sic Vlpianus [x] *si argentarius,* inquit, *in
alio loco argentariam exerceat, alibi autem ad editionem compellatur,
minimè hoc facere cogetur.* Et Baldus [y] dicit, ibi instrumentum à
notario edi debere, vbi est a principio confectum. † Addit ta- 43.
men idem Vlpianus hoc cessare, *si postulator descriptum velit* (sic
enim ibi legendum est, non rescriptum, vt Accursius balluci-
natur, idq; pro d.creto iudicis falsò exponit) *vbi de ea re agitur,
ibi dari, suis scilicet* [z] *sumptibus.* hoc enim ipsi indulgendum est,
spaciumq; ad ꝑferendas eas tribuendū. Descriptū autem ibi ac-
cipit Vlpianus ꝑ copia siue exemplo publico vel priuato, si id
petenti sufficiat, nec aliam eius fidem desideret, vel (si ita cau-
sæ qualitas exigat) solenniter autoritate magistratus descripto
& sigillato : † quod à nostris hodie *vidimus* seu *Transumptum* ap- 44.
pellari solet. Et videmus cotidie ad hoc decerni literas (vt vo-
cant) compulsoriales superiorum iudicum ad inferiores, aut
subsidiarias, siue mutui compassus literas à paribus ad pares
vel superiores, quibus petant exhiberi transferriq; in authen-
ticam formam tale scriptum publicum vel priuatum. Potest e-
tiam iudex mittere personas idoneas ad locum, vbi extare in-
strumentum noscitur, quæ videant originalem scripturam,
seu autographum, deq; eius substantia & effectu iudici fidem
[a] faciant. Et hæc quidem de editionis materia hactenus: si qs
verò vberiores hac in re commentarios desiderat, videat quæ
Doctores in locis supra citatis passim tradunt.

x. l. prætor. §. vlt. ff. de eden.

y. per tex. l. 1. et 2. C. vbi in rem ac.

z. in d. §. vlt.

a. vide de hoc Bar. in d. §. vlt. & tex. in c. accepimus. j. de fi. instru. & l. iudices C. eo. tit.

ALEXANDER III.

CAPVT II.

Sicut consuetudo laudabilis: & infrà. Sanè quoniam apud vos consuetum esse didicimus, vt cum aliquis intentionem suam [a] fundauerit instrumentis, aut testibus, ei [b] sacramentum nihilominus deferatur, quod si subire [c] noluerit, fides probationibus non habetur. Nos ([d] cùm tunc demum ad huiusmodi sit suffragium recurrendum, cùm aliæ legitimæ probationes deesse noscuntur) talem consuetudinem reprobamus.

Summæ

Summæ rerum.

1\. *Consuetudo, quòd plenè probans oneretur iuramento, iure non valet: & de qua plena probatione hoc sit accipiendum, nu. 6.*

2\. *Quocunq; modo quis plenè probauerit.*

3\. *Statutum, quod plenè probanti iuramentum iniungit est iure nullum: & nu. 6.*

4\. *Actor quando dicatur fundare intentionem suam.*

5\. *Habens pro se regulam, transfert onus probandi in aduersarium.*

7\. *Plena probatio est, quæ suppletione non indiget.*

8\. *Iuramentum quare sacramentum dicatur, & quid amplius significet.*

9\. *Iuramentum licitè recusatur, quando quis plenè probauit, siue sit actor, siue reus, & nu. 10.*

11\. *Actore nihil probante, an reus ad iurandum cogi possit.*

12\. *Themata in hoc cap. à Dd. tractata.*

13\. *Consuetudo vel statutum superfluam probationem exigens, an & quatenus valeat.*

14\. *Consuetudo legitimationem per instrumentum probari vetans, iure valet.*

15\. *Consuetudo, quòd non valeat instrumentum, nisi duo notarij rogatò adsint, valet.*

16\. *Consuetudo requirens in testamento tres notarios, valet.*

17\. *Consuetudo in dubio non præsumitur rationabilis.*

18\. *Allegans consuetudinem, eius qualitatem probare tenetur*

19\. *Ad consuetudinis validitatem requiritur, quòd sit rationabilis, & legitimè præscripta.*

20\. *Consuetudo vel statutum legitima probationi detrahens, an & quatenus valeat.*

21\. *Statutum, quòd sola fama plenè probet, valet.*

22\. *Consuetudo, quod libris mercatorum credatur, valet: quòd tamen limitatur, vt nu. 23.*

24\. *Consuetudo, quòd testes in condendo testimonio possint esse extra conspectum testatoris, non valet.*

25\. *Statutum asserens credendum esse testibus ineptam rationem sui dicti allegantibus, iure improbatur.*

26\. *Consuetudo indistinctè fidem adhibens testibus de credulitate deponentibus, vel quòd in instrumento omittatur locus & dies, iure reijcitur.*

27\. *Consuetudo vel statutum restringens probationem ad certum modum, iure subsistit: fallit tamen, vt nu. 28. 29. 30. 31. & aliquot seq.*

31\. *Amissio scripturæ seu instrumenti quomodo probetur.*

32\. *Probatio per indicia quando recipiatur.*

Iusiurandum varia sub se comprehendit genera, de quib⁹ a alibi dicem⁹. Hoc autē cap. de iuramēto iudiciali loqui- *a. §. tit. de iureiur. in rubr.*
1\. tur, quod probationem controuersiæ respicit, † improbat con-

suetudi-

ſuetudinem dictantem, quòd actor plenè ſuam probans inten-
tionem, nihilominus ſacramenti religione eandem affirmare
debeat. Huiuſmodi enim conſuetudo tanquam ſuperflua &
abſurda, meritò ſubuertitur: tum quia diſſentanea eſt rationi,
quæ ſuperflua non [b] admittit: tum quia contra ordinem iudi-
ciorum eſt, cùm actore probante mox reum conuictum con-
demnandum eſſe abſq; alio adminiculo iura clament: tum eti-
am quia repugnat legi diuinæ, quæ iuſiurandum ſine cauſa
non [c] indulget, & ad faciendam fidem duorum teſtimonio
contenta [d] eſt. † Eſt autem hæc cap. noſtri diſpoſitio ge- 2.
neraliter accipienda, quocunque modo actor intentionem ſu-
am plenè demonſtrauerit: quia nunquam poterit deferri iura-
mentum plenè probanti, etſi alijs modis, quàm per teſtes, vel
inſtrumenta probatio exiſtat, putà per confeſsionem aduerſa-
rij, vel facti euidentiam, aut violentam coniecturam, quam
præſumptionem iuris & de iure vulgò vocant, vt ſuprà ad rubri. di-
ximus: quia vbiq; ratio textui inſerta [e] militat. Nec aduer-
ſatur, quòd in textu de teſtibus & inſtrumētis tantùm fit men-
tio: id enim exempli cauſa factum videtur, conſtatq; exempla
non reſtringere [f] regulam. † Porrò quod hic de conſuetu- 3.
dine dicitur, idem producunt interpretes ad leges municipa-
les, [g] quæ legitimè probantem ad huiuſmodi iuramentum ſu-
beundum adſtringerent.

a Fundauerit) id eſt, probauerit plenè & legitimè quo-
cunque modo probandi. † Tum enim actor dicitur funda- 4.
re intentionem ſuam, quando probat id, [h] quod intendit. Sed
& ex ſola præſumptione intentio fundata dici [i] poteſt: quia
habens præſumptionem pro ſe, ab onere probandi releuatur,
idq; in aduerſarium [k] transfert. † quemadmodum & is, qui 5.
pro ſe regulam habet, fundata intentione gaudet, grauatq; ad-
uerſarium probationis onere. † Quanq̃ autem in ſe vera hæc 6.
ſunt, ad præſentem tamen ſpeciem, qua de cap. noſtrum lo-
quitur, non pertinent. quoniam in ea non ſat eſt, intentionem
vel ex communi regula, vel ſimplici præſumptione radicati,
ſed eam ex iuſta plenaq; probatione fundatam eſſe oportet.
qualis eſt, quæ per teſtes vel inſtrumenta, vel confeſsionem ad-
uerſarij fit: tum enim iuramentum nihil ſupplere poteſt, † cùm 7.
[m] Baldo teſte, plena probatio ſit, quæ ſuppletione non indiget.
Sed quando ex communi regula, vel præſumptione intentio
fundatur, illa probatio plena iuſtaq; non eſt, eaq; propter ſup-
pleri per iuriſiurandi venerationem non prohibetur, ceſſatq;
ratio textui noſtro inſerta.

b Sacramentum) id eſt, [n] iuſiurandum. † ſic dici ſoli- 8.
tum, quaſi ſacræ rei arctiſsimum vinculum, quod nullo mo-
do ſit ludendum, vt etiam Cicero lib. tertio Offic. grauiter
diſputat.

b. l. hac ſtipulatio. § diuus. ff. vt leg. no. caue.

c. l. 1. ſi Chriſtus. ff. de iureiu.

d. Deuter. 19. Math. 18. c. in omni ff. de teſtib.

e. arg. l. illud. ff. ad le. Aqui. et l. à Titio. ff. de verb. oblig.

f. c. 1. ff. ne cler. vel mona.

g. Bal. et alij hic. Roma. in l. admonendi. col. fi. verſ. item an valeat conſue. ff. de iureiu. fa. tex. in l. de quibus. ff. de leg.

h. Panor. hic.

i. per Deci. hic.

k. l. generaliter. §. ſi petitum. ff. de fidei-com. liber.

l. per glo. in rub. de reg. iu. lib. 6. in fine.

m. in d. l. admonendi. quæſt. 1. & fa. tex. in c. bene quidem. in prin. 96. diſt. & c. ſi omnia 6. quæſt. 1.

n. ſic etiam accipitur in l. 8. C. de lega. l. 2. §. miles. de his qui no. infa. & l. 14. ff. de his qui. vt indig. et l. vlt. ff. de re mili.

diſputat. Dicebatur item ſacramentum apud veteres ea pecunia, quæ in æde ſacra in ſportulam reponebatur, quam, qui viciſſet, ° lucrabatur. Inde eſt apud M. Varronem & Cicero. ſacramento vincere. Et quia inde ceptum eſt, ex huiuſmodi ære iudicibus honoraria perſolui, iudicum ſportulæ inde nomen traxerunt. Item principium litis dicitur, cum fit ſponſio, niſi res ita ſit. Vnde Vlpianus, *dum in iudicio*, ait, *honor petitur, qui ingreſſu ſacramenti offerri debuit.* Sacramentum etiam dicitur, militare iuſiurandum, in quod milites, qui nomina dabant, adigebantur. Græci ὅρκον ςρατιωτικὸν p appellant: quo qui liberabantur, q ſacramento ſolui dicebantur.

9. c Noluerit) † Licita ergo cauſa eſt recuſandi iuramentum iudiciale, quando actor aliàs plenè ſuam intentionem docuit, & meritò quidem. Iuramentum enim tum demum deferendum eſt, ſi id neceſsitas deficientibus alijs probationum adminiculis exigat. Vnde ſi præter neceſsitatem iurare quis iubetur, iuſtam detrectandi cauſam habet: cùm iuriſiurandi religione non vt cibo, ſed tanquam condimentis vti oporteat ad
10. neceſsitatem, iuxtà præceptum naturæ. † Prædictum dogma Panor. & ad reum producit, vt ſi actore nihil pro ſus probante reo iurandi conditio deferatur, eam nolle recuſare r poſsit. Sicut enim actore ſuam intentionem docente reum condemnari oportet: ita viciſsim, ſi actor nihil probet, aduerſarium abſol-
11. ui ſ æquum eſt. † Caſtrenſis & Alexander t contrà reum ad ſubeundum iuramentum adſtringi putant, licet actor nihil probauerit. Manifeſtæ enim turpitudinis & confeſsionis eſt, nolle nec iurare, nec iuramentum referre, inquit alibi u Paulus. Quod ego tamen verum recipio, ſi actor mox ab exordio poſtulauerit, vt vel ſibi, vel aduerſario deferretur iuſiurandum ad explicandam ſemel totam litem. Nam ſi actor mox à principio probandi in ſe prouinciam ſuſceperit, nec probauerit, ea ſpecie reus omninò abſolui debet, non attenta iurandi conditione ſibi delata. Satis enim abſurdum eſſet, actorem cùm deſperauit aliam probationem, tum denuò ad religionem x iuriſiurandi conuolare. Et iſto caſu defendi poteſt ſupradicta Panor. aſſertio.

d Cum tunc demum) Aetiologia eſt, quamobrē pontifex huiuſmodi conſuetudinem abrogandam eſſe cenſuerit.
12. † Porrò huius reprobatæ conſuetudinis occaſione doctores tria hic expendere ſolent: Primùm an conſuetudo ſuperfluam probationem exigens, iure ſubſiſtat. Deinde num conſuetudo legitimæ probationi detrahens, valida ſit. Denique quid obtineat, ſi conſuetudo tantùm reſtringat facultatem probandi ad certum modum: putà vt nulla probatio recipiatur,

C 2 niſi quæ

o. Varro lib. 4 de ling. lati. Sex. Feſ. lib. 17. Siponti. in 11. epigram.
p huius fit mentio in l 3 C. de lega l. 3. C. Theodoſ. de immu. conceſ
q. l. 2. §. miles. ff de his qui no infa l. 14. ff. de his quæ vt indig. et l. vlt. ff. de re milit.
r. per not. in c. vlt. j. de iureiu.
s. d. c. vlt. et l. qui accuſare. C. de eden. Specul. de iur. dela § 1.
t. in l. manifeſtæ et l. admonendi. & l. iuſiurand. §. ait prætor. ff. de iureiu.
u. d. l. manifeſtæ.
x. l. ſi quis iuſiuran. C. de reb. cred. vide etiam Bart. Soci. con 134 difficilis, et dubius et Dd. in d. l. manifeſtæ.

nisi quę per testes, vel quę ꝑ instrumēta fiat. Nos omissis & re-
jectis superfluis quæ in vtramq; partem disputari possent, hęc
themata certis conclusionibus absoluemus. In primo themate
hanc serues conclusionem: † Consuetudo vel statutum ma- 13.
iorem probationem [illegible]ns, quam ipsum ius, non valet, nisi id
fiat iusta & legitima [illegible] subsistente causa. Iustam autem causam
Decius putat, si forte in loco consuetudinis mali ac deprauati
essent homines, quorum malignitati obuiandum esset: vel si
quid probandum sit contra id, quod [illegible] simile, quia ea spe-
cie recte efficacior probatio [z] exigitur. † Qua ratione [y] Ol- 14.
dradus consuetudinem valere respondit, quæ legitimationem
per publicum instrumentum probari vetaret? † Et [b] Baldus 15.
moribus recipi posse dixit, vt non valeat instrumentum, nisi
duo tabelliones rogato accedant: qualem consuetudinem asse-
rit Parisijs & Pictauij esse: † defendit [illegible] Decius statutum 16.
Mediolanense, quo cauetur, in quouis testamento rogatos ad-
esse debere tres notarios. quia honestum est occurrere frau-
dibus & [illegible] hominum. † Memineris tamen, in dubio 17.
non præsumi, consuetudinem ratione suffultam esse, vel ex iu-
sta causa processisse, nisi id doceatur, vt rectè Panor. docet, A-
retino frustra reclamante. Nam & [a] alibi pontifex ita demum
consuetudinem recipit, si eam laudabilem esse constiterit. De-
inde quia cùm lex sit iusta [c] & rationabilis consuetudo, per
quam legi [illegible] rationabilis censeri debet, vt
quæ legi iu[illegible] habenti repugnet, donec causa noua
adpareat, ex qua consuetudo contraria iustificetur. Accedat,
quòd [i] alibi tum demum per consuetudinem iuri scripto de-
rogari traditur, si rationabilis sit, ac legitimè præscripta.
† Qui ergo allegat consuetudinem, eius qualitatem probet 18.
necesse est. Cum enim, vt jam g diximus, pro regula trada-
tur, consuetudinem non generare præiudicium legi scriptæ,
& a regula excipiatur, nisi rationabilis sit: consequitur eum,
qui se in huiusmodi exceptione fundat, ad eam probandam
[h] adstringi. † Nec impedit, quòd Areti. scribit, ex diutur- 19.
nitate temporis consuetudinem præsumi rationabilem: quia
solus temporis cursus non præstat robur consuetudini, nisi ra-
tione subnixa esse doceatur. Hæc enim duo coniunctim re-
quiruntur in consuetudine, [l] & quòd sit rationabilis, & quod
legitimè fuerit præscripta.

† Alterum thema definiri potest sequenti conclusione. 20.
Consuetudo vel statutum volens quòd probatio imperfecta de
iure communi, pro legitima & plena habeatur, si ex iusta causa
[k] ꝓcedit, valet. † Qua ratione statuto sanciri posse [l] Bald. volu- 21.
it, vt in aliquo casu sola fama plenam inducat ꝓbationem. † Et 22.
consuetudo defendi potest, quæ libris mercatorum iustam fi-
dem [m] tribuit: quęq; priuatæ alicuius scripturæ credendum [n]
esse dictat. Cæterùm si non subsit rationabilis causa, tum
secus est,

y. l. in fundo. ff. de rei vend. c. pastoralis. in prin. ff de offi. dele.
z. c. quia verisimile ibi Butr. de præsump.
a. consil 105.
b. consil. 412. par. 3.
c. hoc cap. arg. l. fin. C. de fidei com.
d. tex. in c. 1. ibi, vt si consuetud. ff. de eo qui. mit. in pos. cau. rei. ser
e. c. erit autem lex. dist. 4.
f. c. vlt. ff. de consue.
g. per d. c. vlt.
h. l. in exceptionib. ff. de probat.
i. per tex. in d. c. vlt. & ibi Dd. communiter.
k per tex. in c. cù dilectus. ff. de fide instru. Panor. & Deci. hic plura allegant.
l. in c. 1. ff de appel.
m. Odofr. & Alber. in l. 2. in fi. C. de consti. pecu. Raph. Cuma. cons. 136.
n. Bal. in l. de quibus col. 1. vers. item per pactum. ff de leg. Alex. l. 1. §. vlt. ff. de ver. oblig.

ſecus eſt, præſertim ſi inde occaſio delinquendi [o] præberetur.
23. † Hinc [p] Baldus rectè cenſuit, niſi ſtatutum, quo libris mer-
catorum credendum eſſe caueatur, quantitatem debiti, nego-
ciatorumqúe qualitatem diſtinguat, huic tanquam iure inua-
lido ſtandum non eſſe. Quanquam enim ſtatui poteſt, mo-
ribusq́; introduci, vt libris mercatorum credatur: non poteſt
tamen ſtatui, vt paſsim omnes mercatorum libri fidem faciant
in iudicijs: quia daretur latiſſima occaſio ad inhoneſtam falſi-
tatem contra naturæ [q] præcepta, vt grauiter [r] Panor. alibi do-
24. cet. † Sic non poteſt moribus vtentium recipi, vt teſtes ad
teſtamenti factionem adhibendi ſint extra conſpectum teſtato-
ris: [s] quia inde magna præberetur anſa fabricandi falſum.
25. † Pari ratione nulla vnquam lege ſanciri poſſe, quòd creda-
tur teſtibus malam & ineptam rationem ſui dicti [t] reddenti-
26. bus: † nec conſuetudine introduci, quòd indiſtinctè te-
ſtibus de credulitate deponentibus fides [u] præſtetur: vel quòd
in inſtrumenti confectione dies & locus [x] omittatur, Bald. Bu-
tri. Hoſtien. & Decius rectè prodidére, quia aperiretur fene-
27. ſtra fraudibus & malicijs. † In tertio themate concluſio
ſit. Conſuetudo vel ſtatutum coarctans probandi copiam ad
certum probationis modum, putà vt probatio non aliter quàm
per inſtrumenta, vel per teſtes [y] fiat, iure ſubſiſtit. Tale ſta-
tutum [*] adſtruitur eſſe apud Leodienſes, quod habens plures
vxores ſucceſsiue ſi moriarur, bona cenſeantur acquiſita du-
rante primo matrimonio, & niſi liberi ſecundi matrimonij
contrarium probent, vel per curiam ipſam, à qua bona origi-
nem duxerunt, vel per inſtrumentum deſuper à curia confe-
28. ctum, non debeant audiri, nec alia probatio admitti: † Hæc
tamen concluſio aliquoties non obtinet. Primùm ſi ad cer-
tam probationis ſpeciem adſtrictus, per confeſsionem aduer-
ſarij probare vellet, nam tunc [z] audiendus eſt. cùm & renun-
cians probationi non prohibeatur vti confeſsione aduerſarij.
29. † Deinde ſi per inſtrumentum probare obnoxius probationem
quinq; teſtibus facere contenderet, hoc illi, ſtatuto non atten-
to, [a] indulgendum eſt: cùm illud ex iure communi interpreta-
tionem [b] recipiat, quod loco ſcripturæ ſiue inſtrumenti quinq;
30. teſtes admittit. † Tertio ſi inſtrumentum, quod extabat, fue-
rit pditum, pbata amiſsione, doceri per teſtes poterunt [c] con-
tenta eiuſdem. Tria autem hoc caſu pbanda ſunt: primùm actũ
fuiſſe celebratum: deinde ſcripturam de eo factam: denique e-
31. andem amiſſam eſſe. † Amiſſio verò pbari debet per media q̃-
dam facti. nam ipſa in ſeſe priuatio eſt, nec admittit probatio-
nem, niſi oſtendatur aliquod factum, p quod contigerit. Me-
dia autem, per quæ amittimus rem ſine culpa noſtra, quædam
tam ſunt aperta, vt facilimè doceri poſsint, ſicut eſt incendiũ,
ruina, naufragium, impetus aquarum, incurſus latronum: q̃-
dam verò clandeſtina ſunt, vt furtum, aut ſi quis per errorem

o. arg. l. conuenire. ff. de pac. conuen.

p. in l. 1. col. 4 C. de confeſ.

q. c. erit autem lex. diſt. 4.

r. in c. bonæ memoriæ. 2. ẽ. de poſtu. præla.

s. Ang. & Imo. in l. 3. ff. de teſti.

t. Bald. l. ſi non ſpecialiter. cir. fi. C. de teſta.

u. Butr. & Hoſti. in c. 1. ẽ de appell.

x. Deci. hic.

y. Specul. tit. de proba. §. vlt. verſ. ſed pone. Panor. & dd. cõmuniter hic.

** Add. de hoc ſtatuto vide. quæ annotaui in reſpon. 2. Decad. 1. nu 18. & aliquot ſequentibus.*

z. Moder. poſt Feli. hic per c. cum Ioan. ẽ de fi. inſtr. l. ampliorẽ. C. de appel. Bal. auth. ſed nouo iure. in fi. C. ſi cer. pet.

a. tex. ſingul. in l. teſtium. C. de teſti.

b. arg. c. cũ dilectus. ẽ. de conſuet.

c. d. l. teſtium.

sustulerit: & in his admittuntur cõiectura. † Nam regulariter, 31.
vbicunque negocium est tale, quod semotis arbitris fieri solet, ibi indiciorum probatio recipitur, [d] censeturque sufficiens & valida. Itaque probabitur furtum his indicijs, si ianua noctu fuerit effracta, aut cistæ dissectæ, vel si famulus aufugerit, & id genus alijs. † Quartò non habet locum prædicta 33.
thesis, si scriptura vnà cum testibus produceretur: quia iste casus mixtus à statuto non excluditur, si modò huiusmodi scriptura aliqualem fidem habeat: alias secus esse [e] Baldus censet.
† Quintò, tale statutum siue consuetudo intelligitur respectu 34.
debiti: quantitas verò debiti per testes probari [f] poterit. Vt, si promiseris mihi resarcire damnum in aliquo casu, idque per instrumentum probetur: tum quantitas damni per testes doceri non vetatur. Quod tamen ita procedit, si lex simpliciter dicat, debitum restibus probari non oportere: secus si causam debiti testibus probari interdicat, tunc enim nec quantitas debiti testibus affirmari [g] poterit. † Sexto volunt plerique, non 35.
obstante tali statuto procurare litigatorem posse, vt testes officio iudicis [h] recipiantur. Septimo statutum procedit in principali dispositione, secus videtur in qualitate accessoria, quia ea testibus doceri [i] poterit. † Octauò obtinet huiusmodi sta- 36.
tutum, quando pars aduersa opponit: nam si ea obticente iudex testium probationem admittat, valebit [k] probatio. pars enim aduersa tacendo adprobare hoc genus [l] probandi intelligitur. Sunt & aliæ plæræq; exceptiones ac fallentiæ, quas præ cæteris [m] Feli. & Decius exponunt nobis potiores, & non multùm controuersas annotasse sufficiat.

d l. consensu. C. de repu. l. filium. ff. de his qui sunt. sui. vel. al. iu. cum simil.
e in l. certi. §. quoniam. si cer. pe. sa. tex in c. series. ∫. de testi.
f Bar. in d. §. quoniam.
g Deci. hic.
h Specu. tit. de proba. §. videndum restat. ver. sed quid si debitor.
i Deci. hic. per glo. in c. duobus. vers. adpareat. de rescri. lib. 6.
k Bal. in d. l. certi. §. quoniam.
l arg. l. si quis testibus. C. de testib.
m vterq. hic.

LVCIVS III. CISTEREN. episcopo.

CAPVT III.

Ex literis tuis intelleximus, te & archidiaconum confines habere præbendas in villis, quas singuli singulas [a] possidetis, & prætextu terminorum inter vos controuersiam agitari, eò quòd dicas eum antiquos fines egressum, partemque tui fundi occupasse. illo in contrarium asserente, se partem eandem fundi possedisse [b] quadraginta annorum spacio [c] inconcusse, tu autem, quòd per idem tempus quietè illam possederis, asseueras: quare vtrùm incumbat petitori vel possesso-

possessori probatio, quæsiuisti? Ad quod scire debes, quod [d] iudicium [e] finium regundorum tale est vt in eo vtraq; persona vices duorum habeat, [f] videlicet [g] actoris & rei. Vnde hinc inde testes produci possunt, ad cognitionem iudicis instruendam: quibus examinatis [h] iudex quos præcellere intellexerit ad fidem sibi faciendam admittat. Quod si ambarum partium testes sint æque idonei, possessoris testes præferentur: cùm promtiora sint iura [i] ad absoluendum, quàm ad condemnandum, prterquam in liberali causa, in qua si vtriusq; partis testes, quia æquales fue-
35. runt, pro libertate sententia proferetur. Nam possessori probationem aliquando dari iuris ma nifesti est, cùm iure cautum sit, quòd qui obie-
36. cerit præscriptionem longissimi temporis (quam nemo recte obijcit nisi qui possidet) & eam probauerit, in causa debeat obtinere.

Summæ rerum

1. *PRæbenda propriè non poßidetur.*
2. *Præbenda in quibus consistat.*
3. *Possessionis verbum aliter in legibus, aliter in dispositione hominis accipitur.*
4. *Præscriptio præbendæ.*
5. *Regere, & actio finium regundorum.*
6. *De dictione, videlicet.*
7. *In actione finium regund. vterq; est actor & reus.*
8. *Et qua ratione id fiat: & nu. 10.*
9. *Paulus de castro reprehenditur.*
11. *In familiæ ercis. communiq; diuid. iudicio quomodo vterq; litigantium sit actor & reus.*
12. *Quomodo item in actione finium regundorum.*
13. *In iudicis arbitrio consistit, quæ probationes præualere debeant: et*
14. *Modò illius arbitrium iuxta leges reguletur.* *(nu. 20.*
15. *In dubio pro reo pronunciandum.*
16. *In discutienda fide testium, certi gradus obseruandi.*
17. *Primo gradu collocatur autoritas personarum.*
18. *Secundus gradus est, vt testimoniorum fides ad naturam causæ exigatur.*
19. *Tertius gradus consistit in numero testium.*

21. *Reus in dubio absoluendus: fallit vt nu. 23.*
22. *In dubio tutius est absoluere, quàm condemnare.*
24. *Fauor causæ præponderat fauori personæ.*
25. *In dubio an pro fisco pronunciandum.*
26. *Excussa l. non puto. ff. de iure fis.*

a Possidetis) scilicet largè, & in fusiori significatione acceptò vocabulo. † Canonicus enim, siue clericus propriè non 1. possidet præbendam, sed possessio est penes [a] ecclesiam: vel penes ipsum est ius præbendæ, quatenus est ius spirituale. † Consistit nanque præbenda partim in temporalibus, quatenus ipsi assignantur aliqua [b] temporalia: partim in iure spirituali, [c] cui præbenda est annexa. † Ex quibus infertur, quòd 3. vbi lex possessionis voce vtitur, eum qui naturaliter tantùm possidet, comprehendat, non [d] qui ciuiliter. secus est in dispositione hominis. Nam si testator leget possessionem, quam in tali loco habeat: vel aliquis dicat, se cuipiam possessionem donare, aut aliter alienare non de nuda possessione facti, sed de ipsa quoque proprietate sensisse [e] intelligitur: cùm ea non soleat à proprietate his verbis separari. alioqui vsum quis, aut vsumfructum legaret, [f] non possessionem.

(2. beside "† Consistit nanque præbenda…")

b Quadraginta an.) † tanto enim spacio præscriberen- 4. tur fines præbendarum, sicut & alia bona [g] ecclesiastica: quod de rebus ecclesiæ temporalibus accipiendum est, nam [h] fines episcopatuum & parrochiarum non possunt præscribi.

c Inconcussè) id est, quietè & sine vlla turbatione, [i] seu molestatione.

d Iudicium) id est, actio: inter cæteras enim [k] acceptiones iudicium sæpiusculè pro actione vsurpatur.

e Finium regun.) limitatione vetustatis regundorum 5. dicitur pro regendorum. † Regere autem in hac actione accipitur pro discernere vel constituere: quoniam hæc actio propter fines, quorum contentio incideret, discernendos ac discriminandos introducta fuit, quam alibi [l] vbertim explicauimus: ideoq; ab imperatore [m] finalis quæstio, & [n] item limitis actio nuncupatur.

f Videlicet) † Hæc dictio ponitur hic declaratiuè, licet 6. interdum limitatiuè quoq; accipiatur, & præcedentia restringat. Nam cum [o] Paulus I. C. scribit. Sed quamuis fideiussoris pactum reo non prosit, plerunque tamen doli exceptionem reo profuturam Iulianus scripsit: addit [p] Vlpianus, videlicet si hoc actum est, ne a reo quoque petatur.

g Actoris & rei) † In actione ergo finium regundorum 7. vterque litigantium & actor & reus dici potest, eo respectu, vt Pa-

a. 12. quæst. 1. c. vlt. §. vlt.
b. glo vlt in c. is cui de sent. excom. lib 6.
c. tex in c. dilecto. j. de præben.
d. vide de hoc Bal. l. 1 C. commu. de vsuc. & l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acqui pos. Ang. in l. sciendum. § possessor. 1. ff. qui satisd. cog.
e. l. interdum. ff. de ver. signi. Bar. in l. cum antiquitas. C. de vsufr.
f. Bart. in l. vxorem. § legauerat de leg. 1.
g. gl. ord in c. quicunque 16. quæst. 4.
h. c. licet. & c. inter. 16. quæst. 3.
i. fa. tex. c. cum venissent. j. de rest. in inte c. illud. in fi. j. de præscrip. l. non ideo. in fi. C. de lib. cm. & l. quæcunq; in fi. C de bo quæ lib. &c.
k de quib. vide glo. in §. præterea. inst qui. non est per. fa test.
l. in § quædam. inst. de actioni.
m. l. si constiterit. C. fini. regund.
n. c. inter memoratos. 16. quæst. 3.
o. l. idem ff de pac.
p. in l. seq. fa. l. si in vendi. commu. prædio.

vt Panor. voluit, quia scilicet vterq, agit & conuenitur, vt termini antiqui reparentur, vel de nouo positi conseruentur. Sed hoc confunditur illa ratione, quoniam is tantum agere videtur in hoc iudicio, qui primus ad iudicium q prouocauit.

8. † Quare r Castrensis hoc ita declarat, vtrumq; & actoris & rei vicem sustinere ante prouocationem, & priusquam iudicium inchoetur: tum enim vtriq; eorum liberum est, alteri dictare

9. iudicium. † Nunc tamen Castrensis expositionem textus noster impugnare videtur, dum inqt, in hac finium regundoru psecutione posse testes hinc inde produci ob id, quia vterq; sit actor & reus: ergo etiam post inchoatam litem. nam regulariter testes non nisi post litem contestatam admittuntur, vt s alibi dixim9.

10. † Baldus vero, qui in hoc cæteris (mea sententia) melius loquitur, ideo vtrunq; in hisce duplicibus iudicijs & actoris & rei personam referre dicit, quia hinc inde adiudicatio fiat & con-

11. demnatio. † Quæ expositio in familiæ herciscundę communiq; diuidundo iudicio plana est, ac indifficilis, in quo vterq; possidet, agiturq;, vt res communis diuidatur. Nam iure communi quilibet partem habet t etiam in minimo cespite terræ. Ideo facta diuisione pro ea parte, quæ in totum vni adiudicatur, is cui fit adiudicatio, actor dicitur, propterea quod partem quæ erat alterius, hac ratione consequitur: pro altera vero parte, quę sua erat, & alteri in totum conceditur, is idem reus dicitur, qa priuatur iure, quod sibi prius in ea parte competebat,

12. sicq, & actorem & reum reprę sentat. † Cęterùm in actione finium regundorum videtur qdem hæc Baldi consideratio non habere locũ, præsertim cum sit intendatur ab eo, qui non possidet: quoniam ea specie is solus, qui possidere reperitur, reus videtur, u & alter actor. Sed respondendum est etiam eum qui possidet, actorẽ videri. Primum enim q positis finibus pro parte dominij, quæ ipsi possessori adiudicatur, is actor censebitur: rursus contemplatione partis, quæ aduersario designatur, a qua ipse excluditur, idem possessor rei personam refert. Et pari modo de parte aduersarij dicendum est: sicq; & in hoc finium regund. iudicio vterq; litigatorum vices duorum habebit, actoris scilicet & rei, cùm vterq; consideratio effectu vincat & succumbat. quod vtiq, potius ex natura ipsa actionis, quam ex forma petitionis prouenit.

q l. in tribus. ff. de iud. l. 2. § in tribq. ff. com. mu. diuid.

r. in d. l. in tribus.

s. §. vt li. non contesi. c quoniam frequenter. in prin.

t. l. 2. C. qui & quan. pars. lib. 10.

u. §. commodum. inst de interdi.

x. Deci. hic.

y. in l. admonendi. ff. de iureiu.

z. per tex. l. 3. §. 1. ff. de testi.

13. h Iudex quos præcel.) † Hinc colligit Panor. quòd productis testibus ex vtraq; parte, in iudicis arbitrio consistat, quas probationes præualere velit. Et generaliter Butri. omnes pbationes in iudicantis arbitrio versari asserit: refertq; y Castren. in aliqd plene pbatũ sit, ex mera iudicis voluntate x pen-

14. dere. † Quod tamen ita temperandũ est, si modò talis potestas si-

15. ue arbitrium iudicis secundũ leges reguletur. † Vnde in dubio iudex in fauorẽ rei pnunciare obnoxius est: quòd si secus facere velit,

velit, hoc illi non aliter [a] licere volunt, quàm si causam in actis exprimat, ob quam à communi regula discesserit.

† Porro si iudex de fide testium excutienda rectè statuere velit, necesse omnino est, vt gradus veluti quosdam obseruet, ne confundatur animi motus, & cæcutiat in dijudicanda veritate. 16.
† Primùm enim respicienda est autoritas personarum, quę versatur in dignitate, moribus, [b] grauitate. Hinc est, quod seniorem iuniori, honoratum plebeio, virum fœminæ, ingenuum libertino præferre [c] oporteat. Item inculpata vita præditum reprehensibili, locupletem egeno, extraneum cognato, (nisi de ipsa cognatione quæratur) denique hominem integrũ [d] diffamato. 17.
† Secundò testimoniorum fides ad causæ naturam exigenda est, hoc est, videri debet, qualia sint testimonia, nempe quàm verisimilia, quàm naturæ negocij conuenientia, vt inde iudex aliam præponat alijs. Sic,[e] Archadius, *Si verò ex his, ait, quidam eorum aliud dixerint, licet impari numero, credendum est, quod naturæ negocij conueniat, aut quod inimicitiæ aut gratiæ suspicione* [f] *careat.* 18.
†Tertiò perpendi debet numerus testium, si testes, & personarum & testimoniorum fide, sint pares. tum enim demũ ex numero eorum res est statuenda, id est, quibus oporteat potius [g] accedere. Sicut enim nonnunquam præstatur aliquid multitudini: ita rursus periculosum est, turbam sequi. 19.
† Rectè ergo traditum est, quòd iudex totam hanc rem, tanquam bonus vir, ex bono & æquo deliberare possit ac debeat, dummodo hosce gradus in discutienda fide testium non prætersiliat. 20.

i Absoluendum) † Pro regula traditur, in dubio reum esse absoluendum: hoc est, si testes ab vno vel vtroque litigatorum producti personarum autoritate, testimoniorum fide, & numero fuerint pares, humanius est, [h] vt pro reo iudicetur. 21.
† Tutius enim est, ne innocentia premantur, absoluere quàm condemnare in rebus [i] omninò dubijs. Quoniam si erroris periculum subire oporteat, melius est de iniqua misericordia, q̃ iniusta crudelitate rationem [k] reddere. 22.
† Quod tamen obtinet, nisi actor fauorabiliorẽ causam persequatur, puta libertatis, dotis, matrimonij, pupillorum, viduarum, pauperum, aut similem, [l] pro qua pronunciare melius sit. 23.
† Fauor enim causæ præponderat fauori personæ, siue rei conuenti. 24.
† Sic & in fauorem fisci pronunciandum esse in dubio, [m] non attenta superiori regula, à plerisque traditum est. Sed contra hoc validè pugnat Modestini responsum, qui non putat delinquere eũ, q in dubijs q̃stionib⁹ contra fiscũ facilè [n] responderit. Verum per q̃ durum videtur, quod lex, q̃ alias fauet, derogando etiam iuri priuatorum, in hoc fiscum grauet, quod in dubio aduersꝰ ipsum pronun- 25.

a. Bal. in l. cùm magistratg. in fi. C. quã. pro. non est ne.
b. l. 3. ff. de testi.
c. l. vlt. ff. de fi. instr. l. semper. ff. de iu. immu. l. non debet de do. ma. l. in multis de sta. ho. l. filia. C. de inoffi. testa. & l. si cum dotem §. eo autem tempore. ff. sol. matr.
d. d. l. 3. in pr. de testi. §. sancimus. Nouel co. tit. l. spadonẽ. §. vlt. de excu. tut. l. cum hi. §. sed et personarum. ff. de trãsac. et c. licet causam. § quanquam. j. hoc ipso tit.
e. l. ob carmen. §. vl. ff. de testi.
f. vide etiam l. si plures. & ibi Bar. ff. de accusa.
g. d. l. 3. §. eiusdem quoq. ff. de testi. c. in nostra præsentia. j. hoc tit.
h. tex. hîc. et l. maiorem. ff. de pac. l. vlt. C. qui bo. ced. pos.
i. l. Arrianus. ff. de act. & obli. et l. respiciendum. de pœn.
k. c. allegant. 26. quæst.
l. l. 1. in pr. ff. sol. matr. l. inter pares ff. de re iud. l. lex Iulia de manu. l. 1. C. inter pu. et vid. l. si pars iudicantiũ. ff. de inof. test. l. vt inter diuinũ. C. de sacros. eccle. c. fi. j. de re iud. et c. si quis acceperit. 3. q. 2.
m. Specul. tit. de test. §. postquam Ioan. And. & Butr. c. in materia. j. de testi. Alex. l. 1. in prin. sol. matr.
n. in l. non puto. ff. de iure fis.

pronunciari poſſit. Videamus ergo, quomodo hunc obicem
26. tollere oporteat. † Et [o] Cumanus Modeſtini reſponſum reſtringit ad fiſcum agentem ex delicto alicuius ad pœnam: nam tali ſpecie cùm fiſcus prætendat cauſam lucratiuam, agatq́; ex cauſa odioſa, meritò aduerſus eum in dubio iudicari debet: quoniam in effectu de pœna agitur, in qua benigniorem interpretationem recipiendam [p] conſtat. Hanc Cumani coarctationem & ipſe probo, vtcunque Alexander eam ceu diuinatoriam reijciat. nam in Pandec. tit. de iure fiſci principaliter de bonis, quæ propter delictum fiſco adplicantur, tractari [q] notum eſt: & ſpecialiter hoc idem ſubſequens [r] Modeſtini reſponſum dictat, & vtriuſque legis idem eſt autor.

o. in d. l. 1. ſol. matr.

p. l. ſi præſes. ff. de pœn.

q. vt colligitur ex l. 1. in prin. ff. de iu. fiſ.

r in d. l. non puto.

GREGORIVS VIII. PRAEPOſito ſancti Cataldi.

CAPVT IIII.

Propoſuiſti quòd cauſa matrimonij quæ inter O. de Caſanoua & S. mulierem vertitur, tibi fuit de mandato apoſtolico [a] delegata. cumq́ue partes eſſent in tua præſentia conſtitutæ, mulier propoſuit ſe nec à viro cognitam, nec potuiſſe cognoſci: quod tam proprio iuramento, quàm teſtimonio ſeptem [b] mulierum probauit, quæ per aſpectum corporis eam eſſe virginem aſſeuerant, viro per iuramentum ſuum contrarium aſſerente: & infrà. Videtur igitur nobis, quòd iuramento puellæ, et teſtimonio illarum ſeptem mulierum fides eſt [c] potius adhibenda.

Summæ rerum.

1. *MAtrimonialis cauſa cognitio ad quem ſpectet.*
2. *Probatio virginitatis.*
3. *Iuramentum puellæ quare hîc viri iuramento præferatur.*
4. *Statutum dictans, iuramento alicuius credendum, quomodo intelligendum: & nu. 5, 7. 9.*
6. *Statuto caueri poteſt, ne in aliquo caſu teſtimonium per teſtes admittatur.*
8. *Lud. Romanus reprehenditur.*
10. *Taciturnitas vim conſenſus habet.*
11. *An et quando peritis in arte credendum.*

Perito-

12. *Peritorum electio per quem fi[illegible]*
14. *Quot periti in quouis casu ad[illegible]*
15. *Quandoq; vnus peritus sufficit: & nu. [illegible]*
17. *Peritus adhibitis non creditur, nisi iuren[illegible] [illegible] fallit vt nu. [illegible] 8. 19 20. 21. & 22.*
23. *Sententia lata ex relatione peritorum retractari potest ex [illegible]on[illegible] peritorum.*
24. *Idq; procedit etiam in rescripto principis.*
25. *Sententia lata ex probationibus priuilegiatis an transeat in rem [illegible] dicatam: & nu. 26.*

a Delegata) † Tametsi de iure communi nullus prælatus citra episcopum possit cognoscere de matrimoniali causa: est enim hæc cognitio velut peculiaris & propria dignitatis [a] episcopalis. tamen ex hoc cap. discimus, matrimonij causam etiam inferiori ab episcopo delegari [b] posse., quod Dd. [c] alibi latius examinant.

b Mulierum) † Nam probatio virginitatis per honestas matronas fieri debet, quæ inspiciendo mulierem hoc attestentur: tum ob honestatem, tum quia in huiusmodi rebus mulieres viris censentur esse [d] peritiores. 2.

c Potius) scilicet, quàm iuramento viri. † sed cur ita? an non minor fides dictorum adhibenda est fœminis, quàm viris, vt in quibus ob sexus imbecillitatem maior sit [e] inconstantia? Respondeo, in nostra specie solum iuramentum puellę non attendi, sed quia huic etiam aliud probandi adminiculum accedit, nempe inspectio corporis, quæ cùm iusiurandum puellæ adiuuet, fit vt ipsius iusiurandum viri iuramento præferatur: quia melius res ingeritur animo (inquit alibi [f] glos.) oculata fide, quàm per aures. 3.

† Hinc generaliter annotant interpretes, quòd etsi lege municipali caueatur, credendum esse iuramento alicuius, hoc tamen ita sit accipiendum, nisi per legitimas probationes ex aduerso doceatur contrarium. Sed cur ita? an quia cùm iuramētum vnius non præstet integram fidem, si plena probatio habeatur, ea iurijurando præualere [g] debet? Sed hinc sequeretur, plena probatione facta excludi probationem contrariam: quod tamen [h] falsum esse constat: An verò, q̃a ꝓbatio fortior pręualere, & potentior attendi [i] debet, satisq; est, iusiurandū autoritate legis siue statuti hoc ꝑari, vt ꝑ plena ꝓbatione habeatur? quod iure communi [k] non est, p̄sertim quando de eo, quod iurantis interest, [l] tractatur. Huiusmodi ergo lex cùm iuri communi aduersetur, strictè interpretari debet, & non ꝓduci, vt ꝓbationem contrariam excludere [m] videatur. atque ita & ego sentio. 4.

† Aliquoties tamen non est locus prædictæ doctrinæ: primùm 5.

a. c. accedentibus. de exces. præla. & c. 1. de consan. & affi.
b. c. ex literis. de resti. in inte. c. literas de resti. spol. c. causam matrimonij. de offi. deleg.
c. in locis iam citatis.
d. c. causam matrimonij ꝟ. eo. c. fraternitatis. et c. vlt. ꝟ. de frigi. & mal.
e. c. forus. §. vlt. ꝟ. de verb signi.
f. in c. quod autem interrogasti. 27. q. 2.
g. Panor. hic.
h. per c. licet causam ꝟ. de testi. c. cum Ioannes ꝟ. de fi. instru
i. Deci. hic per l. cū de indebito. ff. de probat.
k. c. vlt. s̃. de ijs quæ vi. me. cau.
l. l. omnibus. C. de testi.
m. arg. c. cùm dilectus s̃. de consue. & l. si quando. C. de inoffi. testa.

Primùm ſi lex vel ſtatutum vltrà procedendo inhiberet poſſe
6. contrarium probari: quia tum à ſtatuto [n] non receditur. † Nam
pari ratione caueri lege poteſt, quòd probatio per teſtes in ali-
7. quo caſu non admittatur, [o] Bart. alibi docet. † Deindè ſi lex
municipalis diceret, *Iuramento omninò credatur,* vel, *Iuſiurandum*
habeatur pro pleniſſima probatione: ea ſpecie contrarium probari
8. nō poſſe, Lud. [p] Romanus cenſuit: † verùm [q] Decius hoc im-
probat, & rectè. Nam etſi hoc caſu lex municipalis præciſè lo-
qui videatur: intelligi tamen debet, quantùm ad integrandam
probationem iuramenti: quia iure communi iuſiurandum non
facit plenam fidem. [r] ſatis ergo eſt, ſi ſtatutū hoc operetur, nec
9. excludenda eſt probatio in contrarium. † Vltimò non obtinet
prædictum dogma, ſi iuſiurandum præſtaretur præſente & non
contradicente eo, [ſ] aduerſus quem iuratur: † quia taciturni-
10. tas etiam in præiudicialibus vim conſenſus habet, [t] ſi fiat in
iudicio.

Porrò occaſione huius cap. tractant hîc Doctores genera-
11. lem illam theſin, † quando & qualiter peritis in arte creden-
dum ſit? ad quam in varijs factorum negocijs recurri ſolet.
hanc & nos relictis ambagibus ſequentibus concluſionibus ex-
pediemus. Prima tractabit, per quem electio peritorum fieri
debeat: Altera, de numero peritorum, quot in quauis facti ſpe-
cie ſint neceſſarij: Tertia, an periti iurare obligentur, vt eorū
atteſtationibus credatur: Quarta & vltima, an ſententia lata
iuxta relationem peritorum retractari poſsit, ſi per alios peri-
12. tiores deinde contrarium doceatur. Ad primam. † Electio
peritorum conſenſu partium fieri debet: quibus diſcordan-
tibus iudex ipſe [u] eliget. Idem in conſultore eligendo locum
13. habet, [x] & ſimilibus. † Quod tamen ita accipiendum eſt, vt
obtineat in facto ex partium controuertentium facultate de-
pendente. nam ſi factum non pendeat ex libera poteſtate par-
tium, tum conſenſu earum prætermiſſo iudex ex officio ad eli-
14. gendum [y] obſtringitur. † Secunda concluſio. Medici, chyrur-
gi, vel quicunq; alij periti plures numero adhiberi debent, id
eſt, [z] ad minus duo: pluralis enim locutio duorum numero
15. [a] contenta eſt. † Aliquoties tamen hoc non procedit: primùm
ſi quis perſpectæ fidei & peritiæ à ciuitate conductus eſſet an-
nuo ſalario. nam illi ſoli credendum eſſe [b] Bartolus cenſuit. De-
inde, ſi partes litigantes contentæ ſint vno ſolo perito, tum ille
16. vnus [c] ſufficiet. † Tertiò, ſi in loco, vbi adhibendi ſunt periti,
tantùm vnus reperiatur, tum is ſolus [d] ſufficit. niſi fortè res exi-
ſteret ardua & valdê perplexa, aut de magno grauiq; præiudi-
cio ageretur: tùm enim Panor. exiſtimat, aduocandos eſſe pe-
ritos ex locis vicinis, vt compleatur [e] numerus, licet Felinus &
17. Decius hîc diuerſum ſentiant. † Tertia concluſio. Deponen-
nentibus de peritia artis regulariter non creditur, niſi præſtent

n. arg. l. diem profer-re. §. itaq. ff. de arbi.
o. conſil. 100. et di-xi ſ. c. 2. hoc. tit.
ſa. c. iiqui fidem. ſ de ſponſa. l. ſi quis adult. C. de adult.
l. 3. in prin. C. de rei vx. acti.
p. in l. ſi duo. ff. de acquir. poſſ.
q. Deci. hîc.
r. arg. d. c. cùm dilectus. ſ de conſue.
ſ. Calder. in c. ſtatutum. §. cùm verò. & ibi Domi. de reſcrip. lib. 6. & Feli hîc.
t. l. cùm oſtendimus. §. vlt. de fide inſtru.
u. Io. And. ad Specul. tit. de homi. §. 1. verſ. ſed pone. Bart. in l. 1. §. ex hoc reſcripto. ff. de ven. inſpi. & eſt caſus in l. 3. vlt. rū. C. fini. regum.
x. Bart. in c. in venditione. §. vlt. ff. de bo. aut. iud. poſſid.
y. Panor hîc per tex. in c. cauſam. ſ hoc tit.
z. c. ſignificaſti. ſ de homici.
a. c. pluralis. de reg. iur. lib. 6.
b. in l. 2. pro illum tex. C. de pond. et au. ill. lib. 11.
c. arg. l. theopompus. ff. de do. præle. Feli. hîc per l. ſi irruptione ff. fini. reg. c. quia iudicante. ſ. de præſcrip. ſa. l. 1. §. vlt. & quæ ibi not. ff. de verb. obli.
d. tex. opt. in §. quod autem. verſ. neq. Nouel. de non alie.
e. Pan. hîc per c. ſuggero. 3. q. 9. vlt. diſt. 63.

iuramentum, non quidem veritatis, ne si fallantur, subeant an-
ceps periurium, sed saltem [f] credulitatis. † Quod verum esse 18.
intelligitur, si aliàs certa rei notitia haberi nequeat: nam si de-
ponant periti de re eiusmodi, quæ non solùm iudicio intelle-
ctus, sed etiam sensu aliquo corporeo percipi valeat: vt mensu-
ra agrorum per agrimensorem: tunc periti iurare debent præ-
cisè de [g] veritate. Quid enim vetat, agrimensorem vel arithme-
ticum de veritate iurare, cùm artis suæ regulis ad vnguem cal-
lere possit artem? † Cæterùm si periti communi partium as- 19.
sensu electi sint, iurare non [h] obligantur. nam aliàs [i] traditur,
quoties fides alicuius adprobata sit ab vtraq; parte, non requi-
ri, vt dictum ipsius iureiurando valletur. † Sed etsi cuipiam, 20.
ceu bono viro, simplex facti alicuius declaratio tantùm com-
mittatur, non autem desideretur artis alicuius peritia, non o-
pus est, vt iuret. Quod [k] pleriq; producunt etiam procedere,
si modica peritia exigatur, quia scilicet res facilè per artem per-
cipi valeat: nam sine iuramento credetur etiam non perito. † 21.
Idem est, [l] si iudex ex motu proprio ad dictum periti alicuius
se informare vellet, quia non est necesse ipsi deferre iuramen-
mentum. † Deniq; peritus autoritate publica destinatus ali- 22.
cui officio, si ab initio suscepti officij iusiurandum præstitit, in
singularibus relationibus [m] iurare non cogitur. † Quarta con- 23.
clusio. Iudex q; pnunciauit [n] ex responso peritorum cuiuspiam
artis, si deindè à peritioribus instruatur, priorum responsum
fuisse falsum, vel non consentaneum veræ peritiæ & discipli-
næ, potest illam suam sententiam reuocare, etiam lapso tem-
pore, quod ad appellandum conceditur. † Comprobatur hæc 24.
conclusio ex alia [o] lege, vbi imperator ipse statuit contra re-
scriptum & responsum suum, quod ad libellum partis emanâ-
rat, postquam cum pluribus iurisperitis tractans plenius de
veritate & iure fuisset edoctus. Præterea si sententia retracta-
tur, quando falsis instrumentis circumuenta est religio [p] iudi-
cantis: quare non æquè retractaretur, quando circumuenta
est falso & imperito eius responso, cuius veritate & imperitia
sola fretus iudex pronunciauit? † Sic quoq; vulgò [q] traditur, 25.
sententiam latam ex probationibus non veris, sed priuilegiatis,
non transire in rem iudicatam, veritatemq; quoquo tempore
perscrutari posse. Ex quo hic Butrius eleganter infert, sentẽti-
am ex attestationibus de credulitate, vel ex consilio sapientis
latam non sortiri vim iudicati, sed semper retractari posse, etsi
non sit appellatum, cui [r] Ponta. [f] & Alexander alibi subscri-
bunt. † Panormi. [t] verò prædictam communẽ opinionem im- 26.
pugnat, nec talem sententiam retractari posse autumat: pri-
mum ideò, quia publicatis attestationibus propter timorem
subornationis non liceat alios testes [u] producere. Deindè si
retra-

f. Ioan. And. Panor. Deci. & cæteri hic. & in c fraternitatis. j. de fri. & male. Bart. in proœ. ff. in prin.
g. Bart. in d. proœ. ff. vers. sed dubitatur. Bal. in l. hac edictali. §. his illud. C de secun. nup. Mod. in d. c. quia iudicante.
h. Feli. hic.
i Bart. in l. Lucius. in fi. ff. de fideius.
k. Bar. in l. de ætate. col. pen. ff. de mino.
l. glo. & ibi Bal. in c. si duo. tit. de pace tene. Feli. hic.
m. arg. c. ad audientiam. j. de fi. instru. Nico. de Neap. in l. 1. §. 1. ff. de ven. inspi. Bald. in d. §. his illud in 2. col.
n. ita est communis Dd. assertio hic. Io. And. ad Specu. de homi. §. 1. vers. sed pone. Bal. in l. ab hostibus. § si vir. ff. sol. matr.
o. tex. in l. diui fratres. ff. de iu. patro.
p. l. admonendi. ff. de iureiu. l. vlt. & per to. tit. C. si ex fal. instru. vel test. iud. sit.
q. Inno. c. tua nos. vers. sed quod est mirabile. j. de coha. cle. & mul. Ang. l. 1. C. sent. rescin. non pos. l. sub specie C. de re iudi. & l. diuus. de test. mil.
r. in l. cum quidam §. quod dicitur. ff. de acqui. hæred. idem cons. 228.
s. Alex. in d. §. si vir.
t. Panor. hic.
u. cle. 2. de testi. c. fraternitatis. j. eo. & auth. at qui semel. C. de proba.

retractatio sententiæ licita esset, hac ratione produceretur processus in infinitum, quod fieri prohibetur, cùm infinitas [x] euitari debeat. Sed responderi potest, subornationem illam, quæ in testibus consideratur, hic neutiquam subesse: tum quia periti illi potius sunt iudices [y] quam testes, vt [z] Baldus voluit: tum quia autoritate iudicis inducuntur, deponuntque de propria sua peritia. Proinde infinitas facile moderari poterit à iudice, qui non simpliciter admittet contrarium probare volentes, sed habita præuia causæ [a] cognitione.

x. c. 2. de rescri lib. 6. l. 1 C. de sent. quæ, pro eo quod inter.
y. l. certi iuris. C. de iudi.
z. Bal. hic. et Bart. in tract. testiũ. vers. testis dicit aliqua.
a. iuxta not. dictum Inno. in c. tenor. j. de re iud. et Deci. hic.

CLEMENS TERTIVS.

CAPVT. V.

Tertio loco fuit à nobis ita quæsitum: Ecce quidam regularis [a] sigillo capituli, quoddam instrumentum cuidam amico suo [b] signauit, in quo facta ei [c] alienatio quarundam rerum ecclesiæ immobilium continetur. Quo exhibito in iudicio procurator vniuersitatis, illud asseruit de assensu conuentus non fuisse confectum, & [d] adulterinum vel furtiuum esse sigillum. [e] Cumq; fratres ad perhibendum testimonium produxisset, [f] iurati dixerunt, quòd quoties de hoc inter fratres aliqua erat mentio, consilium totius conuentus & vox fuit vnanimis, quòd nolebant alienationem rerum illarum, sed res domus integras conseruari volebant. Sed quoniam contra hoc, nihil pars aduersa probauit, respondemus secundum assertionem testium tantummodò iudicandum.

Summæ rerum.

1. ACcessio sigilli quid operetur.
2. Sigillum absq; scriptura non probat.
3. Adpensio sigilli in fraudem facta non nocet illi, cuius est sigillum.
4. Gerens se pro nobili, vel doctore, cùm non sit, pœnã falsi incurrit
5. Alienatio rei ecclesiasticæ probatur etiã per priuatam scripturam.
6. Appellatione instrumenti priuata scriptura continetur.
7. Exceptio alternatiua an & quando admittatur: & nu. 8.
9. Clerici in fauorem suæ ecclesiæ testificari possunt:
10. Idem est in personis alicuius collegij, vel vniuersitatis.

11. *An absoluté admittantur, vel tantum in subsidium, si alij testes deficiant: & nu. 13. 14 & 16.*
12. *Vbicunq; ex natura fac. t alij testes deficiunt, testes minus idonei admittuntur: & nu 18.*
15. *Testibus non creditur sine iuramento.*
17. *Legatarij in testamento po[illegible]unt esse testes*
19. *Præsentia non præsumitur, nisi doceatur & nu. 20,*
21. *In probanda negatiua testis etiam non interrogatus tenetur rationem reddere sui dicti.*
22. *Testes præferuntur instrumento.*
23. *Ampliatio c. veniens j. de testib.*
24. *Instrumenti falsitas quomodo probanda.*

1. a Sigillo) † Nam sigillum in dubio presumptionem actus veri, consensumque illius inducit, cu[illegible]s [illegible]omine adpositum est, [a] nisi doceatur contrariu[illegible]. Ne[illegible]e tamen est, vt scripturæ accedat: per se enim si[illegible]lu[illegible] est testis mutus & incertus, nec fidem [b] præstat. Et quamuis [c] Angelus existimet, ex solo sigillo absque scriptura pro[illegible]ari atq[illegible]e colligi voluntatem eius,
2. cuius est sigillum: † id tamen mihi verisimile non fit, cùm sigillum in eum vsum destinatum sit, vt scripturæ imprimatur. Eaque ratione [d] leges de sigillo loquentes semper sigilli cum scriptura connexi[illegible] mentionem faciunt: ex quo satis adparet, sigillum solum no[illegible]ce[illegible]e, [illegible]ne [illegible] [e] probare.

3. b Signauit † Hæc obsignatio siue sigilli adpensio in fraudem [illegible]ocet il[illegible], [f] cuius est sigillum: quinimò adponens [illegible] f[illegible]m co[illegible]ttit, [g] & vt falsarius puniri debet.
4. † Idem [illegible]pretes & in eo obtinere, qui se pro nobili vel doctore [illegible] non sit: [h] quia pœnam falsi incurrit. Quod ver[illegible] si [illegible] actum aliquem faciat doctori congru[illegible] v[illegible] tant[illegible]m doctorem iactet, quia tum n[illegible] extra ordinem puniendus est.

5. c [illegible]natio) † Hinc annotat Panor. alienationem rei ec[illegible] immobilis probari per priuatam scripturam. N[illegible] hic sc[illegible]ptura interuenisset, ea sola absque sigillo fecisset
6. [k] [illegible]em. † Ex quo infert [l] Decius, appellatione instrumenti [illegible] de quo tex. hic loquitur) priuatam scripturam comprehen[illegible]. Quapropter rectè sensit [m] Specul. quòd dilatio ad producendum instrumentum indulta à iudice, priuatam sc[illegible]ipturam includat.

7. d Adult. vel fur.) Sed quomodo hic exceptio alternatiua admittitur, cùm alternatio pariat [n] obscuritatem, & exceptio obscura [illegible]it [o] reijcienda? Respondeo, alternatiuã exceptionẽ hic ideò esse licitã, quia in vtraq; eius parte intentio [p] ex [illegible]pientis cõcluditur.
8. † Aliquando etiã permittitur alternatio, vt quãdo natura obligationis est alternatiua, siue hoc prou[illegible]t ex dispo[illegible]-

a. Bart. in l. quæ dotis. in fi. ff. sol. matri. & Feli. hic.
b. Bal. in tit. de pa. const. in ver. sigillo communi.
c. in l. consentaneũ. C. quo & quan. Iud.
d. tex. hic. & c. 2. [illegible] de fi instru & c. 2. j. de solutio.
e. arg. c. significauit. j. de appellat.
f. hic. et l. 2. C. de re. ali. non alie.
g. c. tam literis. j. de testi. c. vlt. ibi glo. fi. de his quæ fi. à præl.
h. Bar in l. eos. §. vl. ff. de fal. Bal l. data opera. C de accusa. et l. qui sub prætextu. in fi. C. de sacr. eccle.
i. Feli. et Deci. hic Bal. d. l. qui sub prætextu.
k. c. inter dilectos & ibi Inno. j. de fi. instru.
l. Deci. hic.
m. in tit. de dila § nunc dicendum. versi. item nota.
n. c. vt quis du. is. de ele. lib. 6.
o. l. in lege [illegible] de cont. emp l [illegible] § [illegible]em [illegible] ad exhi Bar. [illegible] l. de excep.
p. vt h[illegible]c. et c [illegible] ex parte. j. de re[illegible] l. [illegible] c. ex parte. j. de fo c[illegible]mp.

diſpoſitione q hominis, ſiue r legis. Item quando alternatim duo ponuntur, quorum alterum ineſt alteri: vt ſi cumulentur nullitas ac iniuſtitia, de quo s alibi Dd. abundè; ad quos ſtudioſos remitto.

9. e Cumq; fratres) † Hinc obſeruandum, quòd clerici a-
10. licuius eccleſiæ poſsint in fauorem eiuſdem teſtificari. † Quod & ad perſonas alicuius collegij vel vniuerſitatis producitur, vt t Barto. voluit. quod ea ratione fit, quoniam damnum & lucrum non pertinet ad eos proprio nomine, & ſic cauſa vniuer-
11. ſitatis non poteſt propriè dici ſingulorum. † Dubitatum tamen eſt, an huiuſmodi teſtes abſolutè admittantur, an ſolùm in ſubſidium ſi alij teſtes haberi non poſsint? Et u Panor. cenſet, eos ſine diſcrimine admittendos eſſe. Speculator x contra eos in ſubſidium tantùm recipit: nec repugnare hoc cap. quod de actu ab ipſo capitulo celebrato loquitur: quo caſu q̃a alij veriſimiliter adeſſe non poſſunt, indulgetur illis de capitulo, y vt
12. teſtimoniũ dicant. † Pro regula enim traditur, quotieſcunq; ex natura facti alij teſtes veriſimiliter adeſſe non ſolent, tùm teſtes minus idoneos z admitti. Hanc ſententiam licet minus rece-
13. ptam, iure tamen veriorem eſſe & ipſe iudico. † Negari enim non poteſt, quin huiuſmodi teſtes aliquatenus ſuſpecti ſint, cùm de eo, quod ipſorum pariter intereſt, a agatur, ſicq; prorſus integri cenſeri nequeunt: rectè ergo deficientibus alijs, & ſi veritas aliàs doceri non poſsit, pro idoneis b habebuntur. Nec me quicquam mouent c iura hac de re generaliter loquentia: quia ea ex alijs d iuribus declarari debent, vt reſtringantur ad
14. caſum neceſsitatis, ſi aliter veritas non poſsit inquiri. † Porrò ſupradicta procedunt in cauſis ciuilibus, non etiam e in criminalibus · in his enim illi de vniuerſitate vel collegio non eſſent idonei teſtes, cùm ibi probationes luce meridiana clariores exigantur.

15. f Iurati dixe.) † Teſtium enim dictis nulla fides adhibetur, niſi prius aduerſario præſente iurent, f ſe in cauſa veritatem dicturos eorum quæ ſciuerint, omnemq; falſitatis calumniam euitaturos. Nam hac ratione impuberes, & minores 14. annis g à teſtimonio arcentur tam ciuilis, quàm criminalis controuerſiæ, quia ſcilicet iurare non h poſſunt. Et prædictum dogma in religioſis quoque obtinet, i ſi in teſtes producantur. Item & in epiſcopo, k niſi remiſſum ſit illis iuramentũ l à liti-
16. gantibus. † Quamuis autem fratres illi, de quibus in textu, iuratò teſtimonium dixerint: multis tamen rationibus videntur eleuari poſſe ipſorum teſtimonia. Primùm, quia in re vel cauſa quodammodò propria teſtificati eſſe videntur. nam negotia etſi in conſequentiam ad eos ſpectent, q̃uia tamen in his etiam commodum vel detrimentum ad eos ex euentu litis redundare ſolet, ſuſpicio affectus facit, vt quodammodo propria cau-

q. c. 1. ȷ̃. de plus peti.
r. c. cum dilecti. & c. cùm cauſa. ȷ̃ de emp. & vend.
s. in l. 1. C. quan. pro. non eſt. nec. & l. ſi expreſſim C de appel.
t. in l. in tantùm. §. vniuerſitatis. ff. de re. diuis. glo. & Bal. in l. ſi municipes. ff. quod cuiuſq. vni no.
u. per. tex. in c. inſuper. vbi Dd. communiter hoc ſequuntur. & in c. cum nuncius. ȷ̃. de teſtib.
qui textus generaliter loquuntur.
x. tit. de teſte. §. 1. vers. ſed nunquid. idemq. glo. hic ſentit. et probatur ſatis in c. etſi Chriſtus. ȷ̃. de iureiu. ibi, deficientibus alijs teſtib.
y. quib. accedat. c. veniens. 2. in ſi. ȷ̃. de teſti.
z. vt hic. & d. c. veniens. & l. conſenſu. C. de repud.
a. l. omnibus. C. de teſt.
b. arg. l. 2 §. diuus. ff. de iure ſiſ.
c. hic & d. c. inſuper. & c. cũ nuncius.
d. d. c. etſi Chriſtus.
e. c. ſuper prudentia 14. quæſt. 2. Panor. in d. c. inſuper.
f. l. ſi quando. in prin. & l. iuris iurandi. C. de teſti.
g. l. qui teſtamento. in prin. ff. de teſta. §. teſtes autẽ. inſt. eo.
h. l. qui iuraſſe in pr. de iureiu. l. videamus. in prin. de in li. iur. 22. q. 5. c. paruuli. et c. pueri.
i. probatur hic. et c. nuper. c. tuis. ȷ̃. de teſti.
k. c. ſi. ȷ̃. de iu. cal.
l. d. c. tuis. ȷ̃. de teſti.

pria causa censeatur. † Nec obstat, quòd secus in legatarijs sta- 17.
tuitur, [m] qui rectè adhibentur testes in causa testamentaria: id
enim fit, tum fauore vltimæ voluntatis, tum ob multitudinem
testium, [n] qui ad testamentum exiguntur, quæ suspicionē miti-
gat. † Sed responderi potest, eos hic recipi in subsidium, pro- 18.
pterea quòd non aliter probari poterat id, de quo disputaba-
tur: & suprà diximus, quando ex natura facti alij testes adesse
non possunt, etiam non omnino integros admitti ad detegen-
dam veritatem. Deinde videtur infirma horum esse attestatio,
quoniam de præsentia sua, quod adfuerint, quando in capitu-
lo de alienatione tractabatur, nihil deposuerunt: sicque veri-
simile est, eos ex relatione aliorum testimonium dixisse. † Præ- 19.
sentia enim, tanquam solennitas quædam extrinseca, non præ-
sumitur, nisi doceatur, etiamsi communiter soleat interuenire.
Nam & in contractu pupilli autoritas tutoris non censetur in-
teruenisse, [o] & tamen à communiter accidentibus adhiberi so-
let. Huic obiectioni respondet [p] Baldus, quòd in nostra specie
testes satis de ipsorum præsentia deposuerint. Eo enim ipso,
quòd totum capitulum contradixisse, vocemq; vnanimem fuis-
se asserunt, ne fieret alienatio, vtique & se fuisse præsentes ne-
cessario includunt: cùm & ipsi de capitulo fuerint. † Sicq; ob- 20.
serua, quod si testis non interrogatus speciatim de præsentia,
assertiuè testificetur, præsumendum sit, eum fuisse præsentem:
& hoc ex benigna interpretatione, [q] quæ in dictis testium ma-
ximè locum habet. Tertiò eleuari potest hæc fratrum attesta-
tio: nam cùm deponant super negatiua, quòd nolebant aliena-
tionem fieri rerum immobilium, & ad probandam hanc negati-
uam non adferant vllam rationem sui dicti, eorū probatio nul-
lius videtur esse roboris: † cùm in negatione probanda testis 21.
etiam interrogatus rationem reddere sit obnoxius, [r] si firmum
velit esse suum testimonium. Ratio autem congrua in docenda
negatiua illa esse dicitur, quòd actus fieri non potuisset, quin
ipse testis [s] vidisset. Verùm & hunc obicem facilè sustuleris,
si animaduertas, testes in hac hypothesi non simpliciter negati-
uam deposuisse, sed potius affirmatiuam, probando de contra-
dictione capituli: quia ostensa alicuius contradictione in actu
quopiam, probatum quoque videtur, eum non consensisse, cùm
in eadem voluntate durare [t] præsumatur.

g Secundum assert. tes.) † Hinc nota, testes præfer- 22.
ri instrumento, & per testes instrumentum reprobari, qui ta-
men non sint omni exceptione maiores. Quod Abbas ideò esse
putat, quia instrumentum hic authenticum quidem fuerit, sed
non publicum: ad hoc enim infirmandum testibus opus esset
integris, [u] quorum fides nulla ex causa legitima posset eleuari.
† Decius verò largius, etiam publicum instrumentum per illos
de capitulo infirmari posse censet, cùm eadem vtrobique sit ra-
tio: nam hæc duo [x] æquiparantur, & aliter factum collegij
probari non posset. † Ex quo ampliatur cap. Veniens. in tit. 23.
de Testib.

m. l. 1. de codicil. §. legatarys. inst. de testa.

n. l. qui testamento. in prin. ff de testa.

o. l. quæcunq. in fi. de publi.

p. in hoc cap.

q Bal. hic. & in l. de quibus. col. vlt ff. de legib.

r. Bal. in l. cum hi. C. de transac. l. solam in fi. C. de testi. & Bart. consil. 102.

s. vt no. Bart. in l. 1. §. hoc interdicto ver. vlterius quæro. ff. de iti. ac. priu.

t. c. maiores. ĩ. de baptis. glo. not. 20. quæst 3. c. præsens. verb. nunquam.

u. l. optimam. C. de contra. et committ. stip. Cano. communiter. in c. cùm Ioannes ĩ. de fi instr.

x. c. 2 ĩ. de fi. instr. & c. 2 de solu.

de teſtib. quòd illi de collegio admittantur quoque in caſibus, in quibus teſtes omni exceptione maiores deſiderantur: quod
24. obſerua. † Cæterùm quomodo inſtrumentorum falſitas per teſtes poſſit detegi, quotque teſtes ad hanc rem ſint neceſſarij, interpretes y alibi tractant, & nos infrà eandem materiam z ſuo loco examinabimus, ne illi dotem debitam ſubtraxiſſe videamur. Abbas quoque multa hic impertinentia de iudicijs a accumulat, quæ nos ſuis locis diſcutienda relinquimus.

y. Dd. in c. inſuper. ̃j. de teſti. et c. cùm Ioannes. ̃j. de fi. inſtru.

z. Ibidem & in c. in noſtra. ̃j. de teſti. vide etiam Bart. et Imo. in l. 1. ff. quem. teſt. ape.

a. de quibꝰ vide Dd. præſertim Io. de Imo et Feli. in c. quia veriſimile. ̃j. de præſump.

CAPVT VI.

Iurauit quidam ([a] vt aſſeris) ſe quandam in vxorem legitimam [b] accepturum: quam cum vellet [c] traducere, quidam iuramentis ſecundum morem exhibitis, legitimè probauerunt ipſos in [d] quinto conſanguinitatis gradu ſibi inuicem attingere. Quia verò requiſiſti à nobis quid agendum ſit, cùm quidam alius probare velit contra prædictam probationem iuramentis canonicis factam, & partibus publicatam nullo eos ſeſe conſanguinitatis gradu contingere: reſpondemꝰ quòd ſtandum eſt [e] probationi priori.

Summæ rerum.

1. *DE formula loquendi, vt aſſerit.*
2. *De vocula, aſſertus.*
3. *Referẽs ſimpliciter alterius dicta, ea nõ videtur fateri.*
4. *Per verba futuri temporis contrahuntur ſponſalia.*
5. *Per verba præſentis temporis contrahitur matrimonium.*
6. *Verba, ducere, traducere, quid ſignificent.*
7. *Traductio mulieris ad domũ, facit ſponſalia tranſire in matrimoniũ.*
8. *Prohibitio matrimonij hodiè non excedit quartum gradum.*
9. *Probato impedimento conſanguinitatis in matrimonio, poſt publicatas atteſtationes, alij teſtes ad docendum contrarium non admittuntur.*

10.11. *Declaratio c. ſertes. & c. cùm in tua ̃j. de teſtib.*

12. *Si ius aliquod exceptiuè ad communes regulas veniat, illud extendi poteſt ex ſimilitudine rationis.*

13.14. *Si impedimentum non poſſit remitti conſenſu partium, licitũ eſt etiam poſt publicata teſtimonia, alios teſtes producere:*

15. *Modò id fiat cum præuia cauſa cognitione.*

a Vt aſſeris.) Hunc loquendi modum quidam hîc commendant in eum vſum, vt ſi quis dicta aduerſarij ſui refe-

rat, nec ea approbare velit, hac loquendi formula vti debeat,
vt asserit: sic enim non censebitur ea vel confessus esse, vel pro-
basse, quæ retulit. † Hinc est, quod causidici vulgò soleant 2.
adijcere voculam, *assertus:* vt assertus procurator, assertus li-
bellus, assertum [a] testamentum &c. Quanq; autem hæc cautela
vtilis est, non tamen est necessaria: † quia etsi omittatur, ad- 3.
huc tamen simpliciter alterius dicta referens, ea fateri non vi-
detur, vt [b] Dd. alibi tradunt.

b Accepturum) † Per huiusmodi [c] verba futuri tem- 4.
poris, quando quis promittit, se ducturũ vel accepturum ta-
lem in vxorem, sponsalia de futuro contrahuntur: Quandoq;
tamen etiam per verba futuri temporis sponsalia de præsenti
contrahuntur, videlicet quando respiciunt executionem ma-
trimonij. tum enim vtcunque in futurum concepta sint verba,
sponsalia de præsenti contracta intelliguntur, saltem tacitè: [d]
vt si dicam, promitto quod ab hoc tempore habiturus sim te in
vxorem legitimam: vel promitto ex hoc die me Titium in ma-
ritum habituram, vt hic Panor. notat: quod ad instrumenta nu-
ptialia conficiunda conducere potest. † Cæterùm si verba e- 5.
nuncientur in tempus præsens, vt duco vel accipio te in vxorẽ,
quin nuptiæ de præsenti contractæ sint, [e] nulli dubiũ est: con-
tinent enim in se purũ, & absolutum consensum ipsorum con-
trahentium. Et hæc quo ad vinculum matrimoniale non diffe-
runt à vero matrimonio: sed quo ad executionem ipsius ma-
trimonij dicuntur sponsalia.

c Traducere) † Verbum hoc *ducere*, item *traducere*, bifa- 6.
riam accipi solet: primùm de iure, vt sic designetur matrimo-
nium de præsenti: deinde de facto, id est, ꝑ actuali traductione
ad domum. Si tamen simpliciter prolatum sit, de ipso contra-
ctu matrimonij intelligi debet, sicq; hic [f] accipitur: secus si di-
catur de traductione [g] ad domum. Veteribus enim mos fuit,
nuptam è patris domo noctu tædis prælatis velatam in mariti
domum deduci. † Et diligenter notes, si præcedentibus spon- 7.
salibus de futuro mulier deinde ad domum mariti traducatur,
mox sponsalia transire in matrimonium: atque ita [h] Baldus &
Deci. censuêre, idemq; Soci. ex facto consultus respondit.

d Quinto) Hoc olim obtinebat, quòd copulatio matri-
monij in quinto consanguinitatis gradu prohiberetur. † Hodiè 8.
[i] verò prohibitio hæc non excedit quartum gradum, siue de
consanguinitate, siue de affinitate loquamur.

e Proba. priori.) † Hinc ergo discimus, si in matrimo- 9.
nio contrahendo, probatum sit impedimentum consanguinita-
tis, eiusque probationis attestationes iam publicatæ, alios te-
stes admittendos non esse, qui defectum impedimenti docere,
sicque matrimonio contrahendo subuenire vellent. Quæ cap.
nostri decisio fundat se ex communi iuris regula, [k] qua dicitur,
post publicationem attestationum non recipi testes de eisdem articulis,
vel dire-

a vide tex. in c. ad hæc. et ibi Butr. ĩ de rescri. Bal. c. studuisti. s. de offi. leg.

b. glo. sing in l Gallus. §. idem videndũ. in ver. pronepos. in si quam Ang. Imo et Alex sequuntur. ff de lib. & posthu.

c. c de illis. & c. penul. ĩ. de sponsal

d. tex. sing. in c ex parte. ĩ. de sponsa.

e. c. sicut ex literis. & c. penul. ĩ. de spõsa.

f. et in c. 1 ĩ. de spõsa. c. debitum. de biga. cum simulib.

g. l. mulierem. ff. de ri. nup. l. pen. ff. de do. in vi. et vxo. Soci. consil. 223. Deci. hic.

h. in l. cùm inter. in prin. C. de dona. an. nup.

i. tex. in c. non debet. ĩ de cons. et affi.

k. de qua in c fraternitatis. vbi et nos dicemus ĩ. de testi. et c. cum Ioannes. ĩ. de fi. instru.

10. *vel directo contrarijs, cum subsit timor subornationis.* † Verùm cum hac determinatione velut ex diametro pugnat, quod [l] Clemens III. & [m] Innocentius III. alibi scribunt, probita consanguinitate recipiendos esse testes alios ad candē improbandam. Glos. verbose hic agit in dissoluenda hac antinomia. Receptior solutio est, quòd [o] Clementis III. rescriptum procedat in matrimonio iam contracto: nostra verò decretalis in sponsalibus siue matrimonio contrahendo. In contracto enim matrimonio propterea etiam post publicata priorum testium dicta admittuntur alij, quia ibi subest periculum animæ, si dirimatur coniugium legitime [p] copulatum: quod in contrahendo non est. Etsi enim de præsenti non contrahatur sponsalia, cessat tamen omne periculum: ideoq; cùm cesset ratio exceptionis, merito communi regulæ eo casu adhæremus, vt publicatis attestationibus super articulis directo contrarijs alij testes non recipiantur.

11. † Ex quibus conficitur, [q] beneficium prædicti rescripti [r] Clementis III. in matrimonio contrahendo sibi locum non vendicare, ob id certe: quia quod non est, priuilegio gaudere non [s] potest. excepto vno casu, quando scilicet obiectum impedimentum non esset probatum: tum enim admittentur testes post publicata testimonia ad impedimentum docendum, locusquè erit præfato Clementis III. rescripto, cùm pariter de euitando peccato tractetur, ne scilicet personæ in gradu prohibito coutra legem diuinam coniungantur.

12. † Hinc annotat Panor. si ius aliquod exceptiuè ad communes regulas veniat, illud produci extendique posse ex similitudine rationis. Quod in nostro dogmate non est mirum, cùm de fauore animæ agatur: qua specie semper licitum esse extensionem, proditum est.

13. † Pro huius autem materiæ ampliori declaratione obserues velut pro regula. Quòd vbicunque vitium siue impedimentum consensu partium remitti non potest, vel in matrimonio, vel in sponsalibus, publicatio testium non impediat alios testes produci, nec transeat sententia in rem iudicatam, cùm agatur de periculo animę. Neq; enim in potestate partiū est, tacendo confirmare id, quod iure diuino nō subsistit, vel in quo

14. subest peccatum: † Secus verò est, si vicium vel impedimentum per partes remitti valeat. Qua ratione traditum [u] extat, si pronuncietur validum esse matrimonium inter duas personas, quarum altera negauerat, allegata solum voluntate & inefficacia verborum. talem sententiam (nisi prouocationis remedio suspendatur) transire in rem iudicatam. Ex quo enim non allegabatur impedimentum, denuo consensisse videntur.

15. † Interim non est omittendum, iudicis officio incumbere, vt nusquam exaudiat volentem vti beneficio rescripti Clemen. III. [x] vt præmittat aliqualem causæ cognitionem: additq; [z] Baldus, exigendum ab ipso prius esse iusiurandum, quòd testes, quos producere contendit, non subornauerit. quod diligenter menti inprimas, tanquam memorabile.

INNO-

[l] c. series ſ. de testi.
[m] c. cùm in tua. ſ. de testi.
[n] Feli. & Bal. hic.
[o] in d. c. series.
[p] tex in c. licet ex quadam ſ. de testi.
[q] Bal hic.
[r] d. c. series.
[s] arg c pen. ſ. de eccle. edifi vel repa-rati.
[t] Io. And. Butr. Abb. in c ex tenore ſ. qui fi. sint leg. Bart. post glo. in auth. sacramenta pub. C. si aduer vend.
[u] Panor. hic.
[x] in d. c. series.
[y] Abb. hic. Inno. in c. tenor. in glo. 2. ſ. de re iudi
[z] per tex in simili in § quia verò. Nouel. de testi.

INNOCENTIVS III. ARCHID. Parisien.

CAPVT VII.

Post cessionem: & infra. Cùm igitur per literas [a] iudicis ordinarij (quibus [b] standum est donec probetur contrarium) nobis constiterit, quod V. [c] excommunicatus erat, cùm procurationis officium assumsit. Ipsum tanquam procuratorem non duximus admittendum.

Summæ rerum.

1. EPitome huius cap.
2. 4. Appellatione ordinarij etiam inferior ab episcopo (continetur.
3. Plus & minus non differunt specie.
5. Ordinarius quis dicatur.
6. De varijs acceptionibus verbi, stare.
7. Excommunicatus repellitur à procurando: & quæ sit ratio: & nu. 8. non tamen ipso iure, sed ope exceptionis. nu. 10. 12.
9. Prohibito fine, media quoque prohibita censentur.
11. Exclusus à procurationis officio eatenus admittitur, quatenus aduersus ipsum non excipitur.
13. Lapsus Dd. in hoc cap. & verus eius intellectus.
14. Gesta per procuratorem excommunicatum valent.
15. Excommunicatus potest constitui procurator ad negotia.
16. Excommunicatus constitutus procurator cũ clausula substituendi, potest alium substituere.
17. An literis ordinarij credendum sit in quibuscunque actibus probandis, conclusionibus declaratur.
18. Literis authentico si[illegible]llo obsi[illegible]natis creditur in his, quæ ad officium [illegible]gillantis pertinent: fallit vt nu. 20. & 21.
19. Idem in arbitris obtinet.
22. Literis sigillatis non creditur sine testibus in his, quæ aliena sunt ab offi[illegible]cio si[illegible]llantis: fallit vt nu. 25. 26. 27. 28.
23. Literis mercatorum quatenus credendum.
24. Nuncio quatenus fides adhibenda. (probant.
29. Literæ cuiuscunque iudicis sigillatæ & à testibus subscriptæ plenè

Qu[illegible]a) Interpretes variant in summa siue argumento huius c[illegible]p. istud in hanc epitomen, velut textui amiciorem, contrahendum censeo. † Si per literas ordinarij probetur, aliquem 1. semel fuisse excommunicatum, nisi postea absolutus ostendatur, a procuratione iudiciali repellitur.

a Iudicis ord.) † Cùm Pontifex simpliciter de ordina- 2. rio loq[illegible]tur, non solùm de episcopo, qui generalis est [a] & maior ordinarius, sed & de quouis inferiori ordinario [b] accipi potest. quod Panor. ad interpretandam legem municipalem condu-

a. c.1.§. de offi. ordi. & c. cùm episcopus. eo. tit. lib 6.
b. tex. cum glo. in c. or[illegible]dinarij. verbo. locorum. de offi. iud. lib.6.

conducere censet. Quamuis enim episcopus maior ordinarius
3. sit: † quia tamen plus & minus non differunt [e] specie, non absurdum est, sub generali nomine ordinarij etiam inferiorem contineri: cùm species omnes sub genere [d] includantur.
4. † Quod tamen verum est, quando materia, qua de agitur, non repugnat, sed etiam inferioribus accommodari potest, aliàs secus: sicq; secundum subiectam materiam ordinarium accipi-
5. mus. † Est autem ordinarius, qui iurisdictionem generaliter iure suo, non alieno beneficio exercere potest: vel qui natiuam non datiuam iurisdictionem habet, id est, qui eam iure magistratus, non mandato speciali obtinet.

b Standum) Id est credendum, vel quibus est adhiben-
6. da fides. † quæ interpretatio ex natura huius verbi, *Stare*, infertur, quæ generalis est. Nam stare alicui rei, idem est, quòd acquiescere & non [e] contrauenire. Dicimus etiam stare pro aliquo, pro, partes eius sequi, & ei fauere: stare decreto, pro, obedire & non prouocare, dem vrtheil statt geben. Sed & pro manere & firmum esse [f] quandoq; accipitur. Dicimus item stare per te, per illum, quò minus id fiat, cùm nos, vel alij causa sumus, [g] ne quid fiat, Es stehet bey dir / oder bey dem / ob es geschehe.

7. c Excommunicatus) Id est, extra communionem ecclesiæ separatus, † Tantæ enim vis est excommunicatio ecclesiastica, vt ea percussus etiam ab officio vili procurationis repellatur. Quod Abbas & Areti. inductum esse censent, partim vt periculũ communionis [h] euitetur, partim quia tale officium illi proficuum esse posit, quod excommunicato non est indulgendum, vt facilius resipiscat. Nam eisdem rationibus & à testificando, [i] & à iudicando excommunicatus repelli videtur. Verùm hæ rationes nimis effusæ sunt ac generales, sic enim excommunicatus & à contrahendo arceretur, cùm in contractibus de ipsius vtilitate agatur, subsitq; periculum cõmunionis: quod tamen falsum esse constat. Potest enim excõmunicatus emere, vendere, locare, aliosq; contract⁹ exercere iure [k] pprio, idq;
8. Dd. vulgò asserunt. † Quare ex [l] Decij sentẽtia dicẽdũ est, cùm in specie cap. nostri ille excõmunicatus fuerit procurator constitutus ad iudicia, meritò repellitur, ex generali illa regula, quod excommunicatis iudiciorum portæ non panduntur, [m] sed à iudicijs penitus secluduntur. Quemadmodum ergo excommunicatus in iudicio stare prohibetur: ita quoq; si in procuratorem constituatur ad iudicia, constitutio impermissa atq; inutilis est.
9. † Prohibito enĩ fine, media quoq; prohibita intelligũtur, [n] per
10. quæ ad finem peruenitur. † Ex quo conficitur, procuratorẽ excommunicatũ non ipso iure, sed ope tantùm exceptionis à iudicio submoueri, vt Innocentius voluit: cuius sententiã vtcunq;
minus

e. l. fin ff. de fun. instr.
d. l. si quid earum. §. interemptum. de leg. 3.
e. l. diem proferre. §. stari. ff. de arbi.
f. l. sancimus. C. de testa.
g. vide l. 1. §. non exigitur. l. vlt §. vit. ff quod lega. & l. si per te non stat. C. de vsur.
h. c. 1. de excep. lib. 6.
i. c. decernimus. de excepti. lib. 6.
k. c. si verò. de sent. excommu.
l. in. c veritatis. ĩ de do. & contu.
m. c. intelleximus ĩ. de iudi.
n. l. oratio ff. de sponf. l. sibi Bal. C. quæ res expo. non de.

minus receptam, iure tamen verissimam esse, & ipse existimo.
Primùm enim, si excommunicatus ex illa generali regula nomine alieno litem suscipere prohibetur, quia scilicet in iudicio stare non possit, vt suprà dictum est: consequitur, eum ope tantùm exceptionis recusari, cùm si suo proprio nomine in iudicium veniat, non aliter, nisi exceptionis auxilio [o] excludatur.

o. c. 1. de excep. lib. 6.

Deinde hanc assertionem confirmat, quòd de minore scribitur, qui tametsi non habeat legitimam personam standi in iudicio: tamen si pro alio procurator constituatur, constitutio valet,

p. glo. in l. exigendi. in verb. non iustè. & ibi Bar. C. de procur.

q. Bar. in l. filiumfa. §. veterani. in fi. de procur.

proceditq; iudicium, nisi minor ætas ipsi [p] obiiciatur. † Quin 11.
imò generaliter traditum est, eum, qui aliàs procurationis officio fungi prohibetur, si procurator constituatur, eatenus in iudicio versari posse, [q] donec repellatur: quid ergo vetat, non idem in excommunicato respondere? † Nam quod pleriq; aiunt, 12.
hoc singulari quodã iure in odium excõmunicati introductum esse, vt ipso iure eius constitutio sit nulla: nullo colore defendi potest. Cùm enim huiusmodi odium in excommunicato suo nomine agente non consideretur: (quo casu maiori odio grauandus est, cùm de ipsius vtilitate tantùm tractetur) quanto minus considerandum est, si tanquam procurator vicem alterius in procurando refert, cùm tum de ipsius constituentis commodo agatur? Huc accedit, quòd longè minor prohibitio videtur, si quis alieno nomine, [r] quàm si proprio agat.

r. arg. l. furti. §. qui alieno. ff. de his qui no. infa.

† Nec huic sententiæ repugnat præsens cap. (quod fefellit Do- 13.
ctores) si eius hypothesin siue facti speciem rectè pensites: in eo enim consideratur tempus, quo assumptus erat ad procurationis officium: quia tempore assumptionis ex literis ordinarij constabat, ipsum excommunicatum fuisse. Cùm itaq; postea constituentis vicem in sustinendo iudicio vellet gerere, ex aduerso obiecta illi fuit excommunicatio, quæ ipsum in iudicio versari vetaret. Hæc cùm probanda esset ab excipiente, dubitareturq;, an sufficeret docere, ipsum tempore assumptionis fuisse excommunicatũ: responsum est, id sufficere. adhuc enim excommunicatus præsumetur, donec se absolutum [s] ostendat.

s. c. sicut nobis. ibi Abb. de sent. excom.

Hunc intellectum, cui & verba textus subiectaq; probationis materia consonant, si receperimus, cap. nostrum Innocentij sententiæ nihil obstare, sed illam potius confirmare constabit, vt procurator excommunicatus, ad instar principalis excommunicati, ope tantùm exceptionis repellatur. Quòd si hanc conclusionem sequamur, multa eorum corruent, quæ Panor. & alij communiter hîc annotare solent. † Primùm, gesta per procu- 14.
ratorem excommunicatum valebunt, iudiciumq; eatenus procedet, donec per exceptionem excommunicationis submoueatur. Deinde, procurator absolutionem excommunicationis adeptus, admittendus erit: cùm actus à principio non fuerit nullus. † Tertiò, excommunicatus poterit constitui procura- 15.
tor ad negocia. † Deniq;, si procurator assumptus sit cum clausula sub-

16. ſula ſubſtituendi, in ſuum locum ſufficere alium non prohibebitur: quoniam huiuſmodi ſubſtitutio per viam contractus expeditur, & in contractibus excommunicatus habilis [t] iudicatur. Et hæc ad enarrationem textus ſufficiant.

17. † Porro Doctores ſumpta hinc occaſione, cùm in cap. noſtro fides adhibeatur literis ordinarij, in probāda excommunicatione, amplius inueſtigare ſolent, nunquid iſtud ſit regulare in alijs actibus probandis? Qua in re gloſ. hîc tres opiniones refert, Panor. ſex alias annectit: nos ambagibus prætermiſſis, quæ veritati magis conſentanea videbuntur, infraſcriptis con-
18. cluſionibus complectemur. Prima concluſio: † Literis authentico ſigillo conſignatis creditur abſq; adminiculis teſtium in ijs, quæ ad officium ſigillantis [u] pertinent. Et cum hoc temperamento mitiganda eſt eorum opinio, qui abſolutè dixerunt, lite-
19. ras ordinarij ſigillatas integram fidem facere. † Prædicta concluſio in arbitris quoque locum habet: nam & eorum literæ conſignatæ plenam fidem merentur, in pertinentibus ad ipſorum officium, cùm eadem ſit ratio, arbitriaque ad inſtar iudiciorum [x] redacta ſint. Nec aduerſatur Iuſtiniani [y] reſcriptum, per quod moti Panor. & alij diuerſum reſponderunt: quia loquitur in his, quæ arbiter viua voce depromit, non de ſcriptu-
20. ra ſiue literis arbitri. † Huic tamen concluſioni locus non eſt in iudicialibus, in quibus non creditur indiſtinctè iudici in præiudicium alterius: quemadmodum infrà [z] ſuo loco dicemus. Non enim creditur literis epiſcopi, quando vt iudex procedit, præſertim in his, quæ non pendent ab arbitrio iudicis: ſecus in his, quæ iure officij iudex pro arbitrio diſponere
21. poteſt, vt rectè [a] Baldus docet. † Deinde non obtinet concluſio, quando aduerſus iudicem ſcribentem ſubeſſet præſumptio
22. aliqua fraudis: [b] tum enim eius literæ non facient fidem. † Secunda concluſio: literis authentico ſigillo munitis non creditur abſq; teſtium aſſeueratione vel ſubſcriptione in his, quæ aliena ſunt ab officio ſigillantis. Autoritas enim ſigilli reſtringitur ad cauſam & officium, ad quod ſigillum [c] eſt deſtinatum. Et cum hoc moderamine defendi poteſt eorum aſſertio, qui literas ſigillatas atque teſtium adminiculo non probare cenſent.
23. † Sic etiam, ſi lege municipali caueatur, libris mercatorum fidem eſſe adhibendam, hanc legem ad ea tantum, quæ mercantiam reſpiciunt, coarctandam eſſe, [d] Romanus ex facto conſul-
24. tus reſpondit. † Paria & de nuncio traduntur, cui in his duntaxat creditur, quæ ad eius officium [e] ſpectant. Aliquoties ta-
25. men hæc doctrina non obtinet. † Primùm ſi conſuetudo ſit in contrarium, quia tunc indiſtinctè ſecundum dictamen conſue-
26. tudinis præſtanda eſſet fides [f] literis. † Deinde ſi leues ſint cauſæ, & modici [g] præiudicij, quia in leuibus creditur etiam extra
27. [h] officium. Tertiò ex huiuſmodi literis generaliter ſemiplena probatio [i] inducitur. Vnde traditur, in caſibus, in quibus

t vt no. in d. c. veritatis. ſ. de do. et contu.
u. c. 1. ſi epiſcop. diſt. 18. c. non debet. diſt. 75. c. cùm inter. ſ. de elect. c. 1. ſ. de treu. & pa. Inno. c. 1. ſ. de fi. inſtru. Io. And. ad Spec. de inſtru. edi. §. nunc dicendū. ver. ſecundū ſupple. Bal. in rub. C. de fi. inſtr.
x. l. 1. ff. de rece. arbi.
y. in l. ne in arbitris. C. de arbi.
z. glo hic. c. quoniam contra falſam. ſ. eo.
a. l. ſi qua per calumniam. col. vlt. C. de epi. & cler.
b. Deci. hic. arg. c. 1. ſ. de proba.
c. c. ſignificauit. ſ. de appella.
d. conſil. 204 et 205. idem in l. admonendi. col. 26. ff. de iureiu.
e. Io. And. ad Specul. de cita. §. 1. in principi. Abb. c. cùm parati ſ. de appella.
f. arg c. cùm dilecti. ſ. de fi. inſtru. Inno. in c. 1. eo. tit.
g. Bal. & alij hic.
h. c. 1. ſ. de cle pereg.
i. c. in præſentia. ibi Inno. ſ. de renun.

ſemiplena probatio ſufficeret, huiuſmodi literas integram fi-
dem [k] facere: quales ſunt, ſi de factis antiquis, aut probandis
finibus agamus. † Poſtremò ceſſat concluſio in ſcriptura prin- 28.
cipis, qui ſuperiorem non agnoſcit, is enim cùm poſſit in cauſa
propria eſſe iudex, & ſcripturæ ipſius plena fides [l] adhibenda
videtur. † Tertia concluſio: Literæ epiſcopi, vel cuiuſcunque 29.
alterius iudicis authentico ſigillo roboratæ, teſtium ſubſcriptionem habentes, plenè probant in quibuſcunque [m] negocijs: huiuſmodi enim literæ inſtrumento publico [n] comparantur, quòd integram habere autoritatem faciendæ fidei, nemini dubium [o] eſt. Poſſunt quoque acta iudiciaria per tales literas probari, quæ ſigillo ſunt vallatæ, teſtiumque ſubſcriptionem [p] habent: qua de re [q] infrà ſuo loco plura, & commodius tractabimus.

k Dec. hic.
l. Bald. in l. exemplo ad fi. C. de proba.
m. Abb hic in 3. reg. ſito ſuæ concluſ.
n. c. 2. ĵ. de fin. inſtru.
o. vt ſ. ad rub. diximus.
p. Abb. hic in 7. reg.
q. c. quoniam contra. ĵ. eod.

IDEM ABBATI ET CONuentui Caſſen.

CAPVT VIII.

In præſentia G. ſancti Hadriani diacon. cardi. G. & B. fratres, veſtro ſyndico conſtituto coram ipſo fecere proponi, quòd cum quondam A. frater ipſorum conderet teſtamentum, M. filium ſuum ſibi hæredem inſtituit, & præcepit, vt ſi abſq; liberis decederet, ad eos bona [a] deuoluerentur ipſius: vnde illa quæ de bonis ipſius veſtrum monaſterium detinebat, [b] ſibi reſtitui poſtulabant, & petebant vos ſuper hoc à ſua moleſtatione compeſci. Verùm ſyndicus ipſe [c] propoſuit ex aduerſo, quòd prædictus M. monaſterio veſtro obtulit [d] ſe & ſua. Vnde vniuerſa, quæ habuerat, erant ad monaſterium deuoluta. quare vniuerſa, quæ ipſi de bonis eius inuaſerant: reſtitui monaſterio veſtro petebat, & ſuper cæteris ſilentium illis imponi. Ad hæc autem pars altera replicauit, quòd dictus M. oblationis ſuæ tempore minor annis fuerat, & quod voti facti pœnitens quòd feruore infirmitatis fecerat, poſt conuale-

conualeſcentiam reuocauit : & infrà. Vnde cùm ſine liberis deceſſiſſet, ex teſtamento patris, ad ipſos erat ipſius hæreditas deuoluta. Verùm ſyndicus reſpondere curauit, quòd licet dictus M. de monaſterio fuiſſet egreſſus, eidem poſtmodum [d] ſe & ſua obtulit humiliter & deuotè, & quòd nec contra oblationem ſuam veniret, [e] iuramento firmauit. Quare cùm conſtet quòd idem M. bis monaſterio veſtro obtulerit ſe & ſua, nec ex aduerſo probetur, quòd vtriuſque oblationis tempore fuerit minor annis probationem veſtram huiuſmodi exceptionis, probatio [f] non elidit: cùm etſi primæ oblationis tempore fuerit minor annis, ſecundæ tamen potuit maior extitiſſe. Præterea cum verbum illud, minor annis, duobus potuerit modis intelligi, cùm & qui minor eſt XIIII. an. & qui XXV. dici ſoleat minor an. intentioni veſtræ verbum dubium [g] non nocebat, cùm intra XXV. an. teneret donatio iuramento firmata. Sed & ſi teneret, quod factum fuerat à dicto A. quia tamen intelligendum non erat ſine hærede decedere, qui [h] monaſterium ſibi hæredem inſtituit, hoc monaſterio non nocebat. & infrà. Dilectus filius H. ſancti Euſtachij cardinalis, attendens quòd ſyndicus veſter intentionem ſuam plenè fundaſſet: & quòd nihil fuiſſet ex aduerſo, ſufficienter probatum, cùm etſi oſtenſum eſſet per teſtes, quòd M. ſuę oblationis tempore fuerit minor annis, vtrùm tamen primæ vel ſecundæ oblationis tempore minor fuerit, & quot annis minor, non fuiſſet expreſſum, de mandato noſtro ſententiam protulit: & prædictis G. & B. ſilentium imponens, ſuper ijs quæ à monaſterio poſtulabant: eos ad reſtitutionem, illorum,

 quæ de

quæ de bonis prædicti M. propria temeritate inuaſerant, condemnauit. Nos igitur ſententiam ipſam authoritate apoſtolica confirmamus.

Summæ rerum.

1. HYpotheſis huius cap.
2. Verbum, deuoluatur, eſt commune ad ſubſtitutionem directam & fideicommiſſariam.
3. Verba, quibus ſubſtituitur alia ſunt directa:
4. Alia obliqua:
5. Et quæ ſubſtitutio directa, vel obliqua ſit.
6. Alia denique communia ſiue æquiuoca.
7. Hoc cap. loqui de ſubſtitutione directa.
8. In dubio interpretatio ſic facienda eſt, vt ſubſtitutio ſit directa.
9. In petitione hæreditatis generalis petitio toleratur.
10. In hoc cap. non eſſe actum rei vendicatione, contra Panor.
11. In rei vendicatione bona ſemper ſpecificanda.
12.13. An libelli directo contrarij ab vtroque litigatorum offerri poßint.
14. Offerens ſe monaſterio, etiam bona ſua obtuliſſe cenſetur.
15. Ingreſſus monaſterij priuat aliquem facultate teſtandi.
16. Donatio omnium bonorum facta eccleſiæ, an valeat: & nume. 17.
18. Propter piam cauſam nil inducendum, quod ſit contra bonos mores.
19. Si dolo quis allectus ſit ingredi monaſterium, bona eius non auferuntur legitimis hæredibus.
20. Idque procedit, ſiue circumuentio facta ſit à toto conuentu, ſiue à ſingularibus perſonis, contra Feli. & Abba.
21. Ingreſſus monaſterij dolo obtentus an retractetur.
22. Profeßio facta per metum non valet.
23. Voluntarium militem requirit Chriſtus, non coactum.
24.27. Actus ſi ritè ſit celebratus, præſumitur habilitas perſonæ, donec probetur contrarium: exempla vide num. 25. 26. & 28.
29. Probatio in genere facta an & quando probet.
30. Minor 25. annis, & maior 14. monaſterium poteſt ingredi.
31. Probatio generalis, dubia, vel æquiuoca, an & quando concludat: & num. 33. 34. 35. 36.
32. Indicium quid ſit.
34. Probatio à communiter accidentibus concludit.
37. Dicta teſtium dubia in fauorem producentis interpretanda.
38. Probatio non concludens, ſi tamen adminiculum præſtet, debet admitti.

Monaſterium

39. *Monasterium an loco hæredis & liberorum habeatur.*
40. *Declaratus § . . & hoc præsenti. in Nouel. de sanct. episc.*
41. *Substitutus per verba (si hæres decesserit sine liberis) per naturalem tantum excluditur: fallit tamen, vt num. 42. 43. 44. 45. 46. 47. & 48.*
49. *Tacitum & expressum regulariter à pari procedunt.*
50. *Conditio. si sine liberis decesserit, expressa iure communi, tacita iure singulari procedit.*
51. *Conditio, si sine liberis decesserit, de superuenientibus seu nascituris intelligitur.*
52. *Substitutio, si sine hærede decesserit, de liberis tantùm intelligitur: et quæ sit ratio, num. 53.*
54. *Si quid in feudū vel precariò alicui pro se et hæredibus concedatur, de descendentibus tantùm accipitur.*
55. *In iure feudali hæres de filio tantùm intelligitur.*

1. Facti species, quæ in hoc cap. tractatur, talis est. † Cùm quidam A. nomine, cui duo erant fratres G. & B. in testamento filium M. hæredem instituisset, hac adiecta substitutione, vt si sine liberis decederet, hæreditas ad prædictos fratres deuolueretur: is filius, defuncto patre monasterium Cassense ingressus, huic se suaque bona deuouit & addixit, ibidemque nullis relictis liberis diem obijt. Orta itaque est grauis controuersia inter præfatos duos fratres, qui sese ex substitutione (quam alij fideicommissariam, alij directam, alij compendiosam factam interpretantur) ad defuncti M. hæreditatem vocari prætendebant, cùm is sine liberis decessisset, sicque substitutis hæredibus locus esset, & inter Cassense monasterium, quod substitutionem euanuisse asserebat, eò quod prædictus M. filius monasterium ingressus, se suaque illi obtulisset, & monasterium velut hæredem instituisset. Datus est itaque litigatoribus à pontifice quidam cardinalis auditor, vt is controuertentes vicissim audiens, hanc inter ipsos controuersiam sua sententia definiret, quod quomodo factum sit, quoque ordine coram ipso progressum, capituli nostri series explicabit. Nunc ad textus explicationem pergamus.

2. a Deuoluerentur) † Hæc sunt verba substitutionis factæ filio M. a patre suo: quæ an directam, vel fideicommissariam importent substitutionem, dubitari potest, cùm verbum (deuoluerentur) sit verbum commune, vtrique substitutioni [a] deseruiens. † Quod vt rectè intelligatur scire oportet, verba
3. quibus substituitur, sub triplici esse differentia. Alia enim sunt *directa*, per quæ substitutus ad hæreditatem peruenit per se directo, non per mediam personam: qualia sunt, hæres esto, dominus [b] esto, hæredem [c] instituo, hæreditatem accipiat, & similia. † Alia dicuntur *obliqua*, per quæ testator rogat, vt hæ-
4. reditatem restituat, reddat, det alteri: idem si velit, iubeat, mandet,

a. *Bart. l. 2. ff. de ali. et cib. leg. et l. centurio. vbi Dd communiter. ff. de vul. & pup. Bal. l. Lucius eo. tit.*
b. *l. his verbis. in prin. ff de hared. instit.*
c. *eo. tit. ff. de hæred. insti.*

mandet, in [illegible], per [illegible] substitutus [illegible] non per se, sed [illegible] alterius consequitur. [illegible] 5
[illegible], quæ fit directis verbis, [illegible] vt
pro quam [illegible] hæreditatem [illegible]
[illegible] ac iure [illegible]. Quæ vero [illegible] aliquis
concipitur *obliquam* [illegible] dicimus [illegible]
substitutus hæreditatem testatoris ex manu [illegible]
obliqua consequitur. † Alia [illegible] 6.
[illegible] vt [illegible] aequiuoca [illegible] di-
recte substitutioni conueniunt, [illegible]
[illegible] possunt, qualia [illegible],
deuoluatur, veniat, perueniat, [illegible] ad
genus alia. † Ad propositum [illegible] p. [illegible]
testator ita præceperit, [illegible] dece-
dat, bona ipsius ad fratres [illegible]. sicque
[illegible] sit verbo [illegible] quod ad [illegible]
potest, [illegible] interpretes, [illegible] fuerit,
directa, an fideicommissaria? [illegible] Panor. fideicommissariam
fuisse [e] existimat. quam sententiam videtur quoque firmare
verbum, *præcipit*, quod obliquam esse [illegible]. [illegible] vero
[illegible] directam [illegible] potest.
† Expeditiorem [illegible] in [illegible] semper inter- 8.
pretationem faciendam esse, si verba id [illegible] nostro) pa-
tiantur, vt substitutio directa intelligatur potius, quam fidei
commissaria siue obliqua. [illegible] interpretatio-
[illegible] r fert [illegible]
nostri cap. nostri determinatio.

b Sibi [illegible] rerum hæreditariarum spe-
[illegible]. Agebat [illegible]
[illegible] as factam substitutionem [illegible] fideicommissariam [illegible]
[illegible]: vel (si de directa [illegible] petition
[illegible] 9.
[illegible]
[illegible] principaliter [illegible]
[illegible]tatis. M[illegible] actor nõ tenetur exprimere in specie res
hæreditarias [illegible] in principio, nec in progressu iudicii, [illegible]
[illegible] tempore fieri satis est. Nec aduertitur, quod
[illegible] in nostro themate substitutis [illegible]
[illegible] facta [illegible] vel [illegible]
[illegible] alienauit [illegible] etur ipso [illegible]
[illegible], et Aret. [illegible] ex æquitate [illegible]
[illegible] tutione, vt circuitus euitetur [illegible]
[illegible] iure quoque [illegible]
[illegible]. † [illegible] Abba. [illegible] rei vendicatione [illegible] 10.
[illegible], q[illegible] domini [illegible]
[illegible] petit [illegible] Dec. [illegible]
[illegible] bona semper specificari [illegible] debere, quod hic factum [illegible].

Propo[illegible]uit

d. § vlt. Insti. de pupil. substi.

e hic per l. hæredibus § 1. ff. ad Trebell.

f. text. sing. in c. si pater. de testa. lib 6.

g. Imol. & Aret [illegible]

h. l 4 [illegible] de peti hæred. Abb c 2. s [illegible] d[illegible] lib obla & dixi de hoc in § [illegible] num. 127 Insti. de act[illegible]

i per l. [illegible] duobus § fin autem ibi glo & Dd [illegible] comm [illegible]

k l. vlt. C ad Trebel[illegible]

l. Bar[illegible] in l T[illegible] Lucius de lega 2. Inno c. cum ad sedem [illegible] de resti. spol. & Ab. c. 2. [illegible] de lib obla.

12 c Proposuit ex aduc[illegible] his verbis adparet [illegible] in iudicio [illegible] con-[illegible] ... tur cum [illegible] traditur. [illegible] inchoatæ per [illegible] obl[illegible] nouum libel-lum neutiquam admittendum esse. [illegible] in cap. huius thematæ obseruatum [illegible] contrarius [illegible]. † Imola [illegible]

13 hoc factum esse respectu [illegible] quæ [illegible] bant [illegible] dem [illegible] vnt [illegible] dederit. Nec [illegible] si quis dicat, in te[illegible] nostro [illegible] bonorum [illegible] esse li-bellis contrarios: quia & actores (nempe fratres testatoris) peterent bona, quæ monasterium possidebat: & contra syn-dicus monasterij super eisdem [illegible] parti actrici [illegible] impon[illegible] [illegible] si expertem conuenti [illegible] actori [illegible] non dicetur petitio, sed potius defensio, vt [illegible] non sunt duo libelli [illegible] eandem [illegible].

14. d Se & sua. † Sufficiebat tamen se obtulisse monaste-rio, quia in consequentiam bona quoq; ad monasterium q transi-

15. misisset. [illegible] glossam hic temperare oportet. † Porro hinc [illegible] notant, posse quem [illegible] seipsum priuare potestate

16. te[illegible] r in[illegible] † Ex quo Bartolus s alibi in-fert, [illegible] bo[illegible] præsentium & futurorum [illegible] factam ecclesiæ [illegible] N[illegible] DEO

17. dicere potest [illegible] omnia b[illegible]. † [illegible] per-durum videtur. [illegible] enim maior [illegible] est præca[illegible] fi[illegible] sed hoc in filijs non reciperetur: quan[illegible]

18. p[illegible]. † Et [illegible] propter piam causam non debemus qui-quam [illegible], quod sit contra bonos mores, cùm ecclesia cul-trix [illegible] turpis in ecclesiasticis hominibus de-[illegible], quam in alijs. sed in hac re cui[illegible] liberum [illegible] tamen vi[illegible], Ca[illegible]tas vul-[illegible] sententem ecclesiæ reponere.

c Dum sua [illegible] firma. Hinc Panor[illegible] [illegible] monasterio [illegible] firmare, nec [illegible] aut sinistram suspi[illegible] ri, quasi [illegible] suorum bonorum ad in-[illegible]. Hoc dogma [illegible] [illegible] dicerct [illegible]

m In l. cùm [illegible] §. ac si [illegible]
n præcipue [illegible] in l. [illegible] de iu-dic. & Castren. l. in [illegible] ibus eo. tit.

o arg. l. si inter me & te. de excep. rei iudi.
p. in l. fundum. ff. de excep.

q § sed hæc præsen-
n Nouel. de sanc. e-pis. & auth. n si ro-gat. C. ad Trebell.
r auth. ingressi C. de sacrosanc. eccle.
s. In l. vlt. C. de pac.
t idem § [illegible] Abb. in [illegible] de succes. ab in e. & c. 2. [illegible] de [illegible] præben.
t. Dd. communiter in l. r. C. de sacro. ec-cle.
u. Dd. communiter in l. stipulatio hoc modo. de verb. obl.
x c. 1 § 1 de alie. [illegible]
[illegible] § [illegible] um No-[illegible] Monac.

 [illegible]

ſuis commodum ad monaſterium redundaret, ſed ſola reſtituenda [illegible] legitimis hæredibus, qui ab eas ei ab inteſtato ſuiſſent z ſucceſſori.
20. † Quod ego indiſtinctè procedere cum D[illegible] crediderim, ſiue talis circumuentio culpa totius conuentus ſiue ſingularium perſonarum facta ſit: vtcunque in poſteriori ſpecie Felinus & Abbas contra ſentiant, quaſi id monaſterio, cui ex diſpoſitione Auth. ingreſſi. a Cod. de ſacroſan. eccle. debeantur bona, non valeat præiudicare. Neque enim tum de præiudicio eccleſiæ agi videtur, cùm bona monaſterio licitè acquiſita non ſint ducta ſimilitudine à ſeruo, cui monachi b æquiparantur.
21. † Quanquam autem ſi per fraudem quis allectus monaſterio ſe deuouerit, bona ipſius monaſterio non acquirantur: ingreſſum tamen & profeſſionem nihilominus valere volunt, nec hanc ratione doli c retractari poſſe. Quod fortè recipi poteſt, niſi talis dolus interueniret, qui etiam prudentiſſimum quemque falleret, tum enim ingreſſum vitiari, nec profeſſionem obtinere, Innocentius d humaniter & rectè cenſuit. cum talis dolus conſenſum quoque tollere videatur:
22. † & profeſſio per metum facta nullius ſit e roboris. Sic etiam f Panor. ſcribit, quod mulier imperio parentum coacta ingredi monaſterium, poſſit deinde libere recedere: imò quod timor & ſola reuerentia patris impediat ingreſſum g religionis, nec mirum:
23. † voluntarium enim militem vult Chriſtus, non h coactum.

f Non elidit) Syndicus monaſterij in noſtra hypotheſi ſe in ſola oblatione fundauit, qua probata, habilitas offerentis præſumenda erat.
24. † Vbicunque enim actus cum debita forma celebratur, habilitatem perſonæ eatenus præſumi, quandiu ex aduerſo probatione neceſſario concludente doceatur contrarium, communi calculo i tradunt interpretes.
25. † Quod Imola k præ cæteris extollit, inferens ex eo, producentem teſtamentum a minore XXV. annis conditum, non adſtringi, vt probet teſtatorem, tempore conditi teſtamenti, maiorem XIIII. annis l fuiſſe: cum in dubio ad teſtandum quilibet habilis & m idoneus cenſeatur.
26. † Pari ratione omnis contrahens legitimæ ætatis eſſe n præſumitur, vnde onus probandi contrarium trausfertur in aduerſarium.
27. † Porro huiuſmodi præſumptio admodum efficax robuſtaque eſt, vt per generalem & imperfectam exceptionem ſiue probationem ex aduerſo factam ſubuerti aut elidi non poſſit, licet aliquatenus obfuſcetur & reddatur dubia quod textus noſter euidenter o probat.
28. Facit quod Bart. p alibi ſcribit, intentionem actoris plene probantis non elidi vllo modo ex contraria aduerſarij probatione imperfecta. Quod tamen ad ciuiles controuerſias reſtringendum eſt in criminalibus enim cauſis exceptio ſiue probatio intentionem actoris dubiam reddens eam penitus q excludit.

z c. conſtituit 2. q. 3. de quo facit feſtum Abb. hic et in c. præterea. 1. §. de oſſi. dele. Specu. tit. de ſta. mo. §. vlt. ver. 64. & Bal. auth. ſi qua mulier. ad ſi. C. de ſacroſ. eccleſ.
a. canonizata in c ingredientibus. 2. quæſt. 3.
b. Deci. hic per tex. in l. quod ſeruus. de acqui. poſſeſ.
c. per tex. in d. c. conſtituit.
d. in c. cùm dilectus §. quod me. cau.
e c. 1. §. quod me. cau.
f. in c. cum iuramen. de regula.
g per glo. ſingul. in c. præſens. verb. patre 2. quæſt. 3. Imol. in l. ſi cum dotem §. eo autem tempore. ff. ſolu. matri.
h d c. præſens.
i in hoc cap.
k hic.
l. l. qua ætate. ff. de teſta.
m. Bal. in auth. omnes peregrini. C com. de ſuc. & l. nulli C. de epi. & cler.
n. l. ab ea parte. ff. de proba. Bal. in l. 1. C. ſi mi. ſe. ma. dixe.
o. vt Panor. hic latius deducit
p. in l. admonendi ad ſi. ver. iuxta quæ l. ſi actor. de iureiu.

q excludit: in delictis eo ipso quod intentio actoris ex aduerso
redditur dubia, satis est ad absolutionem rei.

29. g Non nocebat) † Probatio in genere facta non pro-
dest, quando quælibet species generis non consequitur illum
effectum, ad quem proponitur. Sume exemplum ex textu hic:
In eo enim etsi probatum esset, quòd M. tempore oblationis
minor ætate fuerit, hoc tamen non sufficit: quoniam bifariam
quis minor annis dici potest, & ante XXV. annos, & post
XIIII. annos. In posteriori specie probatio concludebat:
30. in priori vero non item. † Minor enim XXV. annis, & maior
XIIII. religionem ingredi, seu monasterio se deuouere non
r prohibetur: & ideò vtraque species non concludit secus si
dixisset, minor annis XIIII. vel XII. quia vtraque conclu-
sisset. Et per istum textum decisæ sunt in diuersis locis variæ
quæstiones, quas Butrius & Imola s alibi congesśere, ad quos
iuris studiosum remitto.

31. † Porrò ex prædictis consequitur, probationem genera-
lem, dubiam, vel æquiuocam non concludere, nec declaran-
dam esse iuxta intentionem probantis. Hoc tamen aliquoties
non procedit: primùm, si agatur de probatione, quæ non po-
test esse, nisi præsumpta, tunc sufficit probare per præsumpti-
ones: vt est in filiatione probanda, t quòd aliquis sit illius fi-
lius, &c. Secundò, si agatur de probandis indicijs, sola veri-
32. similis probatio recipitur. † Est enim indicium coniectura ex
probabilibus & non necessarijs causis u orta. Erunt autem
coniecturæ idoneæ, quando frequenter & facilè x concludunt.
33. † Tertiò, si probatio dubia & generalis adiuuetur præsumptio-
ne iuris, satis concludit: sufficit enim probare terminos, ex
quibus lex præsumit. Exemplum est in textu, vbi probato in-
gressu in monasterium, fundata fuit intentio monasterij: cùm
ingressio præsumatur factă ab eo, qui sit legitimæ ætatis. Pari
ratione, si testis dicat, scio conditionem Titij, quia sum illi
coniunctus, hoc testimonium recipitur: cùm lex præsumat,
coniunctum scire qualitatem y coniuncti. Idem in teste obti-
34. net, dicente se scire hoc, quia sit a vicinus. † Quartò, si probatio
concludat à communiter accidentibus, vtputa quia aliquid vt
plurimum ita sit, licet interdum possit esse aliter, huiusmodi
probatio nō est a infirma: & scribit. b Baldus hunc locum a com-
muniter accidentibus mente tenendum esse, & exemplificat in
35. c homicidio, d incendio, e meretrice, & f similibus. † Quintò, si
probatio dubia verificari possit, & cōcludat in quolibet intelle-
ctu iuxta intentionem probantis, g valet: nam & alternatiuam
exceptionem procedere constat, quando quælibet h concludit.
36. † Sexto, si communis loquendi vsus acciperet verba in aliqua
certa

q. Bart. in l. non solum. § se reprobari. ff. de no. ope. nun.
r. c 1. de regula. lib. 6
s. c. super his. ĩ de accusat.
t. l. filium. ff. de his qui s s. vel ali. iur. l. si vicinis. C. d nup.
u. Bal. in l non hoc. C. vnde legi.
x. Feli. hic.
y. l. tutela. C de rest. in inte. mi. l. 1. ibi Bar. ff. si cer. pe. & l. de ætate. ff. de min.
z. Bar. in d. l. 1. Salice. & Castren. d. l. non hoc.
a glo. sing. in l. neq natales. C. de probat.
b. ibidem
c. eodem loco.
d. Bal. l 3. §. cognoscit. in prin. ff. de offi. præfec. vigil.
e. Bal. d. l. neq natales & ibi Butrig.
f vide Nicol. Euer. in top. lega. loco 56.
g. Feli & Deci. hic & Butr. in c. plerunq ĩ. de rescri.
h. Feli. a. tertio loco ĩ hoc tit.

certa significatione, tum probatio verbis etiam de sui natura æquiuocis facta, adaptatur ad intentionem probantis, propter communem vsum loquendi: quod velut singulare [i] Mathesillanus quoque annotauit. Porrò pro coronide huius dogmatis duo aduertenda in eo sunt: † primum est, quòd licet 37.
probatio dubia non releuet, dicta tamen testium in mitiorem & benigniorem partem in fauorem producentis interpretari [k] debeant. † Alterum, quamuis probatio non sit concludens, ta- 38.
men per iudicem admittenda est, si modo adminiculetur. Iudex enim omnes probationes recipere est obnoxius siue plenæ & perfectæ sint, siue imperfectæ ac semiplenæ: imò etsi duntaxat indicium & adminiculum præstent: quod Doctores [l] alibi vberius prosequuntur, vbi videri potest.

i. Mathes. notab 101.
k. Inno. in c. cum clamor. ĵ. de testib. Bal. in l. Lucius ff. de infam.
l. Bal. & alij in l. ordinarij. C. de rei vendi.

h Monasterium) † Ioan. de Imola hunc textum ceu 39.
singularem notat, quasi probet, monasterium esse loco hæredis, atque adeò loco liberorum. Nomen enim *hæredis* hoc loci pro liberis [m] accipitur: quia aliàs non videretur verificata conditio testamenti, quæ requirebat defectum liberorum. Bartolus [n] verò negat iure doceri posse, quòd monasterium liberorum vicem obtineat: multa enim absurda inde sequerentur, quæ Felinus hîc recenset. At [o] Baldus monasterium per quandam similitudinem loco filij fingit, id est, habere iura filio competentia existimat, sed tantùm in casibus à iure expressis. † E- 40.
go Bartoli sententiam vt veriorem amplector, nempe, monasterium nunquam loco filij habendum esse. Nec obsistit [p] Iustiniani Nouella, qua motus fuit Imola. ea enim id solùm probat, quòd monasterium causet defectum conditionis grauato adpositæ, si sine liberis decesserit, quia si grauatus restituere hæreditatem, si sine liberis decesserit, deuoueat sese vitæ monasticæ, ibique decedat sine liberis ex se natis, perindè excluditur substitutus, ac si filios reliquisset: non ea ratione, quòd monasterium dicatur filius, sed quia lex præsumit, quod si testator cogitasset, institutum hæredem sese monasterio mancipaturum esse, non grauasset eum tali fideicommisso, ne impediatur vita & religio monastica. Non etiam obloquitur textus noster hic, quia conditio, qua de hîc agitur, per solum ingressum monasterij euanuerat: & quòd deinde subijcitur, *monasterium loco hæredis haberi*, non sunt verba papæ, sed ipsius syndici, solam narrationem & allegationem facti continentia, ex qua non licet arguere: id quod [q] Iason quoque voluit. Et hæc ad textus declarationem dicta sint hactenus.

m. ad quod facit §. sed & hoc præsenti. in Nouel. de sanctis. epis. & auth. si qua mulier. C. de sacros. eccl. vbi Dd. hoc aiunt probari.
n. Ibidem.
o. In d. l. filium.
p. In d. §. sed & hoc præsenti.
q. In d. auth. ingressi C. de sacros. eccles.

Porrò quia [r] gloss. hîc ad textum inter cætera annotat, quibus modis substitutio hæc, *si sine liberis decesserit*, euanescat, tractando quinque quæstiones: candem materiam nos vt clarius pateat, in certas conclusiones contrahemus. † Quò ad primam

r. In verb. absque liberis.

primam quæſtionem, an ſubſtitutio hæc, *(ſi deceſſerit ſine liberis,)*
euaneſcat naturali tantùm filio exiſtente: hanc tene concluſi-
onem. Subſtitutus per hæc verba, *ſi hæres meus deceſſerit ſi-
ne liberis*, excluditur, ſi ex hærede inſtituto exiſtant natura-
les tantùm. nam appellatione *liberorum* veniunt etiam natura-
les tantùm ex concubinis geniti, [s] qui & ipſi liberi vocantur.
42. Hoc tamen indiſtinctè verum non eſt. † Primum enim non ob-
tinet in conſtituto in dignitate, cum is de naturalibus non vi-
deatur [t] cogitaſſe, niſi forte in aliqua parte teſtamenti men-
43. tionem eorum [u] feciſſet. † Deinde ceſſat in ſpurijs, qui ſcili-
cet ex vulgata meretrice ſuſcepti ſunt: hi enim nunquam ſub-
ſtitutum excludunt, [x] vt communiori Doctorum calculo rece-
ptum eſt, [y] cùm non ſint filij, nec ius ipſos [z] agnoſcat, ſed omni
prorſus beneficio [a] excludantur, adeo, quòd nec alimenta illis
[b] debeantur iure ciuili, tametſi ex [c] æquitate canonica alimen-
44. ta eis relinquenda ſint. † Tertio non procedit in [d] adoptiuis:
quemadmodum & lex municipalis, præferens maſculos fœmi-
45. nis, in adoptiuis non habet [e] locum. † Quartò fallit in ſacerdote
vel clerico exiſtente in ſacris, ſi inſtitutus ſit hæres & grauatus
hæreditatem reſtituere, ipſo moriente ſine liberis: quia tunc il-
la conditio non intelligitur de naturalibus tantùm, ſed de ipſa
46. [f] eccleſia: hoc tamen [g] Decius impugnat. † Quintò nõ eſt locus
præfatæ concluſioni in filia teſtatoris hærede inſtituta: quia
conditio liberorum non accipietur de naturalibus tantùm, pro-
pterea quod hoc ignominioſum & turpe teſtatori foret, ſi ex fi-
lia ſua naturales tantùm naſci deberent, præſumitur enim te-
ſtatorem habuiſſe rationem [h] honoris, cogitaſſeq́; quòd maior
47. honeſtas in fœminis, quàm in maſculis requiratur. † Sextò ceſ-
ſare concluſionem Baldus [k] exiſtimat, ſi in defectum filiorum
ſubſtituta ſit eccleſia, quia naturalis ex inſtituto genitus eam
non excludet, etſi legitimationem impetraſſet, propter digni-
tatem eccleſiæ. Alexander [l] verò hoc improbat ea ratione, quia
textus ibidem teſtatoris dignitatem & conditionem inſpicien-
dam eſſe docet, non ipſius ſubſtituti. Facit etiam cõtra Baldum,
quòd ipſemet [m] alibi docuit, ſi decedenti ſubſtituta ſit eccleſia,
ſubintelligendam illam conditionẽ, *ſi is ſine liberis deceſſerit*: quo-
48. niam magis attendi debet naturalis ratio, [n] quàm fictio. † Septi-
timo & vltimo ceſſat concluſio, quando conditio illa, *ſi ſine li-
beris deceſſerit*, non eſt in ſubſtitutione nominatim expreſſa à te-
ſtatore, ſed ſubintellecta [o] à lege, tum naturalis tantùm non
excludit [p] ſubſtitutum. Et quanquam [q] Bartolus hanc exce-
ptionem impugnare videatur: cùm enim lex ſubintelligat præ-
dictam conditionem tanquam expreſſam à teſtatore, ergo idem
49. debet eſſe, ac ſi teſtator eam expreſſiſſet, † tacitum enim & ex-
preſſum regulariter à pari [r] procedunt. Attamen contra Bar-
tolum eam defendi poſſe crediderim, idq́ue hoc argumento:
50. † Nam quod talis conditio *(ſi ſine liberis deceſſerit)* à lege ſubau-
ditur,

s. tex. multùm notab. in l. ex facto. §. ſi quis rogatus. ff. ad Trebell.
t. d. §. ſi quis rogatus.
u arg. l. ſi quis filiabus ff. de leg. 1.
x. in d. § ſi quis rogatus.
y. 32. quæſt. 7.
z. auth. ex complexu C. de ince. nup.
a. auth. licet. C. de natur. lib.
b. d. auth. ex cõplexu.
c. in c. cùm deberet. ſ. de eo qui du. in ma.
d. per tex in l. ſi ita quis. §. is cui. de leg. 2.
e. ita Ioan. de Ana. reſpondit conſil. 37.
f. Abb. hic Bart. in l. hæredibus. §. 1. ff. ad Trebell.
g. hic.
h. arg. l. iſti quidem. ff. quod me. cau.
i. l. palàm. §. quæ in adulterio. iuncta glo. ff. de ritu nup.
k. hic.
l. in d. § ſi rogatus.
m. in l. cùm acutiſſimi C. de fideicom.
n. l. filio quem pater. ff. de lib. & poſth.
o. vt in d. l. cùm acutiß.
p. l. generaliter. §. cùm aũt C. de inſt. & ſubſtit.
q. in l. cùm auus. C. de condi. & demon.
r. l. cùm quid. ff. ſi cert. pet. l. Titium. ff. verb. oblig.

ditur, hoc fit solùm iure singulari: cùm ea quæ sine conditione proferuntur, iuxta regulam iuris communis, pura esse debeant [s] non conditionalia. Sed quando conditio exprimitur à testatore, hoc fit iure communi: constat autem ius singulare multò debilius esse [t] iure communi. Huc accedit, quòd lex non ita afficitur naturalibus, sicut iustis [u] liberis. Naturales enim non sunt veri [x] filij. Nec obstat tacitum & expressum à pari procedere: quia id locum habet, quando tacitum procedit ex iure communi, secus si ex iure singulari, prout Imola alibi [y] declarat.

51. Secunda conclusio: † Conditio; *si decesserit sine liberis*, semper de superuenientibus seu nascituris intelligenda est. Et ideò si liberi institutum hæredem, qui rogatus est restituere, vel simul cum eo moriantur, non facient substitutionis seu fideicommissi [z] conditionem deficere. Et in hoc dogmate interpretes communiter consentiunt, estque sine pugna.

52. Tertia conclusio: † Testator substituens alicui per hæc verba, *si sine liberis decesserit*, de solis liberis, non autem de extraneis sensisse [a] intelligatur, sicque in substitutionibus singulare est, quòd appellatione *hæredum* soli liberi comprehendantur, non etiã extranei. Aliàs enim *hæredis* nomẽ generale est, & in plures species [b] distinguitur, omnesque eius appellatione successores continentur, etsi [c] verbis non sint expressi. Sed quæ est huius angustæ interpretationis ratio? an vt absurdum euitetur? quia quasi impossibile est, quẽm sine hærede decedere ex testamento, vel ab intestato: an verò, quia aliàs fideicommissum redderetur inutile? [d] quòd Alexander censuit: vt ergo conditio aliquando euenire possit, de descendentibus solùm intelligitur, alioqui quilibet extraneus, & tandem fiscus substitutum [e] excluderet. † Et hinc argumentum ducitur, si quis concedat feudum aliquod, vel precarium, siue emphyteusin tibi tuisque hæredibus, quòd de solis liberis, seu descendentibus intellexisse videatur: aliàs in infinitum se protenderet, quod tamen quomodo accipiendum sit, Doctores cùm hic, tum [f] in alijs locis abundè discutiunt. In iure certè feudali *hæres* propriè filius intelligitur: itaque sine hærede decessisse dicitur qui sine [g] filio decessit. 54.

s l. eum qui Kalend. §. quoties. de verbo. oblig.
t. l. eius militis. §. militia missus de milit. testa.
u. l. vlt. et auth. licet. C. de natu. lib.
x. l. filium. ff. de his qui sunt su. vel al. iu.
y. d. §. si quis rogatus.
z. d. l. ex facto. §. si quis autem. ad Trebel.
a. d. l. ex facto. §. vlt.
b. Inst. de hære. qual. et diffe. in prin. & l. hæredis. ff. de verb. signifi.
c. d. l. hæredis.
d. in d. §. vlt.
e. vide Bar. & Dd. in l. Gallus. §. etiam. ff. de lib. & posthu. et d. l. hæredis. & l. sciendum. de ver. sig.
f. in d. l. ex facto. §. vlt. et d. l. Gallus. §. etiam.
g. lib. 1. tit. 13. et lib. 2. tit. 34. in vsib. feud.

CAPVT

CAPVT IX.

Licet cauſam quæ vertitur inter eccleſiam Rauen. & commune Fauentiæ ſuper [a] iuriſdictione, honore ac diſtrictu in villa ſancti P. & caſtro Arioli, quod [b] de iure ad ſe ſpectare dicta eccleſia proponebat: & infrà. Porrò atteſtationib9 publicatis ſyndicus Fauentinorum propoſuit, ſe velle in perſonas teſtium ex parte altera productorum quædam obijcere ac probare, œconomo eccleſiæ aſſerente id fieri non debere. ſuper quo interloquendo decreuimus, ipſum nullatenus audiendum, cùm intra [c] trium menſium ſpatium in noſtris literis comprehenſum, teſtes huiuſmodi producere non curauerit, [d] intra quem terminum pars vtraq; teſtes inducere potuit, tam in perſonas teſtium, quàm ſuper negotio principali. Poſt hoc idem obiecit in teſtes prædictos, quòd corrupti falſa dixiſſent. Vnde quia talis exceptio non ſolùm ante ſed etiam [e] poſt ſententiam poteſt opponi, licet nonnulli crederent, Fauentinorum partem exceptionem huiuſmodi, per excogitatam malitiam ad impediendum proceſſum negotij, obieciſſe, quia tamen nolumus à iuris tramite declinare, magiſtris G. & T. præcipimus, vt teſtes quos ſuper hac exceptione procurator Fauentinorum duceret producendos intra menſem, recipere & examinare curarent, de ſingulis circumſtantijs ſubtiliter inquirentes, indulto extunc altero menſe procuratori eccleſiæ ſupradictæ, infra quem ſi vellet ad reprobationem teſtium illorum produceret coram eis: & infrà. Quanquam autem pars Fauentinorum teſtes multos produxerit, ſuper negotio principali, vix tamen ex illis ſex remanſerunt concordes, cùm alij ſi-

bimet in ſerie ſui teſtimonij contradicant, & quidam alij ſint in dicto ſui teſtimonij ſingulares. Ad reprobandum verò quoſdam teſtium eccleſiæ Rauen. & ſi ex parte Fauentinorum quidam ſint teſtes inducti, plures tamen illorum reprobantur, quia ſibi inuicem euidentiſſimè contradicunt. quidam verò alij pauci numero, quamuis non reprobentur expreſsè, vſque adeò tamen malæ famæ ſunt & leuis opinionis, quòd eorum dictis nulla vel modica eſt fides adhibenda. Ibidem quoque teſtes Fauentinorum generaliter repelluntur, quia non probant illud, ad quod probandum eorum ſyndicus ſe aſtrinxit, videlicet quòd corrupti falſa dixiſſent: quoniam etſi de corruptione videantur aliquid dicere, de falſitate penitus nihil dicunt: & infra. Ex præmiſſis igitur euidenter apparet, quòd eccleſia per teſtes numero plures, quibus potius lux veritatis aſſiſtit, qui etiam aptiora negotio & vero proximiora in ſuis teſtimonijs expreſſerunt, ſufficienter oſtendit, quòd à ſexaginta annis & citra, cum omni iuriſdictione, honore atque diſtrictu loca ſupradicta poſſedit: per quod patet, quòd ſi commune Fauent. à quinquaginta annis citra (ſicut videntur teſtes eorum deponere) aliqua ſeruitia in locis perceperint ſupradictis, illa procul dubio ſine iuſto titulo percipere inceperunt, cùm duo in ſimul eandem rem & eodem modo in ſolidum poſſidere non poſſint, maximè cùm ijdem Fauentini iuſtum poſſeſſionis titulum non oſtendant, & ex priuilegijs Imperatorum & Roman. ponti. eccleſiæ Rauennati conceſſis euidentiſſimè colligatur, poſſeſſionem ipſius eccleſiæ in prædictis locis iuſtam fuiſſe. Cùm ergo conſtet Fa-

ſtet Fauentin. ab eo tempore quo ſe poſſediſſe probare contendunt, minus iuſtè ac ſine titulo aliquo in prædictis locis temeritate propria occupaſſe, & œconomus eiuſdem eccleſiæ petierit à vi turbatiua ſeu inquietatiua ſuper præmiſſis commune Fauen. prohiberi: nos cognoſcentes in hoc caſu non ſic locum eſſe interdicto vti poſſidetis, vt dicere debeamus, vti poſſidetis ita poſſideatis: cùm probationes eccleſiæ longè ſint potiores, & ideò ſit in interdicto ſuperior, commune Fauentiæ ſibi condemnamus, ſuper iuriſdictione, & honore atque diſtrictu, & alijs ad hoc generaliter pertinentibus in locis prædictis, quo ad poſſeſſorium iudicium, de quo tantummodo actum eſt, perpetuum ſilentium imponentes, & prohibentes eidem, vt neque per ſe, neque per alios, ſuper his præſumat Rauennen. eccleſiam aut habitatores prædictorum locorm aliquatenus moleſtare.

Summæ rerum.

1. *ARgumentum ſeu ſumma huius cap.*
2. *Iuriſdictio, honor, diſtrictus cōpetere poſſunt eccleſia.*
3. *Iuriſdictio hic in genere accipitur, omnesq́; eius ſpecies continet.*
4. *De quo honore tex. accipi debeat: & honos vnde dicatur.*
5. *Diſtrictus appellatione quid veniat, & an à territorio differat: & num. 6.*
7. *Comitatus quid ſignificet.*
8.10. *Diœceſis quid ſignificet, & an à territorio differat.*
9. *In primitiua eccleſia epiſcopi non exercebant iudicia.*
11. *Quid dicatur de iure ad aliquem ſpectare.*
12. *Procedere ſecundum iura, non excludit ius ſtatutarium, vel conſuetudinarium.*
13. *Compromittens, vt de iure procedatur, de omni ſpecie iuris intellexiſſe videtur.*
14. *Declaratus §. ſed quoties. Inſt. de iu. natu. gen. & ciui.*
15. *Iuſſus procedere ſecundum ius commune, an ſtatuta vel conſuetudines ſequi poßit in pronunciando.*

men genere honor & diſtrictus excipiuntur, de quibus hic nominatim fit [d] mentio. † Alterum eſt *honor:* non autem loquimur hic de honore, qui virtuti exhiberi ſolet. quia pro hoc iudicium poſſeſſorium non competeret: ſed de honore, qui in ſignum ſubiectionis præſtatur, & qui in ſe aliquam vtilitatem ſiue exhibitionem operarum [e] continet. In textu autem hic, honor reſpicit exercitium iuriſdictionis. *Porrò honos*, inquit [f] Varro, *ab honeſto onere: itaq; honeſtus dicitur, quòd honoratus, & dictum onus eſt honos, qui ſuſtinet Rempub.* Hæc ille. Honos igitur magiſtratus eſt: quod idem Iuſtinianus Imp. [g] demonſtrat: *Hoc etiam ius honorarium* (inquiens) *ſolemus appellare: quod qui honores gerunt, id eſt, magiſtratus, autoritatem huic iuri dederunt.* Tertium eſt

5. *diſtrictus:* † Variant autem interpretes, quid appellatione diſtrictus veniat, & an à territorio differat. Ego puto, quatuor hæc nomina, territorium, diſtrictus, comitatus, diœceſis, eiuſdem eſſe ſignificationis: quæ ex definitione [h] Pomponij facilè intelligi poteſt. *Territorium eſt*, (inquiens) *vniuerſitas agrorum intrà fines cuiuſq; ciuitatis:* quod ab eo dictum quidam aiunt, quòd magiſtratus eius loci intra eos fines terrendi, id eſt, ſubmouendi ius habent. Porrò ſicut territoriũ à terrendo, ita diſtrictus à diſtringẽdo, & in vincula trahendo nomẽ à recentioribus ſumſiſſe

6. videri poteſt. † Sanè in feudiſticis libris, verbum diſtringo pro coërceo ſæpè ſumitur: vt in capit. Caroli Magni: à miniſtris Reipub. diſtricti, ſex ſolidis componant. † Sunt tamen pleriq; qui latius patere diſtrictum putent, vt hoc nomine ſignificetur, quicquid vltra territorium ſuum ex alieno ditioni ſuæ ciues addunt, vel virtute bellica partum, vel quaqua alia ratione, quod & crebrius receptum [i] videtur. Sanè vocem hanc (*diſtrictus*) nouam eſſe, & apud antiquos non facilè reperiri con-

7. ſtat. † *Comitatus* propriè de imperatoria aula [k] dicitur. ſed quia tempore Caroli Magni Imp. Opt. Max. regnantibuſque Berengarijs & Othonibus ad ſingulas ciuitates regendas aliquis comes mittebatur, cœpit iuriſdictio territorium & diſtrictus,

8. (quoniam illi comes præerat) comitatus dici. † *Diœceſis* græca vox eſt, qua gubernatio ſiue adminiſtratio ſignificatur: à διοικῶ, guberno: hinc *Diœcetes*, [l] gubernator ſiue procurator dicitur. Hæc vox in iure ciuili pro prouincia [m] accipitur, vel potiùs pro adminiſtratione multarum ſimul prouinciarum, quę in vnum coactæ per præfectos prætorio, & eorum vicarios regebantur, [n] veluti ſub præfectoria prætoriana Africæ Orientis quinque erant diœceſes: Oriens, Aegyptus, Aſiana, Pontica, & Thracia. Sed in patrum decretis ſolet hæc vox ad epiſcopo-

9. rum munus deflecti. † Non enim in primitiua eccleſia epiſcopi iudicia exercebant, ſed ſacra adminiſtrabant, curabantq;: vndè meritò διοίκησις, id eſt, procuratio diſtributioq; in eis locum

10. ſibi vendicabat. † Sicut ergo *territorium* dicitur, quatenus iudex ius terrendi habet: ſic *Diœceſim* vocant, quatenus epiſco-

d. arg. l. doli clauſula. de verb obli.

e. l. ſi non ſortem §. libertus ff. de cond. inde. l. honori. ff. de obſeq. l. ciuitatibus. ff. de leg. 1. Bal. l. ic qui exemplificat in præpoſito: idem conſil 335 par. 3.

f. lib. 4. de ling. lati.

g. §. 7. Inſt. de iu. nat. gen. & ciui.

h. in l. pupillus. §. territoriũ. ff. de verb. ſigni.

i. cle. paſtoralis. de re iudi. Areti. conſil. 77.

k. Alcia. in l. pupillus §. territorium ff. de verb. ſignifi.

l. in l. archigerontes. C. de epiſ. aud.

m. l. 1. C. de priua. carcer.

n. l. 1. C. vt om. iudi.

pus ius administrandi sacra habet. Acciditque interdum in limitaneis vicis, vt non eiusdem sit diœceseos ca[illegible]um, [o] cuius est territorium.

o. vid. Alcia in d.§ territorium. et in lib. dispunct.

b De iure specta.) † Illud de iure ad aliquem spectare 11.
dicitur, quod illi vel iure communi, vel etiam singulari [p] competit. † Vnde conficitur, si compromissum sit in aliquos arbi- 12.
tros, hoc addito, vt secundum iura pronuncient, etsi videatur, quòd non possint secundum cõsuetudinem vel statuta loci pronunciare, quia appellatio iuris intelligi debet de digniori, & sic [q] de iure communi: & verba in dubio sunt intelligenda in proprio [r] significatu. tamen ex præmisso dogmate contrarium verius [s] est. Vnde traditum quoque extat, [t] si princeps in rescripto se simpliciter ad ius referat, intelligendum sit de iure quoque speciali & statutario. Vocabulo enim iuris non solum ius commune, sed etiam municipale continetur: Ideoque censuit [u] Baldus, quod compromittens in aliquem, vt de iure pronunciet, de omni specie iuris cogitasse videatur. † Amplius definijt 13.
idem [x] Baldus, quòd arbiter secundum iura pronunciare iussus rectè faciat, si in pronunciando obseruet leges municipales, seu statuta eius loci, cùm statuta cò loci vicem iuris communis obtineant, derogentq; ipsi iuri. in quam sententiam deinde ab alijs frequentius itum est, quam & ipse sequor. † Nec obloqui- 14.
tur quòd appellatio iuris, de iure communi velut digniori, in dubio sit accipienda, quoniam hoc intelligitur, [y] quando nomen iuris in vna tantum specie debet verificari, tum enim in potiori significatu de communi iure Romano accipitur: secus est, si simpliciter & absolute dicatur: *de iure, vel secundum ius.* quoniam indefinita æquipollet vniuersali, omnesque iuris species comprehenduntur. Vel potest dici, supradictum dogma locum habere, quando ius commune est in viridi obseruantia, secus quando huic derogatum est, per ius municipale seu statutarium: tum enim statutum, quod viget, videtur in potiori significatu esse. † Quid autem si addatur hæc vox (*ius commune*) vt 15.
quia iubeatur quis definire controuersiam secundum ius commune? Et pleriq; idem esse volunt, quòd de statuto intelligatur. Mihi Decij sententia videtur verior, qui eo casu ius municipale exclusum esse censet. Illa enim verba (*secundum ius commune*) propriè in statuto non videntur verificari: quia dictio (*commune*) [z] nihil operaretur. & propriè statutũ in loco non dicitur ius commune, licet excludat dispositionem iuris communis. commune enim dicitur respectu iuris specialis.

p. Abb. & alij hic per c. cùm cõtingat, de deci.
q. §. quoties. Inst. de nat. gen. & ci.
r. l. 1. §. in perpetuum. ff. si ag. vectig. &c.
s. per tex. not in c. 1. in fin. cum glo. & ibi Abb. & vii li. pend.
t. Abb. d. c. 1.
u. in rub. de reg. iu. lib. 6
x. in l. illa institutio. in fin. ff. de here. inst.
y. Abb. in rub. de consuetu. ad fi.
z. Alex. in l. post dotem ff. sol. matri.

c Trium mensium) † Annotat gloss. iudicem posse ex 16.
officio præfigere terminum ad producendos testes, annectendo plerosque casus, in quibus iudex pariter supplet ex officio. Ego cum [a] Bartolo censeo, iudicem id posse, si viderit expedire, vt quia

a. in l. non quicquid ff. de iudi.

quia partem animaduertat negligentem esse in petenda dilatione ad producendos testes: non tamen ad hoc ipsum teneri, nisi causa subsit, in qua iudex ex officio supplere sit obnoxius. Dilatio enim, quæ ministerio iudicis conceditur, aut in alicuius
17. fauorem [b] datur, petenda est. † Quid autem, si quis probauerit non impetrata dilatione à iudice? & eam valere [c] Bartolus rectè censuit. dilatio enim non est de substantia probationis, nec ad validitatem actus præstituitur, sed in eum finem fit, vt post transcursum terminum actus amplius fieri [d] nequeat.

18. † Examinant porrò hic Doctores, an sufficiat, testes intra terminum præstitutum iurasse, licet post terminum examinentur? In cuius thematis definitione Panormitanus quinque diuersos casus considerandos ait: nos eosdem subijcientes, quid in quouis statuendum sit, breuiter subnectemus. Primus, si datus sit a iudice terminus simpliciter ad producendum testes, tunc sat est, ante eius lapsum testes productos iurasse: sic enim satis verificatur vox illa [e] (*ad producendum*) & satisfactum est termino: quia diuersa sunt, producere testes, [f] & examinare.
19. † Secundus, si concessa est dilatio ad producendum & examinandum, non sufficit produxisse testes, nisi testimonium quoq; dixerint: si tamen producens debitam adhibuit diligentiam, vt testes intra præscriptum tempus examinarentur, & penes iudicem siue commissarium stetit, quò minus id fieret, non debet hoc in producentis præiudicium redundare, qui fecit, quod in
20. ipso erat. † Tertius casus, indulto simpliciter termino ad probandum, si quidem pars testes produxit, vt commode intra terminum examinari potuerint, deque eo solicitauerit iudicem, tum satisfecisse termino censendus est. examinatio enim ad iudicem [g] spectat, vel ad eum, cui is mandauit. Vt autem solicitudo partis adpareat, protestatio necessaria [h] est, quia non præsumitur, quòd per iudicem [i] steterit. Sin verò tam serò producti sunt testes, vt commodè examinari amplius nequiuerint, parsue negligentior extitit in admonendo iudice ad examinandum testes, eo casu [k] Bartoli sententia crebrius recepta est, existimantis, depositionem testis post effluxum terminum vlterius fieri non posse. Per solum enim iuramentum te-
21. stium, nisi subsequatur depositio, non probatur: † nec verum est, quod dies examinationis testiũ retrotrahatur ad diem præstiti iuramenti tanquam ad principium, cum non habeat ne-
22. cessariam consequentiam ad iuramentum. † Idem iuris obtinet, si iudex inducias ad deponendum vel testificandum [l] indulserit. In contrarium tamen stringere videtur, quod Decius hic tradit, licet testis dictum (inquiens) non habeat necessariam consequentiam ad iusiurandum, correlationem tamen & connexitatẽ habet: quia depositio est implementũ iuramẽti, in quo promisit dicere veritatẽ: ideoq; dies & locus [m] iurameti inspicitur.

b Dd. communiter hic Bart. in l 1. C. de dilat. Abb. hi. & c. finem lib. s. de do. & contu. Alex. in l. 4. §. hoc autem iudicium. ff. de dam. infe.
c. in l in crimine. ff. ad l. Iul. de adul.
d. Bal. in l. vlt. ff. de feri.
e. Specul. tit. de teste §. qualiter. §. is quoque.
f. l. produci. de testi. l qui testamento. §. mulier ff. de testa. c. 2. §. si verò. de testi. lib 6.
g. Bal. in l. damni. §. Sabini. ff. de dam. infe.
h. Bal. in l properandum § sin autem vtraq; C. de iudi.
i. Bart. d. §. Sabini. & fa. tex. l si quando ibi, si per eum steterit. C. de testi.
k in d § Sabini. Dd. hic Bal. l. obseruari. § vlt. de offi procons. Aret. in l. Antistius. ff. de acqui. hæred. l. Signor. de homod. consil. 19. ad fi. inci. in assumptione.
m. glo. in cle. 1 de offi dele. Bart. in l. 2. C de sacros. eccle.

Facit quòd alibi [n] eleganter Baldus tradit, de instrumento origi-
nali, producto post elapsum terminum, ex quo confirmatur
productio exempli seu copiæ facta in termino. ¶ Quartus casus: 23.
Si dilatio à iudice ad probandum, probatumque habendum
concessa sit, non sufficit testes in termino iurasse, sed eorum
quoque examinatio, priusquam effluat dilatio, [o] requiritur.
Huiusmodi tamen verba probationem, quę per instrumenta fit,
non [p] excludunt, cùm illa proprium habeat [q] terminum: quod
Decius hic præ cæteris examinat. Quintus casus: † Dilatio sub 24.
istis verbis, ad probatum habendum per omne genus probatio-
nis, data omnes probationes [r] excludit, adeo quod eo transcur-
so, nec iuramentum in defectum probationis præstari amplius
[s] possit. Talis enim terminus vim conclusionis in [t] causa habet,
& post conclusionẽ iusiurandum amplius non [u] defertur. † Por- 25.
rò non est omittendum, in casibus suprascriptis, in quibus di-
latio post effluxum terminum non recipitur, publicationem
tamen probationum fieri [x] posse: item declarationem articuli
siue probationis in termino factę. quia qui declarat, nihil [y] noui
facit. † Similiter si iudex post terminũ admitteret probationem 26.
parte præsente, nec contradicente, valeret [z] probatio. † Pari ra- 27.
tione nec allegationes iuris post terminum [a] excluderentur. Re-
ctè enim [b] Baldus ait, quando renunciatum est probationibus,
intelligendum esse de his, quæ in facto consistant, probationes
verò iuris [c] non excludi.

d Intra quem termi.) † Hinc obserua, vnam dilatio- 28.
nẽ constitui posse ad plures actus expediendos: quod verum est,
si sint actus compatibiles, eodemque tempore explicari possint.
nam si ordine successiuo sunt expediendi, [d] secus est.

c Post sententiam.) Circa falsitatis exceptionem va-
rias hic quæstiones gloss. mouet, quas nos sequentibus con-
clusionibus expediemus. † Prima. Si quæstio falsitatis in pri- 29.
ori iudicio siue instantia non fuit mota, potest in causa appella-
tionis, & etiam citra appellationem proponi, modò falsitas in-
directè doceatur. directò enim id facere non licet, quia sic pro-
ducerentur [e] testes super articulis directò contrarijs, quod post
publicatas attestationes iure fieri prohibetur. Hoc tamen ve-
rum intellige, si tempore examinationis testium falsitas sciri &
impugnari non potuit: secus si potuit, quia nec indirectò am-
plius [f] probabitur. Aliquoties verò etiam directa falsitatis
probatio post publicationem testimoniorum admittitur. † Pri- 30.
mùm si articulus, ad quem deposuerunt testes, adeo fuisset ob-
scurus ac incertus, quòd pars ante publicationem instrui non
potuisset ad probandum directò contrarium. Exempli [g] gra-
tia: si articulans simpliciter instrumentum esse falsum, probet
notarium fuisse mortuum tempore confecti instrumenti: quia
admittendus sum ad probandum contrarium, quod tum viue-
bat. sicque

n. Bald. in l. 1. ĵ. de fid. instr.
o. Panor. hîc Bal. in l. 2. C. vt li. pend. & l. Antistius. in prin. ff. de acqui. hære.
p. Panor. hîc.
q. c. dilectus. ĵ. de fi. instru
r. Butr. & Abb hîc
s. Domi. de S. Gemi. in c. 1. §. si quis de excep. lib. 6. Bal. c. vlt. col. 9. ĵ. de iureiur.
t. Dd. cõiter hîc.
u. Bart. in. l. admonendi. ad fi. ff. de iureiur. Bal. l. in bonæ fidei & l. generaliter. C. de reb. cre. & iur.
x. Bal. in l. ad testium. §. conditionem. de testi.
y. Ioan. And. ad Specu. de teste §. nunc videndum. vers. hoc etiam no. & Bart. hîc.
z. Bal. l. peremptorias. C. sent. resci. non pos.
a. Bart. hîc.
b. in c. pastoralis. ĵ de cau. pos. & propri.
c. de quo vide latius. Dd. in c. cum dilectus. ĵ. de fi. instru.
e. contra doctrinam in cle. 2. vbi glo. de testi. Bart. auth qui semel C. de probat.
f. Feli. hîc.
g. vt per Ioan. Andr. in add. ad Specu. tit. de teste. §. sæpè. in 1. addi.

bat. ſicque probabitur falſitas directò, ad quam impugnandam
ex ſolo articulo prius inſtrui non poteram. Aliud exemplum
[h] in articulante Titium eſſe homicidam, & probante eum occi-
diſſe Seium, quia admittetur Titius ad probandum Seium ad-
31. huc viuere. † Secundò, ſi quis non ſimpliciter falſitatem, ſed
corruptionem quoque teſtium probare velit, id facere non ve-
tatur: quia propter mixturam corruptionis cum falſitate cen-
ſetur nouum eſſe capitulum, non directò contrarium priori
probationi: & ſuper nouis capitulis non obſtat [i] publicatio.
32. † Tertio in cauſis priuilegiatis, puta matrimonij, vel alijs, in
quibus peccatum imminet, poterit etiam poſt publicationem
falſitas [k] directò doceri: quia timor imminentis peccati tollit
timorem ſubornationis.

33. † Secunda concluſio: Non ſufficit falſitatem in caſibus ſu-
praſcriptis directè vel indirectè probare, niſi oſtendatur etiam,
iudicem falſa teſtimonia ſecutum ſententiam [l] dixiſſe: quo o-
ſtenſo, ſola falſitas abſque corruptione ſufficit, niſi quis ſe ad
34. vtrunq; probandum [m] adſtrinxiſſet. † Docebitur autem hoc
duobus modis: primùm ſi in ſententia dicatur, [n] viſis teſtibus ſi-
ue atteſtationibus, nec in ea ſint alia verba, ex quibus colliga-
tûr, iudicem motum fuiſſe ad ita pronunciandum: tum enim,
quia pro ſententia præſumitur, [o] ſoletq; iudex ad diuerſas pro-
bandi ſpecies ſe inclinare, [p] nõ dicetur iudex omninò motus di-
ctis teſtium: itaq; ita videtur hic Abbas ſenſiſſe, licet obſcure
loquatur. Secundo modo cognoſcetur, ſi ex actis non poſſit col-
ligi, iudicem aliunde quàm ex atteſtationibus teſtium fuiſſe
motum: tum enim etſi nihil dicatur in ſententia de teſtibus, ta-
men quia nulla alia probandi adminicula adparent, ſatis con-
uincitur, cum ex falſis teſtimonijs ſic pronunciaſſe.

35. † Tertia concluſio: Sola probatio corruptionis teſtium, ſi
de falſitate non adpareat, eſt inſufficiens ad retractandam [q] ſen-
tentiam. Non enim ſequitur, corruptus fuit teſtis, ergo fal-
ſum dixit: & probatio debet neceſſario concludere, [r] præſer-
tim in criminalibus: quemadmodum & in crimine falſi [ſ] pro-
36. batio debet eſſe concludens. † Nec obſtat Alexandri PP. III.
[t] decretalis: quia in caſu ſpeciali, nempe matrimonij loquitur:
nec aduerſatur, quòd ibi ratio generalis ponitur ad finem, quia
non eſt ratio præcedentis dicti, ſed nouum dictum per ſe. Di-
xerat enim prius Papa, *ſi per alios teſtes probetur corruptio, mutari*
ſententiam: ſed ſi teſtes, qui primò depoſuerunt, velint nunc di-
cere ſe fuiſſe corruptos; admittendi non ſunt, cum hoc ipſo pa-
37. teat ipſorum turpitudo, ſeu periurium. † Aliquoties tamen
ſolam corruptionem [u] probare ſat eſt. Primùm, ſi corruptio ad
infringendum dictum teſtis ante ſententiam doceatur, quia per
hoc adparet teſtem eſſe periurum, & ideò [x] repellendum. iura-
uerat enim ſe nec precio, nec prece [y] teſtimonium dicturum.
38. † Deindç ſi teſtis non precibus tantùm, ſed pecunia quoque
corruptus

h. Io. And. ibidem. quem ſequitur Anto. in c. ex tenore. ad fi. ĩ. de teſti. & atteſt.

i. c. fraternitatis. & continuauit [illegible] in ſeq.

k. Alb. hic.

l. glo. hic quam Dd. communiter ſequuntur per c. cùm I. & A. ĩ. de re iudi.

m. per tex hic. & l. Diuus ſſ de re. iudi.

n. Specul. tit. de ſent. prolat. § vlt. verſ. & no.

o. c. in præſentia. de renunc.

p. c. cùm ad ſedem. ĩ. de reſti. ſpoli.

q. Inno. Io. And Butr. Deci. Fe[illegible] ſic contra Panor.

r. Bar. in l. non ſolùm. §. ſed vt proba-ri. ſſ. de no op. nunci.

ſ. glo & Bal l. iuris-gentium. §. quod ferè. de pac.

t. in c. ſicut. ĩ. de teſti.

u. Feli. hic nu. 30.

x. c. teſtimonium. c. ſicut [illegible] de teſti.

y. c. quoties. ĩ. de teſti.

corruptus oſtendatur, talis corruptio ſufficit ad retractandam
[z] ſententiam. talis enim etſi verum dixerit, falſum tamen com-
mittere [a] dicitur. Hoc autem ea tantum ſpecie procedere Abbas
cenſet, cùm teſtis non ſolùm precio corruptus fuiſſe, ſed etiam
promiſiſſe falſum dicere [b] probetur. Quod Felinus verum acci-
pit duobus concurrentibus: primùm quòd iudex corrupto-
rum teſtimonia ſecutus fuerit: alterum, quòd oſtendatur, te-
ſtes fuiſſe corruptos, vt contra me teſtificarentur. † Poſtremò & 39.
in cauſa matrimoniali, ob ſolam teſtium corruptionē, retracta-
tio ſententiæ fieri [c] poteſt. Cùm enim illa ſententia non tranſ-
eat in rem iudicatam, agaturque de peccato, talis ſuſpicio falſi-
tatis ex ſola corruptione profluens, faciliorem reuocationem
operatur. † Porrò circa hanc concluſionem diligenter notan- 40.
dum eſt, eum non cenſeri fuiſſe ſubornatum, qui à parte ad ve-
ritatem dicendam informatus eſſet, [d] vt Baldus docet, inde in-
ferens, teſtem aſſerentem ſe non fuiſſe inſtructum, non men-
tiri, etſi informatus fuerat, vt teſtificaretur per verba congrua,
conſona iuri & veritati ex ſcientia ipſius teſtis.

† Quarta concluſio: Sententia lata, prætextu falſorum te- 41.
ſtium vel inſtrumentorum, tantiſper valet, donec eneruetur
[e] per remedia, de quibus in ſequenti concluſione dicemus.
† Excipiuntur tamen quatuor caſus. Primò, ſi ſententia lata 42.
fuerit ex falſis probationibus factis aduerſus abſentem dolo
[f] producentis. Deinde non obtinet in ſententia contra mino-
rem prolata, quia eſt ipſo [g] iure nulla. Tertiò ceſſat in decre-
to: nam ſi ſit interpoſitum ex falſa probatione, ſiue aduerſus
præſentem ſiue abſentem, ipſo iure [h] non valet. Poſtremò non
habet locum, ſi ſententia ſit lata ex actis falsò fabricatis ad in-
ſtantiam [i] partis.

Quinta & vltima concluſio: † Quamuis ſententia ex falſis 43.
probationibus lata iure ſubſiſtat, quatuor tamen competunt
remedia, quorum primum datur ad eam infirmandam ſeu
retractandam, reliqua ad eam euitandam. Primum eſt, *re-
ſtitutio in* [k] *integrum*, quæ lapſo quadriennio expirat: ſecundum
eſt [l] *actio in factum* agendo ciuiliter ad intereſſe, ſurgens ex ſen-
tentia contra ipſum falſarium, vel ipſos falſos teſtes: & com-
petit ad triginta annos abſque alia reſtitutione [m] in integrum.
Tertium eſt, *accuſatio criminalis* durans viginti [n] annis. Quartum
eſt, *per viam exceptionis*, quod perpetuò competit aduerſus fun-
gantem ſe in ſententia ex falſis probationibus [o] lata: quod
& in replicatione [p] obtinet. Atque hæc ad
hoc 9. cap. ſufficiant.

z. *Bar. Alex. de Imo. & Caſtren in l. diuus. ff. de re iudi.*
a. *tex. cum glo. in l. 1. §. 1. verbo aduocationem. ff. ad l. Cor. de fal.*
b *arg c. per tuas. ĵ. eo. & l. generaliter. C. de non. nu. pecu. c. c. ſicut. ĵ tit. proxi*
d. *Bal. hic.*
e. *Dd. hic communiter per d l. diuus.*
f. *tex. in l Prætor. §. Marcellus. ff. de iudi.*
g. *l. 2. C. ſi ex fal. alle. Bar. & Imo. in d. l. Diuus.*
h. *Bal. l. vlt. C. ſi ex fal. inſtru Ang. l. fideicommiſſum. in fi. de confeſ.*
i. *l. quoties. iuncta glo. ff. de iur. fiſ.*
k. *d. l. Diuus.*
l. *vlt C. de temp. in inte. reſt.*
m. *l. qui nomine. l. vlt. ff. de falſ.*
n. *l. querela. ibi glo. C. de falſ.*
o. *glo. in d. l. querela & Dd. d. l. Diuus.*
p. *Abb. hic fa. l. qui agnitis. de excep.*

CAPVT

CAPVT X.

Per tuas nobis literas intimasti, quòd cùm T. Tibertinus ciuis quandam per septennium habuerit concubinam, nec prolem susceperit interim ex eadem, ac ipsa postmodum diuertens ab eo, ad ipsum non post multum tempus redijsset, filium quem reuersa in domum ipsius peperit, ex eo se asseruit suscepisse: & infra. Quia verò mulier illa de dicto T. se suscepisse R. de quo agitur, primitus constanter asseruit, & idem T. præfatæ mulieris præcipuè deuictus instantia, ipsum suam filium publicè recognouit, & filius eius nominatus communiter fuit, & habitus ab ambobus, eiusdem mulieris postmodum iuramento in contrarium pręstito, non est standum: cùm nimis indignum sit (iuxta legitimas sanctiones) vt quod sua quisq; voce dilucidè protestatus est, in eundem casum proprio valeat testimonio infirmare. Vnde apparet per consequens, quòd prædictus R. [a] Sophiam neptem memorati T. cuius prima facie [b] præsumitur consobrinus: non potest habere aliquatenus in vxorem.

Summæ rerum.

1. *Natus in domo ex vxore præsumitur filius mariti.*
2. 4. *Natus ex concubina in domo, filius concubinarij censetur.*
3. *Ad probationem filiationis quæ requirantur: & nu. 5.*
6. *Modus filiationis probandæ quatuor casibus expeditur & num. 7. 8. & 10.*
9. *De vario pariendi tempore.*
11. *Consanguinitas etiam ex coitu legibus damnato contracta, impedit matrimonium.*
12. *Idem seruatur in cognatione spirituali.*
13. *Filiatio præsumptionibus probatur.*
14. *Filiatio probata contrarijs coniecturis infringi potest.*

Mater

15. *Mater semper est certa.*
16. *Sola tractatio filialis an sufficiat ad probandam filiationem.*
17. *Nominatio filij an probet aliquem esse filium : & num. 18. 19.*
20. *Appellatione neptis quandoq; filia fratris venit.*
21. *Communis loquendi vsus propriæ significationi prævalet.*

SICUT † natus in domo ex vxore legitima præsumitur fi- 1.
lius mariti, quando tempore conceptionis maritus fuit præ-
sens, nec inhabilis ad coëundum, id quod pulchrè [a] Vlpianus
alibi tractat: † Ita quoque natus in domo ex concubina filius 2.
concubinarij [b] iudicatur. † Verùm in nostro textu hîc non vi- 3.
detur ad probationem filiationis sola natiuitas considerari in
domo, sed & alia pleraque adminicula: puta quòd parentes
ipsum vt filium agnouerint, quodque pro filio communi opi-
nione habitus fuerit. † Porrò quod dictum est, natum ex con- 4.
cubina in domo filium censeri, hoc obtinet, etiamsi ipsa ali-
quandiu fuisset sterilis, nec semper cohabitasset viro, modò
rursum ad [c] ipsum diuerterit. Quinimò etsi constet mulierem
quandoque per alium fuisse cognitam, ab huiusmodi tamen
præsumptione non esse recedendum, [d] Panor. & [e] Baldus pro
singulari annotant. † Natus tamen ex huiusmodi muliere, quæ 5.
diu non peperisset, & aliquando diuertisset à viro, non aliter
præsumetur filius esse viri, quàm si is ipsum agnouerit, tracta-
ueritque vt filium. Sola enim parentum cohabitatio non suffi-
ceret, Felino teste, licet plerique diuersum sentiant.

a. in l. filium ff. de his qui s. s. vel alie. iu.
b. tex. hic glo. sing. in c. Michael. de fil. præsbit.
c. exemplo c. nostri hic.
d. hic.
e. hic. & in rub C. de probat. & est tex. in l. miles. § defuncto. ff. ad le. Iul. de adult.

† Vt autem ea in re variæ Doctorum altercationes concili- 6.
entur, obseruandi sunt quatuor casus. Primus est, quando mu-
lier pusillo tempore absens fuerit, ita quòd nulla oriri possit
præsumptio, interim filium natum concipi potuisse: puta quia
per quindecim dies, vel mensem abfuerit, & post reditum intra
vnum atque alterum mensem pepererit, tali specie cohabitatio
præcedens facit, vt filius eius videatur, ad quem reuersa est mu-
lier. Et hoc modo intelligendus est præsens textus in hisce
verbis, *non post multum tempus rediysse*. † Secundus casus, si mulier 7.
tanto tempore abfuisset, quòd ex priori viro, cui cohabitabat,
concipere nō potuerit, vt quia per annū abfuerit, & reuersa sta-
tim pepererit: hoc casu cohabitatio præcedens nihil [f] faciet
ad docendam filiationem. † Tertius casus, quando filius natus 8.
concipi potuisset tam ex priori cohabitatione, quàm etiam eo
tempore, quo mulier absens fuit: eo casu si respecta priori co-
habitatione nascatur filius nono mense, considerato verò ab-
sentiæ tempore nasceretur septimo, præsumendum erit pro
præcedenti cohabitatione, † quia scilicet ita communiter pa-
riant [g] mulieres, vt nō iniuria pariēdi tempus nono aut decimo
mense definitum [h] sit. Interdum tamen iustum partum septimo
mense nasci [i] Paulus I. C. Hyppocratis autoritate fretus do-
cet, quamuis id rarenter Gellius contingere dicat, & octauo
nunquam,

f tex. in d. l. filium. & Abb. in c. intelligimus. ĩ de adult. & stu.
g. Bal. in l. septimo. ff. de statu hom.
h. l. intestato. § si ff. de suis & legi.
i. d. l. septimo. Arist lib. 7. de natu. ani.

nunquam, nec item longiori tempore, quàm [k] decimo. Diuum tamen Adrianum decreuisse, vndecimo quoq; mense legitimum edi posse partum legimus: eiusque rei nobile refert [l] Gellius exemplum. Quod & satis iure [m] nostro defendi potest, si inter ipsa initia vndecimi mensis, pauculis putà diebus post decimum partus nascatur. nam leges omnes dicunt, natum nouissima die [n] decimi mensis post mortem patris, legitimum esse.

10. † Quartus & vltimus casus, quando vtroque respectu, & cohabitationis & absentiæ, partus nono mense nasci potuisset, rum considerandum est, an natus pro filio nominatus & habitus fuerit, recurrendumque est ad id, quod [o] alibi traditur, videlicet, quòd in dubio animi nostri motum ad id dirigere debeamus, quòd sit partui fauorabilius.

11. a Sophiam neptem.) † Hinc obserua, nihil interesse quò ad prohibitionem matrimonij, siue consanguinitas contracta sit ex coitu vxorio, siue fornicario, & legibus [p] damnato.

12. Sic etiam affinitas ex illicita coniunctione [q] nascitur † idemque & in cognatione spirituali obseruatur, [r] nam & ea ad illegitimos extenditur, secundum ius pontificium.

13. b Præsumitur.) † Filiatio probatur per præsumptiones & verisimiles coniecturas, quemadmodum ex hoc loco manifestè colligitur. Quia enim suapte natura probatu impossibile est, aliquem ex marito natum: censuerunt iurisperiti, in his speciebus (sicut & in alijs, quæ probatu difficiles sunt) verisimilitudinem sequendam, & quod vero proximum est pro veritate habendum. Itaque qui in domo alicuius ex muliere, quæ ipsi cohabitauit, nascitur vicinis scientibus, coniectura si-
,, ue præsumptione censetur esse filius, & hæc probatio habetur
,, pro plena [s] ac perfecta. Rectè ergo Iulianus [t] respódit, non fe-
,, rendum eum, qui cum vxore sua assiduè commoratus est, si no-

14. lit domi suæ natum agnoscere. † Hæc autem præsumptio, quæ ex domi nato ducitur, tantæ vis non est, quin contrarijs coniecturis infringi possit. Nam si marito peregrè agente concipiatur, vel si constet maritum ægritudine, aliáue causa cum vxore sua non concubuisse, vel denique si generandi vim maritus non habuit: [u] his casibus tollitur præcedens præsumptio, quæ ex consuetudine coniugali trahitur, ita tamen si huiusmodi exce-

15. ptiones plenè probentur. † Quamuis autem ex parte patris filiatio verè probari nequeat, vt iam dictum est: secus tamen est in matre, quam semper certam esse [x] constat. Ideoque quò ad matrem in comperto est, filiationem verè probari posse, instru-

16. mentumque confici [y] de natiuitate. † Porrò probatur quoque filiatio ex sola tractatione filiali, id est, si quis tanquam filius tractetur à parentibus: nam etsi parentes deinde negarent ipsum esse filium, non audiuntur. Quod interpretes verum re-

17. cipiunt, quamuis nominatio filij non accesserit. † An verò simplex &

k. Gelli. lib 3. cap. 16. & d. §. fin.
l. loco iam citato.
m § vlt. de restitu & ea quæ par. col. 5.
n. l. Gallus. in prin. ff. de lib. & posth. & d. l. intestato §. vlt.
o. Bart. & Dd. in d. l. Gallus. in prin ff. de libe. & posth.
p. text. hic & l. nihil interest ff. de ri. nup. & 35. quæst. 2. c. in pluribus.
q. c. discretionem. ibi glo. ʃ. de eo qui cog. consan. Bal. l. libert. C. de nup.
r. c. fin. ibi Abb. ʃ. de cogna. Spiri.
s. d. l. filium. ff. de his qui s. s. vel al. iu. & l. si vicinis. C. de nup.
t. d. l. filium. vbi Bal. verbum assiduè, pro, frequenter accipit.
u. Dd. in d. l. filium. & in d. l. si vicinis.
x. l. quia semper. ff. de in ius voc.
y. Bal. in l. neq; natales C. de probat.

plex &

plex & sola nominatio filij sufficiat, vt quis dicatur esse filius, variatum est: In eam tamen sententiam (quam & gloss. hic tradit) frequentius itum, quòd sola nominatio non sit satis, maximè si fiat enunciatiuè, id est, ob aliam causam, quam ad finem probandi [z] filiationem. † Excipe tamen hoc non obtinere, si nominatio facta esset in actu, qui magis filio, quàm extraneo conueniret: qualis est exhæredatio, vel emancipatio filij, vel si instituatur aliquis hæres tantùm in legitima, & si qui sunt similes actus. Nam tum ex sola nominatione filij constituitur quis in quasi possessione filiationis: idq́, omnes probât, excepto solo Abbate, qui contrarium adstruit. Sed Clementina, [a] qua ipse mouetur, loquitur in materia odiosa, vt ibi Cardina. declarat, cùm contrà filiationis probatio fauorabilis sit. Aliàs verum est, quòd in odiosis verba enunciatiua nunquam [b] disponant. † Secundò, cessat supradictum dogma, si talis nominatio fieret [c] præsente filio, satis censebitur probari filiatio. Nam si confessio filiationis facta in epistola ad tertium aliquem scripta, filiationem semiplenè [d] probat: ergo vt præsentia filij aliquid operetur, resultabit ex ipsa plena probatio, Felino testante. Præterea si tacita confessio proficiscens ex contumacia mariti non mittentis custodes vxori prægnantem se asserenti, filiationis documentum [e] inducit: multò fortius id operari debet confessio expressa, licet propter aliud emissa [f] sit. Si tamen filij nominationem blandiendi tantùm causa fieri constaret, aut nominans negaret se eo animo aliquem appellasse sua, & pro sua negatione fortiorem haberet præsumptionem, tum sola nominatio etiam in conspectu nominati facta filiationem [g] non inducet, vt Feli. rectè voluit,

18. (at "Excipe tamen")

19. (at "Secundò")

c Neptem.) † Hinc colligis appellatione neptis etiam filiam [h] fratris contineri. Sed repugnat, quod Paulus [i] alibi scribit, *Nepos (inquiens) quoq́ dupliciter intelligitur, ex filio vel filia natus: idem est in nepte.* Et videmus iura ciuilia semper nepotis mentionem facere respectu [k] aui. Responderi potest, appellatione nepotis ex propria natura vocabuli non comprehendi filium [l] fratris: ex communi verò vsu loquendi secus esse, quia fratris filius nepotis nomine continebitur: quem vsum obseruandum esse in omni materia, etiamsi sit strictæ interpretationis (vt sunt statuta, transactiones, &c.) [m] Doctores passim tradunt, probantq́ue. Communis enim vsus loquendi propriæ significationi [n] præualet, quod Dd. suis [o] locis locupletius examinant. 20.

IDEM

z. per iura hic in glo. allegata, & Bart. in l. 1. §. idem per contrarium. ff. de lib. agno. Ang & Castr. in l. non epistolis. C. de proba. Anchar. & Abb. c. transmissæ. ĩ. qui fil. sint legi.

a. cle. summus Pontifex. de sent. excom

b Bal. l. 2. C. de neces. ser. hær. inst.

c. Imol. l. ex hac. de dona. sa. l. quidam. de proba. & d l. non epistolis. ibi quasi ad sororem.

d. l. vlt. in prin. & ibi glo. de proba.

e. l. 2. & ibi Dd. ff. de libe. agnos.

f. l. 2. §. diuus, cum glo. ff. de iu fis. Bar. l. eius qui delatorem. eo. tit.

g. Feli. hîc per tex. sing. quem Butr. & Abb. commendant, in c. per tuas. ĩ. qui fi. sint legi.

h. similis est tex. in c. accedens. ĩ. de accus. c. tua nos. c. quod super. ĩ. de cons. & affi.

i. in l. iurisconsultus. §. secundo gradu, in fine. ff. de grad. & affi.

k. Bar. & alij in l. instituta. ff. de inoffi. test. & l. auiæ C. de succes. edi.

l. ita loquuntur iura ĩ. adducta.

m Panor. hîc. Io. And. c. fundamenta. de elec. lib. 6. Dd. l. semper in instit. ff. de reg. iu. l. sciendum. §. illud. ff. de ædi. edi.

n. l. liberorum. §. quod tamen Cassius. de leg. 3. c. ex literis t. ĩ. de sponsal. Soci in l. cùm verò. ff. de condi. & demonst.

o. In ll. iam allegatis.

IDEM IN CONCILIO generali.

CAPVT XI.

[a] Quoniam contra falſam aſſertionem iniqui iudicis innocens litigator [b] quandoq; non poteſt veram negationem probare: [c] cùm negantis factum per rerum naturam, nulla ſit directa probatio, ne falſitas veritati præiudicet: aut iniquitas præualeat æquitati: [d] ſtatuimus vt tam in [e] ordinario iudicio, quàm in extraordinario iudex ſemper adhibeat aut [f] publicam (ſi poteſt habere) perſonam, aut [g] duos viros idoneos, qui fideliter vniuerſa iudicij [h] acta conſcribant: videlicet [i] citationes, [k] dilationes, [l] recuſationes, [m] exceptiones, [n] petitioues, [o] reſponſiones, [p] interrogationes, [q] confeſſiones, [r] teſtium depoſitines, [ſ] inſtrumentorum productiones, [t] interlocutiones, [u] appellationes, [x] renunciationes, concluſiones, [y] & cætera quæ occurrerint competenti ordine [z] conſcribenda, loca deſignando, tempora, & perſonas. Et omnia ſic conſcripta [aa] partibus tribuantur, [bb] ita quòd originalia penes ſcriptores remaneant, vt ſi ſuper proceſſu iudicis fuerit ſuborta contentio, per hoc poſſit veritas declarari: quatenus hoc adhibito moderamine, ſic honeſtis & diſcretis deferatur iudicibus, quòd per improuidos & iniquos, innocentium iuſtitia non lædatur. [cc] Iudex autem qui conſtitutionem ipſam neglexerit obſeruare, ſi propter eius negligentiam quid difficultatis emerſerit, per ſuperiorem iudicem animaduerſione debita caſtigetur, nec pro ipſius [dd] præſumatur proceſſu, niſi quatenus in cauſa legitimis conſtiterit documentis.

Summæ rerum.

1. Commendatio huius capit.
2. Epitome siue argumentum eiusdem.
3. Proœmium in quauis re considerandum.
4. Textum hic loqui de vera & simplici negatiua.
5. Dictio, quandoq;, quomodò hic accipiatur.
6. Negatiua regulariter non probatur.
7. Negare quid sit, & de duplici negatiua.
8. Negatiua pura vel simplex est improbabilis,& quæ sit ratio,num.9. fallit tamen, vt num. 11.
10. Testis super pura negatiua deponens pro falsario habetur.
12. Negatiua restricta loco vel tempore, alia est facti, alia iuris, alia qualitatis.
13. Negatiua facti quomodo probetur.
14. De probatione negatiuæ iuris.
15. De negatiua qualitatis, & qualitatem aliam esse intrinsecam, aliam extrinsecam: rursus intrinsecam vel naturalem, vel accidentalem esse.
16. Negatiua qualitatis intrinsecæ quomodo probetur.
17. Qualitas extrinseca si negetur, quomodò probanda.
18. Vniuersa iudicij acta conscribenda esse: nisi causæ sint leues, iuxta Abba. vt num. 19.
20 21. Abbatis limitatio improbatur, eiusq; argumenta diluuntur.
22. Ordinaria iudicia quæ dicantur.
23. Ordinaria iudicia quandoq; plenisf. quandoq; plenam exigunt cognitionem.
24. Extraordinaria iudicia quæ dicantur.
25. Iudicia processus summarij.
26. Processus de plano, & quæ causæ de plano expediri possint.
27. Processus, siue cognitio absq; figura iudicij.
28. Tabellio, & notarius, an inter se differant.
29. Tabelliones vnde dicti,& eorum officium olim fuisse honorificentissimum.
30. Tabellio siue notarius ad conscribenda acta adhibendus, & a iudice eligendus.
31. Et sic electus cogitur hoc officij subire.
32. Notarius semel electus ad conscriptionem actorum, non potest mutari sine causa.
33. Officium notarij destinati ad conscribenda acta, & num. 35. 38.
34. Actorum appellatio.
36. Copia actorum non, nisi iudicis mandato, edenda.
37. Casus, vbi acta non debent edi.
39. Notarius an semper fidem duorum referat.
40. In pertinentibus ad alicuius officium plus creditur, quàm alij fide digno.
41. Acta quomodò hic accipiantur.
42. Acta publica bifariam accipi in iure.
43. Acta priuatorum, vel forensia.
44. Citatio actis publicis inserenda: & in ius vocare quid sit.
45-47. Iudicium an à citatione incipiat, vel litis contestatione.

46. Præ.

46. *Præparatoria iudicij.*
48. *Effectus citationis varij.*
49. *Citatio est de substantia iudicij.*
50. *Facta in præiudicium absentium sine præuia citatione sunt nulla.*
51. *Citatio est iuris naturalis.*
52. *Citationis tres esse partes, quæ actis sunt inferendæ.*
53. *Nuncio, se aliquem in ius vocasse, asserenti, an credendum.*
54. *Dilationes actis inferendas esse.*
55. *Ad primam citationem non comparens, condemnatur in expensis.*
56. *Glossæ error hic.*
57. *Recusatio iudicum permittitur.*
58.60. *Recusatio iudicis quare actis inferenda.*
59. *Processus post obiectam recusationem habitus, an valeat.*
61. *Recusatio iudicis quo tempore opponenda.*
62. *Recusatio quando post litem contestatam opponi queat.*
63. *Recusatio an in scriptis facienda.*
64. *Exceptiones actis inferendæ, item replicationes, triplicationes, &c.*
65. *Exceptiones an in scriptis offerendæ.*
66. *Exceptio non numeratæ dotis in scriptis proferenda.*
67. *Actor & reus non semper ad paria iudicantur.*
68. *Reo contrarias exceptiones obijcere licet. sed actor contraria allegans non auditur.*
69. *Reus quatenus actoris vicem in excipiendo sustineat.*
70. *Recusatio an sit species exceptionis.*
71. *Statutum prohibens exceptiones, an censeatur prohibere recusationem.*
72. *Recusatio suspecti iudicis nec statuto, nec à principe tolli potest.*
73. *Libellus in scriptis offerri debet: & quæ sit ratio: & num. 75.*
74. *Sententia debet conformis esse libello.*
76. *Interdum sufficit intentionem actoris verbo explicari, modò id à notario conscribatur.*
77. *Libelli oblatio an sit de substantia iudicij.*
78. *Litis contestatio actis inferenda.*
79. *Litis contestatio quid sit.*
80. *Litis contestatio quare necessaria, & unde sit dicta.*
81. *Responsiones pro positionibus.*
82. *Positiones debent esse pertinentes: & positio quid sit.*
83. *Positiones quando dicantur esse aptæ, tam in reali quàm personali actione.*
84. *Si positiones negentur, sunt probandæ.*
85. *Positiones veteribus erāt incognitæ: & de interrogatorijs actionibus.*
86. *De interrogationibus, quæ à iudice ex officio fiunt.*
87.88. *Interrogationis appellatione an veniat positio, & in quibus inuicem differant.*
89. *Confessiones partium actis inferendæ.*
90. *Taciturnitas rei conuenti pariter actis inferenda.*
91. *Confessio facta ad positiones, quando noceat.*
92. *Errans non dicitur fateri.*
93. *Testium depositiones actis inscribi debent.*

 94. *Testium*

94. Testibus iuramentum à partibus remitti potest.
95.98. Notarij officium in annotatione depositionis testium.
96. Iuramentum testium: & quando sit præstandum.
97. Aduersarius citandus ad videndum iurare testes.
99. Productio instrumenti de actis est, non ipsum instrumentum.
100. Ideoq; instrumenti productio actis annotanda.
101. Post conclusionem in causa instrumenta producere non licet.
102. Nisi fiat ex iusta causa, vel ab ipso iudice, parte non contradicente, & num. 103.
104.107. An sufficiat instrumenta producere coram notario.
105. Notarius sine præsentia iudicis non potest ullam productionem recipere.
106. Declaratus §. super his. in l. eos. C. de appella.
108. Differentia inter interlocutoriam, & diffinitiuam sententiam.
109. Interlocutoria quæ dicatur: & quotuplex sit.
110. Sententia diffinitiua quæ sit.
111. Appellationes ab interlocutorijs actis inferendæ.
112. Renunciatio & conclusio in causa præcludit viam amplius tàm in iure quàm facto allegandi.
113. Sententia an dicatur de actis esse.
114. Sententia actis adscribenda.
115. Appellatio à diffinitiua actis inseri debet.
116. De clausula, & cætera, quid hæc includat.
117. Notarius, nisi iussu iudicis, non debet edere.
118. Originalia actorum penes notarium remanere debent.
119. Pœna iudicum, qui acta conscribi negligunt.
120. Iudex omittens acta quæ in actis, tenetur parti expensas ea ratione factas refundere.
121. Non creditur iudici, nisi quatenus ex actis constat.
122. Appellatione pendente nec pro sententia, nec pro processu præsumitur.
123. Pendente tempore ad appellandum pro sententia præsumitur, non pro processu.
124. Etiam pendente appellatione tàm pro sententia, quàm processu præsumitur contra communem.
125. Respondetur ad argumenta pro communi facientia: & nu. 126.127.
128. Sententia transit in rem iudicatã, pro ea, & processu præsumitur.
129. Quando sententia dicatur transire in rem iudicatam.
130. Sententia nulla non transit in rem iudicatam.
131. Acta faciunt notorium.
132. Pro actis, quæ recensentur in sententia, præsumitur, ea interuenisse.
133. Pro laudo arbitri præsumitur, non autem pro arbitratore.
134. Decretum in actu voluntariæ iurisdictionis præsumitur interpositum ex iusta causa.

Valde memorabile est hoc cap. passimq́ue multis encomijs celebratum, & immensis commentarijs illustratum. Plerique enim, ne parum multa scripsisse viderentur, modum etiam tractandorum iudiciorum iure scripto traditum, quem *iuris processum* vulgo dicimus, ad amussim examinant, multaque huc congerunt, quæ alibi tractari multò commodius poterant. 1.

Nos vero

Nos vero, ne alijs locis debitum dotem subtrahere videamur, ea solum, quæ peculiariter huc pertinent, & ad exactam textus nostri, glossarumque expositionem conducunt, annotabimus, reliqua relinquentes commentarijs. † Sunt autem huius
2. cap. tria præcipua membra: nam principe loco prooemium præmittitur, in quo causa finalis huius constitutionis condendæ declaratur. Deinde constitutio ipsa attexitur, in effectu continens, vniuersa iudicij acta in quibuscunque iudicijs conferenda esse. Denique pœna statuitur imponenda iudici, qui huic sanctioni non acquieuerit. atque hæc est epitome, siue summa huius integri capituli: cuius singula membra in progressu ordine discutiemus.

3. a Quoniam) † Hinc disce, prooemium in quacunque re obseruandum esse: est enim tanquam causa finalis, & quæ qualitatem rei [a] demonstrat. Vnde Lanfrancus rectè hic dixit, si in lege municipali reperiatur casus, cui exordij ratio non conueniat, ad eum legis autoritatem non esse extendendam.

4. b Quandoque) † Textum accipere oportet de vera & simplici negatiua, quæ non sit loco vel tempore coarctata: de ea enim sentire constitutionem, ratio connexionis inserta satis conuincit, verbaque ipsa demonstrant. Nec attenditur dictio (*quandoq.*) quasi inde inferri videatur, negatiuam veram regu-
5. lariter probari posse. † Quoniam hæc vocula in nostro proposito non ponitur pro casu aliquo, ita vt regula in contrarium designetur, sed pro aliquando, id est, [b] pro aliquo tempore: vt si dicam, homines quandoque moriuntur: vt sit sensus, Innocens litigator non potest quandocunque, siue vllo tempore probare negatiuam. & hoc modo omnia verba conuertuntur. Sic etiam [c] alibi dicitur, *quod in mutuo quandoq. non eadem* [d] *alia redduntur:* & constat, dictionem (*quandoq.*) eo loci non facere regulam in cōtrarium, quoniam natura [c] mutui repugnat.

6. c Cum negantis) † Negantis nullam esse probationem, cum sentente hinc colligitur. idemque ex alijs [d] legibus constat. Sed huic dogmati multæ aliæ [e] leges aduersantur, quæ negationis probationem admittunt. Pro expeditione itaque huius articuli paulo altius exordiendum est, vt sic ex funda-
7. mento cognosci possit, probabilis negatiua sit, an minus. † Negare autem in proposito nihil aliud est, quàm dicere nō aliquid esse. Negationem porro duplicem esse constat: alia enim *pura* est & *indeterminata*, quæ nullam adiectam loci vel temporis circumstantiam habet: alia vero *determinata*, quæ scilicet vel loco, vel tempore, vel quauis alia ratione coarctatur, puta quia affirmationem in se complectitur, aut alias quippiam in esse ponit.
8. † Prior semper est improbabilis, tam directè quam [f] indirectè: itaque nunquam compellendus est ad probandum, qui simpliciter

[a] hic & l. ... ibi Bal. C. de ... l. vlt. ... hær. instit. l. regula § & licet ver. initium constitut. ff. de iu. & fac. igno.

[b] tex. in § 1. Instit. qui mo. re con. obl. vbi hæc vox (quandoq.) in eadem accepti ne ponitur.
c. c. fa. l. res dotæ in dotem. ... de iu. do. l. tutor. in prin. de tut. etu. & l. mancipiorum. in prin. de opt. leg.
d. l. actor C. de probat. c. bone. 1 de elect. c. cum super. s. de renun. cum simil. & ibi Dd.
e. l. nec codicillos C. de codic. l. 2. C. de erro. aduo. l. optimam. C. de contra. stipu. & l. Pontonius. § perduellionis. ... de acqui. hær.
f. per glo. in d. c. bone. ... s. de elec. & gl. in l. 2. ff. de probat.

simpliciter

simpliciter factum negat, nulla facta vel loci vel temporis adiectione. Vt si quis dicat, se non esse vocatum in ius, aut non contraxisse, vel rem litigiosam non esse aduersarij. Hanc enim appellant *puram* vel *simplicem negatiuam*, qua neque expresse neq; tacite quicquam asseritur, sed intentio tantum actoris in iudicio fit dubia. † Huiusmodi autem *simplex negatiua* ideo probationem effugit: primum, quia per rerum naturam fieri non potest, vt non entium vllæ sint qualitates. Deinde, quia testes non debent testificari, nisi de his, quæ per sensum corporeum [h] percipiuntur: sed ea, quæ non sunt in rerum natura, non possunt cadere in sensum corporeum testis. Denique, quia testes necessario vel præsumptiue concludere debent: sed de his quæ non sunt, non possunt nec necessariò, nec præsumptiuè testificari. † Itaque traditum quoque extat, testem super pura negatiua deponentem falsitatis suspicionem incurrere, & tanquam falsarium puniri [k] posse. Et de ista negatiua vera & simplici cap. nostrum loqui, suprà quoq; annotauimus. † Quòd autem paulò antè dictum est, talem negatiuam probari non posse: hoc vtriusque scholæ Doctores communiter recipiunt procedere, nisi negatiua coniuncta sit sensui testis, tum enim & hanc probari posse censent vt si dicam, Titium non habere caput contectum pileo, vel Seium non habere oculos. Nec tamen hac specie directò probabitur: quia quod non est, non cadit in sensum testis, sed relatiuè. Ex quo enim non obijcitur aliquid visui, iudico quod nihil sit in loco, vt Butr. [l] & Panormi. declamant: & hoc videtur verius: licet Baldus [m] existimet, tum eam etiam directò probari posse. † In altera verò negationis specie, quæ vel loco, vel tempore restringitur, distinguere nos oportet, vt aduertamus, an sit negatiua facti, vel iuris, vel qualitatis. † In facti negatiua, vt quia inficietur quis id, quod in facto consistit, non tamen simpliciter, sed adiecta loci vel temporis circumstantia, pro regula seruandum, quòd si ne ea proponatur ab aliquo pro fundamento suæ [o] intentionis, siue coniectura & præsumptio sit contra inficiantem, tum ipsum inficiantem probare negatiuam oportet, [p] si obtinere velit. † Si de negatiua iuris quæratur, interest, an negetur aliquid, quod sit de genere permissorum, vt in materia testium, & procuratorum: tum is qui negat, probare tenetur: An verò id negetur, quod est de genere prohibitorum: quo casu non negans, sed aduersarius qui affirmat, probandi onus [q] sustinet. † Circa negatiuam qualitatis distinguere oportet inter qualitatem *intrinsecam* & *extrinsecam*. *Intrinseca* autem duplex est, alia *naturalis*, vt habere sensum aliquem naturalem, alia *accidentalis*, vt habere scientiam, esse clericum. † Si intrinseca qualitas a natura nobis insita negetur, tum negantem probationis munus subire necesse est: vt si dicam, Titium non esse sanæ mentis: hanc negationem docere me oportet: quia secundum naturam quilibet præ-

9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16.

g l. [illegible] quib. ad lib. pro. no[illegible] ne- mo. in fin. [illegible] de ac- qui poss. l. placet. in prin. C. de [illegible] instru l. 1. [illegible] sed cum poss- sint. [illegible] de [illegible] po. l. si ex cautione. C. de non nu. pecu. §. commodum Inst. de interd.

h. l. testium. C. de testi. [illegible] qui testamento §. vlt. ff. eo.

i. c. in præsentia. ibi Dd communiter. s. hoc tit.

k Inno. & Imo. in c. licet. hoc tit. c. cum ecclesia S. de cau. poss. & prop. Alex. vbertum consil. 136. parte 1 & consil. 104. ad fi. par. 3.

l. in d. c. bonæ. & Ang. l. 1. ff. de his qui s. s. u. a. t.

m. l. actor. C. de probat.

n glo in d. c. bonæ & Specu. tit. de proba § 1 vers. super quo.

o. Inno. c. super his [illegible] de accusa. Bar. l hoc iure ff. de verb. obli

p. [illegible] non od. c. [illegible] C. de codicil l. optimam. C. de contrah. stipu

q. exempla [illegible] in l. 1. & 2 ff. de collec[illegible] gl. in [illegible] t. ver. aliorum [illegible] quod cui. vni no.

libet præsumitur compos [r] mentis. Sin verò quis intrinsecam qualitatem ex accidenti profectam inficietur, vt quia negem te esse doctorem, vel clericum, negem te literarum cognitione præditum. tum non mihi neganti, sed tibi asserenti probandi onus [f] incumbet. Si tamen de huiusmodi qualitate accidentali semel constitit, pro ea præsumitur, & in aduersarium prouin-
17. cia docendi contrarium transfertur. † Nunc de *qualitate extrinseca*: ea si negetur, cum est conformis actui, tum neganti incumbet [t] probatio: vt si dicam, iste ducatus non est ex auro: hic negatur qualitas rei conformis, nempe aurum, quod ducato conuenit. Alias verò qualitatem extrinsecam negans, eam probare non tenetur. Sic [u] alibi, cùm pupillus tutorem tempore depositæ tutelæ soluendo fuisse negaret, probatio non neganti pupillo, sed ei qui contrarium allegabat, imponitur. Sic [x] Celsus, *non est necesse*, inquit, *pupillo probare fideiussores pro tutore datos, cùm accipiebantur, idoneos non fuisse, sed probatio exigenda est ab ijs, quorum officij fuit prouidere, vt pupillo idoneè y caueretur.*
18. d Statuimus) † Hac igitur generali constitutione sancitum est, vniuersa iudicij acta conscribenda esse in quibuscunque iudicijs: loquitur enim textus hic tam de ordinarijs, quàm
19. de extraordinarijs iudicijs. † Hoc tamen Abb. verum intelligit, nisi causa sit leuis & modica, tum enim nullam actorũ scripturam requiri putat, sed simplici iudicis assertioni standum esse. cùm in huiusmodi leuibus etiam simplici nuncij relationi [z] credatur: ergò multò magis iudici in causa leuiuscula factum aliquid iudicialiter astruenti, credendũ videtur. Causa vero an sit leuis, paruique momenti, idem Abb. iudicantis arbitrio relinquendum censet, qui respecta qualitate personarum & causæ id [b] æstimabit. † Sed hanc restrictionem non videtur textus
20. noster admittere, qui scripturam actorum pro iustitia requirit, ne falsitas veritati præiudicet. In his autem, in quibus de iustitia agitur, & iure cõmuni, etiam quod minimum est, attendi [c] constat. Præterea cùm mandet hæc constitutio, vniuersa iudiciaria acta cõscribi, rectè quoq; de minimis sensisse iudicatur: [d] quia qui omne dicit, nihil excludit. sicut ergo minima acta conscribere oportet: ita quoque par est, in minimis etiam cau-
21. sis scripturam adhibere. † Nec aduersantur iura in contrarium allegata: ea enim (Decio teste) de scriptura substantiali, quæ in ipso actu pro forma necessaria est, loqui videntur: sed scriptura actorum, qua de hic agimus, non desideratur pro forma, sed ad faciliorem probationem eorum, quæ in iudicijs acta [e] sunt. Non etiam impedit, quod de nuncio dictum est: illi enim creditur in his, quæ ad eius officium pertinent. secus est in iudice, cui nullam omnino fidem leges adhiberi volunt, nisi quatenus legitimis constiterit [f] documentis. In omnibus ergo etiam parui momenti controuersijs vigore huius constitutionis acta conscribi iudiciaria debent. e Ordi-

r. l. nec codicillos. C de codicil. cum simi.

s. l. magistros & l. l. vlt. C de prof. s. & med. lib. 10 l. 1. C de prof. s. qui in re. Consti. lib. 12. l. qui sub prætextu. C. de sa[cro]s. eccle.

t. l. sed & reprobari. in prin. de excu. tut.

l. quod semel ff. de decre. ab ord. fac. sa.

opt. l. moueor. C. si ser. export. ven.

u. l. ex persona. C. de probat.

x. l. non est. ff. hoc tit.

y. Reliqua vide apud Bar. l. in illa stipul. de verb. ob. 1. l. à D. Pio. §. in venditione. de re iudi. l. 2. C. quan. fis. vel pri. Bal. l. actor. C. de proba. Cano. hic. & in d. c. bonæ. 2. de elec.

z. per tex. & ibi Bar. in auth nisi breuiores. C de sent. ex bre. reci. & tex in Nouel. vt si. quo. suffr. §. necessitatem.

a. l. ea quidem. C de accusa. not. in c. cum parati. 1. de appel.

b. iuxta glo in c. vlt. de re iudi. lib. 6.

c. l. vt in maiorib. C. de appel. & c. de appellationibus. 1. eo ti.

d. l. Iulianus. ff de lega. 3.

e. fac. tex. in l. contrahitur. ff. de pigno. & hypo.

f. tex hic. & c. cum à nobis 1. de testi. l. iurisiurandi. C. eo. & l. ne in arbitris. §. sin autem. C de arbi.

c Ordinario) Ordinaria & extraordinaria iudicia quo-
modò inuicem diſcerni debeant, gloſſa nimis conciſè tractat:
nos id aliquantò craſſius docebimus. † *Ordinaria* igitur *iudicia* 22.
ſunt, in quibus ea requiruntur, quæ in legitima cauſarum co-
gnitione obſeruari debent: vt eſt, verbi gratia, libelli oblatio, li-
tis conteſtatio, &c. Nam ad quarum cauſarum cognitionem
iſta requiruntur, ea iudicio ordinario deducuntur. † Sed ne- 23.
que ordinariorum eadem ſemper eſt obſeruatio. Nam qua-
rundam cauſarum, quæ iudicio ordinario expediuntur, ple-
niſſima requiritur cognitio: vt regulariter in omnibus crimi-
nalibus. In illis enim propter periculum, quia de ſalute homi-
nis, re omnium maxima agitur, acerrima deſideratur indaga-
tio, adeò vt [g] leges exigant probationes ipſa luce clariores, pri-
uſquam in illis pronuncietur. In quibuſdam cauſis iudicio or-
dinario definiendis ſufficit plena cognitio: vt generaliter in o-
mnibus cauſis ciuilibus, in quibus plenum præiudicium pa-
rit ſententia, ita vt nullus porrò ad eam ſit [h] aditus. † *Extra-* 24.
ordinaria verò *iudicia* dicuntur, quæ non ſeruato ordine pro-
cedendi ſecundum legitimam formam iudiciorum, & ſola fa-
cti veritate inſpecta exercentur: vt fit in cognitione ſiue iudi-
cio ſummario. item in iudicio, quod de plano & ſine ſtrepi-
tu expeditur, & in cognitione, quæ abſque figura iudicij fie-
ri intelligitur. Hæ enim cognitiones etſi inter ſe differunt,
tamen ad extraordinaria iudicia referuntur, ac per conſequens
in his omnibus actorum ſcriptura neceſſaria eſt. † Porrò vt 25.
harum cognitionum diſcrimen habeas, cumprimis ſciendum
eſt, quòd cauſæ, quas permittunt leges abſque exacta pro-
batione expediri, dicantur *ſummatim* vel ſummaria iudicis co-
gnitione dirimi: vt quoties agitur actione ad exhibendum,
non requiritur exactiſſima probatio ad hoc, vt iudex iubeat
rem exhiberi: ſed ſat eſt, ſi actor iuret ſua intereſſe, [i] vt exhi-
beatur. [k] Bartolus alibi contendit, eas quoque cauſas dici poſ-
ſe ſummatim cognoſci, quarum probatio contra abſentem ad-
mittitur. † Deindè *proceſſum de plano* Specul. & Bart. fieri vo- 26.
lunt in negotijs, quæ ad iudicem non ſedentem in tribunali
deferri, & ab eo conſtitui extra conſuetum exercendi iudicij
locum poſſunt: vt ſunt exhibere libellum actionis, recipere
appellationum literas, & quicquid eſt talium rerum, quæ par-
ti aduerſæ non pariunt præiudicium. Nam tale quid, vnde
præiudicium exiſtere parti poſſet, iudex extra tribunal con-
ſtituere nequit: vt ſi litigantium aliquis à iudice deambulan-
te peteret, dilationem ad producendos teſtes à iure datam ſi-
bi prorogari, id iudici non licebit, niſi in tribunali ſedeat vtrá-
que parte [l] præſente. Solent quoque integræ interdum cau-
ſæ de plano, id eſt, extra locum ordinarium iudiciorum tra-
ctari, ita tamen, vt cæteræ obſeruationes iudiciarij proceſſus
non

g. l. vlt. C. de proba. l. vbi ff. ad leg. Cor. de fal.

h. l. iudice. & ibi Dd. C. de iudi.

i. l. theſaurus. ff. ad exhib.

k. extraua. ad reprimendum. verbo ſummariè.

l. l. à procedente. C. de dila. 3. quæſt. 3. § à iudice.

non [m] omittantur: exceptis tantùm ſolennibus ferijs, quas in iudicio de plano attendere non eſt opus. Sic enim leges fieri permittunt in puniendis leuibus [n] delictis, in cognoſcendo de præſtandis obſequijs inter patrem & filium, [o] patronum & libertos, & in audiendis querelis afflictorum à cuſtodibus [p] in

27. carcere. † Tertiò & vltimò dicitur cognitio fieri *abſq. figura ſeu forma iudicij*, quando ea tantùm obſeruantur, quæ ſunt iuris naturalis in proceſſu: vt eſt citatio, legitimatio perſonarum, vt ſcilicet is, qui alterius nomine poſtulare vult, mandatum exhibeat: item petitio, defenſio, probatio, & ſi quæ ſunt id genus alia, quæ [q] alibi recenſentur. Ea enim, quæ à iure ciuili introducta ſunt ad legitimum proceſſum iudicij, omitti poſſunt licitè, vt eſt libellus, feriæ ob hominum neceſſitatem conſtitutæ, litis conteſtatio, & huiuſmodi alia, quæ [r] ſuis locis tractantur.

m. l. miles. §. ſexaginta. ff ad le. Iul. de adul
n. l. leuia. ff. de accuſat.
o. l. neq. quicquam. §. de plano. ff. de offi. proconſ.
p. l. Lucius. §. vlt. ff. de quæſtio.
q. Bart. in d. extraua. ad reprimendum. & habetur in cle. ſæpè. de verb. ſigni.
r. in d. clem. ſæpè.

28. f Publicam perſo.) † Hoc omnes de tabellionibus intelligunt, quos vulgò *notarios* dicimus, tamen præter acceptionem veterum ſcriptorum. Apud illos enim notarius non erat, qui vulgò putatur, hoc eſt, tabellio, ſed qui excipiens verba dictantis, per notas & compendia ſcribebat. Talis deſcribitur à Martiali in diſticho, cuius index eſt, notarius:

Currant verba licet, manus eſt velocior illis,
Nondum lingua ſuum, dextra peregit opus.

In eadem acceptione [ſ] Paulus quoque notarium vſurpat, *Lucius Titius*, inquiens, *miles notario ſuo teſtamentum ſcribendis notis dictauit, & antequam literis perſcriberetur, vita defunctus eſt.* Ergo *per notas*, intelligendum eſt, per literarum compendia, hoc eſt, breuiaturas. Aliàs tamen lib. 12. Cod. tit. de primicerio & notar. verbum hoc pro ſecretarijs principis vſurpatur. Quia verò vſus loquendi nunc ita fert, vt notarium

29. pro tabellione accipiamus, & nos illum ſequi par eſt. † *Tabelliones* autem dicuntur à tabulis, id eſt, teſtamentis, & alijs publicis ſcripturis, quas conficiunt: vnde & *publicæ perſonæ*, [t] & *ſerui publici* nuncupantur. Horum officium apud Græcos longè honorificentiſſimum fuit, ad quod neminem admittebant, niſi honeſtis natalibus, fide & induſtria cognitum, vt qui omnium conſiliorum particeps eſſe mereretur. Et M. Cicero ſcribit, hoc officium etiam apud Romanos non fuiſſe ignobile, licet aliter

30. [u] hodiè videatur. † Publicam igitur perſonã, id eſt, tabellionem ſiue notariũ iudex adhibere debet, qui vniuerſa iudiciaria acta conſcribat, vt hîc textus ait. Vnde quoq; cõficitur, electionẽ notarij [x] actorum non ad litigatores, ſed ad ipſum iudicẽ [x] ſpectare, ſine cuius autoritate etſi cõſcribantur acta, nullã tamen fidẽ merẽtur. Sic tamen electus nõ debet ſuſpectus eſſe [y] cõtrouertentibus: & conſultũ fuerit, vt iudex eligat tabellionẽ ſaluo iure recuſandi

ſ. in l. Lucius Titius. ff. de milit. teſta.
t. vt hîc. & l. orphanotrophos. C. de epi. & cler.
u. l. vniuerſos. C. de decuri. lib. 10. l. 2. & per diſcur. C. de tabul. eo. lib.
x. c. ſtatutum. §. notariũ. de reſcri. lib 6.
y. glo. §. quod ſapè. in ver. artificis. Nouel. de trien. & ſemiſ. quam Bal. hîc vt ſingularem commendat.

cuſandi à partibus. † Qui verò ſic ad conſcriptionem acto- 31.
rum ſemel deſtinatus eſt, id officij ſubire etiam inuitus [z] cogi-
tur: niſi multitudo agendorum ipſum [a] excuſaret. † Tabelli- 32.
onem autem ſemel electum iudex retinere tenetur, nec poteſt
eo repudiato alium acceptare ante finitam controuerſiam,
niſi vel res adhuc ſit integra, & necdum inchoatum negotium,
vel aliqua cauſa ſubſit, ob quã mutatio merito [b] fieret: vt ſi pri-
mò aſſumptus impediretur, vel ex mandato iudicis ſe abſenta-
ret, quia tum nihil prohibet alium ſufficere, qui abſentis ſcri-
pturas in formam [c] redigat. Idem eſt, ſi propter abſentiam al-
terius periculum ſit in mora: & quis tum ordo ſeruetur in ſub-
ſcriptionibus, docet [d] Innocentius alibi. † Porrò officium ta- 33.
bellionis ad actorum conſcriptionem electi potiſſimùm in tri-
bus verſari debet: primum eſt, vt vniuerſa iudicij acta conſcri-
bat. † Actorum autem nomen hîc largè accipimus, vt com- 34.
prehendat quicquid factum eſt in præſentia iudicis etiam non
in figura iudicij, ſiue ante, ſiue poſt litem conteſtatam, dum-
modo huiuſmodi actus negotium ipſum [e] reſpiciat. † Secun- 35.
dò, vt copiam actorum tradat partibus litigantibus, ſi id po-
ſtulent. Tabellio ex officio tenetur actorum copiam commu-
nicare partibus, vt ſeſe inde inſtruere poſſint. imò non ſolùm
partibus, ſed generaliter vnicuique, cuius intereſt edi ſibi, pe-
tenti actorum exemplum exhibere obligatur: accedente tamen
mandatu iudicis. † Cùm enim acta abſque iuſſu iudicis confici 36.
non [f] poſſint: conſequens eſt, vt abſque eius autoritate nec
edi quidem [g] debeant. † Sunt tamen quidam caſus, quibus nec 37.
acta quidem edi debere in confeſſo eſt. vt interrogationes te-
ſtium. Cùm enim iudici dentur, vt inde inſtrui poſſit, quem-
admodum teſtes interrogare debeat: ſi aduerſario ederentur,
facilimè ille teſtes ſubornare ac [h] erudire poſſet. Deinde in po-
ſitionibus quoque, cùm aduerſarius iubetur de ſuo facto re-
ſpondere, idem traditum eſt. debet enim ex tempore reſponde-
re, alioqui [i] ſuſpectus eſt: niſi ea de re agatur, cuius probabi-
lem ignorantiam habeat, tum enim editio ei facienda, dilatioq;
danda eſt, [k] vt edoceri poſſit. Tertiò allegationum, quæ iure
conſiſtunt, copia an collitigatori facienda ſit, dubitatũ eſt: fre-
quentius tamen obtinuit non eſſe faciendam, cum pro iudicis
alleuiatione fiant. ſi tamen iudex ea in acta redigi faciat, [l] ſecus
eſt. Nam & dubium non eſt, poſtquam in cauſa conclu-
ſum ſit, non prohiberi huiuſmodi allegationum [m] productio-
nem. † Tertiò tabellionis acta conſcribentis officium eſt, vt 38.
protocolla, ſiue originalem ſcripturam penes ſe diligenter con-
ſeruet, vt huc recurri poſſit, ſi contentio aut difficultas aliqua
emerſerit. Nam ſi exemplum ab originali diſcordet, originali
& matrici ſcripturæ [n] ſtabitur.

g Duos viros.) † Hinc videtur colligi, quòd autoritas
notarij

z. Bal. hîc. & in rub. C. de fi. inſtru. Hoſti. in ſum. j. eo. §. quibus inſtrumētis. verſ. ſed hîc.
a. Bart. l. 1. §. 1. ff. nau. caup. ſtab.
b. Bal. in l. quædam. circ. prin. ff. de eden. l. 2. ad fi. C. quo. & quan. iu.
c. Bal. l. 1. C. de ſport. & l. vlt. C. de re iudi. arg. l. ſi longius. ff. de iudi.
d. in c. cùm in iure. ad fin. ſ. de offi. dele.
e. Bal. in l. interrogatum C. de libe. cau.
f. l. ſi quis. ff. de acceptil. l. adoptio. ff. de adop.
g. Feli. hîc. col. 22.
h. glo. c. 2. de teſti. lib. 6. verbo, interrogatoria.
i. l. 3. §. 1. de teſti.
k. Bar. l. 2. §. quod obſeruari. col. 3. C. de iur. pro cal.
l. l. 1. C. ſi ex falſ. allega.
m. Feli. c. cùm dilectus. col. 6. ſ. de fi. inſtru.
n. glo. eſt. in §. 1. ver. protocollum. & ibi Ang. Nouel. de tabel. Bar. l. Sempronius Proculo. ff. de leg. 2. & in l. ſi quis ex arg. § vlt. ff. de eden.

notarij sola excedat dictum duorum testium: quia tum demum,
si notarius haberi non possit, alij duo assumuntur in subsidium,
sicque non æquipollent notario, intelligendo, quod eius scri-
pturæ credatur absque º testium subscriptione. Hoc autem
procedit tãtùm in casu huius decretalis, in qua de proprio no-
tarij officio agitur. Quòd verò generaliter & in vniuersum plus
credatur vni notario, quàm duobus viris fide dignis, nullate-
40. nus verum est, vt hic rectè Felinus scribit. † Vnde meritò colli-
git Abbas, in pertinentibus ad alicuius officiũ, plus illi fidei ad-
hibendum esse, quàm alteri quantumcunque idoneo: secus in
his, quæ ad alicuius officium non ᵖ spectant.

41. h Acta) † Acta in hoc proposito nihil aliud sunt, quàm
scripturæ coram iudice, & eius iussu per notarium confectæ, ad
iudicij naturam pertinentes. Nam & iurisconsf. iteméque Impe-
ratoribus, acta libri erant forensium, siue iudicialium scriba-
rum, in quibus iudicum pronunciata scribebantur, apud q Pau-
42. lum, & ʳ Hermogenianum, & aliàs sæpissimè. † Porrò huiusmo-
di acta iure Pontificio, vel potius consuetudine recentiorum
solent dici *acta publica*, ˢ propterea quòd à notario, velut pu-
blica persona, confecta sunt. Propriè verò loquendo, & secun-
dum leges ciuiles aliter videntur dici acta publica, ea videlicet,
quæ vel ad fiscum vel ad commentaria, id est, libros & rationes
principis ᵗ pertinent: item quæ apud officium censuale publi-
cata sunt, vbi & professiones filiorum, & testamentorum insinu-
ationes, & edicta publica seruari ᵘ solebant. Præterea quæ
ad rempub. aliquam spectant, & in archiuo aut chartophila-
cio reposita sunt, siue coram præside, procuratoréue Cæsaris
de re ad fiscum vel publicam causam pertinente, ˣ confecta
sunt: idem etsi in causis publicorum iudiciorum ʸ conscripta
sint. Et huiusmodi acta publica non sunt propria notario-
rum, sed commentariensibus, vel censualibus, vt ea custodiant,
ᶻ relinquuntur: & apud successores officij in grammatophila-
43. cio semper remanent. † Quod si coram iudicibus de priuatis
causis acta confecta sint, ea licet iure Canonũ & ex consuetudi-
ne pariter dicantur publica, vt suprà annotauimus: iure tamen
ciuili non publica, sed *priuatorum acta* ª dici solent, vel *priuata*
ᵇ *actus*, vel *acta* ᶜ *forensia*.

i Citationes) Quæ de actis esse dicantur, ea hîc ordi-
ne recensentur, non tamen omnia: quædam enim prætermissa
44. sunt, vt ex infrà dicendis adparebit. † Primùm autem, quòd
notarium causæ actis inserere oportet, est *citatio*, quam iurisf-
consulti *in ius vocationem* nominant. Porrò *in ius vocare* iuxta
ᵈ Paulum nihil aliud est, quàm iuris experiundi, id est, agendi
causa vocare. Quærit autem gloss. quare citationes in actis con-
scribi debeant, & plerosque effectus enumerat. Ego putarim
multas rationes adferri posse, ob quas meritò citatio actis in-
ferenda

o vt hîc in glo. §. la-tius
p. fa. c. ad audienti-am. J. de præscrip.
q. l. acta. ff. de re iu-di.
r. l. actorum. eo. tit. & l. is apud. C. de eden.
s. arg c. nostri hîc. & l. orphanotrophos. C. de epi. & cleri.
t. l. abesse. ff. ex qui. cau. ma. l. gesta. ff. de re iud.
u. l vlt. de probat. l. testamenta. C. de te-sta. & l. moris. §. 1. ff. de pœn.
x. l. iustum. C. de e-den. l. generali. C. de tabul. lib. 10.
y. l. 7. C de defen. ciui. fa. l. 2. C. de custo. reo.
z. l. in fraudem. §. quoties. ff. de iu. fis. & l. moris. ff. de pœn. l. immunitates. C. de agri. & cens. lib. 11.
a. l in fraudem. §. ex his. de iu. fis.
b. l. actus. C. de feri.
c. l. comparationes. C. de fi. instru.
d. in l. 1. ff. de in ius vocan.

ferenda sit. † Primùm enim iudicium à citatione initium du- 45.
cere, vulgo Canonistæ tradunt, idemque [e] Accursius voluit, &
maior [f] interpretum pars probant: licet plerique in eam quo-
que sententiam iuerint, causam quidem appellationis a citati-
one exordium [g] capere: in primaria verò causa siue prima in-
stantia (vt vocant) a litis contestatione iudicium [h] incipere.
Hinc in legibus iudicium dicitur acceptum, vbi lis iam conte-
stata est, a qua etiam prima causæ instantia exordium [i] capit.
† nam quæ ante litem cõtestatam geruntur in iudicio, dicuntur 46.
præparationes ad iudicium accipiendum, & veluti proœmia.
Vnde & Iustinianus [k] alibi citationem non iudicij initium
esse ait, sed actionum instituendarum. † Per ἀκυρολογίαν tamen, 47.
id est, impropriam loquendi rationem, iudicium etiam dicitur
ceptum per citationem, antequam lis contestata est: sicut in iu-
dicio facta cõfessio esse dicitur, etiamsi in initio statim facta [l] sit.
Et hoc argumento propugnari poterit cõmunis sententia, quòd
à citatione [m] iudicium incipiat. † Porro ea quoq; ratione cita- 48.
tio actis inserenda est, quia multi sunt insignes effectus, qui ex
conscriptione citationis eò facilius probari possunt. Etenim ea
præscriptionem 30 annorum [n] interrumpit, iurisdictionemque
iudicis [o] perpetuat. Quare & is iudex anteuertisse, vel alteri-
us iurisdictionem præuenisse dicitur, qui prior in ius [p] vocauit.
Sunt & alij plures effectus citationis, quos Doctores [q] alibi di-
scutiunt. † Scribit etiam [r] Bartolus, citationem de substantia 49.
iudicij esse: itaq; nulla ratione in actis omittenda est: † subditq; 50.
[s] Abbas, omnia quæ fiunt in præiudicium absentium sine cita-
tione, nullius esse [t] roboris. Quod adeò verum est, vt sententia
etiam in fauorem absentis lata (excepta sola criminali causa)
[u] inualida sit. nec possit etiam potestas plenissimi iuris absque
citatione in cognoscenda causa procedere: † quia naturalis ra- 51.
tio [x] eam fieri iubet. Nam cùm defensio, quæ fit extra iudicium
tuendi corporis causa, sit iuris [y] naturalis: multò magis ea de-
bet etiam huius iuris censeri, quà quis pro conseruatione sui
iuris ad contestandam suam innocentiam, legitimo iudicio ad
defendendũ admittitur. † Cæterùm cùm citatio tres partes ha- 52.
bere dicatur, vel tria extrema requirat, commissionẽ siue man-
datum iudicis, executionem nuncij, & relationem citationis
[z] factæ: cautum oportet esse actorũ conscriptorem, vt in his &
mandatum citationis, & relationem nuncij diligenter annotet,
vt extent horum in actis testimonia. Sola enim relationis anno-
tatio non sufficeret, nec ex ea præsumeretur mandatum iudicis
[a] præcessisse. † Quod autem gloss. nonnihil de nuncij relatione 53.
adijcit, an illi fides adhibenda sit, si se aliquem in ius vocasse as-
serat, variè disputatum est à [b] Doctoribus. Pro conciliatione
distinguendum videtur, quòd in dubio nuncio se citasse refe-
renti credendũ sit, nisi qualitas personæ aliud suadeat: quod vn-
de colligi possit, iudicantis arbitrio relinquitur. Quam-

e. in rub. ff. de in ius voc.
f. in l. more. & l. seq. ff. de iurisdic. om. iud.
g. l. vlt. §. illud. C. de tempo. appel.
h. l. amplius. ff. rem ra. hab. & l. 1. C. de lit. conte.
i. l. properandum. C. de iudi.
k. §. vlt. Inst. de pœ teme. litig.
l. l. si defensor. ff. de inter. actio.
m. c. gratum. & ibi glo. ĩ de offi. dele.
n. l. vlt. C. de anna. excep.
o. d. c. gratum. ĩ de offi. deleg.
p. l. vbi cæptum ff. de iudi. Doct. in c. proposuisti. ĩ de foro compe.
q in locis iã allegatis.
r. in l. prolata. C. de sent. & interlo. om. iudi.
s. hic.
t. c. omnia. c. caueant. 4. quæst. 3. fa. tex. in l. 1. §. itẽ cũ ex edicto. ff. quæ sen. si. ap. resci. & l. de vnoquoq. in prin. ff. de re iud. et cle. pastoralis. eo. tit.
u. glo. & Bal in l. ea quæ C. quo. & quan. iud. l. furioso ibi Dd. ff. de re iudi.
x. Bart. l. filiusfa ff. de dona.
y. l. vt vim. ff. de iusti. & iu.
z. Io. And. in c. Romana. §. contrahentes. de fo. comp. li. 6. & Bal in l fin. C. de ser.
Felin. in c. gratũ. col. 3. ĩ. de offi. deleg.
a. Dd. in c. 1. ĩ de iudi. & l. sciendum. ff. de ver. oblig.
b. vt hic apud Pano. Bart. in l. 1. §. cura. ff. de offi. præ. & Ias. in §. quadrupli. col. 3. & 4. Inst. de actio. Item Specu. plenè in tit. de citati. § sequitur. vers. sed nunquid. & ibi Io. And. in addit.

Quamuis autem fides præstetur nuncio in his, quæ explicitè refert, non tamen præsumitur pro his, quæ alias ipse dicit. Vnde cùm citatio in subsidium ad domum denunciari deberet, si vocandus non reperiretur: etsi nuncius referat, se ad domum citasse, non tamen præsumitur, id eum fecisse in subsidium, nisi hoc nominatim dicat. quia licet pro verbis iudicis præsumatur, quatenus natura verborum est apta comprehendere, secus tamen est in verbis [c] nuncij. Itaque consulit Bartolus, eo casu relationem nuncij aliquantò laxius actis inscribendam esse, ita quòd in ea omnia prædicta includantur.

c Bar. l. 4. § prætor ait ff. de dam. inf.

54. k Dilationes) † Nam & hæ actis attexendæ sunt, partim vt sciatur, quantum temporis vnaquæque contineat, si forte postea negaretur: partim vt constet, quando quis puniri possit vt contumax. Neque enim debet quis vel excommunicationis, vel missionis in bonorum possessionem sustinere pœnam, nisi trinis, vel vno peremptorio edicto euocatus [d] non venerit.
55. † In expensis tamen factis per alteram partem condemnari potest is, qui ad primam citationem contumax extitit, vt rectè hic gloss. voluit, idemque Bartolus [e] alibi probat.
56. † Quod verò gloss. censet, etiam ea ratione dilationes actis inscribendas esse, vt sciri possit, peremptoria illa fuerit, an non, quia prima non nisi ex causa peremptoria [f] esse debeat. in hoc secundum Abba. dupliciter fallitur: tùm quia cap. g quo nititur, de dilatione citatoria mentionem fecit, quæ datur in ius vocato ad veniendum in iudicium: textus verò noster de deliberatoria, vel probatoria loquitur. tùm quia citatoria dilatio etiam sine causa peremptoria esse potest, dummodò non nimium [h] coarctetur: deliberatoria verò vel probatoria semper peremptoria est sine alia qualibet causa, [i] etsi non exprimatur.

d. glo. hi. & glo. in l. si finita. §. Iulianus ff. de dam. inf.
e. in l. sancimus. C de iudi. & auth. qui semel. C quo & q. iud.
f. 1. 2. de dilat.
g d. c. 1.
h. sic q d c. 1 intelligitur.
i. l vlt. ff. de feri. Panor. c. 2. 3. de dilat.

57. l Recusationes) † Sæpenumerò accidere solet, vt iudices, ad quos trahimur litigaturi, nobis ex aliqua legitima causa suspecti esse videantur: itaque vt iudicia absque omni suspicione procedant, permittitur legibus, vt qui iudicem sibi parùm propitium suspicatur, eum recusare possit. Et de huiusmodi recusationibus textus hic loquitur.
58. † Quod ideò constitutum esse gloss. hic ait, vt ex tali recusationis annotatione iudicari possit, processus iudicij constiterit, an minus. quoniam proposita recusatione, iudex non debet procedere in principali causa, & si processum fecerit, cassabitur, quicquid post interpositam appellationem gêstum fuerit.
59. † Sentit ergo gloss. post propositam exceptionem habitum processum valere, donec prouocationis auxilio eius ius eleuetur: Id quod Inno. [k] Cardi. [l] Baldus & [m] Angelus quoque prodidêre. Alij tamen contrà sentiunt, recusationem scilicet non secus, atque ipsam appellationem adeò iudicis suspecti autoritatem cohibere, vt etiam quæ post propositam recusationẽ egerit, inualida & nullius momenti

k. vterq. in c. cum speciali, de appell.
l. in l. 1. C. si qua. præ pot.
m l quia poterat. ff. ad Trebell.

momenti esse debeant, quasi ab eo, cui nulla esset iurisdictio,
gesta. Quæ sententia rationem habere videtur, & vero magis
consona esse. Nam si humana negotia eius iudicium refugiunt,
de cuius dexteritate ac fide subdubitamus vel natura monente,
valdè absurdum esset hoc recipere, quod suspectæ fidei insimu-
latus gessit, legibus etiam ipsis [n] refragantibus, quæ omnes li-
tes sine vlla suspicione procedere volunt. † Sed & ea ratione a- 60.
ctis inserenda videtur recusatio, vt adparere possit, idoneo tem-
pore ea facta sit, an minus. † In tempore autem fit recusatio, si 61.
ante litis contestationem opponatur: quod regulare est: intra-
que viginti dies post oblatum libellum fieri debet, cùm in hoc
exceptioni incompetentis iudicis coæquari soleat, adeò vt eti-
am omnium dilatoriarum prima esse debeat, ne per alterius ex-
ceptionis obiectionem in iudicem consensisse videare, [o] & por-
ro ipsum recusare non valeas. † Potest tamen & post litem con- 62.
testatam recusatio in quacunque iudicij parte opponi non pas-
sim, sed tùm demum, quando causa suspicionis inter litigantes
fuerit orta, vt quæ antè non potuit tractari, quam esse cœpis-
set, & animus iudicis æquè posset nocere, atque statim ab ex-
ordio litis, cùm sententia ab eo veniat expectanda. † Quod au- 63.
tem gloss. ex textu patêre ait, recusationem iudicis in scripto
proponendam esse: in se quidem verum [p] est, sed tamen ex tex-
tu hic inepte colligitur, cùm in eo solum præcipiatur, vt acta
in scripturã redigantur per notarium [q] causæ, nec de litigatori-
bus, an & quando illi scripto aliquid offerre debeant, quicquam
dicatur. Reliqua de recusationibus, maxime quæ sint causæ iu-
stæ recusandi iudicem, siue ordinarium, siue delegatum, non est
opus huc congerere, cùm [r] suis locis plenè discussa reperiantur.

[m] Exceptiones) Si quas in ius vocati obiecerunt, quia 64.
fortè iudicem ratione suspitionis recusare nõ poterant, ideò ad
alias exceptiones confugiunt. † Tales ergo exceptiones actis in-
serendas esse per notariũ causæ, hic textus probat. Porrò quod
de exceptionibus hic dicitur, hoc idem statuendum est de repli-
cationibus, duplicationibus, triplicationibus, &c. quia & hæ 65.
exceptiones [s] dicuntur. † Quod antè gloss. censet, exceptiones
etiam in scriptis porrigendas esse iudici, cõmuni Dd. calculo re-
probatur. possunt enim sine scriptura proponi, satisq; est, verbo
eas corã iudice [t] explicari. † excepta sola querela nõ numeratæ 66.
dotis, quam in scriptis fieri leges statuunt ea ratione, quia natu-
ram libelli habet, cum per eam interrũpatur [u] præscriptio. Nec
obstat, quod Lanfrancus ad firmandam priorem sententiam ad-
fert similitudinem de actore ad reũ: quòd sicut actor in scriptis
libellum producere obnoxius sit, ita & reus suam exceptionem
scripto comprehendere obligetur, quoniam actor & reus à pari
[x] procedant, reusq; excipiendo [y] fiat actor. † Hæc enim simi- 67.
litudo non recipitur, si diuersa subsit ratio: quemadmodum
hoc in casu videtur, quia causa rei semper fauorabilior [z] est.
† Vnde

n. glo. c. quod suspe-
cti. 3. q. 5. gl. c. quo-
ties episcopus. 2. q. 6.
glo. l. apertissimi. ver-
bo. executore C. de
iudi. Bar. l. quia po-
terat. ff. ad Trebel. A-
lex. l. solet. de iuris-
dic. & d. l. quia po-
terat.

o. tex. d. l. apertissi-
mi. & auth. offera-
tur. C. de lit. conte.
& d. c. cum speciali
Inno. c. inter mona-
sterium). de re iudi.
Bar. l. quidam con-
sulebant ff. eo Bal. l.
vlt. C. de iudi.

p. per d. l. apertissimi.

q. apud Specul. tit. de
offi. dele. §. superest.
Aufre. in trac. de re-
cus. Maran. in specu.
iud. par. 6. tit. de ap-
pel. vbi 40. casus re-
fert, ob quas iudex
recusari potest. Dd.
communiter in d. l. a-
pertiss. Ang. in §.
præterea. nu 9. Insti.
de except.

r. l. 2. ff. de except.
l. cùm de indebito. ff.
de probat.

s. l. scire oportet. §.
consequens. vers. sci-
re autem. & §. seq. ff.
de excus. tut.

t. auth. hanc autem
querelam ibi Bal. &
Cy. C. de non nu. pe.
Bar. l. 1. ff. de excep.

u. c. 1. ff. de lib. obla.
glo. auth. offeratur.
C. de lit. conte.

x. l. vlt. C. de fruc.
& lit. expen. c. non
debet. de reg. iu. lib. 6.

y. l. in exceptionib. ff.
de probat.

z. l. fauorabiliores
ff. de reg. iu.

68. † Vnde fit quoque, quòd reo diuersas, atq; adeò pugnantes in-
uicem exceptiones obijcere [a] liceat: cùm actor cōtraria allegans
[b] repellatur. Nec verum est, quòd iura actorem & reum æqui-
parent, sed volunt non licere actori, quod reo non permittitur:
ne scilicet actor sit melioris conditionis, quàm reus. econtrà
69. verò multa conceduntur reo, quæ actori [c] denegantur. † Quod
autem reus actoris vicem in excipiendo sustineat, non absolutè,
sed respectiuè verum est. Sic enim iurisconsultus, *in exceptioni-
bus*, inquit, *dicendum est, reum partibus actoris fungi oportere, ipsumq́;
exceptionem velut intentionem implere*: hoc est, sicut actor inten-
tionem suam probare debet, ita reus exceptionem: absolutè [d]
70. verò reus non videtur actor. † Cæterùm quod gloss. amplius
colligit, recusationem propriè exceptionis appellatione non
contineri, idque obseruandum monet Abbas, propter statuta
imponentia pœnam contra excipientes: quia recusationem
proponens, à tali pœna immunis existat. Verùm hoc ex præ-
senti textu non videtur colligi. Primùm enim recusationis fit
mentio: deinde exceptionum in genere, vt & aliæ species ex-
ceptionum includerentur. Sed argumentum benè procederet,
si prius de exceptione in genere meminisset textus, & postea de
71. [e] recusationibus. † Quòd autem recusatio sit quoque exce-
ptio, multis legibus [f] comprobatur: nec desunt [g] etiam, qui
in statuto de exceptionibus loquente recusationem includi
existiment: quod tamen [h] Decius impugnat, aitque tale statu-
tum de recusatione non esse intelligendum: non quia recusa-
tio non sit species exceptionis, sed ea ratione, quia pergraue, ac
velut contra naturam esset, corā iudice suspecto [i] litigare. Sed
nec statuto videtur recusandi ius siue facultatem tolli posse,
72. cùm id nec princeps [k] possit. † Et hæc sententia tanquam sani-
or amplectenda est. Nec aduersatur, quòd respecta sermonis
proprietate in tali statuto generaliter loquente recusatio tan-
quam species continetur: quia mentem legislatoris longè ali-
am fuisse, ex suprascriptis rationibus iudicari potest.

n Petitiones) Scilicet ipsorum agentium, qui alios in
iudicio conuenire intendunt: nam & horum petitiones actis
73. adscribendæ sunt, vt hinc patet. † Quod autem glos. scribit li-
bellum actoris porrigendum esse in scriptis: ex hoc loco non
colligitur, cùm hic de notarij causæ scriptura tantùm agatur: in
se tamen verum est, quod glos. asserit, petitionē scilicet, siue li-
bellum actoris in scripto offerendum esse: partim vt iudex
74. possit iuxta formam petitionis concipere sententiam, †cùm sen-
tentia conformis libello esse debeat, nec aliud continere, quàm
75. fuit [l] petitum. † Partim etiam vt reus conuentus scire possit,
an cedere vel contendere debeat. Neque enim cum eo vnquam
potest esse lis, qui nesciat, quid ab eo petitum sit. † Quanquam
autem iura Canonica videntur indiscriminatim exigere in o-
mnibus causis tractandis, vt actio per libellum [m] exponatur iu-
dici:

a. l. nemo ff de excep. c. nullus pluribus. de regu. lib. 6. Inno. c. venerabilis. ĵ. de excep. & Lanfran. hic.

b. l. 1. C. de furt.

c. atq; ita intelligendum est d. c. non debet.

d. l. in exceptionibus. ff. de probat.

e. iuxta Deci. hic.

f. l. fin in C. de excep. l. præscriptione. C. si con. ius vel vti. pu.

g. Moderni. in l. 2. ff. de excep.

h. hic.

i. l. apertissimi. C. de iudi. c. secundò requiris. ĵ. de appel.

k. glo. in c. ad hæc. ĵ. de rescrip.

l. l. vt fundus. ff com. diui. l. vlt. C. de fid. lib. §. curare. vbi latè dixi Inst. de actio.

m. c. 1. ibi Dd. de lib. obla. ĵ

dici: tamen eadem iura permittunt, vt in causis, quæ de plano
cognoscuntur, & quæ leuis sunt momenti, quæq; notoriæ sunt,
& in multis alijs [n] casibus, sufficiat intentionem suam apud acta
explicare, quam tamen deinde notarium conscribere oportet,
vt constet iudici, quatenus de ea concipienda sit sententia [o].
† Ex prædictis conficitur, [p] libelli oblationem de substantia iu- 77.
dicij esse: qua in re licet variè a Dd. disputatum sit, [q] hæc tamen
videtur verior opinio, quòd sit de substantia, nec possit huic vl-
lo modo, inuito iudice, renunciari a partibus, expressè vel ta-
cite, quod ex nouella constit. [r] facilè comprobari potest, quæ
libellum in scriptis offerendum esse innuit, sicq; certã formam
præscribit producendi ius suũ in iudiciũ, inualidatq; actum, si
forma non sit seruata. Cùm itaq; forma à lege tradita sit, huic
per consensum partium derogari non potest, nec etiam renun-
ciari [f]. Præterea libellus est materia, ex qua formari oportet
sententiam: desinente ergo materia, materiatum, hoc est, sen-
tentiam deficere necesse est [t]. non enim sententia concipi po-
test sine libello, quia forma nequit esse sine materia: meritò
ergo libelli oblationi renunciari non potest [u].

o Responsiones) † Quæ ea ratione in actorum scriptu- 78.
ram redigendæ sunt, vt appareat, litis contestationem esse fa-
ctam, qua omissa totus progressus iudicij nullus efficietur [x].
† Est autem litis contestatio, dissensio illa litigantium, qua hinc 79.
inde alter contra alterius intentionem, in principali causa per-
seuerare statuit, eo tamen animo vterque, quòd velit audire sen-
tentiam iudicis. hic enim finis litis contestationis est, vt parti-
um voluntate, causa subijciatur iudicis cognitioni. † Et litis 80.
contestatio in causis tractandis summè necessaria est, cum sine
ea liquere non possit, quæ sit inter ipsos litigantes de principa-
li negotio controuersia. Nisi enim ipsi perspicuè testentur, quid
vtrinq; contendant aut negent, nihil certi poterit iudex statue-
re, qua in re controuersia præcipuè versetur. Vnde etiam litis
contestationem plerique dictam aiunt, à contraria contestatio-
ne litigantium in ea causa, in qua lis mota est.

p Interrogationes) De quibus interrogationibus hic
loquatur, dubitari consueuit [y]. † Glossa dupliciter respondet. 81.
Primò intelligendo textum de positionibus, quas facit actor, vt
super his aduersarij confessionem expetat, sicq; probandi onere
releuetur. [z] Positiones enim vim probationum obtinent, se- 82.
quente respõsione aduersarij: [a] vnde responsiones pro positio-
nibus exponit. † Summopere autem cauendũ est, ne positiones
sint impertinentes, aut alienæ à probationibus eius quod pro-
positum est, nam tali positioni aduersarius non magis, quàm ad
ineptum libellũ respondere cogitur: quinimò non meretur dici
positio, quod a causa siue intentione actoris alienum est, cùm
positio sit alicuius particularis rei ad causam pertinentis asser-
tio [b]. † Porro vt quis aptas positiones faciat, oportet eum tene- 83.
re cuiusq;

n. quos recenset Specula. in tit. de libel. oblat §. nunc dicendum.

o. De hoc vide glos. singularẽ in clementina dispendiosum. de iudicijs & Bald. in auth. offeratur. C. de litis contest.

p. secundum glos.

q. vt apud Bart extat in d. auth offeratur.

r. d. auth. offeratur.

f. iuxta Bart. in l. nemo potest. ff. d. leg 1. eundem in l. 1. ff. de vsuca. & l. Aquilius Regulus. ff. de donat.

t. l. qui res § Aream. ff. de solutio.

u. Et hanc sententiã probat Lanfrancus hic Inno. Hostiensis & glos. in c. 1. de libelli obla Bald. in d. auth. offeratur, & Iohan. Andr. in clemen. sæpe. de verb. signif.

x. iuxta c. 1. & quæ ibi notan. de litis contestatione.

y. glos. hîc.

z. iuxta glos. in c. post præstitũ. de confessis lib. 6.

a. §. vlt. in Nouel. de his qui ingrediuntur ad appellandum.

b. auth Bar. in l 2. §. quod obseruari. C. de iureiurando propter cal. dan.

re cuiusq; actionis causam & modos, quibus ea cōstituitur: verbi gratia: Si realem actionem aduersus aliquem intendere velis, necesse vt ponas, quo titulo, qua traditione, aut præscriptione dominium rei, quam petis, sis adeptus: quia dominium causa est realis actionis: sin vero personali actione vtaris, ponere te oportet, ex quo cōtractu aut delicto, cōpetere tibi actionē cōtendas, cum contractus aut delictum, mediante obligatione, actionē in personā producant. iam si ea omnia, quę sic proponis, reus conuentus fateatur, sua mox confessione conuictus habebitur, & à iudice rectè postulabitur, vt in causa pronunciet. per confessionem enim res fit notoria,[c] nec vllę sunt partes iudicis in confes-
84. sum, quàm vt condemnet[d]. † Sin autē omnia neget, probare a-
ctorem illa oportet, si obtinere velit, itaq, rectè fecerit, si dilationem ad probandum postulet. Idem faciendū illi est, si aliqua tantùm in positionibus adducta negauerit aduersarius: nam & isto casu facienda erit probatio, si ex illis quæ confessus est, non satis constet iudici de facto proposito. Quando verò & quomo-
85. do faciēdę sint positiones[e], alibi tractatur. †Cęterùm huiusmo-
di positiones penitus incognitæ fuerunt veteribus, sed hi ipsam actionis vim & potestatē simpliciter scripto comprehendebant solenniter. Deinde quatenus ad probationem ab aduersario faciendam attinebat, vtebantur primùm interrogatorijs actionibus, postea easdē interrogationes officio iudicis[f] expediebant: idq; obseruatū fuit, donec tractu temporis ad augendas causarum probationes, positionū modus paulatim admissus est in iu-
86. dicijs, vt eò maior probandæ veritatis via aperiretur[g]. † Porrò
glossa secundò intelligit textū de interrogationibus, quę à iudice fieri solent ex officio. nō enim solùm à parte quæritur confessio partis, sed & à iudice: nam iudex vbicunq; æquitas eum mouerit, interrogare partē de eo potest, cuius notitia ad iustā decisionē causæ pertinere possit,[h] & est eius hac in re tam plena potestas, vt de eo, quod ad causæ noticiam & veritatē facere videtur, etiam postquam in causa à partibus conclusum est, interro-
87. gare possit[i]. † Ex prædictis colligitur, positionē etiam interro-
gationis nomine venire, quod verum est, largè sumpto vocabulo interrogationis. propriè enim differunt inter se interrogatio & positio: quia positiones assertiuè concipiūtur, adeò vt ponens confiteri videatur contenta in positione[k]: sed interrogationes fiunt interrogatiuè, & interrogās non censetur fateri, quod pro statutis notandū esse Abbas hic admonet, idemq; [l] Bart. probat, asserens statutū quo cauetur, vt nō respōdens positionib⁹ ꝓ cō-
88. fesso habeatur, in interrogationib⁹ cessare[m]. † Secūdò differūt,
quia positiones fiunt à parte,[n] interrogationes vero à iudice[o].
89. q Confessiones) †Vt si quid fateatur aduersarius in iu-
dicio, dum interrogatur à iudice ex officio aliqua de re, vel respondendo positionibus actoris. sicut enim negatio actis inserenda est, si facta sit ab aduersario: ita & tales cōfessiones adscri- bere

c. c. fin de cohabi. cleri. & mulie.
d. l. perinde. §. notandū. ff. ad l. Aquil.
e. glos. circa cap. statuimus de confessis in 6. & de impertinentibus tractat Bar. in l. si duo patroni. §. idem Iulianus. ff. de iureiu
f sic loquitur titulus in ff. de interrogatorys action
g argu. l. serui. ff de testibus. & generaliter in principio C de reb. cred. cum similibus.
h. l. vbicunq. ff. de interroga. action.
i. iuxta glos. hic & glos. in c. 2 in verbo, iudicis. de officio iudicis.
k. c. cùm in positionibus. de iureiu c. 2. de testib. in 6.
l. Bart. in l. 2. § quod obseruari. C de iureiu propter calumniam. & Castrensis consil. 296.
m. Idem Bald. in l. sicut. in fine C de repudianda hæred. & Abbas in c. fin. i. de confessis.
n. c. 1. de confessis in 6. & clement. sæpe. de ver. signifi.
o. l. 1. ff. de interrogatorijs actionib. & glos. in d. c. 1. su. de confessis.

bere actis oportet, vt sic rectè iudici de iuribus partium & statu
causæ constare possit. † Cæterum si reus cõuentus nec fateatur, 90.
nec neget, sed taceat, & nolit ad interrogata respondere, eius
taciturnitatem actis pariter attexendam esse, gloss. rectè censet,
[o] quoniam pro confessione habetur: quod verum est, si confes-
sio in tacentis præiudicium vergat, secus si illi prosit: quia taci-
turnitas ea specie pro negatione habebitur. Nã etsi aduersarius
ad positiones actoris non respondeat, pro confesso habetur, si
confessio illi noceat, alias [p] pro negante: gloss. tamen alibi [r] an-
notat quasdam causas, propter quas aliquis liberatur à necessi-
tate respondendi. † Neque verò statim cuique sua confessio no- 91.
cet, etiamsi ad positiones respondeat, sed multa sunt, quæ tam
in personis respondentibus, quàm in ipsis rebus de quibus re-
spondetur, desiderantur, vt confessio facta teneat: quæ verò ea
sint, annotant alibi glossæ, [s] quæ possunt hac in re vice longi cõ-
mentarij esse. Vbi autem illis omnibus interuenientibus, quæ
ad solidam confessionem requiruntur, confessio facta est, non
potest ea reuocari, nisi [t] quatenus ostendi possit manifestè, in
facto a confitente erratum esse. † Nam qui errat non fatetur, 92.
nisi ius ignorauerit.

r Testium depositiones) † Quę actis inscribi debent, 93.
vt sic sciri possit, an huiusmodi depositiones legitimo modo fa-
ctæ sint, an minus. Testium autem depositio potissimum ex duo-
bus constituitur, videlicet ex dicto testis, & ex iuramento eius-
dem, nec vnũ valet sine altero [u]. † Possunt tamen partes renun- 94.
ciare iuramento testium, ita vt simplici horum testificationi ste-
tur: [x] quod ideò permissum videtur, quia testis iuramentum in
fauorem partium introductum est, vt dicat veritatem: huic ergo
fauori renunciari poterit. † Debet autem notarius causæ in an- 95.
notatione depositionũ cautus esse, vt scribere non omittat, quo
die, quo loco, coram quibus, & sub qua forma iuratum sit à te-
stibus. † Iurare autem debent testes, se veritatem in tota causa 96.
pro vtraq; parte dicturos, [y] & tale iusiurandum, ipsam deposi-
tionem præcedere debet, vel in continenti subsequi. nam si ex
interuallo præstitum sit, testimonium erit infirmum [z]. † Deinde 97.
citari debet is, aduersus quem producuntur testes, vt iuramen-
to testium intersit, aliàs depositio non valet: [a] imò si citatus sit
aduersarius, vt iurare testes videat, & cùm iurarẽt testes neuter
litigantium præsens fuerit, testimonium iure nullum [b] erit: &
scribit [c] Fulgosius, cùm ageret iudicem, se hac vna ratione ferè
mille processus irritasse. † Diem quoq; præstiti iurisiurandi, & 98.
locum consignandum esse diximus, vt cõstare possit, an iuratum
sit à testibus die feriato: tali enim die iuramentum præstitum
est inutile, licet examinatio fieri possit [d]. Item iuramentum à
teste alibi, quam in loco iudicij factum, nullas vires obtinet,
quia testes in loco iudicij iurare debent, [e] ducto argumento de
lòco ad tempus, quod in iure valet [f].

o gloss. hic
p cap si post de confessis. lib. 6.
r. ibidem.
s. glo l. vnica. C. de confessis & glos. c. ex parte. supra de confessis.
t. l. 2. ff. de confess. l. error. C. de iur. & fa. ignorantia. & ibi glo. porrò de reuocatione confessionũ vide glo. in l. de ætate. § vlt. ff. de interrogatorijs action.
u vt in cap. fraternitatis j. de testib. l. iurisiurãdi. C. eo. tit.
x. cap. in tuis. j. de testibus glo. in. l. 1. ff. de ferijs.
y. iuxta Bal. in l. presbyteri. C. de epis. & cler. non attento vel amore, odio aut liuore. auth sed iudex. C. dicto tit.
z. l. iurisiurandi & ibi Bald. C. de testib. & d. cap. fraternitatis. j eod.
a. c. 2. j. de testib. l. iudices. C. de fide instrumentorum & l. si quando. C. de testib.
b d. l si quando.
c. Fulgosius in l. 1. C quomodo & quando iudex sent. profer. deb.
d. glos. in clemen. iudices de officio deleg.
e. l. 3. §. Sabino & ibi glo. de testi.
f Iuxta notata in l. uinum. ff. si certum petatur.

99. ❡ Instrumentorum productiones) † Rectè dici-
tur in textu, *instrumentorum productiones*, quia productio in-
strumenti de actis est. ad iudicij enim naturam pertinet. i-
psum verò instrumentū, seu contractus tenor non est: [e] qua rati-
one Baldus [f] productionem quidem exceptionis ex actis esse,
100. ipsam verò exceptionem non esse, arbitratus est. † Quamuis
ergo instrumenta producta semper in iudicio reperiantur, ta-
men actis annotanda est eorum productio, vt constare possit
101. iudici, an ea tempore competenti facta sit. † Nam postquam se-
mel in casu conclusum est, instrumenta amplius produci non
possunt [g]. Ab hac tamen sententia Abbas hic recedit, existimans,
& si post cōclusionem in causa iudex productionem instrumen-
torum admittat, probationem valere, quia sic cōclusionem pri-
us factā tacitè reuocare [h] videtur, & ita olim in Rota [i] decisum
fuisse, idemq; tenēt [k] Butrius & Imola: ex quorū dictis duas col-
102. lige regulas. Prima: † Admissio productionis instrumentorum
post conclusionem in causa facta, si ex iusta causa fiat, etiam par-
103. te aduersa contradicente, [l] valet. † Altera: Admissio produ-
ctionis instrumentorum facta à iudice sine causa, parte præsen-
te & non contradicente, valida est, licet sit conclusum in causa,
104. secus si pars contradixit. † Quærunt etiam hic Doctores, an
sufficiat coram notario producere instrumenta, vel opus sit id
coram iudice fieri? & [m] apud notarium id fieri sat esse, maxi-
mè cùm in instrumentis non subsit timor subornationis, nec de
præiudicio partis aduersæ, in tali productione agatur, [n] Pa-
normitanus ait. Frequentius tamen in diuersam sententiam
itum est, nempe necesse esse, vt talis productio coram iudice
[o] fiat: quam & ipse de iure veriorem esse puto. Primum, quia
officium notarij est, scribere ea, quæ coram iudice expediuntur,
non autem recipere instrumenta, ideoque fines mandati sunt
105. custodiendi [p]. † Hinc scribit [q] Bald. quòd Tabellio non possit
recipere vllam productionem, nisi iudex sit præsens [r]. Deinde
quia pro regula traditur, probationes ipsi iudici faciendas esse,
[s] constatque instrumenta modum probandi esse [t]. Denīq; quia
in tali productione requiritur causæ cognitio, cùm produci in-
strumenta debeant, parte præsente, vel vocata ad instar rece-
106. ptionis testium [u]. † Nec aduersatur §. super his. in l. eos C. de
appel. quoniam ibi duntaxat scribitur, instrumenta penes no-
tarium relinquenda esse, putà, vt exempla horum siue co-
pias scribere possit, non autem probatur, quòd coram solo
107. notario produci queant [x]. † Prædicta tamen sententia sic tem-
peranda est, vt non obtineat, si talis productio coram notario
facta esset, parte præsente nec contradicente, [y] vt si nota-
rius nominatim destinatus esset ad scripturas recipiendas, quæ
producerentur, aut iudex commisisset illi, vt instrumenta reci-
peret [z]. Sic plerisq; in consistorijs etiam hodiè consuetudine
obseruari constat.

e. c. cum in iure. de offi. deleg. vbi Innoc. & Abbas.
f. in l. ne causas. C. de app.
g. secundum glos. hic. per c. cum dilectus. de fide instrum.
h. per not. in cap. ex parte j. de appellat.
i. in tit. de testib. decis. l. in antiquis.
k. in cap. auditis. de procurat.
l. tex. in cap. pastoralis in fi. ex. de causa possessio. & proprie.
m. in verbo dilationes.
n. per tex. l. eos. §. super his. & ibi Bar. C. de appellat.
o Hostiensis, Butrius, Imola, Feli. & moderni hic & Bd. in §. Iulianus.
p. l. diligenter. ff. mandati.
q in l. 2. in prin. C de edendo.
r. tex. in l. adoptio. C de adoptionib.
s. l. 50. in fi. ff. de probat.
t. vt j. per tot. de fide instrumentorum & ff. & C. eodem.
u. l. iudices C. de fide instrum. & l. si quando C. de testib.
x. d. § super his.
y. vt Imola tradit in l. si finita § notarius. ff de damno infecto.
z iuxta notata per glos. in l. si quis signatoribus. ad finem. C. quando testamenta aperiantur. & per Feli. hic.

t Interlocutiones) † Allegat glossa differentiam inter sententiam interlocutoriam & diffinitiuam, videlicet quod hæc non mereatur habere nomen sententiæ, nisi in scripits prolata y sit: illa vero scripturam non requirat. Dicitur autem interlocutoria sententia, quæ inter principium & finem causæ super incidentibus quæstionibus z fertur, veluti de libello exhibendo vel corrigendo, vel dilatione danda aut deneganda, vel a similibus. Et hanc duplicem esse tradunt: nam quædam interlocutio fit super emergentibus quæstionibus, quæ ordinem iudiciarium respiciunt, vt in exemplis prædictis: quædam verò super quæstionibus fertur, quæ causam principalem contingunt, & hæc interlocutio habet vim diffinitiuæ sententiæ, respectu quæstionis cuius controuersiam b determinat. † Sententia autem definitiua est, quæ finem causarum pronunciatione iudicis accipit, quod vel condemnatione vel absolutione contingit c. 108. 109.

u Appellationes) Sentit textus hic de appellationibus ab interlocutoria, cum hæc dictio (*mox*) post verbum (*interlocutiones*) subnectitur d. Appellatio enim, quæ à diffinitiua sententia fit, infra sub clausula, *& cætera* includitur. Appellationes ergo ab interlocutorijs interpositę similiter actis inscribendæ sunt: quæ autem sit ratio, glossa satis hic explicat.

x Renunciationes & conclusiones) † Quæ si factæ sint, nihil superest amplius, quam vt partes vtrinq; de sua controuersia iudicis, in quē per litis contestationē consensêre, cognitionem & sententiam expectent: per renunciationem enim & conclusionem in causa, non solùm probationibus, vt hic in glossa dicitur, sed omnibus allegationibus, tàm in facto quàm in iure, via e præcluditur: hincque est, quod scribit f Bartolus, postquam in causa concluditur, perinde esse, ac si lata iam esset sententia, adeo, quod nec ipse iudex supplere amplius possit g. Cæterùm, an allegationes post conclusionem in causa admittantur, alibi h Baldus examinat. 110.

y Et cætera) † Sed quare sententiæ nulla in hoc textu fit mentio? an non & illa de actis est? quod quidam negarunt, argumento huius textus, in quo enumerantur omnia acta, & tamen nihil de sententia dicitur i. Contrà verò k Bartolus & Baldus sententiam actorum appellatione contineri, tradunt, eamque de processu iudiciario esse: quod & verum est l. *Actorum verba*, inquit Hermogenianus, *emendare tenore sententiæ perseuerante non est prohibitum*. Probatur item argumento à minori ducto: quia si interlocutio iudicis de actis est, vt textus hic probat, ergo multo magis sententia diffinitiua. Nec obstat præsens textus, quoniam sub hac clausula, *& cætera*, etiam sententia includitur, quam post cõclusionem in causa factam mox subsequi constat. † Vnde conficitur, eam pariter in scripturam actorum 111. 112.

y. de quo videnda est l. 3 & ibi Bart C de sententijs ex breui reci. & c. vlt. & ibi gloss. de re iudicata lib. 6.
z. gloss. in clementina 1. de sequestratione possessionis & fructuum
a c significantibus. de offic. deleg c. significârunt. 3. de testibus.
b. Dd. l. si quis iusiurandum. C. de iureiurando. Bart. in l. Titia. ff de accusat. & in l. si postulauit. § iubet. ff. ad legem Iuliam de adulterijs.
c. Autore Modestino in l. 1. ff. de re iud.
d. Panormit. hic.
e Panormitanus hic post Innocent. in c. pastoralis. de causa posse. & propri. Quos Baldus sequitur in l. nec causas 1 in prin C. de appellat.
f in l. si mater. § eandem in fin. ff. de executione rei iudic
g. Baldus docet in l. per hanc. C. de temporib. appellationum.
h in c. fin. s b. n. 11. & c. pastoralis. de cau. poss. & propr.
i. facit l 2. C vt lite pendente.
k. Bart in l in fraudem. §. neq; de iure fisci Baldus in d. l 2.
l. per l. actorum. ff. de re iudicata.

actorum redigendã esse, sicut reliqua hic nominatim recensita:
113. & idem de appellatione ab interlocutoria tantùm dixit, † cùm tamen & appellatio à diffinitiua nõ debeat in actis prætermitti, vt constare possit, num intra decendiũ appellatum sit: alias enim quid operaretur hæc dictio, *& cætera*: cùm post conclusionem non sperentur alia acta, præter sententiam & [m] appellatio-
114. nem. † Quinimo, Imola hic attestante, hæc epilogatiua dictio, *& cætera*, non solùm concernit sequentia, sed & præcedentia acta iudicij: Sequentia, vt citationem ad audiendam sententiam, sententiæ prolationem, prouocationem ab eadem: Præcedentia, vt iuramentum calumniæ, iuramentum testium, & si quæ sunt similia: ea enim omnia sub hac clausula comprehenduntur.

z Conscribenda, loca) De loco & tempore inserendis instrumentis, & quare inserantur, [n] alibi dicemus: de editione verò instrumentorum facienda, vide quę suprà annotauimus ad primum caput de probationib.

115. aa Partibus tribuantur) † Si tamen ea sibi tribui postulent, mandatumq́; iudicis accedat: cùm enim, vt suprà quoq; dictum est, acta nisi iussu eius confici non possint, consequens est, vt absque eius auctoritate, nec edi quidem [o] debeant.

116. bb Ita quod originalia) † Originalia ergo actorum, hoc est, matrices scripturæ, penes scribentem remanere debent, ea ratione, vt ad illas recursus haberi possit, si super processu iudicis controuersia suboriatur inter litigantes, ad maiorem fidem & veritatis conseruationẽ. Semper enim originali scripturæ standum [p] est: & pro hoc facit iuramentum tabellionum, qui in creatione inter cætera iurare obligantur, quòd originalia penes se custodire velint: [q] consuetudine verò sic hodie obseruari solet, vt notarij episcoporum, vniuersitatum & quarumcunque communitatum libros actorum, finito officio, relinquere soleant in [r] officio.

117. cc Iudex autem) † Pœna annectitur in eos iudices constituta, qui actorum scripturam fieri negligunt. nam si per talem negligentiam quid difficultatis emerserit, coram superiori iudice, ad quem prouocatum est, iudex superior inferiorem animaduersione debita castigare debet, quod glossa declarat: vt si culpa vel negligentia iudicis alteruter litigantium dam-
118. num incurrerit, iudex illud reponere teneatur [s]. † Inferuntque hinc Abbas & Imola, si iudex aliqua actis annotari omiserit, quæ postea partem probare oporteat, & in hoc expensas facere, quòd iudex illas parti resarcire obnoxius sit: quod dictum refert & multis argumentis [t] confirmat Felinus. Cæterùm quæ sit pœna iudicis iusticiam administrare negligentis, tractant alibi Bart. [u] & Felinus.

m. Iohan. Andreæ in speculo de sententiæ prolatione in prin.

n. vide text. cum glo. notatis in c. Abbate sanè: de senten. & re iud. lib. 6. & in c. 1. s. hoc tit.

o. Felin. hic. col. 22.

p. Notat. gloss. magna ad finem in can. vt veterum distinctio. 4. Abbas in c. cum ex literis de restitutio. in integrum. Bar. in l. Sempronius proculo. ff. de legat. 2. & Anchoranus cons. 234.

q. notat Hostiensis in c. sicut s. ne cler. vel. monac.

r. Facit cap. ad audientiam s. de rescriptis. vide etiam de hoc Paulum Castrensem in l. 2. C. de edendo. s. l. si quando. in fi. C. de testib. l. sancimus. in fin. C. de iudicijs.

s. Feli in c. tua nos j. de homicidio.

u. in l. fin. ff. de varijs & extraiudicialibus cognitio. & Felin in c. excommunicamus. §. moneantur j. de hæreticis.

dd Præ-

dd Præſumatur) †Hinc licet colligere, non creden- 119.
dum eſſe iudici ſuper proceſſu, niſi quatenus ex actis, aliiſue legitimis documentis conſtare poſſit. Hinc ſumta occaſione inquirunt hic vberrimè interpretes, an pro iuſtitia ſententiæ & rectitudine proceſſus præſumendum ſit? qua in re cùm diuerſis & ferè pugnantibus ſententijs reſponſum ſit, ego in ea varietate concluſionibus Abbatis inhærens, quid tenendum ſit, omiſſis ambagibus, breuiter referam. † Prima igitur Abbatis 120.
concluſio eſt: Quod appellatione pendente, non præſumatur pro ſententia, nec proceſſu, [x] ducto argumento à contrario, primùm per hunc textum: Deinde per cap. cum inter in fin ſ. de re iudica. Tertiò ea ratione, quia virtus ſententiæ extinguitur vel ſuſpenditur per appellationem, & ideò cui probationis onus in principali cauſa incubuit, idem in appellationis cauſa probare [y] obſtringitur. † Altera concluſio Abbatis eſt: pen- 121.
dente tempore ad appellandum, pro ſententia quidem præſumitur, non autem pro proceſſu. Verùm ſi priorem concluſionem infirmare poterimus, oſtendereque, quòd etiam pendente appellatione, tam pro ſententia, quam pro proceſſu præſumendum ſit, multò fortius idem dicendum erit, pendente tempore appellandi: ſic vtraq; concluſio corruet. videamus ergo de veritate prioris concluſionis. Hanc impugnat primùm Clementis III. [z] decretalis, vbi ſemper pro iudice præſumi ſcribitur, & tamen loquitur ibi textus: pendente appellatione. [a] Deinde huic concluſioni obſtat Innocentij III. decretalis, vbi pendente appellatione [b] præſumitur pro iudicibus tantiſper, donec per eum, qui prouocauit, doceatur contrarium. Tertiò in contrarium pugnat, [c] quòd iuriſconſultus ait, *ſi pupillus in cauſa inofficioſi teſtamenti obtineat ſententiam, aduerſus hæredem ab eadem appellantem, pendente appellatione alimenta danda eſſe pupillo*, & tamen iſte fauor non attenditur in principali cauſa: vnde fit conſequens, pro ſententia etiam pendente appellatione præſumi, ſicque ibidem Bald. & Caſtrenſis annotant. Quartò, pro iudice alibi præſumitur [d] & tamen ibi pendebat appellatio. Quintò & vltimò, contra Abbatis ſententiam pugnat etiam ratio, quia pro iudice præſumitur propter eius qualitatem, cùm communiter literati, vel certè prouidi ac honeſti ſint: [e] & alibi, iudicem virum bonum interpretatur iuriſconſultus. Si ergo ex qualitate perſonæ talis præſumptio oritur, non debet tolli per ſimplicem acceptilationis interpoſitionem. Huc accedat, [f] quòd alibi propter autoritatem iudiciariam pro ſententia præſumitur, omnia legitimè geſta fuiſſe, quod [g] Baldus procedere tradit, etſi iudex eſſet vir malus & (vt eius verbis vtar) Ribaldus. fundat enim ſe textus in autoritate iudiciaria. Idemque dicendum eſt ratione proceſſus, quod de ſententia diximus. quoniam vtrobique eadem ratio militat. † Huic 122.
ſententiæ non obſtant, quæ in contrarium ab Abbate expenduntur.

x. l. 1. in fin. ff. ad Turpyl. cap. venientes. ſ. de iureiurando.

y. Panor hic. Bulinus in cap. in præſentia. ſ. de renunciat.

z. tex. in cap. in præſentia. de renunciat.

a. vt gloſ. & Imola ibidem annotat.

b. cap. in noſtra. ſ. de procurator.

c. tex. in l. ſi inſtituta. §. de inofficioſo. ff. de inofficioſo teſtamento.

d. in cap. bonæ. 1. ſ. de electionib.

e. c. in noſtra. de procurator. cap. niſi eſſet. de præbendis & l. 1. ff. de officio prætorio.

f. textus in cap. ſicut quæ de re iudicata.

g. Baldus ibidem.

duntur. Primùm textus noster hîc in hisce verbis, (*ne pro ipsius præsumitur processu; &c.*) ista enim verba ad hanc referuntur constitutionem, horumque sensus est, non esse præsumendum pro processu, nisi quatenus in actis scriptum reperiatur, quia per inspectionem actorum negatiua probatur, & propter probationem contrariam excluditur præsumptio quæ pro processu erat [h]. Vnde si ex actis appareat, citationem vel consimilem solennitatem non interuenisse, pro sententia non præsumetur, sed si acta necdum sint exhibita, latamque constet sen-
123. tentiam, præsumendum pro ea & pro processu est. † Deinde non aduersatur huic assertioni, quòd appellatio suspendat vel extinguat sententiam, quia illud verum est, respectu executionis. appellatione enim pendente nihil innouari debet: per hoc autem non tollitur præsumtio, quæ tam pro iudice, quàm pro
124. sententia enata est, per suprà dicta. † Non obstat etiam, quòd in causa appellationis idem probare debeat, qui in causa principali tenebatur: nam nec per hoc tollitur, quin pro sententia præsumi debeat, licet onus probandi in aduersarium non transferatur [i]: vel illud obtinet, quando in principali causa non sat probatum fuerat, sola enim præsumtio ista, non potest fundare intentionem actoris, sed si probationes factæ sint, acta in dubio pro sententia interpretari [k] debent. Denique non impedit prædictum cap. cùm inter: quoniam ex eo argumentum a contrario sensu non rectè sumitur, respectu rei iudicatę, cùm ibi dicta sint separata, & in fine simpliciter dicatur, sententiam præsumi ritè
125. per omnia latam. † Tertia conclusio est: postquam sententia transiuit in rem iudicatam, pro sententia præsumitur respectu
126. iustitiæ & processus. † In rem autem iudicatam transire dicitur, quādo intra decendium, quod ad appellandum conceditur, non fuit [l] prouocatum. Et hæc præsumtio adeò efficax est, vt probatio in contrarium non [m] admittatur. quod tamen ita ve-
127. rum est, si sententia per se valeat, secus si ipso iure nulla sit: † ea enim non transit in rem iudicatam, nec pro illa præsumitur. Exempli gratia, vt si in sententia error contra ius scriptum expressus [n] sit, vel si notoriè de iniustitia sententiæ appareat [o]. No-
128. toria autem iniustitia est illa, quæ ex actis colligitur [p]: † quia acta faciunt notorium, [q] quod de illis actis intellige, in quibus iudicium fundatur, vt est citatio, litis contestatio, libellus: secus est in actis probatorijs, quibus non visis, non tamen sententia redditur nulla. Sunt & alia exempla nullitatis sententię, quæ apud Abbatem & Felinum hic reperire est. Habet porrò locum conclusio etiam in sententijs censuræ ecclesiasticæ, vt hic Decius contra glos. & Abbatem contendit. Nec obloquitur cap. sacro- inf. de senten. excommunicat. quia tametsi monitio in sententia excommunicationis necessaria sit, ex hoc tamen non con-
129. uincitur, pro ea non præsumi. † Quarta conclusio. si lata sit sentententia in qua citationes, litis contestationem, iusiurandum ob

I

h. *facit ad hoc textus in cap. vnico. ĩ. de litis contestat. & ibi Butrius.*

i. *Bald. dicit in d. cap. bonæ. vel secundum eundem Bald. in cap. causam quæ. j. de re iudicata*

k. *cap. in præsentia. j. de re iudicata.*

l. *glos. cap. non solum verbo innouata. de appel. lib. 6.*

m. *Imola hîc per tex. in c. cùm inter. ext. de sent. & re iudicat. & c. cùm dilecti. in fi. ĩ. de elect.*

n. *cap. 1. de re iudica. & ibi dicam l. 2. C. quando prouo. non est necessa.*

o. *cap. inter cæteras. inf. de rè iudic.*

p. *Angelus in l. si pars. ff. de inoffi. testam.*

q. *in cap. ex insinuatione. inf. de appella.*

dum ob calumniam vel alia huiusmodi acta præcessisse iudex attestetur, ita factum fuisse creditur in partis citatæ & non repugnantis detrimentum. Quod verum esse intelligitur, si talis sententia partibus præsentibus lata [r] sit: alias si in absentia alterutrius partis talis pronunciatio facta sit, parsue contradixerit, secus est, quia solennitates huiusmodi non censebuntur interuenisse [s]. Hanc autem conclusionem veram recipias, quando huiusmodi solennitates nominatim specificatæ sunt, secus si in genere dicatur, omnes solennitates requisitas intercessisse.
† Quinta conclusio: Sicut pro iustitia & rectitudine sententiæ 130.
iudicis præsumitur, ita pro sententia siue laudo arbitri eadem præsumtio locum habet, cùm hi ad instar iudicum iuris dispositioni obnoxij sint: in arbitratoris verò pronunciato cessat hæc præsumtio, cùm arbitramentum magis naturæ contractuum accedat, quàm iudiciorum, vnde transactio etiam dicitur [t]. Quod autem Abbas putat, hanc conclusionem non obtinere pendente reductione ad arbitrium boni viri, durum est, cùm & in iudice pendente appellatione præsumatur, reductioque sit quædam species appellationis [u]. † Sexta & vltima: Decretum 131.
in actu voluntariæ iurisdictionis, puta in venditione rei ecclesiasticæ vel minoris, præsumitur ex iusta vel vera causa interpositum, & quod omnes solennitates requisitæ in contractu interuenerint [x]. Quod verum intellige dummodò solennitates enunciatæ fuerint, & nominatim expressæ in instrumento decreti, aliàs [y] secus, vt rectè Baldus & Felinus prodidêre.

r. Dd. hic in penul. quæst. Bart. in l. 1. C. de relation. l. acta. de re iudicata. l. fin. ff. quando appellandum sit.

s. Innocentius, Abbas & communiter moderni. hic. Bart. in l. 1. C de fide instru & in l. sciendum ff. de verb. oblig.

t. glo. in Nouella vt differentes iudices. in princip. Alexand. consil. 119. in 2. volumine.

u. l. non distinguemus. §. cum quidam. ff. de arbitris.

x. Butrius hic & communiter. Dd. per tex. l ab ea parte. ff. de probat.

y Bald. in l. ex his. C. de milita. testa. & Felin. hic col. 9.

HONO-

HONORIVS TERTIVS ARchiepiſcopo Londe. & eius ſuffraganeis.

CAPVT XII.

Ad noſtram noueritis audientiam perueniſſe, quòd ſacerdotes & [a] clerici, Daciæ legi regni (per quam negatiua probatur) temere innitentes, à criminibus quæ probari teſtibus fide dignis poſſunt legitimè contra eos, reputantur inſontes, ſi ſe ſuper his purgare valeant, [b] quoquo modo: & infrà. Volentes igitur, vt [c] hæc peſtis contraria [d] omni iuri penitus extirpetur à clero: Mandamus quatenus in huiuſmodi probatione negatiue (dum tamen poſſit affirmatiua ex aduerſo probari) neminem audiatis.

Summæ rerum.

1. *Argumentum huius capituli.*
2. *Conſuetudo laicorum an ſeruanda in foro eccleſiæ.*
3. *Affirmatiua quandiu probari poteſt, non admittitur negatiua ad probandum.*
4. *Lex irrationabilis dicitur peſtis.*
5. *Statutum quo futuri delicti pœna remittitur non valet.*
6. *Purgatio per iuramentum eſt ſubſidiaria.*

1. † Panormitani epitome ſiue argumentum ad hanc decretalem nimis effuſum eſt ac generale, quia reus poteſt negatiuam docere, non obſtante legitima probatione aduerſus ipſum facta [a]. Quare ſecundum Decium hoc includit præſens cap. ſi legitime probari poteſt, reum deliquiſſe, non valet conſuetudo, quòd ad liberandum eum aliqualis purgatio admittatur.

a. c. ex tenor. ǁ de teſti. & per glo. in cap. clerici. 81. diſtinct.

2. a Et clerici) † Hinc notat Butrius à contrario ſenſu, conſuetudinem ſiue legem laicorum videri eſſe ſeruandam in foro eccleſiæ, dummodo alias ratione ſubnixa ſit, quod Abb. non recipit [b]. Itaque ex ſententia Imolæ dicendum eſt, hanc conſuetudi-

b. per tex in cap. eccleſia S. Mariæ. de conſtit.

ſerenda ſit. † Primùm enim iudicium à citatione initium du- 45.
cere, vulgo Canoniſtæ tradunt, idemque [e] Accurſius voluit, &
maior [f] interpretum pars probant: licet pleriq́ue in eam quo-
que ſententiam iuerint, cauſam quidem appellationis a citati-
one exordium [g] capere: in primaria verò cauſa ſiue prima in-
ſtantia (vt vocant) a litis conteſtatione iudicium [h] incipere.
Hinc in legibus iudicium dicitur acceptum, vbi lis iam conte-
ſtata eſt, a qua etiam prima cauſæ inſtantia exordium [i] capit.
† nam quæ ante litem cõteſtatam geruntur in iudicio, dicuntur 46.
præparationes ad iudicium accipiendum, & veluti proœmia.
Vnde & Iuſtinianus [k] alibi citationem non iudicij initium
eſſe ait, ſed actionum inſtituendarum. † Per ἀκυρολογίαν tamen, 47.
id eſt, impropriam loquendi rationem, iudicium etiam dicitur
ceptum per citationem, antequam lis conteſtata eſt. ſicut in iu-
dicio facta cõfeſſio eſſe dicitur, etiamſi in initio ſtatim facta [l] ſit.
Et hoc argumento propugnari poterit cõmunis ſententia, quòd
a citatione [m] iudicium incipiat. † Porro ea quoq; ratione cita- 48.
tio actis inſerenda eſt, quia multi ſunt inſignes effectus, qui ex
conſcriptione citationis eò facilius probari poſſunt. Etenim ea
præſcriptionem 30 annorum [n] interrumpit, iuriſdictionemq́ue
iudicis [o] perpetuat. Quare & is iudex anteuertiſſe, vel alteri-
us iuriſdictionem præueniſſe dicitur, qui prior in ius [p] vocauit.
Sunt & alij plures effectus citationis, quos Doctores [q] alibi di-
ſcutiunt. † Scribit etiam [r] Bartolus, citationem de ſubſtantia 49.
iudicij eſſe: itaq; nulla ratione in actis omittenda eſt: † ſubditq́; 50.
[ſ] Abbas, omnia quæ fiunt in præiudicium abſentium ſine cita-
tione, nullius eſſe [t] roboris. Quod adeò verum eſt, vt ſententia
etiam in fauorem abſentis lata (excepta ſola criminali cauſa)
[u] inualida ſit. nec poſſit etiam poteſtas pleniſſimi iuris abſque
citatione in cognoſcenda cauſa procedere: † quia naturalis ra- 51.
tio [x] eam fieri iubet. Nam cùm defenſio, quæ fit extra iudicium
tuendi corporis cauſa, ſit iuris [y] naturalis: multò magis ea de-
bet etiam huius iuris cenſeri, quâ quis pro conſeruatione ſui
iuris ad conteſtandam ſuam innocentiam, legitimo iudicio ad
defendendũ admittitur. † Cæterùm cùm citatio tres partes ha- 52.
bere dicatur, vel tria extrema requirat, commiſſionẽ ſiue man-
datum iudicis, executionem nuncij, & relationem citationis
[z] factæ: cautum oportet eſſe actorũ conſcriptorem, vt in his &
mandatum citationis, & relationem nuncij diligenter annotet,
vt extent horum in actis teſtimonia. Sola enim relationis anno-
tatio non ſufficeret, nec ex ea præſumeretur mandatum iudicis
[a] præceſſiſſe. † Quod autem gloſſ. nonnihil de nuncij relatione 53.
adijcit, an illi fides adhibenda ſit, ſi ſe aliquem in ius vocaſſe aſ-
ſerat, variè diſputatum eſt à [b] Doctoribus. Pro conciliatione
diſtinguendum videtur, quòd in dubio nuncio ſe citaſſe refe-
renti credendũ ſit, niſi qualitas perſonæ aliud ſuadeat: quod vn-
de colligi poſſit, iudicantis arbitrio relinquitur. Quam-

e. in rub. ff. de in ius voc.
f. in l. more. & l. ſeq. ff. de iuriſdic. om iud.
g. l. vlt. §. illud. C. de tempo. appel.
h. l. amplius. ff. rem ra. hab. & l. 1. C. de lit. conte.
i. l. properandum. C. de iudi.
k. §. vlt. Inſt. de pœ teme. litig.
l. l. ſi defenſor. ff. de inter. actio.
m c. gratum. & ibi glo. ĩ de offi. dele.
n. l. vlt. C. de anna. excep.
o. d. c. gratum. ĩ de offi. deleg.
p. l. vbi cœptum ff. de iudi. Doct. in c. propoſuiſti. ĩ. de foro compe.
q. in locis iã allegatis.
r. in l. prolata. C. de ſent. & interlo. om iudi. ſ. hic.
t. c. omnia. c. caueant. 4. quæſt. 3. ſa. tex. in l. 1. §. itẽ cũ ex edicto. ff. quæ ſen. ſi. ap. reſci. & l. de vnoquoq. in prin ff. de re iud et cle. paſtoralis. eo. tit.
u. glo. & Bal in l. ea quæ C. quo. & quan iud. l. furioſo. ibi Dd. ff. de re iudi.
x. Bart. l. filiusfa. ff. de dona.
y. l. vt vim. ff. de iuſti. & iu.
z Io. And. in c. Romana. §. contrahentes. de ſo. comp. li. 6. & Bal in l fin. C. de ſer. Felin in c. gratũ. col. 3. ĩ de offi deleg.
a. Dd. in c. 1. ĩ. de iudi. & l. ſciendum. ff. de ver oblig.
b. vt hic apud Pano. Bart. in l 1. §. cura. ff de offi. præ. & Iaſ. in § quadrupli. col. 3. & 4. Inſt. de actio. Item Specu. plenè in tit. de citati. § ſequitur. verſ. ſed nunquid. & ibi Io. And. in addit.

Quamuis autem fides præstetur nuncio in his, quæ explicitè refert, non tamen præsumitur pro his, quæ alias ipse dicit. Vnde cùm citatio in subsidium ad domum denunciari deberet, si vocandus non reperiretur: etsi nuncius referat, se ad domum citasse, non tamen præsumitur, id eum fecisse in subsidium, nisi hoc nominatim dicat. quia licet pro verbis iudicis præsumatur, quatenus natura verborum est apta comprehendere, secus tamen est in verbis [c] nuncij. Itaque consulit Bartolus, eo casu relationem nuncij aliquantò laxius actis inscribendam esse, ita quòd in ea omnia prædicta includantur.

[c] Bar. l. 4. § prætor ait. ff. de dam. inf.

54. k Dilationes) † Nam & hæ actis attexendæ sunt, partim vt sciatur, quantum temporis vnaquæque contineat, si fortè postea negaretur: partim vt constet, quando quis puniri possit vt contumax. Neque enim debet quis vel excommunicationis, vel missionis in bonorum possessionem sustinere pœnam, nisi trinis, vel vno peremptorio edicto euocatus [d] non ve-
55. nerit. † In expensis tamen factis per alteram partem condemnari potest is, qui ad primam citationem contumax extitit, vt
56. rectè hic gloss. voluit, idemque Bartolus [e] alibi probat. † Quod verò gloss. censet, etiam ea ratione dilationes actis inscribendas esse, vt sciri possit, peremptoria illa fuerit, an non, quia prima non nisi ex causa peremptoria [f] esse debeat: in hoc secundum Abba. dupliciter fallitur: tum quia cap. [g] quo nititur, de dilatione citatoria mentionem fecit, quæ datur in ius vocato ad veniendum in iudicium: textus verò noster de deliberatoria, vel probatoria loquitur. tùm quia citatoria dilatio etiam sine causa peremptoria esse potest, dummodò non nimium [h] coarctetur: deliberatoria verò vel probatoria semper peremptoria est sine alia qualibet causa, [i] etsi non exprimatur.

[d] d. glo. hi & glo. in l. si finita. § Iulianus ff. de dam. inf.
[e] in l. sancimus. C de iudi. & auth. qui semel. C quo & q. iud.
[f] f. 1. 5. de dilat.
[g] g. d. c. 1.
[h] b. fic. g. d. c. 1. intelligitur.
[i] i. l. vlt. ff. de feri. Panor. c. 2. s. de dilat.

57. l Recusationes) † Sæpenumero accidere solet, vt iudices, ad quos trahimur litigaturi, nobis ex aliqua legitima causa suspecti esse videantur: itaque vt iudicia absque omni suspicione procedant, permittitur legibus, vt qui iudicem sibi parùm propitium suspicatur, eum recusare possit. Et de huius-
58. modi recusationibus textus hic loquitur. † Quod ideò constitutum esse gloss. hic ait, vt ex tali recusationis annotatione iudicari possit, processus iudicij constiterit, an minus. quoniam proposita recusatione, iudex non debet procedere in principali causa, & si processum fecerit, cassabitur, quicquid post inter-
59. positam appellationem gestum fuerit. † Sentit ergo gloss. post propositam exceptionem habitum processum valere, donec prouocationis auxilio eius ius eleuetur: Id quod Inno. [k] Cardi. [l] Baldus & [m] Angelus quoque prodidêre. Alij tamen contrà sentiunt, recusationem scilicet non secus, atque ipsam appellationem adeo iudicis suspecti autoritatem cohibere, vt etiam quæ post propositam recusationē egerit, inualida & nullius

[k] k. vterq. in c. cùm speciali. / de appell.
[l] l. in l. 1. C. si qua. præ pot.
[m] m l. quia poterat. ff. ad Trebell.

momenti esse debeant, quasi ab eo, cui nulla esset iurisdictio, gesta. Quæ sententia rationem habere videtur, & vero magis consona esse. Nam si humana negotia eius iudicium refugiunt, de cuius dexteritate ac fide subdubitamus vel natura monente, valde absurdum esset hoc recipere, quod suspectæ fidei insimulatus gessit, legibus etiam ipsis [n] refragantibus, quæ omnes lites sine vlla suspicione procedere volunt. † Sed & ea ratione a- 60.
ctis inserenda videtur recusatio, vt adparere possit, idoneo tempore ea facta sit, an minus. † In tempore autem fit recusatio, si 61.
ante litis contestationem opponatur: quod regulare est: intraque viginti dies post oblatum libellum fieri debet, cùm in hoc exceptioni incompetentis iudicis coæquari soleat, adeò vt etiam omnium dilatoriarum prima esse debeat, ne per alterius exceptionis obiectionem in iudicem consensisse videare, [o] & porro ipsum recusare non valeas. † Potest tamen & post litem con- 62.
testatam recusatio in quacunque iudicij parte opponi non passim, sed tum demum, quando causa suspicionis inter litigantes fuerit orta, vt quæ antè non potuit tractari, quam esse cœpisset, & animus iudicis æquè posset nocere, atque statim ab exordio litis, cùm sententia ab eo veniat expectanda. † Quod au- 63.
tem gloss. ex textu patére ait, recusationem iudicis in scripto proponendam esse: in se quidem verum [p] est, sed tamen ex textu hic ineptè colligitur, cùm in eo solum præcipiatur, vt acta in scripturã redigantur per notarium causæ, nec de litigatoribus, an & quando illi scripto aliquid offerre debeant, quicquam dicatur. Reliqua de recusationibus, maxime quæ sint causæ iustæ recusandi iudicem, siue ordinarium, siue delegatum, non est opus huc congerere, cùm [q] suis locis plenè discussa reperiantur.

m Exceptiones) Si quas in ius vocati obiecerunt, quia 64.
fortè iudicem ratione suspitionis recusare nõ poterant, ideò ad alias exceptiones confugiunt. † Tales ergo exceptiones actis inserendas esse per notarium causæ, hic textus probat. Porrò quod de exceptionibus hic dicitur, hoc idem statuendum est de replicationibus, duplicationibus [r], triplicationibus, &c. quia & hæ 65.
exceptiones [s] dicuntur. † Quod autẽ gloss. censet, exceptiones etiam in scriptis porrigendas esse iudici, cõmuni Dd. calculo reprobatur. possunt enim sine scriptura proponi, satisq; est, verbo eas corã iudice [t] explicari. † excepta sola querela nõ numeratæ 66.
dotis, quam in scriptis fieri leges statuunt ea ratione, quia naturam libelli habet, cum per eam interrũpatur [u] præscriptio. Nec obstat, quod Lanfrancus ad firmandam priorem sententiam adfert similitudinem de actore ad reũ: quòd sicut actor in scriptis libellum producere obnoxius sit, ita & reus suam exceptionem scripto comprehendere obligetur, quoniam actor & reus à pari [x] procedant, reusq; excipiendo [y] fiat actor. † Hæc enim simi- 67.
litudo non recipitur, si diuersa subsit ratio: quemadmodum hoc in casu videtur, quia causa rei semper fauorabilior [z] est.

† Vnde

n. glo. c. quod suspecti. 3 q. 5 gl. c. quoties episcopus. 2. q. 6. glo. l. apertissimi. verbo, executore C. de iudi. Bar. l. quia poterat ff. ad Trebel. Alex. l. solet. de iurisdic. & d. l. quia poterat.

o. tex. d. l. apertissimi. & auth. offeratur. C. de lit. conte. & d. c. cùm speciali Inno. c. inter monasterium. de re iudi. Bar. l. quidam consulebant ff. eo. Bal. l. vlt. C. de iudi.

p. per d. l. apertissimi.

q. apud Specul. tit. de offi. dele. §. superest. Aufre in trac. de recus. Maran. in specu. iud. par. 6 tit. de oppel. vbi 40. casus refert, ob quas iudex recusari potest. Dd. communiter in d. l. apertiss. Ang. in §. præterea. nu. 9. Inst. de except.

r. l. 2. ff. de except. l. cùm de indebito. ff. de probat.

s. l. scire oportet. §. consequens vers. scire autem. & §. seq. ff. de excus. tut.

t. auth. hanc autem querelam ibi Bal. & Cy. C. de non nu. pe. Bar. l. 1. ff. de excep.

u. c. 1. ff. de lib. obla. glo. auth. offeratur. C. de lit. conte.

x. l. vlt. C. de fruc. & li. expen. c. non debet. de reg. iu. lib. 6.

y. l. in exceptionib. ff. de probat.

z. l. fauorabiliores. ff. de reg. iu.

68. † Vnde fit quoque, quòd reo diuersas, atq; adeò pugnantes in-
uicem exceptiones obijcere [a] liceat: cùm actor cõtraria allegans
[b] repellatur. Nec verum est, quòd iura actorem & reum æqui-
parent, sed volunt non licere actori, quod reo non permittitur:
ne scilicet actor sit melioris conditionis, quàm reus. econtrà
69. verò multa conceduntur reo, quæ actori [c] denegantur. † Quòd
autem reus actoris vicem in excipiendo sustineat, non absolutè,
sed respectiuè verum est. Sic enim iurisconsultus, *in exceptioni-
bus*, inquit, *dicendum est, reum partibus actoris fungi oportere, ipsumq;
exceptionem velut intentionem implere:* hoc est, sicut actor inten-
tionem suam probare debet, ita reus exceptionem: absolutè
70. verò reus non videtur actor. † Cæterùm quòd gloss. amplius
colligit, recusationem propriè exceptionis appellatione non
contineri, idque obseruandum monet Abbas, propter statuta
imponentia pœnam contra excipientes: quia recusationem
proponens, à tali pœna immunis existat. Verùm hoc ex præ-
senti textu non videtur colligi. Primùm enim recusationis fit
mentio: deinde exceptionum in genere, vt & aliæ species ex-
ceptionum includerentur. Sed argumentum bene procederet,
si prius de exceptione in genere meminisset textus, & postea de
71. [e] recusationibus. † Quod autem recusatio sit quoque exce-
ptio, multis legibus [f] comprobatur: nec desunt [g] etiam, qui
in statuto de exceptionibus loquente recusationem includi
existiment: quod tamen [h] Decius impugnat, aitque tale statu-
tum de recusatione non esse intelligendum: non quia recusa-
tio non sit species exceptionis, sed ea ratione, quia pergraue, ac
velut contra naturam esset, corã iudice suspecto [i] litigare. Sed
nec statuto videtur recusandi ius siue facultatem tolli posse,
72. cùm id nec princeps [k] possit. † Et hæc sententia tanquam sani-
or amplectenda est. Nec aduersatur, quòd respecta sermonis
proprietate in tali statuto generaliter loquente recusatio tan-
quam species continetur: quia mentem legislatoris longè ali-
am fuisse, ex suprascriptis rationibus iudicari potest.

n Petitiones) Scilicet ipsorum agentium, qui alios in
iudicio conuenire intendunt: nam & horum petitiones actis
73. adscribendæ sunt, vt hinc patet. † Quod autem glos. scribit li-
bellum actoris porrigendum esse in scriptis: ex hoc loco non
colligitur, cùm hic de notarij causæ scriptura tantùm agatur: in
se tamen verum est, quod glos. asserit, petitionẽ scilicet, siue li-
bellum actoris in scripto offerendum esse: partim vt iudex
74. possit iuxta formam petitionis concipere sententiam, † cùm sen-
tentia conformis libello esse debeat, nec aliud continere, quàm
75. fuit [l] petitum. † Partim etiam vt reus conuentus scire possit,
an cedere vel contendere debeat. Neque enim cum eo vnquam
potest esse lis, qui nesciat, quid ab eo petitum sit. † Quanquam
autem iura Canonica videntur indiscriminatim exigere in o-
mnibus causis tractandis, vt actio per libellum [m] exponatur iu-
dici:

a l. nemo. ff. de excep. c. nullus pluribus. de regu. lib 6. Inno. c. venerabilis. ĩ de excep. & Lanfran. hic.
b. l. 1. C. de furt.
c. atq; ita intelligendum est d. c. non debet.
d. l. in exceptionibus. ff. de probat.
e. iuxta Deci. hic.
f l. fin. in C. de excep. l. præscriptione. C. si con. ius vel vti. pu
g. Moderni. in l. 2. ff. de excep.
h. hic.
i. l. apertissimi. C. de iudi. c. secundò requiris. ĩ. de appel.
k. glo. in c. ad hæc. ĩ. de rescrip.
l. l. vt fundus. ff. com. diui. l. vlt. C. de fid. lib. §. curare. vbi latè dixi Inst. de actio.
m. c. 1. ibi Dd. de lib. obla. ĩ.

dici: tamen eadem iura permittunt, vt in causis, quæ de plano cognoscuntur,& quæ leuis sunt momenti, quæq; notoriæ sunt, & in multis alijs [n] casibus, sufficiat intentionem suam apud acta explicare, quam tamen deinde notarium conscribere oportet, vt constet iudici, quatenus de ea concipienda sit sententia [o]. † Ex prædictis conficitur, [p] libelli oblationem de substantia iudicij esse: qua in re licet varie a Dd. disputatum sit,[q] hæc tamen videtur verior opinio, quòd sit de substantia, nec possit huic vllo modo, inuito iudice, renunciari a partibus, expressè vel tacite, quod ex nouella constit. [r] facilè comprobari potest, quæ libellum in scriptis offerendum esse innuit, sicq; certã formam præscribit producendi ius suũ in iudiciũ, inualidatq; actum, si forma non sit seruata. Cum itaq; forma a lege tradita sit, huic per consensum partium derogari non potest, nec etiam renunciari [s]. Præterea libellus est materia, ex qua formari oportet sententiam: desinente ergo materia, materiatum, hoc est, sententiam deficere necesse est [t]. non enim sententia concipi potest sine libello, quia forma nequit esse sine materia: meritò ergo libelli oblationi renunciari non potest [u]. 77.

o Responsiones) † Quæ ea ratione in actorum scripturam redigendæ sunt, vt appareat, litis contestationem esse factam, qua omissa totus progressus iudicij nullus efficietur [x]. 78.
† Est autem litis contestatio, dissensio illa litigantium, qua hinc inde alter contra alterius intentionem, in principali causa perseuerare statuit, eo tamen animo vterque, quod velit audire sententiam iudicis. hic enim finis litis contestationis est, vt partium voluntate, causa subijciatur iudicis cognitioni. † Et litis contestatio in causis tractandis summè necessaria est, cum sine ea liquere non possit, quæ sit inter ipsos litigantes de principali negotio controuersia. Nisi enim ipsi perspicuè testentur, quid vtrinq; contendant aut negent, nihil certi poterit iudex statuere, qua in re controuersia præcipuè versetur. Vnde etiam litis contestationem plerique dictam aiunt, à contrariã contestatione litigantium in ea causa, in qua lis mota est. 79. 80.

p Interrogationes) De quibus interrogationibus hîc loquatur, dubitari consueuit [y]. † Glossa dupliciter respondet. Primò intelligendo textum de positionibus, quas facit actor, vt super his aduersarij confessionem expetat, sicq; probandi onere releuetur. [z] Positiones enim vim probationum obtinent, sequente respõsione aduersarij: [a] vnde responsiones pro positionibus exponit. † Summopere autem cauendũ est, ne positiones sint impertinentes, aut alienæ à probationibus eius quod propositum est, nam tali positioni aduersarius non magis, quàm ad ineptum libellũ respondere cogitur: quinimò non meretur dici positio, quod a causa siue intentione actoris alienum est, cùm positio sit alicuius particularis rei ad causam pertinentis assertio [b]. † Porro vt quis aptas positiones faciat, oportet eum tenere cuiusq; 81. 82. 83.

n. quos recenset Specula. in tit. de libel. oblat. §. nunc dicendum.
o De hoc vide glos. singularẽ in clementina dispendiosum. de iudicijs & Bald. in auth. offeratur. C. de litis contest.
p. secundum glos.
q. vt apud Bart. extat in d. auth offeratur.
r. d. auth. offeratur.
s. iuxta Bart in l. nemo potest. ff. d. leg 1. eundem in l. 1. ff. de vsuca. & l. Aquilius Regulus. ff de donat.
t. l. qui res. §. Aream. ff de solutio.
u. Et hanc sentiã probat Lanfrancus hic Inno. Hostiensis & glos. in c. 1. de libelli obla. Bald. in d. auth. offeratur, & Iohan. Andr. in clemen. sæpe. de verb. signif.
x. iuxta c. 1. & quæ ibi notan. de litis contestatione.
y. glos. hic.
z. iuxta glos in c. post præstitũ. de confessis lib. 6.
a. §. vlt. in Nouel. de his qui ingrediuntur ad appellandum.
b. auth Bar. in l 2. §. quod obseruari. C. de iureiurando propter cal. dan.

re cuiusq; actionis causam & modos,quibus ea cõstituitur:verbi gratia: Si realem actionem aduersus aliquem intendere velis, necesse vt ponas, quo titulo, qua traditione, aut præscriptione dominium rei,quam petis,sis adeptus: quia dominium causa est realis actionis: sin vero personali actione vtaris,ponere te oportet, ex quo cõtractu aut delicto, cõpetere tibi actionẽ cõtendas, cum contractus aut delictum, mediante obligatione, actionẽ in personã producant. iam si ea omnia,quę sic proponis,reus conuentus fateatur, sua mox confessione conuictus habebitur, & à iudice rectè postulabitur, vt in causa pronunciet. per confessionem enim res fit notoria,[c] nec vllę sunt partes iudicis in confes-
84. sum, quàm vt condemnet [d]. † Sin autẽ omnia neget, probare actorem illa oportet, si obtinere velit, itaq; rectè fecerit, si dilationem ad probandum postulet. Idem faciendũ illi est, si aliqua tantùm in positionibus adducta negauerit aduersarius: nam & isto casu facienda erit probatio, si ex illis quæ confessus est,non satis constet iudici de facto proposito. Quando verò & quomo-
85. do faciẽdę sint positiones [e], alibi tractatur.†Cęterùm huiusmodi positiones penitus incognitæ fuerunt veteribus, sed hi ipsam actionis vim & potestatẽ simpliciter scripto comprehendebant [f] solenniter. Deinde quatenus ad probationem ab aduersario faciendam attinebat, vtebantur primùm interrogatorijs actionibus, postea easdẽ interrogationes officio iudicis [f] expediebant: idq; obseruatũ fuit, donec tractu temporis ad augendas causarum probationes, positionũ modus paulatim admissus est in iu-
86. dicijs, vt eò maior probandæ veritatis via aperiretur [g]. † Porrò glossa secundò intelligit textũ de interrogationibus,quę à iudice fieri solent ex officio.nõ enim solùm à parte quæritur confessio partis,sed & à iudice: nam iudex vbicunq; æquitas cum mouerit, interrogare partẽ de eo potest,cuius notitia ad iustã decisionẽ causæ pertinere possit, [h] & est eius hac in re tam plena potestas, vt de eo, quod ad causæ noticiam & veritatẽ facere videtur, etiam postquam in causa à partibus conclusum est,interro-
87. gare possit [i]. † Ex prædictis colligitur, positionẽ etiam interrogationis nomine venire, quod verum est, largè sumpto vocabulo interrogationis. propriè enim differunt inter se interrogatio & positio:quia positiones assertiuè concipiũtur,adeo vt ponens confiteri videatur contenta in positione [k]: sed interrogationes fiunt interrogatiuè,& interrogãs non censetur fateri, quod pro statutis notandũ esse Abbas hic admonet,idemq; [l] Bart. probat, asserens statutũ quo cauetur, vt nõ respõdens positionib' ꝓ cõ-
88. fesso habeatur,in interrogationib' cessare [m]. † Secũdò differũt, quia positiones fiunt à parte,[n] interrogationes verò à iudice [o].
89. q Confessiones) †Vt si quid fateatur aduersarius in iudicio, dum interrogatur à iudice ex officio aliqua de re,vel respondendo positionibus actoris. sicut enim negatio actis inserenda est,si facta sit ab aduersario: ita & tales cõfessiones adscri-

c. c. fin de cohabi. cleri. & mulie.
d. l. perinde. §. notandũ. ff. ad l. Aquil.
e. glos circa cap statuimus. de confessis in 6. & de impertinentibus tractat Bar. in l si duo patroni. §. idem Iulianus. ff. de iureiu.
f. sic loquitur titulus in ff de interrogatorijs action.
g argu. l. serui. ff de testibus. & generaliter in principio. C de reb. cred. cum similibus.
h. l. vbicunq. ff. de interroga. action.
i. iuxta glos. hic & glos. in c. 2 in verbo, iudicis. de officio iudicis.
k c. cùm in positionibus. de iureiu c. 2. de testib. in 6.
l. Bart. in l 2. § quod obseruari. C de iureiu propter calumniam. & Castrensis consil. 296.
m Idem Bald. in l. sicut. in fine. C de repudianda hæred & Abbas in c. fin. 5. de confessis.
n. c. 1. de confessis in 6. & clement. sæpe. de ver. signifi.
o. l. 1. ff. de interrogatorijs actionib. & glos in d. c. 1 su. de confessis.

bere actis oportet, vt sic rectè iudici de iuribus partium & statu causæ constare possit. † Cæterum si reus cõuentus nec fateatur, 90.
nec neget, sed taceat, & nolit ad interrogata respondere, eius taciturnitatem actis pariter attexendam esse, gloss. rectè censet, o quoniam pro confessione habetur: quod verum est, si confessio in tacentis præiudicium vergat, secus si illi prosit: quia taciturnitas eã specie pro negatione habebitur. Nã etsi aduersarius ad positiones actoris non respondeat, pro confesso habetur, si confessio illi noceat, aliàs p pro negante: gloss. tamen alibi r annotat quasdam causas, propter quas aliquis liberatur a necessitate respondendi. † Neque vero statim cuique sua confessio no- 91.
cet, etiamsi ad positiones respondeat, sed multa sunt, quæ tam in personis respondentibus, quàm in ipsis rebus de quibus respondetur, desiderantur, vt confessio facta teneat: quæ verò ea sint, annotant alibi glossæ, s quæ possunt hac in re vice longi cõmentarij esse. Vbi autem illis omnibus interuenientibus, quæ ad solidam confessionem requiruntur, confessio facta est, non potest ea reuocari, nisi t quatenus ostendi possit manifestè, in facto à confitente erratum esse. † Nam qui errat non fatetur, 92.
nisi ius ignorauerit.

r Testium depositiones) † Quę actis inscribi debent, 93.
vt sic sciri possit, an huiusmodi depositiones legitimo modo factæ sint, an minus. Testium autem depositio potissimum ex duobus constituitur, videlicet ex dicto testis, & ex iuramento eiusdem, nec vnũ valet sine altero u. † Possunt tamen partes renunciare iuramento testium, ita vt simplici horum testificationi stetur: x quod ideò permissum videtur, quia testis iuramentum in 94.
fauorem partium introductum est, vt dicat veritatem: huic ergo fauori renunciari poterit. † Debet autem notarius causæ in annotatione depositionũ cautus esse, vt scribere non omittat, quo 95.
die, quo loco, coram quibus, & sub qua forma iuratum sit à testibus. † Iurare autem debent testes, se veritatem in tota causa 96.
pro vtraq; parte dicturos, y & tale iusiurandum, ipsam depositionem præcedere debet, vel in continenti subsequi. nam si ex interuallo præstitum sit, testimonium erit infirmum z. † Deinde 97.
citari debet is, aduersus quem producuntur testes, vt iuramento testium intersit, aliàs depositio non valet: a imò si citatus sit aduersarius, vt iurare testes videat, & cùm iurarẽt testes neuter litigantium præsens fuerit, testimonium iure nullum b erit: & scribit c Fulgosius, cùm ageret iudicem, se hac vna ratione ferè mille processus irritasse. † Diem quoq; præstiti iurisiurandi, & 98.
locum consignandum esse diximus, vt cõstare possit, an iuratum sit à testibus die feriato: tali enim die iuramentum præstitum est inutile, licet examinatio fieri possit d. Item iuramentum à teste alibi, quàm in loco iudicij factum, nullas vires obtinet, quia testes in loco iudicij iurare debent, e ducto argumento de loco ad tempus, quod in iure valet f.

o gloss. hic

p cap si post de confessis. lib. 6.

r. ibidem.

s glo l. vnicæ C de confessis & glos. c. ex parte. supra de confessis.

t. l. 2. ff de confes. l. error. C. de iur & fa ignorantia & ibi glo porrò de reuocatione confessionũ vide glo. in l. de ætate. §. vlt. ff. de interrogatorijs action.

u vt in cap. fraternitatis. j. de testib. l. iurisiurãdi. C. eo. tit.

x. cap. in tuis. j. de testibus glo. in. l. 1. ff. de ferijs.

y. iuxta Bal. in l. presbyteri. C. de epis & cler. non attento vel amore, odio aut liuore. auth sed iudex. C. dicto tit.

z. l. iurisiurandi & ibi Bald. C de testib. & d. cap. fraternitatis. j. eod.

a. c. 2. j. de testib. l. iudices. C. de fide instrumentorum & l. si quando C de testib.

b d. l si quando.

c. Fulgosius in l. 1. C quomodo & quando iudex sent profer. deb.

d. glos. in clemen. iudices de officio deleg.

e. l. 3. §. Sabino & ibi glo. de testi.

f Iuxta notata in l. uinum ff. si certum petatur.

99. (Instrumentorum productiones) † Rectè dicitur in textu, *instrumentorum productiones*, quia productio instrumenti de actis est: ad iudicij enim naturam pertinet. ipsum verò instrumentũ, seu contractus tenor non est: [e] qua ratione Baldus [f] productionem quidem exceptionis ex actis esse,
100. ipsam vero exceptionem non esse, arbitratus est. † Quamuis ergo instrumenta producta semper in iudicio reperiantur, tamen actis annotanda est eorum productio, vt constare possit
101. iudici, an ea tempore competenti facta sit. † Nam postquam semel in casu conclusum est, instrumenta amplius produci non possunt [g]. Ab hac tamen sententia Abbas hic recedit, existimans, & si post cõclusionem in causa iudex productionem instrumentorum admittat, probationem valere, quia sic cõclusionem prius factã tacitè reuocare [h] videtur, & ita olim in Rota [i] decisum fuisse, idemq; tenẽt [k] Butrius & Imola: ex quorũ dictis duas col-
102. lige regulas. Prima: † Admissio productionis instrumentorum post conclusionem in causa facta, si ex iusta causa fiat, etiam par-
103. te aduersa contradicente, [l] valet. † Altera: Admissio productionis instrumentorum facta à iudice sine causa, parte præsente & non contradicente, valida est, licet sit conclusum in causa,
104. secus si pars contradixit. † Quærunt etiam hic Doctores, an sufficiat coram notario producere instrumenta, vel opus sit id coram iudice fieri? & [m] apud notarium id fieri satis esse, maximè cùm in instrumentis non subsit timor subornationis, nec de præiudicio partis aduersæ, in tali productione agatur, [n] Panormitanus ait. Frequentius tamen in diuersam sententiam itum est, nempe necesse esse, vt talis productio coram iudice [o] fiat: quam & ipse de iure veriorem esse puto. Primum, quia officium notarij est, scribere ea, quæ coram iudice expediuntur, non autem recipere instrumenta, ideoque fines mandati sunt
105. custodiendi [p]. † Hinc scribit [q] Bald. quòd Tabellio non possit recipere vllam productionem, nisi iudex sit præsens [r]. Deinde quia pro regula traditur, probationes ipsi iudici faciendas esse, [s] constatque instrumenta modum probandi esse [t]. Deniq; quia in tali productione requiritur causæ cognitio, cùm produci instrumenta debeant, parte præsente, vel vocata ad instar rece-
106. ptionis testium [u]. † Nec aduersatur §. super his. in l. eos C. de appel. quoniam ibi duntaxat scribitur, instrumenta penes notarium relinquenda esse, putà, vt exempla horum siue copias scribere possit, non autem probatur, quod coram solo
107. notario produci queant [x]. † Prædicta tamen sententia sic temperanda est, vt non obtineat, si talis productio coram notario facta esset, parte præsente nec contradicente, [y] vt si notarius nominatim destinatus esset ad scripturas recipiendas, quæ producerentur, aut iudex commisisset illi, vt instrumenta reciperet [z]. Sic plerisq, in consistorijs etiam hodiè consuetudine obseruari constat.

e c. cum in iure. de offi. deleg. vbi Inno. & Abbas.
f. in l. ne causas. C. de app.
g. secundum glos. hic. per c. cùm dilectus. de fide instrum.
h. per not. in cap. ex parte . de appellat.
i in tit. de testib. decis. 1. in antiquis.
k. in cap. audiuis. de procurat.
l. tex. in cap. pastoralis. in fi. ex. de causa possessio. & proprie.
m. in verbo dilationes.
n. per tex. l. eos. §. super his. & ibi Bar. C. de appellat.
o. Hostiensis, Butrius, Imola, Feli. & moderni hic & Dd. in §. Iulianus.
p. l. diligenter. ff. mandati.
q in l. 2. in prin. C de edendo.
r. tex. in l. adoptio. C de adoptionib.
s. l. 50 in fi. ff. de probat.
t. vt ff. per tot. de fide instrumentorum & ff. & C. eodem.
u. l. iudices C. de fide instrum. & l. si quando C. de testib.
x. d § super his.
y. vt Imola tradit in l. si finita §. notarius. ff de damno infecto.
z. iuxta notata per glos. in l. si quis signatoribus. ad finem. C. quando testamenta aperiantur. & per Feli. hic.

Inter-

t Interlocutiones) † Allegat glossa differentiam inter 108.
sententiam interlocutoriam & diffinitiuam, videlicet quòd hæc
non mereatur habere nomen sententiæ, nisi in scriptis prolata
y sit: illa verò scripturam non requirat. Dicitur autem inter-
locutoria sententia, quæ inter principium & finem causæ super
incidentibus quæstionibus z fertur, veluti de libello exhibendo
vel corrigendo, vel dilatione danda aut deneganda, vel a simi-
libus. Et hanc duplicem esse tradunt: nam quædam interlo-
cutio fit super emergentibus quæstionibus, quæ ordinem iudi-
ciarium respiciunt, vt in exemplis prædictis: quædam vero su-
per quæstionibus fertur, quæ causam principalem contingunt,
& hæc interlocutio habet vim diffinitiuæ sententiæ, respectu
quæstionis cuius controuersiam b determinat. † Sententia au- 109.
tem definitiua est, quæ finem causarum pronunciatione iudicis
accipit, quod vel condemnatione vel absolutione contingit c.

u Appellationes) Sentit textus hic de appellationibus
ab interlocutoria, cùm hæc dictio (*mox*) post verbum (*in-
terlocutiones*) subnectitur d. Appellatio enim, quæ à diffini-
tiua sententia fit, infra sub clausula, *& cætera* includitur. Ap-
pellationes ergo ab interlocutorijs interpositę similiter actis in-
scribendæ sunt: quæ autem sit ratio, glossa satis hic explicat.

x Renunciationes & conclusiones) † Quæ si fa- 110.
ctæ sint, nihil superest amplius, quàm vt partes vtrinq; de sua
controuersia iudicis, in quē per litis contestationē consensêre,
cognitionem & sententiam expectent: per renunciationem e-
nim & conclusionem in causa, non solùm probationibus, vt hic
in glossa dicitur, sed omnibus allegationibus, tàm in facto quàm
in iure, via e præcluditur: hincque est, quod scribit f Bartolus,
postquam in causa concluditur, perinde esse, ac si lata iam esset
sententia, adeo, quod nec ipse iudex supplere amplius possit g.
Cæterùm, an allegationes post conclusionem in causa admittan-
tur, alibi h Baldus examinat.

y Et cætera) † Sed quare sententiæ nulla in hoc textu fit 111.
mentio? an non & illa de actis est? quod quidam negârunt,
argumento huius textus, in quo enumerantur omnia acta, &
tamen nihil de sententia dicitur i. Contrà verò k Bartolus &
Baldus sententiam actorum appellatione contineri, tradunt,
eamque de processu iudiciario esse: quod & verum est l. *Acto-
rum verba*, inquit Hermogenianus, *emendare tenore sententiæ
perseuerante non est prohibitum.* Probatur item argumento a mi-
nori ducto: quia si interlocutio iudicis de actis est, vt textus
hic probat, ergo multò magis sententia diffinitiua. Nec obstat
præsens textus: quoniam sub hac clausula, *& cætera*, etiam sen-
tentia includitur, quam post cōclusionem in causa factam mox
subsequi constat. † Vnde conficitur, cum pariter in scripturam 112.
actorum

y. de quo videndus est l. 3 & ibi Bart C de sententijs ex breui reci. & c. vlt. & ibi gloss. de re iudicata lib 6.
z. gloss. in clementina 1. de sequestratione possessionis & fructuum.
a. c significantibus. de offic. deleg c. significarunt. j de testibus.
b. Dd. l si quis iusiurandum C. de iureiurando. Bart. in l Titia. ff de accusat & in l. si postulauit. § iubet. ff. ad legem Iuliam de adulterijs.
c. Autore Modestino in l. 1. ff. de re iud.
d. Panormit. hic.
e Panormitanus hîc post Innocent. in c. pastoralis. de causa posse. & propri. Quos Baldus sequitur in l. nec causas 1 in prin. C. de appellat.
f in l. si mater. § eandem in fin. [illegible]. de executione rei iudic.
g. Baldus docet in l. per [illegible]anc. C. de temporib. appellationum.
h in c. fin. i. h. n. 11. & c. pastoralis. de cau. posse. & propr.
i. facit l. 2 C vt lite pendente
k. Bart. in l. in fraudem. § neq; [illegible] de iure fi[illegible] Bal[illegible] in d [illegible] 2
l per l. actorum. ff de re iudicata.

actorum redigendā eſſe, ſicut reliqua hic nominatim recenſita:
113. & idem de appellatione ab interlocutoria tantum dixit, † cum
tamen & appellatio à diffinitiua nō debeat in actis prætermitti,
vt conſtare poſſit, num intra decendiū appellatum ſit: alias enim
quid operaretur hæc dictio, *& cætera*: cum poſt concluſio-
nem non ſperentur alia acta, præter ſententiam & [m] appellatio-
114. nem. † Quinimo, Imola hic atteſtante, hæc epilogatiua dictio, *&*
cætera, non ſolùm concernit ſequentia, ſed & præcedentia a-
cta iudicij: Sequentia, vt citationem ad audiendam ſententi-
am, ſententiæ prolationem, prouocationem ab eadem: Præce-
dentia, vt iuramentum calumniæ, iuramentum teſtium, & ſi
quæ ſunt ſimilia: ea enim omnia ſub hac clauſula comprehen-
duntur.

z Conſcribenda, loca) De lòco & tempore inferen-
dis inſtrumentis, & quare inſerantur, [n] alibi dicemus: de edi-
tione verò inſtrumentorum facienda, vide quę ſuprà annotaui-
mus ad primum caput de probationib.
115. aa Partibus tribuantur) † Si tamen ea ſibi tribui po-
ſtulent, mandatumq́; iudicis accedat: cùm enim, vt ſuprà quoq;
dictum eſt, acta niſi iuſſu eius cōfici non poſſint, conſequens
eſt, vt abſque eius autoritate, nec edi quidem [o] debeant.
116. bb Ita quod originalia) † Originalia ergo actorum,
hoc eſt, matrices ſcripturæ, penes ſcribentem remanere debent,
ea ratione, vt ad illas recurſus haberi poſſit, ſi ſuper proceſſu iu-
dicis controuerſia ſuboriatur inter litigantes, ad maiorem fi-
dem & veritatis conſeruationē. Semper enim originali ſcriptu-
ræ ſtandum [p] eſt: & pro hoc facit iuramentum tabellionum,
qui in creatione inter cætera iurare obligantur, quòd origina-
lia penes ſe cuſtodire velint: [q] conſuetudine vero ſic hodie ob-
ſeruari ſolet, vt notarij epiſcoporum, vniuerſitatum & qua-
rumcunque communitatum libros actorum, finito officio, re-
linquere ſoleant in [r] officio.
117. cc Iudex autem) † Pœna annectitur in eos iudices
conſtituta, qui actorum ſcripturam fieri negligunt. nam ſi per
talem negligentiam quid difficultatis emerſerit, coram ſuperio-
ri iudice, ad quem prouocatum eſt, iudex ſuperior inferiorem
animaduerſione debita caſtigare debet, quod gloſſa declarat:
vt ſi culpa vel negligentia iudicis alteruter litigantium dam-
118. num incurrerit, iudex illud reponere teneatur[s]. † Inferunt-
que hinc Abbas & Imola, ſi iudex aliqua actis annotari omiſerit,
quæ poſtea partem probare oporteat, & in hoc expenſas face-
re, quòd iudex illas parti reſarcire obnoxius ſit: quod dictum
refert & multis argumentis [t] confirmat Felinus. Cæterùm
quæ ſit pœna iudicis iuſticiam adminiſtrare negligentis, tra-
ctant alibi Bart. [u] & Felinus.

m. Iohan. Andreæ in ſpeculo de ſententiæ prolatione in prin.

n. vide text. cum ibi notatis in c. Abbate ſanè: de ſenten. & re iud. lib. 6. & in c. 1. ſ. hoc tit.

o. Felin. hîc. col. 22.

p. Notat. gloſſ. magna ad finem in can. vt veterum diſtinctio. 4. Abbas in c. cùm ex literis. de reſtitutio. in integrum. Bar. in l. Sempronius proculo. ff. de legat. 2. & Anchoranus conſ. 234.

q. notat Hoſtienſis in c. ſicut ſ. ne cler. vel. monac.

r. Facit cap ad audientiam ſ. de reſcriptis. vide etiam de hoc Paulum Caſtrenſem in l. 2. C. de edendo.

s. l. ſi quando. in fi. C. de teſtib. l. ſancimus. in fin. C. de iudicijs.

t. Feli in c. tua nos ſ. de homicidio.

u. in l. fin. ff. de varijs & extraiudicialibus cognitio. & Felin in c. excommunicamus. §. moneantur ſ. de hæreticis.

dd Præ-

dd Præſumatur) †Hinc licet colligere, non creden- 119.
dum eſſe iudici ſuper proceſſu, niſi quatenus ex actis, aliiſue le-
gitimis documentis conſtare poſſit. Hinc ſumta occaſione in-
quirunt hic vberrime interpretes, an pro iuſtitia ſententiæ &
rectitudine proceſſus præſumendum ſit? qua in re cum diuer-
ſis & ferè pugnantibus ſententijs reſponſum ſit, ego in ea varie-
tate concluſionibus Abbatis inhærens, quid tenendum ſit, o-
miſſis ambagibus, breuiter referam. † Prima igitur Abbatis 120.
concluſio eſt: Quòd appellatione pendente, non præſumatur
pro ſententia, nec proceſſu, [x] ducto argumento à contrario,
primùm per hunc textum: Deinde per cap. cum inter in fin ſ.
de re iudica. Tertiò ea ratione, quia virtus ſententiæ extin-
guitur vel ſuſpenditur per appellationem, & ideò cui probatio-
nis onus in principali cauſa incubuit, idem in appellationis cau-
ſa probare [y] obſtringitur. † Altera concluſio Abbatis eſt: pen- 121.
dente tempore ad appellandum, pro ſententia quidem præſu-
mitur, non autem pro proceſſu. Verùm ſi priorem concluſio-
nem infirmare poterimus, oſtendereque, quòd etiam pendente
appellatione, tam pro ſententia, quàm pro proceſſu præſumen-
dum ſit, multò fortius idem dicendum erit, pendente tempore
appellandi: ſic vtraq; concluſio corruet. videamus ergo de ve-
ritate prioris concluſionis. Hanc impugnat primùm Clemen-
tis III. [z] decretalis, vbi ſemper pro iudice præſumi ſcribitur,
& tamen loquitur ibi textus: pendente appellatione. [a] Dein-
de huic concluſioni obſtat Innocentij III. decretalis, vbi pen-
dente appellatione [b] præſumitur pro iudicibus tantiſper, do-
nec per eum, qui prouocauit, doceatur contrarium. Tertiò in
contrarium pugnat, [c] quòd iuriſconſultus ait, *ſi pupillus in
cauſa inofficioſi teſtamenti obtineat ſententiam, aduerſus hæredem
ab eadem appellantem, pendente appellatione alimenta danda eſſe
pupillo*, & tamen iſte fauor non attenditur in principali cau-
ſa: vnde fit conſequens, pro ſententia etiam pendente appel-
latione præſumi, ſicque ibidem Bald. & Caſtrenſis annotant.
Quartò, pro iudice alibi præſumitur [d] & tamen ibi pendebat
appellatio. Quintò & vltimò, contra Abbatis ſententiam pu-
gnat etiam ratio, quia pro iudice præſumitur propter eius qua-
litatem, cùm communiter literati, vel certè prouidi ac honeſti
ſint: [e] & alibi, iudicem virum bonum interpretatur iuriſcon-
ſultus. Si ergo ex qualitate perſonæ talis præſumptio oritur,
non debet tolli per ſimplicem acceptilationis interpoſitionem.
Huc accedat, [f] quòd alibi propter autoritatem iudiciariam pro
ſententia præſumitur, omnia legitimè geſta fuiſſe, quod [g] Bal-
dus procedere tradit, etſi iudex eſſet vir malus & (vt eius ver-
bis vtar) Ribaldus. fundat enim ſe textus in autoritate iudicia-
ria. Idemque dicendum eſt ratione proceſſus, quod de ſen-
tentia diximus. quoniam vtrobique eadem ratio militat. †Huic 122.
ſententiæ non obſtant, quæ in contrarium ab Abbate expen-
duntur.

x. l. 1. in fin. ſ. ad Turpil. cap venientes. ſ. de iureiurando.

y. Panor. hic. Bulinus in cap. in præſentia. ſ. de renunciat.

z. tex. in cap. in præſentia. de renunciat.

a. vt gloſ. & Imola ibidem annotat.

b. cap. in noſtra. ſ. de procurator.

c. tex. in l. ſi inſtituta. §. de inofficioſo. ff. de inofficioſo teſtamento.

d. in cap. bonæ. 1. ſ. de electionib.

e. c. in noſtra. de procurator. cap. niſi eſſet. de præbendis & l. 1. ff. de officio prætorio.

f. textus in cap. ſicut quæ de re iudicata.

g. Baldus ibidem.

duntur. Primùm textus noster hîc in hisce verbis, (*ne pro i-*
psius præsumitur processu, *&c.*) ista enim verba ad hanc refe-
runtur constitutionem, horumque sensus est, non esse præsu-
mendum pro processu, nisi quatenus in actis scriptum reperia-
tur, quia per inspectionem actorum negatiua probatur, & pro-
pter probationem contrariam excluditur præsumptio quæ pro
processu erat [h]. Vnde si ex actis appareat, citationem vel con-
similem solennitatem non interuenisse, pro sententia non præsu-
metur, sed si acta necdum sint exhibita, latamque constet sen-
123. tentiam, præsumendum pro ea & pro processu est. † Deinde
non aduersatur huic assertioni, quòd appellatio suspendat vel
extinguat sententiam, quia illud verum est, respectu executio-
nis. appellatione enim pendente nihil innouari debet: per hoc
autem non tollitur præsumtio, quæ tam pro iudice, quàm pro
124. sententia enata est, per suprà dicta. † Non obstat etiam, quòd in
causa appellationis idem probare debeat, qui in causa principa-
li tenebatur: nam nec per hoc tollitur, quin pro sententia præ-
sumi debeat, licet onus probandi in aduersarium non transfe-
ratur [i]: vel illud obtinet, quando in principali causa non sat
probatum fuerat, sola enim præsumtio ista, non potest fundare
intentionem actoris, sed si probationes factæ sint, acta in dubio
pro sententia interpretari [k] debent. Deniq; non impedit præ-
dictum cap. cùm inter: quoniam ex eo argumentum a contrario
sensu non rectè sumitur, respectu rei iudicatæ, cùm ibi dicta sint
separata, & in fine simpliciter dicatur, sententiam præsumi ritè
125. per omnia latam. † Tertia conclusio est: postquam sententia
transiuit in rem iudicatam, pro sententia præsumitur respectu
126. iustitiæ & processus. † In rem autem iudicatam transire dici-
tur, quãdo intra decendium, quod ad appellandum conceditur,
non fuit [l] prouocatum. Et hæc præsumtio adeò efficax est, vt [l]
probatio in contrarium non [m] admittatur. quod tamen ita ve-
127. rum est, si sententia per se valeat, secus si ipso iure nulla sit: † ea
enim non transit in rem iudicatam, nec pro illa præsumitur.
Exempli gratia, vt si in sententia error contra ius scriptum ex-
pressus [n] sit, vel si notoriè de iniustitia sententiæ appareat [o]. No-
128. toria autem iniustitia est illa, quæ ex actis colligitur [p]: † quia
acta faciunt notorium, [q] quod de illis actis intellige, in quibus
iudicium fundatur, vt est citatio, litis contestatio, libellus: se-
cus est in actis probatorijs, quibus non visis, non tamen senten-
tia redditur nulla. Sunt & alia exempla nullitatis sententię, quæ
apud Abbatem & Felinum hic reperire est. Habet porrò locum
conclusio etiam in sententijs censuræ ecclesiasticæ, vt hic Decius
contra glos. & Abbatem contendit. Nec obloquitur cap. sacro-
inf. de senten. excommunicat. quia tametsi monitio in senten-
tia excommunicationis necessaria sit, ex hoc tamen non con-
129. uincitur, pro ea non præsumi. † Quarta conclusio. si lata sit
sentententia in qua citationes, litis contestationem, iusiuran-

h. facit ad hoc textus in cap. vnico. ĩ. de litis contestat. & ibi Butrius.

i. Bald. dicit in d. cap. bonæ. vel secundum eundem Bald. in cap. causam quæ. ĵ. de re iudicata.

k. cap. in præsentia. ĵ. de re iudicata.

l. glos. cap. non solum verbo innouatu. de oppel. lib. 6.

m Imola hic per tex. in c. cùm inter. ext. de sent. & re iudicat. & c. cùm dilecti. in fi. ĩ de elect.

n. cap. 1. de re iudica. & ibi dicam l. 2. C. quando prouo. non est necesse.

o. cap. inter cæteras. inf. de re iudic.

p. Argelus in l. si pars. ff. de inoffi. testam.

q. in cap. ex insinuatione. inf. de appella.

HONORIVS TERTIVS ARchiepiscopo Londe. & eius suffraganeis.

CAPVT XII.

Ad nostram noueritis audientiam peruenisse, quòd sacerdotes & [a] clerici, Daciæ legi regni (per quam negatiua probatur) temere innitentes, à criminibus quæ probari testibus fide dignis possunt legitimè contra eos, reputantur insontes, si se super his purgare valeant, [b] quoquo modo: & infrà. Volentes igitur, vt [c] hæc pestis contraria [d] omni iuri penitus extirpetur à clero: Mandamus quatenus in huiusmodi probatione negatiue (dum tamen possit affirmatiua ex aduerso probari) neminem audiatis.

Summæ rerum.

1. *Argumentum huius capituli.*
2. *Consuetudo laicorum an seruanda in foro ecclesiæ.*
3. *Affirmatiua quandiu probari potest, non admittitur negatiua ad probandum.*
4. *Lex irrationabilis dicitur pestis.*
5. *Statutum quo futuri delicti pœna remittitur non valet.*
6. *Purgatio per iuramentum est subsidiaria.*

1. † Panormitani epitome siue argumentum ad hanc decretalem nimis effusum est ac generale, quia reus potest negatiuam docere, non obstante legitima probatione aduersus ipsum facta [a]. Quare secundum Decium hoc includit præsens cap. si legitime probari potest, reum deliquisse, non valet consuetudo, quòd ad liberandum eum aliqualis purgatio admittatur.

a. c. ex tenor. §. de testis. & per glo. in cap. clerici. 81 distinct.

2. a Et clerici) † Hinc notat Butrius à contrario sensu, consuetudinem siue legem laicorum videri esse seruandam in foro ecclesiæ, dummodo aliàs ratione subnixa sit, quod Abb. non recipit [b]. Itaque ex sententia Imolæ dicendum est, hanc con-

b. per tex. in cap. ecclesia S. Mariæ. de constit.

I a suetudi-

ſuetudinem, de qua textus hic noſter loquitur, fuiſſe communem & promiſcuam, tam inter clericos quàm laicos, ſicque clericos pariter comprehendebat. Et hoc ſatis quadrat: ſolum enim hic dubitatur de irrationabilitate. reſpectu vero poteſtatis non valuiſſe hoc ſtatutum, quia quando de vno defectu quæritur, præſupponitur quod alio reſpectu habilitas concurrat [d].

c iuxta c. cum venisset. de eo qui mitt. in poſ. c. cum cauſa. de re iudica. cum ſimil.

d. l. qui teſtamentis. C. de teſtamen. c. 1. de ætat. & quali.

b Quoquo modo) Etiam per viles & criminoſos vt gloſſ. hic ait. nam ſi purgatores fuiſſent bonæ famæ, iſta conſuetudo valuiſſet. Quod Abb. poſt alios hic non admittit, cùm ſit contra textũ noſtrum[e], † vbi generaliter dicitur, donec probari poſſit affirmatiua, non debere quem admitti ad probandam negatiuam, ſcilicet per modum purgationis. iſta namque ratio militat, etiamſi purgatores eſſent bonæ famæ. Huc accedit quod huiuſmodi purgatio ſolum in ſubſidium admittitur [f]. 3.

e in verſ. mandamus.

f c. nos inter. j. de purg. cano. cum ſimil.

c Hæc peſtis) † Lex enim irrationabilis & nutritiua peccati, perdit nomen legis, & appellatur peſtis, quia non competit ſibi definitio legis [g]. Et meritò hæc Daciæ lex peſtis dicitur, quia ſicut per contagionem peſtis alios inficit, ſic conſuetudo talis quæ delinquendi occaſionem præſtat, alios inficere videtur: facilitas enim veniæ incendium tribuit delinquendi [h]. † Hinc traditur non valere ſtatutum, per quod pœna futuri delicti remittitur [i]. Et legem quæ pœnam remittit non habere locum in caſibus futuris, notat [k] alibi Bart. 4. 5.

g quæ habetur in c. erit autẽ. 4. diſtinct.

h. c. eſt iniuſta. 23 q. 4 in fin. & c. loci. 35. q. 9. l. 7. ff. nauta caup. ſtab. l. conuenire. ff de pac.

i. vt notat Salic. in l. caſtitati. col. 1. C. de addit.

k. in l. cùm lex. ff. de ll. cùm ſimil.

d Omni iuri) Propterea quia præſtabat occaſionem delinquendi, quod videtur omni iure prohibitum, vt paulò antè diximus, vel hic fuit adpoſitum ad maiorem exaggerationem. † Interim dico purgationem per iuramentum ſubſidiariam eſſe, eamque exiſtentibus purgationibus legitimis non admitti [m]. Et hoc adeo verum eſt, quod lex vel conſuetudo in contrarium non ſubſiſtat, quod præſens textus ſatis probat, & in hoc eſt ſingularis & notandus. Cæterum, ad expeditionem gloſ. vltimæ eiuſque materiam conſiderandi, ſunt tres diuerſi caſus. Primus: † Si accuſator affirmatiuam probauerit legitimè ac ſufficienter, puta reum deliquiſſe, non eſt admittendus negatiuam (ſe non deliquiſſe) probare volens, ne ſcilicet imperfecta probatio plenæ ac integræ probationi præualeat. Vnde ſi legitimè conuictus de crimine, velit ſe purgare per iuramentum proprium, & aliorum compurgatorum, ſaltem de credulitate iurantium [n] hoc ei non licebit, etiamſi compurgatores eſſent bonæ famæ, vt & ſuprà dixi. Et hic eſt proprius caſus cap. noſtri. † Secundus: Si de crimine infamatus negatiuam probare velit indirectè, non per teſtes de credulitate, ſed de veritate deponentes, hac ſpecie ceſſat cap. noſtri diſpoſitio, & probatio talis admittetur [o]. Vnde ſi duo clerici probent me commiſiſſe fornicationem tali die & loco, poſſum & 6. 7. 8.

l. ſecundũ Deci. hic.

m. c. accedens. de accuſat. & per Abb. hic & tex. in d. c. nos inter. c. moniales et c. cum dilecta. in fin. & c. ex tuarũ. de purg. canon.

n. iuxta formam ca. quoties § porrò. de purg. canon.

o. arg. cap. ex tenore. inf. de teſtib. glo. elegans in cap. clerici diſt. 81.

ſum & per laicos docere contrarium indirecte, me illa die tota alibi fuiſſe, id ſi fit, abſolui debeo, quia non ſum reus p. Tertius. † Si contra aliquem non poſſet legitimis probationibus oſtendi eum deliquiſſe, ſit tamen de eo vehemens ſuſpicio & infamia, poteſt is talem ſuſpicionem purgatione canonica tollere q.

p. exemplo. cap. ex litteris. inf. eod.

q. iuxta formam d. c. quoties. §. porro. et per glo. c. presby. 2. q. 5 & hic latius per Abba.

IDEM AVRE. ET LAMETEN. EPISCOPIS.

CAPVT XIII.

Cùm cauſam quæ inter Colubrien. & Egitan. epiſcopos ſuper ſuarum limitatione diœceſium vertitur, vobis duximus committendam: Mandamus quatenus, ſecundum diuiſionem quæ per libros antiquos vel alio modo melius probabuntur, nec non per teſtes, famam & quæcunque alia adminicula in negotio procedatis.

Summæ rerum.

1. *Argumentum huius cap.*
2. *An ad probationem finium libri antiqui vel ſola fama ſufficiat, & num. 3. 6.*
4. *Fines an per inſtrumenti verba enunciatiua probentur.*
5. *Antiquiſſima quæ dicantur.*
7. 8. *Libri antiqui an & quando probent.*
9. *Scriptura publica non creditur in præiudicium tertij, quia non conſentit.*
10. *Scriptura ex archiuo publico prolata an & quatenus probet.*
11. *Archiuum quid.*
12. *Sculpturæ columnarum & inſcriptiones lapidum an probent.*
13. *Imperfectæ probationes ſimul coniunctæ, vt plenè probent quæ requirantur.*

† Ex præsenti capitulo vice epitomes illud seruandum est, 1.
quòd fines diœcesium probari possint per libros antiquos, per testes, famam, & quæcunque alia admimicula. † Cùm autem 2.
libri antiqui & sola fama alias per se imperfectæ probationis esse, nec plenam fidem mereri dicantur, merito dubitari potest, an in probandis diœcesium & parochiarum finibus soli libri antiqui, vel sola fama singulari quodam iure sufficiat, an vero hæc imperfecta probandi genera coniungere oporteat, vt sic integram fidem habeant? Et has imperfectas probationes per se sufficere ad probandos fines, Panor. voluisse videtur, qui ea ratione etiam textum de testibus de auditu testificantibus intelligit, quòd & de auditu testimonium hoc casu recipiendum sit. † Quæ sententia defendi potest, si textum intelligamus de 3.
antiquis finibus loqui, quorum constitutio aut repositio memoriam hominum excedat, prout Panor. hunc textum loqui præsupponit.

Nam tali specie dubium non est, quin per huiusmodi imperfectas probationes fines doceri [a] possint. † Et dicit alibi 4.
[b] glo. fines diœcesum antiquos per verba enunciatiua instrumentorum probari posse. Quod verum intellige in antiquis instrumentis, in quibus enunciatur locum talem de iurisdictione, districtu vel diœcesi alicuius esse. † Antiquissima autem 5.
dicuntur secundum omnes, quando attestantur de his, quæ excedunt [c] memoriam hominum. † Sin vero cap. nostrum sim- 6.
pliciter de finibus loqui intelligamus, vt quorum memoria adhuc inter homines existere possit (quo sensu etiam Decius hic exaudit) tunc solos libros antiquos, solam famam, vel etiam testimonium de auditu non sufficere verum est, sed has probationum species imperfectas esse coniungendas ad fines docendos. Vterque ergo intellectus in se verus est, licet Decius posteriorem magis conuenire texui existimet. Glossa prima hinc sumta occasione, quædam de fide antiquis libris adhibenda annotat, tria deinde similia attexens quæ omnia sequentibus conclusionibus expediri libuit. Prima: † Libri antiqui non 7.
in loco publico custoditi, neque in hoc editi, vt probandis rebus gestis deseruirent, plenam fidem non merentur. Excipe tamen duos casus, primus est, si constet etiam veteres huiusmodi libris fidem adhibuisse, vt apparet ex libris iurisconsultorum, poëtarum, medicorum, item ex libris historiarum & chronicis [d] vetustis. Qua ratione videmus in iure nostro Homerum, Hippocratem, Theophrastum, Ciceronem & Virgilium quandoque in vim legis citari. † Alter est, si tales libri non contine- 8.
ant præiudicialia, quemadmodum in textu nostro hic, nam interpretes fere omnes censent, hanc finium materiam inter ecclesias non esse præiudicialem [e].

[a] vt probant Inno & Dd. communiter in c. veniens. de verb. sig.

[b] in c. cùm olim. de censib.

[c] De quo vide Salic. Bald. & alios in l. cùm aliquis C. de iure de. ber.

[d] vt per Bart. in l. ... ff. si cert. pet.

[e] per cap. cùm apostolica ... de his quæ fi. à præl.

Exceptis

Exceptis vero his casibus, libri antiqui in præiudicium alicuius plenè non probant, vt Hostiensis voluit, cui reliqui o-
9. mnes subscribunt. † & meritò quidem, nam nec instrumento siue scripturæ publicæ in alterius præiudicium creditur, nisi talis scriptura eo consentiente facta sit, cuius [f] detrimentum
10. respicit. Secunda conclusio: † Scriptura ex archiuo publico prolata, integram fidem habet. Sic alibi [g] imperator item charta, inquit, quæ profertur ex archiuo publico, testimonium publicum habet. Quod tu verum intellige tribus concurrentibus: primò, quod talis scriptura sit reposita in loco publico: deinde quod custodem de publico habeat deputatum: denique quòd inter publicas scripturas custodita fuerit. Dicitur autem archiuum (Græcis ἀρχεῖον principium) locus vbi monumenta literarum publicè asseruantur. Vnde [h] Vlpianus, quo loco, inquit, publicè instrumenta deponantur ar-
11. chiuo fortè vel grammatophylatio. Tertia: † Sculpturæ columnarum & inscriptiones lapidum ob suspectam scribentium leuitatem iustam fidem non præstant, licet nonnihil adminiculentur, per ea quæ dicta sunt suprà [i] de libris.

a Quæcunque alia admin.) Quæ etsi per se plenè non probant, tamen adiuuant, iuxta vulgatum illud, & quæ
12. non prosunt singula, multa iuuant. † Hinc pro thesi ac regula generali traditur, quod plures probationes imperfectę coniungi debeant ac possint, ad faciendam probationem iustam & integram, idque propter publicum fauorem, ne facultas probandi coarctetur, aut [k] restringatur. Quod tamen verum est, si omnes probationes ad eundem finem tendant, siue sint eiusdem generis, vt in duobus testibus ad eundem actum se referentibus, siue diuersi, vt in vno teste [l] cum fama. Sin verò huiusmodi imperfectæ probationes, ad diuersum finem tenderent, tum hæ ad integrandam fidem connecti haud possunt. Exemplum dat Panormitanus, veluti: si aliqui testes de mutuo deponerent, non tamen perfectè, & alij de confessione mutui petiti non plane: hæ depositiones non coniunguntur vt iustam probationem efficiant, cum sæpè vnum sit sine alio, de veritate tamen huius exempli Feli. [m] & Deci. [n] hic pluribus agunt, quos legere poteris.

f l. censualis C de donat. Specul. de instru. edi. § postquam vers. sed nunc quid.
g in auth. adhæc. C. de fide instru.
h l. moris. ff. de pœnis. & de hac materia vide locum ordinarium in c. ad audientiam vbi est casus extra de præscr. in l. exemplo & ibi. Lud. C de probat: Bart. in auth. at si contractus C. de fide instru.
i Facit textus in l. monumentorum. C. de relig. sicq; gl. temperare oportet in c. sanè 24. q. 2.
k l. curent. ff. de testib. c. si quis testium. extra de testib. cum simil.
l iuxta Abba. hic. facit tex. hic. & l. Arriani. C. de hæret. l. qui sententiam. C. de pœn. cum vulg.
m. num. 10.
n. num. 11.

I 4 IDEM

dici : tamen eadem iura permittunt, vt in causis, quæ de plano
cognoscuntur,& quæ leuis sunt momenti, quæq; notoriæ sunt,
& in multis alijs [n] casibus, sufficiat intentionem suam apud acta
explicare, quam tamen deinde notarium conscribere oportet,
vt constet iudici, quatenus de ea concipienda sit sententia [o].
† Ex prædictis conficitur, [p] libelli oblationem de substantia iu- 77.
dicij esse: qua in re licet variè a Dd. disputatum sit,[q] hæc tamen
videtur verior opinio, quòd sit de substantia, nec possit huic vl-
lo modo, inuito iudice, renunciari a partibus, expressè vel ta-
cite, quod ex nouella constit. [r] facilè comprobari potest, quæ
libellum in scriptis offerendum esse innuit, sicq; certã formam
præscribit producendi ius suũ in iudiciũ, inualidatq; actum, si
forma non sit seruata. Cum itaq; forma à lege tradita sit, huic
per consensum partium derogari non potest, nec etiam renun-
ciari [s]. Præterea libellus est materia, ex qua formari oportet
sententiam : desinente ergo materia, materiatum, hoc est, sen-
tentiam deficere necesse est [t]. non enim sententia concipi po-
test sine libello, quia forma nequit esse sine materia: meritò
ergo libelli oblationi renunciari non potest [u].

o Responsiones) † Quæ ea ratione in actorum scriptu- 78.
ram redigendæ sunt, vt appareat, litis contestationem esse fa-
ctam, qua omissa totus progressus iudicij nullus efficietur [x].
† Est autem litis contestatio, dissensio illa litigantium, qua hinc 79.
inde alter contra alterius intentionem, in principali causa per-
seuerare statuit,eo tamen animo vterque,quòd velit audire sen-
tentiam iudicis. hic enim finis litis contestationis est, vt parti-
um voluntate, causa subijciatur iudicis cognitioni. † Et litis 80.
contestatio in causis tractandis summè necessaria est, cum sine
ea liquere non possit, quæ sit inter ipsos litigantes de principa-
li negotio controuersia. Nisi enim ipsi perspicuè testentur,quid
vtrinq; contendant aut negent, nihil certi poterit iudex statue-
re, qua in re controuersia præcipue versetur. Vnde etiam litis
contestationem plerique dictam aiunt, à contrariã contestatio-
ne litigantium in ea causa, in qua lis mota est.

p Interrogationes) De quibus interrogationibus hîc
loquatur, dubitari consueuit [y]. † Glossa dupliciter respondet. 81.
Primò intelligendo textum de positionibus, quas facit actor,vt
super his aduersarij confessionem expetat, sicq; probandi onere
releuetur. [z] Positiones enim vim probationum obtinent, se- 82.
quente respõsione aduersarij : [a] vnde responsiones pro positio-
nibus exponit. † Summopere autem cauendũ est,ne positiones
sint impertinentes, aut alienæ à probationibus eius quod pro-
positum est, nam tali positioni aduersarius non magis, quàm ad
ineptum libellũ respondere cogitur : quinimò non meretur dici
positio, quod à causa siue intentione actoris alienum est, cùm
positio sit alicuius particularis rei ad causam pertinentis asser-
tio [b]. † Porro vt quis aptas positiones faciat,oportet eum tene- 83.
re cuiusq;

n. quos recenset Specula. in tit de libel. oblat. §. nunc dicendum.
o. De hoc vide glos. singularẽ in clementina dispendiosum. de iudicijs & Bald. in auth. offeratur. C. de litis contest.
p. secundum glos.
q. vt apud Bart extat in d. auth offeratur
r. d. auth. offeratur.
s. iuxta Bart. in l. nemo potest. ff. d. leg 1. eundem in l. 1. ff. de vsuca. & l. Aquilius Regulus. ff. de donat.
t. l. qui res. § Aream. ff. de solutio.
u. Et hanc sententiã probat Lanfrancus hic Inno. Hostiensis & glos. in c. 1. de libelli obla Bald. in d. auth. offeratur, & Iohan. Andr. in clemen. sæpe. de verb. signif.
x. iuxta c. 1. & quæ ibi notan. de litis contestatione.
y. glos. hîc.
z. iuxta glos. in c. post præstitũ. de confessis lib. 6.
a. §. vlt. in Nouel de his qui ingrediuntur ad appellandum.
b. auth. Bar. in l 2. §. quod obseruari. C. de iureiurando propter cal. dan.

re cuiusq; actionis causam & modos, quibus ea cõstituitur: verbi gratia: Si realem actionem aduersus aliquem intendere velis, necesse vt ponas, quo titulo, qua traditione, aut præscriptione dominium rei, quam petis, sis adeptus: quia dominium causa est realis actionis: sin vero personali actione vtaris, ponere te oportet, ex quo cõtractu aut delicto, cõpetere tibi actionẽ cõtendas, cum contractus aut delictum, mediante obligatione, actionẽ in personã producant. iam si ea omnia, quę sic proponis, reus conuentus fateatur, sua mox confessione conuictus habebitur, & à iudice rectè postulabitur, vt in causa pronunciet. per confessionem enim res fit notoria,[c] nec vllę sunt partes iudicis in confes-
84. sum, quàm vt condemnet[d]. † Sin autẽ omnia neget, probare actorem illa oportet, si obtinere velit, itaq; rectè fecerit, si dilationem ad probandum postulet. Idem faciendũ illi est, si aliqua rantùm in positionibus adducta negauerit aduersarius: nam & isto casu facienda erit probatio, si ex illis quæ confessus est, non satis constet iudici de facto proposito. Quando verò & quomo-
85. do faciędę sint positiones[e], alibi tractatur. †Cæterùm huiusmodi positiones penitus incognitæ fuerunt veteribus, sed hi ipsam actionis vim & potestatẽ simpliciter scripto comprehendebant solenniter. Deinde quatenus ad probationem ab aduersario faciendam attinebat, vtebantur primùm interrogatorijs actionibus, postea easdẽ interrogationes officio iudicis[f] expediebant: idq; obseruatũ fuit, donec tractu temporis ad augendas causarum probationes, positionũ modus paulatim admissus est in iu-
86. dicijs, vt eò maior probandæ veritatis via aperiretur[g]. † Porrò glossa secundò intelligit textũ de interrogationibus, quę à iudice fieri solent ex officio. nõ enim solùm à parte quæritur confessio partis, sed & à iudice: nam iudex vbicunq; æquitas eum mouerit, interrogare partẽ de eo potest, cuius notitia ad iustã decisionẽ causæ pertinere possit,[h] & est eius hac in re tam plena potestas, vt de eo, quod ad causæ noticiam & veritatẽ facere videtur, etiam postquam in causa à partibus conclusum est, interro-
87. gare possit[i]. † Ex prædictis colligitur, positionẽ etiam interrogationis nomine venire, quod verum est, largè sumpto vocabulo interrogationis. propriè enim differunt inter se interrogatio & positio: quia positiones assertiuè concipiũtur, adeo vt ponens confiteri videatur contenta in positione[k]: sed interrogationes fiunt interrogatiuè, & interrogãs non censetur fateri, quod pro staturis notandũ esse Abbas hic admonet, idemq;[l] Bart. probat, asserens statutũ quo cauetur, vt nõ respõdens positionib° ꝓ cõ-
88. fesso habeatur, in interrogationib° cessare[m]. † Secũdò differũt, quia positiones fiunt à parte,[n] interrogationes verò à iudice[o].
89. q Confessiones) †Vt si quid fateatur aduersarius in iudicio, dum interrogatur à iudice ex officio aliqua de re, vel respondendo positionibus actoris. sicut enim negatio actis inserenda est, si facta sit ab aduersario: ita & tales cõfessiones adscri-

c c. fin de cohabi. cleri. & mulie.
d l. perinde. §. notandũ. ff. ad l. Aquil.
e glos. circa cap statuimus. de confessis in 6. & de impertinentibus tractat Bar. in l si duo patroni. §. idem Iulianus. ff. de iureiu
f sic loquitur titulus in. ff de interrogatorÿs action.
g argu. l. serui ff de testibus. & generaliter in principio. C de reb. cred. cum similibus.
h l. vbicunq. ff. de interroga. action.
i iuxta glos. hic & glos. in c. 2 in verbo, iudicis. de officio iudicis.
k c. cùm in positionibus de iureiu. c. 2. de testib. in 6.
l Bart. in l. 2. §. quod obseruari. C. de iureiu propter calumniam. & Castrensis consil. 296.
m Idem Bald. in l. sicut. in fine C. de repudianda hæred & Abbas in c. fin. ĩ. de confessis.
n c. 1. de confessis in 6. & clement. sæpe. de ver. signifi.
o l. 1 ff. de interrogatorÿs actionib. & glos. in d. c. 1. su. de confessis.

bere actis oportet, vt sic rectè iudici de iuribus partium & statu causæ constare possit. † Cæterùm si reus cōuentus nec fateatur, 90.
nec neget, sed taceat, & nolit ad interrogata respondere, eius taciturnitatem actis pariter attexendam esse, gloss. rectè censet, [o] quoniam pro confessione habetur: quod verum est, si confessio in tacentis præiudicium vergat, secus si illi prosit: quia taciturnitas eā specie pro negatione habebitur. Nā etsi aduersarius ad positiones actoris non respondeat, pro confesso habetur, si confessio illi noceat, aliàs [p] pro negante: gloss. tamen alibi [r] annotat quasdam causas, propter quas aliquis liberatur à necessitate respondendi. † Neque vero statim cuique sua confessio no- 91.
cet, etiamsi ad positiones respondeat, sed multa sunt, quæ tam in personis respondentibus, quàm in ipsis rebus de quibus respondetur, desiderantur, vt confessio facta teneat: quæ verò ea sint, annotant alibi glossæ, [s] quæ possunt hac in re vice longi cōmentarij esse. Vbi autem illis omnibus interuenientibus, quæ ad solidam confessionem requiruntur, confessio facta est, non potest ea reuocari, nisi [t] quatenus ostendi possit manifestè, in facto à confitente erratum esse. † Nam qui errat non fatetur, 92.
nisi ius ignorauerit.

r Testium depositiones) † Quę actis inscribi debent, 93.
vt sic sciri possit, an huiusmodi depositiones legitimo modo factæ sint, an minus. Testium autem depositio potissimum ex duobus constituitur, videlicet ex dicto testis, & ex iuramento eiusdem, nec vnū valet sine altero [u]. † Possunt tamen partes renun- 94.
ciare iuramento testium, ita vt simplici horum testificationi stetur: [x] quod ideò permissum videtur, quia testis iuramentum in fauorem partium introductum est, vt dicat veritatem: huic ergo fauori renunciari poterit. † Debet autem notarius causæ in an- 95.
notatione depositionū cautus esse, vt scribere non omittat, quo die, quo loco, coram quibus, & sub qua forma iuratum sit à testibus. † Iurare autem debent testes, se veritatem in tota causa 96.
pro vtraq; parte dicturos, [y] & tale iusiurandum, ipsam depositionem præcedere debet, vel in continenti subsequi. nam si ex interuallo præstitum sit, testimonium erit infirmum [z]. † Deinde 97.
citari debet is, aduersus quem producuntur testes, vt iuramento testium intersit, aliàs depositio non valet: [a] imò si citatus sit aduersarius, vt iurare testes videat, & cùm iurarēt testes neuter litigantium præsens fuerit, testimonium iure nullum [b] erit: & scribit [c] Fulgosius, cùm ageret iudicem, se hac vna ratione ferè mille processus irritasse. † Diem quoq; præstiti iurisiurandi, & 98.
locum consignandum esse diximus, vt cōstare possit, an iuratum sit à testibus die feriato: tali enim die iuramentum præstitum est inutile, licet examinatio fieri possit [d]. Item iuramentum à teste alibi, quàm in loco iudicij factum, nullas vires obtinet, quia testes in loco iudicij iurare debent, [e] ducto argumento de loco ad tempus, quod in iure valet [f].

[f] Instru-

o gloss. hic

p cap. si post. de confessis. lib. 6.

r ibidem.

s glo. l. vnica C. de confessis & glos. c. ex parte. supra de confessis.

t l. 2. ff. de confes. l. error. C. de iur. & fa. ignorantia & ibi glo. porrò de reuocatione confessionū vide glo. in l. de ætate. §. vlt. ff. de interrogatorijs action.

u vt in cap. fraternitatis. j. de testib. l. iurisiurādi. C. eo. tit. x. cap. in tuis. j. de testibus glo. in. l. 1. ff. de ferijs.

y iuxta Bal. in l. presbyteri. C. de epis. & cler. non attento vel amore, odio aut liuore. auth. sed iudex. C. dicto tit.

z. l. iurisiurandi & ibi Bald. C. de testib. & d. cap. fraternitatis. j. eod.

a c. 2. j. de testib. l. iudices. C. de fide instrumentorum & l. si quando C. de testib.

b d. l. si quando.

c. Fulgosius in l. 1. C. quomodo & quando iudex sent. profer. deb.

d. glos. in clemen. iudices de officio deleg.

e. l. 3. §. Sabino & ibi glo. de testi.

f Iuxta notata in l. uinum. ff. si certum petatur.

99. (Instrumentorum productiones) † Rectè dici-
tur in textu, *instrumentorum productiones*, quia productio in-
strumenti de actis est: ad iudicij enim naturam pertinet. i-
psum verò instrumentū, seu contractus tenor non est: [e] qua rati-
one Baldus [f] productionem quidem exceptionis ex actis esse,
100. ipsam vero exceptionem non esse, arbitratus est. † Quamuis
ergo instrumenta producta semper in iudicio reperiantur, ta-
men actis annotanda est eorum productio, vt constare possit
101. iudici, an ea tempore competenti facta sit. † Nam postquam se-
mel in casu conclusum est, instrumenta amplius produci non
possunt [g]. Ab hac tamen sentētia Abbas hic recedit, existimans,
& si post cōclusionem in causa iudex productionem instrumen-
torum admittat, probationem valere, quia sic cōclusionem pri-
us factā tacite reuocare [h] videtur, & ita olim in Rota [i] decisum
fuisse, idemq́, tenēt [k] Butrius & Imola: ex quorū dictis duas col-
102. lige regulas. Prima: † Admissio productionis instrumentorum
post conclusionem in causa facta, si ex iusta causa fiat, etiam par-
103. te aduersa contradicente, [l] valet. † Altera: Admissio produ-
ctionis instrumentorum facta à iudice sine causa, parte præsen-
te & non contradicente, valida est, licet sit conclusum in causa,
104. secus si pars contradixit. † Quærunt etiam hic Doctores, an
sufficiat coram notario producere instrumenta, vel opus sit id
coram iudice fieri? & [m] apud notarium id fieri sat esse, maxi-
mè cùm in instrumentis non subsit timor subornationis, nec de
præiudicio partis aduersæ, in tali productiohe agatur, [n] Pa-
normitanus ait. Frequentius tamen in diuersam sententiam
itum est, nempe necesse esse, vt talis productio coram iudice
[o] fiat: quam & ipse de iure veriorem esse puto. Primum, quia
officium notarij est, scribere ea, quæ coram iudice expediuntur,
non autem recipere instrumenta, ideoque fines mandati sunt
105. custodiendi [p]. † Hinc scribit [q] Bald. quòd Tabellio non possit
recipere vllam productionem, nisi iudex sit præsens [r]. Deinde
quia pro regula traditur, probationes ipsi iudici faciendas esse,
[s] constatque instrumenta modum probandi esse [t]. Denique quia
in tali productione requiritur causæ cognitio, cùm produci in-
strumenta debeant, parte præsente, vel vocata ad instar rece-
106. ptionis testium [u]. † Nec aduersatur §. super his. in l. eos C. de
appel. quoniam ibi duntaxat scribitur, instrumenta penes no-
tarium relinquenda esse, putà, vt exempla horum siue co-
pias scribere possit, non autem probatur, quod coram solo
107. notario produci queant [x]. † Prædicta tamen sententia sic tem-
peranda est, vt non obtineat, si talis productio coram notario
facta esset, parte præsente nec contradicente, [y] vt si nota-
rius nominatim destinatus esset ad scripturas recipiendas, quæ
producerentur, aut iudex commisisset illi, vt instrumenta reci-
peret [z]. Sic plerisq; in consistorijs etiam hodiè consuetudine
obseruari constat.

e. c. cum in iure. de offi. deleg. vbi Innoc. & Abbas.
f. in l. ne causas. C. de app.
g. secundum glos. hic. per c. cùm dilectus. ?. de fide instrum.
h. per not. in cap ex parte ? de appellat.
i in tit de testib. decis. 1 in antiquis.
k in cap. auditis. de procurat.
l. tex. in cap. pastoralis. in fi. ex de causa possessio. & proprie.
m. in verbo dilationes.
n. per tex. l. eos. §. super his. & ibi Bar. C. de appellat.
o. Hostiensis, Butrius, Imola, Feli. & moderni hic & Bd. in §. Iulianus.
p. l. diligenter. ff. mandati.
q in l. 2. in prin. C de edendo.
r. tex in l adoptio. C de adoptionib.
s. l. 50. in fi. ff de probat.
t. vt ?. per tot. de fide instrumentorum & ff. & C. eodem.
u. l. iudices C. de fide instrum. & l. si quando C. de testib.
x. d § super his.
y. vt Imola tradit in l. si finita. §. notarius. ff de damno infecto.
z. iuxta notata per glos. in l. si quis signatoribus. ad finem. C quando testamenta aperiantur. & per Feli. hic.

Inter-

t Interlocutiones) † Allegat glossa differentiam inter 108.
sententiam interlocutoriam & diffinitiuam, videlicet quod hæc non mereatur habere nomen sententiæ, nisi in scripits prolata [y] sit: illa verò scripturam non requirat. Dicitur autem interlocutoria sententia, quæ inter principium & finem causæ super incidentibus quæstionibus [z] fertur, veluti de libello exhibendo vel corrigendo, vel dilatione danda aut deneganda, vel [a] similibus. Et hanc duplicem esse tradunt: nam quædam interlocutio fit super emergentibus quæstionibus, quæ ordinem iudiciarium respiciunt, vt in exemplis prædictis: quædam vero super quæstionibus fertur, quæ causam principalem contingunt, & hæc interlocutio habet vim diffinitiuæ sententiæ, respectu quæstionis cuius controuersiam [b] determinat. † Sententia au- 109.
tem definitiua est, quæ finem causarum pronunciatione iudicis accipit, quod vel condemnatione vel absolutione contingit [c].

u Appellationes) Sentit textus hic de appellationibus ab interlocutoria, cum hæc dictio (*mox*) post verbum (*interlocutiones*) subnectitur [d]. Appellatio enim, quæ à diffinitiua sententia fit, infra sub clausula, *& cætera* includitur. Appellationes ergo ab interlocutorijs interpositę similiter actis inscribendæ sunt: quæ autem sit ratio, glossa satis hic explicat.

x Renunciationes & conclusiones) † Quæ si fa- 110.
ctæ sint, nihil superest amplius, quàm vt partes vtrinq; de sua controuersia iudicis, in quē per litis contestationē consensêre, cognitionem & sententiam expectent. per renunciationem enim & conclusionem in causa, non solùm probationibus, vt hic in glossa dicitur, sed omnibus allegationibus, tàm in facto quàm in iure, via [e] præcluditur: hincque est, quod scribit [f] Bartolus, postquam in causa concluditur, perinde esse, ac si lata iam esset sententia, adeo, quod nec ipse iudex supplere amplius possit [g]. Cæterùm, an allegationes post conclusionem in causa admittantur, alibi [h] Baldus examinat.

y Et cætera) † Sed quare sententiæ nulla in hoc textu fit 111.
mentio? an non & illa de actis est? quod quidam negârunt, argumento huius textus, in quo enumerantur omnia acta, & tamen nihil de sententia dicitur [i]. Contrà verò [k] Bartolus & Baldus sententiam actorum appellatione contineri, tradunt, eamque de processu iudiciario esse: quod & verum est [l]. *Actorum verba*, inquit Hermogenianus, *emendare tenore sententiæ perseuerante non est prohibitum.* Probatur item argumento à minori ducto: quia si interlocutio iudicis de actis est, vt textus hic probat, ergo multo magis sententia diffinitiua. Nec obstat præsens textus, quoniam sub hac clausula, *& cætera*, etiam sententia includitur, quam post cōclusionem in causa factam mox subsequi constat. † Vnde conficitur, cum pariter in scripturam 112.
actorum

y. de quo videnda est l. 3 & ibi Bart C. de sententijs ex breui reci. & c. vlt & ibi gloss. de re iudicata lib. 6.
z. gloss. in clementina 1. de sequestratione possessionis & fructuum.
a c significantibus. de offic. deleg c. significârunt.) . de testibus.
b. Dd. l. si quis iusiurandum C. de iureiurando. Bart. in l. Titia. ff de accusat & in l. si postu aut. § iubet. ff ad legem Iuliam de adulterijs.
c. Autore Modestino in l. 1. ff. de re iud.
d Panormit. hic.
e Panormitanus hic post Innocent. in c pastoralis. de causa posse. & propri. Quos Baldus sequitur in l. nec causas 1 in prin. C de appellat.
f in l. si mater. § eandem in fin. ff de executione rei iudic.
g. Baldus docet in l. per hanc. C. de temporib. appellationum.
h in c. fin. s. h. n. tt. & c. pastoralis. de cau. posse. & propr.
i. facit l 2. C. vt lite pendente
k. Bart in l. in fraudem. § neq. ff de iure fisci Baldus in d. l 2
l. per l. actorum. ff de re iudicata.

actorum redigendã esse, sicut reliqua hic nominatim recensita:
113. & idem de appellatione ab interlocutoria tantùm dixit, † cùm tamen & appellatio à diffinitiua nõ debeat in actis prætermitti, vt constare possit, num intra decendiũ appellatum sit: alias enim quid operaretur hæc dictio, *& cætera*: cum post conclusionem non sperentur alia acta, præter sententiam & [m] appellatio-
114. nem. † Quinimo, Imola hic attestante, hæc epilogatiua dictio, *& cætera*, non solùm concernit sequentia, sed & præcedentia acta iudicij: Sequentia, vt citationem ad audiendam sententiam, sententiæ prolationem, prouocationem ab eadem: Præcedentia, vt iuramentum calumniæ, iuramentum testium, & si quæ sunt similia: ea enim omnia sub hac clausula comprehenduntur.

z Conscribenda, loca) De loco & tempore inserendis instrumentis, & quare inserantur, [n] alibi dicemus: de editione verò instrumentorum facienda, vide quę suprà annotauimus ad primum caput de probationib.

115. a a Partibus tribuantur) † Si tamen ea sibi tribui postulent, mandatumq; iudicis accedat: cùm enim, vt suprà quoq; dictum est, acta nisi iussu eius confici non possint, consequens est, vt absque eius autoritate, nec edi quidem [o] debeant.

116. b b Ita quod originalia) † Originalia ergo actorum, hoc est, matrices scripturæ, penes scribentem remanere debent, ea ratione, vt ad illas recursus haberi possit, si super processu iudicis controuersia suboriatur inter litigantes, ad maiorem fidem & veritatis conseruationẽ. Semper enim originali scripturæ standum [p] est: & pro hoc facit iuramentum tabellionum, qui in creatione inter cætera iurare obligantur, quòd originalia penes se custodire velint: [q] consuetudine verò sic hodie obseruari solet, vt notarij episcoporum, vniuersitatum & quarumcunque communitatum libros actorum, finito officio, relinquere soleant in [r] officio.

117. c c Iudex autem) † Pœna annectitur in eos iudices constituta, qui actorum scripturam fieri negligunt. nam si per talem negligentiam quid difficultatis emerserit, coram superiori iudice, ad quem prouocatum est, iudex superior inferiorem animaduersione debita castigare debet, quod glossa declarat: vt si culpa vel negligentia iudicis alteruter litigantium dam-
118. num incurrerit, iudex illud reponere teneatur [s]. † Inferuntque hinc Abbas & Imola, si iudex aliqua actis annotari omiserit, quæ postea partem probare oporteat, & in hoc expensas facere, quòd iudex illas parti resarcire obnoxius sit: quod dictum refert & multis argumentis [t] confirmat Felinus. Cæterùm quæ sit pœna iudicis iusticiam administrare negligentis, tractant alibi Bart. [u] & Felinus.

d d Præ-

m. *Iohan. Andreæ in speculo de sententiæ prolatione in prin.*

n. *vide text. cum ibi notatis in c. Abbate sane: de senten. & re iud. lib. 6 & in c. 1. ſ. hoc tit.*

o. *Felin. hic. col. 22.*

p. *Notat. gloss. magna ad finem in can. vt veterum distinctio. 4. Abbas in c. cùm ex literis. de restitutio in integrum. Bar. in l. Sempronius proculo. ff. de legat. 2. & Anchoranus cons. 234.*

q. *notat Hostiensis in c. sicut ſ. ne cler. vel. monac.*

r. *Facit cap ad audientiam ſ de rescriptis. vide etiam de hoc Paulum Castrensem in l. 2. C. de edendo. ſ. l. si quando. in fi. C. de testib. l. sancimus. in fin. C. de iudicijs.*

s. *Feli. in c tua nos ſ. de homicidio.*

t. *in l. fin. ff. de varijs & extraiudicialibus cognitio. & Felin in c. excommunicamus. §. moneantur ſ. de hæreticis.*

dd Præſumatur) † Hinc licet colligere, non creden- 119.
dum eſſe iudici ſuper proceſſu, niſi quatenus ex actis, aliisue le-
gitimis documentis conſtare poſſit. Hinc ſumta occaſione in-
quirunt hic vberrimè interpretes, an pro iuſtitia ſententiæ &
rectitudine proceſſus præſumendum ſit? qua in re cùm diuer-
ſis & ferè pugnantibus ſententijs reſponſum ſit, ego in ea varie-
tate concluſionibus Abbatis inhærens, quid tenendum ſit, o-
miſſis ambagibus, breuiter referam. † Prima igitur Abbatis 120.
concluſio eſt: Quod appellatione pendente, non præſumatur
pro ſententia, nec proceſſu, [x] ducto argumento à contrario,
primùm per hunc textum: Deinde per cap. cum inter in fin ſ.
de re iudica. Tertiò ea ratione, quia virtus ſententiæ extin-
guitur vel ſuſpenditur per appellationem, & ideò cui probatio-
nis onus in principali cauſa incubuit, idem in appellationis cau-
ſa probare [y] obſtringitur. † Altera concluſio Abbatis eſt: pen- 121.
dente tempore ad appellandum, pro ſententia quidem præſu-
mitur, non autem pro proceſſu. Verùm ſi priorem concluſio-
nem infirmare poterimus, oſtenderéque, quòd etiam pendente
appellatione, tam pro ſententia, quàm pro proceſſu præſumen-
dum ſit, multò fortius idem dicendum erit, pendente tempore
appellandi: ſic vtraq; concluſio corruet. videamus ergo de ve-
ritate prioris concluſionis. Hanc impugnat primùm Clemen-
tis III. [z] decretalis, vbi ſemper pro iudice præſumi ſcribitur,
& tamen loquitur ibi textus: pendente appellatione. [a] Dein-
de huic concluſioni obſtat Innocentij III. decretalis, vbi pen-
dente appellatione [b] præſumitur pro iudicibus tantiſper, do-
nec per eum, qui prouocauit, doceatur contrarium. Tertiò in
contrarium pugnat, [c] quòd iuriſconſultus ait, *ſi pupillus in
cauſa inofficioſi teſtamenti obtineat ſententiam, aduerſus hæredem
ab eadem appellantem, pendente appellatione alimenta danda eſſe
pupillo*, & tamen iſte fauor non attenditur in principali cau-
ſa: vnde fit conſequens, pro ſententia etiam pendente appel-
latione præſumi, ſicque ibidem Bald. & Caſtrenſis annotant.
Quartò, pro iudice alibi præſumitur [d] & tamen ibi pendebat
appellatio. Quintò & vltimò, contra Abbatis ſententiam pu-
gnat etiam ratio, quia pro iudice præſumitur propter eius qua-
litatem, cùm communiter literati, vel certè prouidi ac honeſti
ſint: [e] & alibi, iudicem virum bonum interpretatur iuriſcon-
ſultus. Si ergo ex qualitate perſonæ talis præſumptio oritur,
non debet tolli per ſimplicem acceptilationis interpoſitionem.
Huc accedat, [f] quòd alibi propter autoritatem iudiciariam pro
ſententia præſumitur, omnia legitimè geſta fuiſſe, quod [g] Bal-
dus procedere tradit, etſi iudex eſſet vir malus & (vt eius ver-
bis vtar) Ribaldus. fundat enim ſe textus in autoritate iudicia-
ria. Idemque dicendum eſt ratione proceſſus, quod de ſen-
tentia diximus. quoniam vtrobique eadem ratio militat. † Huic 122.
ſententiæ non obſtant, quæ in contrarium ab Abbate expen-
duntur.

x. l. 1. in fin ff. ad Turpyl. cap. venientes. ſ. de iureiurando.

y. Panor. hic. Bulinus in cap. in præſentia. ſ. de renunciat.

z. tex. in cap. in præſentia. de renunciat.

a. vt gloſ. & Imola ibidem annotat.

b. cap. in noſtra. ſ. de procurator.

c. tex. in l. ſi inſtituta. §. de inofficioſo. ff. de inofficioſo teſtamento.

d. in cap. bonæ. 1. ſ. de electionib.

e. c. in noſtra. de procurator. cap. ni. ſi eſſet. de præbendis & l. 1. ff. de officio prætorio.

f. textus in cap. ſicut quæ de re iudicata.

g. Baldus ibidem.

duntur. Primùm textus noster hìc in hisce verbis, (*ne pro i-*
psius præsumitur processu; &c.) ista enim verba ad hanc refe-
runtur constitutionem, horumque sensus est, non esse præsu-
mendum pro processu, nisi quatenus in actis scriptum reperia-
tur, quia per inspectionem actorum negatiua probatur, & pro-
pter probationem contrariam excluditur præsumptio quæ pro
processu erat [h]. Vnde si ex actis appareat, citationem vel con-
similem solennitatem non interuenisse, pro sententia non præsu-
metur, sed si acta necdum sint exhibita, latamque constet sen-
123. tentiam, præsumendum pro ea & pro processu est. † Deinde
non aduersatur huic assertioni, quòd appellatio suspendat vel
extinguat sententiam, quia illud verum est, respectu executio-
nis. appellatione enim pendente nihil innouari debet: per hoc
autem non tollitur præsumtio, quæ tam pro iudice, quàm pro
124. sententia enata est, per suprà dicta. † Non obstat etiam, quòd in
causa appellationis idem probare debeat, qui in causa principa-
li tenebatur: nam nec per hoc tollitur, quin pro sententia præ-
sumi debeat, licet onus probandi in aduersarium non transfe-
ratur [i]: vel illud obtinet, quando in principali causa non sat
probatum fuerat, sola enim præsumtio ista, non potest fundare
intentionem actoris, sed si probationes factæ sint, acta in dubio
pro sententia interpretari [k] debent. Deniq; non impedit præ-
dictum cap. cùm inter: quoniam ex eo argumentum a contrario
sensu non rectè sumitur, respectu rei iudicatę, cùm ibi dicta sint
separata, & in fine simpliciter dicatur, sententiam præsumi ritè
125. per omnia latam. † Tertia conclusio est: postquam sententia
transiuit in rem iudicatam, pro sententia præsumitur respectu
126. iustitiæ & processus. † In rem autem iudicatam transire dici-
tur, quādo intra decendium, quod ad appellandum conceditur,
non fuit [l] prouocatum. Et hæc præsumtio adeò efficax est, vt
probatio in contrarium non [m] admittatur. quod tamen ita ve-
127. rum est, si sententia per se valeat, secus si ipso iure nulla sit: † ea
enim non transit in rem iudicatam, nec pro illa præsumitur.
Exempli gratia, vt si in sententia error contra ius scriptum ex-
pressus [n] sit, vel si notoriè de iniustitia sententiæ appareat [o]. No-
128. toria autem iniustitia est illa, quæ ex actis colligitur [p]: † quia
acta faciunt notorium, [q] quod de illis actis intellige, in quibus
iudicium fundatur, vt est citatio, litis contestatio, libellus: se-
cus est in actis probatorijs, quibus non visis, non tamen senten-
tia redditur nulla. Sunt & alia exempla nullitatis sententię, quæ
apud Abbatem & Felinum hic reperire est. Habet porrò locum
conclusio etiam in sententijs censuræ ecclesiasticæ, vt hic Decius
contra glos. & Abbatem contendit. Nec obloquitur cap. sacro-
inf. de senten. excommunicat. quia tametsi monitio in senten-
tia excommunicationis necessaria sit, ex hoc tamen non con-
129. uincitur, pro ea non præsumi. † Quarta conclusio. si lata sit
sentententia in qua citationes, litis contestationem, iusiuran-

I dum ob

h. facit ad hoc textus in cap. vnico. ʃ. de litis contestat. & ibi Butrius.

i. Bald. dicit in d. cap. bonæ. vel secundum eundem Bald. in cap. causam quæ. ʃ. de re iudicata.

k. cap. in præsentia. ʃ. de re iudicata.

l. glos. cap. non solum verbo innouata. de appel. lib. 6.

m Imola hîc per tex. in c. cùm inter. ext. de sent. & re iudicat. & c. cùm dilecti. in fi. ʃ. de elect.

n. cap. 1. de re iudica. & ibi dicam l. 2. C. quando prouo. non est necessa.

o. cap. inter cæteras. inf. de rè iudic.

p. Angelus in l. si pars. ff. de inoffi. testam.

q. in cap. ex insinuatione. inf. de appella.

HONORIVS TERTIVS ARchiepiſcopo Londe. & eius ſuffraganeis.

CAPVT XII.

Ad noſtram noueritis audientiam perueniſſe, quòd ſacerdotes & [a] clerici, Daciæ legi regni (per quam negatiua probatur) temere innitentes, à criminibus quæ probari teſtibus fide dignis poſſunt legitimè contra eos, reputantur inſontes, ſi ſe ſuper his purgare valeant, [b] quoquo modo: & infrà. Volentes igitur, vt [c] hæc peſtis contraria [d] omni iuri penitus extirpetur à clero: Mandamus quatenus in huiuſmodi probatione negatiue (dum tamen poſſit affirmatiua ex aduerſo probari) neminem audiatis.

Summæ rerum.

1. *ARgumentum huius capituli.*
2. *Conſuetudo laicorum an ſeruanda in foro eccleſiæ.*
3. *Affirmatiua quandiu probari poteſt, non admittitur negatiua ad probandum.*
4. *Lex irrationabilis dicitur peſtis.*
5. *Statutum quo futuri delicti pœna remittitur non valet.*
6. *Purgatio per iuramentum eſt ſubſidiaria.*

1. † Panormitani epitome ſiue argumentum ad hanc decretalem nimis effuſum eſt ac generale, quia reus poteſt negatiuam docere, non obſtante legitima probatione aduerſus ipſum facta [a]. Quare ſecundum Decium hoc includit præſens cap. ſi legitime probari poteſt, reum deliquiſſe, non valet conſuetudo, quòd ad liberandum eum aliqualis purgatio admittatur. *a.c.ex tenor. ſ de teſti. & per glo.in cap. clerici. 81.diſtinct.*

2. a Et clerici) † Hinc notat Butrius à contrario ſenſu, conſuetudinem ſiue legem laicorum videri eſſe ſeruandam in foro eccleſiæ, dummodò alias ratione ſubnixa ſit, quod Abb. non recipit [b]. Itaque ex ſententia Imolæ dicendum eſt, hanc con- *b. per tex in cap. eccleſia S. Mariæ. de conſtit.*

 ſuetudi-

suetudinem, de qua textus hic noster loquitur, fuisse communem & promiscuam, tam inter clericos quam laicos, sicque clericos pariter comprehendebat [c]. Et hoc satis quadrat: solum enim hic dubitatur de irrationabilitate: respectu verò potestatis non valuisse hoc statutum, quia quando de vno defectu quæritur, præsupponitur quod alio respectu habilitas concurrat [d].

c iuxta c. cum venissent. de eo qui mitt. in poss. c. cùm causa. de re iudica. cum simil.

d. l. qui testamentis. C. de testamen. c. 1. de ætat. & quali.

b Quoquo modo) Etiam per viles & criminosos vt gloss. hic ait. nam si purgatores fuissent bonæ famæ, ista consuetudo valuisset. Quod Abb. post alios hic non admittit, cùm sit contra textũ nostrum [e], † vbi generaliter dicitur, donec probari possit affirmatiua, non debere quem admitti, ad probandam negatiuam, scilicet per modum purgationis. ista namque ratio militat, etiamsi purgatores essent bonæ famæ. Huc accedit quòd huiusmodi purgatio solùm in subsidium admittitur [f]. 3.

e. in vers. mandamus.

f c. nos inter. ĩ. de purg. cano. cum simil.

c Hæc pestis) † Lex enim irrationabilis & nutritiua peccati, perdit nomen legis, & appellatur pestis, quia non competit sibi definitio legis [g]. Et meritò hæc Daciæ lex pestis dicitur, quia sicut per contagionem pestis alios inficit, sic consuetudo talis quæ delinquendi occasionem præstat, alios inficere videtur: facilitas enim veniæ incendium tribuit delinquendi [h]. † Hinc traditur non valere statutum, per quod pœna futuri delicti remittitur [i]. Et legem quæ pœnam remittit non habere locum in casibus futuris, notat [k] alibi Bart. 4. 5.

g. quæ habetur in c. erit auté. 4. distinct.

h. c. est iniusta. 23 q. 4 in fin. & c. loci. 35. q. 9. l. 7. ff. nau. caup. stab. l. conuenire. ff. de pac.

i. vt notat Salic. in l. castitati. col. 1. C. de addit.

k in l. cùm lex ff. de ll. cùm simil.

d Omni iuri) Propterea quia præstabat occasionem delinquendi, quod videtur omni iure prohibitum, vt paulò antè diximus, vel hoc fuit adpositum ad maiorem exaggerationem. † Interim disce purgationem per iuramentum subsidiariam esse, eamque existentibus purgationibus legitimis non admitti [m]. Et hoc adeo verum est, quod lex vel consuetudo in contrarium non sufficiat, quod præsens textus satis probat, & in hoc est singularis & notandus. Cæterum, ad expeditionem glos. vltimæ eius materiam considerandi, sunt tres diuersi casus. Primus. † Si accusator affirmatiuam probauerit legitimè ac sufficienter, puta reum deliquisse, non est admittendus negatiuam (se non deliquisse) probare volens, ne scilicet imperfecta probatio plenæ ac integræ probationi præualeat. Vnde si legitime conuictus de crimine, velit se purgare per iuramentum proprium, & aliorum compurgatorum, saltem de credulitate iurantium [n] hoc ei non licebit, etiamsi compurgatores essent bonæ famæ, vt & suprà dixi. Et hic est proprius casus cap. nostri. † Secundus: Si de crimine infamatus negatiuam probare velit indirecte, non per testes de credulitate, sed de veritate deponentes, hac specie cessat cap. nostri dispositio, & probatio talis admittetur [o]. Vnde si duo clerici probent me commisisse fornicationem tali die & loco, possum & 6. 7. 8.

l. secundũ Deci. hîc.

m. c. accedens. de accusat. & per Abb. hic & tex in d. c. nos inter. c. moniales et c cum dilecta. in fin. & c. ex tuarũ. de purg. canon.

n. iuxta formam ca. quoties § porro. de purg. canon.

o. arg. cap. ex tenore. inf. de testib. glo. elegans in cap. clerici. dist. 81.

ſum & per laicos docere contrarium indirectè, me illa die tota alibi fuiſſe, id ſi fit, abſolui debeo, quia non ſum reus p. Tertius. † Si contra aliquem non poſſet legitimis probationibus oſtendi eum deliquiſſe, ſit tamen de eo vehemens ſuſpicio & infamia, poteſt is talem ſuſpicionem purgatione canonica tollere q.

p. exemplo cap. ex literis. inf. eod.

q. iuxta formam d. c. quoties. §. porro vt per glo. c. presby. 2. q. 5. & hic latius per Abba.

IDEM AVRE. ET LAMEten. epiſcopis.

CAPVT XIII.

Cùm cauſam quæ inter Colubrien. & Egitan. epiſcopos ſuper ſuarum limitatione diœceſium vertitur, vobis duximus committendam: Mandamus quatenus, ſecundum diuiſionem quæ per libros antiquos vel alio modo melius probabuntur, nec non per teſtes, famam & quæcunque alia adminicula in negotio procedatis.

Summæ rerum.

1. *ARgumentum huius cap.*
2. *An ad probationem finium libri antiqui vel ſola fama ſufficiat, & num. 3. 6.*
4. *Fines an per inſtrumenti verba enunciatiua probentur.*
5. *Antiquiſſima quæ dicantur.*
7. 8. *Libri antiqui an & quando probent.*
9. *Scriptura publica non creditur in præiudicium tertij, quia non conſentit.*
10. *Scriptura ex archiuo publico prolata an & quatenus probet.*
11. *Archiuum quid.*
12. *Sculptura columnarum & inſcriptiones lapidum an probent.*
13. *Imperfectæ probationes ſimul coniunctæ, vt plenè probent quæ requirantur.*

 † Ex præ-

Exceptis vero his casibus, libri antiqui in præiudicium a-
licuius plenè non probant, vt Hostiensis voluit, cui reliqui o-
9. mnes subscribunt: † & meritò quidem, nam nec instrumento
siue scripturæ publicæ in alterius præiudicium creditur, nisi
talis scriptura eo consentiente facta sit, cuius [f] detrimentum
10. respicit. Secunda conclusio: † Scriptura ex archiuo publico
prolata, integram fidem habet. Sic alibi [g] imperator item
charta, inquit, quæ profertur ex archiuo publico, testimo-
nium publicum habet. Quod tu verum intellige tribus con-
currentibus: primo, quod talis scriptura sit reposita in loco
publico: deinde quòd custodem de publico habeat deputa-
tum: denique quod inter publicas scripturas custodita fue-
rit. Dicitur autem archiuum (Græcis ἀρχεῖον principium) lo-
cus vbi monumenta literarum publicè asseruantur. Vnde [h] Vl-
pianus, quo loco, inquit, publicè instrumenta deponantur ar-
11. chiuo fortè vel grammatophylatio. Tertia: † Sculpturæ colu-
mnarum & inscriptiones lapidum ob suspectam scribentium
leuitatem iustam fidem non præstant, licet nonnihil adminicu-
lentur, per ea quæ dicta sunt suprà [i] de libris.

a Quæcunque alia admin.) Quæ etsi per se plenè
non probant, tamen adiuuant, iuxta vulgatum illud, & quæ
12. non prosunt singula, multa iuuant. † Hinc pro thesi ac regula
generali traditur, quod plures probationes imperfectę coniun-
gi debeant ac possint, ad faciendam probationem iustam & inte-
gram, idque propter publicum fauorem, ne facultas probandi
coarctetur, aut [k] restringatur. Quod tamen verum est, si o-
mnes probationes ad eundem finem tendant, siue sint eiusdem
generis, vt in duobus testibus ad eundem actum se referenti-
bus, siue diuersi, vt in vno teste [l] cum fama. Sin verò huius-
modi imperfectæ probationes, ad diuersum finem tenderent,
tum hæ ad integrandam fidem connecti haud possunt. Exem-
plum dat Panormitanus, veluti: si aliqui testes de mutuo depo-
nerent, non tamen perfectè, & alij de confessione mutui petiti
non plane: hæ depositiones non coniunguntur vt iustam pro-
bationem efficiant, cum sæpè vnum sit sine alio, de veritate
tamen huius exempli Feli. [m] & Deci. [n] hic plu-
ribus agunt, quos legere po-
teris.

f. l. censualis. C. de donat. Specul. de instru. edi. § postquam verò sed nunc quid.

g. in auth. ad hæc. C. de fide instru.

h. l. moris. ff. de pœnis. & de hac materia vide locum ordinarium in c. ad audientiam vbi est casus. j. de præscr. in l. exemplo & ibi. Bd. C. de probat. Bart. in auth. at si contractus C. de fide instru.

i Facit textus in l. monumentorum. C. de relig. sicq; gl. temperare oportet in c. sanè 24. q. 2.

k. l. curent. ff. de testib. c. si quis testium. j. de testib. cum simil.

l iuxta Abba. hic. facit tex. hic. & l. Arriani. C. de hæret. l. qui sententiam. C. de pœn. cum vulg.

m. num. 10.

n. num. 11.

IDEM EPISCOPO ET archidiac. Senen.

CAPVT XIIII.

Causam matrimonij quæ inter V. iuuenem, & G. [a] puellam Senen. quæ se virginem & monacham profitetur, noscitur agitari: & infra. Mandamus quatenus eandem puellam ponatis interim in illo monasterio quod intrauit, vt ibi securè valeat commorari, donec iudiciali sententia, quid agi debeat, decernatur: [b] recepturi postmodum non solum probationes viri quas inducere voluerit contra mulieres illas, quæ ad inuestigandum signa virginitatis ex parte puellæ fuerint introductæ, verum etiam probationes alias hoc negotium contingentes, quas pars vtralibet duxerit producendas. Et quia (vt dixit Canon) sæpe manus fallitur, & oculus obstetricum, volumus & mandamus, vt adhuc honestas matronas prouidas ac prudentes deputare curetis, ad inquirendum, vtrùm dicta puella virginitatis priuilegio sit munita,

Summæ rerum.

1. *IVdicium si contra monachum instituatur ratione ingressus, libellus in monachum concipi debet.*
2. *In causis matrimonialibus, & post publicatas attestationes, recipiuntur noui testes, & quæ sit ratio. num. 3. 4.*
5. *Casus vbi fœminæ viris præferuntur.*
6. *Probatio ex aspectu.*
7. *Discussio thematis quòd peritis in arte credatur, & num. 8. vsq. ad finem.*

[a] G. puel-

1. a G. puellam) † Hinc notant omnes, si iudicium instituatur contra monachum vel [illegible]cham, ratione validitatis ingressus, quia [illegible]ius ingressus reuocetur in dubium, libellum esse concipiendum in personam monachi & non monasterij: atque ita in nostro the[illegible] factum est. Quod tamen moderandum [a] aiunt, vt procedat, quando agitur respectu personæ, secus si respectu bonorum.

a. iuxta Alb. in c. dudum de conuers. coniu.

2. b Recepturi) † Siue ergo in præiudicium [illegible] matrimonij, siue in eius fauorem, possunt etiam post publicationem super eisdem capitulis alij testes recipi & examinari, sicque publicatio attestationum in causa matrimonij, non impedit productionem nouorum testium. † Quod plerique fauore coniu-
3. gij speciale esse astruunt, cum alias hoc non liceat [b]. Et hic fauor locum habet, siue de iuuando, siue impediendo matrimonio agatur, cum vtrobique sit salus animæ subsistente im-
4. pedimento. † Alij vero malunt hoc non fieri ob singularem connubij fauorē, sed quia hic causa decidatur iudicio peritorū: cum enim hi de credulitate tantum deponant, secundum peritiam artis, vt suprà quoque [c] diximus, merito testes peritiores recipiendi sunt, non obstante publicatione, quia iudicium fuit fallibile.

b. Clem. 2 de te[illegible] fraternitatis, de [illegible] authen. at qui semel. C. de probat.

c. hoc tit. in c. propo[illegible] suisti.

5. c Honestas matronas) † Sed cur potius matronas quam viros? Respondeo hoc fieri, primum, propter honestatem: deinde quia hæ in virginitate cognoscenda viris peritiores esse censentur. Quomodo autem inquirent tales mulieres seu matronæ, an per aspectum & tactum? sic enim cognoscent
6. [d] quam esse virginem vel non esse. † Vnde colligitur, ex aspectu probationem fieri posse. Sic etiam ex aspectu obstetricum probatur, quam prægnantem esse, modo tamen probatissimæ sint [e] artis & fidei: item aspectu agri mensoris fit probatio de [f] finibus: & aspectu peritorum medicorum vulnus probatur lethale, [g] ita & medicorum denunciatione quis probatur ægrotus, & valetudinarius [h]. Ex his scaturiginem suam traxit hoc triuiale, credendum esse peritis in arte, quod nos a-
7. libi [i] discussimus. † Hic tamen aliqua, quæ tunc diximus, retractare libuit. Quanquam igitur ibidem in prima conclusione, ex vulgo recepta interpretum sententia docuimus, suborta quapiam ex præmissis controuersia, posse partes communi consensu tales peritos eligere, & iudici præsentare, vt illorum sententia examinata, iudex statuat quod æquum fuerit [k]. Iam verò rem exactius ponderando, arbitror partes id non posse, nisi iudice annuente & consentiente. quia vbique iura permittunt & iniungunt iudicibus, vt ipsi adhibeant, quos honestos, prudentes & peritos putauerint, vt ex textu nostro hic apparet hisce verbis: *deputare curetis*, quæ verba non partibus, sed iudici fiunt. Sic alibi iurisconsultus ait, [l] quæ cum a-

d. vt per tex. videlicet hi[illegible] & c. frat[illegible] rnitatis, de frig. & malefi.

e [illegible]. de vent. in. spi.

f [illegible] si quis. C. finium regundorum. l. si [illegible] ruptione. § [illegible] ad. [illegible] & c. quia iudicante, de præ[illegible] g. c. si nificasti, de hom.

h l. semel C. de re milit. lib. 12.

i ind. c. propo[illegible] suisti.

[illegible] eod.

k arg. l. hoc edictali. § his [illegible]ud. ibi quos [illegible] pars elegerit. C de secun. nuptijs. l. in l. [illegible] § 1 ff. de r[illegible] insp[illegible]

I 5 te assum-

te assumtæ fuerint, &c. non dicit ab vtraque parte, sed à te scilicet Prætore & iudice. † Porrò in secunda conclusione ibi- 8.
dem tradita, ex sententia Doctorum diximus, hos peritos ad minus debere duos assumi, idque trifariam temperauimus: Primo, vt locum non vendicet in eo perito,[m] quem vt perspectæ fidei & peritiæ virum in hoc præfecit respub. deinde vt non obtineat, si vno solo contentæ sint partes[n]: denique nisi vnus solus inueniatur in loco. Ego verò existimarim hæc alio pacto posse definiri, videlicet si assumendi sint ad iudicem instruendum certæ cuiuspiam artis gnari & periti, quorum ars constet indubitatis & certis regulis disciplinæ, quales videri poterunt agri mensores, arithmetici, architecti, & similes, tunc in arbitrio erit iudicantis, an vnum seu plures adhibeat. nam video iura promiscue, nunc de vno, nunc de pluribus assumendis loqui, nam alicubi[o] vnius agri mensoris adhibendi fit mentio: alibi verò[p] mentio fit de pluribus. Ait enim iurisconsultus ad iudicis officium de finibus cognoscendis pertinet, mensores mittere, & per eos dirimere ipsam finium regundorum quæstionem. Ex qua re perspicuum fit, arbitrarium esse quot in hac specie adhibeantur. Si verò assumendi sint periti, quorum ars æquè nō constat certis & indubitatis regulis disciplinæ, sed iudiciū falli potest, tunc plures dixerim fore adhibendos. Ita iura statuunt de adhibendis[q] obstetricibus, ad probandū quam esse grauidam, aut virginem. Idem statuunt de medicis[r]. Quorum ratio est, quòd vt sæpe manus & oculus falluntur obstetricum,[s] ita & fallitur iudicium medicorum, teste eorum principe Hippocrate[t]. Vita breuis, ars verò longa, occasio præceps, experimentum periculosum, iudicium difficile,[u] vel (vt vetus habet traductio) fallax. In hac igitur & consimili specie iudex oportunus nō duos solùm, sed vel tres si haberi poterint, vel plures adhibebit, vt si variauerint iudicia, plurium sententiæ[x] stetur. Et hæc non contemne sed domi nostræ nata paradoxi loco habeas.

m. arg. l. 2. C. de pōderat. & auri illat. lib. 10.
n. arg. l. Theopompus. ff. de dot. præleg.
o in l. si irruptione. § 1. ff fin. regun. & in l. si quis. C. eo. tit. & in c. quia indicante. j. de præscr.
p. §. vlt. d. l. si irruptione.
q. vt hic c. nostro. et c. fraternitatis. j. de frig. & male. l. 1. § 1. de ven. inspic.
r. c. significasti de homi. ibi, peritorū iudicio medicorū. & l. semel. C. de re mili. lib. 12.
s. per tex. hic & c. nec aliqua 27. q. 1.
t. in 1. aphorismo.
u. l. secundum.
x. iuxta. l. 1. §. 1. de ven. inspi. ibi, etsi omnes vel. &c.

GREGO-

GREGORIVS IX. PRAEPOSIto ſanctæ M. Magdeburgen. & decano Miſnen.

CAPVT XV.

Cùm bonæ memoriæ: & infra. Cùm acta originalia dicantur apud priores iudices [a] remanſiſſe, mandamus quatenus ea cum omni diligentia requirentes, ipſa ſi potuerint inueniri, & ſi qua partes duxerint legitime proponenda, in ſcriptis redacta ad noſtram præ. remittatis. Alioqui [b] cum non reuocetur in dubium de conteſtatione litis, ſuper ſtatu Pigamen. monaſterij, & quibuſdam ſpoliationibus contra Abbatem eius factis a Meſburgen. epiſcopo, receptis partium probationes de nouo, audientes ſi partes audire voluerint [c] de compoſitione tractatum, tam quod ſuper hoc inueneritis, quàm cauſam ſufficienter inſtructam àd nos remittere procuretis.

Summæ rerum.

1. *ARgumentum huius cap.*
2. *Etſi acta nõ extent apud notarium cauſa, tamen probant.*
3. *Idem de inſtrumentis dicendum.*
4. *Litis conteſtatio, an præſumatur facta in dubio, & num. 6.*
5. *Acta quæcunq; probantur ſola confeßione partium.*
7. *Partes poſſunt perempta inſtantia vna ad probationem omnia acta reuocare.*
8. *Iudicis eſt, partes ad concordiam reducere.*
9. *An litigatores ad concordiam cogi poßint.*
10. *Caſus vbi quis cogi poteſt ad concordiam & num. 11. & 12.*

Epitome

Epitome huius capituli est, quod coram primis iudicibus 1.
facta, habeant fidem coram successoribus eiusdem instantiæ,
producique possint noui testes primis attestationibus deperditis, non obstante publicatione.

a Remansisse) Sed quomodo hîc acta apud iudices remanserunt, cùm illa notarius causæ conseruare debeat [a]? Respondet Iohan. And. in nostra specie de facto, penes iudices remansisse acta, licet de iure fieri non debuisset, cui reliqui subscribunt. † Ex quo singulare illud colligitur, quod etsi acta iudi- 2.
ciaria non extent apud scriptorem causæ, sed apud ipsos iudices, tamen eorum fides propterea non vacillet. † quod Docto- 3.
res porrigunt etiam ad quæcunque instrumenta, vt non perdant autoritatem, licet apud alium reperiantur, quàm apud quem esse debent [b]. Hoc tamen sane intellige in scriptura confecta à publica persona, puta ab argentario vel tabellione, quia semel scriptura habuit autoritatem ex persona scribentis, secus videtur in scripturis, quæ autoritatem a loco recipiunt, quia si sint extra locum, [c] non probant Decio hic teste.

b Cum non reuocetur) Quia controuertentes fatebantur coram primis iudicibus, litis contestationem factam esse. † Alias enim actis non extantibus, non præsumitur inter- 4.
uenisse litis contestatio, nisi hoc [d] doceatur, puta per testes vel confessionem partium. † Et hoc communi calculo producitur, 5.
ad quæuis acta siue præparatoria, siue decisoria, vt per solam confessionem partium probentur, id est, si partes litigantes confiteantur aliquid actum fuisse in iudicio, licet alias non probetur, huic confessioni statur, idque ita actum fuisse creditur, etiamsi de substantialibus sit disputatio & coram alijs iudicibus. Validè tamen huic dogmati aduersatur, quod alias per manus traditur in his, quæ non dependent ex voluntate partium, harum confessionem non mereri [e] fidem. Item confessionem partium super his quæ ab eis remitti nequeunt, non probare [f]. Sed in comperto est, litigantes non posse renunciare solennitatibus, vel substantialibus iudicij, (qualis est quoque litis contestatio) neque omittere, aut nulla [g] ratificare: ergo non videtur quòd sola confessio illud probet. sicq; concident ea quæ ex textu paulò ante ex sententia Dd. annotauimus. Hunc obicem plerique ita tollunt, quòd in nostra specie, vna cum assertione siue confessione litigatorum, concurrebat etiam assertio priorum iudicum, ideoque fatentur solam partium confessionem, non probare acta iudicij, nisi alia adminicula accedant. Alij verò frequentius hoc ideo esse respondent, quoniam hîc de leui vel nullo agatur præiudicio, nec immineat peccatum [h], possent enim partes, si lis non erat contestata, eam dénuo contestari. Et
† scribit generaliter [i] Bartolus, licere partibus perempta instan- 7.
tia vna ad probationem omnia acta iterare, renouareque: idque

a c. quoniam in eod. tit. ita, quod ori. nalia.

b. facit tex. in l. quædam §. his autem & §. vlt. de edend. & quod ibi not. ff de fur.

c. & habetur in c. ad audientiã. j. de præscript. & in au. h. C. de fid instru.

d iuxta glos. hic in verbo alioqui. quam Dd. vulgò sequuntur

e. c. super eo. j. de eo qui cog. consa. vx. suæ. f Bar in l sciendum. ff de verb. obli & est casus in simili. in l etsi fortè. & ibi Bart ff de Castr. pecu

g. iuxta glo & Dd. in c. de causis de offic. deleg c. 1. de lit. cont c. dudum de elect & l nemo potest. cum ibi not. de legat 1

h in d. c sicut. j. eod

i. in l mutari ff de pro. ur & plenius in l conquerebatur. c. iudic sol quam tamen nõ probant Bar & Al. b. s. de iud c. pen.

idque pro singulari cautela tradens. Et si quis obijciat, quòd secundum hoc, possent litigatores mox in exordio controuersiæ dicere, habeatur lis pro contestata, omissa forma à iure [k] præscripta, quià eorum confessio videtur eius virtutem operari: respõdeo, hoc fieri nõ posse, cum sit præscripta forma à lege: vnde rectè dicit Baldus [l], quòd contra formam legis nec iudices, nec partes disponere possint. Et Bart. [m] non possunt partes (ait) habere pro expressis, quæ vigore legis [n] sunt exprimenda. Possunt ergo partes confiteri litem fuisse contestatam: inde tamen non sequitur, quod ex tali confessione litis contestatio inducatur, licet præsumamus eam semel legitime factam fuisse. Et ita Feli. hic sensisse videtur, in cuius sententiam & ipse inclino, licet alij aliter sentiant.

8. C De compositione) † Ad iudicem ergo pertinet partes primùm ad concordiam reducere, si possit: quod an indi-
9. stinctè sit verum, latè tractat Feli. alibi [o]. † In hoc themate seruabis pro regula, quòd licet concordia suaderi possit atq; tentari, regulariter partes litigantes non possint compelli per iudicem ad concordiam: scribitque [p] Ange. quòd etsi quis coactus hoc fecerit, nullum tamen inde sibi præiudicium generari, sed huiusmodi pacta & transactiones per coactionem initas nullius esse momenti, quod etiam Bart. alibi [q] probat, dicens iudicem non posse litigantes, neque ad transigendum, neque ad compromittendum in arbitratores cogere: & Bal. [r] dicit concordiam persuaderi posse, non imperari, & offensum suasiunculis [s] inducendum esse, non cogendum; vt remittat iniuriam, quia æquitatis ratio non patitur, vt quis cogatur inuitus parere iniurianti, nisi in foro pœnitentiali: sed ante factum bene de-
10. beat prouidere iudex, ne iniuria committatur. † Excipiunt tamen Dd. aliquot casus, in quibus putant, aliquem etiam inuitum compelli posse, ad suspiciendam pacem atque concordiam. Primus est in causa [t] criminali; quod ego verum recipio, si duo concurrant, primùm quòd subsit periculum, ne per talem causam respublica lædatur [u] aut turbetur: alterum quòd causa criminalis sit eius generis, quæ admittat transactionem: quæ
11. autem sint crimina transigibilia alibi [x] tractatur. † Secundò fallit præmissa doctrina [y] secundum Butrium [z], vt obtineat in his, in quibus princeps habet liberam administrationem; sed in priuatis iuribus aliorum non putat, quòd princeps possit compellere ad concordiam, nisi causa subsit. Quod ego ita recipiendum putarim, vt procedat in his, quæ pendent à potestate sua;
12. vtputa papa potest in beneficialibus. † Tertio cessat regula, quãdo lis magno tempore durauit, & adeo inticata est, vt faciè expediri nequeat, nam tunc iudex potest cogere partes ad concordiam, etiamsi [a] causa sit ciuilis. Quartò non obtinet, si timor armorum, & rixæ immineant, nam ad hoc præcauendum licebit

k. c. 1. de litis contest.
l. in l. iubemus. C. de iudi.
m. no Bar in l. 1. de lib. & posth. & Inno. in c. cum dilecta. de rescr. & Ang. in l. sed etsi quis. §. quæsitum. si quis cautio.
n. & est bo. textus in c. qui ad agendum. de procur. in 6.
o. in rub. de treu. & pac. Dd. communiter & præsertim Abb. in c. fin. ff. de transac. vbi est tex. opt.
p. tex in. §. fin. in auth. vt litig. iu.
q. in l. congruit. ff. de offi. præsidum. & in c. furti. § qui iussu. ff. de infa
r. ibidem & in l. ex stipulatione. C. de sent.
s. Bald. in l. 1. §. quies. de offic. præs.
t. iuxta Bart. in d. l. congruit. in fi. et Abb. in ru. de treu & pac.
u. l. si quis ingenuam. ff. de capt.
x. vide gl. in l. transigere. C. de transac.
y. glo. magna in c. præuaricator. 2. q. 3.
z. Inno. in c. cum inter. de elect. Castr. in l. quidam æstimauerunt. si cert. pet.
z. Butrius in c. [illegible] de mutuis petit.
a. textus in c. placuit. 90. distinct. de hoc vide pulchre Bal. in c. cum [illegible] iusta. de elect.

licebit comppellere partes ad concordiam. Cur enim (inquit [b] Iulianus) ad arma & rixam procedere patiatur prætor, quos potest iurisdictione sua componere? Quintò non est locus regulæ, si dissensio esset inter insignes personas, vnde respublica turbari [c] posset. Iudex enim omninò studere debet ad sedandam huiusmodi discordiam, ne transeat in præiudicium publicum & exitium [d] reipub. Supersunt & alia non pauca, quæ huc congeri possent: verum ea apud Feli. discussa extant, quem iuris studiosi adire possunt.

b in l. æquißi. §. de vsufr. Ang. in d. §. fin. in auth. vt lit. iu. per l. æquiß. de vsufru. Paulus & Alex in d. l. quidā æstimauerunt.

c Bald. & Ang. in d. l. æquißimum per tex. in l. si quis ingenuam. §. in ciuil. de capt.

d Bart. in l. huiusmodi. §. fin. de leg.

FINIS.

ELENCHVS SIVE INDEX
cap. in tit. de probatio.

Τῷ θεῷ δόξα.

IOACHYMI MYNSINGERI
à Frundeck Iuriſconſulti

IN TIT. XX. LIBRI II. DECRETAL.

QVI DE TESTIBVS ET Atteſtationibus inſcribitur, Commentarij.

IN RVBRICAM.

Summaria.

1. *Continuatio huius tit. ad proximè præcedentem.*
2. *Probatio per teſtes an cæteris fortior.*
3. *Probatio per inſtrumenta alijs probationibus præualet.*
4. *Inſtrumenta dicuntur probatio probata.*
5. *Vtilitas huius (de teſtib. & atteſtationib.) tituli.*
6. *Epitome ſiue ſumma eiuſdem tituli.*
7. *Cur ſic inſcriptus fuerit.*
8. *Teſtes à teſtando dictos eſſe: & quid ſignificet verbum teſtari, & num. 9.*
10. *Teſtes quomodo in hoc tit. accipiantur.*
11. *Teſtimonium, & atteſtatio, idem ſignificant.*
12. *Depoſitio apud Pontificios pro atteſtatione accipitur, ſed minus latinè.*
13. *Deponere propriè demoliri eſt, & depoſitio demolitionem denotat.*
14. *Depoſitio pro annotatione facti ſine ſolennitate μεταφορικῶς.*

1. PRæſens † de teſtibus & atteſtationibus titulus ſuperiori iuſto nexu adhæret: ſiquidem generis nomen ſpecierum cognitio ſubſequi [a] debet. Cùm itaque ſuprà generalem titulum *de Probationibus*, præmiſerit Pontifex, poſt hunc ad ſpeciales tranſeundum erat. Et hunc ordinem tam in Pandectis, quàm in Codice pariter obſeruatum fuiſſe conſtat: niſi quòd in Pandectis de ea probandi ſpecie, quæ per inſtrumenta fit, prius diſſeritur, & de teſtibus poſteriore loco
2. tractatur, cuius tamen contrarium Pontifex hìc obſeruauit. † Huius autem ordinationis eam rationem Panormitanus affert, quòd probatio per teſtes longè ſit fortior & efficacior alijs [b], cùm fiat viua voce. Sic [c] & alibi, *Nos quidem* (ait Imperator) *ext-*

a. *arg. l. 1. ff. ſi cer. pet. glo. in rub de regu iur. lib. 6. cum ſimilib.*

b *l. cùm Ioannes. cum ibi not. ſ. de fide inſtru.*

c. *in §. cùm verò aliquid. Nouel. de inſtru. cau & fid.*

ror) *existimamus ea, quæ viua voce dicuntur, digniora fide, quàm scripturam.* Hinc ergo consequeretur iurisconsultos præpostero ordine instrumenta testibus præposuisse: quod sanè perdurum esset, fateri. † Quinimo probatio per instrumenta vali- 3.
dior est alijs probandi speciebus, [d] maiorisque autoritatis: idque liquere vel ex eo potest, quòd in multis casibus scriptura exigitur, in quibus testes non [e] sufficiunt. Et quandoque ad supplendam scripturam quinque testes sunt [f] necessarij.
† Hinc est, quòd instrumenta dicantur [g] probatio probata. 4.
Nec aduersatur, quod viua voce prolata [h] alibi scripturæ præualeant: quoniam id verum est [i] in priuata scriptura, secus est in instrumento publico [k], quod testibus æquiparatur. Dicendum ergo, hunc *de testib. & attestationib.* titulum ex arbitrio Pontificis priorem locum occupasse. Est tamen hoc leuiusculum, nec quicquam consistet, si ad tam exactam methodum omnia expendere voluerimus.

d iuxta glo in rub. ff. de fide instru.
e. vide glo. in c. 1. de cens. lib. 6 fa. tex. in l. contrahitur. ff. de pigno.
f. l. testium. C. de testi.
g Bal. in l. 1. C. ne vxor pro mari.
h. d. § si verò aliquid.
i. vt glo. ibi dicit.
k. l. in exercendis. C. de fid instru.

† Porrò nihil opus est, huius tituli vtilitatem commen- 5.
dare, cum [l] iurisconsultus ipse testimoniorum vsum frequenquentem & necessarium prædicat. Et rectè quidem: nihil enim frequentius est in iudiciis, quàm negatas assertiones controuertentium productis testibus docere. Necessitas verò inde colligitur, quòd multa sunt, quæ nisi per testes, [m] probari non valent. † Discemus autem ex hoc titulo multa, quæ 6.
versanti in foro, ac iudiciarias agitanti controuersias conducere inprimis, ac vtilia esse poterunt. Nam & quot testes in quouis actu requirantur, & quæ sit eorum habilitas, quæ solennitas exigatur in his recipiendis, quibus sit credendum in eorum conflictu: qualiter eorum dicta impugnentur, aut conseruentur, & si quæ sunt id genus alia, ea omnia hic titulus ad amussim explicabit. † Qua ratione cum inscribere Pon- 7.
tifex voluit non simpliciter *de testibus*, sed & *de attestationib.* vt [n] Panormitanus annotauit. Quanquam etsi inscriptio simpliciter, *de testibus*, facta fuisset, tamen communis extitisset tam ad personas, quàm dicta [o] testium: quemadmodum in Pandectis & in Codice idem est factum.

l. in l. 1. ff. hoc tit.
m vt in Nouel. de testib. circa prin.
n. hic in rub.
o. Deci. hic.

Cæterùm quod ad explicationem huius rubricæ attinet:
† Testes à testando denominationé habere constat. Et quamuis, 8.
testari, verbum apud Latinos autores pro eo frequentius vsurpetur, quod est in testimonium adducere, & alterius implorato testimonio nonnihil affirmare: Inde enim testari deos & numina dicimus: cùm dij in testes aduocantur, [p] testamur: item in testimonium adducimus homines, quibus plurimum fidei adhibemus, rem totam eorum iudicio permittentes. † Atta- 9.
men iurisconsultis, testari significat sententiam suam exponere. vnde & testimonium, & testamentum. Nam & testis de veritate

p. Cice. pro Sylla. Virgil. lib. 2. Aenei. Teren. in Hecyra.

ritate rei gestæ deponens, & qui testamentum facit, suam ex-
11. ponit sententiam. † Testes ergo in nostro proposito dicuntur,
quòd ea, quæ de rei veritate sentiunt, in iudicio proferant ac
12. declarent. † Hinc etiam testimonium deducitur, & attestatio:
quæ voces in significatione conueniunt, & pro ipsius testis as-
13. seueratione in scripturam redactaq; accipiuntur. † Non rarò
etiam depositio dici solet [r] in eodem significatu, sed minus la-
14. tinè, cùm *depositio* demolitionem ædificij significet. † Est enim
deponere, propriè demoliri & ad aream redigere, [s] soloque
15. æquare. † Sumitur etiam *depositio* *μεταφορικῶς* apud pontificios
[t] pro amotione facti sine solennitate: & hæc dicitur
simplex depositio Abbati. Quibus autem ex
caussis fiat, gloss. [u] alibi docet, ne-
que huc ea res perti-
net.

q. l. 3. § idem diuus. ff. de testib. & l. 1. ff. de fide instru.

r. vt in c. cùm causam. ʃ. hoc tit.

s. l. 23. in fi. ff. de vsucap. l. 8. ff. si serui. vendi.

t. c. degradatio. de pœn. lib. 7.

u. glo. magna in fi. cap. 1. 15. q. 8.

TIT. XX. DE TESTIB. ET ATTESTATIONIB.

EX CONCILIO MAteccensi.

CAPVT I.

PLacuit sancto conuentui, vt testes non conducantur pretio: vt quicunque idonei, & fideles in testimonium assumantur. ac nullus testimonium dicat, nisi ieiunus.

Summæ rerum.

1. *TEstes corrupti carent fide.*
2. *Et puniuntur vt falsarij.*
3. *Testes corrupti si verum dixerint, an nihilominus pœna falsi teneantur. & num. 4. & 6.*
5. *Declaratus §. 1. in l. 1. ff. ad leg. Cor. de fals.*
7. *Testis accipiens pecuniam ne testificetur, an pœna falsi teneatur.*
8. *Testimonium eius, qui recepit pecuniam ne testimonium dicat, iure valet.*
9. *Natura testimonij est, vt ad vtramque partem porrigatur.*
10. *Testis sumtus ad viam necessarios recipere potest.*
11. *Testis potest precibus induci, vt veritatem dicat.*
12. *Testis debet esse idoneus: quod in dubio præsumitur.*
13. *Omnes ad testificandum admittuntur, nisi doceantur prohibiti.*
14. *Edictum de testibus an sit permissorium.*
15. *Quæ consideranda sint in testibus, vt idonei censeantur.*
16. *Testes liberi esse debent, non serui.*
17. *Fœminæ quibus arceantur.*
18. *Impuberes prohibentur testificari.*
19. *Testimonium ebrij non facit fidem.*
20. *Ebrietatis damna.*

Tria

Tria axiomata hoc capit. complectitur, quæ ordine di-
1. ſcutiemus. † Primum eſt, quòd teſtes non ſint conducendi pre-
tio, aut pecunia corrumpendi, nec eis quicquam promitten-
dum, vt vel falſitatem dicant, vel obticeant [a] veritatem: imò e-
tiamſi datum eis aliquid, promiſſúmue ſit in eum finem, vt ve-
ritatem dicant, [b] adhuc deſtituentur fide eorum teſtimonia.
Debet enim omnibus modis ſanctum eſſe, ac incorruptum fe-
rendi teſtimonij officium, vt quiuis de ſtatu ſuæ cauſæ ſecurus
2. eſſe valeat, [c] probationemque rerum habeat ſaluam. † Porrò
præter hoc, quòd corrupti teſtes à dicendo teſtimonio repel-
luntur, puniendi quoque ſunt à iudice, vnà cum corrumpente,
tanquam falſarij: nec intereſt, vt [d] Bartolus tradidit, ſiue pe-
cuniam receperint ob dicendum, ſiue ob non dicendum teſti-
3. monium, modo falſum dixerint. † Quinimo priori caſu, quan-
do teſtes acceperunt pecuniam ob dicendum teſtimonium, etſi
teſtificando nihil mentiti ſint, nec effectus falſitatis fuerit ſub-
ſecutus, adhuc tamen falſi pœnæ locum eſſe, idem [e] Bartolus
tradit, quem [f] Imola & Caſtrenſis ſequuntur. Quæ aſſertio ſu-
as videtur habere rationes: primùm, quia ſi iudex venalem fe-
rens ſententiam, licet iuſtam, puniri debet: ergo idem in cor-
rupto teſte dicendum eſt, collecta ſimilitudine à iudice ad te-
ſtem. Deinde, quia ſicut iudices gratis iudicare, ita teſtes gra-
tis teſtimonium dicere ſunt [g] obnoxij, conſequens eſt, vtroſque
turpiter accipere. Denique, quia teſtes iurant, ſe teſtimonium
abſque omni commodo [h] dicturos: Ob hoc ergo ipſum, quod
corrupti ſunt, falſi pœnam incurrunt, nec hanc poſtea, dicen-
4. do veritatem, euitare poſſe videntur. † Aduerſus Bartolum pu-
gnat, quod [i] alibi Pontifex tum demum hanc falſi pœnam im-
ponit, quando teſtis in ſua depoſitione mendacium dixit, aut
occultauit veritatem: hinc enim conſequi videtur, ſi veritatem
elocutus ſit, huic pœnæ locum non eſſe. Itaque temperari for-
te hæc Bartoli opinio poſſet, vt obtineat, ſi vel conſtet, teſtem
mendacium dixiſſe, vel etiam dubium ſit, verum an falſum di-
xerit: quia in dubio præſumetur adhuc falſum dixiſſe, cùm
non ſit veriſimile, eum veritatis dicendæ gratia corruptum fu-
5. iſſe. † Nec aduerſantur huic ſententiæ argumenta [k] ſuprà addu-
cta. Lex enim expreſsè non dicit, teſti corrupto, & tamen ve-
rum teſtificanti, falſi pœnam irrogandam eſſe, ſed tantùm ſim-
pliciter loquitur, ſi quis ob dicendum teſtimonium pecuniam
acceperit, pœna eum legis Corneliæ affici. Vnde videtur, hoc de
falſo teſtimonio exaudiendum eſſe, cùm veriſimiliter pro vero
6. non fuiſſet corruptus. † Non obſtant etiam ſecunda & tertia
rationes: quoniam ex his non ſequitur, teſtem propterea falſi
pœnam incurrere, cum illa ſolum habeat locum, quando falſum
[l] committitur: alia tamen ipſum pœna arbitrio iudicis punien-
dum eſſe, extra pugnam eſt. Non obloquitur denique vltimum
argumentum, quod teſtis iurauerit, ſe non pretio teſtificatu-

a per iura hic in glo. alleg.
b. c. non ſanè. 4. quæſt. 5.
c l curent. ff. de teſtib.
d. Bart. in l 1 ff. ad leg. Cor. de ſal.
e. in d. l. 1.
f. in l diuus ff. de re iudi. l. 2 ff. de condi. ob tur. cau per tex. in d. l. 1 §. 1. de falſ.
g. d. c. non ſanè.
h. c. quotiet. & c. licet ex quadam. ſ. hoc tit.
i. in c. 1 ſ. de crim. ſal.
k. ex d l. 1 §. 1.
l. d. c. 1. de crimi. ſal & l. cum qui C. eo. tit.

rum: quia intelligitur falsi, quod scilicet ob pretium nolit falsum dicere, quemadmodum in alio proposito [m] Imola sic loquitur. Et hæc priori casu obtinent, quando testis ob dicendum testimonium corrumpitur.

m in l. diuus ff. de re iudica.

† Altera vero specie, quando testis recepit pecuniam, ne diceret testimonium, [n] haud dubie pœna legis Corneliæ afficietur. Quod tamen verum esse volunt, si testimonium dixerit, & veritatem obticuerit: secus si omnino testificatus non esset. tum enim licet puniri possit, non tamen pœna falsi tenebitur, vt [o] Baldus voluit. & quamuis [p] Bartolus contra sentiat, ab eo tamen Doctores crebrius recedunt. † Et obserua diligenter, quod tali specie, quando quis pecuniam accepit, ne testimonium diceret, si producatur in testem, ab eo, in cuius præiudicium corruptus fuit, & testificetur, [q] eius testimonium valere: nec refert, pro quo dixerit, siue pro eo, qui ipsum produxit, siue contra ipsum, ob id certe: quia delictum commissum in fraudem testimonij ferendi, [r] effectum testificationis non tollit, etiamsi istud delictum sit culpa vel dolo testis: † & natura testimonij est, vt ad vtramque partem porrigatur. Huc accedit, quod producens tale testimonium, ex toto approbasse censeatur, [u] cùm ipsum non obstante corruptione testificari voluerit. Interim memineris, vt legis Corneliæ pœna infligatur, omninò liquidis probationibus ostendendum esse iudici corruptionis crimen. † Quanquam autem, suprà diximus, testes non esse inducendos pretio, tamen si testes ad vitam necessarios à producente accipere [x] non vetantur: imo ad eos refundendos producens tenetur. atque ita intelligendus est textus noster in primo enunciato. † Sed nec precibus testes inducere prohibemur, dummodo cesset corruptio, quemadmodum Abbas hic docet: nec textus de precibus quicquam meminit. Hinc scribit [y] Baldus, quod instruere testem, qui actui interfuit, vt veritatem dicat per verba congrua, non sit peccatum. Idem, [z] testem non censeri subornatum, inquit, qui rogatus sit, vel monitus, vt per verba congrua testificetur. Et hactenus de primo huius cap. axiomate.

7.

8.

9.

10.

11.

n. d. l. 1. § 1.
o in l. 1. §. benè. vers. qui in eo. C. de rapt. & clar. & in c. peruenit. j. de testib. 109
p in d. l. 1. in prin.
q Bald in c. 1. si de inuest. inter do. & vas. lis ori quem Dd. communiter sequuntur.
r iuxta Bar. in l. 1. §. cum quis. ff. de quæst.
s c. inquisitionis. ibi Abb. & aly. j. de accus.
t. glo. in c. fraternitatis. j. hoc tit.
u Feli. & Deci. hic.
x c. statutum. §. penul. de testib. lib. 6 & 4 quæst. 3. c. libert testes.
y in l. vlt. C. si ex fal. instru.
z in c. licet causam. j. de probat.

Secundum axioma est, † testem, qui ferendi testimonij causa producitur, idoneum esse debere: id est, talem qui nulla exceptione submoueri possit. Idoneus autē ad dicendum testimonium quilibet præsumitur, [a] donec doceatur contrarium. † Hinc pro regula traditur, [b] omnes ad testificandum admitti in quibuscunque, siue ciuilibus, siue criminalibus causis, exceptis his, quibus nominatim testimonium interdicitur. † Vnde consequitur, edictum de testibus absolute permissorium esse. licet etiam prohibitorium sit secundum quid, id est, respectu certarum personarum. † Quæ autem considerari debeant in testib. vt idonei esse censeantur, gloss. [d] alibi his versibus explicat:

12.

13.

14.

15.

a. c. vlt. j. de præsumtio.
b. l. 1. ff. de testib.
c & ita glo. hic in verb. ratione. moderna est.
d. in c. proxime seq.

Conditio,

Conditio, sexus, ætas, discretio, fama,
Et fortuna, fides. in testibus ista requiras.

Alij sic, & forte elegantius hoc comprehendunt:

Conditio, fortuna, fides, discretio, sexus,
Fama, ætasq́, bonis testibus esse volunt.

16. Primum ergo † consideranda est *conditio*, an scilicet testes
sint serui, [e] vel liberi. debent enim liberi esse: serui autem re-
gulariter non admittuntur, [f] nisi in defectum aliorum. Deinde
17. *sexus*, an testis mulier sit, vel masculus. † in plerisque enim fœ-
minæ a testificando [g] arcentur: quemadmodum alias etiam ab
omnibus officijs ciuilibus & publicis remotæ [h] sunt, ob iudicij
fragilitatem, & inconstantiam, ac sexus imbecillitatem, vnde
nec [i] iudicare, nec arbitræ constitui [k] valent, multoque minus
condendis legibus, [l] aut statutis interesse, aut consuetudinem
18. inducere, [m] quæ legis instar habet. † Item in testificando respi-
cienda est *ætas*, nempe vt testis sit maior XIIII. annis, quia im-
puberes testimonium ferre prohibetur, tam in ciuilibus, quàm
criminalibus [n] controuersijs: Idq; [o] Callistratus senticus, *qui-
dam*, inquit, *propter lubricum* ætatis *consilij* sui, admittendi non
sunt ad testimonij fidem. Item *discretio*, [p] vt quis sit mentis com-
pos. Item *fama*, vt non sit infamis testificari [q] volens. Item *for-
tuna*, vt non laboret paupertate, qua de re infra suo loco [r] dice-
mus. Postremo fides, vt testis non sit infidelis, & alienus a fide
Christiana, veluti pagani, hæretici, Iudæi. illis enim interdici-
tur testificari, [s] quoniam inter infames iure censentur.

Tertium axioma est, quòd testes ieiuni testimonium dice-
re debeant: hoc tamen Doctores communiter consilij esse, non
19. præcepti asserunt. † Interim tamen verum est, testimoniũ ebrij
non mereri [t] fidem. nam nec testimonium, nec contractus ab
ebrio factus [u] vires obtinet. Huc pertinet, quod alibi scribi-
tur [x], nescire ebrios quid loquantur, eosque ignorantes dici.
Item, ebrium furioso similem [y] esse. Prędicta tamen locum tum
demum habent, si quis omnino ebrius existeret, alias secus,
quemadmodum Baldus hic sentit, dicens, ebrietatis qualitatem
20. considerandam esse a iudice vel examinatore. † Alias de ebrie-
tate nimia vsitatum & notum hoc est:

Diuitias, animam, vires amittimus eheu,
Dum lasciua nimis crapula membra grauat.

e 4. quæst. 3. c. liberi. & auth si dicatur. C. de testib
f l. serui. ff. de testi. Deci. in c. 2. ĵ eo. num 16.
g de quo vide glos. in c forus. in verbo non fæmina) de ver. signi.
h l. 2. ff. de regu iu. & ibi Dd.
i l cum prætor ff. de iudi.
k l. pen C. de arbit.
l l. [illegible] de legib
m l de quibus. ff de legib.
n l. qui testamento. ff. de testa. §. testes enim Instit eo. & 4. quæst 3 c. 1. vers. in testimonium
o in l. 3. §. lege Iulia. ff. de testib.
p fac 3. quæst. 7. §. tria.
q d § lege Iulia. &
ĵ. eo c. testimonium. vbi de hoc agemus.
r in c. si quis [illegible] stium.
ĵ eo.
s l. quoniam. & auth. Gazarot. C de hæret. glo in l 1. C de sum trini. & fid. catho. excipe tamen c. contra Christianos. de hære. lib 6 Et de his vide Specul. tit. de teste. § iam de interrogatorijs. vers quid si vnus.
t Bald hic. per l. respiciendum. §. delinquunt. ff. de pœnis.
u Bald. hic glo. in c vnusquisq; 22. q 4.
x in c. sanè. 15. q. 1.
y c venter. dist. 35.

GREGORIVS IOHANNI defensori, eunti in Hispaniam.

CAPVT II.

IN nomine domini: & infrà. Quòd autem dicit episcopus, quia se absente, etiam vilissimi sunt testes exhibiti nullius momenti: lege noscendum est [a] constitutionis nouellæ, quæ de testibus loquitur, in hæc verba: Ne postea obijciatur eis, quòd per vnam partem gesta & confecta sunt, oportet, vt testimonia [b] dentur [c] illo admonito [d] à iudice aut [e] defensore venire [g] & audire testes. [f] Si verò noluerit venire, & non [h] ex ineuitabili quadam necessitate, venire non possit: sancimus, huiusmodi testimonia ita valere, tanquam si non ex vna parte consisterent, sed etiam [i] ipso præsente facta fuissent. [k] Ecce admonendus est semper aduersarius, vt ad audiendos testes veniat: quod quia hic omissum est, necesse est, vt quod contra legem actum est, non habeat [l] firmitatem.

Summæ

Summæ rerum.

1. *Pitome huius capituli.*
2. *Causas etiam in foro pontificio posse definiri secundum ius ciuile.*
3. *Is, contra quem producuntur testes, debet eos audire iurantes, suaq; interrogatoria porrigere.*
4. *Responsiones testium in absentia partiū soli examinatori fieri debēt.*
5. *Vna citatio sufficit ad receptionem testium partibus fieri.*
6. *Absentia per contumaciam, præsentiæ comparatur: secus est, si quis iustè absit, & num. 7. & 8.*
9. *Actus contra legem gestus, iure est nullus.*
10. *Ad examinationem testium necessariò citandus est aduersarius:*
11. *Aliàs testimonia ipsorum non valent. & num. 12. & 13.*
14. *Iudex etiam ex officio volens examinare testes, aduersarium citare obnoxius est.*
15. *Ad publicationem attestationum aduersarius pariter vocandus est.*
16. *Casus recensentur, in quib. testes absq; præuia partis citatione examinari possunt: & num. 17. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. & 27.*
28. *Collatio beneficij, facta parte non vacata, valet.*

1. Hoc † capitulum in effectu docet, receptionem testium absque præuia partis aduersæ citatione factam, iure non subsistere, nec mereri fidem. quod quomodò sit accipiendum, discusso prius textu, crassè ac populariter tradémus.

a Constitutio. Nouel.) Quæ habetur in Nouella [a] de *a. in §. & hic verò*
2. testib. constit. X C. licet aliquantisper immutatis verbis. † Hinc *quia multoties.*
argumentum ducunt interpretes, causas etiam in foro pontificio posse secundum leges ciuiles definiri: quod tamen verum intelligunt, si Canones non repugnent, secus si contradicerent. Verùm ea in re obseruanda est distinctio, quam post Accursium [b] Bartolus alibi tradidit, ad quem (cùm hæc disputatio non sit *b. in l. priuilegia. C.* huius loci) studiosum iuris remitto. *de sacrosan. eccle.*

b Dentur) scilicet à testibus, hoc est, vt recipiantur testes.

c Illo) aduersario, contra quem testes producuntur.

d A iudice) Potest ergo iudex partem aduersam per se citare ad receptionem testium: & talis citatio vim peremtorij habet, vt ex infrà dicendis patebit.

e Defensore) id est, nuntio.

3. f Audire testes) scilicet iurantes. † Debet enim is, ad- *d l. si quando. C. hoc*
uersus quem testes producuntur, audire, quando [d] iuramen- *tit.*
tum præstant: potestq́ue interrogationes porrigere iudici [e], *e. l. si postulauerit.*
4. ad quas sigillatim examinentur. † Responsiones verò testium *§ quoniam. ff. ad leg.*
aduersarius audire non debet, sed illæ fiunt iudici soli in se- *Iul. de adult.*

creto,

ordinario, qui suo iure vniuersaliter iurisdictionem exercere
potest, quàm delegato, cui causa committitur terminanda, &
in iurisdictione alias nihil proprium habente, obtinet, etiamsi
13. ipsi simpliciter testium examinatio [o] commissa sit. † Idem iuris
est, etsi causa sit expedienda iuris solennitate [p] omissa: alias e-
nim copia defensionis auferretur, quam iuris naturalis esse cō-
stat. Et si cui concedatur omissa iuris solennitate procedere, tol-
litur solùm solennitas iuris ciuilis [q] ea verò quæ sunt iuris na-
14. turæ, vel gentium, remanent. † Sed & iudex ex officio proce-
dens non potest testes recipere, parte aduersa [r] non citata.
15. † Quemadmodum autem ad receptionem testium citandus est
aduersarius: [f] ita & ad testimoniorū publicationem vocari de-
16. bet. † Aliquoties tamen supradicta thesis non habet locum:
Primò, quando factum, ad cuius probationem producuntur te-
stes, esset notorium: tum enim iudex potest testes ad sui instru-
ctionem suscipere, [t] parte absente non vocata. Hæc tamen li-
mitatio ex isto themate dependere videtur, vtrùm in notorio
procedi valeat parte nō vocata: de quo per Doctores [u] alibi sa-
17. tis multa. † Secundò, quando superior reciperet testes super
examinatione personæ, an esset habilis ad dignitatem: in quo
tamen ex sententia Abbatis distinguendum est. Quia si actus ex-
pediatur in iudicio contradictorio, tum citatio requiritur: sin
18. verò extra iudicium, citatio non est necessaria. † Ideóq; collatio-
nem beneficij alicui parte non vocata factam, iure subsistere
19. [x] Cardinalis respondit. † Tertio, si iudex procedat per viam
[y] inquisitionis: tametsi ea specie necesse esse, vt aduersarius ci-
tetur, [z] Bartolus existimet [a] cui reliqui crebrius subscribunt.
Iura enim generaliter statuunt, ad receptionem testium partem
aduersam esse vocandam: nec inter processum inquisitionis &
alium quicquam distinguunt. Præterea si prædicta regula in ci-
uilibus causis obtinet, in quibus de tāto præiudicio agitur: mul-
tò fortius idē obtinebit, vbi agitur de crimine, licet per viā in-
quisitionis. posset.n.pœna corporalis infligi, quæ durior quauis
20. pecuniaria [b] cēsetur. † Quartò cessat regula, quādo quis poten-
tem habet aduersariū, cui nō audeat etiā in ciuilibus facilè quę-
stionē mouere: tum ne testes moriantur, potest petere à iudice,
vt ipsos clādestinè recipiat & examinet, ad futurā rei memoriā,
[c] aduersario ad hoc non vocato. Sustinebit autem hoc casu iu-
dex, quanta poterit diligentia, vices rei in examinatione, pręfer-
uando illi exceptiones [d] tam aduersus personas, quàm dicta i-
21. psorum testium. † Quintò, quando periculum esset in mora,
vt quia debitor sit de fuga suspectus: tum ad hoc vt capi possit,
22. inducuntur aduersus ipsum testes [e], eo non vocato. † Sexto,
si casus aliquis probari debeat, qui in loco valdè remoto con-
tigerit, [f] possunt in tali loco testes produci parte non citata.
Quod tamen temperandum est, vt obtineat duobus concurren-
tibus: primum est, vt huiusmodi probationes intra annum ex-
hibeantur:

o. Ant. de Butr. in c. constitutus ⁊. de appella. arg. l. 2. ff. de iurisd. om. iudi.
p. Bart. in l. filiusfa. ff. de donat:
q Bart. in d. l. filiusfam.
r. Ioan. And. ad Spec. tit. de teste. §. nunc tractandum in prin.
ſ. Bart. in auth. at qui semel. c l s. vers quid si publicatio. C. de proba.
t. Ant. de Butr. hic.
u. in c. ad nostram. ⁊. de iureiu. vbi dicam.
x. consil. 132.
y. Ant. de Butr. hic per c. qualiter 24. §. debet. ⁊. de accusa.
z in l. vlt. in fi. ff. de quæstio.
a. Abb. hic. & Bald. in l. iubemus. C. de probatio.
b. l. in seruorum. ff. de pœnis: & de hoc vide hic latius per Abb.
c. Hosti. & Ioan. And. in c. quoniam frequenter. in prin. §. vt li. non contest. & Abb. hic.
d. Dd in d. c. quoniam frequenter
e. Bart in l. ait prætor §. si debitorem. ff. quæ in frau. credi.
f Bart. in l 2 C de nat frag lib. 11.

hibeantur alterū, vt testes in eum effectum recepti sint, ne quis
indebitè, & sine culpa damnum patiatur. Verbi gratia · Mercator
cum alijs societatem negotiationis habens, peregrè profectus
in itinere spoliatur a prædonibus · is potest petere à magistratu,
vt testes ratione factæ spoliationis examinentur, suis
consocijs non vocatis, vt sic fidem illis facere possit, se spoliatum
fuisse: dummodo id in loco valdè remoto euênerit. Et ad
hoc faciunt multa specialia propter necessitatem, quæ g Lud.
Romanus alibi congessit. † Septimo non obtinet, quando lex 23.
non requirit solennem probationem h, sed argumentis, coniecturis,
& præsumtionibus contenta est. quod potest verum esse,
retenta singulari opinione, quod testes vocata parte recepti faciant
indicium: aliàs secus. † Octauo, si testis iteratò produ- 24.
catur ad declarandum suum dictum, in tali declaratione non est
necesse, aduersam partem vocari, vt i Baldus censuit. † Nonò, 25.
quando agitur de probanda consuetudine introducta à populo
eiusdem ciuitatis k, testes similiter parte non citata recipi pos-
sunt. † Decimò, si controuertentes indulsissent iudici vel com- 26.
missario, examinare testes in ipsorum absentia l, tum vlteriori
citatione non est opus: atque ita cotidiè in praxi seruatur.
† Vltimò fallit sæpedicta regula in causa hæresis, propter ma- 27.
gnum periculum m peccati. sed hoc limitatè conceditur, inquisitoribus
scilicet, quibus hoc facere licet, quando animaduertunt,
testibus magnum imminere periculum ob aduersarij potentiam.
ergò non videtur speciale in causa hæresis. de
quo tamen vide hic Decium vberius hoc
prosequentem.

g. in l. si verò. §. de viro. ff. solu. matri.
h. Domini. post Hosti. in c. 1. § vlt. de homici. lib. 6.
i. in auth. hodiè. C. de iura. prop. cal.
k. Ant. de Butr. in c. vlt. s de consue.
l. Bald. in l. si quando. in 3. col. C. de testib. allegat. l. Herennius in prin. ff. de euicti.
m. c. vlt. §. 1. de hæreti. lib. 6.

IDEM

IDEM SABINO DEFENſori Sar.

CAPVT III.

Voniam aliqua nobis de perſona Epiphanij presbyteri ſunt facinora nunciata, neceſſe eſt, vt cuncta diligentius perſcrutetis: & ª ſeu mulieres cùm quibus peregiſſe dicitur, ſeu alios, quos de cauſa ſcire aliquid ſenſeris, huc feſtines adducere. quatenus eccleſiaſtica diſtrictione liquidè poſſint, quæ vera ſunt aperiri.

Summæ rerum.

1. *Mulier, & quicunq; laicus aduerſus clericum teſtificari poteſt.*
2. *Mulier an & quando, quibusq; in cauſis teſtimonium dicere admittatur.*
3. *Mulier in teſtamento non poteſt eſſe teſtis, & quæ ſit ratio: & num. 4.*
5. *Quandoq; mulier teſtis eſſe poteſt in teſtamento.*
6. *Antiquiſſimo iure nullius teſtimonij ius mulieribus fuiſſe.*
7. *In criminalibus mulier non poteſt teſtificari, ſi criminaliter agatur, ſecus ſi ciuiliter.*
8. *Teſtimonium maſculi præfertur teſtimonio fœminæ.*

1. a Et ſeu mulieres) † Hinc annotant interpretes, quòd mulieres, & quicunque laicus teſtimonium dicere poſſit aduerſus clericum, quando de crimine agitur, dummodò agatur ciuiliter, ſecus ſi criminaliter: atque ita communiter hunc textum exaudiunt. Aduerte tamen, hic non dici, quod tales in eum finem recipiantur in teſtes, vt abſolute probent delictum, ſed pro inſtructione ad perſcrutandam veritatem, ſecundum formam commiſſionis, in qua præcisè ſcriptum erat, omnes debere tranſmitti, qui aliquid ſcirent: quo caſu verbum (*aliquid*) verificatur in minimo, ſecundum Bald. & hic: vnde & illi, qui indicium tantùm facturi erant, adduci debebant. Hacq; ratione attenta, etiam ſocij criminis, & laici contra clericum tranſmitti debuiſſent, licet criminaliter ageretur, ª quia faciunt indicium.

a. vt notatur in c. de cætero. ſ. eo.

L Cæterùm

†Cæterum in eo articulo, an & quando, quibusq; in cau- 2.
sis mulieres testificari possint, obserua post gl. & Doctores sub-
sequentes regulas. Prima: Iure ciuili mulieres nulla causarum
distinctione facta, id est, in iudicijs tam ciuilibus, quam crimi-
nalibus, testimonium dicere possunt. Quarè [b] Paulus, *Ex eo,* in-
quit, *quod prohibet lex Iulia de adulterijs testimonium dicere condem-
natam mulierem, colligitur etiam mulieres testimonium in iudicio dicen-
di ius habere.* Atque ita communis est opinio, quæ æquitatem
habere videtur, quando veritas per masculos haberi non [c] po-
test. Et quamuis in contrarium Iacobus de Arena [d] disputet: ei
tamen satis respondet [e] Decius. †Quod autē dictum est, mulie- 3.
rem in causis ciuilib. testificari posse, non habet locum in [f] te-
stamentis. Rationem vulgo reddunt, ob sexus imbecillitatem ac
[g] inconstantiam. Sed hæc ratio nimis generalis est, quia prohi-
beret mulierem etiam in ciuilibus cognitionib. à testificando.
† Ego arbitror hoc inde prouenire, quod veteres ad solennia 4.
non admittebant mulierem, sicut nec seruum, nec impuberem,
aut [h] peregrinum. Testium vero qualitatē ex antiquis testimo-
niorū generibus descendisse cōstat. † Et hinc est, quod in his te- 5.
stamētis, quę citra solennitatē fiūt, mulier testis esse possit: cuius
generis sunt quatuor ferè species, militare, inter liberos, ad pi-
as causas, & pontificium vel municipale, id est, cum aliqua le-
ge iuris communis solennia abrogantur, vt est in pontificali di-
tione, & [i] quibusdam mūnicipijs. Sed & in donatione causa
mortis, ac codicillis mulieris valere testimonium [k], communi
assensu receptum est. † Antiquissimo autem iure nullius testi- 6.
monij ius mulieribus fuisse ex A. Gellio apparet, quod in solen-
nibus testamentorum permansit. Scribit enim lib. 6. cap. 7. le-
ge Horatia Caiæ Tarratiæ virgini vestali ius dicendi testimonij
tributum, testabilisque vna omnium fœminarū vt esset, datum.
Secunda regula: † Iure pontificio non potest mulier testi- 7.
monium dicere in criminalibus controuersijs, si criminaliter
[l] agatur: atque ita Doctores vulgò concludunt, maxime *ea ratio-
ne,* quia mulieres sint sexu fragili, & meritò suspectæ in veri-
tate criminum. Sed hanc rationem, & reliqua iuris Canonici
argumenta non valde firma esse, satis ostendit [m] Decius, ad
quem recurrendum consulo. Neque enim dubium est, haud
æquè credi mulieri, atque viro, nisi insigni probitate matrona
sit. † Vnde si in aliqua controuersia ex vna parte duo sint ma- 8.
sculi, ex altera duæ fœminæ, præualere debet [n] testimonium
masculorum. Tertia regula: In causis verò ciuilibus, item & in
criminalibus, ciuiliter tamen motis, mulieres testificari nec ci-
uili, nec canonum iure [o] prohibentur. Et hæc doctrina non
habet controuersiam, cum hoc tamen moderamine, vt
cæteris paribus in his casibus, in quibus mulier
dicendi testimonij ius habet plus fidei vi-
ro tribuatur, atque fœminæ.

b. in l. ex eo. ff. de testi.
c. Io. And. ad Spec. eo tit. § 1. vers. Item quod est mulier
d. in l. qui testamento §. mulier. ff. de testa.
e hic.
f d §. mulier. & § testes autem insti. de testam.
g l. forus. ff. de verb sig.
h d. l. qui testamento. §. seruus.
i. c. cùm esses & rela- tum est. ff. de testa. gl. in auth. quod sine. C. de testa
k. vt not. in fi. C. de codi.
l. gl hic & in c. forus per illum tex de verb sig. in c. mulierem 33 q 5.
m. cùm hic, tum in l. 2. nu. 34 de reg. iu.
n Abb. in d. c. forus Bal. in l fin. C de fid. instru Feli. hic ad- fi.
o. c. quoniam & c. tam literis. de testi.

PASCHA-

PASCHALIS PAP. CAPVT IIII.

IN [a] omni negotio, principalis persona dicens veritatem de re sibi nota rectissimè, habenda est pro teste, cui adhibito vno, efficiuntur duo testes: adhibitis duobus, efficiuntur tres. Quod patenter ostendit dominus, cùm dicit: si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum: quòd si te non audierit, adhibe tecum vnum vel duos testes, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum. Idem alibi affirmat, dicens: ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me pater. nam in lege vestra scriptum est, quòd duorum hominum testimonium verum est.

Summæ rerum.

1. *Restrictio gloss. ad hunc tex. reprehensa.*
2. *Duo huius cap. intellectus, & num. 4.*
3. *In grauibus non est recedendum à communi iudiciorum forma.*
5. *Quando actor & reus æqualiter præsumuntur scire veritatem, cui potius deferendum iuramentum.*

1. a In omni) † Glossator textum hunc generaliter loquentem ad causam denũciationis restringit: quod interpretes communi assensu reprehendunt, dicentes hanc coarctationem non esse de mente literæ, nec huic conuenit posterior scripturæ au-
2. toritas. Quare ad conciliationem contrarij ab eodem glossatore hic adducti, videndus hic est Panor. † ex cuius verbis in effectu habes, quòd præsens cap. duobus modis potest intelligi: Primò, vt procedat in omni negotio, in quo principalis persona non sit habitura vel commodum, damnum, laudem, aut vituperium, nec aliàs affectione vlla moueatur: tunc enim nulla videtur subesse ratio, quare non etiam principalis persona debeat in numero testium cõputari: atque hunc sensum commu-
3. ni calculo amplectuntur Doctores, dummodò non agatur de graui alterius præiudicio. † quoniam in grauibus non est recedendum à communi iudiciorum forma, quæ præscribit [a], eun- *a. c. forus. §. omni. ff. de verbo. signi.*

dem non debere & actorem esse, & testem. Hunc intellectum latius alibi [b] Bald. & Butrius examinant, ad quos me refero. 4.
† Secundò potest textus exaudiri, vt obtineat in omni negotio, in quo causa deciditur per iuramentum, actori delatum in supplementum semiplenæ probationis, puta habenti pro se vnum testem idoneum: quia ipse iurando alterius testis vicem [c] sustinebit. Quando autem non deferatur huiusmodi iuramentum [d] suis locis traditur, & in illis casibus nõ esset locus cap. nostro. Hunc sensum Inno. Abb. & Baldus hic recipere videntur. † Ex 5.
quo conficitur quando actor & reus æqualiter præsumuntur scire veritatem eius rei qua de agitur, tunc deferendum actori iuramentum, & non reo: atque ita Felinus hic annotat.

b. in auth. ad hoc. in penul. col. C. de vsucap. & Butr. in c. dilecta. in 5. col. s. de iudi.

c. iux. c. fin. ∫. de iure. & l. in bonæ fidei C. de reb. cred. & vtrobiq. Dd.

d. in locis iam citatis, & vide quæ dicam in d. c. fin. ∫. de iureiu.

EVGENIVS III.

CAPVT V.

QVoties aliqui propter cognationem propinquitatis separari petuntur: duobus vel tribus testibus adhibitis, qui de eadem consanguinitate supersint, vel totidem senioribus & melioribus loci eiusdem, id debet legitimè comprobari. Probatio autem testium, debet fieri duplici iuramento: vt iurent se non priuato odio, neque amicitia, neque pro aliquo commodo quod habuerint, vel quod habent, vel habituri sint, ad hoc iurandum inductos: & sicut ipsi dicunt, rei veritatem accepisse à maioribus suis, & credere ita esse.

Summæ rerum.

1. *Summa siue epitome huius cap.*
2. *Consanguinei in probando cognationis gradu cæteris testibus præferuntur: & quæ sit ratio: num. 3.*
4. *Testes ad probandam consanguinitatem producti, quid iurare debeant: & num. 8. 11. & 12.*
5. *Testes odio vel inimicitia affecti non probant, nec indicium ad torturam faciunt.*
6. *Odium priuatum, & publicum.*
7. *Testis nimia amicitia affectus fidem plenam non meretur.*

9. Qua

9. *Quæ amicitia vel inimicitia repellat à testificando.*
10. *Allegans amicitiam vel inimicitiam testis, eius qualitatem adÿcere debet.*
13. *In probanda cognatione testimonium de auditu, & credulitate admittitur, & num. 15.*
14. *Testi de credulitate deponenti, regulariter non creditur: & nu. 16.*
17. *Quibus casibus admittatur testimonium de credulitate, & num. 18. 19. 21. & 24.*
20. *Captiosa quorundam cautela in examinandis testib. reprobatur.*
22. *Verbum (credo) licet per se non probet, ex addita tamen ratione probat.*
23. *Testis per verbum (videtur) deponens, probat, si rationem addat congruentem per sensum corporis.*
25. *Testimonia de credulitate valent contra producentem.*

1. Tractat † hoc cap. duo: primum est, quales testes esse debeant: in probanda consanguinitate, siue cognatione. Alterum qualiter iurare, quaque sub forma deponere debeant
2. huiusmodi testes. † Obserua ergo, cùm de cognationis gradu, probandáue consanguinitate quæritur, fortè ob matrimonij vires, tum consanguineos non tantùm suspectos non esse in testimonio dicendo, verumetiam testibus cæteris præferri. Nam hic in textu nostro ad alios testes recurritur, in defectum con-
3. sanguineorum. † Quod ea ratione inductum videtur, quoniam genealogia melius nota esse creditur consanguineis, quàm alijs [a] quibuscunque. Sic etiam [b] alibi in pertinentib. ad sanguinem coniunctus præsumitur scire facta coniuncti. In alijs autem rebus probandis consanguinei idonei testes non [c] sunt. Quod autem in textu dicitur, deficientibus consanguineis ad seniores loci eiusdem recurrendum esse: hoc ita verum est, si omninò nullus ex consanguineis supersit. Nam si vnus adhuc superstes est, is producendus erit cum alio seniore, vt hic Abb. docet [d].
4. † Quod ad alterum attinet, præscribit hîc textus certam formam iurandi testibus, ad consanguinitatem docendam productis. Debent enim duos obseruare articulos, in sacramenti præstatione: prior generalis est, & communiter ab omnibus alijs testibus obseruandus: alter verò huc peculiariter pertinet. Quò ad primum, iurabunt testes, se non odio dicturos testimo-
5. nium, quia ratione odij testis suspectus redditur [e]. † Et tradit [f] alibi glossa, testes odio ac simultatibus affectos adeò non admitti, vt ne quidem indicium faciant ad torturam. Loquitur autem textus noster hîc de priuato odio, vt significaret odium
6. publicum non impedire testimonium. † Priuatum odium intelligit Ioan. And. familiare & carnale: publicum verò, cùm odio quis habetur, ob peccata, quibus se [g] inquinat. Licitè ergo odio habemus delinquentes, quorsum & illud Psalmistæ: *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur men-*
7. *dacium.* † Porrò sicut odium & inimicitiæ inter aduersarium

a c. videtur. ∫. qui matri. accu. pos. c. cum in tua. ∫. de spons.
b l. Octauius ff vnde cogna.
c in c. super eo & in c. in literis. ∫. eo.
d exemplo l. Stichum qui meus erit. ff. de leg. 1.
e vt in l. 3. & ibid. Flori. ff. hoc tit. auth. si dicatur, ibi Bal. & Sali. C. de testib.
f §. si verò quis. in Nouel. de testi.
g c. odio. dist. 86

& testem faciunt, vt testimonium [illegible] ita quoque & ami-
citiæ inter testem & producentem [illegible] testi-
monium fide dignum [illegible]. Sic [illegible] iurisconsultus [illegible] *vel*
an ei inimicus sit, aduersus quem testimonium fert, vel amicus ei sit, pro
quo [i] *testimonium dat.* † Itaque recte in textu [illegible]itur, iurare te- 8.
stes debere, se non testificaturos ob amicitiam. † Non tamen 9.
hoc est sine temperamento accipiendum, quia si ut ea tantum
amicitia repellit aliquem a testificando, quę immensa est & vehe-
mens, vt merito suspicionem pariat: ita & in inimicitia distin-
guere oportet, grauis vel capitalis sit, an vero leuior & minus
acerba [k]. Nec potest hac in re certa & fixa tradi regula, sed hæc
omnia iudex, tanquā bonus vir, ex bono & æquo æstimare [l] de-
bet. † Et hinc est, quod allegans amicitiam vel inimicitiam ad- 10.
uersus testem, debeat adijcere qualitatem eius, & circumstan-
tias, vt sic iudex recte statuere possit [m], quatenus locum habere
debeat exceptio. † Postremo iurare debent testes, se ob nullum 11.
commodum dicturos testimonium, iuxta ea, quæ supra ad cap.
1. huius titu. nostri abunde diximus, quæ huc referri possunt.

† Alter articulus, quem testes ad probandam consanguini- 12.
tatem producti iurare debent, est, vt deponant se ita audiuisse,
credantque ita esse, vt in fine huius capituli dicitur. † Sic ergo 13.
vides, in probanda cognatione testimonium alienum auditus, & de
credulitate admitti, quod speciale est. alias enim impossibile fu-
erit, consanguinitatem [illegible] † Regulariter autem testi de cre- 14.
dulitate deponenti non creditur, ideo quia testes iurant se veri-
tatem dicturos, de his testificaturos, quæ certo sciant ac no-
rint, non quæ credant: credere enim opinari [o] est. † Quod au- 15.
tem in tex. dicitur, ad docendam consanguinitatem testimo-
nium de credulitate firmum esse. hoc non simpliciter verum est,
[p] sed ita demum, si testes sint omni exceptione maiores, qui di-
cant se audiuisse a maioribus [illegible] ta computatione di-
stinguant gradus, vi [illegible] ue ipsas personas de quarum [illegible] gna-
tione quæstio est, [illegible] pro [illegible] bus mutuo gesisse.

Porro sumpta hinc occasione tractant interpretes in vni-
uersum hoc loci, an & quomodo testimonium de credulitate
probet? Id vt & nos [illegible] tradamus, primo regulam, deindè
eiusdem exceptiones subnectemus. † Regula ergo est: testimo- 16.
nium de credulitate iure non valere, iuxta ea, quæ paulo antè
dicta sunt, quod adeo verum est, vt etsi testis ita dicat scio quia
credo, vel ita [illegible] pro certo aut firmiter credo, eius testimonium
adhuc non probet, ne præsumptiue quidem, nisi ratio per sen-
sum aliquem corporeum addatur [q]. Amplius scribunt [illegible]en-
sis & Butrius [illegible], non posse vel lege municipali, vel consuetudine
introduci, quod testibus de credulitate deponentibus credatur
in casibus, in quibus alias huiusmodi testimonium non proba-
ret. † Aliquoties tamen hæc regula cessat. Primo, quando testes 17.
de peritia artis suæ testificarentur, [illegible] & obstetrici-
bus, hi

h. d. l. 3.

i. adde §. item testi-um. 4. quæst. 3.

k gl. sing. in c. insinuante de offi. deleg. fa. l. 3. in fi. de adi. leg. l. athleta §. dat remissionem. & § amplius & l. propter litē in prin. ff. de excus. in §. inimicitiæ. Inst. eo. tit.

l. [illegible] l. eos. & in a [illegible] j. testis. C. de t[illegible]

m. l. [illegible] præterea. ff. de quæstionib.

n l. non facilè. ff. de grad.

o l. in summa. §. item labeo ff. de a. plu. ar. l. testium. C. de testi.

p. iuxta c. licet ex quadam j. hoc tit.

q. textus in c. tertio loco [illegible] de præsump. Bald. in l. conuenticu[illegible] C. de epi. & cle. idem in l. siue possidetis C. de proba[illegible] in rub. ff. de iureiur.

r. in c. 1. j. de app.

bus: hi enim sicut credulitatis tantum iusiurandum præstant ad
dicendum veritatem non producti, sic & de credulitate testificari
f possunt quod tamen moderandum est secundum ea, quæ supra
18. t in tit. præcedenti diximus. † Secundo non obtinet in his, quæ
difficilioris probationis sunt, in quibus testis secundum credulitatem
suam deponens probat. Exemplum est hic in textu nostro in probanda consanguinitate. item in probanda filiatio-
19. ne: deliq. in docendo adulterio z. † Tertio si testis per verbum
(credo) deponat id, quod prius per veritatem affirmauerat, per
hoc eius testimonium non euanescit, autore Baldo, quem hic
20. a Dd. communiter sequuntur. † Et per hanc exceptionem confunditur captiosa b quorundam cautela, qui dum porrigunt interrogationes iudici, testibus sigillatim prælegendas, & hac vti
solent, quod quilibet testis post factam depositionem interrogari postremò debeat, an ea, quæ dixerit, vera esse credat, qui si
incautius respondeat, se vera credere, tum exinde censent, impugnari posse testimonia, quasi incerta sint ex inani tantum opinione. Nam ex præmissis conficitur, per talem responsionem
generalem, non subuerti priora dicta testis: imo huiusmodi interrogatio captiosa penitus ab officina iustitiæ, id est, a iudicio arcenda est, nec vllo modo a iudice, ceu bono viro & iustitiæ di-
21. stributore admittenda. † Quarto non habet locum prædicta regula, si testis de credulitate deponens legitimam causam sine rationem subijciat, per quam verisimile fit, eum certo scire quod
dixit: vt quia dicat, credo hoc verum esse, quia ipse vidi, vel negotio interfui.
22. † Verbum enim (credo) licet per se nullam probationem inducat, ex addita tamen ratione probat. Quare c Baldus recte notat, rationem adiunctam facere, vt recedamus à
proprio significatu verborum antecedentium. Et hoc est, quod hodie litigatores solent in interrogationibus scribere, si
testis super aliquo articulo dixerit, se illum nescire, vel verum
credere, vlterius non quæratur. ratio enim adiecta est, quæ vel
23. firmare vel subuertere potest testimonium. † Sic in simili, quando testis deponit per verbum (videtur) & rationem addit congruentem per sensum corporis, plenè probare dicitur, quia magis attenditur ratio, quam dictum: quemadmodum alibi d Bar-
24. tolus voluit. † Quinto & vltimo, in omnibus casibus, in quibus testimonium alicui auditus admittitur, in eisdem firmum
quoque est testimonium de credulitate e. Qui autem sint illi
25. casus, quia f alibi explicatum habetur, hic prætermitto. † Addas tamen velut pro colophone, licet testes de credulitate testimonium dicentes non probent in præiudicium illius, aduersus
quem producti sunt: tamen aduersus producentem, eorum testimonia valere, ob id certe, quia producens videtur dicta
eorum ratificare ex sua productione. atque ita
singulariter Roma. g ex facto consultus respondit.

f. glo. & Bart. in l. [illegible] de ren. in pi. Dd. [illegible] communiter.
t in c. propofuisti de probatio. 3. conclusi.
u. Bart in l. 2. §. pen. [illegible] de aqua. plu. ar.
x. per d. l. non facile. [illegible] de grad.
y l. si [illegible] um. de his qui [illegible] vel al. in & dixi in c. per tuas [illegible] de probat.
z c literis [illegible] de præsu apt. c. in literis & c. præterea. [illegible] hoc tit.
a in l. 2. § quod obseruari. [illegible] de iur. propter cal. & in l. 3. C. de testi.
b de qua Io. And. & al. [illegible] ris. §. fin. [illegible] de ac. [illegible] a & Bart. Sero. cent. 106.
c. l. data opera. in 10. col. C. qui [illegible] non pos. & in [illegible] seruus. § [illegible] que. de lega. [illegible] per illum tex.
d. in l. quid tamen §. si arbiter. ff. de arbi. e. Spec. [illegible] l. de test. § r. vers. item quod d. ponitur de cred. [illegible] Panor. per tex. nostrum hic.
f. gl. [illegible] a: t. & Dd in l. 2. §. pen. de aq plu. ar. & in l. testi. C. de testi. Spec. in d. tit. de teste. §. nunc tractandum. vers. de auditu.
g. consil. 104. incip. pater reuerende. ad finem

IDEM PRIORI ET FRAtribus sanctæ Trinita.

CAPVT VI.

INsuper statuimus, vt [a] liceat vobis in causis ecclesiæ vestræ ferre testimonium: dummodò vnus, [b] vel duo [c] ex vobis ad agendum & respondendum instituantur, quorum testimonium in causis, in quibus actores vel responsales sunt instituti, [d] non debet admitti.

Summæ rerum.

1. *Dictum, de testibus, est permissorium.*
2. *In vna causa plures constitui procuratores posse.*
3. *Religiosi possunt constitui procuratores in causis ecclesiæ.*
4. *Diuersis & repugnantib. officijs quis fungi non potest.*
5. *Iudici, aduocato, procuratori, &c. an finito officio liceat testificari in causis, quibus præfuerunt.*
6. *Clericus, pro ecclesia sua potest esse testis.*
7. *Capitulares an testificari possint de his, quæ in capitulo geruntur.*
8. *An in causa vniuersitatis singuli de vniuersitate testes esse possint.*

9. 10. *Clerici, vel illi de vniuersitate, an in causis criminalibus pro ecclesia, vel vniuersitate testificari possint.*

a Liceat) Rectè conceditur à Pontifice, vt liceat fratribus in causa ecclesiæ suæ dicere testimonium, quia videbantur prohibiti, tanquam in causa [a] propria: Aliàs non opus fuisset hoc illis indulgere, sed satis erat, quod non prohiberentur: † cùm edictum de testibus sit absolutè permissorium. vt suo loco [b] suprà abundè docuimus. 1.

b Vel duo) † possunt enim in eâdem causa constitui plures procuratores [c]. Quod obtinet, nisi causa iam per vnum inchoata fuisset, [d] originemque cum vno habuisset. 2.

c Ex vobis) † Hinc discis, quod etiam religiosi procuratores constitui possint in causis [e] ecclesiæ. De honestate tamen non deberent se strepitibus iudiciorum inuoluere, sed alios constituere, qui huiusmodi causas ipsorum nomine agitarent, vt hic [f] Panor. ait. 3.

a. arg. l. nullus. ff. de testi. & l. omnib. C. eo.
b. s. in c. 1. huius tit. in secundo axiomate.
c. c. si duo. de procu. lib. 6. & l. plurib ff. de procu.
d. l. iam tamen. §. si tamen plures. ff. iud. sol. no. Bart in l si quis cum procurator. §. nulla ff. de procura.
e concor c. deputari. de iudi. cle religiosus. de procur.
f. sic intelligens c. 1. de syndico.

[d] Non

d Non debet admit.) Generaliter enim traditur, pro-
curatores, aduocatos, administratores, iudices, assessores, ar-
bitros, tutores, curatores, dum suis munerib. præsunt, arceri
4. à testificando, † propterea quòd diuersis & repugnantib. offi-
cijs fungi quis non g potest. Præterea quis magnum habere af-
fectum præsumitur, erga causam eius, cui præest, vt verisimile
sit, eum multa non dicturum, aut etiam secus, quàm acciderit
5. dicturum, quorum vtrunque mendacium est. † Expletis vero
muneribus & officijs eorum, an liceat eis testimonium dicere in
causis, quas olim tractassent? communiter recepta est Io. An-
dreæ distinctio, quã tradidit h ad Durandi speculum. Si enim in
negotio controuerso sit aliquid, quod prædictis personis imputari
possit, quia fortè in officio suo aliquid fecerint vel prætermi-
serint, quod faciundum aut prætermittendum non erat, tunc
tanquam suspecti non debent i admitti. Si verò nihil periculi
vel damni ad eos ob gestum officium pertineat, vtcunque de
causa pronunciat[um] fuerit per iudicem, hoc casu cessante su-
spicione non p[ro]h[i]bentur testificari k. Porrò ex præsenti cap.
6. in effectu annotandum est, † licet clericus sit domesticus ratione
ecclesiæ, eum tamen admitti in testem pro ecclesia sua, dummo-
dò ipse non sit pars principalis iudicij, sed alius causam illam
exerceat nomine ecclesiæ.

Hinc sumpta occasione Doctores generaliter inuestigant,
an & quando ecclesiasticæ personæ testificari possint pro eccle-
sia? Quo in articulo distinguendi sunt duo casus, prior est in
causa ciuili: posterior in causa criminali. In priori has obser-
7. ua conclusiones. Prima: † de his, quæ in capitulo geruntur, il-
li de capitulo testimonium dicere non l vetantur. Hanc con-
clusionem Panor. ita coarctat, vt obtineat, nisi de singulorũ ca-
pitularium emolumento ageretur, quia tum à testificando ar-
ceri debent, propter suspicionem affectus, quæ facit, vt quo-
dammodò propria causa m censeatur. Hanc Doctorum restri-
ctionem ego ita temperandam esse puto, vt cesset, si controuer-
sia capituli in tali facto consistat, quod non posset aliunde do-
ceri, quàm per illos de capitulo, tum enim hi indistinctè testi-
monij dicendi ius habebunt, etiamsi inde commodum ad ipsos
redundare aliquod n posset, & hoc ideò, vt veritas manifeste-
tur, quia materia probationum producenda est & o amplian-
8. da. † Secunda conclusio: in causa vniuersitatis singuli de vni-
uersitate admittuntur ad dicendum testimonium. quod Panor.
verum putat, licet de ipsorum vtilitate particulari tractetur.
Sed ex communi sententia distinguendum videtur. Nam si con-
trouersia illa commodum singulorum de vniuersitate concer-
nat, vt est in pascuis, & nemorib. vniuersitatis, tum propter
suspicionem affectus repelluntur à testificando: Sin verò causa
vniuersitatis non respiciat singulorum vtilitatem, sed sim-
pliciter de vniuersitate interesse agatur: putà quia de statua
vniuer-

g. l. ille à quo §. tempestiuũ. ff. ad sen. Trebel. l. si plures ff. de pac. l. nemo. C. de assess.

h. in tit. de teste §. 1. vers. sed nunquid re-ctor.

i. sic intellige l. vlt. de testi.

k. l. deferre. §. item decreuerunt. ff de iure fisci.

l. cap. veniens. 2. s. hoc tit. l. consensu. C. de repud. c. fin. s. de testi. c. ag. e. etsi Christus. in si. s. de iure.

m. propter regulam l. omnib. C. de [illegible] ib. & l. nullus. ff. eo. tit.

n per d. c. veniens.

o. l. quoniam. C. de heret.

vniuerſitatis aliqua controuerteretur, tum ceſſante hac ſuſpicione teſtes eſſe non [p] prohibentur.

In altero caſu has tene concluſiones. Prima: † In criminalibus cognitionibus clerici, & illi de vniuerſitate nõ poſſunt teſtificari in fauorẽ eccleſiæ, vel [q] vniuerſitatis. In criminib. enim, tanquã re multum ardua, & in qua vt plurimùm de ſalute hominis agitur, re omnium maxima, non debent domeſtici ad probationem admitti. Quod Abbas verum intelligit, ſi ſit parua vniuerſitas, quia tunc omnes cadunt in nomen domeſticorum, & per conſequens à teſtificando [r] repelluntur. Sed ſi talis eſſet vniuerſitas, quæ non induceret cohabitationẽ, vel familiaritatẽ, non prohibetur vnus teſtimonium pro alio ferre, etiam in [ſ] criminali cauſa. † Secunda: ſi inter perſonas de eâdem vniuerſitate exiſtentes orta ſit quæſtio criminalis, poſſunt teſtimonium dicere alij, qui ſunt eiuſdem vniuerſitatis: quia par affectio tollit [t] ſuſpicionem. Cæterùm an huiuſmodi teſtes de collegio vel vniuerſitate abſolutè admittantur, an verò ſolum deficientibus alijs, [u] alibi diximus, vt nihil opus ſit, hoc loco idem repeteret. 9.

p ita Dd in l. nullus. ff. eo. l. omnib. C. eo. l. ſed ſi hac. §. qui manumittitur. ff. de in ius vo. Bar. in l. in tantùm. §. vniuerſitatis. ff. de re. diui. Bal. in l. parentes. C. de teſti.

q. tex. in c. ſuper prudentia. 14 quæ. 2.

r. per rationem c. repellantur. ĵ. de accuſa.

ſ. Panor. hic. & Io. And. in c. cùm nuncius. quem Mod. ſequuntur. ſ. eo.

t. l. non ſolùm. & ibi Bart. de ritu nup. ſa. tex. in d. l. ſed & milites. §. 1. de excuſ. tut.

u. in c. tertio loco. ſ. de probat.

IDEM

IDEM R. HERFORDEN.
episcopo & abbati Sardi.

CAPVT VII.

X parte A. presbyteri ad nos est querela perlata, quòd cum ecclesiam de Cluno. canonice fuisset adeptus, & eam [a] XXX. annis & amplius pacifice possedisset: miles quidam H. nomine [b] tacito, quod laicus esset, ad iudices literas impetrauit, [c] quòd si dictus presbyter filius esset illius, qui proximo in eadem ecclesia ministrarat, vel publicè fornicariam haberet, ipsum à prædicta ecclesia amouerent. Tandem, cùm miles prædictus per interpositam personam eum coram præfatis iudicibus traxisset in causam, quosdam [d] laicos infames & notabiles ad testimonium dicitur produxisse. Licet autem presbyter assereret, illos non esse recipiendos, pro eo quod quidam eorum latrones & raptores manifesti essent: quidam verò [e] in alia causa essent conuicti de periurio, quod se [f] diceret hoc probaturum: [g] Nihilominus iudices, testibus talibus receptis eidem absenti post appellationem præscriptam abiudicauerunt ecclesiam: Quam nunc militis dapiferi filius detinet occupatam: & infra. Mandamus quatenus [h] si vobis constiterit, quòd prædictus presbyter non fuerit legitimè per testes idoneos prædicta ecclesia spoliatus, eorundem iudicum cassata sententia: literis etiam confirmationis (si quæ sunt super eadem ecclesia impetratæ) non obstantibus, ecclesiam illam presbytero restituatis eidem, ipsumq; non permittatis exinde molestari. [i] Si verò res aliter se haberet,

haberet, causam audiatis, fine debito terminetis. Testes autem, si quos idem A. in suæ assertionis testimonium inuocauerit, monere curetis, vt coram vobis super his perhibeant testimonium veritati.

Summæ rerum.

1. *Pitome huius cap.*
2. *Ex sola canonica institutione ius acquiritur in beneficijs.*
3. *Rescriptum à laico impetratum contra clericum, vt priuetur beneficio, non est ipso iure nullum.*
4. *An laicus clericum de aliquo crimine saltem ciuiliter accusare possit ad priuationem sui beneficij: & num. 5. & 7.*
6. *Excommunicatum vitare quidem tenemur, sed eum non possumus accusare.*
8. *Exceptio (sua non interest) est dilatoria.*
9. *Rescriptum impetratum ad lites etiam surreptitiè, valet: elidi tamen per exceptionem potest.*
10.11. *Laicus an & quomodo clericum de crimine accusare possit, criminaliter, vel ciuiliter.*
12. *Clericus detinens concubinam, an priuandus sit beneficio.*
13. *Laici quando possint esse testes contra clericos.*
14. *Semel periurus, non potest amplius esse testis.*
15. *Dubitandi causa in hoc cap.*
16. *Discussa quæstio, an exceptio contra personas testium obiecta, in continenti sit admittenda, vel ea non attenta ad examinationem procedi valeat: & num. 20. & 21.*
17. *Verus intellectus ad hoc cap.*
18. *Iudex non attenta obiecta exceptione ad vlteriora procedens, censetur eam reijcere.*
19. *Exceptio in personas testium qualis.*
22. *Exceptio contra personas testium obiecta, coram iudice appellationis adhuc probanda.*
23. *Limitatio ad c. interposita. j. de appell.*
24. *Verus intellectus ad vers. si vero res aliter. in hoc cap.*

Difficile

Difficile est hoc cap. & multorum ingenia in eius vero ac
germano intellectu defecerunt, vt hic Panor præfatur: sed ex
interpretum intellectu crebrius recepto in hanc potest sum-
1. mariam siue epitomen contrahi: † Si legitima exceptio, quæ
aduersus personas testium ante receptionem obiecta est, non
admittatur, prouocationi locus est.

2. a Triginta annos) Hoc verò non iuuabat, quòd ex so-
la Canonica institutione, non ex præscriptione ius acquiritur
in beneficijs [a]: ex hoc tamen præsumebatur pro presbytero. *a. c. 1. de reg. iur. lib. 6.*

3. b Tacito, quod laicus) Hinc discendum, quòd re-
scriptum siue literæ à laico impetratæ aduersus clericum, vt
priuetur beneficio suo, propter defectum aliqué, siue commis-
sum delictũ, non sint ipso iure nullæ, subsistatq; iudicium super
illis agitatum. Nunquid autem tales literæ, in rhemate cap. no-
stri adeò valuerint, vt nec exceptione quidem ab initio elidi po-
4. tuissent, quæri solet. † Cui quæstioni æquipollet illa, an laicus
clericum de crimine aliquo, saltem ciuiliter, ad priuationem be-
neficij accusare possit, etiamsi suam suorumúe iniuriam [b] non *b. vt sic casu c. de cætero. j. eo. excludamus.*
prosequatur? Et in hoc puncto triplicem opinionem gl. refert:
Prima est, quòd literæ militis (cuius tex. meminit) fuerint sur-
reptitiæ, id est, impetratæ tacita [c] veritate: ideoq; consideratur *c. c. vestra. j. de cohab. cle. & muli.*
in textu, quòd is miles obticuerit in impetratione, se laicum
esse. Ex quo consequeretur, laico non esse permissum accusa-
re clericum de crimine, etiam ciuiliter, vt priuetur beneficio.
5. † Alij verò fatentur, hoc regulariter obtinere: sed in præsenti
specie, vbi de publica fornicatione agebatur putant laicum ad-
mittendum esse, ad accusandum, ea ratione, quoniam illi hoc
casu & vitare clericum liceat. Sed hæc ratio infirma est: nec
enim sequitur, talem vitare possum, ergo & eundem accusare,
6. † quod in excommunicato manifestum est, quem vitare quidem
7. obnoxij sumus, accusare tamen nõ possumus [d]. † Tertia opinio *d. c. intelleximus. j. de. iudi. c. à nobis. j. de except.*
est, quod laicus regulariter non valeat aduersus clericum ra-
tione *criminis, seu defectus* impetrare literas, vel eum accusare, ob
id certè, quoniam sua non interfit. Ab hac tamen regula exci-
piuntur patroni & parochiani, quia horum interest, bonum
habere rectorem: itaque ponderatur hîc in textu, militem im-
petrantem obticuisse se esse laicum, quando sua non intererat.
Quare si à principio hoc obiectũ fuisset militi, iudicium dictare
clerico nequiuisset: iam vero quia acceptum erat iudiciũ, sub-
8. moueri amplius non poterat, † cùm exceptio illa (tua non in-
terest) sit dilatoria, sitque mox ab exordio litis ante contesta-
tionem opponenda, quod diligenter signandum esse aiunt Ab-
bas & [e] Felinus, quam sententiam glossa hic quoque probat. *e. hîc, quibus adde Imo. hîc. & in c. superbis. j. de accus.*
Ex hac igitur glossæ declaratione, & illud conficitur, laicum
non esse prorsus incapacem accusationis clericorum. Vnde si
à principio non repellatur, non poterit amplius submoueri.

† Denique obseruandum hinc est, si quis rescriptum impetret 9.
ad lites, etiam surreptitiè, respectu priuationis faciendæ, quod
illud non sit ipso iure nullum, elidi tamen valeat exceptionis
f ope.

† Cæterùm de hoc puncto, an laicus possit clericum impe- 10.
tere super crimine, variantibus sententijs differunt interpretes.
Ego distinguendum censeo, num laicus aduersus clericum cri-
minale, vel ciuile iudicium instituere contendat. Priori casu
hanc serua regulam: Laicus non potest accusare clericum de
crimine criminaliter, nisi suam, suorumúe iniuriam g prose-
quatur: item in criminibus h exceptis. Pari modo, laicus
non potest contra promouendum excipere, nisi vel patronus,
vel parochianus i existat. Altero casu sit conclusio: † Laicus 11.
quilibet potest clericum ciuiliter accusare, de crimine dilapida-
tionis rerum k ecclesiæ: versatur enim in hoc ius publicum,
quod in sacris, sacerdotibus, & magistratibus consistit. respectu
vero alterius criminis siue defectus, soli patroni & parochiani
admittendi sunt, quia eorum interest habere bonum l præla-
tum: si enim laico hoc cōceditur suam suorumúe iniuriam pro-
sequenti, fortius hoc illi indulgendum est, quoniam pro salute
animæ suæ instat, & ne ecclesia in peiorem statum vergat, maxi-
me cùm parochiani alimenta rectori suppeditare obnoxij sint
in defectum. Alij verò laici, quorum speciatim non interest, re-
pelli debent ab accusando: tum quia regula est, laicos non ad-
mitti, nisi ipsorum specialiter intersit: tum quia præsumun-
tur non bono zelo procedere, cùm laici clericis oppidò sint
m infesti.

c Quod si dictus) Duæ hic recensentur causæ, quarum
quæuis sufficiens est, vt clericus priuetur suo beneficio, quod
alternatiua hic n ostendit. Prima, si pater clerici immediate ei-
dem præfuerit beneficio, vtcunq; sit legitimus: quod ideò est,
ne videatur induci successio in ecclesia Dei: secus si persona a-
liqua fuisset o intermedia. † Altera est, cum clericus publicè 12.
detinet p concubinam. Sed quid si occultè detineat? & com-
muniter sentiunt, eum propterea non esse priuandum, pro sim-
plici q fornicatione. Sed in contrarium pugnat Vrbani Papæ II.
decretum r, sub his verbis: *erubescant impij & intelligant iudicio
spiritus sancti, eos, qui in sacris ordinibus, presbyteratu, diaconatu, sub-
diaconatu sunt positi, si castè non vixerint, excludendos ab omni eorun-
dem graduum dignitate.* Verum de hac quæstione Panor. s alibi
pulchrè differit, ad quem studiosum iuris remitto.

d Laicos infames) † qui nisi infames extitissent, ido- 13.
nei testes fuissent cōtra clericum, quando hic ciuiliter agebatur
super crimine, licet ad priuationem beneficij: quo casu laici ad-
uersus clericos testimonij dicendi ius t habent: aliàs verò laici
non possunt testificari aduersus clericum, si criminalis actio u in-
stituatur.

e In alia

f de quo in c. ad audientiam ÷. de rescr.
g vt in c. de cætero. ÷ eo.
h. vt in c. cùm P. de accus. & 2. q. 7. c. in summa.
i. gl. in c. vt circa. in verbo aliqui. de elect. lib. 6. Inno. in c. super his. ÷. de accus.
k. iuxta no. in c. si quis presbyterorum. de reb. eccle. non alie.
l. arg. c. audacter. & c. qual. 8. q. 1.
m. c. laicos. 2. q. 7.
n. c. inter cætera supra. de rescri.
o. de quo in c. ex transmissa. ÷. de fil. presb.
p. fa. op. c. nullus. & c. præter. dist. 32. & c. nostra. ÷. de coha. cle.
q. iuxta gl. in c. Maximianus. 81. dist.
r. 32. dist. c. erubescant. & c. à multis. ÷. de æta. & quali.
s. in c. at si. clerici. de iudi. num. 35.
t. fa. c. tam literis. ÷. eo.
u. ut in c. de cætero. ÷. eo.

14. e In alia causa) † Conuictus enim de periurio in vna causa, censetur peieraturus in quauis alia, nec amplius testimonij dicendi [x] ius habet: scribitque Lud. [y] Roma. semel periurum perdere etiam beneficium probandi aliquid per iurisiurandi religionem. Et [z] Baldus ait, cum qui releuatus fuit à satisdatione per iuratoriam cautionem, perdere illud priuilegiũ, si semel iuratoriam cautionẽ præstiterit, fueritq; periurus.

x. c. paruuli. 22. q. 5. & c. testimonium. eo.
y. in l. admonendi. in pr. de iure.
z. in auth. ei qui in pr C. de bo. aut. iu. pos.

f Diceret) non tamen se ad hoc [a] offerret.

a. Io. And. hic.

g Nihilominus) Id est, non admissa, sed repulsa tali exceptione. Processerunt itaque iudices, non attenta exceptione in personas testium ante receptionem obiecta à presbytero conuento, eamque ob causam presbyter, se grauatum prętendens, appellauit. Sed nónne hoc potuerunt iure facere illi iudices, vt suspensa neglectaque tali exceptione ad examina-
15. tionem progrederentur? † Pro regula enim traditum extat [b], propter exceptionem, quæ in personam testis obijcitur, non differri testimonium, sed testes nihilominus recipi posse, huiusmodi exceptione reseruata in tempus publicationis, & disputationis. Vnde consequitur, presbyterum illum hac ratione neutiquam grauatum fuisse, nec vllam iustam habuisse causam appellandi. Qui fit ergo, quòd pontifex in hac hypothesi appellationem tam friuolam admiserit? Glossa [c] ad tollendum hunc obicem, grauiter se torquet, satisque inuolutè loquitur, adferendo tres solutiones, quarum tamen neutram
16. subsistere † Panor. hic docet: qui porrò hoc inpuncto quinque diuersas interpretum opiniones recenset, nunquid exceptione contra personas testium obiecta, tempore productionis, excipiens admitti debeat ad eam probandam in continenti, an verò ea non attenta procedi ad examinationem possit? Omissis verò opinionibus & varijs interpretum ambagibus ego in hac varietate Io. Andreæ sententiam amplecterer, in quam & frequentius itum est, existimantis, iudicem teneri, vt exceptionem legitimam in personas testium obiectam mox à principio admittat, licet eiusmodi exceptionis discussio differri possit, donec aperta sint testimonia. Ad quid enim leges [e] aliàs requirerent eum, aduersus quem producuntur testes, tempore productionis vocandum esse, & nisi id fiat, testimonia eorum carere fide, nihilque reputari? Nisi ergo iudex exceptionem statim reciperet, grauaret excipientem, adeò, vt meritò appel-
17. lationi locus esset. † Atque ita potest hic textus sine cauillatione accipi, videlicet, quod iudices in nostra specie presbyterum illum grauarint, non quia ipsi non reseruarint probationem exceptionis, sed quia exceptionem penitus reiecerint. Et hic intellectus videtur satis amicus literæ. ex quo enim iudices processerunt ad vlteriora, id est, ad actum incompatibilem ex-

b. tex. in auth. si testis. & ibi Bald C. de testib. c. præsentium, eo. vbi de hoc.
c. in verbo infames.
d. c. præsentium. ȷ. eo.
e. c. 2. §. hoc tit.

ceptioni, quæ in personas testium obiecta erat, videntur [illegible] quehuiusmodi exceptionem [f] reprobasse: sentitq; alibi Barto. quotiescunque iudex non cognoscendo prius super exceptione proposita, procedat ad vlteriora, quod talem exceptionem, ceu non admittendam repellere censeatur: si verò prius de exceptione cognoscit, ac deinde vltra progrediatur, tum eam reijcere videatur, quasi non subnixam veritate: vtroque ergo casu repellit. † Nec aduersatur, quod exceptio in personam 19. testis obiecta, dicatur esse quasi peremptoria [h]. quia quantum ad effectum suspendendi receptionem testium, cui est præiudicialis sapit naturam exceptionis declinatoriæ. vnde non potest simul & semel in ista exceptione procedi, sicut in simpliciter peremptorijs. Et licet de iure speciali sit inductum, quod iudex huius exceptionis probationem reseruare possit, donec attestationes publicentur: de eius tamen natura est, quod prius discuti debeat. Quare nisi iudex eam reseruet, procedendo ad actum incompatibilem, videtur eam reijcere, ac per consequens grauamen parti infert, sicque prouocationi locus est. † Quanquam autem iudex huiusmodi exceptionem mox 20. admittere obnoxius est: eius tamen arbitrio relinquitur, exceptionis obiectæ probationem, vel statim admittere, vel reseruare ad tempus publicationis, exceptis quibusdam casibus alibi recensitis, & si quæ sint exceptiones eisdem casibus similes: nam & eas esse admittendas Io. And. rectè autumat. Ex quo colligit hic Panor. [k] exceptionem extendi quandoque ad similia. † Si autem non essent casus a iure expressi, nec illis similes, po- 21. terit reseruare iudex: & in dubio, vbi facti circumstantiæ iudicem non mouent, vt probationem statim concedat, dicitur ea differenda esse, vt euitetur longitudo seu tarditas litis, quia fortè ex testimonijs receptis apparebit, reseruationem non nocuisse. Ex prædictis facile colligis, presbyterum illum meritò appellationem interposuisse, quoniam iudices suam exceptionem in personas testium obiectam, quam se etiam probaturum obtulit, non admiserant, sed eam penitus reiecerant, non reseruando illi probationem huius exceptionis ad tempus publicandi testimonia, vt suprà deductum est.

f. secundum gl. & Dd. in c. cum super. & c. cum causa. de off. deleg.
g. in l. à procedente C. de dilatio.
h. secundum gl. hic.
i. in d. auth. si testis, vbi gl. & Dd. C. de testi.
k. sa. gl. in l. ob æs. C. de præd. & al. reb. & est textus in c. cum dilecta. de confir. vti. vel inuti.

h Si vobis constiterit] nempe ex probatione reiectæ exceptionis: † Tenetur enim ille presbyter exceptionem coram prioribus iudicibus oppositam, apud iudicem appellatum docere, ad iustificandam suam appellationem. Sed videtur, cum exceptio legitimè fuerit a presbytero obiecta, eiusque oblata probatio, quod ex sola repulsione iustificata fuerit eius appellatio, nec eum ostendere amplius oportere veritatem [l] exceptionis. Glossa [m] hic duas solutiones adfert, quas Panor. post Io. Andreæ impugnat, recensendo plures alias Doctorum responsiones, vt apud eum cernere est. Mihi videtur Io. And. conciliationem

l. in c. interposita. de app.
m. in verbo testes. in vers. præterea.

ciliationem recipiendam esse, putantis ea ratione presbyterum hunc oblatum fuisse, ad iustificandam suam appellationem, quoniam non ideo prouocauerat, quod iudices probationem suæ exceptionis oblatam repulissent, (quo casu ex sola reiectione iustificata extitisset [n] prouocatio) sed ideo, quod exceptionem non admisissent: itaque oportuit ipsum iustificare interpositam appellationem, probando veritatem obiectæ exceptionis.
23. † Et hoc diligenter signandum est, quoniam multum coarctat Gregorij IX. Decretalem [o] siue eius dispositionem, vt hic Panor. ait. Vel respanderi etiam potest, quod oblatio probationis iustificet appellationem, quo ad hoc tantum, vt causa appellationis deuoluatur ad superioré, & vt attentata reuocentur, non autem vt exceptio habeatur probata in præiudicium partis aduersæ: Isto namq; respectu præcise requiritur, quod veritas probationis ostendatur. atque ita Butrius & Imola hic sensisse videntur.

1 Si verù res aliter) Diuersis modis legitur iste vers. Gl. duos intellectus recenset: Panor. nouem alios subdit, vt apud eum cernere est.
24. † In hac varietate videtur tutior esse Io. And expositio, vt præsens vers. non aduersetur singulis disiunctis orationis præcedentis, sed solùm respectu sententiæ, vt sit sensus: si vero res aliter se haberet, scilicet, quia presbyter ille veritatem quidem exceptionis docuit, quod priores iudices testes receperint non idoneos, sicque iustificauit interpositam appellationem, sententia tamen ab ipsis lata non fuit. Qua specie cùm iustificata sit appellatio, iudices appellationis reuocato grauamine procedent in causa principali, eamq; fine debito definient, cùm sint surrogati loco priorum [p] iudicum. Et secundum hunc intellectum, omnis antinomia cessabit. equidem satis potest dici, rem aliter se habere, si non sit per omnia, sicut narrabatur per istum appellantem.

n. locusq; esset d. c. interposita.

o. in d. c. interposita.

p. c. [illegible] app[illegible] si [illegible] vi[illegible]

 IDEM

IDEM EXON. ET VIGOR. episcopis.

CAPVT VIII.

I qui testium valetudinarij sunt, & senes, vel debilitate confecti, aut paupertate depressi, ita quod non possint ad vestram præsentiam adduci, ad ipsos recipiendos mittatis personas idoneas & discretas.

Summæ rerum.

1. *Valetudinarij senes, vel pauperes testes, domi sua sunt examinandi.*
2. *Valetudinarij qui dicantur.*
3. 4. *Senes qui sint. qui item pauperes.*
5. *Egregia persona domi examinandæ, & quæ sint illæ num. 7. & 9.*
6. *Mitti domum ad iusiurandum quid.*
8. *Licentiatus appellatione doctoris continetur.*
10. *Ad honestas mulieres mitti domum debet, vt examinentur.*
11. *An beneficio mittendi domum ad examinandum renunciari possit.*
12. *Priuilegium mittendi domum non esse voluntarium, sed necessarium.*
13. *Verbum oportet necessitatem infert.*
14. *Priuilegium hoc mittendi domum, quibus casibus cesset.*
15. *Missio ad domum cuius expensis facienda.*

† Ex hoc capitulo discendum, valetudinarios, senes, & 1.
pauperes hoc habere priuilegium, vt si eorum testimonium in iudicio desideretur, domi suæ vel per iudicem vel per alios idoneos viros ad hoc destinatos audiri debeant & examinari. † Va- 2.
letudinarij autem hic sunt accipiendi, qui graui morbo laborant, nec possunt sine periculo domum egredi, vt eleganter Marcellus [a] diffinit: *Morbus sonticus* inquiens *etiam inuitis litigatoribus ac iudice diem differt.* Sonticus autem existimandus est qui cuique rei agendæ impedimento est [illegible]. † Se- 3.
nes vero intelliguntur maiores natu 70. annis, sic enim leges censuerunt senium [b]. Alij tamen malunt, hoc iudicantis arbitrio

a in l. quæsitum. de iurisd.

b. l. maiores. ff de iure immu. l 2 de excu. tut. cum simil.

bitrio re[illegible]n[illegible], qui p[illegible]enfa [illegible]ium comple[illegible]e c[illegible]
4. fcet, qui [illegible] [illegible]enes. † Porro paupe[illegible]es hic accipiuntur hone-
ftioris fa[illegible]æ, quæ [illegible] verecundiam in publi[illegible] prodire [a] non
5. poff[illegible]nt. † [illegible] [illegible]tem hic de [illegible] rel[illegible]tis perf[illegible]nis dicitur,
hoc & ad p[illegible]rfon[illegible] egregias p[illegible]od[illegible]endum eft, *nam & ad illas do-*
6. *mum mitti oport[illegible] ad iufiurandum*, inquit [c] [illegible] P[illegible]. † Do-
mum autem mitti ad iufiurandum nihil aliud eft, [illegible] delti-
nare tabe[illegible]nem fiue notarium ad domum illius, qui ad iudi-
cium vocandus eft, vt ab eo folitum iuramentum [illegible]
7. di autorit[illegible]te iudicis recipiat, vocato ad hoc [f] aduer[illegible]. † [illegible]
egregi[illegible] [illegible] perfonis exempla funt, [g] maiores [illegible]atus,
Do[illegible]es, [illegible], quibus [illegible] autoritate dignitas ind[illegible]. Quin-
imo [h] Iafon, [illegible] Dom[illegible] idem re[illegible]pondit de eo, qui
ad prof[illegible] [illegible] difciplinæ defignatus fit, quem vul-
8. go [illegible] d[illegible]. † Is enim Doctorum appellatione con-
tin[illegible]ur, [illegible] fauore eius agitur, licet in odiofis aliter con-
9. ftitu[illegible]tur, exemplo electi & [k] confirmati. † Presbyteri quo-
que & [illegible] egregijs perfonis adnumerantur, propter di-
10. gnitatem ecclefiaf[illegible] officij, vt alibi [l] Specul. probat. † N[illegible]
& honeftæ mulieres hoc ius habent, vt ad eas mitti domum
de[illegible]t, non quod egregiæ cenfeantur, fed quod eas [illegible] etiamfi
p[illegible]æ fint, non [illegible] v[illegible], & cætibus [illegible]rorum [m] immi[illegible]ce-
11. [illegible]. Q[illegible]ino eo amplius hoc beneficio gaudent mulieres, quod
[illegible] [illegible]te aduerfario poteft ad eas domũ mitti ad iufiuran-
[illegible], quanquam in alijs perfonis fecus fit, vt fupra diximus,
[illegible] [illegible]bi [n] Bartolus in magno Doctorum conflictu definit. Mihi
videtur textus [illegible] de hoc apertus in Nouellis: *Si mulier fit* in-
quit [illegible] *quæ propter honeftatem vita extraneu fe* [illegible]*ris oftendere non con-*
[illegible]erit, tunc & a fe [illegible] *coh[illegible]rtales, memorata iuramen-*
ta fufcipiant, &c.

† Multum porro altercantur interpretes, num huic bene-
[illegible] renunciari poffit. Ego Accurfij fententiam fequor [p], exi-
[illegible]entis huic renunciari non poffe. Eft enim hoc beneficium
[illegible] pulchræ honeftatis, & fic fauore publico introductum.
Vn[illegible] confequens eft, hoc priuilegium non effe arbitrarium,
[illegible] iudici [illegible] r[illegible]quendum fit, an velit vel nolit ad e-
[illegible]meratas perfonas domum mittere ad iufiurandum, vt Hoft.
[illegible] & plerique [illegible] cenfuerunt. Iudex enim ad [illegible]dem miffio-
[illegible] faciendam obftringitur † id quod fatis probat verbum *(o-*
[illegible]) quo Paul[illegible] vtitur, quod regulariter neceffitatem [r] de-
[illegible]at. Hoc probat & verbum *(mittatis)* in textu noftro ad iu-
[illegible] directum, quia pro regula traditur, quod etiam verba
[illegible] natura non neceffitatiua, fed voluntaria, quando ad iu-
[illegible]em ipfum diriguntur, importent [f] neceffitatem. † Aliquoties
[illegible] non eft locus huic priuilegio. Primò, in caufis criminali-
[illegible]us deinde in magnis pecuniarijs litibus, quia his fim[illegible]es cen-
M 4 fentur.

c. dixi [illegible] *in* [illegible] *quoniam frequenter in pr* [illegible] *vt li. non cont*
d. glo. hic.
e. in l. ad perfonas. ff. de iure.
f. Bar. & Mod. in d. l. ad perf[illegible]na[illegible] per l. general[illegible]er. § his de præfentibus verf. fententia C. de reb. cred. & iure.
g. Bar. in l. 1. C. de adm. tut.
h. in d. l. ad perfonas.
i. in proœm. Sexti.
k. in cle. 1. de fo. comp.
l. in tit. de t[illegible]e §. fequitur verf. quid de presbytero.
m. l. 2. §. fin autem vel dignitas. C. de iur. propter cal. c. mulieres. de iudi. in 6. fa. l. maritus. C. de procura. l. 3. § fœminæ quoq. C. de his qui ve. æta. imp. & l. vlt. C. de recep. arbi.
n. in d. l. ad perfonas.
o. Nouel. de l[illegible] & fpor. §. quod fi vt folet.
p. in l. nec honore. C. de ep. & cle.
q. in d. l. ad perfonas.
r. l. 1. in pr. de iuft. & iu. l. fi quando C. nu. vi fa. tex. in c. quamquam 14. q. 2. & in auth. fed iudex vbi Sals. C. de ep. & cle.
f. ita probat tex. in l. 1. iuncta glo. in verbo poteft. ff. de iurifd. & ibi Ang. & Raph.

ſentur. In illis ergo, vt omne periculum falſitatis facilius euitetur, teſtes coram iudice ipſo comparere debent, t & ſic teſtimonium dicere. Hoc tamen ita moderari debet, vt obtineat, niſi aliud ſuadeat dignitas iudicandis u, quia tunc ſubſtracta occaſionem: item niſi teſtes ſint extra locum ſui territorij, quia tum ſcribet iudici cuius iuriſdictioni ſubſunt, vt eos x recipiat: de cuius tamen dicti veritate alibi y tractabimus.

15. † Sed cuius expenſis talis miſſio ad domum fieri debet? Et ſi quidem ad ſuprà dictas perſonas mittatur domum ad iuriurandum ratione dicendi teſtimonij, putarim eam faciendam eſſe expenſis partis producentis. *Sed cum neceſſarium fuerit* (inquit z Bonifa. VIII.) *teſtimonium mulierum, iudex* (*in expenſis partis producentis eoſdem*) *tabellionem aut aliam perſonam idoneam ad eas tranſmittat.* Sin verò miſſio fiat ad iuſiurandum litis a deciſiuum, eo caſu debet fieri communibus expenſis, quia ille actus communem vtilitatem reſpicit. ſiquidem finire litem per iuriſiurandi religionem, tendit ad commodum vtriuſque, ergo impenſas conuenit eſſe communes.

t auth apud eloquentiſſ. C. de fi. inſtr. auth ad hæc. C. de iudi. l. 3. §. diuus. ff. de testi.
u c. 2. de iud. lib. 6.
x Bal. & Feli. hic.
y in c. cùm cauſam. de eo.
z in c. mulieres. ibi gl. in verb. producentis. de iud. in 6.
a. quo caſu loquitur d. l. ad perſonas.
b. vid. Alexan. in d. l. ad perſonas. num. 4. de iureiura.

ALE-

ALEXANDER III. BELVA. episcopo.

CAPVT IX.

SIcut nobis est intimatum, quidam accepta pecunia [a]de parentela, inter virum & vxorem exhibent [b] iuramenta, per quę ipsos diuortij sententia promulgatur. postea verò priuatim nullam inter eos consanguinitatis lineam asserentes, se corruptos dicunt testimonium perhibuisse falsitati. Super quo. t. r. quod si vir & vxor, aut alter eorum ad secunda vota transiuit: [c] testibus de periurio & adulterio [d] vno pluribusue quibus causam dederunt, pœnitentia indicatur. Si verò ad secunda vota vir & vxor non migrauerint, [e] diligenter inquirendi sunt, coram quibus [f] corruptio intercessit. & si tales exhibeantur per quos possit prædictæ corruptionis veritas comprobari, recepto eorum testimonio, [g] est sententia reuocanda. non enim testimonium prædictorum (cum periuri sint) est in hoc casu aliquatenus admittendum.

Summæ rerum.

1. *ARgumentum huius cap.*
2. *Appellatione parentum qui veniant: & num. 3.*
4. *Parentelam pro quauis coniunctione sumi.*
5. *Depositionem testis sub appellatione iuramenti contineri.*
6. *Si quis occidatur ad dictum falsi testis, idem testis morte plectendus.*
7. *Tot committuntur delicta, quot sunt reiterati actus.*
8. *Testi post depositionem alleganti, se corruptum fuisse non creditur.*
9. *Testi, dicenti vnum in iudicio, aliud extra iudicium, an credatur.*
10. *In causa matrimoniali sententia non transit in rem iudicatam.*

11. An

11. *An sola testium corruptio operetur sententiæ reuocationem.*
12. *Panormitani intellectus ad hoc cap. reprobatur.*
13. *Communis Dd. assertio ex hoc cap.*

Variant interpretes in huius cap. intellectu: sed secundum eum, quem ego cæteris veriorem existimo, in compendio
hoc complectitur: † Si testis aduersus matrimonium testimo- 1.
nium dixit, & iudex illud secutus sententiam tulerit, non auditur amplius testis, se corruptum fuisse asserens: sed si alij probent corruptionem, retractabitur sententia.

a De Parentela) in gradu scilicet prohibito: † Parentis 2.
appellatione non tantùm patrem, sed etiam auum, & proauum, & deinceps omnes superiores contineri: sed & matrem & auiam, & proauiam [a] Caius scriptum reliquit. Parentes autem apud Romanos vsque ad tritauum proprio vocabulo nominantur, vlteriores qui non habent speciale nomen, [b] maiores dicuntur. † Quandoque tamen parentes præter consuetam accce- 3.
ptionem comprehendunt etiam affines & cognatos, ac inuicem quoquo modo côiunctos. Lampridius de Alex. Seuero sic scribit: *Amicos & parentes Alexander si malos reperit, aut puniuit, aut si vetus vel amicitia, vel necessitudo non sinit puniri, dimisit à se, dicens: his charior est mihi respub.* Iulius Capito de M. Antonino refert, quòd adoptatus in aulicam domum omnibus parentibus suis tantam reuerentiam, quantam priuatus, exhibuerit. † Hinc & paren- 4.
tela pro quauis coniunctione sumitur, quę dictio ab eodem Capitolino in Gordiano vsurpatur, cùm dicit, *causa eloquentiæ dignum parentelâ sua putauit.*

a. in l. appellatione. ff. de verb signi.
b. l. 4. ff. de in ius vocan & l vlt. ff. de gradi.

b Iuramenta) testimonia iurata: † sicque vides depo- 5.
sitionem testis comprehendi sub appellatione iuramenti.

c Testibus) Puniuntur ergo illi testes se allegantes corruptos fuisse, de vtroque & de falso, & de adulterio cui occasionem præstiterunt. † Quod Bal. in argumentum trahit, [c] vt si 6.
ad dictum falsi testis, quispiam vltimo supplicio affectus fuerit, possit idem testis puniri de homicidio. Sic etiam [d] alibi Baldus ait, falsum testem de iure communi puniri eadem pœna, quam sustineret reus de crimine [e] intentato.

d Vno plur.) † Habes hic textus, quòd sæpius cum vna 7.
fornicans, toties committat adulterium vel delictum, quoties actum [f] reiterat, vt Panor. docet, volens imponendam esse pœnam pro quolibet [g] actu. De hac autem thesi, quando reiteratio actus inducat causetúe pluralitatem delictorum, alibi [h] Bart. & Ioannes [i] And. vberrimè tractant, ad quos studiosum nostris remitto.

e Dilig. inquirendi) † Non enim creditur testi, qui 8.
post depositionem allegat, se corruptum fuisse: allegat enim turpitudi-

c. fa. l. 1. in pr. ff. ad l. Cor de sicar.
d. in tit. de pace const. in 12. col.
e. in l. data opera in 10. col. C. de his qui accu non pos. & l presbyteri. C de epis. & cler.
f gl in c. imitare. 6. q 1.
g fac. c. ad apostolicæ vers. deterauit sæpius. de re iud lib. 6.
h. in l. inficiando. §. infans. ff. de fur.
i in regula delictum. de reg. iu lib. 6.

turpitudinem suam propriam, itaque merito illi fides non
9. [k] præstatur. † Obserua etiam, si testis dicat vnum in iudicio, &
deinde contrarium proloquitur extra iudicium, quod secunda
assertio non eneruet effectum [l] dicti: de quo tamen dogmate
[m] infrà suo loco latius dicemus.

f Corruptio) etiamsi de falsitate, id est, quod falsum te-
stimonium dixerint, nihil probetur. sola enim corruptionis
probatio satis est in nostra specie, ad retractandam priorem sen-
10. tentiam: † quia hic de causa matrimoniali agitur in qua sen-
11. tentia lata non habet virtutem rei iudicatæ. † Sed an idem in
alijs causis obtineat? Et receptius est, solam probationem cor-
ruptionis testium, si de falsitate non adpareat, regulariter non
sufficere, vt reuocationem sententiæ operetur, quemadmodum
[n] suprà suo loco abundè ostendimus. Necessario enim non se-
quitur, corruptus fuit testis, ergo idem falsum testimonium
dixit.
12. † Panor. verò existimat, ea generaliter procedere in omni-
bus causis, propter generalem rationem in fine annexam, dum
dicitur primos testes nullatenus admittendos esse. Sed hoc ni-
hil aduersatur: ponitur enim in fine cap. nouum dictū à præce-
denti penitus separatum. Prius enim dixerat Pontifex: *si corru-
ptio probari posset per testes idoneos, sententiam reuocandam esse.* In fi-
ne verò disponitur, si illi testes, qui ante sententiam diuortij la-
tam testificati sunt, velint asserere se corruptos fuisse, quod non
sint audiendi, quia sunt periuri: sicque ratio illa generalis per
13. Panor. considerata ad primū dictum non refertur. † Communis
ergo sententia Doctorū est, quod sentētia in causa matrimoniali
retractari possit, si de falsitate pariter [o] doceatur. Sed si probetur
sola corruptio, tum distinguendum est, prout in textu habetur
& declarat hic Ioan. Andr. Nam si post latam sententiam, fa-
ctus sit transitus ad secunda vota, necesse est falsitatem doceri,
eaque probata, separabitur posterius coniugium, & integrabi-
tur [p] primum. Si verò neuter coniugum secundas contraxerit
nuptias, tum sola corruptio testium sufficiens est ad reuocatio-
nem sententiæ.

g Est sent. reuo.) si modò iudex corruptorum testium depositionem in ferenda sententia secutus fuit, vt alibi explicatur, vbi & nos (Deo dante) dicemus.

IDEM.

k. vt in c. 1. ꝫ de confes. cum simil.

l. fac. c. per tuas ꝫ. tit. 1. & ita per tex. ipsum notat Bart. in l. eos. ff. ad leg. Cor. de fals.

m. in c. tua. ꝫ eo. tit.

n. in c. licet causam. tit. praeced. in verb. post sententiam. in tertia conclus.

o. per iura. in gl. ab leg.

p. per iura. hic in gl. pen.

IDEM.

CAPVT X.

VEniens ad nos L. presbyter sua nobis relatione monstrauit, quòd ei obiectum fuit, quòd in ecclesia Deouen. canonicum non habuisset ingressum, quia[a] promisisset vnicuique[b] parochianorum quinque barillos vini[c] remittere, qui sacerdoti ibi pro tempore seruienti consueuerant pro beneficio dari. Verùm cùm duo apparuissent, qui iurati deposuerunt, prædictum presbyterum talem fecisse promissionem, & cum altero illorum pactum illud factum fuisse, tu de presbytero prout ordo rationis exiftit[d] iudicasti. Nos tuam sententiam[e] commendamus,[f] eò quòd ille qui eodem erat infectus crimine, inde contra eum testificari non posset, nullique de se confesso, aduersus alium in eodem crimine sit credendum, nec vnius testimonium, ad condemnationem sufficiet alicuius.

Summæ rerum.

1. *Simonia dando, remittendo & promittendo committitur.*
2. *Verbum (dare) variè accipi.*
3. *Causa dubitandi huius cap.*
4. *Decidendi causa.*
5. *Socius criminis & muneris non est testis idoneus in eodem crimine.*
6. *In crimine simonia plena probatio requiritur.*
7. *In causis beneficialibus non defertur iuramentum in defectum probationis.*
8. *In criminali causa non defertur iuramentum in supplementum probandi.*
9. *Idem est in causa ciuili ardua.*
10. *Clericus non potest torqueri, etiam existentibus indicijs, nisi sit infamatus.*

a Pro-

a Promisisset) intellige priusquam præsentatus aut electus fuerat: postea enim talis promissio facta fuisset citra simoniæ crimen, licet non vltrà valeret, quam ad vitam [a] remittentis.

a. c. 2. ĵ. de dona. c. de cætero ĵ. de transact.

b Parochianorum) Ad quos fortè spectabat præsentatio: iuxta Ioan. And. hic.

1. c Remittere) † Hinc discis, [b] simoniam committi non solùm dando, verùm etiam remittendo: imo & sola promissio simoniam inducit. Ex quo conficitur, illationem Abbatis hic, quòd remittere sit dare, necessariò non concludere. hæc enim sic demum locum habent, si iura duntaxat dando simoniam

2. committi astruerent. † Interim tamen verum est, quod tametsi verbum (*dare*) propriè de eo intelligatur, qui per traditionem dominium transfert: tamen interpretatione legis etiam qui permutat vel compensat, dare [c] dicitur. Sic & qui remittit, seu accepto fert, dare [d] dicitur: æquiparantque iurisconsulti, dantem accepto ferenti. Quod procedit etiam in conditionibus, quæ ad amussim [e] implendæ sunt. Et quamuis ex vi sermonis, qui remittit, non det: cum tamen verba omninò non repugnent, propter effectum lex dedisse interpretatur [f]. Qua ratione remissio, quæ vltra 500. aureos transfert, insinuatione indiget [g], idque communiter approbatur. Quandoque tamen non fit huiusmodi interpretatio: vt cum per remissionem nihil iuris seu commodi acquiritur, iuxta Abb. hic, vel aliam ob causam quis remittit, quàm vt donet: vel cum debitum quod remittitur, non est liquidum. Id enim facto magis, quàm [h] dationi accedit. Atque ita glossa prima hic temperari debet.

b. c. sunt nonnulli. 1. q. 1.
c. l. si ei nupt. ff. de iur. dot.
d. l. si mulier. ff. de condi. cau.
f. l. Iulianus. ff. de cond. & demon.
g. l. creditori. C. de pac.
h. Panor. & Dec. hic Alex. in d. l. si mulier.

d Iudicasti) Absoluendo scilicet illum presbyterum.

3. e Commendamus) † videbatur tamen in crimine simoniæ testificari posse socium, cùm simonia sit crimen exceptum & in exceptis criminibus admittantur etiam viles perso-

4. næ & participes [i] criminis. † respondet gl. quod hoc in laicis obtineat, secus in clericis, nisi clericus pariter sit vilis, vtputà infamatus. Doctores communiter respondent, illum testem ideò non admissum fuisse, vtcunque etiam ciuiliter ageretur, quia socius erat & criminis & [k] muneris.

i. c. si quis papa. 79. dist.
k. c. 1. de testib. lib. 6. & vide ad hanc rem plura in c. per tuas. ĵ de simo. & quæ ibi Dd. tractant.

f Eo quod ille) Duo hîc testes aduersùs hunc presbyterum testimonium dixerant, & tamen eum iustè absolutum fuisse dicitur. Prior testis erat socius criminis, quia sibi pariter remissionem factam esse à presbytero asserebat, itaque eius te-

5. stimonium non sufficiebat. † Socius enim criminis & muneris, non est testis idoneus in eodem crimine: [l] insertque Baldus, quòd testis potest inde infringere se ipsum, confitendo se esse

l. per tex. hic & iura in gl. penul. allegata.

participipem criminis. Alter vero teſtis erat vnicus, ſicque ple-
ne non [m] probabat. † Hinc autem diſcitur, quod in crimine ſi- 6.
moniæ, etiamſi ciuiliter agatur, plena & ordinaria probatio ſit
neceſſaria, nec tali caſu deferendum eſt iuſiurandum, in defe-
ctum plenæ probationis: quia cauſa non eſt leuis, vt hic Abb.
concludit. † Ad quod etiam facit, quod alibi Bald. [n] ait, in 7.
cauſis beneficialibus, non deferri iuramentum in defectum
probationis. Sed hic rurſus obijci poſſe videtur, cùm hic vni-
cus fuerit teſtis contra illum presbyterum, & alter teſtis etiam
faciat indicium aduerſus eundē, ſicque probatio hic plus quam
ſemiplena fuerit, qui fiat, quod ille presbyter nihilominus
abſolutionem obtinuerit? Reſpondet [o] Panor. forte hoc ideo eſ-
ſe, quoniam ſimoniæ crimen, graue & arduum dicitur: † & a- 8.
liàs conſtet, iuriſque ſit manifeſti, in criminali cauſa integram
requiri probationem, nec in eius ſupplementum, delationem
iuriſiurandi licitam eſſe [p]. † Et hoc idem obtinet, vbi cauſa ci- 9.
uilis magna & ardua eſt, quia ciuilis magna æquiparatur [q] cri-
minali. Nec poterat ille presbyter propterea ad torturam po-
ni, quoniam de hoc crimine ſimoniæ prius non erat infama-
tus. [r] Ideò torqueri non poteſt: † quoniam, vt ſingulariter Ab- 10.
bas [ſ] docet, aduerſus clericum non poteſt procedi ad
torturam, exiſtentibus quibuſcunque in-
dicijs, niſi ſit infamatus: quod &
Feli. hic [t] refert.

m. c. licet. ſ. hoc tit. l. iuriſiurandi. C. de teſti.
n. in l. in bonæ fidei. C. de iureiu.
o. Panor. hic.
p. gl. ſing. in l. 3. §. 1. de iureiu. Specu. de iura. dela. §. 1. Bal & aly in l. in bonæ fidei. C. de iureiur.
q. vt in l. propter litem. de excu. tut. gl. in l. 2. & ibi Bald. C. de proba gl. c. cum cōtingat. de iure. Bal. & Cy. d. l. in bonæ.
r. gl. 2. hic.
ſ. in c. grauis. ſ. de depo.
t. hic num 5.

IDEM ABBATI. S. L. ET priori. S. C.

CAPVT XI.

Cauſam quæ: & infrà. Diſcre. V. mandamus, quatenus ſuſceptis atteſtationibus vtriuſque partis, quæ ab alijs iudicibus ſunt receptæ, cauſam ipſam fine debito [a] terminetis.

Summæ

Summæ rerum.

1. *Causa debet terminari per sententiam diffinitiuam.*
2. *Acta probatoria coram vno iudice confecta, probant etiam coram alio.*
3. *Acta vnius causæ inter easdem personas, in alia instantia plenè probant: fallit: vt nu. 5. 11. & 15.*
4. *Quæ persona dicatur eadem.*
6. *Casus recensentur, in quibus acta iudicij summarij, etiam in plenario plenè probant, & num. 7. 8. 9.*
10. *Processus contra absentem habitus, dicitur summarius.*
12. *Sententia valet etsi testimonia non fuerint publicata.*
13. *Attestationes vnius iudicij non publicata, an in alio iudicio probent: & num. 14.*
16. *Acta semel perempta, possunt consensu partium ad aliam instantiam prodesse.*
17. *Perempta instantia, possunt vno actu omnia acta iterari ac renouari.*
18. *Lite perempta non semper pereunt acta ordinatoria: & num. 19.*
20. *Perempta instantia non perire acta, quo ad vitium litigiosi inducendum, quomodo accipi debeat.*
21. *Vitium litigiosi non afficit rem, sed personas litigantes.*
22. *Acta vnius iudicij in alio non probant, quò ad personas extraneas: fallit vt num. 24. 25. 26. & 27.*
23. *Res inter alios acta, alijs non præiudicat.*

1. a Terminetis) † Intellige per sententiam diffinitiuam: quia si reus ab obseruatione iudicij absoluatur, non dicitur
2. causa terminari [a]. Ex textu porrò annotandum est, † acta probatoria, quæ scilicet causæ merita respiciunt, coram vno iudice confecta, fidem mereri coram alio.

Hinc sumpta occasione, Doctores in genere grauem illum articulum examinant latissimè, an & quando acta vnius iudicij in alio probent? Et quia hæc materia perampla est, nec parùm intricata, nos eam digeremus in duo puncta. Aut enim quæritur, an acta in vna causa fidem faciant in alia, inter easdem personas litigantes: an verò quò ad alios extraneos, quos prior
3. causa non attingit. † Et in priori specie pro regula traditur, quòd acta vnius causæ inter easdem personas controuersæ, in alia instantia plenè [b] probent. Quod obtinet etiam in actis coram arbitro [c] confectis, seruata tamen distinctione [d] alibi tradita. Item etsi probationes factæ sint coram iudice laico: tamen fidem faciunt coram ecclesiastico in causa matrimoniali. Denique procedit regula, etiamsi secunda causa tenderet ad diuer-
4. sum & alium [e] finem. † Eadem autem persona intelligitur etiam iuris fictione, qualis est hæres [f]. Idem in successoribus quibus-

a. vt notat Bar. in l. generali. C. de decur. lib. 10. & in l. dicere. in prin. de arbit.

b. per tex. nostrum hîc & l. iubemus. C. de lib. cau.

c. secundum Bald. in in l. 3. in pe. col. C. de eden. per l. rem non nouam. C. de iud.

d. in l. fin. C. de testi. & c. præsentata.) hoc tit. vbi dicam.

e. secundum Bart. in l. 2. ff. vi. bo. rap. & Feli. hîc.

f. §. 1. in Nouel. de iur. à mor. præsti.

quibuſcunque etiam particularibus: [g] qui enim in ius alterius ſuccedit, eodem iure vti debet. Idem in eo, qui ex confeſſione ſua voluit perinde teneri, ac ille cum quo actum eſt, vt in fideiuſſore [h] iudicij. videtur enim in iudicio confeſſus, & contra ſe paratam habet [i] executionem. Sed & is, qui citatus fuit, ſi ſua putaret intereſſe, iudicioque adfuit, pro tertio non [k] habetur, nocentque & acta & [l] pronunciatio.

† Reſtringitur tamen prædicta regula, vt ſequentib. caſibus non obtineat: Primo, cum acta in iudicio ſummario confecta ſunt: non enim integram fidē habebunt in [m] plenario. † Excipe tamen ſequentes hypotheſes, in quibus à regula ſuperiori recedendū non eſt. Primò, ſi probationes in iudicio ſummario fuiſſent plenariæ, tum ſtabitur priori regulæ, vt & in plenario fidem præſtent. Quod Butrius [n] ſic demū recipit, ſi plenariæ ſint, non modò quod ad ſubſtantiam probationis attinet, ſed quò ad modum procedendi, id eſt, quod receptę fuerint poſt litē conteſtatam, & ſeruato cōfueto ordine iudiciario. † Secundò, ſi in iudicio ſummario facta ſit probatio ex confeſſione aduerſarij, illa indiſtinctè probabit in alia cauſa inter eoſdem [o] litigantes, niſi eſſet confeſſio procuratoria vel ficta, quia tunc ſecus [p] eſt. † Tertiò, ſi verſemur in materia, cuius finis eſt purgare peccatū, acta ſummarij iudicij probabunt in [q] plenario. † Quartò, ſic procedit huius prædicti caſus exceptio, quando iudicium ex ſui natura ſummarium eſt, ſecus ſi ex culpa partis, putà quia procedatur contra contumacem abſentem. † Omnis enim proceſſus contra abſentem factus, dicitur [r] ſummarius: & tamen acta facta in vno iudicio contra contumacem, facient fidem in alio, aduerſus eundem [ſ]. † Secundus caſus principalis, in quo regula ſuprà dicta non obtinet, eſt in his, quæ ad probationem pertinent, puta in teſtimonijs, quæ ſi publicata non fuerint etiam inter eaſdem perſonas, in alia inſtantia non [t] probant: aitque [u] Baldus, iudicem alterius inſtantiæ primò poſſe publicare teſtimonia ad huc clauſa. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

De hoc tamen probabiliter diſputari poteſt, quia publicatio teſtium non videtur ſubſtantiam iudicij [x] reſpicere. † Et ideo traditum quoque eſt, valere ſententiam, tametſi in cauſa principali non fuerint publicata teſtimonia, quia quod ad validitatē ſententiæ attinet, non requiritur publicatio atteſtationum [y] cùm earum fides ex autoritate iudiciali & notarij manu oriatur, & nō [z] ex publicatione. Quapropter lex ſolùm requirit publica monumenta, id eſt, (vt Doctores interpretantur) quòd manu publica, hoc eſt, tabellionis ſiue notarij fuerīt deſcripta [a]. atq; ita Panormitanus, Butrius, & Imola. hic cenſuére. † Communis tamen opinio eſt, atteſtationes non publicatas, in alio iudicio fidem non facere: idque obtinere volunt, etiamſi à iudice alterius inſtantiæ poſtea publicatæ fuerint: ad huc enim nullius fidei erunt, itaque eos iterum examinandos [b] tradunt. 12. 13.

† Excipi-

g l. hæredes. § idem ſcribit. ff fam. hereiſ.
h. l. fi. in fi. C. de vſu rei iud.
i. Bart. l. 1. 2. col. iud. Solui.
k iuxta gl. in l cùm miles. §. 1 ff. quib. ex cauſis maio.
l. Dd. in c. cùm ſuper ff de re iud.
m l à diuo Pio §. ſi. ſuper. de re iud. Bar. in l. 2. in 5. col. ff. ui bon. rapt.
n. in c. cùm dilectus. 20. col 5. de ordi. cog. Idem in c. fraternitatis. ſ. h. tit. Bart. in extrauag ad reprimēdam. in verb. ſummariè de pa. conſtan.
o inno. c. 2 ſ. de ord. cog. Feli. hic per rationem l generaliter. C. de non nu. pe. & per c. iuda. s. tit. 1.
p. cùm ceſſet ratio d. l. generaliter.
q. Ant. con 41. Feli. hic. nu. 10.
r. Bart. in l. 1. quor. appel. non reci.
ſ. Bart. in l. 2. ad fi. ff. iud ſol.
t. l. geſta. & ibi Bar. C. de re iud. l. 3. ff. quæ in frau cred.
u in l. 2. C. de eden.
x. l. prolatam. C. de ſent. & c. quoniam contra. ſ. de probat.
y in c. cùm I. & A. ſ de ſenten. & re iud.
z. Abb. hic in 2. col.
a. d. l. geſta.
b. l. fi. C. de teſti.

14. † Excipiuntur tamen quatuor species, in quibus priorem sen-
tentiam veriorem esse, absque dubio est. Prima est: Si iudex
alterius instantiæ publicaret attestationes, accedente consensu
partis, de cuius præiudicio agitur. Secunda: Si testes proben-
tur [c] mortui, vel adeò in remotis partibus agant, quod itera-
15. tò produci non possint. Tertia: Si testimonia non publicata, in
instantia causæ principalis, producerentur in succedanea, putà
[d] appellationis. Quarta: Si testes examinarentur ad perpe-
tuam rei memoriam, quia etiam non publicati facient [e] fidem.
16. † Tertius & vltimus casus, in quo receditur à regula suprà tra-
dita, est in actis ordinatorijs, quatenus instantiam causæ respi-
ciunt, vt est citatio, libelli oblatio, satisdatio, litis contestatio,
iuramentum calumniæ, &c. Perempta enim lite seu instantia
& huiusmodi [f] acta pereunt. Quod tamen ita temperandum
est, vt obtineat, nisi talia acta confirmata sint beneficio princi-
pis, vel consensu partium [g]. Quamuis enim libelli oblatio, vel
litis contestatio ex iure publico, non ex consensu partium pen-
deat: tamen quia semel legitimè facta sunt, ex consensu pos-
sunt ad aliam instantiam prodesse: quod aduersus communem
17. sententiam Decius [h] defendit. † Vnde generaliter sequitur (id
quod aliàs ex Bartolo quoq; docuimus) licere partibus perem-
pta instantia vna approbatione omnia acta iterare [i] ac renouare.
18. † Quod autem suprà diximus, lite mortua perire acta ordinato-
ria: hoc ita restringendum est, vt non procedat quantùm ad ef-
fectus, qui extrinsecus veniunt, nec ad instantiam pertinent,
putà quo ad effectum interrumpendæ præscriptionis seu quo
ad inducendum vitium [k] litigiosi. Cum enim horum respectu
acta à principio effectum sortita sint, vtcunque perempta in-
19. stantia, non tamen perit actus iam consummatus. † Hæc tamen
restrictio aliquoties non procedit: primùm, si instantia, quò
ad perpetuandam actionem, non interijsset tempore, sed ex eo,
quia partes renunciassent in totum causæ per [l] transactionem:
deinde non procedit, vbi pronunciatum est, libellum esse ine-
ptum, reusque absolutus ab obseruatione iudicij, sicque pereat
illud iudicium, quia tunc peribunt acta ordinatoria illius iudi-
cij, quò ad effectus proximè dictos: atque ita Bald. eleganter
20. [m] alibi docet. † Et quod suprà diximus, lite mortua non inte-
rire acta, quò ad inducendum vitium litigiosi, hoc verum intel-
lige, quò ad ea, quæ personam litigantis respiciunt. Is enim,
aduersus quem lis contestata est, impediretur contra litem con-
testantem præscribere illam rem, minori spacio 40. annorum.
Secus est quo ad effectus rem ipsam respicientes, non posset fie-
ri alienatio perempta instantia, quæ ea durante fieri non [n] po-
21. terat. † Vitium litigiosi non afficit rem, sed solùm personas
[o] litigantes. Et hæc de primo principali puncto dicta sint.

In altero puncto, an scilicet acta vnius iudicij in alio pro-
bent, quò ad personas extraneas, quæ in priori lite non fue-

c arg. c. præsentata. ĵ. de testi.
d. Bart. & alij in d. l. gesta, & in d. l. prolatam. Castr. & Alexan. in d. l. 2. C. de eden.
e. Bart. post gl. in auth. si quis in aliquo. C. de eden.
f l. cùm lite. & ibi Bart. ff. iudica. sol. l. hoc accusare. § 1. ff. de accusat.
g c. præsentata. ĵ. hoc nos. tit. vbi dicam.
h. in c. fi. ĵ. de probat.
i. l. mutari. ibi Bart. de procuratο.
k. gl in l. properandum. § 1. in verb. iudicij. C. de iudi. & probatur in l. fi. C. de præscr. 30. an.
l tex. & ibi gl. & Bart. in l. cùm mota. C. de transact.
m. in l. 2. C. de fruct. & lit. expen.
n. l. fi C. de litig. tex. & ibi hæc probantur in l. 1. C. de præscr. lon. temp.
o. l. 1. § 1. vbi gl. & Bart. ff. de litig. Ang. in nouel. de litig. in pr.

rant, tene sequentem conclusionem. Acta confecta inter duos litigantes, in aliqua causa, quantum ad alias personas, quæ in priori iudicio non litigarunt, fidem non faciunt. † Vetustissima 22.
enim iuris [p] regula est, Res inter alios actas alijs non obesse.
† Sed qua ratione id? an quia facto alterius quisquam prægra- 23.
uari non [q] debet? an quia acta vt valeant, partis citatio neces- e..? at hic respectu tertij nulla adfuit citatio: an verò (quod verius videtur) quia acta ex instantia iudicij vim omnem accipiunt, cui instantiæ tertius ille non [r] subijcitur? † Cessat ta- 24.
men plerisque casibus hæc conclusio: primò, quoties non de effectu actorum, sed de ipso facto, [s] id est, an acta sint confecta, dubitatur: quo ad hoc enim fidem habebunt in alio [t] iudicio. Sic sententiam latam super excussione facta, contra principalem debitorem & aduersus fideiussorem probare in alio iudicio Bald. [u] censuit. Sic instrumentum depositi tecum initum, respectu omnium fidem faciet, [x] me penes te deposuisse. Et instrumentum emptionis, probat emptorem habuisse titulum: id enim meri facti est, sufficitque vt Publiciana actio [y] competat. Sic etiam variatio testis in alio iudicio docet, cum falsarium esse in præiudicium cuiuscunque, quo ad pœnam ipsi testi infligendam, & ipsius fidem diminuendam, quia de solo facto [z] agitur. † Secundò, non habet locum regula respectu qualis qua- 25.
lis probationis: prima enim fronte credibile est iustè atque ex veritate ea acta [a] confecta fuisse. Quanta autem sit illa qualis qualis probatio, cuiusque effectus, tractatur [b] alibi. † Tertiò 26.
cessat regula generaliter in omnibus casibus, in quibus sententia inter controuertentes lata præiudicat tertio. Qui autem sint illi casus, Doctores suis locis examinant. Et quod de actis dicitur, idem & in testimonijs obtinet. quibuscunque enim sententia præiudicat, eis etiam probationes præiudicant, nedum [d] acta. † Postremò censet Bartol. & tum non esse locum regu- 27.
læ, quando testes essent mortui, tum enim eorum dicta recepta inter aliquos semiplenè probabunt [e] quo ad tertium: quod & [f] Innocentius alibi voluit: ad quos fit remissio.

p in rub C. res inter alios. & l. sæpè. ff. de re iud. c. inter dilectos. j. de fi. inst. vbi amplius de hoc dicemus.
q. l. non debet. ff. de reg. iur.
r. l. si quando. in fi. C de testi.
s. l. 2. & ibi Bald. C. de fi. instr.
t. Dd communiter in l. 2. C de eden Bart. in l. 2. ff. iud. sol.
u ind. l. 2.
x l. desiderium. C depos.
y. gl. in l. sed etsi possessori. §. fin ff de iure. Bald. d. l. 2.
z l. eos. vbi Bart. de fals. Aretin ind. l. 2.
a. gl. in. l. 2 & in l si duo patr. in pr. & ibi not. Iason post alios ff. de iure.
b. Butrius in c. quamuis. j de re iud Bart. in l admonendi. 14. col. ver quæro quid si dicta testium. ff. de iure.
c. in l. sæpè. ff. de re iud. c. pen. j. eo. Felin. hic. num 26.
d. d. l. sed etsi possessori. §. fi ff. de iure.
e. Bart. d. l. admonendi. col. 12. ver. quæro quid si dicta testium.
f. Inno. c. fin. j. de iureiu.

IDEM

IDEM CANTVA. ARCHI. & Vigor. episcopo.

CAPVT XII.

CVm nuntius: & infrà. Non lateat prudentiam vestram, quòd clerici non sunt à ferendo testimonio [a] super negotio ecclesiæ suæ (nisi [b] alia rationabilis causa impediat) [c] repellendi.

Summæ rerum.

1. *CEssante vna causa ex pluribus impedimentis, non cessat dispositio.*
2. *Clerici an ad testificandum contra ecclesiam compelli possint: & num. 3. & 4.*
5. *Clericus prohibetur coram laico testificari, si tamen id faciat, valet eius testimonium.*
6. *An idem in religiosis obtineat.*

a Super negotio) dummodò non sint procuratores [a] in causa ecclesiæ.

b Ratio. causa) puta quia dicantur periuri, infames, aut [b] excommunicati, vel quid simile, quod eos à ferendo testimonio arceat. Hinc argumentum plerique sumunt, habilitatum respectu vnius impedimenti, posse nihilominus repelli, si aliud
1. impedimentum subsit [c]. † Sicut cessante vna causa ex pluribus impedimentis, non cessare dispositionem [d] notum est. quod tamen verum intellige, si quælibet harum sufficiat: secus si omnes simul [e] considerentur, vt Panor. rectè censuit.

c Repellendi) An & quando clerici ius dicendi testimonij habeant, in causa ecclesiæ vel vniuersitatis, abundè [f] su-
2. prà diximus, vt non sit opus hic eadem repetere. † Porrò inquirit etiam glossa, num clerici compelli possint, vrgente aduersario, ad dicendum testimonium contra ecclesiam? & respondet indistinctè eos compelli posse: quia causa ecclesiæ non sit propriè clericorũ, & obticere veritatem peccatum est. † Hoc tamen tum demum verum est, si tria hæc concurrant: Primò,

a. c. insuper. ĩ eo.
b. c. testimonium ĩ. eo. c. ex parte. ĩ. eo.
c. tex. c. si gratiose. in fi. de rescri. in 6. & c. non potest. de præben. in 6. l. si domus. ff. de ser. vrb. præd.
d. §. affinitatis. insti. de nupti. & ibi Ange.
e. Abb. hic.
f. in d. c. insuper.

quòd alij testes [g] deficiant: deinde, quòd non sint liberti [h] ecclesiæ, etiamsi veritas aliter sciri non possit: denique, quòd non sint procuratores in causa [i] ecclesiæ, vt supra annotaui. † Interim non contemne, quod hic Panormitanus docet, quando inter laicos est examinandus clericus in subsidium veritatis, ad episcopũ spectare [k], vt ipsum vel coram se & competentibus iudicibus examinari curet, aut aliquibus committat, qui eius testimonium excipiant, idque transmittant deinde iudici seculari. † Est enim iure pontificio prohibitum clerico testimonium coram iudice laico [l] dicere: si tamen absque licentia episcopi testificaretur, valeret eius depositio, cùm non reperiatur expressè prohibitum, quando sponte deponit, quod Panor. hîc latius prosequitur: † hoc idem & ad religiosos producens quasi & horum attestatio valeat coram seculari iudice facta: quod tamen [m] Feli. rectè improbat, cùm religiosus per se non habeat nec velle, nec [n] nolle: itaque prælati sui licentiam requirere debet, ex quò denominationem [o] habet. Si tamen episcopus aut prælatus iuramentum deferat clerico vel religioso, vt testificetur, censetur ei potestatem testimonij dicendi [p] indulsisse.

4.
5.
6.

g c. quanquã 14 q. 2.
h. propter æquitatem c. 1. § . tit. 1. & per id quod de filio carnali in gl. dicitur.
i. d. c. insuper. § . tit. eod
k. circa intellectum d. c. quanquam. & c. super prudentia. 14. q. 2.
l c. testimonium. 11. q. 1. c. nullus. 22. q 5.
m. hic num 3.
n. c. si religiosus. de elec. in 6.
o Bal. in l. quoniam liberi. in pr. de testib.
p. Feli. hic num. 4

IDEM CANTVA. ARCHIepiscopo.

CAPVT XIII.

SVper eo quod quæsiuisti, vtrùm testes sint reprobandi in omni causa criminali vel ciuili, quibus a baduersa parte crimina opponuntur. Respondemus, quod si etiam antè non sunt conuicti vel confessi de criminibus illis, dummodò inde conuincantur, in testimonium non debent admitti.

Summæ rerum.

1. *Criminosus quando à testificando repellatur.*
2. *Testes instrumentarij, etsi postea inhabiles fiant, tamen instrumentum non inualidant.*
3. *Sententia ad dicta testium inhabilium lata an reuocanda.*
4. *Criminosus vt à testimonio ferendo repellatur, an de crimine conuictus esse debeat.*

Huius

Huius decretalis materiam suo loco infrà [a] examinabi-
1. mus locupletius. † Interim tamen hinc discendum est, quod tametsi lege ciuili ita demum repellatur criminosus a testificando, si de crimine etiam damnatus [b] fuerit: *Calumniator* (inquit [c] Vlp.) *ita demum notatur, si fuerit calumniæ causa notatus, neque enim sufficit [d] calumniatum:* Iure tamen canonum satis est, quod nunc possit testis de crimine obiecto conuinci: vnde etsi de eo non sit damnatus, si tamen crimen aduersus ipsum probetur, ius dicendi testimonij habere desinit, vt hic tex. noster expresse docet. Et hoc tam in ciuili, quàm criminali causa obtinere vulgò
2. traditum est. † Cessat tamen hæc constitutio in testibus instrumentarijs, id est, qui sunt in instrumento aliquo descripti: hi enim, si tempore confecti instrumenti, pro idoneis habiti sunt, etiamsi postea inhabiles fuisse ostendantur, instrumentum tamen propterea non corruit, non reprobatur, vt hic rectè Pa-
3. nor. [e] docet. † Pari ratione sententia ad dicta testium inhabilium lata non reuocatur, etiamsi postea non idonei fuisse [f] probentur, nisi à tali sententia prouocatum fuerit: tum enim in causa appellationis poterit [g] hoc illis obijci: vel testibus opponeretur falsitas, iuxta ea, quæ suprà [h] suo loco, circa falsitatis
4. exceptionem annotauimus. † Porrò, quamuis communiter receptum sit, quòd iure ciuili oporteat testem fuisse de crimine nedum conuictum, sed etiam condemnatum: in contrarium tamen pleræque leges [i] pugnare videntur. Sic enim alibi [k] inquit iurisconsultus, *Cum ob testimonium dicendum vel non dicendum pecuniam accepisse iudicatus vel conuictus fuerit:* cui & [l] aliæ leges adstipulātur. Quare ex sententia Imolæ sic dicendum videtur: iura ciuilia quæ videntur requirere condemnationem, non procedunt in criminibus, quæ inducunt infamiam iuris etiam ad sententiam, vt quia cum bestijs quis pugnasset: quia tunc à dicendo testimonio submouetur etiam non secuta [m] sententia. Ex quo apparet, quòd leges simpliciter non repellant testes, ratione criminis, sed ratione infamiæ iuris: secus secundum canones. sicq́, in foro ciuili seruabuntur leges: in canonico canones, nisi essemus in terris ecclesiæ: tum enim in vtroque foro sequendi essent [n] canones. Reliqua ad hanc materiam spectantia infrà [o] suo loco expediemus.

IDEM

a. in c. testimonium. vbi communiter Dd. ĩ. hoc nostro tit.
b. gl. hic in fi.
c. in l. athletas. §. calumniator. ff. de infam.
d. 14. q. 3. §. item le. Iul. de vi. pri.
e. per l. 1. C. de testa.
f. per c. præsentium. ĩ. eo.
g. gl. in c. 1. in verbo. per sententiam. ĩ. de excep.
h. in c. licet. de proba.
i. gl. in d. §. Item lege Iuli. in verbo, in vinculis.
k. tex. in l. 3. §. lege Iulia. de testib.
l. idem expressè no. gl. fi. & ibi Bar in l. qui iudicio. ff. de accu & videatur tex. in l. quoniam liberi. C. de testi. & in l. 2. ff. de senat.
m. vt in d. §. lege Iulia. ibi conuictus.
n. iuxta gl. in reg. possessor. de reg. iu. in 6.
o. in d. c. testimonium.

IDEM SALERNITANO archiepiſcopo.

CAPVT XIIII.

De cætero laicos in accuſationem vel teſtimonium contra clericum in criminali cauſa non eſſe aliquatenus admittendos, cenſura ſacrorum canonum manifeſtius edocet: Niſi fortè ſuam vel ſuorum iniuriam proſequantur. Nec tunc etiam ad teſtimonium, ſed ad accuſationem poſſunt admitti.

Summæ rerum.

1. *Laici prohibentur accuſare clericos.*
2. *Laici contra clericum in criminali teſtificari vetantur: fallit tamen, vt num. 3. 5. 6. & 8.*
4. *Appellatione ſuorum qui veniant.*
5. *Probatio priuilegiata plenè probans in cauſa ciuili, facit indicium ſufficiens ad torturam in criminali.*
9. *In magna probationis inopia, teſtes etiam inhabiles recipiuntur.*
10. *An clericus contra laicum teſtis eſſe poſſit in cauſa criminali.*

Duæ ex hac decretali ſunt annotandæ regulæ. † Prima eſt: 1.
Quòd laici non admittuntur ad accuſationem clericorum. Verùm hæc regula huic titu. propriè non [a] conuenit, ſed ad titulum de accuſationibus pertinet. † Secunda regula: In cauſa cri- 2.
minali laicus non habet ius dicendi teſtimonij, aduerſus clericum. Quod etiam obtinere Doctores volunt in clerico, ſolùm primam tonſuram [b] habente. Aliquoties tamen prædicta regula non habet locum. † Primò: ſi clericus ſuam, ſuorumúe in- 3.
iuriam [c] proſequatur. † In hac autem materia, qua de hic tra- 4.
ctatur, ſui dicuntur parentes, patroni, patronæ, & eorum liberi, frater, ſoror, ſocer, vxor, ſocrus, gener, nurus, vitricus, nouerca, & priuignus. Sed & amicus intimus venit appellatione [d] ſuorum. Aitque alibi Baldus [e], quotieſcunq; ſit mentio de ſuis, intelligendum eſſe de ſuis coniunctis ad quartum vſque gradum. In alia autem materia, qui dicantur ſui, puta ſucceſsionis, vel tranſmiſsionis hæreditatis, quia alibi [f] ſatis tractatum exiſtit, hic conſultò omittimus. † Deinde non procedit 5.
regula, ſi accuſatio vel teſtimonium eſſet ſuper criminibus exceptis [g], puta leſæ maieſtatis, hæreſis, ſimoniæ. Tertiò: ſi delictum

a. vide de hac regula in c. cùm P. j. de accuſ.

b. vide Dd. in c. ſicut ſacerdotes. 2. q. 7. & probatur hîc in verbo. clericum. iuncto. c. clericos. & ibi gl. in verbo. pſalmiſta. 21. diſt.

c. per tex hîc.

d. Bald. in l. 1. 22. col. C. qui accuſ. non poſ. de quo vide per Alex. in l. 1. in fi. ff. de pub. iud. & l. 2. de accuſ.

e. in l. neganda. in fi. C. qui accu. non poſ.

f. vide Bald. & Sal. in l. fœmina. ff. ad S. C. Turpil. Bal. l. neganda. in fi. C. qui accuſa. non poſ. Bar. in l. 1. C. eo. tit.

g. d. c. cùm P. c. per tuas. 1. j. de ſimo.

lictum clerici diceretur notorium [h], quia in notorio non desi-
6. deratur ordo [i] iuris. † Quartò: tametsi in criminalibus laici
aduersus clericum plene non probent, indiciũ tamen faciunt ad
7. torturam [k], vt clericus torturæ subijci valeat. Nam quotiescun-
que priuilegiata probatio plenè probat in ciuilib. in criminalib.
facit indicium sufficiens ad [l] torturam. Sed clarum est, quòd in
ciuilibus testimonium laici contra clericum integram fidem fa-
8. ceret, ergo, &c. † Quintò: si crimen intenderetur non crimi-
naliter, sed [m] ciuiliter, etiamsi ad priuationem beneficij agere-
tur, vel per viam inquisitionis aut [n] denunciationis. Sexto: si
crimen non possit aliter, quàm per laicos doceri, puta quia in
loco commissi delicti non sit alius clericus, quam is qui deli-
9. querit. † Nam & aliás in magna probationis angustia, quando
veritas aliter sciri non potest, testes minus idonei, atque adeò
infames [o] admittuntur. Exemplum ponit Sali. [p] quando quis
ludebat in prostibulo, & fuit deceptus ob taxillos falsos: hoc e-
nim probare poterit per lenones. Hanc tamen exceptionem
10. subuertit hic [q] Feli. † Porrò quemadmodum suprà diximus,
laicum non testificari in criminalibus cõtra clericum, ita e con-
uerso clericus non admittitur aduersus laicum [r] criminaliter,
nisi laicus accusaretur, de crimine ecclesiastico, vel in
iudicio seculari veritas aliter probari [s] ne-
quiret. Reliqua hic à Docto-
ribus require.

h Paner. hic per tex. in c. cùm dilectus. 2. ad fi. de purga. cano. c. cùm non ab homine. § de iudi.
i. c. ad nostram. 3. de iureiu. vbi dicam.
k. Abb. hic per gl. & Bar. in l. cap. 4. ff. de adul. tex. l. quæro. in fi. ff. de ædil. edict.
l. Bar. in l. fi. ff. de in lit. iur.
m. Host. & Ab. hic per c. 3. § eo c. tam literis. § eo.
n. arg. d. c. tam literis.
o. c. veniens. in fi. § eo. tit.
p. in l. ea quidem. col. 50. ver. ad quintam quæstionẽ. C. de accu.
q. num. 5.
r vt per gl. in c. testimonium. 11. q. 1.
s. Abb. hic per c. quanquam. 14 q. 2.

IDEM EIDEM.

CAPVT XV.

IN causis ecclesiasticis vel ciuilibus, vltra tertiam productionem non debent testes produci, nisi adhibita quadam solennitate, quæ in legibus inuenitur expressa. Et super dictis testium, cùm fuerint publicata, publicè potest disputari.

Summæ

Summæ rerum.

1. *DVo axiomata huius cap.*
2. *Probatoriæ dilationes sunt arbitrariæ.*
3. *Si probandi terminus nimis constringatur, vel prolongetur, potest appellari.*
4. *Quoties testium nomina ad iudicem referri possint.*
5. *Trina testium productio quartam impedit.*
6. *Propter periculum subornationis, quarta testium productio prohibetur.*
7. *Subornationis periculum cessare ante cognita testimonia.*
8. *De solennitate legali seruanda in quarta dilatione.*
9. *Gloss. intellectus ad hoc cap. idemq; reprobatus.*
10. *Quarta productio interdum nec cum solennitate conceditur: & num. 12. & 14.*
11. *Renunciatio ad ignorata non extenditur.*
13. *Multitudo testium refrenanda arbitrio iudicis.*
15. *Quarta productio absq; solennitate valet, si pars non contradixit.*
16. *Receptio testium facta post conclusionem valet, parte non repugnante.*
17. *Post publicationem attestationum potest de illis disputari, & quid sit disputare.*
18. *Et quis sit obseruandus ordo in disputando super attestationibus.*

Insigne est hoc cap. & duo principalia axiomata complectitur, quæ in causis forensibus sunt diligenter animaduertenda. † Primum est, quòd in quibuscunq; causis possint fieri tres 1.
productiones testium: quarta verò non conceditur, nisi obseruata solennitate à legibus præscripta. Alterum est, quod post testimonia publicata, possit super his publicè disputari. Quod ad primum attinet, non est ignorandum, postquam in iudiciarijs controuersijs iam eo deuentum est, vt probatio sit necessaria, tunc ea pars, cui incumbit probatio, potest petere à iudice sibi dari dilationem ad producendos testes, quam ei dare iudex tenetur, [a] adhibita competenti moderatione temporis, secundum spacia, quibus distat testium habitatio à iudicis domicilio. † Nam huiusmodi probatoriæ dilationes sunt arbitrariæ, 2.
relinquuntur iudicantis arbitrio, qui pro qualitate causæ & personarum eas vel longiores, vel breuiores indulgere potest. † Si tamen iudex nimium constringeret huiusmodi terminum 3.
probandi, sicque parti probare volenti facultatem probandi auferret, posset ab eo [b] appellari, maximè si terminus concessus fuisset peremptorius: quemadmodum & vice versa, si dilatio nimis longa indulgeretur, rursus prouocationi [c] locus est. Donec autem durat tempus concessæ dilationis, potest produ- 4.
cens vel vna, vel bina, vel tertia vice ad iudicem nomina eorum, quos producturus est in testes, referre: quarta vice hoc ei non permittitur,

a. l. 1. C. de dilat. c. inducta §. spatium 3 q. [illegible]

b. Bald & Dd in l. 1 C de dila. & in c. 1. 1 de dilat.

c Bald. in d. l. 1. C. de dila.

permittitur, nisi obseruata solennitate à legibus præscripta. at-
que ita accipiendus est textus noster hic [d]: quam sententiam
Bar. alibi [e] quoque tradidit, cui communiter iuris ciuilis in-
5. terpretes subscribunt. † Prima ergo productio impediet quar-
tam sine solennitate, non attento, an in vna vel pluribus dila-
6. tionibus facta fuerit. † Ratio enim solennitatis adhibendæ, est
timor subornationis, ne subornentur à producente, qui ve-
ritatem testimoniorum euertant, id est, aut addant aliquid,
quod priores testes non dixerunt, aut immutent: cùm sit su-
spicio de scientia attestationum ex reiteratione tot productio-
7. num, vt hic Abb. eleganter scribit. † Ex quibus conficitur, hanc
solennitatem non fore necessariam, si testes pluribus vicibus
producantur, nec tamen examinati sint, vel plures fuissent fa-
ctæ productiones, in actu continuo [f], ita quod producens non
potuerit scire dicta priorum ante productionem, quam nunc
8. facere intendit. † Sed quæ hæc est solennitas legalis, cuius hic
textus meminit? Respondeo: in concedenda quarta productio-
ne testium, sacramentum esse exigendum à volente producere,
quod neque subtraxerit, neque percunctatus sit ipse testifica-
nes, vel aliquis aduocatorum eius, vel alius pro eo agens, nec
per dolum, nec per artem quartam productionem testium pe-
9. tat [g] fieri. † Glossa tamen aliter accipit textum nostrum, & ex-
ponit productionem, id est, dilationem, intelligendo de quarta
dilatione, nam intra primam, secundam, & tertiam poterit to-
ties testes producere, quoties voluerit: quartam verò non obti-
nebit, nisi obseruata solennitate. Et quamuis hanc expositio-
nem Io. Andr. tenendam censeat, communiter tamen improba-
10. tur à Doctoribus. † Aliquoties tamen nec cum solennitate
quarta productio conceditur. † Primò, si renunciatum sit pro-
ductioni testium, nemo amplius admittitur, siue iam aliquos,
siue nullos testes produxerit, cùm [h] renunciaret. Quod intelli-
ge de testibus, qui tempore renunciationis produci poterant:
secus si renuncians impediebatur eos producere, non quia es-
sent impediti, sed quod ignorabat se illos producere posse: hac
enim specie etiam post factam renunciationem licita erit quar-
11. ta productio [i] cum solennitate. † Renunciatio enim ad ea non
12. extenditur, quæ quis sibi competere [k] nesciebat. † Deinde, si
iudex viderit effrenatam multitudinem testium coarctandam
esse, non modò quartam, sed & secundam, & tertiam produ-
ctionem denegare [l] potest. Quamuis enim olim amplissimus
13. numerus testium erat permissus: postea tamen constitutionibus
principum hæc licentia ad sufficientem numerum coarctata est,
scilicet, quem iudices moderentur, existimantes, quot testes in
vnaquaque causa necessarios exigat rerum & personarum qua-
litas, vt tot, nec plures produci patiantur: *Ne effrenata potestate*
(inquit Vlpia.) *ad vexandos homines superflua multitudo testium*
14. *protrahatur.* † Tertiò, si iam publicata sint testium dicta, non est

d. secundum Host. Imo. Panor. & Feli.
e. in auth. at qui semel. C. de probat.
f. ita Bart. & Castr. in d. auth. at qui semel. C. de probat. quod idem Lap. tenet alleg. 28 incip. in causa matrimoniali
g. tex. in auth. at qui semel. C. de probat. & in. § quod verò. in nouel. de testib. & c. vltra tertiam). hoc nostro tit.
h. c. cùm venisset.). de testi. auth. iubemus. C. de iudi. & ibi Bar.
i. secundum Bar. in d. auth. at qui semel.
k. l. mater. ff. de inoffic. testa. cum simil.
l. c. significauerunt.). eo.

O amplius

amplius locus quartæ productioni etiam solenni, super eisdem [m] capitulis. † Sed pone quartam productionem absque 15.
præscripta solennitate indulgeri, nunquid valebunt attestationes? Et communiter responsum est, eas valere, si pars non contradixerit, nec [n] appellauerit. † Quemadmodum in simili 16.
& fortiori casu dicitur, valere [o] receptionem testium, factam post conclusionem, si non fuerit contradictum: item communi partium voluntate possunt acta incidi, & de nouo [p] produci. Si verò contradictum sit, vel prouocatum, non subsistent testimonia, quia sicut legitima causæ appellandi est, si quarta productio denegetur cum [q] solennitate: ita & fortius iusta prouocandi causa videtur, si concedatur absque solennitate, cùm ius hoc postulet. Et hæc de primo cap. nostri axiomate dicta sufficiant.

† Alterum est, quòd post publicationem testimoniorum 17.
possit de illis disputari publicè. Disputare autem in hoc proposito nihil aliud est, quàm allegare, & intentionem suam per probationes in iudicium deductas ostendere, & eam iuribus asseuerare [r] roborareque. † Debet autem in huiusmodi dispu- 18.
tationibus is ordo seruari, vt actoris aduocatus primò proponat, quæ ad sui clientuli intentionem iuuandam & fundandam viderit expedire. Et postquam fundata iam est sua intentio per probationes facti, tum ad iuris probationes & allegationes se diuertere debet, allegando, & inducendo leges, canones, statuta, consuetudines, & argumenta. Deinde rei aduocatus allegationibus respondeat per dicta testium, si poterit, destruendo allegationem actoris, vel per quæcunque alia adminicula, nihilominus adducendo etiam pro se leges, exempla, & argumenta ex rerum natura & ratione ducta, pro vt hæc omnia eleganter à Specul. in titulo de disput. & allega. docentur, ad quem studiosos iuris remitto.

m. c. fraternitatis.

n. Inno. Abb. & reliqui hic. Bar. in d. auth. at qui semel nu. 11. in l. fin. de ser. Butr. in c. pen. vers. fallit quartò. j. hoc tit.

o vt no. do. de re. decis. s.

p. l. acta. de re iud.

q. d. l. significauerunt.

r. 9. q. 3. c. aliorũ &. 35. q. vlt. c. conuenies. §. vlt. & c. inter dilectos. j. de fi. instr. & c. abbate sanè. de re iud. lib. 6.

IDEM

IDEM PRAEPOSITO ET canonicis Embruden. ecclesiæ.

CAPVT XVI.

CVm tu fili præpoſite, cum quibuſdam canonicis tuis & arhiepiſcopus veſter eſſetis in præſentia noſtra conſtituti: & infrà. Cùm conſtet teſtes veſtros iuraſſe, quòd poſt appellationem, excommunicationis ſententia tulerit, & archiepiſcopi teſtes ſimiliter iuraſſe, quòd ante appellationem: nos dicta teſtium benignè interpretari volentes, ne periurij reatu notentur: quia vtrunque eſſe potuit, & quod poſt primam ap. & ante ſecundam ſententia lata fuerit, eandem ſententiam decernimus non tenere.

Summæ rerum.

1. *TEſtes contraria deponentes reducendi ſunt ad concordiam, etiam per præſumptionem multiplicationis actus.*
2. *Quando præſumptio multiplicationis actus non habeat locum.*
3. *Taxatur limitatio quorundam in hoc cap. quaſi præſumptio multiplicati actus ſolùm locum habeat, quando teſtes ſunt in pari numero.*
4. *Quæſtio illa examinatur, an & quando teſtes contraria deponentes, conciliari poſſint.*
5. *Si idem teſtis ſibi ipſi contradicat.*
6. *Si vnus teſtis contradicat alteri.*
7. *Si plures teſtes contradicant pluribus.*
8. *Non eſſe faciendam differentiam inter teſtes, ſiue ab vna, vel vtraque parte producantur.*
9. *Quando dubium eſt, an teſtes ſint contrarij, vel non, ſunt reducendi ſunt ad concordiam in eum finem, vt probent.*

Ex hoc cap. insignis regula colligitur, quæ prodest ad concilianda testimonia inter se pugnantia, ideoque diligentèr notanda. est autem talis: † Si testes plures ab vtraque parte pro- 1.
ducti, contraria ac planè pugnantia dixerint testimonia, reducendi sunt ad concordiam, etiam per præsumptionem multiplicationis actus, vt euitent [a] periurium. † Hanc verò the- 2.
sin sic temperare oportet, vt obtineat, nisi vel ex partium confessione, vel ex testium depositione constaret de vnitate actus, quia tunc non præsumetur actuum multiplicatio, cùm in claris [b] non sit locus coniecturis. De priori exemplum extat intra in decretali Innocentij P P. III. [c] ad Petrum ciuem Viturbiensem. Alterum probatur exemplo eorum, qui aduersus Susannam testimonium [d] dixerunt. Ex eo enim, quod de eâdem hora testificabantur, colligebatur vnitas actus: quia verò in loco commissi adulterij discrepabant (alter enim sub pruno, id est, ilice, alter sub schino, id est, lentisco arbore stupratam dicebant) orta est contra eos falsitatis suspicio [e], adeò vt præsumptioni multiplicati actus non fuerit locus. † Quod 3.
autem hanc conclusionem plerique [f] ita restringunt, quòd huiusmodi concordia per præsumptionem multiplicati actus tum demum sit ineunda inter testes, quando sunt pares numero, secus si sint dispares. Hoc glossator alibi, [g] itemque Butrius, & Abbas reprehendunt, existimantes indistinctè fieri concordiam debere, per interpretationem, non abhorrentem tamen a iure & æquitate. Quod si concordia fieri non possit, tum recurrendum esse ad qualitatem personarum ac testimoniorum: quæ sententia videtur æquitatem habere, tum quia textus hic indistinctè loquitur, tum quia ratio textui inserta (*ne partes periurij reatu noteneur*) semper militat, siue testes alterius partis sunt plures numero, siue alias digniores: Iason [h] tamen priorem sententiam leui argumento tuetur.

a. per cap. nostrum hic.

b glo in l. continuus. §. cùm quis. ff. de verb. oblig.

c in c. cùm Iohannes. vers. verùm respon. de fid. instru.

d. Danie. 13. cap.

e vide gl. de hoc in c. nihilominus. 3. q. 9.

f. gl. in c. cùm contingat. de off. deleg. Bar. in l. Gallus. §. ille casus. de lib. & posth. & in l. in Insulam. sol. matrimo.

g. gl. in c. in nostra, hoc tit.

h. in l. 2 §. creditum. ff si cer. pe.

† Porrò vt certi quid habeas, an & quando testes pugnan- 4.
tia deponentes possint conciliari, etiam in eum finem, vt probent in iudicio, distinguendi sunt tres casus: aut enim vnus testis sibi ipsi contradicit, aut vnus vni, aut plures pluribus.
Primo casu: † Cum idem testis sibi ipsi contradicit, nec 5.
ad concordiam reduci potest, tum nihil probat & periurium incurrit: si autem per interpretationem conciliari possit, valet eius testimonium, saltem quo ad euitandam pœnam periurij [i], non autem vt probet. † Secundo casu quando v- 6.
nus alij contradicit, tunc si quidem per actus multiplicationem reducantur ad concordiam, nulli creditur, quia vterque in testimonio suo singularis est, & constat vnum testem quantumlibet honoratum integram fidem non mereri [k], propter suspectam naturæ inconstantiam. Idem iuris obtinet, si singuli testes per eiusdem actus extensionem vel improprietatem concilientur: nam

i. ita Butr. qui ait. [illegible] ita tenuisse, in l. cum de ætate. de [illegible] & l. sed etsi [illegible] §. [illegible] de iure & Bar. in l. Labeo. de sup. leg.

k. l. iurisiurandi. C. de testi. fa. c. bonæ memoriæ. de elec.

tur: nam & tum licet falsi pœnam effugiant, non tamen pro-
bantè.quia dictum eorum poterat diuersimodè intelligi,sicque
7. est dubium, & probatio dubia non [l] releuat. †Tertio casu,
quando plures contradicunt pluribus, distinguendum est:
quoniam si probationes sint impares, vt quia testes vnius partis
sint plures, magis idonei, vel honoratiores alijs, tum eos non
esse reducendos ad concordiã, Bart. & cæteri iuris ciuilis inter-
pretes [m] censuêre. Panormitanus verò & Butrius hic in con-
trarium discedunt, quorum opinionem,tanquam benigniorem
& ipse sequerer, vt suprà dictum est. Si autem probationes sint
pares, tunc siue producti sint testes ab vna parte, siue ab am-
babus, probatio redditur dubia, etiamsi ad concordiam redi-
gantur testes, ideò non probant: quæ est communior senten-
tia. Et quamuis Butrius interesse putet, an testes ab vna tan-
tùm parte sint producti, quasi tum vera sit sententia, quòd in-
terpretatio non fiat, nisi ad saluandos testes à periurio: an ab
diuersis & tum secus sit. Hæc tamen Butrij distinctio ab Imola
[n] confunditur, quia nihil vetat, quomodo vtroque casu du-
8. bia reddatur autoris probatio. † Et aliàs velut per manus
traditur, non esse faciendam differentiam de testibus, num ab
eadẽ vel diuersa parte [o] producantur, & re vera nullã video sub
esse rationẽ differẽtiæ, cum testes siue ab vna parte ꝓducantur,
siue ab alia, ad hoc sint inducti, vt pro vtraque parte [p] depo-
9. nant. † Hoc tamen non est omittendum, vbicunque dubitatio
est, ratione contrarietatis testium, nec possit res aliter doceri,
tunc reducendos esse ad cõcordiam testes, etiam in eum finem,
[q] vt probent. Amplius censet Decius, testes, qui in modica a-
liqua re, etiam circa principale negotium secum pugnent, non
ideò minus fidei facere. Vnde fortius idem censendum, si in
appendicibus, seu accessorijs quibusdam aduersentur. Quâ
tamen in re aduertendum videtur, an ex probabili impruden-
tia diffideant, [r] & vera hæc credamus, alioqui eorum fides im-
minuatur, vt Baldus [s] censuit: plurimumque hac in re iudicis
arbitrio tribuendum est, qui & repugnantiam in rustici
& idiotæ verbis facilius boni consulet, quàm
in homine cauto, & negotijs
exercito.

l. c. in præsentia. ṡ. de proba.
m. in d. l. 2. §. creditum. ff. si cer. pe.
n. in l. inter stip. ff §. 1. ff. de ver. obl.
o. vt no. in l. scripturæ. C. de fid. instr. & c. cùm in nostra. ṡ. hoc tit.
p. auth. sed iudex C. de epi. & cle. c. veniens. 2. ṡ. hoc tit.
q. ita Bart. in d. l. cùm de ætate. vt eum alleg. Imo. in d. l. inter stipul. & sequitur Butr. hic.
r. iuxta Bart. in l. eos. de fal. col. 2.
s. in rubr. de conten. inter do. & vas. de inuest. feu. in vsib. feud.
t. c. & licet. in fi. Inno. de testi. vbi. Ang.

IDEM EPISCOPO PLA.

CAPVT XVII.

Raternitatis tuæ literis nos consulere voluisti, vtrùm [a] recipiendi sunt [b] noui testes super quæstione [c] iudicata, in qua testibus [d] renunciatum [e] constet vtrinque: [f] & an testibus in prima causa receptis, [g] propter causam apel. liceat super quæstionibus iudicatis aliquid noui proponere: & infrà. Duximus tibi respondendum, quòd in appellationis causa, si noua contigerit [h] emergere capitula, super quibus [i] aliqua partium voluerit nouos testes inducere, vel per iam [k] receptos aliquid comprobare, eos credimus posse recipi, super nouis duntaxat capitulis, receptis prius [l] ab ipsis secundum formam recipiendorum testium [m] iuramentis.

Summæ rerum.

1.2. *Væstiones in hoc cap. tractatæ.*

3. *Explicatio textus.*

4. *Post publicationem attestationum non admittuntur alij testes super eisdem articulis, vel directò contrarijs.*

5. *Idem est, si renunciatum sit productioni testium, vel in causa conclusum.*

6. *An idem obtineat in causa appellationis: & num. 8.*

7. *Si res iure ciuili sit dubia, & iure canonum clarè decisa, standum est iuri canonico in vtroq; foro.*

9. *Recensentur casus, in quibus testes post publicationem denuò produci possunt, & num. 12. 13. 14. 15. 16. 17. & 18.*

19. *Non debet ad probandum admitti, quod probatum non releuat.*

11. *Qualiter noui articuli ex veterib. pendere debeant, vt post publicationem amplius testes admitti possint ad eos probandos.*

20. *Testes ante examen iurare tenentur, se dicturos veritatem.*

21. *Mos præstandi iuramenta in Germania.*

22. *Testibus potest remitti iuramentum consensu partium.*

Duæ in hoc cap. quæstiones proponuntur: prima est, an 1. testes noui, qui aliàs non producti fuerunt in causa, possint produci in

duci in causa appellationis? Nec distinguebat quærens, an capitula essent noua vel antiqua: videbatur enim, quòd cùm instantia appellationis esset alia, & diuersa ab instantia iudicij,
2. quod indifferenter noui testes produci possent. † Secunda quęstio est super testibus iam productis, in priori instantia, nunquid possint reproduci, in causa appellationis, vt aliquid noui addant? Quod videbatur, quia in causa appellationis habet locum illud vulgatum [a]: Non probatum probabo, non deducta deducam: nec distinguitur inter nouos testes, & veteres. Quia autem vtraque quæstio vna solutione diffiniri poterat, ideò papa non disiunctim respondit, sed vnicam regulã posuit, ex qua vtraque quæstio dissolueretur, videlicet, quòd si in causa appellationis aliqua capitula fiant de nouo, dependentia tamen ab antiquis, possint produci super eis duntaxat testes tam noui, quàm antiqui. Et per illam restrictiuam dictionem (*duntaxat*) innuit, quòd super antiquis non possint produci nec antiqui,
3. nec noui. † Explicemus textum crassè. a. iurib. vulg.

a Recipiendi) scilicet, in causa appellationis.

b Noui testes) nouiter producti.

c Iudicata) decisa per sententiam diffinitiuam: & differt à sequenti articulo, quia ibi quæritur de antiquis testibus, hic de nouis. Et iudicata intellige, à quia tamen sit [b] appellatum. b. Ioan. And. hic.

d Renunciatum) Obserua', quod aliud sit, renunciare testibus, aliud probationibus omnibus, & aliud concludere: qua de re infrà [c] suo loco dicetur. c. in c. cum dilectus. i. de fi. instr.

e Constet) fortè per acta iudiciaria.

f Et an testibus) Quærit ergo nunc de antiquis testibus, id est, ijs qui in priori iudicio producti fuerunt, & examinati, eorumque testimonia publicata & cognita.

g Propter causam app.) in qua iterum producuntur.

h Emergere) Largè ponitur, vt & incidentes & emergentes articuli includantur: de quo latius infrà dicemus.

i Aliqua partium) pars scilicet appellans, vel appellata.

k Receptos) In priori scilet instantia.

l Ab ipsis) tam nouis, quàm veteribus testibus.

m Iuramentis) nisi fuerint illis expressim remissa, quod fieri posse infà ad finem cap. dicemus.

Textu capituli nostri sic breuiter explicato, ex eo trita iurisconsultorum colligitur regula, quòd post publicationem testimoniorum non admittantur alij testes super eisdem articulis,
4. vel directò contrarijs: † idque propter euitandum periculum subornationis, ne scilicet subornentur aliqui, qui veritatem attestationum euertant [d], vel addendo aliquid, quod priores non

 dixerunt,

itaque supradictam veram accipiemus, tam in causa appellatio-
9. nis, quàm principali. † Excipiũtur tamen à prędicta regula multi casus, in quibus ea cessat, quorum octodecim Ioan. Andr. & Panor. hic recensét. Spec.[y] alibi 21. assignauit: nos potiores tãtùm annotabimus. Prima igitur exceptio est: Super nouis capitulis siue articulis produci posse testes, non obstante publicatione, si tales articuli ex antiquis dependeant, de quib. producti testes sint examinati, horumq; probatiò sit adiutura intentioné actoris. Nam si omnino noui sint, ita vt prorsus ad causam nihil faciant, neq; coadiuuent intentionem partis, non modo non admittũtur testes sup illis, sed etiã articuli ipsi tanq̃ impertinentes
10. penitus reijciuntur. † Vulgata enim iuris regula est[z], nõ debere quempiam ad probandũ admitti, quod probatũ eius causam
11. non adiuuet. †Debent auté huiusmodi noui articuli ita pendere ab veteribus, vt tamẽ interim, neq; vi facti, neq; vi ꝓbationis cohæreant illis, id est, vt non cõprehendantur sub illis, quo ad necessitatem facti, & probationis: verbi gratia, vt si probanda sit prǽscriptio 30. annorũ, & is, qui produxit testes, probauit se 30. annorũ spatio tenuisse fundum, de quo est contentio, & postea publicato testimonio ille velit probare, bono etiã cum titulo se nactũ esse possessioné eius fundi, admittitur: quia ad talem præscriptioné non requiritur titulus possessionis, nec in probatione eiusdem ostendere necesse est, eam bono titulo cepisse. Secus si probãda fuit præscriptio 10. annorũ, nam in eius ꝓbatione non sufficit docuisse tanto tẽpore nos tenuisse fundũ, nisi simul quoque ostẽdatur, nos bono cum titulo nactos esse eiusmodi possessioné. Itaq; altero ex illis solùm probato, denuò quis nõ admittitur ad alterũ probandũ, cum vtrunq; simul probari oportuit ratione facti & probationis[a]. Atq, ita tẽperanda est decisio cap.
12. nostri hic. † Secunda exceptio: Licet illi, qui produxit testes, nõ liceat alios producere, postquã suorũ testiũ testificationes didicerit: potest tamen is, cõtra quẽ producti sunt, alios producere etiamsi cognouerit testimonia, si conetur probare suã exceptio-
13. nem, quę non directo cum producẽtis petione pugnet[b]. † Tertia: Inter alias personas & cum est diuersus modus agendi, recipiuntur denuo post publicationem[c] testes. Quarta: Ad probandam falsitatem testium, nedum post publicationé, sed etiam post
15. sententiam admittuntur testes, de quo alibi diximus[d]. † Quinta: Si pars volens producere testes, nondũ didicerit testimonia, quanquam sint publicata, & fortè pars aduersa ea viderit se inscio aut inuito, nõ prohibetur amplius[e] probare. Nam & cum iudex inscia vel inuita parte, & indiscretè aperit dicta testium, nõ nocet litigatoribus producturis alios testes[f]. Sexta: Si testes de aliquib. articulis nõ fuerint plenè ac sufficiẽter interrogati, vel incuria, vel dolo iudicis, tũc nõ obstãte publicatione, possunt
17. litigatores petere[g], vt denuò interrogẽtur. † Septima: Si obscura sint dicta testiũ, possũt etiã aptis testimonijs à iudice interrogari, vt se declarẽt: sed hoc petere quasi iure suo litigatorib. vix licet[h].

y. In tit. de teste. vers. satis vtiliter. in pr.
z. iuxta gl. c. cùm contingat. circa verbum nihilominus. de offi. deleg. l. ad probationes. C. de probat.
a. iuxta Ang in d. §. quia verò Nouel. de testib.
b. iuxta l. exceptione. C. de probat.
c. præsentata. ĩ. eo. l. vlt. C. eo.
d. c. licet. s̃. de probat. & vide c. sicut. & c. series. vbi Dd. ĩ. hoc tit.
e. vt no. in c. constitutus. post gl. per Io. And. Spec de teste. §. satis vtiliter. vers. quod autem dixi.
f. Specul. ibid.
g. c. per tuas. ĩ. eo.
h. arg. l. repeti. ff. de quæstio. l. vbicunq. ff. de inter. actio.

Putat tamen [h] Specul. in hoc respiciendam esse consuetudinem. Octaua, si deperdita sint dicta testium, vtcunque aperta fuerint, possunt testes denuò examinari. Nona, cùm testes ad æternam rei memoriam examinati publicatique sunt, tunc alij nihilominus produci possunt [k], si ad litem peruentum fuerit. Decima, vbicunque non obstat exceptio rei iudicatæ, secundum quosdam vlterior productio testium [l] conceditur. † Ad- 18.
dunt plerique & hanc exceptionem, quòd non obstante publicatione possint consensu partium iteratò produci testes. Sed hoc Feli. controuertit [m], cum ratio subornationis non cesset, fauorisque publici sit, ne falsitas committatur, ergo huic fauori renunciari [n] non potest. † Denique, si ecclesiæ, vel minori per 19.
viam restitutionis in integrũ subueniretur, possunt post apertarisque casibus, hîc à [p] Felino relatis.

† Porrò ex fine præsentis cap. annotant quoque interpre- 20.
tes, productos testes, priusquam perhibeant testimonium, iureiurando esse ad veritatem dicendam [q] adstringendos, idque tactis sacrosanctis euangelijs, secundum nostros [r]. Sacrosanctæ enim scripturæ nunquam non in iudicio adesse debent.
† Consuetudine tamen Germaniæ nostræ euangeliorum tactura 21.
non frequentatur, sed erectis ac eleuatis duobus digitis, indice videlicet & illi proximo, iurari solet. † Quamuis autem te- 22.
stes, priusquam testificantur iurare sint obnoxij, posse tamen consensu litigantium quibusuis testibus iusiurandum remitti, Azonis & Accursij sententia est, quæ & iure canonico comprobatur [t]. Recenset autem gl. hic fin. quinque capitula iuranda à testibus, quib. à Io. And. sextum quoque additur, nempe, vt testes secretò teneant ea, quæ dixerunt, donec publicentur testimonia. Sic & alibi legitur [u] iudicem debere punire eos, qui partibus prodiderint suas testificationes, ante publicationem: atque ita quotidiè in foro videmus frequentari.

h. d. tit. de teste. §. satis vtiliter. vers. quid ergo si peto.
i c. fin. ĩ. de proba. de quo vide Specu latius in d §. satis vtiliter. ad fi.
k. Spec. vbi. ĩ. vers. 17. testes.
l. l. cùm quæritur. de excep. rei iud. c. inter dilectos. ĩ. de fid. instr.
m. hîc nu. 6. vers. sed istis non obstantib.
n. l. ius publicum. ff. de pac. Ita Ang. in auth. at qui semel. C. de probati.
o. Inno. in c. auditis. ĩ. de rest in int. Bar. in l. 2. §. nunciatio. in 3. col. de no. op nu.
p. hîc nu 6. vers. tertiò in quantùm.
q. l. iurisiurandi. C. de testib.
r. c. hortamur. 3. q. 9.
s. l rem non nouam. C. de iud.
t. in c. tuis quæstionib. & ibi glo. in verbo remittatur. ĩ. de testib.
u. in. §. qui falsa. 4. q. 3.

IDEM

IDEM EXON. EPISCOPO.

CAPVT XVIII.

INtimauit R. presbyter, quòd V. clericus capellanum eius & alios quàm plures de teſtibus ſuis [a] iuramento conſtrinxit, quàm teſtimonium, conſilium & auxilium contra ipſum non præberent eidem. Ideoque iniungimus, vt ſi teſtimonium eorum [b] publicatum non eſt, nec eſt abrenunciatum teſtibus, eos qui ſunt iuramento adſtricti, & alios (ſi neceſſe fuerit) idoneos in teſtimonium recipere non poſtponas.

Summæ rerum.

1. *IVramentum de non teſtificando non obligat iurantem, quin productus teneatur dicere teſtimonium: & quæ ſit ratio.*
2. *Etiamſi alij teſtes haberi poßint:*
3. *Vel aliorum teſtimonia iam ſint publicata, ijsúe renunciatum: idq́; per reſtitutionem in integrum.*
4. *Et quando tali caſu reſtitutio in integrum detur, vel non.*

1. a Iura conſtrin.) Hinc annotandum eſt, † iuſiurandum de non teſtificando præſtitum non obligare iurantem, quin productus in teſtem, teneatur dicere teſtimonium. Cum enim ius dicendi teſtimonij ſit publicum, ad quod etiam inuitus quis [a] compellitur, conſequitur tale iuramentum iure non ſubſiſtere [b]: Item cum tendat in præiudicium tertij, non eſt [c] ſeruandum: Item iuramentum nunquam ligat ad illicita, & aduerſus diſpoſitionem [d] iuris præſtitum. Quæ rationes cum ſint generales, conſequitur, quo ad cap. noſtri effectum non referre, ſiue aliundè veritas probari poſſit, vel non, vt contra Butrium hîc Abb. & Feli. tenent. iura [e] enim ſimpliciter annullant huiuſmodi iuramentum: nec obſtant verba tex. (*ſi neceſſe fuerit*) quia non referuntur ad teſtes, quibus delatum erat iuramentum, ſed ad
2. alios. † Vnde eſt ſenſus, quòd antea ſint examinandi illi, qui iuſiurandum præſtiterant, de non teſtificando: præſumitur enim pars illos adſtrinxiſſe iuramento, ne teſtimonium dicerent, qui melius ſciebant veritatem, vnde illi præponuntur: quibus examinatis, ſi poſtea viſum fuerit neceſſe, alij poſſunt [f] examinari.

a. l. ſi quando C. de teſti. & ſ. de teſti cog. per totum.
b. per not. in c. ſi diligenti. ſ. de foro compet.
c. c. quamuis. in fi. de pac lib. 6. Bar. pulchrè in l. Titia §. Imperator. de leg. 2.
d. c. quanto. ſ. de iure.
e. c. conſtitutis. l. 1. eo. c. olim. ſ. de accuſ. c. quia plerique. de off. ord. lib. 6.
f. Feli. hîc.

b Publi-

b Publicatum non est) † quia si dicta aliorum testi- 3.
um aperta essent, nec etiã isti possent amplius produci g. Quod
tamen Inno. Hostien. Ioan. And. & Baldus ita temperant, vt
obtineat de iure communi, quòd per viam iuris communis ho-
rum producto sit impermissa: possit tamen, non obstante publi-
catione vel renunciatione, produci per viam restitutionis in in-
tegrum ex clausula generali h, maximè præstito prius sacramen-
to, quòd huiusmodi productio malitiosè i non petatur. Et di-
cit Bart. k eum, qui per dolum & persuasionem partis aduersæ
est aliquid confessus ad præiudicium, posse petere vt ille error
retractetur per resti. in integ. ex clausula generali. Nec obstat
in proposito timor subornationis, quia vbi in aduersario est do-
lus, fit doli cum dolo compensatio, secundum Innoc. Bald. &
Felinum hîc, qui dicit hæc dicta esse aurea.

g. secundum. gl. hic.

h. de qua in l. 1. ff. de resti. in inte.

i. fac. ad hoc tex. in l. 1. in fi. ff. quando act. de pecu. est annu.

k. in l. non fatetur. & in l. fi. ff. de confes.

Prædicta tamen vt rectè accipias, aduertendum est: † quia 4.
in cap. nostri themate ita demum conceditur beneficium resti-
tutionis, post aperta testimonia, si is, cui subtrahebantur testes,
ex hoc deceptus non produxerit testes, vt quia cum eis de ne-
gotio & materia probanda conferens, dixerant se nihil scire:
secus est, quando non ignorabat testes notitiam habere con-
trouersiæ, vel quod iuramento se astrinxerant, non testificatu-
ros. Nam si sciebat se posse producere illos testes, non obstan-
te iureiurando ab ipsis præstito, nec produxit, videtur illis
spontè renuntiasse, vel saltem fuit in lata culpa, sicque cessat
hoc casu restitutio in integrum ex generali clausula. Si verò
credebat propter sacramentum ipsos excusari, ac immunes esse
à dicendo testimonio, nec posse produci, tunc errabat in iure,
& erat in lata culpa, & talibus non conceditur restitutio ex
clausula generali, etiamsi ex dolo partis aduersæ, vel etiam iu-
dicis l læsi sint, quia non allegatur ignorantia iuris in his,
quæ sunt inducta ad rigorem iuris conseruan-
dum, qualia sunt m hæc: quod
non contemne.

l. Bar. in l. seruo inuito. §. cùm prætor. in vlt. q. ff. ad Trebel.

m. vt per Bar. in l. 1. §. nunciatio. de no. ope. nuncia.

IDEM

IDEM ABBATI ET FRATRIbus de Martura.

CAPVT XIX.

Causam quæ vertitur inter vos & plebanum, & clericos sanctæ Mariæ de Martu. commisimus iudicibus terminandam. Cùmque vtraque pars in eorum esset præsentia constituta, & testes essent hinc inde recepti, & eis ab vtraque parte renunciatum, & attestationes etiam publicatæ, quoddam priuilegium nuper à nobis impetratum, in medium protulistis: & infrà. Iudicibus ipsis mandauimus, vt super alijs capitulis ([a] si qua alia fuerint) [b] ab his super quibus testes recepti sunt, & eorum attestationes publicatæ, testes (si qui idonei producti fuerint) recipiant: & (nullis capitulis [c] nouiter à nobis per vestros nuntios impetratis, quæ contineantur in priuilegio vestro, vel in alijs literis, quas vobis indulsimus, postquam causam ipsam eisdem commisimus, prædictæ plebi in hac causa impedimentum præstantibus) concordia vel iustitia mediante decidant. Quia verò Florentinus episcopus intimauit, quædam capitula eidem priuilegio esse inserta, quæ obuia rationi videntur, illud ad nostram præsentiam cum vestro nuntio transmittatis.

P Summæ

Summæ rerum.

1. *Sicut in causa appellationis, ita & in causa primæ instantiæ etiam post publicationem, licet producere testes super nouis articulis, qui tamen ex veteribus pendeant.*
2. *Secundus intellectus ad hoc cap.*
3. *Instrumenta vsq; ad conclusionem in causa producere licet.*
4. *Priuilegium lite pendente impetratum an valeat: & num. 5.*
6. *Princeps etiam motu proprio concedendo aliquid, in dubio non præsumitur tertio præiudicare velle, idq; exemplis aliquot declaratur: & num. 7. & 8.*
9. *Motus proprius principis licet tollat vitium obreptionis, non tamen alia impedimenta aufert.*
10. *Leges nouæ vtcunq; generales, non trahuntur ad lites iam pendentes.*

Quemadmodum † in causa appellationis, non obstante vel 1.
publicatione, vel renuntiatione testimoniorum, produci pos-
sunt testes super nouis articulis, qui à veteribus dependent [a]:
Ita idem in causa principali, seu primæ instantiæ, facere permis-
sum est. quia publicatio vel renuntiatio attestationum, non ex-
cludet productionem testium circa noua capitula, dependentia
ex veteribus, atque ita tex. hîc vulgò accipitur. † Potest etiam 2.
aliò modo textus exponi, vt de antiquis capitulis intelligatur,
super quibus testes necdum producti, publicatiq; sint, quoniam
apertura certorum articulorum non obstabit, quò minus testes
examinentur super alijs. Et vterq; intellectus, in se verus est, po-
testq; ad hoc cap. adplicari, de quo tamē infrà [b] audiemus latius.

a. iuxta c. fraternitatis. §. hoc tit.
b. in c. cùm venisset. §. hoc tit.

a Si quæ alia fuerint) siue antiqua, siue noua, tamen
ex veterib. dependētia, iuxta ea, quæ suprà [c] suo loco dicta sunt.

c. in d. c. fraternitatis.

b Ab his) scilicet capitulis.

c Nouiter) lite nempe pendente. Mandat ergo Ponti-
fex hanc causam definiri, priuilegio alterius partis non admis-
so. † Sed qua ratione hoc? an non licet instrumenta vsque ad 3.
conclusionē in causa producere, [d] cùm in his nullus timor sub-
ornationis subsit? Respondet gloss. tacitè huiusmodi priui-
legium per surreptionem impetratum fuisse, non facta mentio-
ne litis pendentiæ. † Ex quo consequitur, non valere priuile- 4.
gium lite pendente impetratum: quod Hosti. obtinere putat,
etiamsi motu proprio principis siue superioris concessum sit,
eique Butr. Imo. & Panor. subscribunt. Inuenio tamen Castr.
Ang. & Alex. [e] contrarium tenere, nempe, quòd si priuilegium
sit alicui indultum à principe, motu proprio, possit is eo vti,
quamuis lite pendente [f] emanauerit. Priorem tamen sententiā
tanquam veriorem, (quę & frequentius recepta est) & ipse am-
plector, tale scilicet priuilegium non officere causæ pendenti,
neq; parti aduersæ: idque tribus potissimū rationibus. † Primò, 5.
quia pro

d. c. cùm dilectus. §. de fid. inst.
e. in l. qui autem. ff. si quis caut.
f. atq; ita est tex. in c. fin. §. vt li. pen. & l. 2. C. eo. & l. tutor petitus. ff. de excus. tuto.

quia pro regula traditur, quod princeps etiam concedendo aliquid motu proprio, non videatur præiudicare iuri alterius, nisi hoc expresse diceret [g].
7. † Hinc est, quòd in beneficialibus motus proprius principis non facit, vt is, qui secundariò impetrauit, præferatur primo, nisi de eius literis [h] mentio fiat. Hinc quoque est, motum proprium superioris non præiudicare vnioni, factæ per ordinarium, etiam nondum sortitæ [i] effectum, quia motus proprius non tollit ius quæsitum alteri in rem vel [k] ad rem. † Secunda ratio est, quia motus proprius principis, tametsi tollat vitium obreptionis, non tamen tollit alia [l] impe-
8. dimenta. Tertia: † Nam leges generales fiunt motu proprio [m] principis, & tamen non trahuntur ad lites pendentes: Idque Nouella constitutio probat, in qua expresse in med. li. non fieri sacras formas disponitur, quod iudex de causis cognoscens iudicare & procedere in his debeat, secundum generales leges, non secundum formas sacras, & iussiones lite [o] pendente emanantes. Atque ita communis opinio sustineri defendique potest.

g. iuxta Bald in c. ad aures. ꝯ. de resc. & est tex. in c. super eo. de off. deleg. & l. 2. § si quis a principe. ff. ne quid in loco pub.
h. ita Butr. & Calder. in c. mandatum. ꝯ. de rescr. & ibi Imo in penul. col.
i. Gemi. in rep. c. postulasti. de rescri. col. 26.
k. alleg. gl. 3. in c. si motu proprio. de præbend. in 6
l. gl. in cle Si Romanus. in verbo. validam de præben. vt ibi eam allegat Feli.
m. l. humanum. C. de leg Bar. in auth. quas attestationes. C. de sacro. eccles. 2. col.
n. l. leges. C. de legi. § 1. in Nouel. vt cum. de app. cogno.
o. in nouel. in med. li. non fi. sa. for.

IDEM NOVICEN. EPIscopo.

CAPVT XX.

Personas ecclesiarum: & infrà. Verùm si corã re vel alioquolibet negotia ventilentur: nolumus vt aliqui consimili morbo laborantes, si certum sit, [a] aut legitimè super hóc possint conuinci, si ab alterutra parte testes adducti fuerint, in testimonium admittantur.

Summæ rerum.

1. *Consimili morbo laborans, prohibetur testificari, & de quo morbo textus loquatur: num. 2.*
2. *Consimilem causam habens an testis esse possit, & nume. 5.*
4. *Iudex parem causam habens recusari potest.*
6. *Non omne probabile esse certum: & quid sit certum, quod probabile.*

Epitome huius cap. est, † quòd consimili morbo laborans 1.
à dicendo testimonio arceri debeat. De quo autem morbo tex.
loquatur, videndum est.† Et gl. videtur morbum pro delicto ex- 2.
ponere, vt sit sensus, quod pari delicto inquinatus, ad testifican-
dum non sit admittendus. Quod in se verum est, adeo vt nec pa-
ritatem delicti eo casu considerare oporteat: nam etiam dissimile
a repellit, satisque est, aliquem esse criminosum. Nec obstat
cap. nostrum, in quo similitudo & conformitas criminis attendi-
tur: quoniam ita de facto acciderat, quòd producerentur com-
plices etiã socij: non tamen inde sequitur, aliter criminosos pro-
pterea esse b admittendos. † Porrigunt nonnulli hanc decre- 3.
t. leo. etiam ad eum, qui consimilem causam & litem habet, qua-
si & ille non sit testis idoneus propter affectum, quem ob causæ
similitudinem habere c præsumitur. † Hinc est, quòd iudex re- 4.
cusari possit tanquam suspectus, qui causam alibi parem penden-
tem d fouet. Et quamuis Hostien. & Butr. reclament, cùm (se-
cundum ipsos) dicta testium non habeant vim decisionis iuri-
dicæ, sed simplicis narrationis facti, quod nõ est in iudice iudica-
turo: † Prior tamen sententia verior est, quia nec etiam ad di- 5.
ctum iudicis alius iudicabit, cum non exemplis, sed legibus e iu-
dicandum sit. Vnde scribit Imola, eum, cui in sua causa pro-
banda sit consuetudo aliqua, si producatur in testẽ ab alio, vt de
eadem consuetudine testificetur, effici suspectum, ne ex senten-
tia lata possit deinde fundare suam intentionem, tanquam con-
suetudo fuerit obtenta in iudicio contradictorio. Et Panor. ait,
quod si quis in causa propria aduersus Titiũ prętẽdat, ipsum esse
publicũ vsurariũ, & deinde ab alio producatur in testẽ aduersus
eundem Titium, qui eum pariter asserat vsurarium, non sit testis
idoneus propter affectionem f, quam ad causam habet: vnde
intelligitur similitudo causæ omnis illa, quæ arguit affectionem.
Prædictis adde, quod Baldus g alibi scribit, ad probandum quem
esse vsurarium, non esse idoneos testes illos, qui dicant eum ab
ipsis vsuras extorsisse, quia sentiunt commodum, cum verisimi-
le sit eos repetituros vsuras in alio iudicio: de quo tamen dicto
vide hic per Feli. latius, qui hoc satis examinat.

a iuxta c. testimonium. ĩ. hoc tit. vbi dicam

b d. c. testimoniũ & c. hoc q. drat. tex. in l. 1. s. de confess.

c Arc. de teste. §. 1. vers. Item quod habet consimilem.

d. Io. And. Panor & Imo. hic.

e l. nemo C. de sent. & interlo om. iud.

f arg. c. repellantur. ĩ. de accus. & quod not. Dd. in l. quoniam. C. eo.

g. in l. dictantibus. C. de testib.

a Aut legi.) † Hinc inferunt Doctores non omne proba- 6.
bile esse certum, cum hic ponantur vt diuersa. & exponit Ioan.
And. certum pro notorio, quod non indigeat probatione h: pro-
babile vero, quod probari possit difficulter, quod Panor.
monet obseruandum, pro statutis, subdens,
omne probabile certum esse na-
tura i, licet nobis sit
incertum.

h per c. quoniam ĩ de ,il. presbyt.

i l. si prætor. ff sol. matr.

IDEM

IDEM CONCILIO LATERA.

CAPVT XXI.

IVdæi siue Sarraceni: & infrà. Testimonium quoque Christianorum aduersus Iudæos in omnibus causis (cùm illi aduersus Christianos testibus suis vti præsumant) recipiendum esse censemus. Et anathemate decernimus feriendos, quicunque Iudæos Christianis voluerint in hac parte præferre: cùm eos Christianis subiacere oporteat, & ab eis pro sola humanitate foueri.

Summæ rerum.

1. *CHristiani contra Iudaos, testificari possunt: Iudai verò non admittuntur in testes contra Christianos: fallit tamen, vt num. 3.*
2. *Nec cateri infideles.*
3. *An renunciari possit huius cap. constitutioni.*
5. *Iudaus conuentus à Christiano, an contra ipsum excipere possit de crimine.*

1. Christiani † aduersus Iudæos ius dicendi testimonij habent: ipsi verò contra Christianos testificari non possunt, quoniam inter infames iure censentur [a], licet hîc aliud de facto [b] fuerit. Nec obstat, quòd in iudicijs seruanda sit æqualitas, omissa personarum [c] acceptione: quia illud in actore & reo lo-
2. cum habet [d], non in testibus. † Et quod hic de Iudæis dictum est, hoc etiam ad reliquos infideles, qui Christi nomen non profitentur, porrigendum est, vt sunt pagani, Turcæ, Sarraceni, hæretici: [e] nam & hi pro infamibus habentur. Quod adeò verum est, vt nec priuilegia valeant illis concessa, [f] ne possint con-
3. uinci per Christianos. † Aliquoties tamen & Iudæi, aduersus Christianos in testimonium admittuntur: Primò, si ageretur de conuincendo Christiano olim Iudæo, [g] qui ad Iudaismum reuersus assereretur. Secundò, potest Iudæus à Christiano produci in testem, contra alium [h] Iudæum. Possunt item Iudæi inter se testificari [i]. Tertiò, in testamento potest Iudæus in testimonium [k] adhiberi. Item in alijs contractibus inter [l] viuos. Quartò, ad probandam interruptionem præscriptionis putat [m] Lud.

a. l. quoniã. & auth. Gazaros. C. de hæret. gl. in l. 1. C. de sum. trini. & fi. ca.
b. secundum gl. hîc.
c. c. 1. & 2. de mut. peti.
d. gl. est sing. in cle. 1. de testi.
e. d. l. quoniam.
f. d. cle. 1.
g. casus & ibi Domi. in c. contra Christianos. de hæret lib. 6.
h. c. si hæreticus. 2. q. 7. gl. in l. 1. C. de sum. tri & fi. ca.
i. d. l. quoniam.
k. d. l. quoniam & ibi Bar.
l. Bald in l. cunctos pop. in 6. oppositione. C. de sum. trini. & fi. cath.

m Lud. Romanus iudæum posse produci in testem. Quintò,
in criminibus exceptis (vt est crimen simoniæ, hæresis, læsæ
maiestatis, raptus virginum, & falsæ monetæ,) iudæi testifi-
cari non [n] prohibentur. † Sextò, volunt [o] plerique etiam tum 4.
iudæum testimonium dicere posse, si christiani renuncient hu-
ius constitutionis fauori. Sed Io. Andr. [p] & Butr. [q] contra-
rium sentiunt, dum istam inhabilitatem inter alias ponunt, quæ
tacito vel expresso consensu partium non remittuntur: quia
hoc esset dare fauorem iudæo vel hæretico, quod iure prohi-
bitum [r] est. Idemque voluit Ioan. de Ana. [s] quia siue di-
camus constitutionem factam in odium iudæorum, tunc
tali priuilegio renunciare christianus nequit, per id quod in si-
mili de senatusconsulto Macedoniano dicitur [t]: siue dicamus
hoc inductum fauore christianæ fidei, & adhuc idem erit [u] di-
cendum. † Hoc etiam non est ignorandum, quòd iudæus 5.
conuentus à christiano, possit aduersus testem christianum ex-
cipere, quòd sit criminosus, si huiusmodi crimen sit inductum,
secundum legem veteris & noui testamenti, cùm hæc faciat se
defendendo [x]: secus si crimen esset tantùm secundum ve-
terem legem, quod Host. Io. And. & Abb. hic se-
quuntur, vbi videri latius potest.

m in l. pactum dotali. C. de collationib.
n d. c. si hæreticus & c. in fidei fauorem. de hæret. lib 6.
o. gl. pen. d. l. quoniam. Spec. de teste. §. 1. vers. item quod est Iudæus.
p. ibi in addi.
q. in c. bonæ. de elec.
r. c. excommunicamus. ĵ. de hæret
s. in c. cùm sit. ĵ. de iud.
t. l. tametsi. ff. ad S. C. Maced.
u. per c. Si diligenti. ĵ. de fo. compe
x. c. cùm inter. in fi. de excep.

IDEM MATTHEO CARDI.

CAPVT XXII.

Super eo, quòd à nobis tua deuotio postulauit, vtrum viro negante se mulierē [a] affidasse, ipsius mater mulieris, & altera mulier possint ad testimonium recipi. Con. t. t. r. quòd [b] cùm mater filiæ [c] incrementum & honorem videatur diligere, vbi vir superior est [d] diuitijs & nobilitate, potentia vel honore, testimonium eius videtur esse suspectum: & ideò non esse aliquatenus admittendum. Super illa verò quæstione quam fecisti, an mulier coniungenda nō sit viro, pro eo quòd sola mater alterius eos esse consanguineos fatetur: Respondemus, quòd si non est firmatum matrimonium inter eos, matre asseuerante ipsos esse consanguineos, [e] non debebunt coniungi: quia

quia præſumtio non eſt modica, quòd ſe linea conſanguinitatis attingant. Si verò matrimonium eſt firmatum, non debet ſine plurium iuramento diſſolui.

Summæ rerum.

1. *Affidare verbum quid ſignificet.*
2. *Mater an in cauſa filiæ teſtificari poßit.*
3. *Mulieres corruſcant radijs maritorum.*
4. *Quatuor qualitates, quibus alter alteri maior cenſetur.*
5. *Quandoq; vnus teſtis plenè probat.*

a Affidaſſe) Id eſt, ſibi coniunxiſſe per verba de præſenti. Idem Hoſtienſis putat in ſponſalibus. Sed Io. Andr. dicit, teſtimonium in ſponſalibus non adeò ſuſpectum eſſe, ſicut in matrimonio.

1. † Affidare autem eſt verbum barbarum, ſignificans, fidem alicui dare ſuper facto aliquo. Senſus ergo hic eſt, quòd vir negabat mulieri dediſſe fidem, quòd eam vellet habere in vxorem, ſeu ſecum contraxiſſe nuptias.

2. b Cum mater) † Repellitur ergo hic mater à munere dicendi teſtimonij, propter ſuſpicionem, quæ ex eo naſcitur, quòd mater filiæ incrementum & honorem diligere videtur, ſi vir ſit ſuperior. Ex quo argumentum ducitur, quod vbi ex contractu cum filio ſeu filia inito, honor & incrementum illi non accreſcit, mater in cauſa filiæ teſtificari poſſit: ceſſat enim cauſa ſuſpicionis, idq; gloſſa hic rectè docet. Si tamen parentes valdè honeſti ſint, tum non attenta hac maioritate, eos etiam in caſu capituli noſtri admittendos eſſe crebrius placuit. Hinc dicit Hoſti. hoc eſſe arbitrarium [a]: poſſent enim circumſtantiæ ſubeſſe, propter quas parentes iudicarentur non ſuſpecti, puta quia nobilis ardenter adamabat plebeiam, valdè formoſam, quam aliàs habere non poterat, niſi cum ea contraheret, & parentes aliàs ſint honeſti. Ceſſantibus verò circumſtantijs, iure qualitas facit teſtimonium parentum ſuſpectum.

a. l. 3. ff. eo. c. præterea et ſi in noſtra. ∫. eo.

3. c Incre. & ho.) Eſt enim honor & incrementum mulieri, ſi nobiliori vel potentiori nubat, † quoniam mulieres radijs maritorum corruſcant [b], non econtra: et hunc honorem retinet mulier etiam ſoluto matrimonio, [c] donec vidua manet.

b. in l. fi. C. de incol. lib. 10. l. fœminæ. ff. de ſenat.

c c. licet. §. mulier. de ſepult. lib. 6.

4. d Diuitijs) Obſerua quatuor qualitates, quibus aliquis dicitur maior altero, videlicet diuitias, nobilitatem, potentiam & honorem: & pondera diligenter alternatiuam *(vel)* quia illa repetita cenſetur [d]. in alijs nam ſat eſt, [e] ſi vir in altera qualitate præponderet vxori.

d. arg. c. ſecundò requiris.. ∫. de app.

e. Ita Spec. de teſte. §. 1. in pr. verſ. ſed nunquid ſufficit.

 [e] Non

d Non debebunt) Habes ergo hic casum specialem, vbi vnius testis asseueratio plenam fidem facit, nempe cum ad matrimonium impediendum [f] agitur. Quod Panor. ad generalem thesin trahit, quod vbicunque ad impediendum peccatum agitur, nec principaliter ius alterius diminuitur, sufficiat vnius testimonium. Regulariter verò dictum vnius hominis, iustam fidem non [g] meretur. Sunt tamen præter casum hic relatum, & alij consimiles, vbi vnus testis plenè probat, quos apud Specul. [h] Iasonem [i] & Bertha. [k] suis locis congestos habes: ad eos fit remissio, & aliqua in proxime sequenti cap. dicentur.

f. c. præterea. 2. j. de sponsa.
g. l. iurisiurandi. C. de testib.
h. tit. de teste vers. hoc tamen fallit.
i. in l. admonendi. col. 73. vers. & qui sint casus. ff. de iure.
k. In suo reperto. in verbo testis ver. testes quot & quales

IDEM.

CAPVT XXIII.

Icet vniuersis: & infrà. Quia non est licitum alicui christiano, & multò minus crucis Christi inimico, vt causæ suæ vnius tantùm testimonio quasi legitimo finem imponat. Mandamus quatenus, si inter vos & quoscunque Iudæos emerserit quæstio in qualibet causa Christiani, & maximè clerici: non minus quàm duorum vel trium virorum, qui sint probatæ vitæ, & fidelis conuersationis, testimonium admittatis, iuxta illud dominicum: In ore duorum vel trium testium stat omne verbum. Quia licet quædam sint causæ quæ plures quàm duos exigant testes, nulla est tamen causa, quæ vnius tantùm testimonio (quamuis legitimo) terminetur.

Summæ rerum.

1. *Pitome huius cap.*
2. *Duæ regulæ ex hoc cap. colligendæ.*
3. *Plures casus recensentur, in quibus vni testi creditur.*
4. *Duo testes in qualibet causa sufficiunt.*
5. *Casus aliquot recensentur in quibus duo testes non sufficiunt.*

Epitome

1. Epitome huius cap. est. † Sicut Christianus non fundat probationes ad decisionem causæ in vno teste: ita nec Iu-
2. dæus, † quia licet interdum leges duobus non sint contentæ, vnus tamen nunquam sufficit. duo autem sic.
3. † Prior regula multas exceptiones recipit, vbi vni testi creditur, videlicet si concurrant alia [a] adminicula. Item vni medico si plures desint in loco [b]. Item in causis parui & modici momenti, [c] si persona sit honesta. Item si testator velit dicto vnius fidem [d] adhiberi. Item nuntio publico soli creditur. Item notario asserenti manu sua scriptum esse instrumentum, de quo dubitatur. Item plenè creditur soli testi ad impediendum [e] matrimonium. Item vnius creditur testimonio, quando nulli principaliter præiudicium infertur: vt si dubitetur, an quis baptizatus, [f] vel ecclesia consecrata sit. Vnde infert Baldus hic, clericatū doceri posse vnico teste, quoniā actus iste de se & sui natura inspecta nemini principaliter præiudicat. Item ex consensu partium potest fieri, [g] vt vnus testis plenè probet: nam & testimonio aduersarij stari potest, altera parte non [h] repugnante. Quod verum est, si partes tam in persona quàm dicto testis, conueniant: secus si in persona tantùm, quia tum semiplena probatio solùm inducitur, licitumque erit, eius dictum [m] infringere. Item testificanti de facto proprio non alieno, soli [k] creditur. Item testis vnicus roborare potest instrumentum [l] rasum. Item reuelanti conspirationem, vel crimen læsæ maiestatis, vel insidias pontifici aut principi structas, soli [m] creditur. Item soli papæ, cardinali, regi, [n] creditur. Item soli episcopo in foro seculari: [o] sed hoc est antiquum, nec seruatur in foro ciuili de consuetudine. Item soli sacerdoti de pœnitentia peracta de peccato. Sunt & aliæ pleræque exceptiones, quas apud Doctores [p] require.
4. † Ad alterum axioma quod attinet, pro regula traditur, duos testes in qualibet causa sufficere: quæ regula non solùm legibus Romanis, & apud gentes ita semper [q] obseruata est, verùm etiam
5. sacris literis [r] confirmata. † Sunt tamen causæ, in quibus cum maxima sit committendæ falsitatis suspicio, & latior occasio, plures testes, quam duo sint necessarij: vt in testamento siue vltima voluntate, quam iterum declarare defunctus non potest, septem testes adhibere [s] oportet: In codicillis & donatione causa mortis [t] quinque sunt necessarij: Totidem requiruntur, si in ciuitate contrahatur per literas, cum imperito [u] literarum: Item si quis depositum suum testatum esse velit, iubent leges adhiberi [x] tres testes. Item in inuentario conficiendo testes tres exiguntur, & si qui sunt casus similes: quos Doctores passim annotant, magis præcipuos retulisse sufficiat.

IDEM

a. l. admonendi de iure l. in bonæ fidei. C. eo.
b. l. propofuisti. ff. de proba. tex. in §. quod autem vers. neq; in no. de non alie.
c. Butr. in c. veniens. ī. eo.
d. Bar. in l. Theopompus instr. de do. prale.
e. c. proximè præced.
f. c. cum itaq; c. paruulos. de consecra. dist. 4. gl. hic fin.
g l. stipulatio § sed vtrum. ibi Bar. de verb. oblig.
h. l. si C. de sent. pal. l. fi. C. de fides.
i. l. si quis testib. C de testib. Ias. in l. admonendi nu. 200 de iure.
k. Castr. cons 30
l. Bald. l. si veritas C. de fide.
m. c. si quis 99 d & 6 q. 1 §. verum
n. c. 1. de renun. in cle. 1. de testi. c. ad apostolicæ de re iud
o. §. ff. Cast. consi. 37. priusquam.
o. 11. q 1. quicunq;
p. Ardu. l dist. in capite
q. Ias. in l. admonendi. de iure. Spec. de teste. vers. hoc tamen fallit. Bertachi. verbo testis. vers. testes quot & quales.
r. Feli. c. veniens. ī eo l. vbi numerus. ff. de testi. c. in omni. hoc tit. c. nouit. s de iudi. cum simi.
s. vt hic & Deut. 19. Matth. 18. Luc. 17.
t. l. hac consultiss. §. 1. C. de test. l. vlt. C. de codi.
u. l. fi. C. de codi. l. fin. de do. cau. mortis.
x. auth. sed nouo. C. si. cer. pe.
y. pe. §. si quis igitur. in nouel. de instru. fid. & cau.

IDEM FIRMAN. EPISCOPO.

CAPVT XXIIII.

N literis: & infrà. Quidam nobilis tui episcopatus quandam sibi legitime copulans, cum eam in domo ferè per septennium tenuisset, consobrinam patris eius antequam eam duceret se asseruit [a] cognouisse: ad quod probandum testes de familia sua tres produxit. Respondemus igitur, vt (si res ita se habet) pro illorum testimonio, ipsum ab vxore nulla ratione diuidi patiaris, nec contra ipsos aliquos audias, nisi probatæ essent vitæ & opinionis, de quibus verisimile non esset, quod deberent pro aliquo deierare.

Summæ rerum.

1. EX illicito coitu contrahi affinitatem iure canonico.
2. Domestici non sunt idonei testes: & num. 5.
3. Qui dicantur domestici.
4. Domestica furta.
6. Domesticus in generali significatione.
7. Casus recensentur, in quibus domestici testimonium admittitur: (& nu. 10.
8. Explicata l. consensu. C. de repud.
9. Baldi intellectus ad hoc cap.
11. Vt quis dicatur domesticus, quod nam tempus sit respiciendum.
12. Cautela, vt domestici possint pro idoneis testibus haberi.
13. Iudicis officium in examinando eo, qui desierit domesticus esse.

a Cognouis.) † Nam & ex illicita coitione inter virum 1.
& consanguineos mulieris: item inter mulierem & consanguineos viri contrahitur affinitas, quæ adeò efficax est iure canonum, vt matrimonium postea contractum impediat dirimatque, secus si contractis iam nuptijs subsecuta fuisset huiusmodi affinitas: qua de re suo loco [a] Doctores latius tractant.

a. in c. discretionem. ȷ. de eo qui cog. consang. vx. suæ.

Cæterùm ex hoc cap. annotant Doctores communiter generalem regulam: † domesticos non esse admittendos ad fidem 2.
testimonij, pro eo [b] de cuius domo producuntur. † Domesti- 3.
cos autem intelligunt non solùm eos, qui ratione patriæ, vel dominicę potestatis alicui subiecti sunt, sed omnes qui in eâdem domo

b vt hic & l. pen. ff de testi. l. 2. C. eo. tit.

domo cohabitant, [c] vt sunt liberti, famuli, mercenarij, & simi-
4. les. † Nam *domestica*, vt [d] alibi iurisconsultus ait, *furta vocan-*
tur, quæ serui dominis, vel liberti patronis, vel mercenary ijs, apud quos
degunt, surripiunt. Et rursus [e] *si quis*, inquit, *ex familiaribus vel*
5. *ex seruis cuiuslibet domus &c.* † Volunt tamen pleriq; eos, qui in
eadem domo æqualiter cohabitant, in hac materia non dici do-
mesticos, vt propterea repellendi sint á testificando, sed neces-
6. se esse, vt aliqua ratione producenti subiecti quoq; sint. † Do-
mesticitas enim simpliciter sumpta, importat quandam subiecti-
onem largo modo. Nam & alibi [f] ista vt diuersa ponuntur, fa-
miliares, vel de domo prodeuntes. Ex quo conficitur, non o-
7. mnes cohabitantes in eadem domo censeri domesticos. † Quam-
uis autem non sunt idonei testes, quos actor de sua familia pro-
ducit: si tamen ex probata domesticorum constantia & simplici-
tate, cesset suspicio, nec sint aliæ probationes, admittendos eos
esse Bartolus [g] existimat. quoniam plerunque res domi gestæ
per alienos non faciliter doceri [h] possunt. Amplius dicit Bar-
tolus, domesticos in his, quæ verisimiliter melius per eos sci-
8. untur, non solùm admitti, verumetiam præferri alijs: † Vi-
detur tamen textus noster repugnare huic limitationi, cùm ha-
beat conformitatem cum casu. l. consensu C. de repud. vbi a-
dulterium, & similia, quæ domi aguntur, possunt in defectum
probationis doceri per seruos & ancillas: cuius contrarium hic
disponi videtur. Respondet Panor. illud speciale esse, cùm agi-
tur inter maritum & vxorem, & de his, quæ domi acta dicun-
tur: secus vbi de dirimendo, vel probando matrimonio tracta-
retur. Sed hæc responsio nimis restringit allegatam l. consen-
su. Ex ea enim sequeretur, quòd per domesticos & familia-
res, non posset vllus actus in præiudiciũ penitus extranei pro-
9. bari, quod cum prædictis legibus pugnat. † Ego Baldi intel-
lectum ad cap. nostrũ adprobo, existimantis, domesticos in cap.
nostri themate non simpliciter propter domesticitatem repulsos
fuisse á testificando, sed quia non erant honesti. Inhonestas au-
tem inde colligebatur, quod se facto inhonestè perpetrato in-
terfuisse asserebant. Nam & alibi [i] faciens stuprum adulteri-
umúe, & fieri suadens, æquiparantur. & sic tanquam participes
& socij criminis prohibebantur dicere testimonium. Vnde me-
ritò dicit Inno. [k] quòd si honestæ fuissent personæ, non pro-
cessisset textus nostri determinatio. Atq; ita intellige d. l. con-
sensu. Et pro hoc facit etiam, quod mater & similes testificantur
in talib. etiam in præiudicium matrimonij [l] consumati. Vnde
non est diuersa ratio in domesticis honestis. Et hunc intellectum
10. sensit quoq; glossa alibi [m], sequiq; videtur Feli. hic. † Rursus non
obtinet supradicta regula, in personis, quæ tẽpore ferendi testi-
11. monij desierunt domestici esse. † Nam vt domesticus aliquis
reputetur, æstimandũ est tẽpus dicendi testimonij, tum.n. reue-
ra quis nõ sit in domo ꝓducentis, etiamsi tempore gesti negotij
fuerat,

c. Ita Bald. in d. l. 2. & est tex. in l. respiciendum. §. delinquat. ff. de pœnis.
d. in d. l. respiciendum. & l. si quis C. de his qui accu. non pos.
e. tex. & ibi gl. & Bald. in c. 1. circa prin. qualiter iur. deb. vas. fidel. & c. pen. 2. q. 5.
f. in d. l. 2.
g. in l. consensu §. super plagis. C. de repud. c. veniens. in fi. S. hoc tit. tex. opt. in l. quoties. C. de naufr. lib. 10.
h. textus est in c. super prudentiam. 13. q. 2.
i. l. hæc verba. ff. ad l. Iul. de adul.
k. hic.
l. c. nostr. ſ. qui ma. accus. pos. et c. super eo.
m. 14. q. 2. in summa. in fi.

fuerat, non est, cur repellatur. Sicut ex diuerso, si tunc in domo
eius habitet, cum haud ita pridem alibi habitasset, vtiq; inter do-
mesticos numerandus [n] est. † Itaq; pro cautela traditur, si quis 12.
destituatur testib. alijs, præter famulos & domesticos, quod ipse
eos dimittat, ac postea in testes producat: poterunt enim testi-
ficari, dummodò nō sint dimissi simulatè. Simulatio autem pro-
bari poterit ex coniecturis, maximè si lato testimonio ad prio-
rem conditionem dimissus mox reuertatur, [o] secus si ex inter-
uallo. Ex eo vero solo si appareret aliquem dimissum esse, ratio-
ne ferendi testimonij, non poterit fraus colligi, quia non de-
bet esse in dolo, qui parat sibi probationem per aliquod factum,
sine qua aliàs [p] succumberet. Nec obstat quod alibi [q] seruo
ad hoc manumisso, ne torqueatur non prodest manumissio:
quia subtrahere probationem aduersario vtiq; est dolus, qui
prodesse nō debet, hoc [r] pcuranti. sed parare sibi probationem
non est illicitum: [s] quod nota quia [t] Spec. & [u] Bar. consenti-
unt. † Putarim tamen cum Baldo, ad iudicem spectare, vt 15.
diligenter interroget famulum, quare dimissus fuerit à domi-
no, & an sit reuersurus, tum enim si non sit vilis & suspecta
persona, [x] poterit testificari. Et prædicta ad quem-
libet domesticum extendenda sunt, qui
domesticus esse [y] desijt.

n. l. 1. §. item Nummio. ff. de quæstio. l. notionem. in fi. ff. de verb. signi.
o. l. si ventri. in fi. ff. de priui. cred. l. petetis, C. de pac. cum similib.
p. l. at qui natura. §. cùm autem. in tex. & gl. ff. neg. gest.
q. in l. 1. §. si seruus. ff. de quæstionib.
r. vt ibi.
s. ita Cy. in d. l. 2. & Io. And. ad Spe. de teste §. 1. vers. quid si olim. Fel. hic. 1 vbi s.
u. in d. §. si seruus.
x. arg. l. quicunque. in fin. & l. mancipia. C. de ser. fug.
y. vnde Salt. diffusà in l. seruus. C. de quæstionib.

VRBANVS TERTIVS.

CAPVT XXV.

Vm venisset ad apostolicam sedem magister M. nobis exposuit, quòd Lucius pa. præ. n. [a] causam quæ inter ipsum & abbatem de Sicolan. vertebatur, commisit iudicibus sine debito terminandam: & infrà. Mandamus quatenus, si [b] sententiam illorum noueritis [c] canonicè promulgatam, eam authoritate ap. confirmetis, nec appellatio illam impediat, quæ hæc interposita dicitur [d] occasione mortis præ. n. [e] cùm postea egerit & responderit, testesque duxerit producendos. Quæstiones quoque alias, super quibus testes fuere producti, & depositiones publicatæ eorum, vel renuntiatum fuit testibus hic & inde [f] nullis alijs ab

lijs ab alterutra parte ſuper eodem receptis, ſecundum tenorem ipſarum mediante iuſtitia terminetis. Si quæ verò [g] fuerint quæſtiones, ſuper quibus vel teſtes non fuerint producti: vel renunciatum eidem: audiatis ſi qua hinc inde propoſita fuerint, finem illis debitum imponentes.

Summæ rerum.

1. *Quando diuerſa ſunt capitula alicuius cauſæ, poteſt iudex diuidere proceſſum.*
2. *Canonicè, & legitimè, idem ſignificant.*
3. *Petens ſententiam exequi, quæ in rem iudicatam tranſit, non tenetur de iuſtitia ſententiæ dicere.*
4. *Morte delegantis an & quando extinguatur iuriſdictio delegati.*
5. *Quando lis dicatur cœpta geri.*
6. *Citatio eſt initium iudicij.*
7. *Morte mandantis, an ipſo iure finiatur iuriſdictio delegata, vel exceptionis.*
8. *Poſt appellationem procedens coram iudice à quo, cenſetur appellationem deſeruiſſe.*
9. *Cautela, vt poſt appellationem nihil amplius agatur coram iudice (à quo.*
10. *Publicatis atteſtationibus non admitti alios teſtes ſuper eiſdem, vel directò contrarijs articulis.*

a Cauſam) quæ ſcilicet ſuper diuerſis articulis ſiue controuerſijs mota erat: ſuper vno lata fuit ſententia, ſuper alijs producti teſtes & renunciatum, ſuper alio non renunciatum, li-
1. cet producti eſſent teſtes, vel non producti. † Vnde per illum tex. tradit Baldus, quod vbi diuerſæ ſunt controuerſiæ (quæ hic vocantur capitula) poteſt iudex diuidere proceſſum per ſingula capitula, & in vno pronunciare, in alio teſtes publicare, & in alio differre. Sic & alibi [a] probatur, iudicem, coram quo intentantur diuerſa maleficia, poſſit vno ſuſpenſo pronunciare de alio. Per quæ moderanda ſunt, quæ ſcribit alibi Barto. [b] videlicet, quod licet iudex poſſit conſtituere tempus ad probandum, quando plures articuli ſunt ſimul compatibiles: ad hoc tamen faciendum neceſſariò non obſtringatur, ſed poſſit huiuſmodi articulos ſigillatim ac diſiunctim diſcutere. Hæc tamen diuiſio proceſſus cauſę locum habebit in capitulis omninò diuerſis, aliàs non, [c] niſi de certis capitulis facta eſſet conceſſio vel oblatio, nam de illis iudicari poſſe, idem [d] Baldus cenſuit.

a. in l. ſi quis homicidij. C. de accuſa.
b in l. fi. de ſer. & l. 1. de re iud.
c l. in hoc iudicio. ff. fa. herci.
d. per l. quidam exiſtima. ff. ſi cer. pet. l qui ſolidum. in pr. de leg 2. & l. ſiquidem. C. de tranſact. l poſt deciſionem. C. de furt.
e. l. c. lator. iuncto pr. cum ſi. ī de re iudi.

b Sententiam) latam ſuper vno ex capitulis commiſſis.

2. c Canonicè) ideſt, legitimè. † Idem enim hæc duo [e] ſignificant.

Q

gnificant. Porrò verbum (*legitimè*) respicit ordinem, & solennitatem [f]. Ex quo sequitur, † quod petens confirmationem sententiæ, quæ transiuit in rem iudicatam, non habet necesse, vt de iustitia sententiæ doceat, vt Feli. tradit.

d Occas. mor.) exceperat enim alter litigantium, mandatum extinctum per mortem papæ re integra, & quia non audiebatur, appellauit. † Hinc colligunt interpretes, morte dele- 4.
gantis, extingui iurisdictionem delegatam: quod verum est, re adhuc existente integra, hoc est, cum nec dum cœptum est aliquid geri a delegato: nam si cœptum sit aliquid geri, tum res non dicitur amplius integra quare pro cautela tradi solet, mox sollicitandũ esse delegatum iudicem, vt actum aliquem iudicialem exerceat. † Quando autem res dicatur cœpta geri, perpe- 5.
tua fere lis est inter Doctores. Accursius enim [g] existimat, non antè cœptam censeri iurisdictionem, quam lis sit contestata [h]. Hosti. ait, quod dicatur cœpta geri iurisdictio, per quemcunque actum iudicialem, quem fecerit delegatus, etiam ante decretam citationem, vt quia recipiat commissionem iudicialiter. Receptior tamen est eorum [i] sententia, qui id per citationem decretam ac emissam contingere existimant. † Citatio enim est in- 6.
ceptio ac principium causæ iudicialis, [k] siue iudicij. Si ergo cœpta sit geri res, tum perpetuata censetur esse iurisdictio, adeò, vt morte mandantis non amplius expiret. † Illud tamen dubitari 7.
solet, an morte mandantis ipso iure extinguatur iurisdictio delegata, vel tantùm ope exceptionis, hoc est, quod etiam post mortem mandantis, gestum a delegato vires habeat, si aduersus eũ non excipiatur a parte aduersa? Respon. quamuis Inno [l] voluit, ope tantùm exceptionis finiri: hoc tamen vulgò improbatur, quia imò ipso iure extinguitur, ac si nunquam delegata esset. Ita enim alibi [m] pontifex ait, *volumus ipso iure extingui*: atque ita Glo. hic, & Specul. alibi [n] tenent.

e Cum posteà egerit) nempe post appellationem interpositam: sicque interpositæ appellationi tacitè renuntiauerit. † Si quis enim post prouocationem progrediatur in causa co- 8.
ram iudice, à quo prouocauit, huic renunciasse [o] censetur. † Ita- 9.
que oculatum esse appellantem oportet, ne apud iudicem, à quo prouocauit, rursus extra grauaminum allegationem, nisi coactus iure, in ea causa agat quicquam, sed disertè protestetur, se id non facere animo discedendi ab interposita appellatione, neque vlla alia ratione, nisi quatenus de iure teneatur: alias appellationem deseruisse videtur [p], eamque amplius exercere non permittitur.

f Nullis alijs) † Propter regulam, qua dicitur, post pu- 10.
blicationem testimoniorũ, vel renuntiationem productionis testium, alios testes non amplius admitti super eisdem capitulis, vel di-

f. c. consanguinei. in tex. & gl. eozdit.

g in l. & quia. ff. de iurisd. om. iud.

h c. relatum. s. de off. dele.

i. Inno. in c. licet vndiq. s. de offi. dele.

k. tot. tit. ff. de in ius vo. tex. expressius in c. gratum de off. deleg. per quod corrigitur præcedens cap. relatum. Ita Ias. in d. l. & quia de iurisd.

l in d. c. licet vndique.

m. tex. est. in c. fin §. officiu. de offi. dele. in 6.

n. tit. de offi. deleg. §. restat. vers. quid si.

o. gl. & Ioan. And. in c. si à iudice de app. in 6. fa. c. relatum. s. de offi. deleg.

p. d. c. relatum. s. de o[illegible]i. dele. [illegible] & [illegible]

[illegible] in c. si a ta[illegible] p [illegible]

vel directò q contrarijs: quam regulam suprà suo loco r illustrauimus.

q. cle. 2. de testi

r. s. in c. fraternitatis. hoc tit.

g Fuerint quæstiones) id est, capitula siue articuli: nec intereſt siue de antiquis, siue de nouis, quæ tamen ex veteribus dependent, textum accipias: vtroque enim casu procedit huius vers. dispositio. Siue enim capitula sint noua ex antiquis pendentia, siue antiqua super quibus non sit facta productio testium, vel renunciatio, poterunt alij testes recipi, non obstante, quòd super quibusdam articulis testes producti sint, eorumque testimonia publicata. Publicatio enim siue renunciatio in certis capitulis non impedit productionem in alijs, iuxta ea, quæ t suprà docuimus & quæ hic Panor. ad finem capituli tradit.

s. in c. cum causam. hoc tit.

t. in d. c. fraternitatis. hoc tit.

CLEMENS TERTIVS.

CAPVT XXVI.

SEries tui rescripti nobis aperuit, quòd cùm nuper inter filios quorundam nobilium tuæ ciuitatis coniugalis quæstio tractaretur: & infrà. Pars quæ matrimonium [a] accusabat, testes produxit legitimos, qui consanguinitatem inter prædictos esse firmiter asserebant, [b] in primò gradu, ponendo duas personas B. videlicet & I. dicentes illos esse fratrem & sororem. pars autem opposita id falsum esse dicebat. B. scilicet esse sororem I. ad corroborandam assertionem suam, tam testes offerens, quam publicum instrumentum. Vnde quia pars accusantium testes illos non esse recipiendos proponit, & tu non esse consuetudinem ecclesiæ affirmas, vt post receptos testes qui consanguinitatem secundum formam canonum computant, alij ex opposito admittantur. Præsenti pagina respondemus, quòd si non est illud canonicum quòd obsistat, non obstante illa consuetudine vtpote [c] iuri contraria, [d] testes recipere non omittas.

Summæ rerum.

1. *EPitome vel summa huius cap.*
2. *Accusare, impropriè pro agere ciuiliter, hic accipi.*
3. *Accusatio criminalis vel ciuilis, non ex verbis, sed ex conclusione discernitur.*
4. *Ad probandam consanguinitatem sufficit à primo gradu computationem facere.*
5. *Consuetudo, de qua in textu, quomodo contraria iuri fuerit.*
6. *Verus & communior intellectus ad hoc cap. quod in causa matrimonij speciale sit, vt post publicationem admittantur alij testes.*
7. *Cur in causa matrimonij non attendatur timor subornationis.*
8. *Diuersitas inter hoc cap. & c. iurauit 3. iij. de probati.*
9. *Panor. notatur.*
10. *In quæstione coniugij etiam post publicata testimonia alios testes recipi posse.*
11. *Vbicunq; versatur peccatum, publicatio productioni testium non obstat.*

Difficile reputatur hoc cap. propter varios ac diuersos intellectus, qui a Doctoribus traduntur. Sed secundum intellectum vulgatiorem, & (iudicio meo) saniorem, potest text. in huiusmodi epitomen contrahi. † Publicatio attestationum, 1.
quæ aduersus matrimonium receptæ sunt, non impedit productionem aliorum testium, ratione peccati euitandi.

a Matri. accusabat) † Impropriè loquitur, quia hîc 2.
ciuiliter agebatur, ad dissolutionem coniugij, propter consanguinitatis obstaculum. Accusatio enim propriè est in criminalibus, [a] quando criminaliter experimur ad pœnam condignam imponendam, & ad publica iudicia pertinet. Vnde infert Panor. non viciari libellum, etsi impropriè ponantur verba: † I- 3.
tem accusationem criminalem vel ciuilem non discerni ex verbis, [b] sed potius ex conclusione.

a c. qualiter & quãdo 2. de accus.
b. Bar. l. 1. C. de usufr. Feli. hic. Bar. in l. scire debemus. ad fi. pri. ff. de verb. obli.
c. in c. tua. 1. de consan. & affi.

b In primo gradu) † sufficit enim ad probandam con- 4.
sanguinitatem, à primo gradu, scilicet à fratrib. & sororib. computationem facere, nec est necesse incipere à stipite, id est, communi parente, a quo illi descenderunt, id quod alibi [c] latius expressum habetur.

c Iuri contraria) Sed quomodo erat iuri contraria hæc consuetudo? Ego puto eam fuisse iuri contrariam, quia prohibeat, veritatem inuestigari ad peccatum euitandum. Nam si qui testes consanguinitatem inter personas aliquas coniugales asseruissent, mox dirimebatur matrimonium, nec admittebantur alij testes, per quos doceri potuisset, priores testes falsò deposuisse,

posuisse, vel inter personas illas non esse consanguinitatem, in gradu prohibito, vt sic coniugium falsis assertionibus testium dissolutum rursus conciliaretur. Sic ergo huiusmodi consuetudo tendebat in periculum animæ, quia coniugium legitimè copulatum dirimebat, nec huic subueniri per alios testes d patiebatur.

d. fa. tex. in c. licet ex quadam. j. hoc tit. faciũt etiam huc quæ diximus in c. iurauit. s. de probatio.

d Testes recipere) Sed nónne obstat iuris trita regula, quæ dicit, post cognitas testificationes, siue aperta testimonia, non recipi testes super eisdem articulis, vel directò contrarijs, cùm subsit timor subornationis? Quomodo ergo hic probata consanguinitate, post publicationem testium admittuntur alij, ad eandem improbandam? Nam & alibi e decisum extat: Si in matrimonio contrahendo probatum sit impedimentum consanguinitatis, eiusque probationis attestationes publicatæ, quòd alij testes non admittantur, qui defectum impedimenti docere, sicq; matrimonio contrahendo subuenire contenderent. Huius tollendi obicis ratione, varij intellectus sunt proditi ad hanc de-
6. cretalem, quos apud gl. & Doctores hic reperire est. † Ego communiorem intellectum amplector, nempe, quòd in causa matrimoniali speciale sit, vt testes produci possint, etiam post aperta ac cognita testimonia, f siue is, qui testes producere intendit, id faciat pro matrimonio conseruando, g siue ad illud impugnan-
7. dum. † Nec obstat si obijcias, mirum esse, quòd in nostra specie non attendatur timor subornationis, & sic falsitas, cùm agatur de maximo præiudicio: Quia ex Baldi sententia responderi potest, in alijs causis non solùm respici prædictum timorem, sed etiam tacitam conclusionem resultantem ex publicatione, & vt sit litium finis, h qui respectus cessat in quæstione matrimonij. Per supradicta adparet, in nostro casu plus ponderari rationem peccati, quàm timorem subornationis, quem iudex cautè prouidere potest, recipiendo prius iusiurandum purgationis à dicta
8. suspicione, sicut i suprà ex Baldo quoque annotauimus. † Non obloquitur huic intellectui decisio cap. iurauit, suprà de proba. Hic enim non poterat omitti hęc probatio, sine periculo animæ, cùm ageretur de matrimonio iam contracto: ibi verò nullum suberat periculum in non contrahendo, vt ibidem latius diximus. † Et quamuis Panor. istum sensum non conuenire cap. no-
9. stro existimet, quia in eo nulla fiat mentio publicationis: hunc tamen verum esse probant hæc verba textus (*pars autem opposita id falsum esse dicebat*) Hoc enim dici non poterat, si alios testes producere volens, non didicisset priorum testimonia: quod instar publicationis regulariter sufficit ad excludendam vlteriorem productionem testium. Et ex hoc intellectu infertur: primùm, quòd in quæstione coniugij etiam post apertas testificationes recipiendi sunt alij testes, cùm versetur in eo peccatum per partes non remissibile. † Deinde, quòd vbicunque versatur eius-

e. fa. c. iurauit. s. de probat.

f. c. sicut. j. de sponsal. & c. ex tenore. j. hoc tit.

g. per rationem. c. licet ex quadam. j. h. tit. nostro. vide de hoc latè Abb. & Feli. in d. c. iurauit.

h. per c. lator & c. consanguinei. j. de senten. & re iud.

i. ad fi. d. c. iurauit.

tur eiusmodi peccatum, non obiter publicario productioni testium, de quib. vide quæ vberius scripsi in d. c. iurauit.

CELE. III.

CAPVT XXVII.

PRæterea cùm quis accusatur aliquam cognouisse: an sint testes interrogandi de visu, aut sola viciniæ fama sufficiat, vel si iuratis testibus sit credendum, qui se carnalis copulæ conscios esse fatentur, sed de visu nihil affirmant? Respondemus, quòd si testimonium conueniens de visu reddatur, vel etiam de auditu, & præsumtionem violentam famæ consentiens subministret, ac alia legitima adminicula suffragentur, standum est testimonio iuratorum. Etenim circumspectus iudex atque discretus motum animi sui ex argumentis & testimonijs quæ rei aptiora esse comperit, confirmabit.

Summæ rerum.

1. *Væstiones huius cap. & num 5. 7. & 11.*
2. *De probatione carnalis copulæ: & num. 4. & 9.*
3. *In rebus difficilis probationis recipitur probatio per coniecturas.*
3. *Per solam viciniæ famã carnalis copula nõ probatur.*
5. *Fama sola quandoq; probat.*
8. *De adminiculis probandæ copulæ carnalis.*
10. *Textum hic de auditu proprio loqui.*
11. *Testimonium de auditu cum fama an plenè probet.*
12. *Textum hunc generaliter intelligendum esse, contra gloß.*

Differit hæc decretalis de carnalis copulæ probatione, † & 1.
tres quæstiones complectitur. Prima est, num in docenda carnali copula testes de visu interrogandi sint: Altera an sola viciniæ fama sufficiat ad eam probandam: Vltima nunquid fides adhiberi debeat testibus, qui se carnalis quidem commixtionis conscios esse adstruunt, de visu tamen nihil affirmant. Ad primam dubitationem Pontifex largius respondet, quàm quæsitum fuit. † Ait enim text. *conueniens testimonium de visu sufficere,* 2.
sicque non modò interrogandi sunt testes, sed etiam sufficiens est eiusmodi testimonium. Notanter autem de conuenienti testimonio,

ſtimonio, quo ad viſum, loquitur textus, quoniam probatio
poſſibilis hac in ſpecie ſufficit, ſicut [a] & de filiatione dicitur, cùm
neceſſariò concludens teſtificatio reddi in his non poſſit. Nam
etſi teſtes aſſerant, ſe vidiſſe virum & mulierem commiſceri, in-
de tamen neceſſariò non ſequeretur, illam fuiſſe cognitam: po-
tuit enim vir vel eſſe frigidus, nec idoneus ad venerem, vel mu-
3. lier tam arcta, vt cognoſci nequiuerit, vt huc Io. And. notat. † E-
quidem & aliàs frequenter in rebus, quæ difficilem habent pro-
bationem, non ita ſummo iure exigendæ ſunt probationes, ſed
ſufficiunt veriſimiles coniecturæ, hoc eſt, quæ ad naturalem ra-
tionem tam prope accedunt, vt non facilè ab ea diuelli poſſe vi-
deantur. Sic & in noſtro propoſito, quia actus carnalis magis
ſtrictè ac neceſſariò percipi non poteſt, ſufficit conueniens teſti-
4. monium quo ad viſum. † Amplius ſcribit Panor. ſatis eſſe ad
probandam carnalem coniunctionem, ſi teſtes viderint ſolùm
virum & mulierem in latebris & locis occultis ſe inuicem oſcu-
lantes, & amplexantes, quoniam actus iſte propinqui ſunt ad
Venerem: quod Doctores ſuis locis [b] vberrimè proſequuntur,
ad quos tyrones iuris remitto.
5. Secunda quæſtio licet expreſsè hîc non diffiniatur, tacitè
tamen ad eam reſpondetur, videlicet ſolam viciniæ famam non
probare carnalem copulam. Ex quo enim tex. requirit cum fa-
ma teſtimonium de auditu, & etiam alia adminicula, ſatis in-
nuit, famam ſolam non ſufficere, quantumuis inuulgatam, li-
cet hæc coniecturam faciat, [c] quia ſæpè fallax eſt rumor.
Quod tamen temperandum eſt, vt procedat, cùm ad inferen-
6. dum grande præiudicium agitur. † Aliàs enim ſola fama quan-
doque ſufficit, puta quo ad impediendum matrimoniũ [d] contra-
hendum: Item quò ad ſuſpendendum infamatum, [e] donec ſe
7. purgauerit, & quo ad facultatem inquirendi [f] de veritate. † Ad
tertiam cap. noſtri quæſtionem an reſpondeatur in textu, di-
ſceptant Doctores: Inno. negat, Hoſtienſis ait reſponderi, in ver-
bo (*vel etiam de auditu*) quod & verius eſt. Conſtat enim men-
tem literæ hanc eſſe, quòd ſi teſtes ad probandam copulam pro-
ducti dicant, ſe conſcios, nempe quia audiuerint quidem ipſos
commiſceri, neque tamen id viderint, huicq; teſtificationi con-
ſentiat fama, aliaque accedant adminicula, tum ſatis cenſeatur
8. probata copula. † Sed quæ ſunt hæc alia adminicula, in noſtro
propoſito? Et Hoſti. (quem reliqui ſequuntur) iſta recenſet,
tactus, viſus, riſus, iocus, miſſio munerum, & localium, coha-
bitatio, amplexus, oſculum & [g] ſimilia. Quanquam autem pon-
tifex, ad præmiſſas dubitationes in eum modum, vt prædictum
9. eſt, reſpõderit, † ad finẽ tamen capituli generalius loquitur, ſen-
tiens, in eiuſmodi re probanda non poſſe certam ac inuariabi-
lem tradi regulam, ſed ad circumſpectum ſpectare iudicem, ex
animi ſui ſententia, ſecundum æqui & boni rationem æſtimare
atq; colligere, an coniunctio carnalis ſatis probata ſit, vel minus.

a. c. per tuas. ẽ. de probat. l. filium. ff. de his qui ſ ſ. vel a- li. su. & vtrobique Dd.

b. vide Bart. in l. 2. ff. de fur. & l. capite ſ. ff. ad l. Iuli. de adult. & pulchrè Ang. in tract. male. in verbo che. me hac adulterata Lamia dona.

c. l. vlt. ff. de hær. Inſti. fa. c. literis. ẽ. tit. noſtro. & 4. q. 3. §. item ſæpe.

d. c. ſuper eo ẽ de conſang. & affi.

e. c. inter. ẽ. de purg. Cano.

f. c. qualiter & quãdo 2. ẽ. de accuſa.

g. c. tertio loco. c. literis. ẽ. de præſum. & d. l. capite ſ. ff. de adult.

Itaque arbitrarium hoc eſt, ipſiusque iudicantis arbitrio relinquitur, videre an probatio copulæ plena ſit, vel non [h]. Interim nota, in arbitrarijs non recurri ad quemcunque iudicem, ſed ad circumſpectum, diſcretum & expertum: inexpertus enim pauca cognoſcit. † Intellige autem teſtimonium hic de 10.
auditu proprio, non de alieno: quia id nō eſt proprie teſtimoniū. [k] Et quamuis aliàs teſtimonium auditus proprij [l] valeat: in probanda tamen commixtione carnali ideò non ſufficit, quoniam actus commixtionis non tantùm ſenſu auditus, ſed etiam viſus percipitur: Itaque & hic alia adminicula deſiderantur.
† Quæſtionib. huius cap. ſic diſcuſsis, inueſtigari ſolet, an hu- 11.
iuſmodi teſtimonium auditus cum fama, & alijs adminiculis, plenam fidem mereatur, in quocunque caſu, in quo de probanda carnali commixtione agitur. Et glo. hic in vtramque partem diſputat, tres tandem intellectus ſiue effectus aſſignando, ad quos cauſandos tale teſtimonium ſufficiat, † Sed illos 12.
intellectus, vt qui nimium reſtringant literam noſtram, Io. Andr. & communiter reliqui hic improbant, textum noſtrum generaliter accipiendo, prout generaliter & indefinitè loquitur: nempe, vt ſufficiat probatio copulæ carnalis, per teſtimonium auditus, cui fama & alia adminicula ſuffragentur, ad quemcunque effectum agatur, etiamſi de diſſoluendo matrimonio iam contracto, propter affinitatem prius contractam, diſputatio ſit: intelligendo tamen de auditu proprio, non alieno, vt ſuprà dictum eſt. Cùm enim copula non poſſit verè & neceſſariò probari, etiam per teſtimonium viſus, oportet illam probationem viſus recipere, ex qua violenter id præſumatur, ſicut & de filiatione dicitur: Aliàs poſſent iura de affinitatis impedimento loquentia ſuperflua reputari. In caſibus autem hic in gl. poſitis, & ſi qui ſunt illi ſimiles, etiam leuiora ſufficerent teſtimonia ſiue indicia, quod hic latè poſt Panormitanum Feli. proſequitur, ad quos breuitatis cauſa fit remiſſio.

*

INNO-

h. hic. & c. in noſtra. ſ. eo. & l. 3. ff. eo.

i. c. omnis. ſ. de pœnit. & remiſ. c. licet cauſam. s. de probatio. & d. c. in noſtra. ſ. hoc tit. noſtro.

k. gl. 3. in l. in ſumma. §. idem Labeo. ff. de aq. plu. ar.

l. c. quanquam. 14. quæſt. 2. gl. in d. §. idem Labeo.

INNOCENTIVS IIJ. CONſulibus & populo Beneuentano.

CAPVT XXVIII.

CVm à nobis: & infrà. Et canonica & ciuilia iura ſequentes, diſtrictius inhibemus, [a] ne vnius iudicis, quantæcunque fuerit authoritatis, verbo credatur in cauſis, ſiue ſuper teſtamentis, ſiue quibuslibet alijs contractibus quæſtio agitetur. [b] Nec ſcriptum eorum (niſi teſtium adminiculo fulciatur) eam obtineat firmitatem, quin poſſint & debeant duorum vel trium teſtium bonorum teſtimonia præualere: [c] Salua in omnibus ſedis apoſtolicæ autoritate.

Summæ rerum.

1. *Vnius iudicis verbo ſeu dicto non creditur in praiudicium alicuius, excepto ſolo papa.*
2. *Idem in arbitro obtinet.*
3. *Si plures iudices quippiam viua voce proferant, an illis credendum.*
4. *Simplex ſcriptura iudicis an fidem faciat.*
5. *Scriptura ſolius tabellionis, ſiue notarij creditur.*
6. *A tabellione ad iudicem non benè infertur.*
7. *Innocentij intellectus ad hoc cap. quod de tabellionum ſcripto loquatur.*
8. *Innocentij intellectus reprobatur.*
9. *Verus intellectus huius cap.*
10. *Vocula, adminiculum, hic pro depoſitione teſtium accipi debet.*
11. *Solius papa tam viua aſſertioni, quàm literis credi:*
12. *Modò de his teſtificetur, quæ à ſe, vel coram ſe geſta ſunt.*
13. *Ampliatur hoc cap. & in imp. & in principe non agnoſcente ſuperiorem, procedere.*
14. *Papa vel imp. ſi in teſtem producatur, non plus, quàm vnus teſtis probat.*

Ne vnius

a Nevnius iud.) Duo sunt puncta huius cap. alterum
de dicto seu verbo, alterum de scriptura iudicum loquitur: &
exceptio vnica vtrique puncto attexitur. † Quod ad primum 1.
attinet, annotandum est, vnius iudicis dicto in præiudicium ali-
cuius non credi. In hoc enim iudicem testi comparamus, vt
quemadmodum vnius testis responsio, siue testimonium non est
recipiendum, etiamsi præclaræ curiæ honore præfulgeat, vt
a alibi dicit Imp. ita idem de iudice responderi debeat, per tex-
tum nostrum hic, qui generaliter loquitur, nec quenquam ex-
cludit, præter solum pontificem, qui in fine cap. excipitur. Qua-
re omnes à pontifice inferiores, puta cardinales, legatos, epi-
scopos, & quoscunque alios in dignitate cõstitutos comprendi,
vulgò receptum est: inhibet enim tex. generalib. verbis, *ne vnius
iudicis quantacunq; fuerit autoritatis, verbo credatur.* Quod Hosti. de
verbo simplici, & nudè prolato, sine literis vel alijs documentis
intelligit. † Et quod hic de iudice dicitur, idem in arbitro ob- 2.
tinet, quia & solius arbitri dicto, siue assertioni, non esse adhi-
bendam fidem b alibi decisum extat. † Cum autem text. de vno 3.
iudice loquatur, si fortè plures numero existant, & quippiam
viua voce testentur, num illis credendum sit, haud iniuria dubi-
tari potest. Et gl. hic hanc quæstionem discutit, concludens in
effectu, si quid in instantia siue iudicio, cui ipsi tanquam iudices
præfuerunt, aliquid actum fuisse asserant, illis non esse creden-
dum c, nisi quatenus constet legitimis documentis: In causa ve-
rò appellationis horum dictis standum esse, duobus tamen con-
currentibus, Primùm: si non adsint alij testes, per quos id, de
quo est controuersia, doceri valeat. Alterum, si testificentur su-
per processu causæ, d nam de principali causa esse testes vetan-
tur. Et hanc glo. distinctionem communiter Doctores reci-
piunt. Sunt tamen aliqui casus, in quibus creditur iudicibus
& arbitris, quos quia Feli. hic prosequitur, omittendos du-
ximus.

a. in l. iurisiurandi. C. de testi. & est tex. in c. licet. s hoc tit.

b ne in arbitris. §. sin autem. C de recep. arbi.

c. propter c. quoniam contra. s. de proba.

d per c statuendum. 2. q. 6.

b Nec scriptum) De secundo puncto, nempe scriptura
iudicum hic agitur. † Loquitur autem text. simpliciter ac ge- 4.
neraliter, scriptum iudicis, quod non sit testium adminiculo
suffultum, reprobari posse duobus vel tribus testibus. Et sic sup-
ponit, valere scripturam iudicis, fidemque facere, etiam sine ad-
miniculo, non tamen tantam, quin per testes reprobari queat.
Et ad hoc plerique hunc tex. notant. Sed huic enunciato vali-
dè obstat, quòd suprà e generaliter disponitur, iudici non esse
credendum super processu. Quare voluerunt aliqui, hunc
tex. iure antiquo obtinere, quasi eo iure simplici iudicum scri-
pto fides adhibita fuerit, etiã sine subscriptione vel inscriptione
testium, si constabat scripturam iudicis esse, vel in dubio fieret
de hoc fides, per testes, aut comparationem literarum. Et ad hoc
confirmandum ducebant argumentum siue similitudinem à ta-
bellione

e. in d. c. quoniam contra. supra de proba.

5. bellione, siue notario ad iudicem. † Nam & scripturæ solius tabellionis, & ipsi tabellioni [f] creditur. Prædictam tamen opinionem communiori calculo reprobant interpretes, quia iudicis officium consistit in iudicando, non in scribendo: † sicq; magna dis-
6. similitudo est, inter iudicẽ & tabellionẽ, siue notariũ. Nã tabellio hoc habet ex publico officio, vt suę scriptioni credatur: iudex verò etiamsi publicum officium in iudicando habet, non tamen in scribendo, aliàs testificari videretur in facto [g] suo proprio. Hanc rationem fortificat quoque Hostien. hic, quia sicut absurdum est, tabellionem iudicare, sic & iudicem scribere: debet enim quisq; suis terminis contentus esse, nec alterius vsurpare officium. Ex his ergo consequitur, simplicem scripturam iudicis, cuiuscunq; sit autoritatis, nullo tempore de iure fidẽ obtinuisse, nec hodie obtinere. Quomodo igitur textum hic accipie-
7. mus? † Et Inno. putauit, hunc vers. non loqui de scripto iudicis, sed tabellionum. Si enim intellexisset de iudice, in singulari locutus fuisset, sicut in præced. vers. Itaque ipse voculam (*eorum*) id est, tabellionum, exponit, subiungens, apud Boneuentanum populum, ad quem hæc decretalis dirigitur, nomina iudicum & tabellionum esse promiscua, & tabelliones ibidem dici
8. iudices. † Sed hæc Inno. expositio, absurda est, textumq; de-
9. struit. † Accipiemus itaque text. quantumuis simpliciter & indistinctè loquentem, non de simplici scriptura iudicis, quæ nullo adminiculo suffulta sit, sed de illa scriptura, quæ vel inscriptionem, vel subscriptionem testium, vel etiam adpensum sigillum habeat: talem enim iudicis scripturam robur probandi habere, [h] suprà docuimus. Et per hoc nostrum cap. disponitur, huiusmodi scripturam per duos vel tres testes, reprobari posse. Hoc autem sensu recepto, quomodo hæc verba textus (*nisi testium adminiculo fulciatur*) exponemus? † Et sanius est, *adminiculum* hic
10. non de subscriptione, vel inscriptione, sed depositione testium intelligere: testium, inquam, deponentium viua voce idem, quod in scriptura continetur, sicque coadiuuantiũ iudicis scripturam. Talis enim scriptura iudicis, quæ assertionem viuorum testium corroborat, (puta quia testes producti idem dicant, quod scriptura loquitur) merito maioris est firmitatis, quam vt duob. vel tribus testibus reprobetur. Itaque maiori testium numero opus est, [i] cùm ibi & autoritas iudicis, & testium depositio concurrant. Regulariter verò quęcunque scriptura, & quodcunq; instrumentum publicum duobus vel tribus testibus reprobari potest, licet gl. alibi, [k] ad reprobationem instrumenti ad minus quatuor testes necessarios esse, falsò censuerit. Et hic verus est ac genuinus cap. nostri sensus, vtcunque Dd. cum multis contentionibus inuoluant. Cæterùm quanta fides adhibenda sit scripturæ sine literis alicuius iudicis, [l] alibi expediuimus.

c Salua in omnibus) Hic exceptio attexitur ad præ-
11. dicta duo axiomata. † Quamuis enim nec verbo, nec literis iudicum

f. l. si quis de nrio C. de fal. l. in donationib. C. de dona. §. si vero. in nouel. de exhibr. cau. & fi.

g. contra l. omnib. C. de testib.

h. in c. post cessionẽ. s. de proba.

i. iuxta no. in c. cũm Iohan. j. de fi. instr.

k. in c. tertio loco. s. de proba.

l. in d. c. post cessionem. s. de prolatio.

dicum sine alio adminiculo credendum sit: summi tamen pontificis autoritas excipitur. Solius enim pontificis tam viuæ assertioni, quam literis creditur, hocque non modo in casibus spiritualib. in quib. amplam [m] papa potestatem sibi vendicat, sed etiam in causis prophanis laicorum procedere, apud canonistas obtinuit. Panormitanus tamen plerisque argumentis non contemnendis adductus dissentit, existimans, in spiritualibus tantùm hoc obtinere, in quibus papa plenam potestatem habere dignoscitur: In causis verò prophanis, nudo ipsius verbo in præiudicium aliorum non esse fidem adhibendam, cui & ipse subscribo. Cætera prædicta adeò vera esse canonistæ volunt, vt pontifici credatur etiam de his testificanti, quæ vel ipse gesserit, vel ab alijs gesta meminerit, [n] antequam ad pontificiam dignitatem peruenit. † Necesse tamen est, vt soli papæ credatur, eum de
12. his testificari, quæ à se, vel coram se gesta sint. Nam si de alibi gestis attestatetur, ita demum illi fides præstabitur, si modicum inde sequatur præiudicium, secus si eius asseueratio alteri magnum præiudicium generaret: tum enim fidem integram non merebitur, vt rectè Calde. Butr. [o] & Feli. docent. † Porrò quæ
13. de pontifice dicta sunt, eadem & de imperatore, & quocunque alio principe imperialia iura habente, nec recognoscente superiorem, accipi [p] non fuerit absurdum: & quia imperator hoc potest alteri [q] concedere. Vide tamen hîc [r] Feli. latius de hac ampliatione differentem. † Illud quoque velut pro coronide
14. addendum, quod si vel pontifex, vel summus princeps, tanquam testis produceretur, non magis eis, quam vni testi [s] credendum esse: & assertionem ipsorum non facere plenam fidem in partis præiudicium, [t] Fran. Aretinus, [u] And. de Isernia, & Carolus Ruinus prodidére.

m. l. 2. de præben. in 6. cle. 1. vt li. pend.

n. per text. in c. etiam ex literis. § . de resti. in inte. & c. 1. de renun. in 6. & c. querelam in prin. § . de elec. & glo. c. ad apostolicæ. in verbo, permisissent. de re iudi lib. 6.

o. Butr. in d. c. post cessionem. Feli. hic.

p. arg. c. per venerabilem. § . qui fil. sint. leg.

q. per tex. in d. c. quicunq.

r. num. 3.

s. Ang. in l. iurisiurandi. C. de testib.

t. in hoc cap.

u. in tit. qui success. teme. col. 6. in vsib. feu.

x consil. 3. lib. 5.

IDEM

IDEM TYRONENSI ARchiepiscopo.

CAPVT XXIX.

DE testibus:& infrà. Consult. t. t. r. quòd si testes sint inducti ad exceptionem dilatoriam solummodò probandam, cum super ea tantùm iurauerint dicere veritatem, super principali nec debent audiri, nec cogi testimonium perhibere, vtpote super quo deponerent [a] non iurati. Si verò cùm ad probandam exceptionem peremptoriam ab alterutra partium inducuntur, reliqua pars super principali negotio etiam eos deponere fortè petierit, & vt cogantur super toto negotio dicere veritatem, sacramento eos postulauerit obligari: ad id sunt sine dubitatione cogendi: nisi forsitan sufficiens productio testium super principali causa facta fuerit, vel renunciatum testibus, vel depositiones testium fuerint publicatæ.

Summæ rerum.

1. *EXceptionum aliæ dilatoriæ sunt, aliæ peremptoriæ.*
2. *Dilatoriæ exceptiones sunt duplices, vna declinatoria iudicij dicitur.*
3. *Alia dilatoria solutionis.*
4. *Peremptoriæ exceptiones, quæ dicantur: & harum aliæ sunt peremptoriæ facti.*
5. *Aliæ peremptoriæ iuris.*
6. 7. *Testis ad probandam exceptionem dilatoriam productus, de principali negotio non potest testificari: secus in producto ad docendam peremptoriam: & quæ sit diuersitatis ratio.*
8. *Ampliatio prædicti dogmatis.*
9. *Testis productus ad probandam dilatoriam solutionis, an super principali testificari possit.*
10. *Testis extra articulum, super quo producitur, deponens nihil probat.*
11. *Testis inductus super probanda possessione, si de proprietate testificetur, non probat.*
12. *Testes non iurati deponentes, si postea iurent, an eorum testimonia valeant: & nu. 15.*

fuerat, non est, cur repellatur. Sicut ex diuerso, si tunc in domo eius habitet, cum haud ita pridem alibi habitasset, vtiq; inter domesticos numerandus [n] est. † Itaq; pro cautela traditur, si quis 12.
destituatur testib. alijs, præter famulos & domesticos, quod ipse eos dimittat, ac postea in testes producat: poterunt enim testificari, dummodò nō sint dimissi simulatè. Simulatio autem probari poterit ex coniecturis, maximè si lato testimonio ad priorem conditionem dimissus mox reuertatur, [o] secus si ex interuallo. Ex eo vero solo si appareret aliquem dimissum esse, ratione ferendi testimonij, non poterit fraus colligi, quia non debet esse in dolo, qui parat sibi probationem per aliquod factum, sine qua aliàs [p] succumberet. Nec obstat quod alibi [q] seruo ad hoc manumisso, ne torqueatur non prodest manumissio: quia subtrahere probationem aduersario vtiq; est dolus, qui prodesse nō debet, hoc [r] ꝓcuranti. sed parare sibi probationem non est illicitum: [s] quod nota quia [t] Spec. & [u] Bar. consentiunt. † Putarim tamen cum Baldo, ad iudicem spectare, vt 15.
diligenter interroget famulum, quare dimissus fuerit à domino, & an sit reuersurus, tum enim si non sit vilis & suspecta persona, [x] poterit testificari. Et prædicta ad quemlibet domesticum extendenda sunt, qui domesticus esse [y] desijt.

n. l. 1. §. item Nummio. ff. de quæstio. l. notionem. in fi. ff. de verb. signi.
o. l. si ventri. in fi. ff. de priui. cred. l. petetis, C. de pac. cum similib.
p. l. at qui natura. §. cùm autem. in tex. & gl. ff. neg. gest.
q in l. 1. §. si seruus. ff. de quæstionib.
r. vt ibi.
s. ita Cy. in d. l. 2. & Io. And. ad Spe. de teste §. 1. vers. quid si olim. Fel. hic. t vbi s.
u. in d. §. si seruus.
x. arg. l. quicunque. in fin. & l. mancipia. C. de ser. fug.
y. vnde Sali. diffusè in l. seruus. C. de quæstionib.

VRBANVS TERTIVS.

CAPVT XXV.

Vm venisset ad apostolicam sedem magister M. nobis exposuit, quòd Lucius pa. præ. n. [a] causam quæ inter ipsum & abbatem de Sicolan. vertebatur, commisit iudicibus sine debito terminandam: & infrà. Mandamus quatenus, si [b] sententiam illorum noueritis [c] canonicè promulgatam, eam authoritate ap. confirmetis, nec appellatio illam impediat, quæ hæc interposita dicitur [d] occasione mortis præ. n. [e] cùm postea egerit & responderit, testesque duxerit producendos. Quæstiones quoque alias, super quibus testes fuere producti, & depositiones publicatæ eorum, vel renuntiatum fuit testibus hic & inde [f] nullis alijs ab

lijs ab alterutra parte ſuper eodem receptis, ſecundum tenorem ipſarum mediante iuſtitia terminetis. Si quæ verò [g] fuerint quæſtiones, ſuper quibus vel teſtes non fuerint producti: vel renunciatum eidem: audiatis ſi qua hinc inde propoſita fuerint, finem illis debitum imponentes.

Summæ rerum.

1. *Quando diuerſa ſunt capitula alicuius cauſæ, poteſt iudex diuidere proceſſum.*
2. *Canonicè, & legitimè, idem ſignificant.*
3. *Petens ſententiam exequi, quæ in rem iudicatam tranſit, non tenetur de iuſtitia ſententiæ dicere.*
4. *Morte delegantis an & quando extinguatur iuriſdictio delegati.*
5. *Quando lis dicatur cœpta geri.*
6. *Citatio eſt initium iudicij.*
7. *Morte mandantis, an ipſo iure finiatur iuriſdictio delegata, vel exceptionis.*
8. *Poſt appellationem procedens coram iudice à quo, cenſetur appellationem deſeruiſſe.*
9. *Cautela, vt poſt appellationem nihil amplius agatur coram iudice (à quo.*
10. *Publicatis atteſtationibus non admitti alios teſtes ſuper eiſdem, vel directò contrarijs articulis.*

a Cauſam) quæ ſcilicet ſuper diuerſis articulis ſiue controuerſijs mota erat: ſuper vno lata fuit ſententia, ſuper alijs producti teſtes & renunciatum, ſuper alio non renunciatum, li-
1. cet producti eſſent teſtes, vel non producti. † Vnde per illum tex. tradit Baldus, quod vbi diuerſæ ſunt controuerſiæ (quæ hic vocantur capitula) poteſt iudex diuidere proceſſum per ſingula capitula, & in vno pronunciare, in alio teſtes publicare, & in alio differre. Sic & alibi [a] probatur, iudicem, coram quo intentantur diuerſa maleficia, poſſit vno ſuſpenſo pronunciare de alio. Per quæ moderanda ſunt, quæ ſcribit alibi Barto. [b] videlicet, quod licet iudex poſſit conſtituere tempus ad probandum, quando plures articuli ſunt ſimul compatibiles: ad hoc tamen faciendum neceſſariò non obſtringatur, ſed poſſit huiuſmodi articulos ſigillatim ac diſiunctim diſcutere. Hæc tamen diuiſio proceſſus cauſę locum habebit in capitulis omninò diuerſis, aliàs non, [c] niſi de certis capitulis facta eſſet conceſſio vel oblatio, nam de illis iudicari poſſe, idem [d] Baldus cenſuit.

a. in l. ſi quis homicidij. C. de accuſa.
b. in l. fi. de ſer. & l. 1. de re iud.
c. l. in hoc iudicio. ff. fa. herci.
d. per l. quidam exiſtima. ff. ſi cer. pet. l. qui ſolidum. in pr. de leg. 2. & l. ſiquidem. C. de tranſact. l. poſt deciſionem. C. de furt.
e. c. lator. iuncto pr. cum fi. de re iudi.

b Sententiam) latam ſuper vno ex capitulis commiſſis.

2. c Canonicè) id eſt, legitimè. † Idem enim hæc duo [e] ſignificant.

gnificant. Porrò verbum *(legitimè)* respicit ordinem, & so-
lennitatem [f]. Ex quo sequitur, † quod petens confirmatio-
nem sententiæ, quæ transiuit in rem iudicatam, non habet ne-
cesse, vt de iustitia sententiæ doceat, vt Feli. tradit.

d Occas. mor.) exceperat enim alter litigantium, man-
datum extinctum per mortem papæ re integra, & quia non au-
diebatur, appellauit. † Hinc colligunt interpretes, morte dele- 4.
gantis, extingui iurisdictionem delegatam: quod verum est, re
adhuc existente integra, hoc est, cum nec dum cœptum est ali-
quid geri à delegato: nam si cæptum sit aliquid geri, tum res
non dicitur amplius integra. quare pro cautela tradi solet, mox
sollicitandũ esse delegatum iudicem, vt actum aliquem iudicia-
lem exerceat. † Quando autem res dicatur cæpta geri, perpe- 5.
rua ferè lis est inter Doctores. Accursius enim [g] existimat, non
antè cœptam censeri iurisdictionem, quàm lis sit contestata [h].
Hosti. [i]r, quod dicatur cœpta geri iurisdictio, per quemcun-
que actum iudicialem, quem fecerit delegatus, etiam ante de-
cretam citationem, vt quia recipiat commissionem iudicialiter.
Receptior tamen est eorum [i] sententia, qui id per citationem de-
cretam ac emissam contingere existimant. † Citatio enim est in- 6.
ceprio ac principium causæ iudicialis, [k] siue iudicij. Si ergo cœ-
pta sit geri res, tum perpetuata censetur esse iurisdictio, adeò, vt
morte mandantis non amplius expiret. † Illud tamen dubitari 7.
solet, an morte mandantis ipso iure extinguatur iurisdictio de-
legata, vel tantum ope exceptionis, hoc est, quod etiam post
mortem mandantis, gestum à delegato vires habeat, si aduersus
eũ non excipiatur à parte aduersa? Respon. quamuis Inno [l] vo-
luit, ope tantum exceptionis finiri: hoc tamen vulgò improba-
tur, quia imo ipso iure extinguitur, ac si nunquam delegata es-
set. Ita enim alibi [m] pontifex ait, *volumus ipso iure extingui*: atque
ita Glo. hic, & Specul. alibi [n] tenent.

e Cum postea egerit) nempe post appellationem in-
terpositam: sicque interpositæ appellationi tacitè renuntiaue-
rit. † Si quis enim post prouocationem progrediatur in causa co- 8.
ram iudice, à quo prouocauit, huic renunciasse [o] censetur. † Ita- 9.
que oculatum esse appellantem oportet, ne apud iudicem, à
quo prouocauit, rursus extra grauaminum allegationem, nisi
coactus iure, in ea causa agat quicquam, sed disertè protestetur,
se id non facere animo discedendi ab interposita appellatione,
neque vlla alia ratione, nisi quatenus de iure teneatur: aliàs
appellationem deseruisse videtur [p], eamque amplius exercere
non permittetur.

f Nullis alijs) † Propter regulam, qua dicitur, post pu- 10.
blicationem testimoniorũ, vel renuntiationem productionis te-
stium, alios testes non amplius admitti super eisdem capitulis,
vel di-

f c. consanguinei. in tex. & gl. eodit.

g in l. & quia. ff. de iurisd. om. iud.

h [illegible] relatum. §. de off. dele.

i Inno. in c. licet vndiq. §. de offi. dele.

k tot. tit. ff. de in ius vo. tex. expressus in c. gratum de off. deleg. per quod corrigitur præcedens cap. relatum. Ita Ias. in d. l. & quia de iurisd.

l in d. c. licet vndique.

m tex est. in c. fin §. officiu. de off. deleg. in 6.

n tit. de offi. deleg. §. restat. vers. quid si.

o gl. & Ioan. And. in c. si à iudice de app. in 6. fa. c. relatum. s. de offi. deleg.

p d. c. relatum. §. de off. dele. [illegible] & [illegible] And in c. [illegible] a iudice de app. [illegible]

vel directò q contrarijs: quam regulam suprà suo loco r illustrauimus.

q. cle. 2. de testi

r. s. in c. fraternitatis. hoc tit.

g Fuerint quæstiones) id est, capitula siue articuli: nec interest siue de antiquis, siue de nouis, quæ tamen ex veteribus dependent, textum accipias: vtroque enim casu procedit huius vers. dispositio. Siue enim capitula sint noua ex antiquis pendentia, siue antiqua super quibus non sit facta productio testium, vel renunciatio, poterunt alij testes recipi, non obstante, quòd super quibusdam articulis testes producti sint, eorumque testimonia publicata. Publicatio enim siue renunciatio in certis capitulis non impedit productionem in alijs, iuxta ea, quæ t suprà docuimus & quæ hic Panor. ad finem capituli tradit.

s. in c. cùm causam. hoc tit.

t. in d. c. fraternitatis. hoc tit.

CLEMENS TERTIVS.

CAPVT XXVI.

SEries tui rescripti nobis aperuit, quòd cùm nuper inter filios quorundam nobilium tuæ ciuitatis coniugalis quæstio tractaretur: & infrà. Pars quæ matrimonium [a] accusabat, testes produxit legitimos, qui consanguinitatem inter prædictos esse firmiter asserebant, [b] in primò gradu, ponendo duas personas B. videlicet & I. dicentes illos esse fratrem & sororem. pars autem opposita id falsum esse dicebat. B. scilicet esse sororem I. ad corroborandam assertionem suam, tam testes offerens, quàm publicum instrumentum. Vnde quia pars accusantium testes illos non esse recipiendos proponit, & tu non esse consuetudinem ecclesiæ affirmas, vt post receptos testes qui consanguinitatem secundum formam canonum computant, alij ex opposito admittantur. Præsenti pagina respondemus, quòd si non est illud canonicum quòd obsistat, non obstante illa consuetudine vtpote [c] iuri contraria, [d] testes recipere non omittas.

Summæ rerum.

1. *Epitome vel summa huius cap.*
2. *Accusare, impropriè pro agere ciuiliter, hic accipi.*
3. *Accusatio criminalis vel ciuilis non ex verbis, sed ex conclusione discernitur.*
4. *Ad probandam consanguinitatem sufficit à primo gradu computationem facere.*
5. *Consuetudo, de qua in textu, quomodo contraria iuri fuerit.*
6. *Verus & communior intellectus ad hoc cap. quod in causa matrimonij speciale sit, vt post publicationem admittantur alij testes.*
7. *Cur in causa matrimonij non attendatur timor subornationis.*
8. *Diuersitas inter hoc cap. & c. iurauit 2. tit. de probati.*
9. *Panor. notatur.*
10. *In quæstione coniugij etiam post publicata testimonia alios testes recipi posse.*
11. *Vbicunque versatur peccatum, publicatio productioni testium non obstat.*

Difficile reputatur hoc cap. propter varios ac diuersos intellectus, qui à Doctoribus traduntur. Sed secundum intellectum vulgatiorem, & (iudicio meo) saniorem, potest text. in huiusmodi epitomen contrahi. † Publicatio attestationum, 1. quæ aduersus matrimonium receptæ sunt, non impedit productionem aliorum testium, ratione peccati euitandi.

a Matri. accusabat) † Impropriè loquitur, quia hic 2. ciuiliter agebatur, ad dissolutionem coniugij, propter consanguinitatis obstaculum. Accusatio enim propriè est in criminalibus, [a] quando criminaliter experimur ad pœnam condignam imponendam, & ad publica iudicia pertinet. Vnde infert Panor. non viciari libellum, etsi impropriè ponantur verba: † Item accusationem criminalem vel ciuilem non discerni ex verbis, [b] sed potius ex conclusione. 3.

a c. qualiter & quãdo 2. de accus.
b. Bar. l. 1. C. de Iusfr. Feli. hic. Bar. in l. scire debemus. ad fi. pri. ff. de verb. obli.
c. in c. tua. 1. de consan. & affi.

b In primo gradu) † sufficit enim ad probandam con- 4. sanguinitatem, a primo gradu, scilicet à fratrib. & sororib. computationem facere, nec est necesse incipere à stipite, id est, communi parente, à quo illi descenderunt, id quod alibi [c] latius expressum habetur.

c Iuri contraria) Sed quomodo erat iuri contraria hæc consuetudo? Ego puto eam fuisse iuri contrariam, quia prohibeat, veritatem inuestigari ad peccatum euitandum. Nam si qui testes consanguinitatem inter personas aliquas coniugales asseruissent, mox dirimebatur matrimonium, nec admittebantur alij testes, per quos doceri potuisset, priores testes falsò deposuisse,

posuisse, vel inter personas illas non esse consanguinitatem, in gradu prohibito, vt sic coniugium falsis assertionibus testium dissolutum rursus conciliaretur. Sic ergo huiusmodi consuetudo tendebat in periculum animæ, quia coniugium legitimè copulatum dirimebat, nec huic subueniri per alios testes [d] patiebatur.

d *d. fa. tex. in c. licet ex quadam. ĩ. hoc tit. faciũt etiam huc quæ diximus in c. iurauit. s. de probatio.*

d Testes recipere) Sed nónne obstat iuris trita regula, quæ dicit, post cognitas testificationes, siue aperta testimonia, non recipi testes super eisdem articulis, vel directò contrarijs, cùm subsit timor subornationis? Quomodo ergo hic probata consanguinitate, post publicationem testium admittuntur alij, ad eandem improbandam? Nam & alibi [e] decisum extat: Si in matrimonio contrahendo probatum sit impedimentum consanguinitatis, eiusque probationis attestationes publicatæ, quòd alij testes non admittantur, qui defectum impedimenti docere, sicq; matrimonio contrahendo subuenire contenderent. Huius tollendi obicis ratione, varij intellectus sunt proditi ad hanc de-
6. cretalem, quos apud gl. & Doctores hic reperire est. † Ego communiorem intellectum amplector, nempe, quòd in causa matrimoniali speciale fit, vt testes produci possint, etiam post aperta ac cognita testimonia, [f] siue is, qui testes producere intendit, id faciat pro matrimonio conseruando, [g] siue ad illud impugnan-
7. dum. † Nec obstat si obijcias, mirum esse, quòd in nostra specie non attendatur timor subornationis, & sic falsitas, cùm agatur de maximo præiudicio: Quia ex Baldi sententia responderi potest, in alijs causis non solùm respici prædictum timorem, sed etiam tacitam conclusionem resultantem ex publicatione, & vt sit litium finis, [h] qui respectus cessat in quæstione matrimonij. Per supradicta adparet, in nostro casu plus ponderari rationem peccati, quàm timorem subornationis, quem iudex cautè prouidere potest, recipiendo prius iusiurandum purgationis à dicta
8. suspicione, sicut [i] suprà ex Baldo quoque annotauimus. † Non obloquitur huic intellectui decisio cap. iurauit, suprà de proba. Hic enim non poterat omitti hęc probatio, sine periculo animæ, cùm ageretur de matrimonio iam contracto: ibi verò nullum suberat periculum in non contrahendo, vt ibidem latius diximus. † Et quamuis Panor. istum sensum non conuenire cap. no-
9. stro existimet, quia in eo nulla fiat mentio publicationis: hunc tamen verum esse probant hæc verba textus (*pars autem opposita id falsum esse dicebat*) Hoc enim dici non poterat, si alios testes producere volens, non didicisset priorum testimonia: quod instar publicationis regulariter sufficit ad excludendam vlteriorem productionem testium. Et ex hoc intellectu infertur: primùm, quòd in quæstione coniugij etiam post apertas testificationes recipiendi sunt alij testes, cùm versetur in eo peccatum per partes non remissibile. † Deinde, quòd vbicunque versa-

e *c. fa. c. iurauit. s. de probat.*

f *c. sicut. ĩ. de spons. & c. ex tenore. ĩ. hoc tit.*

g *per rationem. c. licet ex quadam. ĩ. h. tit. nostro. vide de hoc latè Abb. & Feli. in d. c. iurauit.*

h *per c. lator & c. consanguinei. ĩ. de senten. & re iud.*

i *ad fi. d. c. iurauit.*

 tur eius-

tur eiuſmodi peccatum, non obſtet publicatio productioni teſtium, de quib. vide quæ vberius ſcripſi in d. c. iurauit.

CELE. III.

CAPVT XXVII.

PRæterea cùm quis accuſatur aliquam cognouiſſe: an ſint teſtes interrogandi de viſu, aut ſola viciniæ fama ſufficiat, vel ſi iuratis teſtibus ſit credendum, qui ſe carnalis copulæ conſcios eſſe fatentur, ſed de viſu nihil affirmant? Reſpondemus, quòd ſi teſtimonium conueniens de viſu reddatur, vel etiam de auditu, & præſumtionem violentam fama conſentiens ſubminiſtret, ac alia legitima adminicula ſuffragentur, ſtandum eſt teſtimonio iuratorum. Etenim circumſpectus iudex atque diſcretus motum animi ſui ex argumentis & teſtimonijs quæ rei aptiora eſſe comperit, confirmabit.

Summæ rerum.

1. *Quæſtiones huius cap. & num 5. 7. & 11.*
2. *De probatione carnalis copulæ: & num. 4. & 9.*
3. *In rebus difficilis probationis recipitur probatio per coniecturas.*
3. *Per ſolam viciniæ famã carnalis copula nõ probatur.*
5. *Fama ſola quandoq; probat.*
8. *De adminiculis probandæ copulæ carnalis.*
10. *Textum hic de auditu proprio loqui.*
11. *Teſtimonium de auditu cum fama an plenè probet.*
12. *Textum hunc generaliter intelligendum eſſe, contra gloß.*

Diſſerit hæc decretalis de carnalis copulæ probatione, † & 1.
tres quæſtiones complectitur. Prima eſt, num in docenda carnali copula teſtes de viſu interrogandi ſint: Altera an ſola viciniæ fama ſufficiat ad eam probandam: Vltima nunquid fides adhiberi debeat teſtibus, qui ſe carnalis quidem commixtionis conſcios eſſe adſtruunt, de viſu tamen nihil affirmant. Ad primam dubitationem Pontifex largius reſpondet, quàm quæſitum fuit. † Ait enim text. *conueniens teſtimonium de viſu ſufficere,* 2.
ſicque non modò interrogandi ſunt teſtes, ſed etiam ſufficiens eſt eiuſmodi teſtimonium. Notanter autem de conuenienti teſtimonio,

stimonio, quo ad visum, loquitur textus, quoniam probatio
possibilis hac in specie sufficit, sicut [a] & de filiatione dicitur, cùm
necessariò concludens testificatio reddi in his non possit. Nam
etsi testes asserant, se vidisse virum & mulierem commisceri, in-
de tamen necessariò non sequeretur, illam fuisse cognitam: po-
tuit enim vir vel esse frigidus, nec idoneus ad venerem, vel mu-
3. lier tam arcta, vt cognosci nequiuerit, vt hic Io. And. notat. † E-
quidem & aliàs frequenter in rebus, quæ difficilem habent pro-
bationem, non ita summo iure exigendæ sunt probationes, sed
sufficiunt verisimiles coniecturæ, hoc est, quæ ad naturalem ra-
tionem tam prope accedunt, vt non facilè ab ea diuelli posse vi-
deantur. Sic & in nostro proposito, quia actus carnalis magis
strictè ac necessariò percipi non potest, sufficit conueniens testi-
4. monium quo ad visum. † Amplius scribit Panor. satis esse ad
probandam carnalem coniunctionem, si testes viderint solùm
virum & mulierem in latebris & locis occultis se inuicem oscu-
lantes, & amplexantes, quoniam actus iste propinqui sunt ad
Venerem: quod Doctores suis locis [b] vberrimè prosequuntur,
ad quos tyrones iuris remitto.

a. c. per tuas. ĵ. de probat. l filium. ff. de his qui ſ. ſ. vel a-li. su. & vtrobique Dd.

b. vide Bart. in l. 2. ff. de fur. & l. capite ſ. ff. ad l. Iuli. de adult. & pulchrè Ang. in tract. male. in verbo che. me hac adulterata Lamia dona.

5. Secunda quæstio licet expressè hîc non diffiniatur, tacitè
tamen ad eam respondetur, videlicet solam viciniæ famam non
probare carnalem copulam. Ex quo enim tex. requirit cum fa-
ma testimonium de auditu, & etiam alia adminicula, satis in-
nuit, famam solam non sufficere, quantumuis inuulgatam, li-
cet hæc coniecturam faciat, [c] quia sæpè fallax est rumor.
Quod tamen temperandum est, vt procedat, cùm ad inferen-
6. dum grande præiudicium agitur. † Alias enim sola fama quan-
doque sufficit, puta quò ad impediendum matrimoniū [d] contra-
hendum: Item quò ad suspendendum infamatum, [e] donec se
7. purgauerit, & quo ad facultatem inquirendi [f] de veritate. † Ad
tertiam cap. nostri quæstionem an respondeatur in textu, di-
sceptant Doctores: Inno. negat, Hostiensis ait responderi, in ver-
bo (*vel etiam de auditu*) quod & verius est. Constat enim men-
tem literæ hanc esse, quòd si testes ad probandam copulam pro-
ducti dicant, se conscios, nempe quia audiuerint quidem ipsos
commisceri, neque tamen id viderint, huicq; testificationi con-
sentiat fama, aliaque accedant adminicula, tum satis censeatur
8. probata copula. † Sed quæ sunt hæc alia adminicula, in nostro
proposito? Et Hosti. (quem reliqui sequuntur) ista recenset,
tactus, visus, risus, iocus, missio munerum, & localium, coha-
bitatio, amplexus, osculum & [g] similia. Quanquam autem pon-
tifex, ad præmissas dubitationes in eum modum, vt prædictum
9. est, respōderit, † ad finē tamen capituli generalius loquitur, sen-
tiens, in eiusmodi re probanda non posse certam ac inuariabi-
lem tradi regulam, sed ad circumspectum spectare iudicem, ex
animi sui sententia, secundum æqui & boni rationem æstimare
atq; colligere, an coniunctio carnalis satis probata sit, vel minus.

c. l. vlt. ff. de hær. Instit. fa. c. literis. ĵ. tit. nostro. & 4. q. 3. §. item sæpe.

d. c. super eo ĵ de consang. & affi.

e. c. inter. ĵ. de purg. Cano.

f c. qualiter & quàdo 2. ĵ. de accusa.

g. c. tertio loco. c. literis. ĵ. de præsum. & d. l. capite ſ. ff. de adult.

Q 4 Itaque

Itaque arbitrarium hoc est, ipsiusque iudicantis arbitrio relinquitur, videre an probatio copulæ plena sit, vel non [h]. Interim nota, in arbitrarijs non recurri ad quemcunque iudicem, sed ad circumspectum, discretum & expertum: inexpertus enim pauca cognoscit. † Intellige autem testimonium hic de 10. auditu proprio, non de alieno: quia id nõ est proprie testimoniũ. [i] [k] Et quamuis aliàs testimonium auditus proprij [l] valeat: in probanda tamen commixtione carnali ideò non sufficit, quoniam actus commixtionis non tantùm sensu auditus, sed etiam visus percipitur: Itaque & hic alia adminicula desiderantur. † Quæstionib. huius cap. sic discusis, inuestigari solet, an hu- 11. iusmodi testimonium auditus cum fama, & alijs adminiculis, plenam fidem mereatur, in quocunque casu, in quo de probanda carnali commixtione agitur. Et glo. hic in vtramque partem disputat, tres tandem intellectus siue effectus assignando, ad quos causandos tale testimonium sufficiat, † Sed illos 12. intellectus, vt qui nimium restringant literam nostram, Io. Andr. & communiter reliqui hic improbant, textum nostrum generaliter accipiendo, prout generaliter & indefinitè loquitur: nempe, vt sufficiat probatio copulæ carnalis, per testimonium auditus, cui fama & alia adminicula suffragentur, ad quemcunque effectum agatur, etiamsi de dissoluendo matrimonio iam contracto, propter affinitatem prius contractam, disputatio sit: intelligendo tamen de auditu proprio, non alieno, vt suprà dictum est. Cùm enim copula non possit verè & necessariò probari, etiam per testimonium visus, oportet illam probationem visus recipere, ex qua violenter id præsumatur, sicut & de filiatione dicitur: Aliàs possent iura de affinitatis impedimento loquentia superflua reputari. In casibus autem hic in gl. positis, & si qui sunt illi similes, etiam leuiora sufficerent testimonia siue indicia, quod hic late post Panormitanum Feli. prosequitur, ad quos breuitatis causa fit remissio.

*

h. hic. & c. in nostra. §. eo. & l. 3. ff. eo.

i. c. omnis. §. de pœnit. & remis. c. licet causam. §. de probatio. & d. c. in nostra. §. hoc tit. nostro.

k. gl. 3. in l. in summa. §. idem Labeo. ff. de aq. plu. ar.

l. c. quanquam 14. quæst. 2. gl. in d. §. idem Labeo.

INNO-

INNOCENTIVS III. CONSULIBUS & populo Beneuentano.

CAPVT XXVIII.

CVm à nobis: & infrà. Et canonica & ciuilia iura ſequentes, diſtrictius inhibemus, [a] ne vnius iudicis, quantæcunque fuerit authoritatis, verbo credatur in cauſis, ſiue ſuper teſtamentis, ſiue quibuslibet alijs contractibus quæſtio agitetur. [b] Nec ſcriptum eorum (niſi teſtium adminiculo fulciatur) eam obtineat firmitatem, quin poſſint & debeant duorum vel trium teſtium bonorum teſtimonia præualere: [c] Salua in omnibus ſedis apoſtolicæ autoritate.

Summæ rerum.

1. *Vnius iudicis verbo ſeu dicto non creditur in præiudicium alicuius, excepto ſolo papa.*
2. *Idem in arbitro obtinet.*
3. *Si plures iudices quippiam viua voce proferant, an illis credendum.*
4. *Simplex ſcriptura iudicis an fidem faciat.*
5. *Scriptura ſolius tabellionis, ſiue notarij creditur.*
6. *A tabellione ad iudicem non benè infertur.*
7. *Innocentij intellectus ad hoc cap. quod de tabellionum ſcripto loquatur.*
8. *Innocentij intellectus reprobatur.*
9. *Verus intellectus huius cap.*
10. *Vocula, adminiculum, hic pro depoſitione teſtium accipi debet.*
11. *Solius papa tam viuæ aſſertioni, quàm literis credi:*
12. *Modò de his teſtificetur, quæ à ſe, vel coram ſe geſta ſunt.*
13. *Ampliatur hoc cap. & in imp. & in principe non agnoſcente ſuperiorem, procedere.*
14. *Papa vel imp. ſi in teſtem producatur, non plus, quàm vnus teſtis probat.*

Ne vnius

a Nevnius iud.) Duo sunt puncta huius cap. alterum
de dicto seu verbo, alterum de scriptura iudicum loquitur: &
exceptio vnica vtrique puncto attexitur. † Quod ad primum 1.
attinet, annotandum est, vnius iudicis dicto in præiudicium ali-
cuius non credi. In hoc enim iudicem testi comparamus, vt
quemadmodum vnius testis responsio, siue testimonium non est
recipiendum, etiamsi præclaræ curiæ honore præfulgeat, vt
a alibi dicit Imp. ita idem de iudice responderi debeat, per tex-
tum nostrum hic, qui generaliter loquitur, nec quenquam ex-
cludit, præter solum pontificem, qui in fine cap. excipitur. Qua-
re omnes à pontifice inferiores, puta cardinales, legatos, epi-
scopos, & quoscunque alios in dignitate cõstitutos comprendi,
vulgò receptum est: inhibet enim tex. generalib. verbis, *ne vnius
iudicis quantæcunq; fuerit autoritatis, verbo credatur.* Quod Hosti. de
verbo simplici, & nudè prolato, sine literis vel alijs documentis
intelligit. † Et quod hic de iudice dicitur, idem in arbitro ob- 2.
tinet, quia & solius arbitri dicto, siue assertioni, non esse adhi-
bendam fidem b alibi decisum extat. † Cùm autem text. de vno 3.
iudice loquatur, si fortè plures numero existant, & quippiam
viua voce testentur, num illis credendum sit, haud iniuria dubi-
tari potest. Et gl. hic hanc quæstionem discutit, concludens in
effectu, si quid in instantia siue iudicio, cui ipsi tanquam iudices
præfuerunt, aliquid actum fuisse asserant, illis non esse creden-
dum c, nisi quatenus constet legitimis documentis: In causa ve-
rò appellationis horum dictis standum esse, duobus tamen con-
currentibus, Primùm: si non adsint alij testes, per quos id, de
quo est controuersia, doceri valeat. Alterum, si testificentur su-
per processu causæ, d nam de principali causa esse testes vetan-
tur. Et hanc glo. distinctionem communiter Doctores reci-
piunt. Sunt tamen aliqui casus, in quibus creditur iudicibus
& arbitris, quos quia Feli. hic prosequitur, omittendos du-
ximus.

a. in l. iurisiurandi. C. de testi. & est tex. in c. licet. s. hoc tit.

b ne in arbitris. §. sin autem. C de recep. arbi.

c. propter c. quoniam contra. s. de proba.

d per c statuendum. 2. q. 6.

b Nec scriptum) De secundo puncto, nempe scriptura
iudicum hic agitur. † Loquitur autem text. simpliciter ac ge- 4.
neraliter, scriptum iudicis, quod non sit testium adminiculo
suffultum, reprobari posse duobus vel tribus testibus. Et sic sup-
ponit, valere scripturam iudicis, fidemque facere, etiam sine ad-
miniculo, non tamen tantam, quin per testes reprobari queat.
Et ad hoc plerique hunc tex. notant. Sed huic enunciato vali-
dè obstat, quòd suprà e generaliter disponitur, iudici non esse
credendum super processu. Quare voluerunt aliqui, hunc
tex. iure antiquo obtinere, quasi eo iure simplici iudicum scri-
pto fides adhibita fuerit, etiã sine subscriptione vel inscriptione
testium, si constabat scripturam iudicis esse, vel in dubio fieret
de hoc fides, per testes, aut comparationem literarum. Et ad hoc
confirmandum ducebant argumentum siue similitudinem à ta-
bellione

e. in d. c. quoniam contra. supra de proba.

5. bellione, siue notario ad iudicem. † Nam & scripturæ solius tabellionis, & ipsi tabellioni [f] creditur. Prædictam tamen opinionem communiori calculo reprobant interpretes, quia iudicis of-
6. ficium consistit in iudicando, non in scribendo: † sicq; magna dissimilitudo est, inter iudicē & tabellionē, siue notariū. Nā tabellio hoc habet ex publico officio, vt suę scriptioni credatur: iudex vero etiamsi publicum officium in iudicando habet, non tamen in scribendo, aliàs testificari videretur in facto [g] suo proprio. Hanc rationem fortificat quoque Hostien. hic, quia sicut absurdum est, tabellionem iudicare, sic & iudicem scribere: debet enim quisq; suis terminis contentus esse, nec alterius vsurpare officium. Ex his ergo consequitur, simplicem scripturam iudicis, cuiuscunq, sit autoritatis, nullo tempore de iure fidē obtinuisse, nec hodie obtinere. Quomodo igitur textum hic accipie-
7. mus? † Et Inno. putauit, hunc vers. non loqui de scripto iudicis, sed tabellionum. Si enim intellexisset de iudice, in singulari locutus fuisset, sicut in præced. vers. Itaque ipse voculam (*eorum*) id est, tabellionum, exponit, subiungens, apud Boneuentanum populum, ad quem hæc decretalis dirigitur, nomina iudicum & tabellionum esse promiscua, & tabelliones ibidem dici
8. iudices. † Sed hæc Inno. expositio, absurda est, textumq; de-
9. struit. † Accipiemus itaque text. quantumuis simpliciter & indistinctè loquentem, non de simplici scriptura iudicis, quæ nullo adminiculo suffulta sit, sed de illa scriptura, quæ vel inscriptionem, vel subscriptionem testium, vel etiam adpensum sigillum habeat: talem enim iudicis scripturam robur probandi habere, [h] suprà docuimus. Et per hoc nostrum cap. disponitur, huiusmodi scripturam per duos vel tres testes, reprobari posse. Hoc autem sensu recepto, quomodo hæc verba textus (*nisi testium adminiculo fulciatur*) exponemus? † Et sanius est, *adminiculum* hic
10. non de subscriptione, vel inscriptione, sed depositione testium intelligere: testium, inquam, deponentium viua voce idem, quod in scriptura continetur, sicque coadiuuantiū iudicis scripturam. Talis enim scriptura iudicis, quæ assertionem viuorum testium corroborat, (puta quia testes producti idem dicant, quod scriptura loquitur) meritò maioris est firmitatis, quam vt duob. vel tribus testibus reprobetur. Itaque maiori testium numero opus est, [i] cum ibi & autoritas iudicis, & testium depositio concurrant. Regulariter verò quęcunque scriptura, & quodcunq; instrumentum publicum duobus vel tribus testibus reprobari potest, licet gl. alibi, [k] ad reprobationem instrumenti ad minus quatuor testes necessarios esse, falsò censuerit. Et hic verus est ac genuinus cap. nostri sensus, vtcunque Dd. eum multis contentionibus inuoluant. Cæterùm quanta fides adhibenda sit scripturæ siue literis alicuius iudicis, [l] alibi expediuimus.

c Salua in omnibus) Hic exceptio attexitur ad præ-
11. dicta duo axiomata. † Quamuis enim nec verbo, nec literis iudicum

f. l. si quis de vrio C de fal. l. in donationib. C. de dona. §. si vero in nouel. de instr. cau. & fi.

g. contra l. omnib. C. de testib.

h. in c. post cessionē, s. de proba.

i. iuxta no. in c. cùm Iohan. j. de fi. instr.

k. in c. tertio loco. s. de proba.

l in d. c. post cessionem. s. de probatio.

dicum ſine alio adminiculo credendum ſit: ſummi tamen pontificis autoritas excipitur. Solius enim pontificis tam viuæ aſſertioni, quam literis creditur, hocque non modò in caſibus ſpiritualib. in quib. amplam [m] papa poteſtatem ſibi vendicat, ſed etiam in cauſis prophanis laicorum procedere, apud canoniſtas obtinuit. Panormitanus tamen plerisque argumentis non contemnendis adductus diſſentit, exiſtimans, in ſpiritualibus tantùm hoc obtinere, in quibus papa plenam poteſtatem habere dignoſcitur: In cauſis verò prophanis, nudo ipſius verbo in præiudicium aliorum non eſſe fidem adhibendam, cui & ipſe ſubſcribo. Cætera prædicta adeò vera eſſe canoniſtæ volunt, vt pontifici credatur etiam de his teſtificanti, quæ vel ipſe geſſerit, vel ab alijs geſta meminerit, [n] antequam ad pontificiam dignitatem peruenit. † Neceſſe tamen eſt, vt ſoli papæ credatur, eum de 12.
his teſtificari, quæ à ſe, vel coram ſe geſta ſint. Nam ſi de alibi geſtis atteſtaretur, ita demum illi fides præſtabitur, ſi modicum inde ſequatur præiudicium, ſecus ſi eius aſſeueratio alteri magnum præiudicium generaret: tum enim fidem integram non merebitur, vt rectè Calde. Butr. [o] & Feli. docent. † Porro quæ 13.
de pontifice dicta ſunt, eadem & de imperatore, & quocunque alio principe imperialia iura habente, nec recognoſcente ſuperiorem, accipi [p] non fuerit abſurdum: & quia imperator hoc poteſt alteri [q] concedere. Vide tamen hic [r] Feli. latius de hac ampliatione differentem. † Illud quoque velut pro coronide 14.
addendum, quod ſi vel pontifex, vel ſummus princeps, tanquam teſtis produceretur, non magis eis, quam vni teſti [ſ] credendum eſſe: & aſſertionem ipſorum non facere plenam fidem in partis præiudicium, [t] Fran. Aretinus, [u] And. de Iſernia, & Carolus Ruinus prodidére.

m. l. 2. de præben. in 6. cle. 1. vt li. pend.

n. per text. in c. tam ex literis. ĩ. de teſti. in inte. & c. 1. de renun. in 6. & c. quærelam in prin. ſ. de elec. & glo. c. ad apoſtolicæ. in verbo, permiſiſſent. de re iudi. lib. 6.

o. Butr. in d. c. poſt ceſſionem. Feli. hic.

p. arg. c. per venerabilem ſ. qui fil. ſint. leg.

q. per tex. in d. c. quicunq.

r. num. 3.

ſ. Ang. in l. iuriſiurandi. C. de teſtib.

t. in hoc cap.

u. in tit. qui ſucceſſo. tene. col. 6. in vſib. feu.

x conſil. 3. lib. 5.

IDEM

IDEM TYRONENSI ARchiepiſcopo.

CAPVT XXIX.

DE teſtibus:& infrà. Conſult. t. t. r. quòd ſi teſtes ſint inducti ad exceptionem dilatoriam ſolummodò probandam, cum ſuper ea tantùm iurauerint dicere veritatem, ſuper principali nec debent audiri, nec cogi teſtimonium perhibere, vtpote ſuper quo deponerent [a] non iurati. Si verò cùm ad probandam exceptionem peremptoriam ab alterutra partium inducuntur, reliqua pars ſuper principali negotio etiam eos deponere fortè petierit, & vt cogantur ſuper toto negotio dicere veritatem, ſacramento eos poſtulauerit obligari: ad id ſunt ſine dubitatione cogendi: niſi forſitan ſufficiens productio teſtium ſuper principali cauſa facta fuerit, vel renunciatum teſtibus, vel depoſitiones teſtium fuerint publicatæ.

Summæ rerum.

1. *EXceptionum alia dilatoriæ ſunt, alia peremptoriæ.*
2. *Dilatoria exceptiones ſunt duplices, vna declinatoria iudicij dicitur.*
3. *Alia dilatoria ſolutionis.*
4. *Peremptoria exceptiones, quæ dicantur: & harum aliæ ſunt peremptoriæ facti.*
5. *Aliæ peremptoria iuris.*
6. 7. *Teſtis ad probandam exceptionem dilatoriam productus, de principali negotio non poteſt teſtificari: ſecus in producto ad docendam peremptoriam: & qua ſit diuerſitatis ratio.*
8. *Ampliatio prædicti dogmatis.*
9. *Teſtis productus ad probandam dilatoriam ſolutionis, an ſuper principali teſtificari poſſit.*
10. *Teſtis extra articulum, ſuper quo producitur, deponens nihil probat.*
11. *Teſtis inductus ſuper probanda poſſeſſione, ſi de proprietate teſtificetur, non probat.*
12. *Teſtes non iurati deponentes, ſi poſtea iurent, an eorum teſtimonia valeant: & nu. 15.*

13. *Si pater donet filio, eumq; post statim emancipet, valet donatio.*
14. *Præposteratio solennitatis substantialis quando non vitiet.*
16. *Quæ sit ratio, quòd iuramentum subsequens testificationem, eam non conualidet.*

Quia præsens cap. tam de dilatorijs, quàm peremptorijs
exceptionibus loquitur, ideo pro fundamento quopiam, ad me-
liorem præsentis materiæ cognitionem, aliqua nobis de natura
harum exceptionum sunt præcognoscenda. † Sciendum er- 1.
go, exceptionum alias esse dilatorias, alias peremptorias. *Dila-
toriæ* dicuntur à differendo, quia negotium siue controuersiam
judiciariam differunt, [a] temporisque dilationem tribuunt.
† Sunt autem duplices: alia enim est, per quam processus iudi- 2.
cij, non causæ impeditur, eam communiter *declinatoriam iudicij*
dicimus. Et illa ex multis rationibus colligitur, puta quia reus
defectum aliquem alleget, ratione iudicis, citationis, postula-
tionis, procuratoris, dilationis, feriarum, libelli, aut consimi-
lem, prætendens legitimam obseruationem iudicij esse negle-
ctam. Quia verò talibus exceptionibus disceptatur, de pro-
gressu ad litem mouendam, non de ipsa causa, quæ in iudicium
venit: necesse est eas proponi ac probari, antequam ad litis con-
testationem [b] perueniatur. Nisi fortè post acceptum iudicium
talis exceptio inprimis ad notitiam partis deuenisset · quia tunc
etiam post litem contestatam opponi, docerique potest · quod a-
libi attigimus. † Alia vero dilatoria exceptio est, per quam non 3.
iudicium, sed causæ vrgendæ facultas impeditur. Huius exem-
plum est pactum de non petendo vsq; ad certum tempus: vt si ti-
bi promisi decem post biennium, tu illa statim petis, ego ad te re-
pellendum exceptionem objicio, me non teneri ad solutionem
ante lapsum biennij, [c] quia ita ab initio conuentum sit: & hanc
Dd. vulgò *dilatoriam solutionis* nuncupant. Hæc exceptio pariter
ante litem contestatam proponenda est, ad eius tamen probatio-
nem non tenetur aduersarius, nisi post litem contestatam, [d] fun-
data scilicet actoris intentione. Nunc de peremptorijs. † Et 4.
peremptoriæ exceptiones dicuntur, quę causam perimunt ac elidunt.
[e] Sunt autem in duplici differentia, quia aliæ *facti* siue *intentio-
nis*, aliæ *iuris* dicuntur. *Facti* sunt, quæ de facto perimunt in-
tentionem actoris, quando scilicet actori de iure nulla competit
actio, sed tantum de facto expetitur. Opponuntur autem illæ
bifariam, nempe in vim dilatoriæ, & in vim peremptoriæ.
Quando in vim dilatoriæ objiciuntur, puta vt oppositæ iudici-
um impediant: tunc ante litis contestationem opponendæ, ac
in continenti probandę sunt, ad hoc, vt litis ingressum impediant.
Sin autem in vim peremptorię, puta vt totam causam perimant,
tunc proponi docerique debent post litem [f] contestatam,
Sunt au-

a. §. appellantur. instit. de excep. & 3. q. 2. c. si quis episcoporum. ibi bona gl.

b. l. ita demum C. de procur. l. fin. C. de excep l. non ignorat. C de his qui accu. nō poss.

c. l. cedere. ff. de verb sig.

d. l. siquidem. C. de excep. l. exceptionē. C. de probat.

e. d. §. appellantur.

f. iuxta not. in c. exceptionem. ſ. de exceptio. & l. fin. C eod.

Sunt autem exceptiones facti multæ numero, vt est rei iudicatæ, transactionis, iurisiurandi, acceptilationis, confessionis,
5. & id genus aliæ. †Exceptiones peremptoriæ iuris sunt, quibus eliditur actio illius, cui de iure quidem actio competit, sed non cum effectu exactionis: vt est in illis casibus, quando reus non est naturaliter obligatus actori, sed ciuiliter tantum. Hoc enim casu, licet ciuilis obligatio pariat actionem, illa tamen cum non habeat exactionis effectum, eliditur per exceptionem peremptoriam iuris. Et post litem contestatam huiusmodi exceptiones opponuntur: non enim impediunt litis g ingressum. *g. c. 1. de lit. cont. lib. 6.*
6. His sic præcognitis ex præsenti cap. annotandum est, † quod testis ad probandam aliquam exceptionem dilatoriam productus, de principali negotio testificari nec volens admittitur, nec inuitus cogitur: ad peremptoriam autem docendam inductus, ad
7. hoc compelli potest, † Diuersitatis duplex assignari potest ratio. Prima, quia regulariter ante litem contestatam, super causa principali non solent admitti testes in iudicijs, quoniam priusquam audita fuerit responsio aduersarij, vtrum neget, an confiteatur intentionem actoris, nullus aditus patet iudici, ad cognitionem principalis causæ: ideoque non potest fieri locus producendis testibus [h] ad probandum. Secunda, quia testes simul & super dilatoria exceptione, & super principali controuersia recipere, contradictionem implicat. Dilatoriæ enim exceptionis (vt suprà diximus) natura est, vt differat ac suspendat cursum iudicij in principali negotio. Sed si de principali testes pariter interrogarentur, vtiq; in eo progressus fieret, sicq; hæc duo, testes & super dilatoria, & super principali examinare sunt incompatibilia, ac per consequens non admittenda [i]. *h. c. quoniam frequenter. in pr. s vt. lit. non cont. Bar. l. si quando. C. de testib.* *i. c. exhibita. ff. de iudi.*
8. † Et hæc secunda ratio facit, quod textus nostri dispositio non solum locum habeat, in dilatoria ante litem contestatam opposita, sed etsi post acceptum iudicium objiciatur, adhuc enim testes ad eam probandam inducti, de principali negotio non erunt examinandi, propter euitandam contradictionem, quæ vtroque casu imminet, siue dilatoria ante litem contest. siue postea proponatur, vtcunque [k] Hostien. contrarium sentiat: vt rectè Io. Andr. & Panor. censuerunt. Ex quo consequitur, idē & in peremptoria, quæ in vim dilatoriæ proponitur, dicendum esse, vt in exceptionibus litis finitæ, [l] quando ad impediendum processum objiciuntur. Eadem enim in illis ratio militat, quæ in *k. post gl. 1. hic.* *l. iuxta id quod habetur in c. 1. de lit. cont. in 6.*
9. puris dilatorijs. † Quid autem de dilatoria solutionis dicemus? nunquid & ad eam probandam inducti testes, super principali negotio deponere vetantur? Et frequentius obtinuit, eos non vetari, cogique posse, vt super principali testificentur. Hæc enim exceptio naturam peremptoriæ exceptionis habet, in qua id licitum est, [m] cum probetur post lit. contest. Ego verò cum Panor. referre puto, an ad effectum differendi processum opponatur, & tunc cum sit purè dilatoria, proponatur ... ante *m. d. l. exceptionem. C. de probat.*

litem contestatam, idem in ea seruabitur, quod in alijs, per rationes supradictas: an vero ad effectum differendi executionem sententiæ, & sic post litis contesta. quo casu cùm naturam peremptoriæ assumat, saltem quoad materiam, idem dicendum, quod in peremptoria: cessat enim hac specie contradictio & repugnantia, cum tacite velit progressum in principali fieri, licet differre cupiat executionem, sicque non turbatur iuris ordo, cum sit litis contestatio facta.

a Non iurati) quod ad principale negotium attinet: tametsi enim iurent se dicturos veritatem, super dilatoria, non tamen super tota causa, sicque extra illum articulum non iurati [n] testificarentur. † Ex quibus colligitur, testem extra articu- 10.
lum, super quo producitur, deponentem, nulliter testificari, [o] quia non iurato. Vnde si testis ad probandum certum articulum inductus, testimonium etiam de alio dicat, qui non contineatur in priori ad necessitatem probationis, non impeditur pars publicatis attestationibus ad eundem docendum, testem producere, quia licet super illo testimonium sit dictum, non tamen est iuratum testimonium, [p] sicque non habet firmitatem. † Eti- 11.
deò subdit eleganter gl. hic, testem inductum super possessione, si de proprietate testificetur, non probare: quam communiter Dd. sequuntur: non enim debebat alterum cum altero inuito actore confundi. Et Baldus [q] alibi dicit, idem esse, etiamsi proprietas adminiculetur possessioni [r], quia testis, q. iurauit tantum super articulo possessorij, non potest interrogari de proprietate: deponeret enim non iuratus, nisi super tota causa iurasset.

Sed † quid si testes non iurati deponant & postea iurent, 12.
nunquid eorum testimonia valebunt? Et ea non valere, crebrius receptum est, quia iurisiurandi religio præcedere debet [s]: nisi in continenti post depositionem iurassent, tum enim præsumptio est, eos in testificando de præstando sacramento cogitasse, ac per consequens verum dixisse, propter reuerentiam sacramenti, [t] quod se præstaturos sciebant. † Ad quod facit doctrina 13.
[u] Bartoli aientis, se respondisse, si pater prius donet filio, eumque statim emancipet, valere donationem, quia propter contiguitatem temporis reducitur ad ordinem iuris: † sicque præpo- 14.
steratio solennitatis substantialis non vitiat, quando ex ipsa non cessat causa, propter quam inducitur dispositio, secus si cessaret. Vnde si iudex super aliquo negotio decretum interponere obligatus sit, præcedente tamen causæ cognitione, & interponat illud à principio: hæc præposteratio vitiat, [x] quia adparet hoc ipsum sine causæ cognitione fecisse. † Panor. verò etiam 15.
isto casu idem obtinere ait, quod in alijs, nempe vt iuramentum in continenti subsequens depositionem testium, eam non conualidet.

n. cōtra l. si quando. in prin. & l. iurisiurandi & l. solam. C. de testib.

o. ita communiter Dd. hic. Bar. post gl. in l. si quis libertaté. in 5. col. de pet. her.

p. Ita Bar. in auth. qui semel. in pen. col ver. ex prædictis ad paret. C. de probat. Butr. c. fraternitatis. 27. col. 5. tit. nostro.

q in l. momentaneæ post gl. fi. C. qui leg. per eo.

r. prout in casu c. licet. 5. de probat.

s. tex. hic & c. inprimis. 2 q. 1. c. bortamur. 3. q. 9

t Ita Bald. in d. l. iurisiurandi. in pr.

u. in l. iurisiurandi. in pr. ff. de ope. lib.

x. iuxta Bald. in l. non aliter. ad fi. ff. de adopt.

lidet. Poſſunt tamen hæ opiniones conciliari, vt prior tum locum habeat, quando teſtis iurauit ſpontè incontinenti, nullo interrogante, vel ab ipſo poſtulante, vt iuret. Quod ſi requiſitus iuret, vtcunque id in continenti fiat, procedet ſecunda opinio: quia ea ſpécie non eſt præſumtio, quòd in teſtificando cogitauerit de iuramento à ſe præſtando, cùm neſciret, an ad hoc cogendus eſſet, imò veriſimiliter contrarium cogitare potuerit,
16. videndo in principio omitti iuramentum conſuetum. † Ratio autem, propter quam regulariter iuramenti ſubſecutio in teſte non ſufficit, illa eſt y: quia ſi teſtis primò iurat, & poſtea deponit, præſumitur ob reuerentiam iuramenti non eſſe dicturus falſum, nec ſubeſt aliqua cauſa impellendi ipſum ad falſum dicendum. Sed quando teſtis non iuratò teſtimonium tulit, & poſtea ab ipſo ſacramentum exigitur, ſuſpectum eſt eius teſtimonium: præſumitur enim ipſum timore infamiæ & erubeſcentiæ, non eſſe contrarium eius teſtaturum, quod prius dixerat. Si autem recuſaret iurare, puniretur pœna falſi de eo, quod dixit non iuratus, z ſi tamen conuinceretur de mendacio.

y. *ſecundum Sali. in d. l. iuriſiurandi.*

z. *Io. And. in regula, Non eſt ſine culpa de reg. iu. in 6. Bar. l. ſi quis legatum. ff. de fal. et in l. admonendi. verſ. quæro ſi reperiantur. ff. de iureiu.*

IDEM ELIEN. ET CISTREN. epiſcopis, & arch. de Norbanen.

CAPVT XXX.

Onſtitutus in præ. n. procurator magiſtri R. propoſuit, quòd cùm decanus & capitulum Eboracen. ei tum autoritate Lateran. concilij, tum priuilegij proprij ratione archidiaconatum Richimundiæ canonicè contuliſſent, magiſtri H. qui archidiaconus Richimundiæ nominatur, ipſum eo poſt app. ad nos interpoſitam ſpoliauit. Cúmq; prædictus R. ad iudices ſuper reſtitutione ſua commiſſionis literas impetraſſet, memoratus H. literas reuocatorias impetrauit: & infrà. Inter alia poſtulabat prædictus H. vt faceremus depoſitiones quorundam teſtium aperiri: ſed procurator prædictus aperiendas eas non eſſe dicebat: cùm non in hac cauſa fuiſſent inducti, ſed in ea,

quæ inter Ebora. archiepiſcopum & eundem R. [a] vertebatur. & infrà. [b] Nos eas aperire [c] noluimus, ſed [d] cauſam duximus veſtro examini committendam, [e] ita quòd ſi vobis conſtiterit præfatum H. [f] teſtes pro ſe coram epiſcopo & decano Lincon. & te filiarchi. delegatis iudicibus produxiſſe [g] atteſtationibus apud eum [h] depoſitis ſit contentus: alioquin eo non obſtante, quòd teſtes illi coram iudicibus ipſis, & filiarchidia. fuere producti, pro dicto H. ſi producti fuerint, ad teſtimonium admittantur.

Summæ rerum.

1. *Teſtibus examinatis inter partes principales, non poteſt tertius interueniens, pro ſuo intereſſe eorum publicationem petere.*
2. *Acta cum collatore confecta electo non nocent.*
3. *Non ſolùm publicatio, ſed etiam ſola cognitio teſtimoniorum impedit vlteriorem productionem teſtium.*

Quamuis Doctores circa facti ſeriem in hoc cap. multa tradant, quæ apud Panor. poſt reliquos hic videri poſſunt: quia tamen ſecundum Baldum in iſtis non conſiſtit vis, quæ ius ſapiat,
de his non eſt curandum. † Obſeruandum autem ex textu eſt, 1.
in verbo *aperire noluimus*, ſi teſtes examinati ſint inter partes
principales, in iudicio, tertium etiam aliquem pro ſuo intereſſe,
cauſæ adhærentem, atteſtationum publicationem poſtulare non
poſſe, vt quæ inter alias perſonas receptæ ſint. Quia [a] teſtimonia inter duos litigantes recepta, quòad tertium fidem non fa-
ciunt: quod ſuprà quoque [b] annotauimus. † Ex quo infertur, 2.
acta cum collatore confecta, non nocere electo, vel ei, cui facta ſit collatio. Qua verò id ratione fiat, apud Panor. & reliquos videre eſt, [c] ad quos ſtudioſum iuris remitto.

a. gl. hîc in verbo. archiepiſcopum.

b in c. cauſam quæ ſ. hoc ipſo tit.

c. rationem vide hîc apud Panor. & gl. in c. hæc quippe 3. q. 7. c. tantis. 81. diſt. c. ad petitionem de accuſ. & fa. gl. in c. pen. ſ. de re iud. et tibi vberrim per Dd.

a Vertebatur & infrà) Hîc deciditur, quòd præfectus Honorius addebat, quòd ſi Pontifex nollet aperire teſtium depoſitiones, ſed eos de nouo reciperet, quia & ipſe illos producere intendebat. Sed procurator Rogerij, nec hoc illi indulgendum eſſe replicabat, cùm ipſe iam produxiſſet teſtes ſuper eodem capitulo coram iudicibus inſcriptis, quorum dicta ſiue teſtimonia percunctatus fuerat, ſicq; non erat amplius audiendus [d]. Et huic contentioni in ſequentib. reſpondetur à Pontifice.

d. c. vltra tertiam. ſ. hoc tit. noſtro.

b Nos eas

b Nos eas) ſcilicet depoſitiones productas inter alias perſonas, & in alio iudicio.

c Noluimus) aduerſario contradicente: nam ſi hoc ex vtriuſque partis mutuo conſenſu fieret, vtique valerent etiam in hac cauſa, fieretque licitè earundem publicatio [e].

d Cauſam) ipſam principalem ſcilicet controuerſiam, non illam, an publicatio facienda eſſet, vel minus.

e Ita quod) forma commiſsionis hìc deſcribitur.

e. arg. l fin. C. de fideiuſ. l. pen. C. de arbi. c. præſētata. ſ. hoc tit. vbi de hoc latius dicetur.

f Teſtes pro ſe) Ait Inno. quòd Honorius ille, videns archiepiſcopum & Rogerium cauſam canonicæ inſtitutionis, ipſius Rogerij agi, quaſi ex tranſuerſo quæſtionem mouerit, de ſua canonica inſtitutione, aſſerens eam confirmandam eſſe, & collationem Rogerio factam irritandam, annullandamque: & ad hoc docendum produxit teſtes, & proſequens cauſam coram alijs iudicibus, ad quos appellatione, vel quoque alio modo ea deuoluta erat, teſtes quos primò induxerat, iteratò producere voluit. Rogerius contradicebat, cum illi iam teſtimonium dixiſſent, coram primis iudicibus de eodem negotio. Ad hoc ergo pontifex hic reſpondet.

g Atteſtationibus) Quantùm ad illos teſtes, quos pro ſe induxit: quaſi diceret, atteſtationibus illis, quas ſemel produxit, vtatur, cùm eoſdem teſtes vlterius producere non poterit: non tamen prohibet, quin vtatur atteſtationibus aliorum teſtium, qui producentur poſtea, nam ſic licet etiam eiſdem alios teſtes producere, cùm atteſtationes necdum apertæ ſint.

3. h Depoſitis) † Notant hinc Dd. iuncta gl. quòd non ſolùm publicatio impediat vlteriorem productionem teſtium, ſed etiam ſola notitia atteſtationum, non modo certa, verùm præſumpta quoque & opinata, qualis eſt iſta reſultans ex eo, quòd alterutra pars, habuerit teſtimonia penes ſe, propter quod præſumitur, ipſum eas didiciſſe: [f] quod verum eſt, niſi recepiſſet eas clauſas, ac ſigillatas, & ipſe eaſdem ſic [g] reſtituiſſet. Sæpenumero enim accidit, atteſtationes deponi apud ambas partes, quæ etiam melius cuſtodiunt [h]. Et ex his monet Baldus, quòd licet pendentis litis acta poſſint committi cuſtodienda parti, tamen diligenter cauere debeat pars, [i] quid agat.

f. ſecundum Baldū. hic.
g. Hoſti. Io. And. Panor. & Feli. hic.
h. ſecundum Inno. hic.
i. per. tex. hic.

19. *Contumax in sui praeiudicium pro praesente habetur.*
20. *Vocula (de facili) variae interpretationes.*
21. *Regula est, testibus in fauorem eius, qui contra ipsos protestatus est, non credi, nec adhiberi fidem.*
22. *Eiusdem regulae rationes: Item fallentiae. nu. 23. 25. 26. & 29.*
24. *In habentibus causam successiuam admittitur poenitentia.*
27. *Felini opinio circa tertiam exceptionē praedictae regulae adprobata.*
28. *Probatio super vno eodemq; capitulo non potest diuidi, quando contra volentem diuidere est praesumptio.*

Hæc decretalis est vna ex clauibus, id est, ex præcipuis huius tit. vt Feli. ait, continetque regulam tribus exceptionibus
1. illustratam, quas infrà suo loco examinabimus. † Regula igitur talis est, *reprobationem testium post publicata eorum testimonia fieri non posse*: ob id certè, quoniam posteaquam ex apertis attestationibus quis cognouit, aduersum se testes dixisse, vtiq; malitiosè in personas eorum obijcere præsumendus est, quasi veniat nunc ad falsum obijciendum prouocatus, vt Panor. verbis vtar. Quemadmodum & similiter publicatis testium dictis, non admittuntur alij testes, ne subornentur, qui veritatem testimoniorum euertant, hoc est, addendo aliquid, quod priores non
2. dixerunt, ᵃ aut immutando. † Ex hac regula sic declarata, colligitur & alia, hāc reprobationē testiū fieri debere statim in initio, cùm testes exhibētur iudici, vt eos recipiat: atq; ita illi, q̄ de obseruationib. iudicialibus scripserūt (argumento capituli nostri) vulgò tradidēre. Cùm enim in hoc cap. tantùm tres casᵘ excipiātur, in quibᵘ post publicationē testimoniorū liceat reꝓbare testiū ꝑsonas, consequens esse contendūt, vt alijs casibus talis reproba-
3. tio ante aperturā depositionū fieri possit. † Vnde nonnunq̄ in citatione denunciari solet parti, aduersus quam ꝑducūtur testes, vt si quid habeat, quod contra illorum personas opponere velit, illud in termino, qui ei indictus est, ad videndum testes recipi, fa-
4. ciat. † Sed vt maximè reprobatio talis fiat tempore receptionis testiū, tamen generalis est regula, quod obiecta testibus in reprobatione personarum non probentur, anteq̄ testes sua testimonia dixerint: ac proinde testes regulariter admittuntur ad dicendū testimoniū, etiamsi eorū personis obiectum sit, quod eos redderet illegitimos ad testificandū: † nisi obiecta sit eis excommunicatio, aut capitalis inimicitia, aut seruitus, aut opponens promptā suæ oppositionis ꝓbationē adferat. Nam in talibus casibus volunt nostræ scholæ ᵇ interpretes, hoc est, canonistæ, probationem debere in continēti fieri. Nunc ad textum.

a. §. quia vero multi. in nouel. de testi. c. fraternitatis. & ibi de hoc diximus. s. hoc tit.

b. c. ex parte. 1. hoc tit. & in tex. c. 1. de excep. lib. 6. & in auth. de testi. §. si dicatur.

a Post depositiones) ante depositiones tamen, idest, priusquam testificati fuerint, in personas testium obijcere permissum est, iuxta ea, quæ pauló ante diximus.

b In personas) Nam dicta testium tùm demum impugnantur, si aperta iam sint: ante enim hoc nequit fieri, cùm necdum sint cognita á partibus.

ᶜ Tunc

c Tunc tandem) † Ergo regulariter, post publicatas attestationes in personas testium obijcere non est permissum: idq; pro regula seruari debet. 5.

d Cum iuramento) Hęc est prima exceptio ad regulã iam traditam. † Nam si post publicationem testimoniorum iurer quis, se ad reprobationem testium non malitiose procedere, personas testium reprobare non vetabitur. Præsumptio enim, quæ contra ipsum orta erat, iuramento ipsius purgatur: quæ cùm in ipsius animo consistat, aliter nisi iureiurando tolli [c] non potest. Quod an indistinctè sit verum, [d] alibi Dd. discutiunt. Cæterùm quod glo. hic controuertit, an si in causa aliqua semel iuratum sit de calumnia, possit adhuc huiusmodi iuramentum ad purgandam prædictam præsumptionem recipi, hodie nihil impedit, † cum iuramentum malitiæ, de quo loquitur textus noster, & quidem in quacunque parte iudicij, exigi possit, quoties iudici [e] sederit, visumque fuerit expedire. 6. 7.

c. fa c. nulli. in fi de elect. lib. 6.
d. vide per Dd. in c. significatur. ĵ. de homici.
e. vt in c. 2. eo tit. lib. 6.

e Nisi forsan) † Hæc est altera exceptio ad præmissam regulam. Si quis enim ante publicationem testimoniorum, de personis testium reprobandis protestetur, iam excluditur dolus ille præsumptus, seruabiturque illi, aduersus quem inducti sunt testes, huiusmodi protestationis beneficio ius reprobandi eorum personas integrum, donec attestationes sint apertæ. Antè enim regulariter obiecta testibus probare non tenemur. Et talis dilatio hoc quoque commodi habet, vt si secundum interrogationes testis respondendo vitium aliquod agnoscat, quod eum ineptum ad dicendum testimonium reddat, pro confesso habeatur, & aduersarius, contra quem productus est testis, onere opponendi & probandi, talem in eo notam subleuetur: poteſtque talis testis, à iudice repelli siue reijci. † Vbi enim aliquid est notorium ex actis, iudex illud de facto supplere [f] potest. Formam autem huius protestationis apud [g] Specul. require. † Porrò non exigitur consensus partis aduersæ in ista protestatione, cùm sit simplex declaratio animi de eo, quod ex sola protestantis voluntate [h] pendet, quia in textu nostro, non fit mentio de consensu iudicis vel partis. † Inno. tamen aliter sensit, videlicet huiusmodi protestationem non esse admittendam, nisi iudex in hoc cum aduersario consentiat, quòd fiat probatio post publicationem testium: cuius opinio fortè eo casu sustinebitur, si aduersarius non protestaretur de reprobandis testibus, sed quod sibi salua esset facultas reprobandi testes. Rationem differentiæ vide hic apud Felinum. † Hoc quoq; addendum, protestationem illam, qua de in tex. agitur, per se efficacem esse, etiamsi iuramentum malitiæ non accedat. quòd Inno. & Abbas verum recipiunt, in protestante contra testes productos in negotio principali: secus in protestante aduersus testes inductos, ad reprobationem 8. 9. 10. 11. 12.

f. Inno. circa c. ex insinuatione l. extra de appel.
g. tit. de teste. § sæpe in prin.
h. Bar. latè in l. non solùm. §. morte. de ope. no. nunc. Butr et Abb. hic

bationem testium, principalis causæ: quia cùm tunc maior sit præsumtio malitiæ, ideo à protestante exigi poterit iusiurandum, quòd malitiosè ad reprobationem testium [i] non progre-
13. diatur. † Subdit amplius Panor. in huiusmodi protestatione non opus esse, vt in specie crimina, siue defectus testium obijciantur, postea tamen, si huiusmodi vitia siue defectus probare contendat, ea specificari omninò necesse est [k].

14. f Vel ostendere) † Hæc est tertia exceptio, nempe si is, aduersus quem inducti sunt testes, probare possit, se post apertas attestationes inprimis cognouisse defectus testium: probabit autem hoc iurisiurandi religione, vt hic [l] glo. rectè censet.
15. † Prædictis exceptionibus quartam Felinus addit, puta si opponere in personas testium volens, doceat se ante publicationem per iudicem fuisse impeditum [m]: nec est mirum, quia & exceptio dilatoria eo casu admittitur [n] post lit. contest. Necesse tamen est hac specie, vt protestatio aduersus iudicem, [o] præcesserit,
16. † Quinta est à Doctoribus tradita, si de exceptionibus testem inhabilitantibus ageretur, quæ non possent ex partium voluntate tolli, vt quia testis sit iudæus, hæreticus, excommunicatus: quia huiusmodi exceptiones etiam publicatis depositionibus opponi poterunt, absq; solennitate iuramenti. Loquitur enim tex. noster hic de exceptionibus, quibus tacitè pars renunciare potest, puta domesticitatis, consanguinitatis [p], & si quæ sunt id genus aliæ. Quia posteriori casu videtur pars nihil obijciens tacitè remittere exceptionem, quod potest: secus in priori, quia non est in potestate partis, vel expressè, vel tacitè habilitare te-
17. stem, quem lex pro non idoneo agnoscit. † Sexta & vltima exceptio est, [q] si testes iurassent parte absente: volunt enim Doctores, tum prædictæ regulæ non esse locum, vt post publicationem
18. excludi debeat aduersarius ab reprobatione testium, † propterea quod [r] pars absens non possit dici consensisse in sui præiudicium: Felinus tamen contrarium sensisse Dominum suum scribit. Nec enim renunciatio attenditur, sed præsumta malitia, quæ etiam in absente locum habet, non solùm si ei sint edita nomina testium, sed etsi simpliciter vocatus ad receptionem testium, nesciret, qui testes essent producendi, ne melioris sit con-
19. ditionis contumax, quàm præsens: † quia contumax in sui præiudicium pro præsente habetur [s]: stetit enim per eum, quo minus testes cognoscere potuerit: vndè non caret suspicione hæc absentia, quasi videatur emansisse, vt sibi largior facultas esset reprobandi testes, si quicquam contra ipsum dixissent. Et hoc ipse quoq; probo, nisi iustam absentiæ causam prætexeret: tum enim cessaret præsumtio malitiæ, possetque etiam postea ad reprobationem testium admitti.

g Cœterum cum quis) Si protestationē fecerit is, aduersus quē pducti sunt testes, de ipsorum personis reprobandis, tum eti-

i. & ita intelligendus est tex in c. præsentium. in fi. de testib. lib. 6.

k. per tex. expressū in c. 2. eo tit. lib. 6.

l. et est gl. et bo. tex. in simili. in c. nulli. in fi. & c. vt circa. de elect. in 6 et c. innotuit. s. de elect.

m. per tex. secundū intellectum. gl. in c. cum I. et A. ∫. de re. iud.

n. secundum gl. in c. ex conquæstione. ∫. de restit. spo.

o. arg c. si iustus metus. ∫. de app. et eorū quæ no. Bar. in l. de pupillo. § si quis ipsi prætori. de no. op. nū.

p. Ita declarat Io. And. in add. ad Spec. de teste. §. sæpe. in pr. et Bald in l. si quis testibus in vl. colu. C. de testib.

q. secundum Bald. et Salı. in d. l si quis testibus.

r. l 2. §. voluntate. ff. sol. matr.

s. c. 1. de eo qui mittin pos. lib. 6.

tum etiamsi pro ipso testificati sint, eis tamen de facili non est credendum. † Hæc vocula *(de facili)* varie exponitur, pro 20.
vt hic in glo. Primo, *de facili*, id est nullo modo. Secundo, *de facili*, id est indistinctè, quia habendus sit respectus ad qualitatem personarum testium. Tertio, *de facili*, id est sine alijs adminiculis. Nos ex hoc vers. regulam facienus, eamque aliquot exceptionibus illustrabimus. † Est ergo regula, quod 21.
hic tex. ait, testibus in fauorem eius, qui contra eorum personas protestatus est, de facili non esse credendum, id est, nullo modo esse credendum. † Huius regulæ duplex est ratio, qua- 22.
rum tamen quælibet sufficit, [t] nec vtriusque concursus requiritur. Prima, quia dicta testium ratione inhabilitatis personæ, videntur asseri à protestante non esse vera. Altera, ne testes ipsi fortè timore impugnationis mentiantur. † Fallit primo hæc 23.
regula, si protestans non processisset ad actum reprobationis, sed protestationi renunciasset ante testium depositionem, quia tunc etiam pro ipso protestante probabunt. † Cum enim in 24.
habentibus causam successiuam admittatur pœnitentia absolutè, cessetque causa, ob quam testis deponens pro protestante est suspectus, videtur vtique integrum esse eius testimonium. Quod serua cõtra Abb. hic, qui voluit arbitrio iudicis relinquẽdum esse, quantum fidei hac specie dicta testium obtinere debeant. Non potest autem huiusmodi renuntiatio siue pœnitentia renuntiationis fieri, nisi re adhuc existente integra, ex parte producentis. Nam si aduersarij interesset, puta quia fecisset expensas, ratione protestationis, non potest eo inuito ab illa recedere, [u] nisi refusis expensis. † Fallit secundo, si protestatio 25.
non sit facta in forma debita, de qua supra diximus, sed simpliciter fuisset dictum, *saluis exceptionib. aduersus personas & dicta testium*, prout seruat practica: quia talia verba non declarant, velle quem impugnare testes, sed reseruant potestatem impugnandi, siue reprobandi personas testium ante publicationem, non autem affirmant, protestantem impugnaturum. Vnde quia probationes non sunt coarctandæ, [x] non est verisimile, quod derogetur fidei testium, in præiudicium protestantis, nisi protestans vltrà procederet, allegando se reprobaturum personas [y] testium. † Fallit tertio, si protestans non reuocata protestatione 26.
postea vti vellet dictis testium, non quidem in capitulis separatis, sed super eodem capitulo, aut connexo: quia posset, non obstante impugnatione, vel protestatione simplici non reuocatæ, quæ sola alias impedit, vt Abb. voluit. † Sed Feli. contrà 27.
disputat, & benè, quia cum prædicta regula sit inducta in odium impugnantis, vt patiatur pœnam iniustæ impugnationis, non videtur iustum, quod expugnatio [z] timeatur. Item quia hic concurrit ratio præfatæ regulæ, quod testes timore protestationis mentiti sint: propter quod oritur præsumptio aduersus istum, † ideoque succedit Theorica, quam Bar. [a] & Baldus 28.
[b] alibi tra-

t. per ll. in gl. fin. hic post prin alleg.

u. Ita Io. And. Butr. Imo. et Feli. hic.

x. l. quoniam C. de hære. cum simil.

y. Ita Feli. hic. pro quo adduci potest, quod not. Bar in l. non putauit. §. non quæuis. ff. de bo. pos. con tab.

z. c. ex eo. cum ibi alleg. de reg iu in 6.

a in l. Aurelius. §. idẽ quæsiuit. de lib. leg.

b alibi tradunt, quòd probatio super vno eodemq; capitulo non possit diuidi, quando est præsumtio contra volentem diuidere: vt in eo, qui fatetur se occidisse ad sui defensionem, quia confessio ipsum damnat, non probata defensione. b. in l. 1. C. de confess.

29. † Fallit quartò, si iudex ex officio in connexis vel separatis capitulis, velit credere testibus, quia potest, quando totum fundamentum partis aduersæ pendet in istis testibus c. Assignantur & aliæ quædam exceptiones, quæ tamen crebrius non sunt receptæ, itaque eas adscribere superfluum fuisset. c. Ita colligitur ex doctrina Inno. qui loquitur de instrumēto impugnato. in d. c. cùm olim. j. de cens.

IDEM LONDO. ET HELIEN. episcop.

CAPVT XXXII.

IN nostra præsentia: & infra. Cùm igitur hinc plures, inde verò sint testes numero pauciores producti, quos non solùm diuersa, sed aduersa penitus in quibusdam constat testimonia reddidisse: quia etiam ad multitudinem tantùm respicere non oportet, sed ad testium qualitatem, & ad ipsorum deposita, quibus potius lux veritatis assistit, ex quibus motum animi sui conuenit iudicem informare: Mandamus quatenus, si testes vtrinq; producti eiusdem honestatis & existimationis extiterint, cùm constet testes monachorum esse testibus archidiaconi numero pauciores, pro archidiacono sententiam proferatis: Si verò testes ex parte monachorum producti, tantæ præeminentiæ fuerint, quòd eorum authoritas aliorum sit meritò multitudini præferenda, ab impetitione archidia. absoluatis eosdem.

Summæ rerum.

1. In conflictu testium, quando sibi contradicunt, tres gradus obseruandos esse à iudice.
2. Primus gradus, est autoritas personarum, & in quo illa consistat.
3. Secundus gradus est, qualitas testimoniorum.
4. In testibus ponderandæ rationes dictorum.
5. Testes consonantia iuri communi deponentes, verisimiliora dicere censentur: ideoq; data paritate cæteris sunt præferendi.
6. Tertius gradus est, numerus testium.
7. Testes affirmantes præferuntur negantibus.
8. Numerus quandoq; supplet defectum testium.
9. Ex qualitate partis producentis testes, de ipsis testibus præsumendum.
10. In hoc tamen multùm valere iudicantis arbitrium.
11. Quando testis vnus contradicit alteri, neutri creditur.
12. Si testes scripturæ repugnent, ad quam ipsi sunt adhibiti propter fidem, tunc testibus credendum magis, quàm scripturæ.
13. Quid iuris, si testes contradicant instrumento, cui non sint ob fidem adhibiti.
14. Quædam per testes melius probantur, quædam per instrumenta.
15. Quæ scripturæ non possint testibus reprobari.
16. Explicata l. in exercendis. C. de fi. instru.
17. Si instrumenta producantur à litigatore contraria, neutri creditur.

Elegans est hoc cap. docens, † quæ sint partes iudicis in 1.
conflictu testium, quando testes actoris & rei contraria, ac planè pugnantia dixerunt testimonia: nec enim ob id fidem sibi derogant: Sed obseruandi sunt ea specie à iudice tres veluti gradus, ne confundatur animi motus, cæcutiatque in dijudicanda veritate, puta autoritas personarum, qualitas testimoniorum, & numerus testium. † Primò ergo persona- 2.
rum autoritas & honestas respicienda est, quæ in dignitate, moribus, & grauitate consistit, vt iurisconsultus Modestinus [a] intellexisse videtur. Itaque seniorem iuniori, decurionem plebeio, virum fœminæ, ingenuum libertino, inculpatæ vitæ hominem reprehensibili, diuitem pauperi, hominem integrum diffamato præferendum esse, [b] passim scriptum in legibus extat. Magnum certè supplementum, & fundamentum attestationibus adfert testium autoritas. Ideoque Baldus [c] rectè scribit, paucos nobiles testes, multis rusticis & vilibus præponendos esse, credendumque magis cardinalibus paucis, quàm multis pannosis clericis: minusque

a. in l. 2. de testib.
b. l. 3. ff. de testib. c. vlt. de fi. instr. l. semper. de im. mune. l. non debet. de dolo. l. in multis. de statu ho. l. filia. C. de inoffi. test. l. si cum dotem. §. eo autem tempore. in fi. ff. sol. matr. §. sancimus. in nouel. de testi. l. spadonem. §. vlt. de excus. tut. l. cum hi. §. sed personarum. de transact. & c. licet causam §. quanquam s. de proba.
c. in l. testium. C. eo.

minusque fidei adhibendum multis suspectis, quàm paucis omni exceptione maioribus [d]. Vnde Diuus Hadria. Iunio Rufino rescripsit, *testibus se, non testimonijs crediturum* [e]: & Archadio [f], *non ad multitudinem*, inquit, *testium respici oportere*: id nimirum in effectu volens, iure non considerandum esse, quàm multi sint testes, sed quàm boni, quàm integri, quàm honesti. Et hic est primus gradus in dijudicanda testimoniorum fide obseruandus.

3. † Secundò, si qualitas personarum par sit inter testes, tunc recurrendum est ad qualitatem testimoniorum, videndumque diligenter, qualia sint ea, hoc est, quàm verisimilia, quàm naturæ negotij, quo de agitur, conuenientia. Sic enim scribit idem Archadius [g]: *Si testes (inquiens) omnes eiusdem honestatis & existimationis sint, & negotij qualitas, ac iudicis motus cum his concurrat, sequenda sunt omnino testimonia: si verò ex his quidam aliud dixerint, (licet impari numero) credendum quidem est, sed quod naturæ negotij conuenit, & quod inimicitiæ, aut gratiæ suspicione, caret, confirmabitq́, iudex motum animi sui, ex argumentis & testimonijs, quæ rei aptiora, & vero proximiora esse comperit. Non enim ad multitudinem respici oportet, sed ad sinceram testimoniorum fidem, & testimonia, quibus potius lex veritatis assistit*: Hæc ille.

4. † Ex quibus verbis sanè discimus, in testibus ponderanda quoque esse argumenta dictorum ac depositionum testium, hoc est, rationes, quibus testium dicta firmantur, vt rectè [h] Baldus alibi exponit. Vnde secundum eundem [i] Baldum sequitur, eos testes, qui dicta sua melioribus rationibus confulciunt, melius etiam probare, & eos, qui factum siue negocium probandum melius cognitum habent, melius etiam probanda astruere. Ideò vicini testes, non vicinis præponi debent, in probanda possessione: item causam sui dicti reddentes non reddentibus, etiam vbi causæ redditio

5. non requiritur [k]. † Hoc quoque memineris, illos testes verisimiliora dicere, qui deponunt consonantia iuri communi [l]. Vnde si probationes sint pares ab vtraq; parte, præferri debent pro-

6. bationes fauentes iuri communi [m]. † Tertius gradus in examinatione testimoniorum est, vt si testes & personarum, & testimoniorum fide sint pares, tum demum ad numerum ac multitudinem testium recurramus, & secundum illam lites controuersas diffinitiuè [n] decidamus. Et hoc vult textus noster hic in versic. *mandamus*. Integrius enim iudicium est, quod plurimorum

7. sententijs minimè suspectis [o] confirmatur. † Præferuntur tamen testes affirmantes negantibus, [p] nisi plures vel meliores testes negarent, remouendo actum à sensu, id est, non solùm dicentes se nescire, sed se scire hoc non esse, quia æquè benè probari videtur negatiua, [q] sicut affirmatiua. Sunt & aliæ quædam huius doctrinæ exceptiones, quas hic apud Feli. cernere

8. est. † Hoc quoque addendum, quòd defectum fidei testium numerus [r] suppleat. Quare Accursius, *licet testes*, ait, *non sint multum boni, quod deficit in fide, suppletur in numero*: est enim

d. fa gl. not. in c. monachus. verbo compendia. 77. distin.
e. d. l. 3. §. idem Diuus.
f. in l. ob carmen. §. fin. eo tit.
g. in d. l. ob carmen.
h. in l. testium. C. hoc tit.
i. Bald. in c. 1. §. si tes. de pac. tenen.
k. Bald. l. presbyteri. C. de epi. & cle. l. vt eleg. voluit. Inno. in c. auditis. ĩ. de præscrip.
l. [see k]
m. Bald. in auth. omnes. C. com. de suc.
n. d. l. 3. §. eiusdem. quoq. ff. de testib.
o. 64. dist. c prudentiam. l. vlt. in fi. C. de fideicom. l. 1. in prin. ff. de ven. inspi.
p. gl. in l. diem præferre. § si plures. ff. de arbi. Panor. hic. Imo. in c. super hoc. ad fi. ẽ. de renu.
q. Bar. in d. §. si plures.
r. glo. l. 3. §. eisdem. de testib. quem sequitur Bald. in l. si quis ex arg. §. 1. ff. de eden.

eſt enim nonnunquam aliquid præſtandum multitudini. Porrò præter ſupradictos tres gradus, addit Hoſtien. etiam quartam conſiderationem, vt ſcilicet inſpiciatur perſona, quæ teſtes coram iudice ſiſtit:
† Nam ex qualitate producentis, præſumi 9.
poteſt teſtium corruptio: quemadmodum ratione producentis, teſtes etiam digniores cenſeri poſſunt. † In his tamen vix po- 10.
teſt certa ac inuariabilis præſcribi regula, ſed totam hanc rem iudex, conſiderata varietate & qualitate factorum, cenſendo magis ſecum ex bono & æquo, quàm ex ſubtilinimis argumentorum ratione deliberare poteſt & debet. † Reliqua huc ſpe- 11.
ctantia gl. hic expedit: cui adde, quòd ipſa in ſua diſtinctione omiſit illud membrum, quando vnus teſtis contradicit alteri, & tunc vtriuſque teſtimonium euertitur, niſi alter tamen eſſet maioris honeſtatis & exiſtimationis: tunc enim poteſt iudex illi, pro quo honeſtior teſtis dixit, iuſiurandum deferre in ſupplementum probationis [t], quod hic Panor. ſignandum cenſet: idemque Io. Andr. ad Specul. [u] annotauit.

ſ. in l. ſi qui teſtium. in pen. col. C. de teſti.

t. luxta l. in bonæ fidei. C de reb. cre. & iure.

u. in tit. de teſte. §. poſtquam. circa pr. verſ. quid ſi aliter. vide etiam ad hanc gl. quæ ſuprà in c. cũ tu hoc tit. annotauimus.

Hactenus diximus de pugnantia teſtium, quod tùm ſit iudicis officium: † quid autem faciendum iudici, ſi teſtes instru- 12.
mento repugnent? Et tunc obſeruandi ſunt ſequentes caſus. Primò: Si teſtes contradixerint ſcripturæ, ad quam ipſi fuerint propter fidem adhibiti, tunc teſtes ſcripturæ præferendi ſunt, [x] cum tota autoritas tabularum ex teſtium comprobatione dependeat. Nam & alibi [y], *ſi quis neget*, inquit iuriſcon. *ſigillum ſuum agnoſcere, non ideò quidem minus aperiuntur tabulæ, ſed aliàs ſuſpectæ fient*, Et Imp. [z] *Si verò tale*, ait, *aliquid contigerit, quale in Armenia factum eſt, & aliud quidem faciebat collatio literarum, aliud verò teſtimonia, tunc nos quidem exiſtimauimus ea, quæ à viua dicuntur voce & iureiurando, hæc digniora fide, quàm ſcripturam ipſam ſecundum ſe ſubſiſtere*. Veruntamen ſit hoc iudicantis prudentiæ, ſimulatque religionis, vt veracibus potius pro talibus credat.
† Secundò: Si teſtes contradicant inſtrumento, ad quod non 13.
fuerint propter fidem adhibiti: tunc diſtinguendum eſt: nam ſi producantur principaliter ad probandam falſitatem inſtrumenti, quod non ſimul cum atteſtationibus, ſed ſeorſim profertur ad probandum aliquid, hoc caſu paribus teſtibus præfertur ſcriptura, vtpote, ſi tres dicant inſtrumentum falſum, non audientur: quia & in tabulis inſtrumentorum, duo teſtes vnà cum notario, qui tertius eſt, adhiberi ſolent. Niſi igitur quatuor ſaltem, aut quinque boni viri atteſtentur falſitatem, [a] inſtrumento ſtabitur. Si verò de falſitate non principaliter tractetur, neque accuſando, neque excipiendo, ſed vnà ad probandam intentionem exhibeantur inſtrumentum & teſtes, qui examinati repugnent

x. c. tertio ͤ. de proba.

y. l. 1. in fi. ff. quem teſt. ap.

z. §. ſi verò aliquid. in nouel. de teſti. inſtr. cau. & fi.

a. l. Domicius in inſtrumento. l. Labeo. ff. de teſta. l. cũ precio. C. de proba. c. cũ Ioannes. ͤ. de fi. inſtru.

repugnent instrumento · hac specie nulla certa regula tradi potest, sed iudex ex qualitate causæ æstimabit quid horum magis
14. sequi oporteat. † Nam quædam per testes melius probantur, vt consanguinitas, adulterium. quædam contra commodius per instrumenta, veluti acta iudiciorum, & res antiquitus gestæ. solet enim testium fides, ex temporis diuturnitate [b] variari.
15. † Sunt portò nonnullæ scripturæ, quas non licet testibus impugnare, vt sunt monumenta publica, libri ciuitatum, & cætera
16. huiusmodi. † Quod itaque dici solet, [d] *in litibus exercendis eandem vim obtinere, tam fidem instrumentorum, quam depositiones testium,* ita accipiendum est, ad iustam probationem alterutrum sufficere, aut idoneos testes, aut non suspectum instrumentum, scilicet vbi sine contradictione profertur. Si vero impugnetur instrumenti fides, tunc ad superiorem distinctionem recurri de-
17. bet. † Hoc pro colophone addo, si diuersæ ac repugnantes scripturæ, ab eodem litigatore producantur, [e] nulli credendum esse. quod alibi [f] latius explicatur. Cætera huc pertinentia Glos. benè examinat, ad quam sit remissio.

b. l. 3. § duæ ff. de Carbo. edi. l. in causæ. de dam. infec. c. l. census. ff. de proba. l. vlt. C. arb. tut.

d l. in exercendis C. de fid. instr. l. iudicia C. de rei vend. l. scripturas C. qui po. in pig.

e l. scriptura C. de fid. instr. l. imputari. ff. de fid. instru.

f Dd. in iam alleg. locis

IDEM PRIORI S. FRIDIANI Lucan. & magistro G. canonico Pisano.

CAPVT XXXIII.

AM literis vestris, quàm depositionibus testium intelleximus, nihil esse cōtra Lucanum electum sufficienter ostensum, [a] nisi de auditu tantum & fama: cùm super alijs, si qua fortè videantur esse probata, testes sint vel soli, vel tales, qui non potuerunt illa legitimè comprobare. Quia verò super matrimonio, quod idem electus dicitur contraxisse cum vidua, testes [b] fuerunt recepti, propter [c] appellationis obstaculum, ne laici vel fœminæ in tali reciperentur articulo contra ipsum: Nos vt tantæ irregularitatis obiectio, non remaneat indiscussa, mandamus, quatenus testes, siue laicos, siue fœminas (duntaxat idoneos) qui ad hoc fuerint probandum inducti, reci-

piatis legaliter, & examinetis prudenter: excōmunicantes solenniter, si quis eos impedire præsumserit, quò minus testimonium perhibeant veritati. Demum attestationibus publicatis, si forte constiterit, irregularitatem huiusmodi non esse probatam, [d] indicatis eidem electo, purgationem canonicam de obiectis [e] per septem canonicos maioris ecclesiæ, vel priores ecclesiarum ciuitatis Lucanæ presbyteros seu diaconos bonæ famæ præstandā: qua recepta præfigatis ei terminum, quo consecrandus nostro se conspectui repræsentet. Si vero vel irregularitatis impedimenrum fuerit probatum, vel intra terminum constitutum, non præstiterit purgationem indictam, vos eum a prælatione Lucan. ecclesiæ [f] amouentes, mandetis ex parte nostra capitulo, vt electionē de alio non differant canonice celebrare. Archipresbyterum autem Luca. & G. sacristam, qui contra prædictum electum, literas nobis sub nomine maioris partis capituli destinauerunt (cum constet per attestationes prædictas, longe maiorem partem capituli non fuisse consciam huiusmodi literarum) ab officio & beneficio denuntietis esse suspensos, donec mereantur nostram indulgentiam obtinere.

Summæ rerum.

1. *Summarium huius cap.*
2. *Testimonium de auditu regulariter non valet: fallit tamen, vt nu. 3. 4. 5. & 6.*
7. *Post publicationem testimoniorum, super articulis penitus diuersis testes alios produci posse.*
8. *Purgatio indici potest infamato, de irregularitate*
9. *Qua sit sese purgandi formula seruanda ab infamato.*

Argumen-

1. Argumentum seu epitome huius cap. est, † quod testes laici, & mulieres testificari possint aduersus clericum, quando ciuiliter de crimine agitur, quodque testimonium de auditu, & fama non sit sufficiens.

2. a Nisi de auditu) † Quod est insufficiens testimonium Pro regula enim traditur, testimonium de auditu alieno, id est, quod ex aliena relatione pendet, non valere, etiamsi fama cum ea relatione concurrat: ætiologia est, quia testis de sua, [a] non
3. de aliena scientia deponere debet. † Aliquando tamen huiusmodi testimonium vires habet: Primo, cum de cognatione vel affinitate tractatur, modo tamen testes sint omni exceptione maiores, qui dicant, se audiuisse à maioribus suis, & aperta computatione distinguant gradus, viderintque ipsi personas, de quarum cognatione quæstio est, sese pro talibus mutuò gessisse. [b] quod nisi admitteretur, impossibile foret consanguini-
4. tatem probare. † Secundo, cùm quæritur de memoria vetusti operis. Ait enim alibi [d] iurisconsultus: *Nec vtiq. necesse est, superesse, qui meminerint, verumetiam si qui audiuerint eos, qui memoria*
5. *tenuerint.* † Tertio, ad probandam famam recipiuntur testi-
6. monia alieni auditus. † Quartò, si docere quis velit, hæredem fraudasse [e] hæreditatem. & si quæ sunt exceptiones prædictis similes, de quibus Doctores suis locis [f] vbertim scribunt.

a. l. testium. ibi gl. et Dd. C. de testib.
b. c. licet ex quadã. tit. nostro.
c. arg. l. non facilè. ff. de gradib.
d. l. si arbiter. ff. de proba. l. 2. § idem Labeo. de aq. plu. ar.
e. § si verò absunt in nouel. de hære. & falci.
f. Dd. in d. l. testiũ. & d. c. licet. ex quadam.

7. b Fuerunt recepti) † Hinc notat Inno. post publicationes testimoniorum, super alijs articulis penitus diuersis, posse testes produci: quod hic latius Io. Andr. prosequitur. In nostro autem proposito, post apertas attestationes, & peremtoriam dilationem canonicis assignatam ad probandum, quicquid vellent, ideò fuerunt admissi testes ipsorum, quia per appellationem ipsius electi frustratoriam, canonici fuerant impediti, [g] super hoc articulo irregularitatis testes producere.

g. Inno. et Hosti. hic.

c Appellationis) interpositæ per testem [h] electi.

h. Io. And. hic.

8. d Indicatis) † Purgatio ergo indici potest infamato de irregularitate, proueniente non solum ex delicto, sed etiam ex defectu sine delicto: [i] nec requiritur in tali purgatione, quod purget se per homines similis dignitatis, sed sufficit [k] id fieri
9. per clericos bonæ famæ. † Porro generaliter sciendum est, talem hodie introductam esse purgandi formulam, vt delatus apud magistratum adhibeat septem, vel pro qualitate rei pauciores, qui testimonium innocentiæ alius ideo præstare possint, [l] quia & fide sint digni, & propter vicinitatem compertam habere possint veritatem: Tum ipse suspectus iurabit, se tale crimen non admisisse, quod obijcitur. Compurgatores autem iurabunt se credere, [m] quod principalis iurans dicat veritatem.

i. fa. c. accedens. § de purg. cano.
k. vt hic C. cum in iuuentute. c. constitutus. § de Cano. purga.
l. c. ex tuarum. et c. cum dilectus. de purga. Cano.
m. c. de testib. & c. vlt. eo. tit. de purg. Cano.

c Per septem) nisi numerus personarum certus fuisset à pontifice præfinitus, quot personæ adhiberi debuissent, relinqueretur arbitrio iudicantium[n].

n l. And. hic & c. insinuatū. j. de simo.

f Amouentes) electionem per sententiam irritantes.

IDEM DVLMEN. EPISCOPO & decano & priori sanctæ Trinitatis Eboracensis.

CAPVT XXXIIII.

CVM autem archid. Menen. aduersus Cantua. archiepiscopum super statu Menen. ecclesiæ proposuerit quæstionem: & infra. Mandamus, quatenus nisi pars aduersa prædictum archidiaconum [a] per exceptionem legitimam repellere valeat ab agendo: partibus si poterit fieri vel procuratoribus earum [b] ad locum securum & idoneum conuocatis, & lite legitime contestata, testes, quos archiepiscop9 in Anglia, & quos archi. duxerit producendos in Vuallia, recipere procuretis. Verum si archiepiscopus citatus legitime, vel per se, vel per procuratorem idoneum [c] noluerit comparere, aut litem etiam contestari, vos testes, maxime senes & valetudinarios, quos archid. duxerit producendos, sublato ap. obstaculo, admittatis, & depositiones eorum conscriptas ad sedem curetis apostolicam destinare statuentes partibus terminum peremptorium, quo per se vel per responsales idoneos nostro se conspectui representent[d], sententiam recepturæ.

*

Summæ

Summæ rerum.

1. Huius cap. epitome siue argumentum est, † In causa status ecclesiæ aduersus contumacem, recipi posse testes lite non contestata, sententiamque ferri diffinitiuam, [a] contra communem iuris regulam.

2. a Per exceptionem) † Tametsi interpretes variè hic confliĉtentur, inuestigando quo iure iste archidiaconus aduersus archiepiscopum Cantuariensem egerit, vt apud Panor. ad nauseam vsque cernere est: tamen frequentius in sententiam Innocentij itum est, existimantis, licet aliàs regulariter singuli de ecclesia, volentes pro ea experiri, non admittantur absque mandato [b]: nihilominus si de negligentia episcopi & capituli constet, quemlibet de ecclesia ad agendum pro ecclesia admitti sine mandato. Sic ergo & in nostra specie hic archid. directâ via pro libertate ecclesiæ Menensis vindicanda egerat, quam archiepiscopus Cantua. pro suffraganea suæ ecclesiæ agnoscere
3. contendebat. † Sic Innocentius [c] docet, episcopum, qui negligens in rebus ecclesiæ existat, per capitulum posse corrigi. Et quamuis ille tex. quem Inno. allegat, non loquatur de singulis capituli, tamen in ipsis idem obtinere, [d] communiter Doctores volunt. Ius enim vniuersitatis remanere potest in vno non negligente. Sic & alibi [e], si episcopus prætermittit relicta pauperibus postulare, cuilibet de populo indulgetur, agere in fauorem piæ causæ, quem tex. [f] Baldus ita accipit. † Li-
4. mita tamen prædicta non habere locum in regularibus, [g] quia vnus solus non posset agere pro ecclesia, sine mandato & licentia Abbatis.

Conuin-

a. s. vt li. non cont.

b. vt in c. quoniam. s. de offi. deleg. et c. causam quæ. s. de iud & in l. sicut. in fi. per locum à speciali. ff. quod cuiusq. vni. no. c. quamuis secus in defendendo per gl. & Dd. c. ex parte. Aslen. s. de conces. præben. & c. 1. s. de procur.

c. ex c. dilecti. de maio. & obed.

d. per nota. in c. bonæ. et c. quia propter. s. de elect.

e. in §. sui autem. in nouel de eccle. tit.

f Bald. in l. nec quicquam. §. fi. de offi. procon et leg.

g. per. c. ex parte. cũ similib. s. de postu. nisi pro Abbate incarcerato experiretur. But. et Abb. hic.

Conuincitur † autem negligentia episcopi siue capituli, eo 5.
ipso, quod non prosequuntur ius suæ ecclesiæ, quàmprimum
possunt: nec possunt hi allegare ignorantiam, cùm non præsu-
matur in talibus, si ignorantia est [h] culpabilis. † Volunt quo- 6.
que Dd. non requiri, vt prius admoneantur: quod verum intel-
lige, quando ius ecclesiæ esset omninò notorium, [i] secus vbi non
esset notorium, quia tum monitio necessaria est, propter regu-
lam quæ dicit [k], delictum negligentiæ non incurri, nisi monitio-
ne præcedente.

b Ad locum securum) † Debet enim locus iudicij eli- 7.
gi, qui sit tutus ipsi parti principali, si fieri id possit vllo modo,
vel saltem ipsius procuratori, quemadmodum Feli. hic tradit.

c Noluerit compar. aut li.) † Obserua hæc duo, nol- 8.
le quem comparere, & sic sui præsentiam non facere: aut nolle
litem contestari, etiamsi quis præsens sit, paria existimari.
Hinc Felinus ait, duo singularia esse notanda: Primùm, quando
reus est præsens, litemque contestari recusat, potest aduersus
ipsum ceu contumacem progressus fieri, perinde ac si citatus sui
præsentiam coram iudice [l] non fecisset. † Alterum est, quòd 9.
iudex non potest partem cogere ad litis contestationem. Sed
hoc ita temperandum est, vt procedat, si possit actori consultum
esse, per missionem in possessionem rerum contumacis [m]: tum e-
nim non potest contumax cogi inuitus litem contestari. Si verò
per huiusmodi missionem non esset consultum actori, [n] posset
reus non præcisè ad litem contestandam compelli.

d Sententiam recepturæ) Hoc de sententia diffiniti-
ua accipiendum est: hic enim iubentur simpliciter citari partes,
ad audiendam sententiam: † & appellatione sententiæ, diffini- 10.
tiua [o] regulariter intelligitur. Sensus itaque est, quòd omnes
testes indifferenter hic recipiantur, & non tantùm senes & vale-
tudinarij, ac diffinitiuè in causa pronuncietur. † Nec aduer- 11.
satur regula, quæ dicit, [p] lite non contestata, testium receptio-
nem esse illicitam, nec diffinitiuam ferri posse: quoniam
hic ponitur casus specialis, fauore libertatis: idemq; est in qua-
cunque causa [q] status: & hæc expositio crebrius obtinuit. † In- 12.
no. ait, plerosque etiam aliter accepisse tex. nostrum, videlicet
quod hic archiepiscopus diffamabat ecclesiam Menen. seu eius
statum, asserendo illam sibi subiectam: ideò præfigitur hic ter-
minus, intra quem ius suum probet, alioqui diffinitiuè ei præci-
pietur, ne vlterius inquietet [r] ecclesiam. Sed Inno. ipse
hunc sensum reprobat [s]: cùm enim archiepiscopus hic
possederit, non est verisimile eum diffa-
masse ecclesiam.

h. c. innotuit. ſ. de elect. c. ignorantia. de reg. lib. 6.
i. c. Romana. §. notoria. de cens. in 6.
k. Bald. auth. quo amplius. C. de fideicom. Bald. et Imo. l. si mora. ff. solu. matri. Feli. hic nu. 4.
l. de materia loci tuti. vide Dd. in c. accedens 1. ſ. vt li. non contest. c. ex parte. ſ. de app. & cle. pastoralis. de iudi.
m. sicq; probatur cõclu. Bar. in l. consentaneum C. quomodo & quando. iud.
n. gl. sing. in auth. qui semel. C. quomodo & quando iud.
o. secundum Ang. & Imol. l. inter stipul. §. 1. de verb. oblig. eundem. l. si finita. §. si plures. in 10. col. de dam. infe. per l. quoties. in prin. §. prætor. ff. de noxal.
p. dixi. ſ. in rubr. de re iud.
q. ſ. vt li. non cont. per to.
r. vt dicit Bald. in l. 1. in fi. C. de testa. adde gl. in c. christianus. 11. q. 1.
s. iuxta l. diffamari. C. de inge. ma.

IDEM

IDEM PRIORI DE BOLONIC. & I. rectori ecclesiæ de Borel.

CAPVT XXXV.

EX tenore literarum vestrarum accepimus, quòd cùm vobis causam, quæ vertitur inter R. militem, & M. mulierem, commiserimus fine debito terminandam: & infrà. Pars mulieris proposuit, quòd dictus miles prius corporale præstitit iuramentum, quod ipsam duceret in vxorē, & postmodū carnaliter cognitam traduxit in domum. Miles verò hoc inficiabatur omninò, [a] adijciens, quòd etsi hæc vera essent, eam tamen de iure habere non potuit: eo quod aliam tunc viuentem prius duxerat in vxorem. Cùm per testes militis videretur esse probatum, quod ipse ante festum purificationis beatæ Mariæ virginis B. mulierem solenniter accepit in vxorem: & testes M. mulieris dicerent, quòd in septimana paschali sequente festum prædictum, de ea ducenda præstitit iuramentum, prædictus miles ab impetitione ipsius absolui cum instantia postulabat. Verùm ex parte sœpè dictæ mulieris extitit replicatum, quod eo tempore, nec non & antè, quo testes dicti militis dixerant eum cum alia matrimonium contraxisse, fuerat semper in Ebor. prouincia commoratus, cùm testes ipsi dicerent, hoc longè extra dictam prouinciam actum esse, [b] determinantes tempus & locum: [c] quod per testes idoneos erat probare parata. Sed contrà fuit ex aduerso responsum, quod (cùm attestationes iam essent hinc inde solenniter publicatæ) locus productio-

productioni teſtium iam non erat. Quia igitur dubitatis, vtrùm poſt publicationem & atteſtationem [d] ſuper illo articulo deberent teſtes admitti: nos inquiſitioni veſtræ authoritate præſentium reſpondemus, teſtes mulieris [e] ad probandum illum articulum admittendos.

Summæ rerum.

1. *Cautela excipiendi.*
2. *Teſtes an locum & tempus geſti negotij, vel commiſſi criminis deſignare teneantur.*
3. *Teſtes etiam poſt publicationem poſſunt docere abſentiam temporis, quo id geſtum eſſe dicitur.*
4. *Teſtium dicta neceſſariò concludere debent.*
5. *Verbum (continuè) à teſte prolatum, quomodo intelligatur.*
6. *Cur mulier in hoc caſu poſt publicationem admittiatur ad probandum contrarium eius, quod prius erat probatum.*
7. *Verus intellectus ad deciſionem huius cap. traditur.*
8. *Quando articuli imperfectè ſunt poſiti, etiam poſt apertionem teſtium, licet eorum dicta impugnare.*
9. *Exempla aliquot ad prædictum dogma. & nu. 10.*
11. *Imperfecta ſpecificatio, admittit probationem, & directò contrariam.*
12. *Explicatio Gloſſ. vlt. huius cap.*
13. *Quomodo cle. 2. de teſtib. concilianda ſit cum hoc cap.*

a Adijciens) † Ex hiſce verbis plerique cautelam notant excipiendi iſtam: quòd reus conuentus non debeat ſimpliciter excipere, ne ſic videatur fateri intentionem aduerſarij, ſed prius negare, & in quantum conſtet, exceptionem proponere. Ego verò hanc excipiendi formam indignam eſſe chriſtiano homine autumo, nec vllo modo amplectendam, quoniam contineret peccatum ratione [a] mendacij, quemadmodum Imola & Felinus hîc annotârunt. 1.

a. per glo. in c. exceptione. de reg. iu. in 6. et c. 1. de conſ. in 6.

b Determi. tempus & lo.) † Debent enim teſtes locum & tempus deſignare, in ſuis atteſtationibus geſti negotij, vel commiſſi delicti, [b] maximè ſi interrogentur: quod verum eſt, quando hæc ſunt neceſſaria ad probandam intentionem producentis, & de ſubſtantia probationis, vt in noſtra ſpecie. quia miles inducebat hîc teſtes, vt doceret ſe prius cum alia contraxiſſe matrimonium, quod non poterat probari, niſi ſui teſtes de tempore teſtificarentur. Loci autem expreſſio hîc non erat neceſſaria, quia tamen & locum deduxerat mulier, factus eſt de ſubſtan- 2.

b. c. cùm cauſam. ſ. eo.

de substantia ex parte mulieris. Dixit tamen hic Hostien. si testes ex æquo omnes de tempore interrogati, respondeant, se non recordari, testimonium eorum reddi suspectum: quoniam vnum eundemque præmeditatum sermonem [c] adferre videntur: postea tamen mutat sententiam, hoc iudicantis arbitrio relinquendum esse putans, quod & verius [d] est: nam & [e] alibi creditur testibus etiam non recordantibus de anno.

3\. c Quod per testes) † Sic ergo admittuntur testes etiam post publicationem, ad probandam absentiam eo tempore, quo contractum aliquid, [f] gestumúe esse dicitur. Itaque cessat hoc casu regula, [g] quæ post aperta testimonia prohibet alios testes produci. Ait tamen Io. Andr. necesse esse, vt testes de absentia deponentes asserant, se illum continuò vidisse in tali loco commorantem, ita quod intra temporis interuallum, quo eum videre desierunt, non potuisset proficisci ad eum locum, in quo

4\. fuisse diceretur, & rediisse, aliter non probarent. † Quod ideò esse Panor. scribit [h], quia testium dicta necessariò concludere debent. Videtur tamen hanc mulieris probationem necessariò non concludere: fieri enim potuit, militem non exiisse prouinciam, & tamen per procuratorem contraxisse [i] matrimonium. Sed respondendum est, quod testes à milite inducti dixerint, cum personaliter contraxisse. Rursus videtur testes mulieris falsum dixisse, allegando quod semper ac continuè militem in

5\. prouincia viderint: hoc enim impossibile est. † Respondeo verbum (*semper & continuè*) à teste prolatum, intelligitur pro horis competentibus [k]. Intellige ergo testes ita vidisse militem continuè, quod intermissione visus, nunquam intercesserit tantum temporis interuallum, vt eo proficisci potuisset, vbi asserebatur matrimonium contraxisse.

c. cōtra l. 3 §. su magis. de testi.
d. propter tex. in c. cùm Ioannes j de fi. instr.
e. de hac materia vide Dd ibi, et in d. c. cum causam. j hoc tit.
f vt hîc et l. optima. in fi. C. de contrah vel comit stip.
g. c. fraternitatis. j tit. nostro.
h. c. in præsentia. j. de proba de quo in c. cùm causam j. eo.
i. c vlt. de procur. lib. 6.
k. Spec. de teste. §. postquam. vers. quid si plures.

d Super illo articulo) id est, super absentia militis, nempe, qui ab eo loco abfuerit, tempore, quo asserebatur cum alia muliere contraxisse coniugium.

6\. e Ad probandum) † Sed nonnè hic mulier post aperta testimonia admittitur ad probandum contrarium eius, quod miles prius docuerat? an non hoc est contra vulgatam regulam Clem. 2. de testib. subestque periculum, ne subornentur testes, qui veritatem priorum euertant? Plerique dixerunt, hoc ideò fieri, quia mulier id non directò, sed indirectè, ac per obliquum factura erat, probando scilicet absentiam à loco, tempore allegati contractus. Sed hæc responsio meritò improbatur: possunt enim testes eâdem facilitate induci ad testificandum absentiam à loco, sicut ad probandum directò contrarium: ergo eadem debet esse prohibitio, [l] publicatisque attestationibus sicut

7\. directa, ita & indirecta probatio contraria excludi. † Quare sic dicen-

l. c. cùm dilecta. de confir vti. vel inuti.

sic dicendum est: mulierem in nostra specie ad probandum, quod miles ab eo loco, vbi contraxisse asserebatur, tempore initi contractus absuerit, etiam post publicationem admitti, quia ante de tempore & loco non instructa erat, sicque absentiam illi obijcere non poterat. Cum enim miles in suis articulis, tantum simpliciter dixerit, se prius cum alia nuptias contraxisse, nec se ad certum tempus & locum adstrinxerit vbi & quando id actum fuisset, mulier vtique id somniare aut cogitare nequiuit, donec attestationes publicarentur. Nihil ergo illi imputari potest, quod cum publicatione hanc absentiam non probauit. Si autem prius in articulis hæc fuissent expressa, cessaret cap. nostri decisio, nec admitteretur mulier post aperta [m] testimonia.

m obstante d. cle. 2. de testib.

Et hic verus est sensus ad hanc literam, quam etiam gloss. [n] ibi sentit, licet Inno. hic illum non ascribat. † Prædictis adde, 8.

n gl. in c. si quis testib. 4. quæst. 3. o. tit. de teste. § sæpe. in prima add.

quod scribit Io. Andr. ad Spec. [o] docens, quando articuli imperfecte sint specificati, non solum post publicationem attestationum licere testium dicta impugnare aut reprobare indirecte, sed etiam directò. † Vnde si instrumentum simpliciter falsum 9. dixisti, & testes, quos ad illud impugnandum produxisti, dixerint, notarium in eo subscriptum tempore confectionis, non fuisse viuum, possum etiam apertis iam eorum dictis producere testes, vt eum vixisse doceant, licet hoc sit directo contrarium. † Idem est, si homicidium opponens, illud non specificet, sed 10. testes dicant de Titio occiso, possunt post horum publicationem admitti ad probandum, Titium adhuc viuere. † Imperfecta 11. ergo specificatio, admittit probationem etiam directò contrariam, sicut perfecta ac sufficiens, probationem etiam indirectè contrariam repellit: [p] quod est signandum. † Hoc quoq; ad- 12. dendum, quod gl. vlt. hic tangit: Si mulier probauerit absentiam militis, eo tempore, quo contraxisse asseueratur, vicissim licitum esse militi, suam præsentiam probare: quia (inquit gl.) *alius est modus inducendi, & ad aliud inducuntur testes quam prius:* quasi diceret: miles primo testes induxit super præsentia ad probandum principaliter matrimonium: nunc vero testes inducere intendit, ad præsentiam docendam contra probationem mulieris: interim tamen non respondetur cle. 2. de testib. cum sic miles admitteretur ad probandum directo contrarium eius, quod mulier docuerat. Hæc enim absentiam ostendit miles præsentiam docere vult. † Itaque vt hunc scrupulum eximamus, 13. sic dicendum est ex sententia Panor. militem admitti ad docendam præsentiam, dummodo id ante aperta mulieris testimonia faciat: vel admittetur etiam post publicationem, cum hæc vltima probatio ad confirmationem prioris facit, [q] sicque non sit præsumenda subornatio.

p fa. l. inde te Narius. ad l. Aquil. hæc probant Butr. Imo. Pan. & Fels. hic.

q. iuxta not. dicta Inno. in c. cùm clamor.) eo.

IDEM

IDEM PRIORI SANCTI Victoris.

CAPVT XXXVI.

Significauerunt nobis: & infrà. Cùm causa quæ vertitur inter abbatem & monachos sancti Dionysij ex vna parte, ac abbatissam & moniales Forcellis ex altera, tam super proprietate, quàm super possessione prioratus de Argentolio, iudicibus à nobis commissa fuisset, & moniales super causa proprietatis prius litem ingressæ, testes produxissent in illa, [a] postmodum possessionis iudicium suspenso petitorio intentarunt: & infrà. Vnde in causa possessionis, quam moniales petebant ea ratione, quod [b] illæ, quibus ipsæ successerant, inde fuerant violenter eiectæ, testes fuerunt ab vtraq; parte producti, & eousq; processum, vt publicatio fieri iam deberet: & infrà. Mandamus, quatenus si vobis constiterit, abbatem & monachos quartam productionem testiũ [c] cum iuris solennitate super possessorio petiuisse, & propter hoc intra decem dies post interlocutoriam sententiam appellasse (nisi fortè iudices quartam productionem negauerint pro eo, quod voluerint [d] effrenatam multitutinem testium refrenare) vos ad quartam productionem (adhibita solennitate legali) admittatis eosdem: ipsos ([e] si in probatione defecerint) in expensis legitimis condemnantes. Et nisi adeò sit in petitorio iam processum, vt plenè possit de proprietate [f] liquere, vos causam possessionis, ad quam de iuris beneficio abbatissa & moniales habuere recursum, primitus terminetis, in causa proprietatis postmodum processuri: alioquin quæstionem terminetis [g] simul vtranq;.

Summæ rerum.

1. *Epitome siue summa huius cap.*
2. *Discussa l. cum fundum. ff. de vi. & vi. ar. eademq; restituta: & nu. 3.*
4. *Commissa causa possessorij & petitorij, potest actor alterutrum tantùm intentare.*
5. *Ampliatio cap. pastoralis. §. de cau. poss. & propri.*
6. *Rescripta interpretari debent iuxta ius commune.*
7. *Possessorium recuperandæ, an hæredibus, & in hæredes detur.*
8. *Petens quartam productionem, debet eam cum solennitate legali petere.*
9. *Iudex denegando quartam productionem, an causam exprimere teneatur.*
10. *Iustè denegatur productio vlterior, ob effrenatam multitudinem testium.*
11. *Intellectus verus ad vers. si in probatione. huius cap.*
12. *Quando dicatur iudici de causa liquere: & nu. 13.*
14. *Quæ probatio dicatur liquida.*
15. *Explicatio gl. vlt. huius cap.*
16. *Axioma illud, quòd intentato petitorio non possit recurri ad possessorium, declaratur.*
17. *Litis contestatio respectu restitutionis fructuum, & actorem & reum constituit in mala fide.*
18. *Si instantia per renunciationem partis intereat, perimitur etiam effectus ex ea inductus.*
19. *Acta ordinatoria, quæ iam operata sunt effectum, non perstant perempta instantia.*
20. *Litis contestatio an faciat eum malæ fidei possessorem, qui est litem contestatus, si ipse actor cœperit postea reus esse.*

Tametsi cap. hoc † præcipuè contineat, (ad quod etiam communiter allegari solet) indulgendam esse in controuersijs iudiciarijs quartam dilationem, si cum solennitate legali petatur, causa legitimè non repugnante, aliàs prouocationi locum esse: plura tamen enunciata ex eodem elici possunt satis memorabilia, quæ ad textum explicabimus. 1.

a Postmodum poss.) Ergo primò egerant petitorio iudicio, postea verò possessoriū recuperandæ accumularant: quod licitum esse alibi docuimus,[a] vbi cumulationis materiam exactè discussimus, discurrendo per omnia interdictorum genera. † Idem ex Papiniani responso probatur,[b] vbi sic ait, Papi. *Eum, qui fundum vendicauit ab eo, cum quo interdicto vnde vi potuit experiri, pendente iudicio, nihilominus interdicto rectè agere placuit.* Sic enim distinguendum ibi esse textū, Norica editio ostendit: & cessabunt altercatio- 2.

a. in c. pastoralis. §. de cau. poss. et propr.

b. in l. cùm fundum. ff. de vi. & vi. ar.

altercationes inter Accursium & Azonem, quorum neuter, propter corruptum textum, mentem Papiniani percepisse videtur. Nam ipsi sic falsò distinguunt sententiam, potuit ex-
3. periri, pendente iudicio nihilominus. † Debet autem sic Papinianus accipi: quemadmodum pendente iudicio petitorio, potest agi interdicto vnde vi, sic etiam post iudicium petitorium
4. nihil obstat, possessorium iudicium simul tractari posse. † Interim obserua hinc, commissa causa tam super possessione, quàm proprietate alicuius rei, actori indulgeri, super alterutra iudicium intendere, prout sibi videbitur: quinimò potest suspendere proprietatis quæstionem prius motam, & iudicio duntaxat
5. possessorio experiri. † Per quod ampliatur cap. pastoralis: suprà de cau. poss. & propri. quod procedat non solùm in ordinario iudice, qui ex propria iurisdictione ius habet super causis litigiorum cognoscendi, sed etiam in delegato, qui ex delegata & sibi commissa illud habet, cui⁹ iurisdictio licet sit stricta, [c] habeatque in mandatis super possessorio, & petitorio progredi, tamen potest restringi, vt possessorium discutiat, suspensa
6. causa proprietatis. † Rescripta enim interpretanda sunt, secundum [d] ius commune, quod Doctores [e] suis locis examinant.

c. C. P. & G. ſ. de offi. deleg. ibidem & Dd.
d. c. causam. ſ. de rescri.
e. ibid. & c. super quæstionum. §. si verò duo. ſ. de offi. deleg. & c. super literis. eo. tit. & l. si quãdo. ibi legislæ. C. de inoffi. test.

7. b Ille quibus ipse success.) † Nam interdictum vnde vi, siue possessorium recuperandæ, etiam hæredibus ac successoribus deiecti de possessione conceditur [f]: In hæredes verò cæterósue successores eius, qui deiecit, datur in id, quod ad eos peruenit, dolóue malo eorum factum est, [g] quo minus perueniret.

f. l. 1. §. hoc interd. hæredi. ff. de vi. & vi ar.
g. d. l. 1. §. vlt. cum l. seq. dicto tit.

c Cum iuris solen.) Quam explicatam habemus suprà
8. in cap. 15. hoc tit. nostro, vbi videri potest. † Porrò quicunque quartam petit dilationem, semper debet addere, se illam cum legali solennitate petere, alioqui hoc non adiecto, iustè ei denegabitur, & iniustè à denegatione facta prouocabit, secundum Inno. hîc: quod Ioan. Andr. latius discutit: talis enim non dicitur grauatus, cùm sub forma debita, & à iure præscripta
9. non petierit. † Illud etiam controuerti solet, an iudex in deneganda quarta productione teneatur causam exprimere? Et Panor. putat sufficere, si in veritate subsistat causa, cur sit deneganda: præsumendum enim esse prima fronte, [i] pro facto iudicis. Consultius tamen (meo iudicio) fecerit iudex, si eam exprimat ita cautè, vt non pandat animum suum, vt sic partem ab appellando retrahat.

h. c. in causis. ſ. eo. & in Nouel. de testib. vers. quia verò multi.
i. d. c. interposita. ſ. de app.

10. d Effrenatam) † Est ergo iusta causa denegandæ quartæ dilationis, effrenata multitudo testium: Amplius dicunt interpretes, ex ista ratione posse etiam denegari secundam, vel tertiam, vt [k] suo loco diximus: de quo amplius in c. proximè sequenti.

k. in d. c. in causis.

 [e] Si in pro-

c Si in probatione) scilicet iustificandæ appellationis, inquit gl. quod falsum est: sed hoc de probatione principalis negotij accipi debet, cessabitque gl: obiectio, quæ dicebat, monachos istos in iustificanda appellatione deficientes, non modò condemnandos fuisse in expensas, sed etiam remittendos ad priores [l] iudices: ad quam tollendam gl. & reliqui ferè diuinant.

l. c. accepta. et c. interposita. de app.

11. † Sic ergo ex [illegible] sententia dicendum est, appellationem in nostro c. [illegible] fuisse eo ipso, quod constitit productionem [illegible] petitam, cum iuris solennitate, eamque sine causa denegatam. [illegible] etiamsi quarta productione impetrata coram iu[illegible] a quo, non pro[illegible]ent id, quod contendebant probare, nihil [illegible]us tamen iu[illegible]ficata manet appellatio. Itaque exponi de[illegible] vt diximus, *si in probatione*, nempe, principalis c[illegible], *defecerint*.

12. f Liquere) † Sed quando dicitur iudici plenè liquere de causa? [illegible] Dd. vulgo gl. sententiam hic commendant, id non aliter [illegible]ngere, nisi in causa sit conclusum. Quod si verum esset, conse[illegible]tur, probationes inductas in iudicio, inprimis post conclus. in causa, notorium facere. Hoc autem ideò esse videtur, quia ante conclusionem semper licuit instrumenta producere: item nouos articulos, testesque ad hos probandos [m] inducere. Vnde etsi esset disputatio super dictis testium impugnandis, quia tamen adhuc pendet tempus disputandi, non dicitur iudici de causa liquere.

m. c. fraternitatis. s eo. c. cùm dilectg. ȷ. de fi. instru.

13. † Sed hanc communem sententiam mu[illegible] impugnat hic [illegible]eli. ostendendo, & ante conclusionem liquere posse iudici de causa: quod & mihi verisimilius videtur, exemplo confessionis, quam probationi per testes factæ [n] comparari constat. Sicut ergo dicitur aliquid notorium ex sola confessione, & ante conclusionem in causa, id quod omnes fatentur, & tamen confessio potest quandoque [o] reuocari ante sententiam, & impugnari: ita idem obtinebit in probatione testium, siue instrumentorum. Huc accedat tex. noster hic, in quo fuit suspensum petitorium, vt in pr. cap. dicitur, nec adparet, in eo deinde processum fuisse: vnde dicere, quod hic fuerit in causa conclusum, mera est diuinatio: & tamen tex. præsupponit, quod potuerit liquere.

n. per c. cùm olim. ȷ. de ver. sig.

o. c. fin. ȷ. de confes.

14. † Sic ergo dicendum, illam esse probationem liquidam, quæ constet ex actis, nec vlla possit suspicione [p] impugnari. Quare si iudex inspecto præsenti statu vel instrumentorum vel testium productorum in iudicio, nihil aduersus ea suspicetur, nec per quicquam coloratè obijciat, dicendum est iudici de causa liquere. Porrò responsiones ad supra obiecta, & plures probationes huius sententiæ hic apud Felinum, qui melius cæteris in hoc loquitur, requirere.

p. tex. in l. diuus. de offi. præf.

g Simul vtramque) Quando hoc procedat, & quæ sit hac in re diuersitas inter ius pontificium & ciuile, vide quæ alibi [q] latè de hoc scripsimus.

q. ine. secundò. ȷ. de cau pos. & propr. et in. c. cùm dilectus. eo tit.

Pone

Pone verò, sententiam in possessorio pro actore ferri, pro-
prietatem autem adiudicari reo conuento, quid de fructibus à
tempore litis contestatæ vsque ad sententiæ prolationem perce-
15. ptis iudicabitur? † Et gl. fin. hoc examinat, ex qua plura sin-
16. gularia sunt annotanda. Primum: † Licet iure ciuili intentato
petitorio ad possessorium recurri non possit: r istud tamen quò
adhoc intelligi debet, vt renuntietur iudicio, id est, instantiæ
ptimæ proprietatis: poterit tamen in alia instantia noua, finito
possessorio, & de proprietate agi: quod menti tenendum est:
quia multi falso putant, ratione contrarietatis necesse esse,
quòd ex toto quis renunciet, non modò instantiæ, sed etiam iu-
dicio ac iuri proprietatis s. Iure verò canonum nec instantiæ
quidem renunciare oportet: Itaq; ad illam rediri potest. Ve-
runtamen obtinens in possessorio, in quo prius erat actor, cense-
bitur in iudicio proprietatis suspenso & renuntiato esse t reus.
17. † Secundum est: Litis contestatio respectu restitutionis fructu-
um constituit vtrumq; controuertentium in mala fide, id est,
non modò reum, sed etiam actorem, si fructus ex aliqua causa,
ad ipsum peruenerunt, quod Panor. u monet notandum. Ter-
18. tium axioma ex gl. ibi, *sed fortè inspicitur*, colligi potest. † Si
instantia propter expressam renuntiationem partis expirat, ex
interitu instantiæ petimitur effectus inductus ex instantia in
præteritum: quia hic effectus non instantiam, sed ipsam causam
respicit, tolliturq; effectus malæ fidei, qui per litis contesta. fu-
it inductus. Et potest esse ratio: actor enim tenuntiando in-
stantiæ, censetur quodammodo penituisse interpellationis iam
factæ, & fortè dubitare de iure suo: sicq; non est mirum, malam
19. fidem tei conuenti purgari. † Quod nota ad limitationem eo-
rum, quæ scribit x alibi Barto. acta ordinatoria, quæ iam ope-
rata sunt effectum (prout est causare malam fidem) non perire
mortua lite siue instantia: fallit enim nisi instantia expiret y ob
20. renuntiationem. Quattum axioma: † Si quis contestetur li-
tem super dominio tanquam actor, posteaq; pendente illa lite,
possessio ad eum perueniat, & efficiatur de actore reus, durat
virtus litis contestationis in eum effectum, vt malæ fidei pos-
sessor censeatur, si ex eádem instantia fiat progressus iudicij. Et
ita, sicut litis contestatio constituit in mala fide possessorem, re-
spectu petitoris: ita etiam operatur aduersus petentem intuitu
possessoris: quod Bald. Butr. & Abb. hic velut nouum dictum
commendant. Imola tamen contrarium z tenet, cum litis con-
test. non soleat facere deteriorem conditionem eius, qui con-
testatur: itaque ab ista regula non videtur receden-
dum: de quo tamen amplius cogitandum
est.

r. vt l. cum fundus. §. fin. de vi. & vi. ar.

s. per gl. et Bar. in l. naturaliter. §. nihil commune. de acqui pos.

t. de quo in c. pastoralis. s. de cau. pos. & prop.

u. pro intellectu. l. certũ. C. de rei vend.

x. in l. 2. ff. iud. sol.

y. Feli. in d. c. causã quæ. 1. in 1. fall. quarta regula.

z. per l. non solet. ff. de reg. iu.

IDEM EPISCOPO PLAcentino.

CAPVT XXXVII.

CVM causam, quæ vertitur inter archiepiscopum Rauen. ac commune Fauen. & infrà. Quia verò vtrique parti nimis existeret onerosum, vt testes producerent coram nobis: Mandamus, quatenus [a] recipias testes, quos vtraque pars, tam super principali negotio, quàm in personas testium duxerit producendos: ac eos diligenter examinare procures: & de singulis circumstantijs prudenter inquirens, [b] de causis videlicet, personis, loco, tempore, visu, auditu, scientia, credulitate, fama & certitudine, cuncta plenè conscribas: & infrà. Testes autem &c. Quòd si fortè Fauentini vel alij, eos quos dictus archiepiscopus ad perhibendum testimonium veritati duxerit producendos, præsumserint impedire: tu ipsos ab huiusmodi presumtione, cessare [c] compellas. Volentes autem effrenatam multitudinem testium, [d] refrenari: volumus, vt hinc inde quadragenarium numerum testium excedere non permittas, ita videlicet, vt si Fauentin. testium depositiones ratas habere voluerint, quæ à Ferrarien. episcopo & abbati Pompo. receptæ fuerint: testes ipsi computentur in numero prælibato: alioquin (cùm attestationes ipsæ sint clausæ) ijdem testes (si necesse fuerit) iteratò producantur.

*

Summæ

Summæ rerum.

1. *TRia esse huius cap. axiomata.*
2. *Examen testium an & quando alteri committi possit, tam in ciuilibus, quàm criminalibus causis.*
3. *Quæ dicantur literæ mutui compassus.*
4. *Is, cui commissum est examen testium, non potest illud alteri demandare.*
5. *Testes an & quando causam scientiæ reddere teneantur. et nu. 6. 9.*
7. *Casus, ubi testis, etiam non rogatus, suæ scientiæ causam dicere debet: & nu. 8.*
10. *Testis causam scientiæ, id est, unde aut quomodo id, quod dicit, sciat, dicere obligatur.*
11. *An testis etiam causam illius actus seu facti, de quo deponit, dicere teneatur. & nu. 12.*
13. *Testis qualiter sui dicti causam adferre sit obnoxius.*
14. *Quæ dicatur causa apta & idonea.*
15. *Si res aliqua duplici sensu deprehendatur, per utrunq; testis deponere debet.*
16. *Sensus visus reliquis omnibus seruit.*
17. *Baldi sententia circa causam ex visu.*
18. *Testis dictum, pro causa sui præsentiam allegantis, valet: fallit tamen ut nu. 20.*
19. *Præsens dicitur, qui coràm percipit, quod agitur.*
21. *Interdum sufficit, si testis causam dicat, quæ præsumptiuè arguat sensum.*
22. *Circumstantiæ, de quibus iudex testem interrogare potest ultra causam scientiæ: & nu. 25. & 27.*
23. *Permissum est litigantibus, dare interrogatoria, ad examinandos testes.*
24. *Iudex potest etiam ex officio facere interrogatoria in examinandis testibus.*
28. *An & quando de tempore testes deponere obligentur.*
29. *Qualitas personæ testis quomodo inuestiganda.*
30. *Testis de crimine proprio rogatus, an teneatur respondere.*
31. *Quando dicatur effrenata multitudo testium.*

Celebre ac solenne est hoc capit. & admodum frequens
1. in allegationibus interpretum. † Tria autem in eo continentur capita siue axiomata, in discutiendis testium depositionibus animaduertenda. Primùm diligenter examinandos esse testes, de singulis circumstantijs. Alterum, puniendos eos, qui testes impediunt testimonium dicere. Tertium, refrenandam esse per iudicem nimiam testium multitudinem: quæ capita nos succinctè & dilucidè in explicatione textus enarrabimus.

2. a Recipi testes) † Potest enim vel iudex ipse testes examinare,

minare, vel id vt fiat, alij delegare & committere: atque id quidem tum præcipuè est licitum, [a] cùm testes nominati sunt longè distantes à loco iudicij. Idem si non sint sub iurisdictione iudicis, coram quo lis agitur, sed sub aliena iurisdictione habitent: tum enim etiam in criminali causa, potest iudex per literas, eius iurisdictionis, sub qua sunt testes nominati, iudicem rogare, vt in subsidium iuris testes nominatos recipere, & examinare velit: † Et huiusmodi scripturam vulgò literas mutui com- 3.
passus, siue requisitoriales appellare solent. Si verò sub eius iurisdictione sunt testes nominati, coram quo litigatur, tunc non licet eorum examinationem alicui alij demandare in criminalibus causis, & quæ his similes censentur, in magnis ciuilibus, sed testes apud iudicem ipsum præsentari debent, & sic testimonium dicere, vt omne periculum falsitatis facilius euitetur [b]: licet in ciuilibus controuersijs, quæ non adeò magni sunt momenti, secus obtineat. † Is verò, cui ita à iudice de- 4.
mandata est examinatio testium, non potest porrò alijs delegare: quia eius industria videtur esse [c] electa: quod nota.

b De causis) † Si ergo testes, si in examinatione aliquid 5.
asserant, causam addere legitimam debent, per quam verisimile fiat, eos certò scire, quod dixerunt [d]: aliâs poterunt eleuari ipsorum testimonia. Quæri tamen solet, annè semper necesse sit, vt testis suæ scientiæ rationem reddat, in dicendo testimonio? † In ea quæstione ita communi sententia ferè omnes 6.
distinguunt. Quod autem res, de qua interrogatur testis, sit talis vt sensu aliquo corporeo non coadiuuante, cogitatione & intellectu deprehendi possit, tum valere testimonium, etiamsi non adijciat suæ notitiæ causam, nisi speciatim hoc ab ipso sit petitum. Nam si testis interrogatus de causa scientiæ, nullam aut non idoneam alleget, infirmatur eius testimonium, secus si non sit de ea interrogatus: valet enim ipsius asseueratio etiam absque causæ allegatione [e]. atque ita Io. Andr. testatur, obseruari consuetudine. Neque enim præsumitur aliud dixisse testis, [f] quàm reuera sciuit, memor sui iuramenti. Exempli gratia: vt si in dubium veniat, an eam pecuniam Sempronius mutuò dederit Titio, quam Sempronius contendit, se ei mutuo dedisse, & Mœuius testis deponat, tantum pecuniæ mutuò datum esse à Sempronio, valebit eius testimonium, etiamsi illud se vidisse non dicat: at si interrogatus sit, num sciat talem pecuniam mutuò esse datam Titio, & ipse respondeat, se illud audiuisse, aut se ita opinari, non valet eius dictum. Idem dicas, si de alio quouis contractu, aut etiam maleficio testis rogatus fuerit. † Aut verò testis interrogatus est de re, quæ non im- 7.
mediatè sensu corporeo, sed mente & cogitatione accedente percipitur, tum necesse est, vt testis suæ depositioni aptam & conuenientem adijciat rationem, etiamsi ea ab ipso non sit petita: ob id

a. vt hic. et c. constitutus. j. de fideius.

b. l. iudices. et auth. apud eloquentiss. & ibi Dd. C. de fide instru. auth. ad hæc. C. de iudi. §. et quoniam. in nouel. de testib.

c. arg. l. inter artifices ff. de sol. et liber.

d. l. cum hi. §. vult. igitur. ff. de transf. l. solam. C. de testib. auth. de testi. §. & licet dudum.

e. gl. in d. l. solam. & post eã Dd. Spec. de teste. §. 1. vers. item quod interrogatus non reddit causam.

f. 1. q. 7. sancimus huiusmodi.

ta: ob id certe, quoniam de his testificari non propere spectat ad officium testis. Verbi gratia: vt si dicas, Titium esse alicuius rei dominum. Cum enim dominium non percipiatur sensu corporeo, causam adijcere testem oportet, per quam inferatur ad verba iuris per ipsum prolata, vt quia verba iuris adiungat, [g] Titium emisse talem rem, vel ei donatam fuisse &c. † Idem obseruandum est in probanda possessione, iurisdictione, cognatione, affinitate, iure decimandi, & id genus alijs rebus, quæ non solo corporis sensu, sed ipso iudicio intellectus assequimur, & percipimus. In his enim omnibus necesse est, quod testis causam addat suo dicto, etsi de ea non sit rogatus, alias eius testimonium virib. destituetur: & hoc post Inno. omnes probant.

8.

9. † Quod tamen intelligendum est, vt procedat in his, quæ magno discursu rationis percipiuntur: secus in his, quæ ex communi hominum intelligentia capiuntur sine magna solertia: testibus Bar. [h] & Panor. hic, qui exemplum dat in numeratione pecuniæ. nam testis non vidit, nisi colorem: iudicio tamen animi, vel ratione percepit, argentea fuerit, vel aurea. In his ergo valebit testimonium etiam non adiecta scientiæ causa, si eam reddere testis non fuerit iussus. Pari ratione, si testis deponat super his, quæ tam ad iudicium intellectus, quam ad sensum corporis trahi possunt, eius testimonium exaudire debemus, quatenus cadit in sensum corporis: vt si dicat testis, Titium possedisse: debebat enim exponi .i. de facto tenuisse: possessio enim prout est iuris, sensui corporeo non conuenit, sed iudicio animi

10. percipitur: secus prout est quid facti [i]. † Illud non est omittendum, quòd in casibus, quibus testis est obnoxius causam adijcere suo dicto, intelligitur de causa scientiæ, vnde aut quomodo sciat id, quod dicit: causam autem illius actus, de quo deponit, dicere non tenetur, licet & de illa interrogari possit [k]. Verbi gratia: si testis deponens de venditione, interrogetur, ad quem finem quis vendiderit rem aliquam, id est, quid erat facturus eo pretio? nam etsi dicat nescio, nihilominus probat, ex quo intersuit contractui: [l] quia nemo potest scire, quid alius velit facere.

11. † Idem est in deponente, aliquem esse percussum lapide, quia interrogatus, quid est lapis? respondere non obligatur. Socinus [m] idem in teste respondit, qui de fama attestans, populum ita dicere astruit: interrogatus, quare populus hoc dicat? non te-

12. netur respondere. † Prædicta tamen vera intelligit Butrius, nisi contra factum, de quo quis testificatur, sit præsumptio, si non iustificetur ex aliqua causa: nam tunc si testis rogetur de causa ipsius facti, de quo deponit, siquidem id factum non est veri-

13. simile ac suspectum, tenetur allegare causam facti [n]. † Porro quandoquidē ex supradictis cognouimus, quando testis sui dicti causam afferre teneatur: consequenter videndū est, qualiter eā reddere debeat. Quo in puncto ꝑ regula traditur, necesse esse,

14. vt testis aptam & idoneam causam adijciat, † quæ scilicet de

propriis

[g] Dd in d. l. solam. Cano. hic.

[h] in tract. de testib. in 3. col

[i] Inno. hic

[k] c. super hoc de renun. Io. And. ad spec. de teste § vers item quod interrogatq. ad dapulo. c. Bald in d. l. solam. in prin. col.

[l] l. tex. in l. si mulier § quanquam ff. ad l'elle.

[m] in c. qualiter & quando. de accu.

[n] tex in c. super hoc de renun. de quo tamen vide ibi latiq. per Imo. col. 5.

propriis sensibus corporeis profertur, non de alienis: propterea quia ipse viderit, audiuerit, gustauerit, tetigerit, olfecerit, prout actus, super quo testimonium dicit, per aliquem sensum corporis percipitur. Nam si actus cum vno tantum sensu perceptibiles esset, & testis diceret, se alio sensu percepisse, non probaret, tanquam non assignans congruam causam º. † Quod si res aliqua duplici sensu deprehendatur, testem per vtrunque sensum deponere p oportet. Volunt plerique hanc regulam in sensu visus non habere locum, † cum ille seruiat generaliter omnibus sensibus: nam quod deprehenditur solo auditu, vel alio sensu, potest dici videri. Et ideo si testis assignet causam ex visu, super re perceptibili alio sensu, non vitiabitur eius asseueratio. q Quanquam enim sensus ipsius visus non sit congruus super his, quæ deprehenduntur per auditum: tamen quia saluandum est quoquo modo dictum testis, vt probet, r exponitur de oculo, vel visu mentis, non autem corporis, cum oculus sit s triplex, sicut aliquando iurisconsultus vtitur, visu mentis t non corporis: atque ita Dd. vulgo tradiderunt. † Sed hoc reprehendit alibi Baldus. u Itaque ex eius verbis hac in re ita videtur dicendum: Aliquando testis deponit de visu in actu aliquo, qui & visu & auditu deprehendi potest, puta super probatione verborum, in stipulatione: in quo actu, Titium & Seium fuisse illos, qui contraxerunt, probatur visu, & verba adaptata ad contractum, docentur auditu: ideoque deponens de visu, includit auditum, quia non potuit videre ipsos contrahentes, quin interfuerit contractui: præsentia autem arguit intelligentiam. Quandoque vero testis per sensum visus attestatur in materia, quæ auditu tantum percipitur: & hic tunc est dicere, quod non probet. Nam vt Bald. x ait, per verbum visus non creditur ratio gestus, quia sunt duo omninò differentia ad inuicem, se non complectentia. Itaque vt testi credatur causam ex visu alleganti in re, quæ alio sensu deprehenditur, oportet, quod is sensus sit multum affinis cum sensu ipsius visus y. † Porro supradicta regula locum habet, nisi testis rogatus de causa scientiæ, diceret se scire, quia fuisset præsens. Quantumcunque enim notitia eius, de quo attestatur, exigat sensum corporis, tamen si rogatus diceret, se scire, quia præsens fuerit, saluatur eius testimonium, intelligendo, quod percepit per modum debitum mediante z præsentia. Facit quod scribit Roma. a vbi dicit Barto. superfluè supplere, ad primum Vlpiani responsum, de verb. oblig. *præsente & intelligente*, quia illud subintelligitur. † Neque enim præsens dicitur, qui non intelligit: sed præsentem accipimus, qui coram percepit quid ageretur aut b diceretur. Epicharmus philosophus dicebat, mentem eam esse, quæ videat, non autem oculos: qui igitur animo non adest, nec intelligit, quod agitur, abesse videtur. † Aliquoties hæc non obtinent: quid enim si testes non de

o. Inno. & reliqui. hic Bal et Salt. in d. l. solarum. idem Bal in rep. l. de quib. in 20. col ff de ll. & l. 3. C. de testa.
p c ex literis. cum ibi no. de consue.
q gl. est. in c. testes. c. quæ viderint. q. 9. Bar. in l 2. §. Labeo. de aq. plu ar.
r. vt diximus in c. cum tu. suprà. eo. tit.
s. vt per gl. 2. in c. quorundam. de elec. lib. 6.
t. l. videmus. in fi. ff de in lit. iur. l si Titio. ff. de leg. 2. et ibi notat Bart.
u. in c. præterea. in fi s eo. et in rub. C. si ex fal. instr. et in l. solam. et l. testiū. C. de testi.
x. in d. l. testium.
y. Ita Bald. d. l. solam.
z Vt habetur in d. l. testium.
a. in l. 1. in 6. col. de verb. oblig.
b. l. coram. ff. de verb. sig. l. diem proferre. § coram. de arbi.

[illegible] propria, [illegible] ponerent? [illegible] verè [illegible], non [illegible], quod hoc dicens [illegible] [illegible] Quid, si quis probare vellet, aliquem c. Bar. in l. 1 ff de
21. [illegible] certè præsentię allegatio[d] non sufficiet. † Ter- art. iu.
[illegible] declara supra[illegible]am regulam, nisi testis in re perceptibili d. Bal. l. 2. §. volun-
per sensum, adduceret rationem, quæ præsumptiue sensum ar- tate. sol. matr. l. vlt.
gueret. Satis enim quandoque est, si præsumptiue ex præsum- §. necessitatem C. de
[illegible] iuris certitudo rei probandæ ex depositione t[illegible] col- bo. quæ lib.
ligi possit: vt si ætas, aut paupertas probanda sit, & testis dicat,
se hoc habere compertum, quia amicus aut cognatus eius sit,
de cuius ætate dubitetur, præsumptio iuris est amicis & cogna-
tis [illegible] constare, [illegible]que valebit tale testimonium, licet non al-
legetur sensus [illegible] corporeus, idque Bar.[e] & posteum [illegible] e in l. 1. ff. si cer. pe.
qui omnes probant.

22. † Hactenus diximus quæ sit causa iusta, & sufficiens scien-
tiæ: nunc videamus, quæ sint circumstantiæ, de quibus iudex
23. interrogare valeat vltra causam scientiæ. † Nam vt eo melius
veritas rerum controuersarum deprehendi possit, solet etiam
permitti controuertentibus, vt si eis libeat, interponere pos-
sint suas interrogationes, secundum quas petant, testes de cir- f c. per tuas. hoc ti.
cumstantijs causæ [illegible] Quod si ad iudex [illegible] vlt. ff. de inter. act.
n[illegible], vel [illegible] non fecit, [illegible] ro-
b[illegible] testes de[illegible] interrogentur etiam post publicationem.
24. † Sed etsi litigatores vel per simplicitatem, vel per inopiam
nullas ediderint interrogationes, aut minus ad rem pertinen-
tes, debet iudex ex officio eas interrogare, exemplo g Adriani g. l. 3 de testi
25. Imper. † Et primùm quidem testes de qualitate suarum
personarum interrogandi sunt, verùm idonei sint, an non? se-
cundum locos exceptionum, quæ de personis [illegible] tra[illegible]n-
26. tur, vt sic fides & integritas personæ explorari possit. † Ex-
ploratur autem personæ fides, inuestigatione omnium rerum,
quæ personæ integritatem suspectam facere possunt, vt sunt
studia, mores, voluntates, fortunæ conditio, ætas, conuersatio,
[illegible] consuetudo[h]. Sic enim cognosci poterit, an a- h. l. 2. & 3. de test
[illegible] subo[illegible] ad dicendum testimonium venient qui tex. repetitus
[illegible] & vt possit eorum autoritas eleuari, si minus probe te- est in c. si tales § te-
stimonium dixerint. † Secundo, quatenus ad notitiæ certi- stium. 4. q 3.
27. tudinem explorandam attinet, non solum rogandi sunt testes,
de causa scientiæ, secundum ea, quæ supra dicta sunt, puta an
viderint, audiuerint, vel alio sensu corporeo perceperint id, i. de quo vide post gl
quod asserunt verum esse verumetiam de alijs circumstantijs hic gl. in l. [illegible] §. 1. [illegible]
negotij, puta, quare hoc aut illud factum sit, quo tempore, de testi et Io. Andr
quo loco, qua spe, quo consilio? item an noscant personas con- quem omnes sequun-
trouertentium, quo vocentur, & vbi habitent[i]. Verum de h[illegible] tur in add. spe de
[illegible] corporis & qualitate non sunt interrogandi, nisi fiat [illegible] test. § 1 vers item
quod probibet.

V spe[illegible]i de

[illegible] cum [illegible], & [illegible] om [illegible], [illegible] vel [illegible] destitura, [illegible] erbis [illegible] venerit, aut recesserit[k], & [illegible] horæ [illegible] quando inquisitio f[illegible] t possessori, vel contra [illegible], quando [illegible] r[illegible], & [illegible] e [illegible] t[illegible] e d[illegible] tempore d[illegible] ponen[illegible] non t[illegible] opus esset d[illegible] de [illegible] non [illegible]

† Porro cum suprà dictum sit, te[illegible] de verborum circumstantiis, a[illegible] r[illegible] tu respondere tene[illegible] tu[illegible] Et [illegible] s re[illegible]ponsum sit, cre[illegible] [illegible]ligari, vt respondeat a[illegible] tudo detegatur vt e[illegible] crimen [illegible] dulterii & similia ad alia vero [illegible] do, respondere tene[illegible]ur vt e[illegible], [illegible] uis conditio[illegible], & si quæ sunt [illegible].

c Compellas [illegible] fieri debeat[q], alibi tra[illegible]

d Refrenan. † Sed [illegible] intelligant interpretes, quando dicatur effrenata ac [illegible] effusa esse multitudo t[illegible]? Et plerique aiunt, si testes exce[illegible] numerum [illegible] titudinem testium [illegible] sed nos [illegible] mus hoc non esse in [illegible] ar[illegible] iudicantis, vt numer[illegible] pro qualitate & [illegible] stimet. & quæ ibi a[illegible]notat[illegible] dem etiam Glo. hic sentit & d[illegible]ius rei p[illegible] videtur [illegible] omnino est [illegible] nter h[illegible]c [illegible] p[illegible]tur.

*

IDEM

k arg. [illegible] q. [illegible] l. quoties. [illegible] l. in [illegible] l. pa[illegible] pa[illegible].
m. vt in l. a[illegible] qui a[illegible] l[illegible] §. 1. quod [illegible] aut [illegible] C. de contra[illegible] l[illegible] § inter[illegible] tum autem. de vi & vi. ar[illegible] glo. in c. nihilominus [illegible] q. [illegible] et quæ n[illegible] venerabilis. [illegible] hoc tit.
n per c. cùm Ioannes. de fi. instr. vbi de hoc dicā (deo dante)
o. prout in casu c. ex tenore. [illegible] eo.
p de quib. per Bald. in auth. si dicatur C. de testib.
q. c. peruenit. [illegible] de testib. cogen
r in c. in causis. [illegible] eo. tit.

IDEM DE NOVO FONTE

& [illegible]

CAPUT [illegible]

[illegible]

[illegible] sed super articulo [illegible] [illegible] super [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] super sententia, [illegible] & eorum [illegible] publicatæ non [illegible] super [illegible] testes producere [illegible] [illegible] [illegible] prælibatus. Nos igitur [illegible] exigente, quod [illegible] per totum [illegible] dicendo. Quocirca [illegible] receptis testibus, & [illegible] causa [illegible] super principali, quam etiam [illegible] Quia vero quæ in capitulo [illegible] nisi per [illegible] cautelam [illegible] inventarium, libere [illegible] pro vtraque parte [illegible].

Summa rerum

1 [illegible]
2 [illegible]
3 [illegible]
4 [illegible]
5 [illegible]
6 [illegible]
7 [illegible]
8 [illegible]
9 [illegible]
10 [illegible]

10. *Tertius intereſſe prætendens impedit tam in petitorio, quàm poſſeſſorio iudicio ſententiæ executionem.*

11. *Tertius intereſſe prætexens, poteſt illud ſuo iuramento probare.*

12. *Conſenſu partium poſſunt atteſtationes in alio iudicio productæ adprobari in hoc iudicio.*

13. *Atteſtationes inualidæ, conſenſu partium validari poſſunt: fallit vt nu. 14. 15.*

16. *Probationes factæ in iudicio ſummario, non probant in plenario.*

17. *Quod iudicia ſummaria non præiudicent ordinarijs, exemplis declaratur.*

18. *Caſus, vbi ſummarium iudicium præiudicat plenario.*

19. *Etſi nullitatis exceptio contra executionem ſententiæ obiecta reijciatur, nihilominus poteſt ſuper nullitate agi in pleno iudicio.*

20. *Iudicium ſummarium & plenarium quomodo diſcernantur.*

Satis verboſa eſt, & prolixa hæc Innocentij III. decretalis, ſed in compendio continet, (ad quod crebrius etiam citari ſolet) teſtimonia in ſummario iudicio recepta, non facere fidem in iudicio plenario: & non attenta eorundem publicatione, eoſdem, vel alios teſtes ſuper eiſdem poſſe capitulis recipi. Quæ doctrina quomodo accipienda ſit, ad explicationem textus annotabimus.

1. a In parte) Doctores hinc colligunt, † ſententiam pro parte executioni mandari poſſe, ita quòd non ſit actus continuus, qui vno contextu expediri debeat neceſſariò, qualis eſt electio, & teſtamentum, [a] ſimileſque actus: qua de re alibi tractatur.

2. b Poſt appel.) ſcilicet ab interlocutoria: †ſicque interlocutoria ſententia non eſt mandanda executioni, pendente appellatione: ætiologia eſt; quia ſi poſtea pronunciaretur benè appellatum, retractanda eſſet ſententia, tanquam lata à iudice, cuius iuriſdictio fuiſſet [b] ſuſpenſa, quod fieri non debet.

3. c Audiendus) † Hinc ſumpta occaſione, Dd. poſt Inno. diffuſè hic tractant, an & quando tertius pro eo, quod ſua intereſt, comparens, audiatur ad impediendam ſententiæ alicuius executionem? quam theſin expendunt etiam [c] Bart. & [d] Baldus, itemque [e] Imola, & interpretes alij paſſim in multis locis: quorum dicta referre nimis tœdioſum foret: Ex his tamen aliquot concluſiones decerpere lubet, quæ hanc materiam dilucidè aperire poſſint.

4. Prima concluſio: † Poteſt tertius, ſi ſua intereſſe videat, à ſententia inter alios lata appellare [f]: idque locum habet, etſi
5. datus eſſet iudex, vt procederet appellatione remota, †quoniam
hæc clauſula (appellatione remota) non porrigit vires ſuas ad præiudicium [g] tertij: nulla enim plenitudo verborum, quæ in

a. c. quia propter. ſ. de elect. l. cùm antiquitas. C. de teſtam.

b. c. non ſolum. c. ſi à iudice. de appel. lib. 6.

c. in l. à Diuo pio. §. ſi ſuper reb. de re iudic.

d. in l. pen. de pet. hæred. et l. ita tamē. §. quoties. ad Trebell.

e. in l. à ſententia. de appell.

f. c. cùm ſuper. ſ. de re iud. et d. l. à ſententia.

g. caſus eſt ſingularis. in c. ſuper eo. verſ. non tamen. ſ. de offi. deleg. & ibi Dd.

reſcriptis ponuntur, tollit ius tertij, niſi aliud expreſsim adpareat.

† Secunda: Poteſt tertius proſequi appellationem ab alio 6.
interpoſitam, [h] pro ſuo intereſſe. Hoc crebrius Doctores verum eſſe accipiunt, ſi tertius incipiat illam appellationem proſequi intra tempus, quo ipſe potuiſſet appellare, ſecus ſi vellet adhęrere appellationi poſt lapſum tempus conceſſum ad appellandum, [i] quia tunc videtur ceſſare concluſio. Quod tamen aliquatenus Felinus temperandũ ducit, vt ſcilicet obtineat, quando victoria appellantis illi tertio prorſus nihil, vel ſaltem quo ad qualem qualem præſumtionem profuiſſet, [k] alias ſecus.

Tertia concluſio: † Quando tertius opponit ſe executio- 7.
ni ſententiæ, et is, pro quo fieri debebat executio, præſtet ſuccumbenti cautionem, de reſtituendo rem illi tertio, ſi contingat eum vincere, [l] non impeditur executio. Hanc tamen theſin veram intellige, dummodò ille tertius, qui executionem impedire contendit, prius egerit, ita quod iudicium inter ipſum & reum pendeat, [m] ſecus ſi non egiſſet. Cuius reſtrictionis illa ſubeſt ratio, quia ſi reus non faceret interponi hanc cautionem, poſſet conueniri à ſecundo agente, quaſi dolo deſiſſet [n] poſſidere: quæ ratio ceſſat, quando lis nondum eſt mota per eum, qui executionem impedire [o] nititur. Deinde obtinet hæc theſis, dummodò res, quæ petita eſt, non ſit vacans, ſed poſſideatur ab illo, qui ſuccubuit: quia non poteſt tertius contradicere executioni, præſtita per victorem dicta cautione in fauorem [p] tertij. Sed ſi poſſeſsio eſſet vacans, & non penes eos, qui litigaſſent, audiretur tertius contradicens pro ſuo intereſſe, ad impediendam executionem: atque ita poſt Inno. hic ferè omnes ſentiunt. Porrò differentiæ ratio inter rem vacantem, & non vacantem eſt illa: Nam ſi res non vacet, non ſit præiudicium tertio, etiamſi poſſeſſio tranſeat in alium, qui ita poterit eam auocare ab vno, ſicut ab alio: ſed quando res vacat, ſecus eſt: facili [q] enim obtinebit bona vacantia, quã ſi ſint à tertio occupata.
† Quod autem iam diximus, tertium in re poſſeſſa non impedi- 8.
re executionem, hoc non obtinet duobus caſibus: Primus eſt, quando petens executionem, ratione victoriæ poſſet prætendere præiudicium, allegando ſe habiturum duriorem aduerſarium [r]. Secundus caſus eſt, quando executio fit in rebus adiudicatis, præcedente actione perſonali, quæ bona non fuerant petita [s], tunc quilibet prætendens ſuum intereſſe, vel de iure ſuo in re petita, in qua ſit executio, eam impedit.
† Porrò ſupradictum dogma, tertium impedire poſſe execu- 9.
tionem in re vacante, aliquoties ceſſat: Primò, ſi aduerſus tertium præſumtio eſſet calumniæ, quia tunc ſufficit cautio de indemnitate, nec ſuſpendetur executio, [t] niſi offerat ſe in continenti probaturum de iure ſuo [u]: ſic enim purgabit præſumtionem mali-

h. caſus eſt hic ſecũdum communem intellectum, idẽq; probatur in d. l. à ſententia. Bar. in l. ſi perluſò. ff. de appella.

i. per gl. c. vt circa. in verbo adhærẽtes. de elec. in 6. quam ſequuntur Dd. hic.

k. vt hic per eum latius. & vide de hoc Oldra. conſil. 255.

l. caſus eſt in l. is à quo. et l. ſeq. ff. de rei vend.

m. Ita Inno. et alij in d. c. cùm ſuper. ſ. de re iud.

n. ſecundum Bart. in d. l. is à quo. et l. ſeq.

o. vt patet ex not. in l. ſin autem. §. poſſidere. de re iud.

p. d. l. is à quo.

q. vt l. fi. C. de edi. di. Adr. tol.

r. arg. c. piſanis. de reſtit. ſpol. ita no ſolus Abb. hic. nu. 6. ad fi. 29.

ſ. vt in caſu. d. §. ſi ſuper reb.

t. per c. ſuſcitata. ſ. de reſt. in inte. et ibi Abb.

u. Abb. poſt gl. d. c. ſuſcitata.

nem malitiæ: de hoc tamen dubitat Feli. hîc, quem videre poteris. Secundò non obtinet, si tertius sciuisset talem causam agi, sententiamque in ea latam esse, nec pro suo interesse comparuisset: quia non audietur executionem impedire volens. Itaque Dd. communiter sic textum hunc accipiunt, quòd Petrus ille ignorauerit, causam agitari inter archidia. & capitulum, & pronunciatum pro ipso archidi. fuisse. Nam si sciuisset, & non prouocasset, nec appellationem à capitulo interpositam prosecutus fuisset, non impediuisset executionem sententiæ.

10. † Quarta conclusio: Tertius prætendens interesse, non tamen rei executionem impedit, si petitorio, [x] sed etsi possessorio actum sit: atque ita eleganter [y] domini de Rota definierunt. Si Titius à me spoliatus, aduersus me intenderit interdictum vnde vi, & obtinuerit: priusquam tamen restitutio fiat, quidam tertius superueniat, asserens ad se dictum beneficium pertinere, intentando aduersus me petitorium: debet audiri, & suspendi executio. Quamuis ego spolians non possim opponere, de proprietate [z], tamen potest iste tertius: Et ita dicunt fuisse [a] decisum & obtentum. Quod tamen tum demum obtinet, si ius tertij separatum sit à iure spoliantis, secus si ita connexum sit, quòd non possit opponi, quin spolianti commodum inferat: sed hoc vltimum [b] Feli. hic reprobat.

x. vt hic. & in iuribus. s. allegatis.
y. conclus. 419. incip. item fuit dubitatum. in antiq.
z. c. in literis. cum simi. de rest. spol.
a. per c. 1. in fi. de resti. spol. in 6.
b. num. 12.

11. Quinta: † Tertius probaturus suum interesse in eum finem, vt ad impediendam executionem admittatur, non tenetur illud plenè docere, sed sufficit probatio per iuramentum, [c] si nullum, vel modicum sit præiudicium: aliàs requiritur probatio plenior, puta testium, vel instrumentorum: non tamen oportet eam esse strictam, & necessariò concludentem. [d] & dicit Panor. quod in ista summaria cognitione non admittitur reprobatio testium, nec personarum, nec dictorum contemplatione. Quod tamen sanè intelligendum est, vt obtineat, vbi præiudicium est reparabile: secus si non esset reparabile, cùm in causa de sui natura summaria, [e] non tollantur defensiones.

c. l. thesaurus. ff. ad exhi.
d. vt hic per Inno. Abb. et reliquos. Spec. de offi. iud §. postremò. Bar. d. §. si super rebus.
e. cle. sæpè. in verbo. defensiones. de verb. sig.

12. d Quæsitum fuit) † Hinc notant interpretes, quòd partes communi consensu possint attestationes productas in alia causa, & ad alium effectum, quæ aliàs in illo iudicio nullam
13. haberent fidem, approbare. † Quemadmodum & attestationes nullæ possunt haberi ratæ per consensum partium, non solum expressum, [f] sed etiam tacitum. Prædicta tamen hoc tem-
14. peramento sunt moderanda: † Quando in testibus adest talis defectus, qui non potest consensu partium conualidari, vt si testes recepti essent, ante litis contestationem [g]: tunc etiamsi partes consentiant, vt attestationes valeant, [h] tamen non conualescunt. Adde etiam, quod si testes sint corrupti, non potest nullitas suorum testimoniorum, communi vtriusque partis consensu

f. secundum Inno. et Feli nu. 19. proximè præced. Bart. Bald. in l. 1. de ser. Bal. l. fin. C. de testi.
g. Inno. in c. significauit. j. eo. quem sequitur Bald in auth. si quis in aliquo. col. vlt. C. de eden.
h. Ita Alex. d. l. 1. ff. de feri. licet Hosi. in d. c. significauit. teneat contrarium. sed malè.

consensu [i] comprobari. † Licet autem dictum sit, nullas attesta- 15.
tiones posse adprobari consensu partium: hoc verum est, nisi
partes vellent adprobare concernentia ordinem, & substantiam
iudicij, puta defectum litis contest. & similium: hoc non possunt,
quoniam talia non sunt in litigantium potestate. Item verum
est, nisi sit defectus in recipiente testes, vt quia sit Iudex incom-
petens: quia consensus partium non validat gesta ab eo, sed supe-
rius dictum procedit post receptionem factam à vero iudice.

e Nos igitur) Hinc generalem thesin colligimus, ad quam
sæpè citari solet hic tex. † quòd ꝓbationes factæ in iudicio sum- 16.
mario, cùm habetur breuis examinatio causæ, non præiudicant
postea, nec etiam adiuuant in plenario. † Nam & summarium 17.
iudicium non præiudicat ordinario & pleno [k]. Exempli gratia:
Si quis petat se agnosci in filium Titij, & iudex decernit summa-
riè, quòd Titius alat filium, eique alimenta præstet: hæc sum-
maria cognitio non præiudicabit postea Titio patri, si pleno iu-
dicio probare velit, hunc non esse suum filium. Aliud exemplum:
[l] Cùm filius petit alimenta à patre, & iudex iubet ali filium, per
hoc non præiudicatur patri: si filius deinde pleno iudicio petat
se agnosci in filium, necessariæ erunt aliæ probationes. Et hoc est
vtile pro scholaribus, qui aliquando coniunguntur mulieribus
solutis, & procreantur proles, mulier petit à Rectore cogi scho-
larem, vt alat prolem: Rector summariè cognoscendo hoc iu-
bet: ex hac summaria cognitione non potest se iuuare mulier,
cùm postea vult adscribere prolem scholari. Vides ergo iudicia
summaria nihil proficere, nec nocere ordinarijs iudicijs, rectè,
sicut contractum velum nihil habet commune cum velo exten-
to. † Hæc conclusio limitatur habere locum, nisi in iudicio sum- 18.
mario esset de causa ipsa plenè cognitum, esset lis contestata, &
postea producti legitimè testes, & iudex plenè iudicasset super
veritate rei, quia tunc ex communi Dd. sententia præiudicare-
tur cognitioni plenariæ [m], dummodò probationes sint legitimè
susceptæ, id est, post litis contestationẽ: nam testes ante litis con-
test. inducti non facerent plenam cognitionem [n]. † Ex prędictis 19.
colligitur etiam aliud dogma, quòd si in executione sententię is,
qui condemnatus est, opponeret exceptionem nullitatis, diceret
sententiam esse nullam, nec eam exequi debere, & iudex sum-
mariè cognoscendo reijceret illam exceptionem: certè is, qui
condemnatus erat, potest postea pleno & ordinario iudicio age-
re, super nullitate sententiæ, per ea quæ suprà dicta sunt: quod
est notatũ dignũ, idque [o] Bar. alibi latius prosequitur. † Porrò 20.
summarium iudicium est, quod alio nomine dicitur extraordi-
narium, in quo simpliciter sine strepitu, & figura iudicij procedi-
tur [p]. Plenarium verò, vel alio nomine ordinariũ, in quo solen-
niter atq; omni iudicij ordine seruato de causa cognoscitur. Ve-
rùm de hac iudiciorum differentia alibi [q] plura annotauimus,
quæ huc repeti possunt. IDEM

i. Ita Bar. auth. qui semel. C. de proba. et Alex. in d. l. 1. contrarium tamen tenet Ias. in d. l. 1.

k. est tex. eleg. cum gl. in l. pen. ff. de his qui s. s. u. a. t.

l. tex. in l. si quis à liberis. §. si vel parens. ff. de lib. ag.

m. Iac. Butr. in l. ab hosti. §. sed quod simpliciter. ex qui. cau. ma.

n. per c. quoniã frequenter. s̃. vt. li. non cont.

o. in l. 1. quando procu. non est ne.

p. cle. sæpè. de verb. sig. cle. dispendiosam. eo tit.

q. in c. quoniam cõtra. s̃. de proba. num. 22.

[illegible]

CAPVT XXXIX.

[illegible] omnibus & [illegible] [illegible] fratribus [illegible] in [illegible] producere [illegible] exhibitionis non possint [illegible] parte [illegible] aduersi.

Summæ rerum.

[illegible]

1. [illegible]

2. [illegible] Itē [illegible] tenetur [illegible] D [illegible]

3. [illegible] dicant [illegible]

4. [illegible]

IDEM

IDEM ATTREBATEN. EPIscopo & Dolumen. & vrsicampi abbatibus.

CAPVT XL.

Dilecto filio Arien. præposito nobis innotuit exponente, quod cum causa, quę inter ipsum & comitissam Flandren. [a] super donatione VI. præbendarum sacerdotalium agitatur, vobis episcope & abbas Dolumen. & Attrebaten. decano duxerimus committendam, idem præpositus [b] citra litis contestationem proposuit, quod testimonium decani sibi necessarium erat in causa prædicta, cum de iure suo non nisi per ipsum & alium vnicum tantum testem, facere fidem posset. Vnde postulauit, vt in causa ipsa eo procederetur excluso, vel supersederetur negotio, quousque substitueremus alium loco eius. Vos autem petitionem eius admittere recusastis, quinimo post ap. a præbendarum ipsarum donatione suspendistis eum. Ne igitur ob testis defectum eius iustitia valeat deperire, te abbas Vrsicampi loco ipsius duximus subrogandum, mandantes, si est ita, suspensione præpositi relaxata, in causa iuxta prioris mandati tenorem ratione præuia [d] procedatis.

Summæ rerum.

1. *Ocula donatione quomodo hic accipienda.*
2 *Ius patronatus potest etiam in fœminam cadere.*
3. *Delegatus remoueri potest a iudicando, vt testis sit, si alias non possit haberi probatio sufficiens.*
4. *Si non sit appellatum ab interlocutoria causa principalis remanet penes iudicem appellationis. fallit vt nu. 6.*
5. *Cur in præsenti casu remissa sit causa ad priores iudices, cum tamen iustè fuerit appellatum.*

a Super

a Super donatione. † [illegible] sicut & a[illegible] d[illegible] [illegible] *[illegible] etiam fœminæ competere.* S[illegible] text[illegible] canonici, [illegible] id[illegible] [illegible] pru[illegible] [illegible] h[illegible] Alij exponunt donationem pro præsenta[illegible] præsentandi contentio [d] fuerit, quę [illegible] desideratur dispensatio vel priuilegium. † [illegible] ius patronatus cadere quoque in fœmina[illegible] fœmina dignitatem habente, (vt tex. nost[illegible] in priuata locum habere, Panor. hic subdit [illegible] tamen [illegible] risimiliter dubitari potest. Porro quorum iur[illegible] p[illegible] x v[illegible] capax sit mulier, Doctores suis locis ampl[illegible] co[illegible]erunt [illegible] quos lectorem remitto, neque enim hu[illegible] lo[illegible], ca[illegible] ctare.

a [illegible] ca. in 6.

b. c si quis deinceps. cum mu[illegible] ibi pot[illegible]tis 10. q. [illegible] & cum c. cum terra. et c. me[illegible]ana. [illegible] de elect.

c. per tex cum gl. in c. 1. 2 q. 5 et [illegible] Adrianus. d[illegible] 63.

d. per c fin. [illegible] de cōcess. præb. d. vbi textus de eade fa[illegible] specie loquitur, et præsentatio appellatur donatio

e. l fœminæ de reg. iu. vbi late Decius.

b Citra litis contest. Qu[illegible] p[illegible] t[illegible] opus fu[illegible], qu[illegible] [illegible] t[illegible] contest[illegible] tamen hoc recte H[illegible] A[illegible] [illegible] quia per verba hic expre[illegible] d[illegible] p[illegible]. [illegible] dicendo[illegible], nullam hic fact[illegible] [illegible] sed hæc v[illegible] ba *[illegible] itra litis contestationem* te[illegible] prop[illegible] o[illegible] dunt, quoniam post liti[illegible] cont[illegible] non p[illegible] p[illegible] alius surrogaretur, [illegible], vt hic Panor. [illegible]

f iuxta c. offerat. 4. q 3. & c insinuante de offi. iud.

c Recusastis sed m[illegible] c[illegible]tra [illegible] iustitiæ [illegible] bant enim propter [illegible] p[illegible] in[illegible] sa ab iudicandi munere [illegible] n[illegible] & ipse prætor, qui est iudex [illegible] narius, testimonium dicere g o[illegible] oxius est. Quod tamen [illegible] ge, quando producitur in t[illegible] in causa, in qua [illegible] h alias secus. † Porro ad h[illegible] sem per c[illegible] p[illegible] cap. q[illegible] delegatus remoue[illegible] posit iudic[illegible] do[illegible] s l[illegible] surrogari, si aliunde [illegible] or habere nequ[illegible]t.

g l ob carmen. § 1. de testi.

h vt hic. & c. statuendum 2. q. 7 et c. cum à nobis [illegible] hoc tit.

d Procedat[illegible] Sed [illegible] ad [illegible] [illegible] iudices, a quibus [illegible] fuit [illegible] appellationis? [illegible] N[illegible] [illegible] interlocutori[illegible] [illegible] quod iudex a[illegible] principali causa procede[illegible] Et tum [illegible] sa ad priores [illegible] ratio [illegible] prouocatione [illegible] causam [illegible] iudices, quia [illegible] auctorit, probabili tamen [illegible] te de[illegible] tam non [illegible] qua[illegible] d[illegible] [illegible]grauaret partes [illegible] esset c[illegible] quam cognitio principalis [illegible] appellatum [illegible] et quoque ce[illegible] iuris dispositio[illegible] † [illegible]

[illegible] c vt de litig c cum specia[illegible]. § [illegible]. c interp[illegible]ta §. 1. de app.

[illegible]

a[illegible] & [illegible] limitatio ad [illegible] di[illegible]tia, si iudex ad quem prouocatio facta est, pr[illegible] bene appellatum ab interlocutoria, quod ad eum d[illegible]tur, siue potius cum remaneat etiam cog[illegible] princip[illegible] negotii, quo[illegible] illa cessabunt locum habere, si [illegible], in quo [illegible] est, valde esset dubius, nec a iure definitu[illegible] quod [illegible] per illum tex. hic, ad saluandum [illegible] honorem.

IDEM IVDICI SABINEN.

CAPVT XLI.

Significauit nobis presbyter sancti N Sabi. diœce. quòd fundarores eiusdem ecclesiæ liberam eam esse volentes, fundationis tempore se in ea nihil iuris retinere dixerunt, vnde timens ne processu temporis, probationis copia valeat deperire, prouideri super hoc idem presbyter postulauit. Quocirca mandamus, quatenus testes idoneos, quos ipse super hoc duxerit producendos examines diligenter & eorum dicta in publica redigi facias monumenta, denuntiando fundatoribus ante dictis vel eorum hæredibus, vt receptioni testium, si velint, intersint: & super denuntiatione sic facta, confici facias publicum instrumentum.

Summæ rerum.

1. *Testes quandoque ante litis contestationem examinari possunt.*
2. *Vt in casu huius cap. hic declarato.*
3. *Differentia inter prouisionem huius cap. & c. quoniam frequenter [illegible] non contest. & nu. 6. [illegible] 9.*
4. *Specul. opini[illegible] hoc [illegible]ap. eademq. reiecta: & nu. [illegible]*
8. *Pœna non est imponenda parti, nisi a lege exprimatur.*
10. *Huius cap. pr[illegible] ac[illegible]rine, an reo competat, tribus distinctis art[illegible]ulis e[illegible]editur.*
11. *Primus articulus, si testes ex parte actoris producantur ad perpetuam rei memoriam.*
12. *Secundus articulus, si ex parte rei.*

13. *[illegible] um extraor[illegible]*
14. *[illegible]*
15. *Tert[illegible] tur.*
16. *Reo ager[illegible] contra actorem, [illegible] tum [illegible] de [illegible].*

Quoniam [illegible] potest [illegible] nostri [illegible] † [illegible] [illegible]

a. et c. quoniam frequenter §. sunt et alij [illegible] non conuenit, ut diximus.

Uerum autem [illegible] tur, ne [illegible] fes, veritatemque [illegible] [illegible]

b iuxta not. in cap. examinata. s. de iudi.

c. l. vt ne. inui. ag. per totum.

d. [illegible] & [illegible] Auericus.

[illegible] pro suo [illegible]. [illegible] tur, vt testes ipsi [illegible] perpetuo valituri. † [illegible] tali prouisi [illegible] in cap. quoniam frequenter. [illegible] dum [illegible]. [illegible] do testes & [illegible] periculum [illegible]

e. tit. de teste. §. nunc tractemus. vers. alias autem

f. [illegible] quod fauore C. de [illegible] Eutr. Pan[illegible] Imo[illegible] in [illegible] Spec. loco citato.

[illegible] publicantur [illegible] nem. † Verum [illegible] ceptacib. Nec [illegible] ad memoriam [illegible] [illegible] † [illegible] pti [illegible] tuum [illegible] Hæc tamen [illegible] testium [illegible]

quoniam

quando denuntiatio præcessit: vnde si ibi quoque præcessisset,
non necesse esset intra annum experiri, sicut ibi latius ex tex. &
7. glo. colligitur. † Quartò hic non potest in receptorum testi-
um personas obijci, si de denuntiatione parti aduersæ facta con-
stet: ibi verò potest, vt Vincent. voluit: sed glo. hoc discrimen
non esse verum, ait, idemque communiter [h] Dd. sequuntur:
quod videlicet & in nostro casu potest excipi in personas, cum
non reperiatur in iure contrarium, satisque est permitti rece-
8. ptionem testium. † Itaque pœna non est imponenda parti [i],
nisi a lege exprimatur, refertque Panor. casum esse, quasi in ter-
minis, [k] supra tit. vt li. non contest. Non obstat eum fuisse præ-
sentem, nec exceptionem obiecisse: per hoc enim non parat si-
bi præiudicium, cum sciat facultatem opponendi, competere e-
tiam post [l] suscepta testimonia. Scribunt tamen Panor. & Imo.
opinionem contrariam posse procedere, post publicationem, vt
9. tum non possit aduersus personas [m] testium excipi. † Quinto
& vltimo hic suscipiuntur testes, etsi nullum sit dictum iudi-
cium, nec vlla de præsenti immineat controuersia: ibi secus,
quia cessat hoc remedium extraordinarium, cum de proximo
speretur lis, in qua ordinaria via testes produci poterunt.
10. † Discussis differentijs, inter vtrumq; cap. videamus mo-
dò, quibus competat huius decretalis beneficium, actorine ad
fundandam suam intentionem, an reo tantum ad firmandam de-
fensionem? Et quia hac in re variantibus sententijs responsum
11. est, ex Bar. sententia [n] distinguendi sunt tres articuli. † Pri-
mus: Si testes ex parte actoris producantur, ad perpetuam rei
memoriam, tunc interest, an actor statim experiri possit, quia
scilicet illi iam competat actio, an minus. Nam priori specie
non admittentur ante litem contestatam testes, quia non debe-
bant prius causa instrui, quam inchoetur, nisi de morte aut diu-
turna eorum absentia subuerendum sit: & tunc etsi suscipiantur,
tur, publicatio tamen non fiet, nisi post litem contestatam. Po-
steriori vero, siquidem facultas experiundi in iudicio actori non
possit esse, nisi prius examinatis testibus, productioni locus erit.
nihil enim hoc casu imputari potest actori, quare non agat. Ex-
empli gratia, vt si desiderem bonorum possessionem secundum
tabulas testamenti petere, necesse est, me cumprimis de viribus
testamenti fidem facere iudici: Id autem quia non alia ratione
fieri potest, nisi receptis testibus, corumq; testimonijs cognitis,
æquum est, testes ante litem motam recipi [o] & publicari. Sin
verò potestas agendi non statim competit, competitura tamen
est, etsi non recipiantur testes, (vt quia sit obligatio conditio-
nalis, vel in diem) tunc actor, ante litem contestatam testes pro-
ducere volens, sic demum audietur, quando de ipsorum obitu,
vel absentia diuturna periculum subesse dignoscitur: atq; ita [p]
Bar. voluit. Sed glos. hic, item Inno. [q] Butrius, & Abb. [r] ni-
mis generali ac leui ratione dissentiunt. semper enim allegari

h. præsertim Imo hic.
i sa. gl. c. fin. de iure patro. et quod
m gl. c. 2. de do. et cont in 6.
k. in c. accedens. .i s vt li non cont.
l. vt in c. præsentia. s .eo.
m. nisi in casib d. c. præsentia.
n in auth. sed etsi quis. C. de sent. & interlo. om. iud.
o. l publicati. C de testa. l. 1. & 2 C de bo. poss con. tab. vide latius. Bald. j d auth sed etsi quis.
p. in d auth sed etsi quis.
q d c. quoniam frequenter. in pr
r hic.

 potest ti-

potest [illegible]mor mortis & absentiæ, fi[illegible]ue euacu[illegible] e[illegible] gulæ, vt lite non conte[illegible]ta. Ego putar[illegible], id iud[illegible]ca[illegible] bitrio relinquendum esse, qui ex negotij & per[illegible]rum [illegible]tate æstimabit, num in tali casu te[illegible] adn[illegible]itte[illegible]di sint, [illegible] ceptum iudicium, vel minus. † Secundus articul[illegible] est: S[illegible] tur testes examinari ex parte rei, ad fundand[illegible] defe[illegible]ionem [illegible]ue exceptionem, tunc indifferenter ad[illegible]ittu[illegible]tur, & [illegible] p[illegible] cam instrumenti formam rediguntur. Non [illegible] est [illegible] po[illegible]state, [f] quando conueniatur. Et si diceretur, r[illegible]lio prout[illegible] sum esse remedio, nempe vt imploret officium iu[illegible]s, petend[illegible] actori præfigi certum terminum ad agendum, & eo non co[illegible]parente vel agere nolente, perpetuum silentium [illegible] impo[illegible]. Respondet tamen Feli. hic prædictum remedium competere [illegible] æquitate, sicque extraordinarium esse † quemadmodum [illegible] huius cap. beneficium ex æquitate proficiscitur, extraordi[illegible]umque est. Vnde consequitur illud, quod [P]anor. hic docet † vnum remedium extraordinarium per aliud non tolli, nec vnum alteri [u] cedere. Tertius articulus est † Si receptio testium postuletur ex parte illius, qui in causa & actoris & rei vice fungi possit: idem dicendum est, vt indistincte examinati testes publicatique [x] valeant. Idque euidenter ex textu nostro conuincitur, vbi vtrique actores esse poterant. Nam & patro[illegible] licebat actionem confessoriam intendere, ad pronuntiandu[illegible] sibi competere ius patronatus, & contra presbytero ne[illegible]toria agere, negando ecclesiasticam seruitutem vllam deberi [y], petendo que sic pronunciari: & sic vtrisque competebat actio, & tamen indulgetur receptio testium ad perpetuam memoria[illegible]. Porro pro colophone ex gl. hic penul. obseruandum est † [illegible] agere licere, aduersus actorem, vt faciat sibi instrumentum [illegible]periure suo, puta super pacto de non petendo, vel libertate rei, quam possidet, aut pecunia, qu[illegible] ip[illegible] [z] [illegible]t. Bar. idem [a] in actore obtinere ait, de præse[illegible] [illegible] facultatem non habente. Ad quod fa. & regula q[illegible]cit, quod t[illegible] non nocet, alteri autem prodest, [b] facere debes. Cæterum denuntiatio cuius tex. noster meminit, v[illegible] fieri debeat, & coram quo iu[illegible] dice in casu cap. nostri receptio facienda sit, hic eleganter Abb. ad [illegible] huius cap. explicat.

IDEM

f. hic & d. auth. sed et si quis l. petendæ. C. de temp. in inte. resti.
t Iuxta Bar. Ang. Paul. Castr. in l. si contendat. d. fide in str. fa. l. diffamari. C. de inge. manu.
u ad quod fa. gl. l. prætorib. ff. ad l. Aquil. Bar. l. in prouinciali. ff. de no. op. nun. et sic habens limitation. eleg. ad l. in causæ. de mino.
x. Panor. hic post Bar. Bald. et Ang. in d. auth. sed et si quis. et in l. in l. Aquil. ia. ff. de ad l. Aquil. Canonic. et d. c. Albericus.
y secundum rot. c. examinato s. de iudi. & c. Abbate. de verb. sig.
z. fa. tex. l. si quis fundum. § si cum l. seq. et ibi Bar. ff. loca. tex. l. à colono. ff. de vsufr. leg.
a. in l. si finita § eleganter. de dam. infe.
b. cum ibi no. ff. sol. matr. Feli. hic ad finem.

IDEM EPISCOPO ET AR- [illegible]

CAPVT XLII.

CVM causa, quæ inter [illegible] monasterij sancti M. [illegible] de [illegible] & infra. Cum igitur abbas & fratres eiusdem loci probare intendant, quanti pretij venditionis tempore possessiones [illegible] fuerint. Mandamus, quatenus recipiatis testes, quos alterutra partium super hoc duxerit producendos: & infra. Si vero pars [illegible] ad hunc articulum eosdem testes produxerit, quos ad alium probandum produxit, vos nihilominus eos recipere [illegible]: quoniam aliud est probasse deceptionis [illegible], & aliud probare quantitatem valoris.

Summæ rerum.

1 [illegible] pretij probatio in huius cap. [illegible]

2. Cur [illegible] super antiqua [illegible] r[illegible]num.

3. [illegible] prære reproduci p[illegible] super antiquis articul[illegible] a[illegible] quo [illegible].

4. [illegible] ratia [illegible] valorem rerum [illegible].

5. [illegible] em d[illegible] l[illegible], [illegible] expe[illegible].

1. a De[illegible]

b [illegible] a[illegible] ita [illegible] re[illegible]

b Iuxta l. [illegible] C. de re[illegible] vend. et c. [illegible] et c. c[illegible] tau a. [illegible] [illegible] tractatur

[illegible]

IDEM

CAPVT [illegible]

[illegible]

Idemque [illegible] ciperi [illegible] puram publicam [illegible].

[illegible]

1. [illegible]
2. [illegible]

1. a Inscriptus [illegible]
2. [illegible]

[illegible] 4. [illegible]

IDEM BELVACENEN
[illegible]

CAPUT XLVII.

CUM in tua dioecesi [illegible]. Verum autem si [a] accusatore idoneo [illegible] per tres vel quatuor testes, [illegible] contractus [illegible] parentela probetur, per [illegible] XI. ex XII. [illegible], qui [illegible] tempore ac [illegible] contractum [illegible] [illegible] distinguendo personas, & gradus a quibus [illegible] copula [illegible] [illegible] Quamquam autem ad aliud & ob aliud [illegible] tam illi quam illi, tamē si in [k] secunda [illegible] [l] primo

[illegible]

personæ [illegible] deponerent, illa eadem quæ [illegible] modo dicerent, absque dubio eorum testimonia [illegible] præualerent, nec eo possent prætextu [illegible] repelli, quod partes testificata didicerant [illegible] talis exceptio locum non habeat [illegible] in hoc casu.

Summæ rerum.

1. Accusator [illegible] improprie dicitur in causa [illegible]
2. Parentela [illegible]
3. Parente[illegible] pro qu[illegible] quo modo [illegible]
4. Cui[illegible]bet matri[illegible] [illegible] inter [illegible] dere ex legitima causa licet.
5. Testes [illegible] produ[illegible] [illegible] priorem [illegible]
6. Ampliatio huius cap.

a Accusatore) Impropr[illegible] ne[illegible] criminalis, sed [illegible] institu[illegible] partitionem tan[illegible] a[illegible]batur. [illegible] Per[illegible] matrimonium [illegible] contr[illegible] ratis, vel cuiuscunque [illegible] ce[illegible] gulium præt[illegible] ti[illegible] boni pu[illegible]

a ficut & in c. tua
s de procu.
b. Io. And. hic.

c [illegible] c. tertio. § de probat.

b Parentela) † id est [illegible] consanguinitas [illegible] ctio. Parentes en[illegible] ho[illegible] qui sunt eiusdem generis (Eines Geschlechts) & [illegible] modo [illegible] [illegible] bet con[illegible] reperi[illegible] & [illegible] extranei [illegible] 3 [illegible] pa[illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f Distinguendo) quod omnino necesse est, alias eorum testimonia fidem non merentur, quemadmodum infrà [e] suo loco dicetur.

e. c. licet ex quadã. § .eo.

g Copula) coniugali coniunctione.

h Descenderunt) Et quia non fuerunt reperti in quarto, & sic prohibito gradu, permissum fuit inter eos matrimonium.

i Ad aliud) quia primi ad copulationem matrimonij, secundi verò ad eius separationem iurauerant.

k Secundo iudicio) nempe quo agebatur ad diuortium.

l Priores) quæ scilicet pro matrimonio testificatæ fuerant.

m Illa eadem) nempe eos, qui contraxerant matrimonium, non esse connexos in gradu prohibito. † Hinc pleriq; 5.
cautelam notant, quòd testis secunda vice inductus, super eodem articulo, licet ad alium effectum, possit respondere, se illa eadem nunc dicere, quæ in priori depositione dixerat, sicque euitabit periculum repugnantiæ, siue contrarietatis [f], nec dicetur sermo inceptus, cum relationem certam [g] habeat.

f. de quo vide Par. in l. eos. ff. de fal. Pan. hic. et Sali. l. iursiu C. de testib.

g. l. ait prætor. in pr. l. in summo. de re iud. Feli. hic à pr.

n Præualerent) scilicet secundis testibus, nec separabitur matrimonium. Quid si priores testes, non inducantur in hoc secundo iudicio? Sane eo casu secundis testibus credetur, qui pro dirimendo coniugio dixerunt, separabiturque coniugium.

o Repelli) quod videbatur, quia subest periculum, ne subornentur testes, qui veritatem priorum [h] euertant.

h c. le 2. de testic. c. fraternitatis. et quæ ibi no. ĩ .eo.

p In hoc casu) Nempe in causa matrimoniali, secundum Io. Andr. Host. & communiter D. hic. † Butrius tamen & Pa- 6.
nor. generaliter textum accipiunt etiam in alijs causis procedere, quòd liceat post aperta testimonia, super eodem vel directò contrario articulo, testes inducere, quando posterior illa probatio non solum fit ad reprobandam secundam partis aduersæ probationem, sed ad confirmandam primam etiam in iudicio summario factam: neq; enim potest tali casu quicquam imputari parti, quare non ante produxerit eos, cum confisa esset de prima probatione, per plures testes facta: neq; etiam de subornatione timendum est, producendo eosdem testes, qui prius inducti erant, cum eadem testificentur, quæ prius dixerant. Quid autem si non priores, sed alij, seu noui testes petantur suscipi, an idem obtinebit? Et Panor. [i] in causa coniugij idem censet in alijs causis, cum scire debebat producere volens, quod illæ primæ probationes in hoc iudicio fidem non facerent.

i. per c. inuenit. ĩ. de probat.

IDEM

IDEM.

[a] CAPVT XLV.

Onstitutis in præsentia nostra archiepiscopo & M. canonico Surrenti. dum [a] ipse illum de Simoniæ crimine deferret & infra. Cæterum quoniam a principio [b] protestatus est præfatus M. ipsius archiepiscopi consanguineos multa impedimenta ei per suam potentiam præstitisse, quò minus probationum copiam in nostra præsentia secum haberet, cum quosdam induxerint ad iurandum, ne aduersus archiepiscopum aliquid dicerent, & aliominis & terroribus à testimonio perhibendo arcere nitantur: nos [c] ex officio nostro super hoc prouidere volentes, mandamus, vt generalem feras excommunicationis sententiam, in omnes qui impedimentum aliquod ipsi M. præstare præsumserint in testibus producendis. Illos autem quos (vt dictum est) iurasse constiterit, quòd contra archiepiscopum nihil dicerent [d] denunties iuramento huiusmodi non teneri: si quis autem de consanguineis dicti archiepiscopi, aliquem de testibus præsumserit impedire ([e] quia verisimile non videtur, & eo inuito talia fierent, & ob hoc non caret scrupulo societatis occultæ, eo quòd si voluerit, potuerit prohibere: cùm secundum legitimas sanctiones iniquam ostendat se causam fouere, & experiri debeat iudicis authoritatem elusam, qui defensionis copiam subtrahit aduersario) eundem archiepiscopum ab offitio pontificali suspendas, & facias manere suspensum, donec illum fecerit à tali præsumtione cessare.

Summæ rerum.

1. *An[illegible]us pot[illegible] suum ep[illegible]pum de simonia accusare.*
2. *Prot[illegible]atio de imped[illegible] p[illegible]num.*
3. *Iu[illegible] rerum probatio.*
4. *Iuramentum de non [illegible].*
5. *Del[illegible]ctum a meo consanguineo patr[illegible]um in meum fa[illegible]em præsumitur meo con[illegible]ensu comm[illegible]um.*

1. a Ipse [illegible]llum) Ar[illegible] scilicet [illegible] pot[illegible] c[illegible]m canonicus e[illegible] suum episcopum [illegible] de crimin[illegible] [illegible] a sicut & de [illegible] quod [illegible] interp[illegible] iuris [illegible] n[illegible] exa[illegible]. *a c. veniens. & c. ex parte. [illegible] c.am o[illegible]m. [illegible] de accusa[illegible] ibi Dd.*

2. b Prot[illegible]statis) † Hæc plerique caute[illegible] notant, [illegible] se accusatori, vt protestetur [illegible] impedimentis probationum: hic enim non c[illegible] in [illegible] pro[illegible], [illegible] hoc ad [illegible], [illegible] pro[illegible] defecerit.

3. c Ex officio) † Iu[illegible] ex officio prouidere, [illegible] po[illegible] ex ecclesi[illegible] u[illegible] cen[illegible] etiam L[illegible], vel quodcunque [illegible] parte[illegible] explicand[illegible], [illegible] iudicio necessaria.

4. d Denunties) † Iusiurandum de non testificando præstitum, [illegible] non obl[illegible]t, quin productus in testem teneatur [illegible] testimonium [illegible] testimonii pu[illegible]icum, *b. l. si quando. C. de t[illegible] de t[illegible]g per [illegible]ium* ad quod etiam inu[illegible] quis [illegible], [illegible] hu[illegible]usmodi iuramentum in præiudicium tertii, [c] & per consequens non seruandum. *c. c. q[illegible]muus in fi. de pac[illegible] B[illegible] Tr[illegible]. Imperator ff. de [illegible]g. 2*

5. e Quia verisimile) † Hunc tex. velut singularem com[illegible] interpretes, quod d[illegible]um con[illegible]um ab meo con[illegible] [illegible] in[illegible], [illegible]ur me consentiente co[illegible]u[illegible], [illegible] etiam per pœnæ appositionem, vt [illegible] d[illegible] c[illegible]. Quod *d. in [illegible] ad fi. C. si quacunq. præd. pot.* Panormi. & [illegible]us [illegible] intelligunt in d[illegible] [illegible]so, secus in momentaneo: hoc [illegible] in dubio præsumitur factum ex consensu meo [e]. Si [illegible] præsumitur facta vicini [illegible] co[illegible]ta, non momentanea [f].

e. per tex c. quòd præsulatus 1 q. 4 de quo vide am[illegible] Fel[illegible] in c. Pet[illegible]us. [illegible] de [illegible]micid.

f. vide Castr. l. 1. si cer[illegible] peta.

*

IDEM

IDEM MAGDEBVRGEN. Archiepiscopo, & præposi. Seburgen.

CAPVT XLVI

Constitutis in præsentia nostra procuratore A. sororis nobilis viri marchionis Misnen. & nuntio illustris principis Bohemorum: & infra. Pragen. episcopus ad petitionem eiusdẽ principis, ipsa volente ad ipsum accedere, vt suas coram eo proponeret actiones, sed a satellitibus eiusdem prohibita, quæ bis vel ter prohibuerint ingressum, post appellationem ad nos interpositam diuortij sententiam promulgauit: a qua ipsa fecit ad nostram præsentiam [a] prouocari: & infra. Mandamus quatenus partibus ad locum idoneum conuocatis, receptis testes, quos vel nobilis ipsa pro se, vel princeps pro parte sua (cum nondum testificati [illegible] dicerint) super processu Pragen. episcopi vel præsteriorum iudicum duxerint producendos, [illegible] nobilis ipsa pro se, vel testes quos prius induxit, vel alios si voluerit inducere, non vetetur, [illegible] [c] non renuntiauerit testibus producendis

Summæ rerum.

1. P Ost cogn[illegible]oniã r[illegible]ular[illegible] non l[illegible] et a[illegible] st[illegible] nu[illegible]
3. Limitat[illegible] um ntra. [illegible]
Renun[illegible] usus terminus pro[illegible]
4. [illegible] publ[illegible]
5. Sola publicatio a[illegible] testimoniorum [illegible] rem [illegible] sumpr[illegible]ẽm.

a Prouoca[illegible] fact[illegible] mum [illegible] di[illegible] Ancar[illegible] b tri[illegible] prolequi.

a de quo vide quæ [illegible] ca. de dol. & [illegible]

b Dali-

b [illegible]

4 Non [illegible]

5 [illegible]

IDEM IN CONCILIO generali.

CAPVT XLVII.

[illegible]

Summæ rerum.

1. Hæc † decretalis pro singulari habetur & formam docet probandæ consanguinitatis vel affinitatis, [illegible], quæ d[illegible]rentur hodie, vt te[illegible] ad eam docendam [illegible] fides præstetur. Quamuis enim [illegible] per testimonium [illegible] auditus probaretur [illegible] hodie tamen ex huius decretalis dispositione non aliter admittitur huiusmodi testimonium, [illegible] cum requisita, quæ in tex. recensentur, [illegible] priora personas testium, reliqua [illegible] respiciunt.

2. a Necessitate † Sæpenumero enim propter necessitatem receditur a communi forma, & iuris regula [a] quod [illegible] uis locis bene discussum relinquimus.

3. b De auditu alieno † quia fallax hoc testimonium est, non regulariter [b] admittendum.

c Grauem Id est bonæ existimationis & famæ, quorum autoritas non possit exceptione aliqua eleuari.

d Proprio iu. Hinc colligunt plerique, testi non concedi vt iuramentum de veritate dicenda per procuratorem subeat [illegible] Baldus me[illegible] te[illegible] ait. Ex quo Panor. infert, licet [illegible] possit quis per procuratorem speciale mandatum habentem iurare, [illegible] iurare [c] videtur) tamen hoc non ha[illegible] cum, si pro forma desideretur iuramentum proprium, p[illegible] tex. [illegible] de re Dd. [d] alioz, & Felinus hic plura annotat quæ huc facile possent congeri.

a [illegible] quod non est li[illegible] de reg. iu. in 6. Feli[illegible] quære[illegible] ad [illegible] de iure. And Sicu in rub [illegible] de ser. Ias in l prin[illegible] alius. [illegible] si [illegible] per.

b. l. testium C de test. & ibi Dd.

[illegible] tex. et ibi Io. And c si de iur. cal in 6.

c procurator. de elec in 6.

d adde Bar. in l qui bona [illegible] qui aliena [illegible]. de dam. infec [illegible] hoc late Domi in c vt circa §. pen. de elect. in 6.

c Tolerabilius) [illegible] pro [illegible] a [illegible] aliquibus [illegible] [illegible] [illegible] dum esse, cum [illegible] ge [illegible] na c & pauci lege [illegible] [illegible] teste, si casu quopiam [illegible] [illegible], & probationes [illegible] [illegible] [illegible] sententiam absolu [illegible] [illegible] dum de matrimonio [illegible] fa [illegible] motu, ex quo c [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cau [illegible] d [illegible] matrimonij fauor, quia [illegible] [illegible], quod est notandum.

Hinc sumpta occasione [illegible] quatuor testes singulares, qui [illegible] su [illegible], probent? Et pro [illegible] non probare [illegible]. Actio [illegible] a est, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vitis. † Debent [illegible] [illegible] de si peto d [illegible] & v [illegible] ex [illegible] [illegible] concorde [illegible] [illegible] con [illegible] in facto & tum [illegible] alij [illegible] [illegible] [illegible] & per [illegible] plenam [illegible] [illegible] res. [illegible] enim [illegible] [illegible] [illegible] tu te [illegible] tur, [illegible] in se [illegible] mutantur tamen prædicta aliquo [illegible]. Primo [illegible] S [illegible] [illegible] singulares, vt discordent in [illegible] [illegible] eundem [illegible] per [illegible] la media [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] vnus [illegible] [illegible] [illegible]: tum quia vnum [illegible] [illegible] Baldus, iuramentū suppl [illegible] p [illegible] [illegible] po [illegible] [illegible] plex singularit [illegible] d [illegible], & hæc [illegible] [illegible] testimonij [illegible] alia [illegible] [illegible] ua, vt si vnus [illegible] s de v [illegible] te, [illegible] de [illegible] [illegible] Sic [illegible] Baldus, [illegible], quando [illegible] contrarietate, vt qa vn [illegible] [illegible] mulas, [illegible] act [illegible] [illegible] tate, vt [illegible] contr [illegible] [illegible] ficatur quando q, est [illegible] d [illegible] dictū a [illegible], [illegible] qu [illegible] alter v [illegible] [illegible]. Sicut [illegible] [illegible] [illegible] is [illegible] [illegible] ratio, [illegible] re [illegible] [illegible] [illegible] esse verum. Quando vero plures [illegible] testium

e [illegible] gl. in [illegible] in verbo. [illegible] s. de re- [illegible] pol

f. [illegible] limitandum [illegible] de re [illegible]

g [illegible] licet cau [illegible] de [illegible] de acu [illegible] carmen. in fi. de [illegible].

h. in l. iurisiu C. de testi.

i Butr. hic. Spe. de te te. § 1. ver. sed po- ne [illegible] Paul. de Lea- [illegible] in [illegible] incip [illegible] rumentu de [illegible] in [illegible] col

k in l. si ex [illegible] tione. [illegible] partitur C d [illegible] nu pe.

l. per c. cum dilecto [illegible] abint.

m [illegible] sald. in rub. de contro. inuest. post prin.

n iuxta [illegible] de [illegible] c. ab [illegible]

o Fel. hic. col. [illegible]

p. in [illegible] licet cau. am in 6. col. [illegible] de proba.

12. [illegible] de singularitate [illegible] produ[illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible] m [illegible] spe- [illegible] qua [illegible] singu[illegible] [illegible] finis [illegible] dent, testimonium [illegible] m [illegible] ca [illegible] id, de quo [illegible] æ-
13. [illegible] † Exempli gratia vt [illegible] vel [illegible] quam [illegible], [illegible] d[illegible] [illegible], pro[illegible]. Vnde [illegible], *improbandus spec[illegible] actibus iurisdi[illegible]onis testes, vt [illegible]ares, tamen si [illegible]nt contestes in actu præambulo, vt quia astruant [illegible] cem sedisse pro tribunali, tam probata censetur quasi possessio iurisdictionis, cum [illegible] actus descendant ex eodem fonte.* † Sic etiam, si inter testes produ-
14. [illegible] ad probandam possessionem decimandi vnus dicat, se vi[illegible] Titium colligere grana, alius dicat de hordeo, pro[illegible]. Si tamen locus vel tempus sit de substantia [illegible] cus esset. Has [illegible] [illegible] limitationes duas declarationes [illegible] apud [illegible] ex [illegible] hæc desumpta [illegible].

15. [illegible], in hoc [illegible] singularitas [illegible] dicendum esse. Testimonium [illegible] qui [illegible] singulares sunt, n[illegible] [illegible] habent, iu[illegible], qu[illegible] hu[illegible] probat[illegible] a[illegible] q[illegible] [illegible]tas [illegible] li[illegible]us (vt [illegible]) vel [illegible] dua[illegible] p[illegible] x [illegible] tem[illegible] contrarietate [illegible], t[illegible] nitus tollat. Idem quoque est in actibus [illegible], v[illegible] puta mutuo, al[illegible] contractibus, loci, temporis, [illegible] di- uersitas [illegible] [illegible]bus testes [illegible] nihil pro- bari, [illegible] nihil esse, Doctores [illegible] omnes
16. [illegible] † [illegible] bus, si [illegible] loci, temporis, [illegible] sitate, sed ex [illegible] super [illegible] a[illegible], t[illegible] [illegible] se diffe[illegible]bus, ad [illegible] dem tamen fi- nem, [illegible] per [illegible] via [illegible] tendentia [illegible] vtrumque [illegible] [illegible] te[illegible] nam fidem in sui facti probatione [illegible] q[illegible] tes[illegible]tum vniu[illegible], testimonij alterius fi- d[illegible] in de[illegible] sed eidem potius adminiculum adfert. Vt [illegible] super [illegible] p[illegible] plene probet, [illegible] scripta duo te[illegible] a via coniungi non possunt, nisi forte [illegible]um vel t[illegible] continuatione, vt [illegible] lo[illegible] [illegible]plicatio- nem [illegible]ple[illegible]retur: qualis est [illegible] [illegible]is, ser-

r vide [illegible] quæ [illegible] de [illegible] per [illegible] opt[illegible] [illegible] sent[illegible]m. de[illegible] [illegible] in vnum compr.

t vt per [illegible]no in[illegible] [illegible] er [illegible] [illegible] & [illegible] nino Mar[illegible] [illegible] [illegible] Bur[illegible] bi[illegible] ateris [illegible] te- ri m singularitatis [illegible] inuenies de- [illegible] iam [illegible] iuri[illegible].C de te- sti[illegible] [illegible] [illegible] co[illegible]

u. in [illegible] c. bonæ. & locis s. alleg

 ustutum,

[illegible] *bo-na [illegible] ubi per Dd. [illegible]*

u toto [illegible] di, [illegible] fl s su [illegible] firm [illegible] fuerunt, quia tamen [illegible] testimonia ad id, de qu[illegible], [illegible] iungetur. atque ita [illegible] receptum est.

HONORIVS III. P[illegible] to sancti Mo[illegible] F[illegible]ma. [illegible]

CAPVT XL[illegible]

PEr tuas nobis lite[illegible] cum causa, qu[illegible] super [illegible] ris vertitur inter [illegible] tri ex vna parte, [illegible] altera, tibi fuisse[illegible] ab [illegible] dictus G. tribu[illegible] pos[illegible] publi[illegible] tionem elapsis te[illegible] te[illegible]ato & infra. No[illegible] non esse super h[illegible] de [illegible] forsan a principio illo [illegible] super [illegible] capitulis p[illegible] t[illegible] quae malitiose v[illegible] negligenter fuerit praetermi[illegible]um.

Summae re[illegible]

1. *Esse [illegible] art [illegible] m[illegible] nu 6.*
2. *R[illegible]*
3. [illegible]
4. [illegible]
5. *Interr[illegible]*
7. [illegible]
8. [illegible]
11. [illegible] *nu. 1[illegible]*

[illegible] *D*[illegible]

[illegible] *Et quid* [illegible]

1. Elegans [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

4. [illegible] & [illegible] testes producuntur. [illegible] quærantur [illegible]

5. [illegible]

6. [illegible]

7. [illegible] exhib[illegible]

8. [illegible] † Ex [illegible]

[illegible] non [illegible]

 [illegible]

[illegible] poteſt fieri [illegible] repeti[illegible] diligenter [illegible]are. Et hactenus [illegible]

[illegible] Tertius, [illegible] poteſt fieri [illegible] repeti[illegible]

[illegible] admittere [illegible] procedit [illegible]ptio.

[illegible] Deinde non habet locum regula [illegible] ex officio teſtem interrogare poſt pu[illegible] cla[illegible]t, quia forte ob[illegible]cura dixit, [m] h[illegible] quali iure ſuo litigatoribus non [illegible] con[illegible] [illegible] iurare o[illegible]noxius eſt, ſed [illegible] Idem ſi atteſtationes primæ v[illegible] vel receptæ in iudicio [illegible] ſicut non obſtat ſententia, ita [illegible] [illegible] ea hoc q[illegible] [illegible] t[illegible] [illegible] [illegible] depoſuerint, de[illegible] [illegible] tam quoque[illegible] an ex[illegible] [illegible] ut [illegible] ver[illegible] [illegible], qu[illegible] [illegible], repetitur [illegible] n[illegible] [illegible] doce[illegible] [illegible] h[illegible] [illegible] teſtes ad [illegible] finem quare decl[illegible]s [illegible] tur[illegible] [illegible] depo[illegible] [illegible] rei nomine ſaltem [illegible] [illegible] quemadmodum [u] Baldus, [x] A[illegible] [illegible] volunt. [illegible] Ex [illegible] videri poſ[illegible] [illegible] [illegible] iterum exami[illegible] [illegible] [illegible] tam, vt de[illegible] [illegible] æ p[illegible]s [illegible] ir quam vt ſuper in[illegible], quæ [illegible] [illegible] [illegible] in arti[illegible]s mu[illegible] addunt [illegible] t. [illegible] rum reſpondendum eſt p[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] procedere [illegible] [illegible] per articul[illegible] [illegible] prout [illegible] hennis teſtes rep[illegible] [illegible] n[illegible]er ſuper [illegible] [illegible]

[illegible]

necessarium non autem [illegible]. Et hanc eandem d[illegible] [illegible]
[illegible]ionem [illegible]itur eti[illegible] pro[illegible]de [illegible] s omnis in eo [illegible]
an [illegible]ura[illegible]dum sup[illegible], separato ab eo, cuius [illegible]
mine repeti[illegible] d[illegible] super tota causa præstitum
14. fuerit. † [illegible]um autem [illegible] testes iurent, se su-
per tota causa v[illegible], co[illegible]tur, [illegible] postea
propter [illegible], [illegible] amplius ad
iurandum [illegible], [illegible] iure-
iurando [illegible] repetan-
tur

[illegible] c. frater, in 2. not

IDEM VELL. OLETI ET SACRAmeniæ abbatibus Palentiæ & Segobien. diœces

CAPVT XLIX.

Licet dilectus f. n. L. tituli sanctæ crucis presbyter cardinalis, quem procuratoribus Burgen. episcopi & clericorum sanctæ Mariæ de Castroforet dedimus auditorē, ea quæ procuratores ipsi proponere voluerunt, audierit diligenter: quia tamen procurator dicti episcopi, contra personas testium productorum in principali adhuc se velle dicere proponebat: & infra. Mandamus quatenus recipiatis testes, quos contra personas productorum super principali negotio partes duxerint producendos: quos si rursus pars altera, vel vtraq; voluerit reprobare, contra illos probationes admittere procuretis, ita quod vlterius non liceat partibus ad reprobationē testium aspirare. ne si producendi quartos contra tertios, & sic deinceps, partibus licentia tribuatur, negotium diutius protelari contingat.

Summæ rerum.

1. *Post publicationem attestationum testes reprobatorios admitti. & cur dicantur reprobatorij.*
2. *Idq; tam contra personas, quam dicta testium fieri posse.*
3. *De testibus reprobatorijs reprobatoriorum.*

4. Regula

4. *Regula est, quod testes probatorios, eorundem* [illegible] *probare liceat, reprobatorios autem* [illegible] *liceat.*

5. *Exceptiones ad prædictam regulam* [illegible] *& nu.* [illegible]

Singularis est huius cap. dispositio [illegible] pressè definita non reperitur, † nempe, quod [illegible] rum publicationem testes reprobatorij [illegible] cantur, quia produci solent ad [illegible] aut eorum testimonia. Q[illegible] hoc non concedi, si de re[illegible]ndis [illegible] s [illegible] pterea, quod textus hic d[illegible] reprob[illegible] † contrarium tamen verius est, [illegible] po[illegible] procedere, siue quis personas, siue d[illegible] te[illegible] probare [b] contendat. Ratio enim, q[illegible] p. n[illegible] te[illegible]itur, vtrumque casum comprehendit [illegible] specie, quod hic refertur, aduer[illegible]us pe[illegible] tum fuerit. Porro sicut hoc ab ad[illegible] do, ita idem ab actore replicando fi[illegible] p[illegible] † [illegible] vulg[illegible] cuntur reprobatorij reprobatorior[illegible]. [illegible] no studio [illegible] gislatores curarunt, vt v[illegible]tas ad am[illegible] iudici[illegible] set, nulloque subterfugio confun[illegible]eretur [illegible] pro re[illegible] tuitur, † Quod testes probat[illegible]os, [illegible] e[illegible] undem [illegible] rios reprobare liceat: repr[illegible]bator[illegible] non liceat. idque propterea, n[illegible] datur; & quia hæc r[illegible]probat[illegible], ta[illegible] odiosa, [illegible] genda [c] fuit. E[illegible] co[illegible]putatur [illegible] pr[illegible], [illegible] & reus vtrinque proba[illegible] in pri[illegible]p[illegible] induxerint, quo casu [illegible], [illegible] etiam solus actor, p[illegible] produxe[illegible]. [illegible] uentus rep[illegible]batorios [illegible] bet, non admittetur re[illegible] ne[illegible] Nec pote[illegible] inæqual[illegible] bus productionibus [illegible] c[illegible]p[illegible]ta[illegible] tum quia co[illegible] probatorios testes [illegible] exceptione testes p[illegible] illiu[illegible] exceptionis impug[illegible] v[illegible]. † [illegible] dixi[illegible], repr[illegible]tori[illegible]s re[illegible] pugnari, verum est per [illegible] posset [illegible] dicta per instrumenta r[illegible] os testes, non prohibeat[illegible] [e] [illegible] † Gem[illegible] [illegible]

† De[illegible] [illegible]m prædict[illegible] batione alicu[illegible] retur [illegible] quia [illegible] [illegible] cum i[illegible] pri[illegible] probatio, [illegible] a prim[illegible]s [illegible]

[illegible]

a. *Io. And. hic.*

b. *Abb. Cald. Feli. hic. Host. c. ex teno-re. s. eo.*

c. *arg. c. cum in multis. de resc. in 6. & c. odia.*

d. [illegible] *hic et Dd.* [illegible] *intelligi* [illegible], *quibus adde quæ habentur in c. 2. eo. tit.* [illegible]

e. [illegible] *de fi. instr.*

f. *in c.* [illegible] *de test. lib.* [illegible] *de quo* [illegible] *per Felin.*

[illegible]

IDEM PRAEPOSITO ET
Magistris [illegible] & [illegible] Laudun[illegible]

[illegible]

CAPVT I.

[illegible] Pet. Sueßion [illegible] & [illegible] super [illegible] [illegible] Pab[illegible] & magistro [illegible] Rem[illegible] & [illegible] super hoc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Vnde [illegible]

[illegible]

[illegible] quod si eo [illegible] cid. in capitulo compatur, [illegible] cetium, quam in d[illegible]

Summæ [illegible]

1. C[illegible]ompromi[illegible]um [illegible] [illegible] ura [illegible]
2. [illegible]im[illegible]atio [illegible]
3. C[illegible]ompromi[illegible]m [illegible] em [illegible] pro[illegible] tem[illegible]
6. Comprom[illegible]um [illegible]itur [illegible] comprom[illegible]um a[illegible]
7. T[illegible]stimonia ab arb[illegible]r [illegible]
8. S[illegible]is, qui [illegible] [illegible]ub [illegible]
9. Et tum de [illegible] [illegible]ur [illegible]
10. Nec p[illegible]unt [illegible] a[illegible]r[illegible] [illegible]ua te[illegible]monia r[illegible]
11. An quæ [illegible] d[illegible] ar[illegible] [illegible]nuntur [illegible] bitrat[illegible]r[illegible]
12. Cl[illegible]u[illegible]ila firmis m[illegible]nentibus a[illegible]
1[illegible]. [illegible]
14. [illegible]
1[illegible]. [illegible]

a R. Pia[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] egredatur, [illegible]

4. b [illegible] c [illegible] compromissum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] compromissi [illegible] [illegible] [illegible]

5. c Per XII dies [illegible] S[illegible] [illegible] [illegible]orum, [illegible] [illegible] certe [illegible] [illegible] compromisso non obstante. C[illegible] [illegible] chi[illegible] episcopum assumptus eo [illegible] [illegible], vt [illegible]

6. nuntiare? gl. tenet quod [illegible]. † Ex quo [illegible], quod dignitas superueniens in clerico, qui compromisit [illegible] ueat, eum [illegible]ret, [k] ne cogatur illud [illegible] quod fauore [illegible] næ maiestatis videtur inductum, quia [illegible] [illegible] o[illegible] p[illegible], quemadmodum Bald. Imo. & [illegible] [illegible] in [illegible] n[illegible] de [illegible] [illegible] [illegible], quam de [illegible] [illegible] [illegible].

7. d Respuentes, † [illegible] annotandum, r[illegible] per [illegible] [illegible] recepta, in [illegible] idem facere si testes e[illegible] ce[illegible] ver[illegible] super[illegible] in optione aduersarij esse, contra[illegible] eorum depositionibus credere, vel [illegible] [illegible] per iure excip[illegible], contra [illegible] [illegible] n[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] at [illegible], variare amplius [illegible] quia p[illegible] [illegible] in re [illegible] esse integra, [illegible] acq[illegible] parti [illegible]

8. [illegible]. † E[illegible] p[illegible] Car[illegible] pol[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] ex[illegible] C[illegible] ue[illegible] [illegible] & [illegible] vt iterum [illegible] par[illegible]

9. [illegible] con[illegible] [illegible] de nouo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mento, de [illegible] [illegible] [illegible] nu[illegible] [illegible] r[illegible] [illegible]

10. a[illegible] [illegible] [illegible] a[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] sic [illegible] & l. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pro[illegible] [illegible] [illegible] co [illegible] de ar[illegible] [illegible] [illegible] bic.

k per l. non distinguemus §. sacerdotes de arb. [illegible] de hoc [illegible] sumtum. [illegible] de testib.

m [illegible] de pr[illegible] [illegible] [illegible]

n 4 [illegible] §. centu[illegible] [illegible] [illegible] in e. [illegible] §. dua cau[illegible] ad Carb.

 sion[illegible]

[illegible]

IDEM

IDEM PENN. EPISCOPO.

CAPVT LI.

NVper nobis A. presbytero supplicante innotuit: vt cùm ipse ordinem fratrum minorum [a] causa probationis intrasset, [b] custos ad probandum quòd idem presbyter professionem fecisset, quosdam ordinis sui testes induxit, qui deposuerunt super hoc (contradicente dicto presbytero) non iurati: & infra. Respondemus, quòd [c] nullius testimonium quantumcunq; religiosus existat (nisi iuratus deposuerit) in alterius præiudicium debet credi.

Summæ rerum.

1. *IN dubio probandi tantùm gratia præsumitur quis ingressus monasterium.*
2. *Custos ecclesiæ potest iudicialiter repetere sui ordinis confratrem.*
3. *Nouitius potest etiam sine licentia egredi monasterium.*
4. *Monasterium non dicitur possidere fratres, nisi professionem fecerint.*
5. *Testi non iurato, vtcunq; religioso, non creditur.*
6. *Nisi iuramentum sit illi à partibus remissum.*

1. a Causa probatio.) vt se probaret, num cooptari vellet, in ordinem fratrum minorum, & in religione perpetuò manere. † Sanè in dubio quis probandi saltem gratia ingressus esse monasterium præsumitur, non vt ibi perpetuò maneat: qua de re Doctores [a] alibi differunt. *a. in c. statuimus ∫. de regula. vbi videri potest.*

2. b Custos) † Hinc discis, quòd custos ecclesiæ, & sic prælatus fratrum minorum, possit versari in iudicio, repetendo fratrem sui ordinis. quod & in alijs prælatis respectu suorum subditorum [b] obtinet, sicut & pater vendicat filium, [c] vel dominus seruum. *b. c. Abbates. 18. q. 2.* *c. l. 1. de rei vend. fa.*

3. † Pondera etiam obiter hunc tex. quod egrediendo monasterium, non tenetur nouitius petere licentiam de necessi- *c. multos. 54. dist. c. 1. ∫ quod me. can. et c. præsens. 20. q. 3.*

necessitate, sed potest exire pro libitu, necdum facta professione, nec tenetur redire, nisi probetur aduersus eum professio. † Ex quo Abb. dicit, se credere, quod monasterium non possi-
deat, nisi per professionem, cùm liber homo non possideatur [d] 4.
absque causa. Itaque illam causam possidendi probari oportet: quemadmodum idem & in marito restitutionem coniugis petente, [e] traditur.

d. l. cùm hæredes in fi. de acqui. poss.

e. c. exparte & c. ex transmissa. de resti. spol. & ibi Dd.

c Nullius testimonio) † Nota, testi non iurato, quantumuis religiosus fuerit, non credi in alterius præiudicium, per tex. nostrum hic, qui ad hoc semper allegatur. † Nihilomi- 5.
nus tamen partibus inuicem remittentibus iuramenta testibus, vt iurare non teneantur, ipsis creditur [f] etiam non iuratis: qua de re [g] alibi satis multa diximus, quæ huc sunt repetenda: neque enim superuacanea reiteratione opus est.

f. Iux. gl. hic verbi contradicente. & gl. l. j. i. de ser.

g. in c. tuis i. eod.

IDEM CORISOPITEN. ET Trecoren. episcopis.

CAPVT LII.

VEnerabili f.n. episcopo & capitulo Corisopit. ac vniuersis abbatibus, apud Cistc. in generali capitulo congregatis. & infra. Disc. vestræ mandamus, quatenus testes, quos Abbas & monachi sancti Martini Cister. ordinis super [a] vita & miraculis piæ memoriæ M. abbatis monasterij supradicti duxerint producendos, examinare [b] sigillatim curetis, cum ea diligentia, quæ solet & debet in receptione testium adhiberi.

Summæ rerum.

1. *NEmo canonizandus nisi de cuius sanctimonia vitæ, & miraculis constet.*
2. *Miraculum quid in hoc proposito significet.*
3. *Canonizare quid.*
4. *De materia Canonizationis, remissiuè.*
5. *Testes sigillatim, & secretò examinandi: & consuetudo contrarium seruans est tollenda.*
6. *De intellectu c. 2. de cau. poss. & proprie.*

a Vita

1. a Vita [illegible] hic [illegible]tes ne[illegible] ta & [illegible] m [illegible] bari [illegible] la, a[illegible] nem ca[illegible], [illegible] q[illegible] e[illegible] tem [illegible] oce[illegible] o[illegible] a [illegible] n[illegible] v[illegible] erbo[illegible] l [illegible] s[illegible] al[illegible] a [illegible] t[illegible] V[illegible], [illegible] s[illegible] ad be[illegible]

2. c[illegible] no[illegible] [illegible] d[illegible] B[illegible] c [illegible], [illegible], [illegible]

3. per [illegible] v[illegible] tut[illegible] s[illegible]. [illegible] nonizare [b] vero [illegible] n[illegible] ca[illegible] secundum [illegible] ad[illegible] rm[illegible] re & [illegible] ppr[illegible] bare, siue in catal[illegible] um [illegible] u[illegible] d[illegible]

4. re, ac decern[illegible] re. † [illegible] mate[illegible] m & [illegible] len[illegible] tem c[illegible] n[illegible] ationis, (quia non e[illegible] huius lo[illegible] alibi a [illegible] h[illegible]c tractatum ipsis [illegible] Scr[illegible] p[illegible] t etiam [illegible] Tro[illegible] us M[illegible] s pr[illegible] rio[illegible] tr[illegible] c[illegible] t[illegible], d[illegible] c[illegible], [illegible] hodi[illegible] extat, v[illegible] tra[illegible] at, qu[illegible] t [illegible], [illegible] ad hæc de[illegible] der[illegible] d[illegible] q[illegible] quæ [illegible] do[illegible] t obs[illegible] nda.

5. b Sigillatim] † Annotan[illegible] um hinc e[illegible], t[illegible] s[illegible] c[illegible] e[illegible], [illegible], v[illegible] ta[illegible] h[illegible] c[illegible] s[illegible] t a[illegible] t[illegible] s[illegible] d[illegible]. N[illegible] r p[illegible] o[illegible] ul[illegible], [d] q[illegible] ra[illegible] q[illegible] am h[illegible] o[illegible] nt[illegible] præ[illegible] n[illegible] c[illegible] po[illegible] te[illegible] pr[illegible] t[illegible] tentiam eius [illegible] ppr[illegible] re, [illegible] de [illegible] at [illegible] d d[illegible] ob[illegible] erua, [illegible] quia c[illegible] rrupt[illegible]

6. n[illegible] t[illegible] trarium o[illegible] c[illegible] uatur. [illegible] q[illegible] l[illegible], [f] [illegible] t a[illegible] t[illegible] p[illegible] rite[illegible] & t[illegible] [illegible] enim [illegible] *par*[illegible] r[illegible] t[illegible], [illegible] p[illegible] u[illegible] c[illegible], d[illegible] a [illegible] po[illegible] ion[illegible] d[illegible] e p[illegible] p[illegible] t[illegible] p[illegible] v[illegible] o *(partes* [illegible] re[illegible] c[illegible] atur [illegible] *au*[illegible] *antur,* [illegible] c[illegible] bu[illegible] *admittant*[illegible].

*

a [illegible] d [illegible] a [illegible] per l. d. [illegible] in[illegible]. [illegible] præ[illegible] re[illegible]. & [illegible] an in b

b vide Dd. post l. [illegible] i j de r[illegible] qui. & vnic. [illegible] mil.

c. gl. c. quia pr[illegible] ter In verb. secreto de elect.

d. B[illegible] ld. in l. prola[illegible] d[illegible] sent. et in[illegible] ud. [illegible] l. 2 [illegible] & [illegible] Pan.

e [illegible] Specul [illegible] hoc [illegible], in [illegible] n[illegible] pr

f [illegible] de cau p[illegible] & [illegible]

g Fe[illegible] Put[illegible] in [illegible] perro ad hanc materiam A[illegible] p[illegible] l l anor. hic.

GREGORIVS IX

CAPVT LIII.

CVM clamor val[illegible] contra [illegible] archiepiscopum super [illegible] & alijs criminibus [illegible], [illegible] & Ruben. episcopis de[illegible] ti, vt super his diligenter veritatem [illegible], & infra. Verum quia aperti[illegible] L. & G. super simonia ita depo[illegible] ex dictis eorum n[illegible] pat[illegible] Mandamus quatenus, [illegible] diligenter, & tam co[illegible] ceperitis testificata sub [illegible] deliter refe[illegible]tis.

Summæ rerum.

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible] nu. 6.
4. Obscura [illegible] quatenus [illegible] pendantem ius [illegible]
5. In obscuro quat[illegible]
7. An pr[illegible] repe[illegible] vel non.

a. l. 2. de [illegible] in l. per hanc. C. de [illegible] tempo app. dixi post [illegible]

T[illegible]

b [illegible] inter [illegible]

3 necdum [illegible]
petere [illegible]
in hoc [illegible] am [illegible]
4. put[illegible]t. [illegible]
[illegible]
5. [illegible]
[illegible], in [illegible] prod[illegible]
6. [illegible]
[illegible]

Porrò [illegible]
[illegible]
7. [illegible]
[illegible] ex [illegible]
[illegible] ad [illegible]
[illegible] Ex quibus obiter etiam [illegible] in [illegible]
[illegible] contestatio [illegible], vel [illegible] possit.

IDEM.

CAPVT LIIII.

a TEstimonium eius cui [illegible]
b opponitur crimen, [illegible]
tur in criminali causa [illegible] ciuili, [illegible]
ipso crimine perseuerer. [illegible]
crimine emendatus, & cum non [illegible] in-
famia, non est in causa ciuili, [illegible]
crimine [c] ciuiliter agitur [illegible] præt[illegible]
tu periurij repellendus. In criminali autem [illegible]
in alio iudicio instituta accusatione [illegible]
psum, de crimine [illegible] vel con-
fessus: [i] vel si nunc per exceptionem [illegible]
uincatur, [k] aut grauam [illegible] opinio, [illegible]
quod quandoque fuit tali modo repulsus, quam-
uis in hoc casu non excluderetur in causa ciuili,
potest a testimonio (licet egerit pœnitentiam)
remoueri.

Summæ rerum.

1. *Argumentum fue [illegible]*
2. *[illegible] 6. [illegible]*
3. *[illegible] nu. [illegible]*
4. *[illegible]*
7. *De quo [illegible]*
8. *[illegible]*
9. *[illegible]*
10. *[illegible]*
11. *[illegible]*
12. *[illegible]*
13. *[illegible]*
14. *[illegible]*

[illegible]

15. *Sacerdos non admittitur ad testificandum: [illegible] præstito prius iuramento de veritate dicenda.*

16. *Producens testem criminosum, eum reprobare amplius non potest.*

17. *Criminosi testimonium valet, si contra ipsum non excipiatur.*

18. *Forma excipiendi contra personam testis criminosi.*

19. *Si crimen testi obijciatur, an locus & tempus exprimi debeant.*

20. *Infamis etiam emendatus si eum sequatur infamia, repellitur à testificando.*

21. *Infamia in genere quid.*

22. *Infamia alia iuris, alia facti.*

23. *De infamia iuris, & quòd ea bifariam contingat. & nu: 25. & 26.*

24. *Infamiam iuris esse duplicem: ciuilem & canonicam.*

27. *De infamia facti.*

28. *Infamia facti & aggrauatio opinionis, an inter se differant?*

29. *De qua infamia præsens cap. tex. sit intelligendum?*

30. *Ferre testimonium est munus publicum.*

31. *An tex. habeat etiam locum in infamia Iuris canonici.*

32. *An & quatenus infamia facti à testificando repellat: & nu: 34. & 36.*

33. *Infames admittuntur in criminalibus, ad testificandum cum tortura, in subsidium.*

35. *Causa ciuilis ardua comparatur criminali.*

37. *Crimina dupliciter persequimur, criminaliter, & ciuiliter.*

38. *Periurus semel nunquam admittitur in testem.*

39. *Hoc tamen intelligendum de violante iuramentum licitum, secus si iuramentum fuisset illicitum & temerarium: & nu: 40.*

41. *Quam infamiam periurus incurrat.*

42. *Periurus iure ciuili an sit infamis.*

43. *An Papa dispensare possit cum periuro, vt testificari valeat.*

44. *Clausula, (supplentes defectum) intelligitur solum de defectibus iuris ciuilis.*

45. *Semel conuictus criminis præcedente accusatione, non potest esse testis in criminalibus, licet emendatus sit.*

46. *Secus est in ciuilibus causis.*

47. *Attestationes facta in iudicio criminali, fidem faciunt in alio iudicio, & inter alias personas.*

48. *Excommunicatus an à testificando repellatur post absolutionem: & nu: 51.*

49. *Excommunicatio potest ferri extraiudicialiter, & sine causæ cognitione.*

50. *Per excommunicationem crimen non probatur.*

52. *Confessus crimen in alio iudicio, in quo accusatus fuit, arcetur à testimonio dicendo.*

53. *Confessio in vno iudicio criminali facta, probat contra confitentem adhuc, vt à testificando repellatur.*

64. *Accusatus de crimine, si ante condemnationem soluat pœnam, non fit infamis.*

55. Nec

55. *Nec repellitur à dicendo testimonio in causis ciuilibus.*
56. *Conuictus criminis per exceptionem, non potest esse testis.*
57. *Testis semel repulsus à testificando in criminali causa, amplius non admittitur: licet secus sit in ciuili.*

Celebris est huius cap. materia quotidie in iudiciarijs
controuersijs obuersans. † Et vt argumentum, siue effectum to- 1.
tius contextus habeas, in eo determinatur, quando crimino-
sus, quando item de crimine emendatus, ius dicendi testimonij
habeat. † Criminosus enim, siue crimine aliquo notatus, 2.
perseuerans in eo, repellitur à testificando tam in ciuili, quam
criminali iudicio. † Emendato verò, tum demum testimonij 3.
dicendi officium interdicitur, quando eum infamia iuris sequi-
tur, siue in ciuilibus causis versemur, siue in criminalibus, quę
tamen ciuiliter intendantur. † Excipitur periurus, qui nun- 4.
quam amplius ad dicendum testimonium admittitur. † Si ve- 5
rò de crimine agatur criminaliter, emendatus indignus cense-
tur, vt ferat testimonium, crimine aduersus ipsum probato in
alio iudicio. Probatum autem censetur, si vel conuictus sit,
vel confessus, vel nunc per exceptionem conuincatur de crimi-
ne, aut aliàs tanquam criminosus repulsus fuerit, ita quod gra-
uata sit eius opinio. Nunc ad text. interpretationem accinga-
mur.

a Testimonium) Ex hac prima cap. nostri parte, anno-
tandũ est tale axioma: † Crimine notatus, in eoque perseuerans, 6.
repellatur à testificando, tam in pecuniarijs, quàm in crimina-
libus [a] controuersijs. † Sed de quo crimine illud accipiendum
est? Et plerique non quoduis crimen sufficere aiunt, sed huius- 7.
modi crimen requirunt, quod à promotione repellat, nec di-
spensatione sit sublatum [b]: frequentior autem Doctorum turba
tex. de quolibet peccato mortali intelligunt, per rationes à Pa-
not. hic recensitas: quæ sententia recipi potest, dummodò pec-
catum mortale sit continuatum, secus si sit transitorium. Il-
lud enim non tantùm aggrauat: alias pauci testes idonei reperi-
rentur, cum etiam iustus septies [c] in die cadat: nec quisquam
sine crimine [d] viuat. † Item prædicta vera sunt iure canonico, 8.
quo satis est vel nunc doceri crimen [e]. † Lege vero ciuili testem 9.
prius de delicto condemnatum esse oportet, vt testimonium di-
cere prohibeatur. Quod autem addunt Moder. etiam secun-
dum leges ciuiles sufficere, testem criminis conuictum [f] esse,
hoc declarandum est per ea, quæ [g] alibi scribit Im[ol]. inquiens,
iura ciuilia, quæ condemnationem desiderare videntur, non
procedunt in criminibus infamiam iuris inducentibus, etiam
ante sententiam, vt quia cum bestijs quis pugnauerit, quia tunc
repellitur non secuta sententia, ex quibus liquet, quod leges
ciuiles non simpliciter testes à testimonij officio remoueant, ra-
tione cri-

a. tex. hic. & iura per gl. 1. 3. hic alleg.
b. per tex. c. inquisitionis. §. tertiæ. ĩ. de accusa.
c. c. septies. de pæni. dist. 3.
d. c. nisi cum pridem. de renunti.
e. c. super eo. 1. ĩ. hoc tit.
f. per gl. l. qui iudicio. ff. de accusa.
g. in d. c. cum super.

[illegible]

9. [illegible]

10. [illegible]

11. [illegible]

12. [illegible]

13. [illegible]

14. [illegible]

15. [illegible]

b Ab [illegible]

[illegible]

c [illegible]

[illegible]

d Si vero [illegible]

[illegible]

[illegible] infamis [illegible] cont[illegible], quæ [illegible] præcepti. Si vero quis famos[illegible] [illegible] infamia notatur canonica, [illegible] inter crimina famosa [illegible] † Quis [illegible] canonicam [illegible] mortali pecca[illegible] [illegible] quod quomodo accipiendum [illegible], ex [illegible], quæ supra ad primam tex. nostri partem diximus,
25. [illegible] potest. † Porro & secundo notatur quis infamia [illegible] per sententiam iudicis, ordinariam [illegible] tam iurisdi[illegible] onem habentis, de crimine quopiam suo nomine damnatus est. Non tamen ob quod[illegible] [illegible] sic infamis, sed [illegible], cum crimen [illegible] publici iudicij habet, aut eius generis [illegible] condemnatio etiam in priuato iudicio infamiam ferat. Et hoc secundum leges ciuiles. quid autem iure pontificio contineat, supra [illegible]. Exempla vero iudiciorum, tum publicorum, tum priuatorum, quibus condemnatus infamiam incurrit, ex titu. Pandectarum, *de his qui no-*
26. *tantur infa.* requirenda sunt. † Fit etiam quis infamis in[illegible] iuris, per quasi sententiam, vt si crimen in iudicio confiteatur aut ex conscientia delicti de [illegible] transigat, [illegible] Prætoris [illegible]
27. pactus fuerit. † Infamia [illegible] facti dicitur, quando [illegible] opinio apud bonos & graues viros, [illegible] im-probatos eius mores. Quare & is infamia [illegible] notari dicitur, cuius pudor [illegible] per increpationem iudicis extraiudicialē [illegible]ratur, aut notatione [illegible] testamento [illegible] perstringitur.
28. † Quamuis autem Card. [illegible] opinionis, tanquam mi[illegible], [illegible] a [illegible] voluerit, hoc tamen [illegible] d[illegible], vt recte [illegible]. [illegible] An[illegible] el[illegible] su[illegible]. Et decretalis, qua Card. motus fuit, non loquitur in aggrauatione opinionis sed rumoris. Rumor enim bene [illegible] minus habet, quam infamia seu fama secus in opinione.
29. † His sic præcognitis, videndum modo est, de qua infamia [illegible] supra tradita intelligenda sit. E[illegible] communi calculo eam de [illegible] iuris tantum exaudiunt: hæc enim quin repellat [illegible] in crimi-
30. nalib. [illegible] etiam [illegible], [illegible] est. † Cum enim ferre [illegible] veritati, [illegible] maxime sanctum ac [illegible], [illegible] testes integræ famæ, & bonæ fidei ad [illegible] debent. Est namq; fides basis ac fundamentum testimonij, [illegible] infamis caret fide, cum eius status sit diminutus [illegible], infamia quandoq; ipso iure, quandoq; p[illegible] [illegible]us, iuxta ea, quæ paulo ante [illegible] tradita. C[illegible] autem [illegible] sit infamia [illegible] duplicem esse, [illegible] [illegible], [illegible] canonicam, prædictam in [illegible] locum
31. habet [illegible] omni controuersia est: † de canonica vero, quam [illegible] ex quolibet mortali peccato [illegible], dubitari potest. [illegible] puto & hanc sufficere ad excludendum quem a iure

Aa dicendi

k. l. infamiam. ff. de pub. iud.
l. l. infamia. ff. de pub. iud.
m. [illegible] §. qui iudi[illegible] qui e[illegible] de infam.
n. [illegible] in l. et l. quemadmodum [illegible] de infam. o. l. ob hæc. de [illegible] l. verbo l. interlocutio C. eo.
p. per c. super eo. de eo qui cog. con. vxo. suæ.
q. in c. infamis. de reg. iur. in [illegible] & est bo. tex. in c. tantis 81 dist.
[illegible] c. forus. de verbo. sig.
t. c. infames 7. q. 1. & ibi gl.

dice [illegible] & i [illegible] en [illegible] dicen [illegible] infam [illegible] de facto [illegible] impr [illegible] nũ dic [illegible] t [illegible], r [illegible] tet [illegible] qu [illegible] tu [illegible] non adhib [illegible] Falot t [illegible] n [illegible] putà status [illegible] tur a test m [illegible] nali controuer [illegible] in qua [illegible] ma [illegible] res. Sed et [illegible] ca [illegible] Et [illegible] cta [illegible] de [illegible] t [illegible]

e Ciuiliter agitur.) C [illegible] cequimu [illegible] n [illegible] d pœ [illegible] pecuni [illegible] riam a [illegible] quando [illegible] crim [illegible] perp [illegible] in corp [illegible]

f Præterquam pro [illegible] Exceptio [illegible] parenthesi interp [illegible] paul [illegible] Per [illegible] usenim [illegible] men [illegible] neq; in crim [illegible] caret [illegible] quæ in [illegible] pura [illegible] est [illegible] Doce [illegible] quis [illegible]

u Inno. [illegible] illi qui 6 q 1.
x l. [illegible] men. § si [illegible]
y [illegible] in auth. de [illegible] § [illegible] l. 1. C. de [illegible]
z Bart post Accur in d [illegible]
a c [illegible] de resti spol in 6
b § si ver [illegible] in nouel de test b.
c nu. 12 in hoc cap
d c [illegible] de pr [illegible]
e [illegible] l. Bar [illegible] in [illegible] pr. d [illegible] p.
f. [illegible] in tex. et c quicunq. 6. q 1
g c. pura [illegible] q. 3
h [illegible] Christus [illegible] de [illegible]
i. d [illegible] quicunq. & c paruu [illegible] q 1
k [illegible] C de su [illegible]
l [illegible]
m [illegible] de reg. iur. in 6
n [illegible]
o [illegible]
p [illegible]

[illegible]

57. [illegible]

[illegible] *a* [illegible] in c. pen.

[illegible]

58. L. Aut [illegible] c[illegible] de [illegible] us [illegible] ssi [illegible] nter [illegible] à iure testimonii [illegible] non sit ad [illegible] admitten [illegible] secus. [illegible] quæ [illegible] Nec [illegible] nductus [illegible] [illegible] contra tellem *a*, [illegible] atte [illegible] [illegible] n amia an minus secus quan [illegible] c[illegible]cuitur, tu[illegible] e[illegible] de [illegible] uod est [illegible] ctæ [illegible] s [illegible] nequ[illegible] ue [illegible] n a[illegible] rat [illegible], quando ex [illegible] repu[illegible] per[illegible] rens, qu[illegible] *b* & [illegible] quidem [illegible] n[illegible] u[illegible] d[illegible]

a [illegible] gl. fi. ad fin.

b iuxta not. in [illegible] ex ea [illegible] d [illegible] [illegible] infamia [illegible] [illegible] carens iuxta [illegible] d. [illegible] ex ea.

*

IDEM

CAPVT LV[illegible]

Vltra tertiam productionem [illegible] bent testes produci in [illegible] stito ab eo, qui hæc postulat, iuramento, quod neque per se, neque per alium testificata subtraxerit, vel fecerit [illegible] nec per dolum aut [illegible] aliquam [illegible] productionem exposcat, sed [illegible] de nouo producere, prius habere nequiuit.

Summæ re[illegible]

1. Argumentum [illegible] cap.
3. Quomodo [illegible] tres accipien[illegible] sint [illegible]
4. Le[illegible]um [illegible]
5. Verus [illegible]
6. Trina testium pr[illegible] tate.
7. Quæ sit rat[illegible]
8. Produ[illegible] examinatione, [illegible] debet.
9. E[illegible] mu[illegible] te[illegible] ad examinandum [illegible]
10. Et quis a [illegible] ne te[illegible]um [illegible]
11. [illegible] per [illegible] mp[illegible] n a[illegible]
1[illegible]. Verbum [illegible]
14. [illegible] qui audiui[illegible] non [illegible]
1[illegible]. [illegible] quis non [illegible] ab [illegible] pr[illegible]
16. Sola pu[illegible] tio atte[illegible] m [illegible] re[illegible] tionem.
1[illegible]. In ma[illegible] a d[illegible] lat[illegible] num [illegible] um a[illegible]
1[illegible]. [illegible]
19. [illegible]
[illegible]. [illegible]
2[illegible]. [illegible]

[illegible]

22. *Proui* [illegible]
23. *In cau*[illegible]*o semel tantum indulgenda* [illegible]
24. *N*[illegible] *um cau*[illegible] *a ia d*[illegible] *denegatur.*
25. *In ca*[illegible]*r mina*[illegible]*, a*[illegible] *once-d*[illegible]*r, etiam c*[illegible] *non* [illegible] *r a*[illegible] *au*[illegible] *co-*[illegible]*nem ex*[illegible]*t*
26. *Pro om*[illegible] *int rua*[illegible]*s locorum n*[illegible]*n n*[illegible] [illegible] *ad pr*[illegible]*bandum.*
27. *Ca*[illegible]*te*[illegible] *inno*[illegible]*ent*[illegible]*, qua*[illegible]*bet* [illegible] *te*[illegible]
28. *Si pars a*[illegible]*at*[illegible] *e habere test*[illegible]*s tran marino,* [illegible] *r*[illegible] *n*[illegible] *r*[illegible]*er*
29. *In pr*[illegible]*a d*[illegible]*ne su*[illegible] *u*[illegible] *ca*[illegible] [illegible] *in qui*[illegible] [illegible]*r*[illegible]*ur.*
30. *In*[illegible]*un*[illegible]*a*[illegible]*s*[illegible]*one, plenior*[illegible]*gni*[illegible]*io requiritur.*
31. [illegible]*und*[illegible] *d*[illegible]*o quant*[illegible] *emp*[illegible]*r*[illegible] [illegible] *debeat*
32. [illegible]*ui t*[illegible] *secunda d*[illegible]*ati*[illegible]*ne a*[illegible]*mittantur.*
33. [illegible] *aufa conced*[illegible]*nda,*[illegible] *unda d*[illegible]*at*[illegible]*nis & nu*[illegible] *3*[illegible]
3[illegible] *Di at*[illegible] *a*[illegible]*bar*[illegible]*um* [illegible]*uat*[illegible]*n*[illegible] *ar*[illegible]
36. *Se*[illegible]*unda d*[illegible]*at*[illegible] *auf*[illegible] *n*[illegible] [illegible]
3[illegible] *Quand*[illegible] *ter*[illegible]*e d*[illegible] [illegible] *qu*[illegible]*r*[illegible]*ur in ea ca*[illegible]
38 [illegible] *m d*[illegible]*atoriæ ex*[illegible]*pt*[illegible]*nis non* [illegible] *la*[illegible] *lecus in peremp*[illegible].

Elegans [illegible] a [illegible] frequens in allegatio-
1. n[illegible]
[illegible]
2. n[illegible]
[illegible] a De [illegible]
[illegible]
[illegible], hac [illegible]
[illegible] vel [illegible]
[illegible] & [illegible]
[illegible] ad [illegible]
[illegible] ccm. Et [illegible] amplectitur

 a Accur-

[illegible]

c. l. praecipimus. in fi. C. de appella

f. vt lic. & c. significauerunt. ... eam- ... eo. & auth. qui semel. C. de probat.

[illegible] quod prioris non [illegible] ... productionem. [illegible] ... ex[illegible] ... quod[illegible] ... rit, rio[illegible] ... nunc facere [illegible] derat ... quod pride[illegible] ... li, ad our[illegible] prae un[illegible]

g. in d. auth. qui semel

vnam [illegible] ... cum e[illegible] ... [illegible]

h. ... C. ...

[illegible]

2 [illegible]

[illegible] litiga [illegible] vel te- [illegible], in supra scripto [illegible] tur a. Du [illegible] um conq [illegible] numer [illegible]

26\. Te [illegible] prod [illegible] etsi po [illegible] ac [illegible] ci [illegible] testes [illegible] non tamen [illegible] a [illegible] sic [illegible] vl [illegible] menses [illegible] conceda [illegible] computet [illegible] pet [illegible] detur oc [illegible] pr [illegible] dixerit quis se de omn [illegible]

27\. ce [illegible] † [illegible] tamen [illegible] no. [illegible] p- du [illegible] di [illegible] ab initio [illegible] prod [illegible] p- sione in a [illegible] num cau [illegible] trans- marinis, vel contingentibus prouinciis, aut [illegible]. Nam si certum [illegible] elegerit, non nisi vnam dila [illegible]

28\. pro [illegible] lo [illegible] consessam. † Non tamen [illegible] est parti [illegible] se habere [illegible] testes tra [illegible] propo [illegible] dila [illegible] da [illegible] dat [illegible] contra [illegible] [illegible] testes [illegible] Addit Inno. [illegible] pra [illegible] bit, cum [illegible] pars ad- uersa [illegible] alium tempus [illegible] rum e habeat.

29\. † [illegible] seu s caus [illegible] vt [illegible] non [illegible] quod pro [illegible] Deniq; vt dilatio [illegible] moderetur, q [illegible] f

30\. [illegible] † In secunda vero dilatione plenior causa [illegible] g [illegible] nec [illegible] pra [illegible] quae est, n [illegible] nullum impedimentum probae. Hoc tamen [illegible] quod [illegible] in prima dilatione eue- nit, per [illegible] probare potest [illegible] autem in

31\. [illegible] paratio [illegible] non est indulgenda. † [illegible] d [illegible] impedi [illegible] in prima dilatione [illegible] ro [illegible] in secunda, quando fuerit impeditus in prima, vt [illegible] pr [illegible] impedimentum [illegible] r [illegible] h [illegible] primum [illegible] quia [illegible]

32\. t [illegible] quod [illegible] tributum [illegible] prima. † Quem- [illegible] in casu impedimenti, vt [illegible] indulget [illegible] hoc tamen [illegible] indistincte [illegible] quod- libet testes producendos, sed [illegible] qui ad illos [illegible] in prima da-

a ita [illegible] in d. l. fin. de fer.
b. l. fiue pars C de dila.
c. vt hic per Abb.
d. tex in c. § [illegible] len. de re [illegible] in 6.
e. secundũ Card. hic.
f. l. i. C de dila.
g. per tex. [illegible] qua- propter § [illegible] de elect. fa. tex. l. [illegible] opere [illegible] § sufficit. de [illegible] tat Bar [illegible] Ang. [illegible] fin [illegible] diver-
h. ita sentiunt Bar. Alex. & al. in d. l. fin. & Butr. hic.

prima [illegible] non repe[illegible] fu[illegible] [illegible] quia [illegible] in prima d[illegible] vocari [illegible] ni[illegible] re[illegible], cu[illegible] eos co[illegible] commu[illegible]tione [illegible] tamen adhuc in [illegible] ti[illegible]us, tra[illegible]erit prima dilatio [illegible] ue[illegible] istos testes: quia tum vero ad [illegible] [illegible] negligen[illegible], attinet [illegible]teriorem dila[illegible]

† Subdit Inno. & hanc esse iustam secundæ d[illegible] dæ causam, [illegible] prima non fuerit integra, [illegible] [illegible] [k] a lege præscriptam concessa, quia pos[illegible] quod prio[illegible] defuit: quod & Bartolus ali[illegible] [illegible] [illegible]s in locis [m] contrarium [illegible] in[illegible]enerit. † N[illegible] bitrari[illegible] quamuis enim non possit excedi [illegible] t[illegible]: [n] potest tamen iudex [illegible] breuiorem te[illegible] quam iura præscribant. & ita videtur [illegible]

† Putat Bart. & hanc iustam cau[illegible]m [illegible] da[illegible] tionem, si ius adu[illegible]rs[illegible] non [illegible] faciam [illegible] sed [illegible] huc salua sint ac integra. Exempli gratia [illegible] onem, ad probandum qu[illegible] a [illegible] reo per [illegible] salua est sua defensio, ac si [illegible] da erit dilatio. Si vero [illegible] in prima dilatione hab[illegible]t, [o] tum se[illegible]da non est [illegible]

† Si ergo iudex sine causæ cognitione se[illegible] dilat[illegible] bueret, probationes [illegible] factæ forent [illegible] quia [illegible] causæ cognitionis [illegible] [illegible]. † [illegible] quandoq; [illegible] & te[illegible] dare, [illegible] ter iustum [illegible]ped[illegible]tum obtigerit: ad hoc tamen pr[illegible] non staretur iuramento postulantis, sed illud per te[illegible] dum esset. Et hoc est quod vulgo dicitur, *terti[illegible]m [illegible] non tribui nisi cum maxima causæ cognitione* [illegible] tur impedimentum [q] per testes. † Q[illegible]ntum & v[illegible] ma[illegible] quamuis in principali negotio pr[illegible] possit: ad probandas tamen dilatorias [illegible] danda secunda dilatio, cum sint [illegible], ex q[illegible] p[illegible] [illegible] differunt causam: [r] secus est in [illegible]re[illegible], p[illegible] g[illegible]tu[illegible]nem præiudicij, quod ex his [illegible] h[illegible] nullibi iure probari ait, durumque e[illegible] parte [illegible] do iuste fuisset impedita: itaque tutius fuisset, [illegible] dicantis arbitrio relinquere, num [illegible] d[illegible] torijs indulgenda sit, an minus.

*

i. Sal. et Mod. in d. l. [illegible] C. de di[illegible]a. Bar. hic. Castr. l. [illegible] stipulatus essem. de verb. oblig.

k. d. l. [illegible] 1.

l. in d. l. 1. & l. 2. ff. de re iud.

m. in d. l. fin. [illegible] de fer. item in consil. [illegible] inc. p. ex facto proponitur, quod ex causa pecuniaria.

n in d. l. 1.

o arg. l. etsi post tres [illegible] si quis cau. et l. mancipiore. de opt. leg.

p per d. l. fin. & Imol. hic.

q. Paul. de Castr. in d. l. orationem. ff. de fer. Bar. in l. fin. eo. Spec. eo. tit. § vi[illegible] len- dam ver. in summa. no. Butr. hic. [illegible] r. ita Io. Andr. ad Spec. de teste § quæ[illegible] r[illegible] ve[illegible] sed cum [illegible].

r Butr. et Imo. hic. p[illegible] prud[illegible]tia § [illegible]xta. s de [illegible] de[illegible] le[illegible] & c. 1 de testi. [illegible] in 6.

IDEM

IDEM.

CAPVT LVI.

NOn debet quis in [a] criminibus (nisi forsan in exceptis) ad testificandum admitti, [b] pendente accusatione de crimine contra ipsum: cùm etiam [c] accusati (nisi prius se probauerint innocentes) ab accusatione ac susceptione ordinum repellantur.

Summæ rerum.

1. *Er excepta crimina in textu quæ intelligantur, in quibus criminosi testes esse possint.*
2. *Accusatus de crimine non potest esse testis in causa criminali, pendente eo iudicio.*
3. *Secus est in causis ciuilibus.*
4. *Hoc cap. etiam habere locum in inquisitione vel denuntiatione pendente.*
5. *Beneficium à iure concessum, si affectante ceu procurante illud nihil operari.*
6. *Accusatus de crimine an & quando alium accusare possit.*

1. a Criminibus excep.) † Sed quæ sunt hæc crimina excepta? Respondeo, crimen lęsæ maiestatis, [a] perduellionis [b], hęreseos [c], simoniæ [d], sacrilegij [e] fraudati census, quod committit, qui furatur pecuniam publicam sibi concreditam: fraudatæ annonæ, quod committitur, cùm portitores furantur victualia ad exercitum reipub. missa [f]: item dilapidationis, [g] & si quæ sunt id genus alia [h]. In his ergo criminibus, etiamsi quis accusatus sit de aliquo crimine, ad testimonium admittitur, quod fortè ob enormitatem, & magnitudinem horum criminum introductum est.

a. 6. q. 1. c. si quis cum militibus. c. vergentis. ĵ. de hæret. c. licet Heli. vers. alijs. de simo.
b. l. fin. ff. ad l. Iul. ma.
c. d. c. vergentis. & l. manicheos. C. eo.
d. d. c. licet Heli. l. si quenquam. vers. cùm sanè. C. de ep. & cle.
e. l. si quis in hoc. C. de vi.
f. arg. c. prohibentur. vers. mulierem. 2. q. 1. & ibi no.
g. d. c. licet. vers. alys. l. si quis præsbyterorum. de reb. eccle. non alie.
h. Spec. de accusa. ad fi.

2. b Pendente accusa.) Hinc discendum, in criminali-
bus iudicijs accusatum de crimine, pendente eo iudicio, testi-
monium dicere non posse: quod ideò est, quoniam hîc testes o-
mni exceptione maiores esse debent, in quos nulla cadat sini-
stra suspicio: sed de crimine accusati, famam & opinionem a-
3. pud bonos & graues viros diminui, nulli dubium est. † No-
tanter autem inquit textus, in criminibus; id est, criminalibus
iudicijs, vt ciuiles cognitiones excluderet. In his enim etsi quis
accusatus fuerit de crimine, interim à dictione testimonij non

est arcendus. Neque enim statim reus est, simulatque de crimine quis fuerit [l] accusatus, sicut [k] alibi annotauimus.

4 † Porrò quod hîc de pendentia accusationis dicitur, locum quoq; habet, si penderet inquisitio vel denuntiatio, quia cum talis prohibetur promoueri, non etiam admittendus erit ad testificandum. Etsi diceretur, quòd per hanc doctrinam detur via euitandi testimonium in criminali, vt procuretur accusatio testium: respondet Io. And. hîc, vel præstituendum esse terminum accusanti, vt expediat, vel certè testem recipiendum [m], reseruata eius fide ab euentu innocentiæ suæ, de quasi adparuerit, probabit absq; alia examinatione, secundum omnes hîc habet porrò accusator timere talionem: subditq; Baldus, quòd si detegeretur malignitas accusati, qui procurasset testes accusari, non haberet locum huius cap. dispositio. 5 † Ex quibus generale dogma eliciunt, beneficium à iure concessum nihil operari in eo, qui procurauit seu affectauit habere illud: quod dogma Feli. hîc, quamplurimis exemplis illustrat.

l 15. q. vlt.
k. s̃. c. *testimonium.* *hoc tit.*

l. c. omnipotens. j̃. *de accusa.*

m. iuxta c. 1. *de rest. spol.*

6. c Accusati) † Accusatus de crimine non potest accusare alium: quod intellige [n] verû, nisi vel suã suorumúe iniuriã prosequatur, nisi de crimine excepto accusare velit: fallit item quando crimen, quod refertur, est connexum crimini proposito: item potest accusationem prius inchoatam prosequi: item si crimen sit maius, quam super quo est ipse accusatus.

n. secundum ea quæ habentur. in l. neganda. C. qui accus. non pos. c. neganda. 3. *q.* 11. *& plenè per Bar. in l. is qui reg. ff. de pub. iudi.*

INDEX CAPIT. IN TIT. de testib & attestatio.

35. *Ex te.*

ANNOTATIO

LEGVM, CAPITVLORVM, PARAGRAPHORVM, ALIORVMQVE TEXTVum, qui inter horum titulorum explicationem discutiuntur.

IN TIT. DE PROBATIONIBVS explicatur

IN TIT. DE TESTIB. ET attestationib.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM IN TIT. DE PROBAT. DE TESTIB. ET ATTESTATIO. IN QVO PRIor numerus paginam, posterior cum seqq. eiusdem paginæ numerum denotat.

A.

Appellatio

D.

Dictio

E.

F.

Falsitas

G.

H.

I.

M.

N.

Probatio

Renun-

F.

Iudicium

Præpa-

Probatio

Profess-

S.

T[illegible]

FINIS.

ERRA-

ERRATA IN TIT. DE PRObat. commissa.

Fol. 7. lin. 14. hæc enim. f. 10. lin. 12. solitæ. f. 12. liu. 11. meretur. f. 21. lin. 12. potius editionem. f. 23. li. 21. præstat. Ibid. lin. 23. dilatio. f. 33. lin. 9. regnudorum. f. 37. li. 3. posse. f. 42. li. 30. etiam non interrogatus. f. 43. l. 7. iudicijs. f. 49. li. 36. absq; testium. f. 53. li. 33. quoq;. Ibid. li. penul. testator aliquem rogat. f. 54. l. 14. si filius. f. 60. li. 13. intelligitur. Ibid. li. 35. omissus est in margi. nu. 55. f. 63. li. 19. locorum. f. 68. li. 11. eo termino trans. f. 69. li. 24. dele itaq;. f. 70. li. antepe. dantem. f. 72. li. 42. in margine deest nu. 9. f. 73. li. 27. cohabitauit. f. 74. li. 25. suum. f. 79. li. 10. acquieuerit. f. 84. l. 35. in iure. f. 87. in margi. litera. f. c. 1. s̃. de dila. Ibid. li. 41. propositam recusationis except. f. 90. in marg. lit. u. Et hanc sententiam. Ibid. in marg. lit. b. iuxta Bart. f. 91. li. 3. necesse est, vt. Ibid. in marg. lit. g. & l. generaliter. f. 94. li. 39. sententiæ. Ibid. in margine omissi sunt aliquot numeri. & alij non rectè positi: nempe, li. 4. nu. 19. li. 13. nu. 110. lin. 16. nu. 111. li. 17. nu. 112. lin. 28. nu. 113. li. vlt. nu. 114. Item f. 95. li. 2. nu. 115. li. 7. nu. 116. li. 26. nu. 117. l. 30. nu. 118. li. 41 nu. 119. li. 47. nu. 120. Item fol. 96. li. 1. nu. 121. l. 8. nu. 122. li. 15. nu. 123. li. 22. ante ver. Hanc Imp ponatur in marg. nu 124. Sequentes deinde numeri in margi. vsq; ad finem cap. corrigantur, vt præcedentibus respondeant. Fol. 95. li. 2. dele conscrib. & repone, loca desig. f. 96. in marg. lit. y. pro Bulinus, leg. Butrius. Ibid. li. 40. appellationis. f. 97. li. 1. (nec. Ibid. li. vlt. sententia. f. 99. lin. 14. negatiuæ. f.. 101. li. 4. probationes. Ibid. li. 7. sufficiant. Ibid. li. 34. expedire. Ibi. li. 42. contineant. f. 103. li. 13 ante ver. Dicitur, omissus est nu. 11. corrigantur etiam duo nu. sequentes. 12. 13. Ibi. li. 34. plenè. f. 108. li. 1. quod acta coram. Ibid. in marg. lit. b. de eden. & li. qui tabulas & quod. Ibi. in marg. lit. c & auth. ad hæc. C. Ibid. li. 38. & 39. siue. f. 109. li. 28. & 29. debet. Ibid. li. 31. suscipiendam. f. 110. li. 5. compellere.

ERRATA IN TIT. DE TEstib. & Attestat. commissa.

Fol. 118. lin. 19. vocata. f. 127. liu. 16. siue. fol. 128. lin. 1. & 2. amicitia. f. 132. lin. 20. repetere. f. 136. lin. penul. testificari. f. 139. lin. 2. obligatum. Ibid. liu. 13. pro probata. Ibi. lin. 17. verò. f. 141. li. 24. ad iuran. f. 143. li. 7. inter ipsos. f. 144 li. 36. textum. Ibid. l. 42. iuris. f. 145. li. antepe. deest in margine alleg. literæ q. f. 147. in marg. lit. d. de cond. ob. cau. f. 154. li. 35. sententia. f. 160. li. 10. causa. f. 161. li. 10 sententiam f. 163. li. 2. bant. f. 165. li. 22. à qua. Ibi. li. 34. scilicet. lin. 37. infrà. f. 167. li. 34. petitione. f. 169. li. 6. quod. f. 170. li. 5. productio. ibi possint. f. 173. li. penul. quid proba. f. 177. in marg. litera a. & c. in nostra. f. 178. li. 1. deest in marg. nu. 5. margi. f. 179. in litera f. de consecra. litera b. sent. pas. Et à litera q. vsq; ad finem, literæ marginales non sunt rectè positæ. f. 181. li peu. & vlt. testimonij: nam si eo tempore quis &c. f. 182. liu. 33. quæ hac. f. 183. li. 5. eisdem. f. 184. li. 27. à parte. f. 189. li. 17. isti. Ibi. li. 40. iocalium. f. 190. li. 30. illis. f. 192. in marg. lit. b. l. in arbit. f. 193. li. 11. Ceterùm. f. 209. li. 31. quàm talibus. f. 213. li. 9. cùm olim. f. 218. li. 40. improbatur. f. 223. li. 40. dele, per. Ibi. li. 43. require. f. 227. li. 19. Sic ergo. f. 229. li. 5. ceptibilis. Ibi. li. 42. præsente. f. 236. li. 31. tantùm rei. Ibi. li. 21. incommo. f. 243. li. 14. subueretur. Ibid. in marg. litera c. tit. vt ne inui. f. 248. li. 31. XI. vel XII. f. 253. li. 21. induxit. Ibid. li. 27. in tua. f. 254. li. 34. visu. f. 259. li. 27. articulis. f. 260. li. vlt. potest quis rep. f. 263. li. 42. Gemintanum. f. 268. li. 15. testimonio. f. 270. li. 4. canonizationis. Ibi. 17. datam. f. 272. l i. 22. nec mihi Imp. f. 273. li. 26. nunquam. f. 274. li. 15. dele: tex. f. 275. li. 35. repellitur. 277. li. 8. crimine. Ibi. li. 34. immi.

IOACHIMI MYNSINGERI

[illegible] Iurisconsulti,

IN TIT. XXVII. LIB. II. DECRETAL

QVI DE FIDE INSTRVmentorum inscribitur,

C[illegible]

IN RVBRICAM.

Summaria.

1. [illegible] huius [illegible]
2. [illegible] quid.
3. [illegible] mentum unde dictum [illegible] num. 4. 5.
6. I[illegible] a, alia priuata.
7. I[illegible] da.
8. In[illegible] catis [illegible] instrumentorum [illegible]
9. D[illegible] instrument[illegible].

1. [illegible] o [illegible] rum, [illegible] pro [illegible] exu
2. de horum [illegible]. † Ad [illegible] vero quodattin[illegible], fide[illegible] e constan[illegible] quod dictum est. vt M. Cicero [illegible] fide i[illegible] di[illegible] a[illegible]
3. [illegible] fiunt. H[illegible]. † P[illegible] instrumentum dem[illegible] tur omne illud, q[illegible] titur. [illegible] us arma [illegible] enta [illegible] ras, [illegible]. [illegible] ment[illegible] quis d[illegible] ter. [illegible] un [illegible] pro [illegible] e [illegible] e [illegible]
4. t[illegible] † [illegible] pro

ap[illegible], quæ [illegible]. Sic [illegible] *de* [illegible] *in* *legare*. † Proinde [illegible] Iuris[illegible] instrumentorum [illegible] nomine ea omnia [illegible]tur, [illegible]. Quare & te[illegible]s co[illegible] extra [illegible] causam instruant, [illegible] instrumenta [illegible]. Hoc autem [illegible] *instrumentum* [illegible] significans quamcunq; [illegible], quæ n[illegible], rei inter [illegible] memoriæ ca[illegible]. † Huiusmodi autem [illegible] vel pluribus; nec tamen p[illegible] est [illegible] in pr[illegible], & [illegible] ex præsenti titulo [illegible]. † [illegible] ta[illegible] loquendi vsu, [illegible] instrumentum [illegible] nec priuata scriptura [illegible] continent Do[illegible]. † V[illegible] statuti, [illegible] omnia [illegible], quæ [illegible] tem accipiunt, [illegible] de [illegible] tentu [illegible] non [illegible] nullus [illegible] dationem instrumentorum [illegible] de [illegible]us non [illegible]. Quorum [illegible] p[illegible] causa produci poterit, testes tamen post publicationem testimoniorum non admittuntur amplius, vt [f] alibi [illegible]. Illud quoq; a[illegible], † instrumenta [illegible] 9 a[illegible] a literis separare *in omnibus causis*. [illegible], *siue praeter literas fuerit [illegible]atum* [illegible] *siue praeter* *quicquam aliud*, [illegible] I[illegible] C[illegible] L. *ter[illegible]* appellat, hoc est [illegible] persona p[illegible], veluti scriba magistratus, v[illegible]. Literæ vero appellatio [illegible] breuiter [illegible] expedi[illegible], [illegible] sapie[illegible] [illegible]ræ.

[a] l. [illegible] ff. [illegible] in- sti[illegible] c perueniat [illegible] de testi. cog.

[b] [illegible] in rubr. de probatio.

[c] Io. de Imo. [illegible] Bart. & [illegible] in l. notionem. § in- strumentorum. ff. de ver. signifi.

[d] Alex. in l. oratione ff. de feri.

[e] c. cum [illegible]ctus [illegible] hoc tit.

[f] c. de testibus. [illegible] de test.

[g] in l. 1. C. de iura. propter calum.

TIT

TIT. XXVII. DE FIDE INSTRVMENTORVM.

GREGORIVS.

CAPVT I.

SI [a] ſcripturam authenticam non videmus: ad [b] exemplaria [c] nihil facere [d] poſſumus.

Summæ rerum.

1. *SCriptura probatoria duplex, publica & priuata.*
2. *Inſtrumentum publicum.*
3. *Deſcriptio Inſtrumenti à Panormitano & alijs tradita, taxatur.*
4. *Notarij perſona non facit Inſtrumentum publicum, ſed publica autoritas. quod exemplis declaratur nu. 5. 6.*
7. *Inſtrumentum priuatum.*
8. *Inſtrumenta publica, quò ad autoritatem faciendæ fidei, inter ſe differre.*
9. *Authenticum quid dicatur.*
10. *Volumen Nouellarum cur Authenticum dicatur.*
11. *Exemplaria, tranſumpta, & item exemplum, copia idem ſignificant.*
12. *Nuda exempla ſine Originali non faciunt fidem: & nu. 2[illegible]. Fallit vt nu. 2[illegible]. 30. 31. 32.*
13. *Quæ ſolemnitates requirantur ad Authenticum Inſtrumentum: & nu. 14. 16. 18.*
15 *Indictio, Luſtrum quid.*
17. *Nomina teſtium quando non ſint neceſſaria in Inſtrumento.*
19. *Forma, qua hodie in Inſtrumentis ſeruatur.*
20. *Notarius debet rogatus eſſe de confectione Inſtrumenti.*
21. *Notarius in dubio non præſumitur rogatus.*
22. *Inſtrumentum an partibus neceſſario prælegi debeat.*
23. *Notarius Inſtrumentum propria manu ſcribere debet: fallit vt nu. 28.*
24. *Inſtrumentum Authenticum plenè probat.*
26. *Ratio, quare exemplo ſolo non credatur.*
29. *Protocollum quid: & vnde dictum.*
31. *Vt exemplum fidem faciat, inter cætera citatio aduerſarij requiritur. quod limita, vt nu. 34.*
35. *Citatio partis aduerſæ an & quando ſit neceſſaria.*
36. *Caſus recenſentur, vbi exempla inter partes probant, etſi non ſint authentica: & nu. 39. 40. 41. & 43.*

37. *Simplex consensus non praeiudicat.*
38. *Pro instrumento semper praesumitur, si non allegetur vitium extrinsecae solennitatis.*
40. *Instrumentum in archiuo publico repertum an probet.*
42. *Si aduersarius nolit originale edere potest comminari iudex, se exemplo fidem adhibiturum.*

Hæc decretalis quò ad intellectum, duo puncta complectitur: primum de scriptura authentica. alterum de exemplata, siue descripta ad verbum, ab authentica loquitur.

Priusquam ad huius cap. interpretationem accedamus, † vi- 1.
dendum cum primis est, quotuplex sit scriptura probatoria. Et
duplicem esse constat, publicam scilicet & priuatam: vtramq;
enim sub instrumenti nomine comprendi, ª suprà annotaui-
mus: hincq; dicitur, instrumentorum aliud publicum esse, aliud
priuatum. † Publicum illud rectè dicimus, ᵇ cuius ea est au- 2.
toritas, vt propter modum, quo secundum leges aut consuetu-
dinem factum est, publicam, adeoq; omnium fidem mereatur,
tanquam id, quod ritè & legitime factum est: vt sunt tabulæ
testamentorum, donationum, mandatorum. item acta iudicia-
ria, quæ coram iudice descripta sunt, & si quæ sunt aliæ id ge-
nus scripturæ. † Et hæc descriptio longè sanior est eâ, quam 3.
Panor. & pleriq; alij hic tradunt, qui scripturam publicam
vocant, quæ à publica persona, hoc est, tabellione siue notario,
solenniter confecta sit. † Non enim requiritur notarij manus
ad hoc, vt tabulæ & scripta pro publicis instrumentis habean- 4.
tur, neq; notarij persona, sed publica autoritas, quæ in confi-
ciendo aliquo scripto, vel suffragatione legis, vel consuetudinis,
vel iudicis præsidentis iudicijs ei accedit, publicum instrumen-
tum facit. Quare rectè ᶜ Inno. & Lanfran. ᵈ *Si de consuetu-*
dine (inquiunt) *fides plena adhibeatur aliquibus scripturis, sum ple-*
nam fidem faciunt, etsi non sint confectæ per ᵉ *notarium.* † Sic, quæ iis 5.
scriptura, quam priuata persona conficit manu propria, in actis
cora iudice, censetur publica, idemq; integram meretur, ᶠ etiam
sine testibus. † Addit Lanfr. chartam ex archiuo publico pro- 6.
latam, quæ subscriptionem officialis eò deputati, puta ratioci-
natoris habeat, plene probare, ᵍ etsi non sit notarius. † Econ- 7.
tra priuatum instrumentum dicitur, quod sola scribentium aut
contrahentium autoritate subsistit, sine præfatione modi, a le-
gibus, consuetudine, vel iudice facta: vt sunt chiropropha
debitorum, apochæ creditorum, codices rationum, epistolæ, &
similes scripturæ. † Porro inter instrumenta, quæ publice con- 8.
ficiuntur, distinguendum plerunq; est, maximè quod ad auto-
ritatem faciendæ fidei attinet. Etenim aliud illorum fit obser-
uata omni solennitate, quæ in conficiendo publico instrumento
requiritur, & ob id ad differentiam aliorum, in quibus hu-
iusmodi solennitates, tam exactè non obseruantur, dicitur au-
thenticum

a in rub. hoc tit. nu. 6. & 5. in rub. de probat.
b Lagus in sua Methodo.
c. hic.
d. in c quoniam con. in verb. instrumentorum productiones. s. de probat.
e. Casus in c. Cum dilectus. j hoc tit.
f Casus est sing. in l. ne in arbitris. C. de arbit. & ibi tenet hoc Bal.
g. Auth. Ad hæc. C de fid. instr. Idemq; Bal. & Bart probãt in auth. Si quis. C. Qui pot. in pig hab.
h. l. vlt. ff. testam. quemad. aper
i l. 2 ff. de fide instrumen.
k. F[illegible]. ad Atticum l[illegible] 9. & 10.

thenticum (quod vulgò originale vocamus) vt quod certæ, in-
9. dubitatæq; fidei sit. † Nam αὐθεντικὸν, authenticum, ἀπὸ τοῦ αὐθεντεῖν, pro re certæ fidei poni constat, non solùm apud Vlpianum, [i] Paulumq; Iurisconsultos, sed etiam apud [k] Ciceronem.
10. † Hinc factum est, vt authentica post Accursium vulgus interpretum & pragmaticorum vocent, quæ τὰς ΝΕΑΡΑΣ, & nouellas constitutiones ipse Iustinianus, eiusq; interpres Iulianus Patritius, & interpretes Græci veteres appellant. Vndè autem eam appellationem traxerint, Alciatus [l] alibi docere nititur: quoniam scilicet Bulgari tempore ex ipso Græco originali ad literam traductæ esset. Hinc quamlibet scripturam, quæ suis constat solennitatibus, & per se absq; alio adminiculo integram mereretur fidem authenticam dicimus: atq; ita in cap. nostro, & per discursum tituli accipiendum est. Cæterùm quæ requirantur solennitates, vt instrumentum habeatur authenticum, infrà mox, discusso prius textu, annotabimus. *l. lib. 2. parerg. cap. 46.*

a Scriptu. auth.) Id est, originalem, siue Instrumentum omni solennitate absolutum, quæ in conficienda publica scriptura requiritur.

11. b Exemplaria) † Per exemplaria intelligimus descriptiones siue transsumpta (vt nunc vocant:) Transsumere enim est ex alio sumere. Vnde, quæ ex primis tabulis (vulgus originalia vocat) transcripta sunt, solennitate iuris adhibita, vulgò transumpta dicuntur. Cicero exemplum vocat, quod ad similitudinem alterius verbotenus descriptum est: [m] *ex literis*, inquiens, *quæ cum ad me exemplum misisti*. Et [n] Vlpianus: *Hæredem enim*, ait, *exemplum debere dare: tabulas verò authenticas ipsum tenere: aut in ædem deponere*. Barbari copiam appellant. Bartolus [o] tamen inter exemplar & exemplum hanc differentiam constituit, quòd exemplar sit scriptura principalis, exemplum verò scriptura inde sumpta. *m. Epist. lib. 3.* *n. In l. cæteræ. ff. familiæ hercis. & l. 2. & n. ff. de eden.* *o. In l. Sempronius. ff. de lega. 2.*

c Nihil facere) id est, nullam fidem exemplis adhibebimus. Sensus enim est, descriptionem siue exemplum alicuius instrumenti publici, authoritatem faciendæ fidei non habere, nisi authenticum, siue originalis scriptura quoq, exhibeatur.

12. d Possumus) † Et sic nuda exempla sine ostensiône authenticæ siue originalis scripturæ, per se fidem nullam faciunt: [p] nisi facta sint à præfectis archiui principis supremi: tunc enim etiam parte non vocata, inter subditos dicti principis, probant. *p. Felin. c. ad audientiam col. 5. § de probat. Molinæ in consuetud. Paris. §. 5. nu. 28. & Bal. bic insi.*

13. Explicito sic vtcunq; textu, † videamus modò, quæ sint solennitates in publico instrumento adhibendæ, vt authenticum habeatur. Et [q] Accur. itemq; Specul. varias referunt, nos prin- *q. in l. generali. C. de tabul. lib. 10.*

cipaliores tantùm notabimus. Primum igitur requiritur in eius
initio inuocatio diuini nominis, maximè in arduis & perpetuis.
Et quamuis [r] Bar. [s] Abb. Bal. & [u] Castren. putent, inuocatio-
nem non esse de substantia: Felin. tamen ait, [x] ratione consue-
tudinis iustam solennitatem effectam esse de substantia, si qui-
dem rectè [y] Panor. docet, omissionem solennitatis ex sola con-
suetudine introductæ, actum reddere nullum. † Item necesse 14.
est, annotari annum incarnationis Christi. Item indictionem
Romanam: † Est autem indictio, spatium annorum quinde- 15.
cim, quod indicebatur, vt tribus lustris tributa toto orbe Ro-
manæ reipub. soluta essent. Lustrum autem quinquennium si-
gnificat: & quomodo inueniri possit indictio, [z] alibi tractatur.
† Item exprimendus est dies mensis, quo gesta est res, [a] non
quo confectum est instrumentum. Item nomen Imperatoris, 16.
vel regnantis extra imperium exigitur, [b] ex iuris communis
dispositione, licet vsus id non passim obseruet. Item necessaria
est descriprio loci contractus initi, vel alterius cuiusq; rei [c] ge-
stæ. Item nomina testium, ad rem, quæ gesta est, adhibito-
rum, exprimi debent: † nisi consuetudo releuaret ab hac so- 17.
lennitate [d] descriptionis testium, vel conficerentur acta iudi-
cij, [e] aut instrumentum in publico regimine siue parlamento
fieret, [f] quia præsumitur ibi multos adfuisse testes. † Præte- 18.
rea nomen tabularij describentis instrumentum, [g] adponi in-
strumento debet. Item signum tabellionis, [h] vt si sit opus,
fieri collationem scriptorum instrumenti, fides ex signo tabel-
lionis tantò melius colligi possit. Atq; ita [i] Doctores nostri
sine controuersia tradidêre; vsusq; passim recepit. Et quam-
uis dubitatum fuerit an locus loci in hunc modum exprimen-
dus sit (actum Friburgi in tali platea, & domo tali) securi-
us tamen est, vt exprimatur, quod Iacobus [k] Butrig. [l] Bart.
& [m] Ioan. And. rectius censuêre. † Solet autem hæc forma 19.
hodiè ex consuetudine ferè ita obseruari, vt initio post inuo-
cationem diuini nominis ponant, quæ ad temporis descriptio-
nem faciunt, vt sunt annus Christi, indictio, & dies, quo res
gesta est: nomen regnantis in prouincia, vbi conficitur instru-
mentum: sed locum, in quo res est gesta, nomina testium, no-
men & signum tabellarij, in fine instrumenti ponunt. † Ampli- 20.
us requirunt interpretes, quòd notarius palàm sit rogatus de
confectione instrumenti, maximè ab his, ex quorum consensu
actus [n] pendet. quare si à voluntate vnius pendeat, sufficit ab
eo rogatum esse tabellarium, vt in effectu hic But. Abb. & Imo.
in cap. proximè sequente concludunt. † In dubio autem non 21.
censetur rogatus esse, quia est solennitas extrinseca, [o] quæ non
præsumitur. Si tamen notarius scribat, se rogatum, vel vtatur
verbo (*publicauit*) præsumetur rogatus, quoniam ista est so-
lennitas intrinseca, [p] surgens ex vi vocabuli. † Deinde necesse 22.
est, vt instrumentum prælegatur partibus, idq; [q] Bart. non mo-
do in

r. Specul. tit. de instrum. edi. in prin.
s. in l. si quis ex argentarijs. §. si initium. ff. de edend.
t. hic.
u. in l. iurisgentium. §. quod ferè, de pac.
x. secundum glo. in nouel. vt præpo. nom. imp.
y. in proœ. decre. 12. col.
z. Vide gl. c. inter dilectos. j. hoc. tit. & ibi dicam.
a. Specul. d. tit. § i. vers. debet etiam instrumentum
b. Auth. vt præpo. no. imp. vers. nunc sancimus.
c. c. Abbate. in verb. censeretur. ibi gl. de re iud. in 6.
d. Inno. hic. arg. c. cùm dilectus. j. eodem.
e. per not. c. quoniam contra. s de probat.
f. Specul. eo. tit. §. restat. vers. sed cum literis.
g. Auth vt præpo. no. imp. & l. contractus. C. de fide instrum.
h. Auth. de instr. si. & cau. §. oportet autem. l. fi. C. de assess.
i. in c. inter dilectos. in gl. verbi indictionis. j. hoc tit.
k. in l. optimam. C. de contrah. stip.
l. in l. de pupillo. §. qui nunciat. ff. de nou. op. nunc.
m. in c. Abbate. in fi. de sent & re iud.
n. §. nos. autem. in Auth. de tabelli.

dò in contractibus, qui in ſcriptis celebrantur, ſed in omni alio
actu ſcripturam deſiderante, procedere ait: cui [p] Panor. ſubſcri-
bit, addens ſecus in alijs eſſe, quæ in ſcripturam rediguntur,
probationis tantùm conſeruandæ gratia: & in dubio non præ-
23. ſumetur ſcriptura fuiſſe [q] lecta. † Deniq; oportet, quod tabel-
larius, qui ita rogatus eſt, inſtrumentum ſua manu conſcribat:
[r] nam hoc munus alteri delegare prohibetur. Vt enim inſtru-
mentum habeatur authenticum, neceſſe eſt hoc per publicam
perſonam, quæ rei geſtæ interſuerit, atq; ita fieri viderit, & au-
24. diuerit, conſcriptum eſſe. † Huiuſmodi ergo inſtrumentum,
quod hiſce ſolennitatibus conſtat, abſolutumq; eſt, *authenticum*
dicimus, & hoc plenam adferre rei fidem ſine adminiculo alte-
rius probationis, indubitatum eſt. Etſi enim teſtes, vel notari-
us, qui in eo conficiendo ſunt adhibiti, deceſſerint, vel alias non
ſint ad manum, vt ſua depoſitione conteſtentur, rem ità actam
eſſe, ſicut inſtrumentum continet: tamen quia leges, aut con-
ſuetudo, aut iudex, modum, quo illud conſcriptum eſt, adpro-
bant,[u] valet eius autoritas. § Hactenus de authentica ſcriptura
diximus: nunc videamus de exemplo, quod ab authentica de-
25. ſcriptum eſt, nùm fidem faciat. † Et hinc annotant omnes, exem-
plum inſtrumenti ſeu indicem, aut apographam, fidem in iudi-
cio non mereri, [x] & ideò originalia producenda eſſe: alioqui fa-
cilè circumueniri veritas poſſet, cùm exemplaris vitia ſola e-
26. xempli lectione dignoſcere [y] nequeamus. † Cur autem exem-
plum fide careat, [z] Bald. quatuor rationes refert: inter quas ea
cæteris eſt efficatior, quia ex inſtrumento non probatur, niſi id,
de quo rogatus eſt notarius, [a] vt inſtrumentũ conficiat, quodq;
eius rogationis tempore geſtum [b] fuit. Is autem qui exemplum
deſcribit, nec de originali rogatus eſt, nec eo tempore, quo ro-
gatur, quicquam magis atteſtari de re in authentico ſcripta po-
teſt, quàm teſtis de re ab altero audita [c] poſſet, meritò igitur
eius fides vacillat. Quò fit, vt parum referat, etiamſi exemplum
manu publica conſcriptum [d] ſit, vnuſúe id ſcripſerit, an plu-
res: nec enim etiam pluribus notarijs creditur, niſi quatenus
rogati [e] ſint, adeò, vt etſi atteſtentur, ſe vidiſſe inſtrumentum
originale, ſiue matricem ſcripturam, ſine omni vicio, nihilo ma-
gis [f] probent: deponunt enim vt teſtes non iurati, nec exami-
27. nati à iudice, ſed motu proprio, & parte non citata. † Excipiun-
tur tamen à regula prædicta aliquot caſus: primus eſt, Si exem-
plum ab eodem factum ſit, q & originale ipſum conficere iuſſus
fuerit: nam ꝓbare illud dicendum eſt, cùm ceſſent prædictæ rati-
ones, ipſumq; exemplum hoc caſu originale dici [g] poſſit, cùm &
eadem ſit perſona, eademq; autoritas, [h] quæ ſcripturæ addit fi-
dem. Poteſt enim ex eodem protocollo notarius plura exem-
pla deſcribere, & ſubſcriptione ſua authentica ea [i] facere,
dum tamen adpareat, id egiſſe eum, vt ſint authentica: ve-
luti, quia ſolennia ſeruauerit, ſubſcriptionem ſignumque

o. l. quæcunq. § fin. de publicia.
p. Bar. in l. ſciendum. ff. de verb. oblig.
q. Bar. l. contractus. C. de fid. inſtr.
r. hic. quem limita in caſu. c. appellatio. de app. in 6.
ſ. d. l. quæcunq.
t. Auth. de tabell. in pr.
u. c. 2. ⁊. h. tit. gl. l. 2. circa pri. ff. quemad. teſt. aper.
x. l. 3. C. de diuerſ. reſc.
y. l. fin. C. de ed. di. Adr. tol.
z. in auth. ſi quis in aliquo. C. de eden.
a. §. Nos autem. in nouell. de tabell.
b. gl. l. 1. C. de fid. inſtr. lib. 10.
c. l. 3. §. noſti. ff. de teſt.
d. gl. §. & hoc inſuper. in nouell. vt ſponſa. larg.
e. Bart. auth. ſi quis in aliquo. C. de ede.
f. iuxta Alb. Roſa. & Paul. Caſtr. qui notant Specul. contrarium ſentientem de inſtr. edit. §. reſtat. ver. pen.
g. l. qui tabulas. §. inde. ff. de furt.
h. l. ſi quis. § prohibet. ff. de eden. l. vnum. cum gl. & ibi pond. Bald ff. de teſta. tex. c. dudum. de conuer. coniu.
i. l. Sempronius. ff. de legat. 2.

addiderit, [k] alioqui ceu nuda exempla non probarent. Et hæc
quidem vera sunt, etiamsi ille notarius exemplum non scripse-
rit, sed ab alio scriptum, ipse subscriptione sua, signoq; [l] me-
minerit. † Hoc enim ei tum facere licet, si ipse iusta ex causa 28.
impeditus sit: quo casu in subscriptione mentionem impedi-
menti facere debet, & quod inuenerit exemplum originali con-
forme. † Protocollum autem dicimus, subitaneam illam anno- 29.
tationem rei gestæ, quasi primam rerum collectionem, quan-
do statim in ipso negotio notarius obiter rei gestæ seriem, item
tempus & locum, & cætera instrumento concipiendo necessa-
ria, annotat, vt ex illis notis tanquam breuiario postea instru-
mentum ritè conficere possit, compositum nomen ex prima
colla, qua glutinari codices solebant. † Secundus casus est, si 30.
notarius, qui instrumentum scripsit, alijs adhibitis tabellio-
nibus eos rogauit, vt & ipsi proprio instrumento attestarentur,
fuisse se de eo documento rogatum, manuq; ipsius conscri-
ptum: hi enim fidem huius rei [m] facient. † Tertius, si post 31.
Notarij obitum, qui rogatus erat conscribere instrumentum,
substitutus sit à iudice alius, eius exemplum fidem [n] faciet: in-
terpretatione enim iuris, propter autoritatem iudicis, & alia
solennia personam autoris sui repræsentat. † Quartus, si per 32.
alium notarium iudicis autoritate descriptum sit exemplum,
perindè fidem ac originale ipsum [o] obtinebit. † Quod ve- 33.
rùm intellige, dummodò parte, cuius interest vocata, ritè de-
scriptum sit, hoc est, quòd iudex perspecto originali cognoue-
rit, validum id ac solenne esse, exemplumq; cum eo collatum de-
bita recognitione ac dispunctione facta concordare, & ideò ceu
authenticum in publicam formam redigi mandet, idq; ex iusta
causa, vt quia archetypum ob vetustatē in literis incipiat defice-
re, vel necessariò sit aliò transferendum: & si quæ causæ similes
sunt. Et ab huiusmodi apographo, siue quod idem est, exem-
plari tali obseruatione descripto, aliud desumptum exemplum
æquè probabit, atq; si ex vera matrice, ac primo originali es-
set, sine [p] manu eiusdem notarij confectum, sine autoritate
iudicis, & causa cognita, siue in archiuo, vel inter acta ritè re-
positum fuerit: quod & [q] Anchor. ex facto consultus respon-
dit. † Non tamen semper necessaria est ad huiusmodi descri- 34.
ptionem partis citatio. Quid enim, si periculum sit in mora de
perdendo originali? [r] quid se per eundem tabellarium descri-
ptum sit exemplum, qui & originale confecit? vel ab archiuo
publico [s] describatur? aut consuetudo solennitati citationis
[t] deroget? Nam istis casibus citationem non requiri prodi-
tum est. Idem, si exemplum priuilegij eius autoritate fieret,
qui etiam nouum concedere [u] posset. Ob vetustatem quoq;
præsumi citationis solennitatem [x] Ias. refert. † Scribit por- 35.
rò [y] Alciatus, in his, quæ voluntariæ sunt iurisdictionis, &
neminem aduersarium verisimiliter habent, citationem non re-
quiri.

k L. i. §. si quis in duob. ff. de bo. poss. secundum tab.
l. l. Diuus. §. Item Senatus. & ibi Bar ff de fal. Ias. hic num. 3. & 4.
m. Bart. in d. auth. si quis in aliquo existimat.
n tex. cum P. tabellio b. tit.
o. §. Illud. in nouel. vt fra. fil. & l. chyrographis. ff. de administ. tut.
p. Bart. in d. auth. si quis in aliquo. & communiter Dd. l. 2. C. de relat.
q. Cons. 41.
r. Innoc. c. fin. ĩ eod. Ang. d. auth. si quis in aliquo.
s. C. ad audientiam. vbi Feli. de præscrip.
t. Bal. d. auth. si quis in aliquo Alex. cons. 65. in i. parte.
u. l. si donatio. C. de donat. gl. c. Romanorum. 9. dist.
x. in d. authe. si quis in.
y. in d. l. procurator. C. de eden

quiri. In his vero quæ contentiosæ sunt iurisdictionis, aut verisimiliter aduersarium habent, tametsi is certus non sit, arbitratur generalem citationem, quæ per edictum fit, [a] sufficere. Quod Bal. & Ang. quoq; tradiderunt: & istis quidem casibus exempla pro authenticis scripturis habentur, eandemq; in pro-
36. bando vim obtinent. † Sunt etiam pleriq; casus, quibus exempla saltem inter ipsas partes fidem faciunt, licet authentica dici non possint. Primus. Si partes exemplum illud tanquam
37. iustum & verum [a] adprobarint. † Qui simpliciter describi consenserint, non ideò censentur adprobare quoq; voluisse [illegible] & qui consentiunt, vt ex consilio alicuius sententia feratur, non ideo eam adprobant, [b] quin appellare possint. & qui testimonia publicari petit, non tamen testium dictis acquiescere [c] aut non solennia adprobasse videtur? Quid si non expressum, sed tacite aliquis consensus arguatur, vt quia exemplum in iudicio produco, tu nihil excipis. Et si exemplum in eo viciosum sit, quia iudicis autoritas non accesserit, [d] fidem non facit, si verò ex
38. eo non deficiat, fidem faciet. Quia † pro regula traditur, semper pro instrumento præsumi, si pars non alleg
39. accedentis solennitatis [e] vitium. † Item si quis pro se in iudicio exemplum producit, illud adprobasse censetur, & aduersus producentem fides illi datur. Idq; & in quibus alia scriptura in iudicio producta, locum [f] habet. Item si exemplum per modum registri confectum sit, vt, si actor producat instrumentum mandati coram iudice, idq; extensum in acta descriptum sit, mandante iudice, tunc parem cum originali [g] fidem habebit. Sin autem non fuisset totus tenor instrumenti descriptus, non fuisset registratum instrumentum perfecte, tum non probat, quia eo casu tenor instrumenti non esset de actis, [h] sed sola pro-
40. ductio. Item, si exemplum reperitur in archiuo publico, fidem faceret: quod pleriq; restringunt, vt solùm in eo loco, aut inter eius vrbis ciues procedat: quod enim ad alias ciuitates at-
41. tinet, archiuum illud pro priuato scrinio [i] habetur. † Volunt [k] pleriq; quandoq; exemplo fidem adhiberi in odium eius, qui
42. originalia exhibere contumaciter detrectat. † Illud absq; controuersia est, posse iudicem ob contumaciam partis illi comminari, nisi originale edatur, se exemplo fidem [l] adhibiturum.
43. † Vltimò non procedit regula supradicta, quo ad aliqualem probationem vel præsumtionem: [m] quod intellige, quando originale est deperditum, tunc volunt exemplum facere semiplenam probationem: alias secus.

A L E-

z. Arg. c. si de elect. in 6. & l. si eódem. C. de remiss.
a. l. optimam. C. de contrah. stipul.
b. Bart. l. si conuenerit. de re iud.
c. Inno. [illegible] significauit. c. cum causam. de testib.
d. l. sicut. §. non videtur. Quib. mo. pig. vel hyp. Inno. c. intimauit. de testib.
e. c. ea noscitur. de his quæ fi. à prælat.
f. c. cum venerabilis. ff de except.
g. Ang. in d. auth. si quis in aliquo allegans. l. fin. ff de fid. instr. Bart. in d. l. chyrographis.
h. Inno. c. cum in iure. in fi. de off. deleg.
i. gl. l. i. ff de pet. hæred. Ita Io. And. ad Spec. de instr. edi. § nunc dicendum. in add. magna
k. ita Bal. in l. Publicati in 8. q. C. de testa.
l. arg. l. in venditione. §. fin. de bon. aut. inter poss. quod tamen non nisi ex magna causa fieri debet l. fin. C. de fid. instr.
m. gl. in l. 2. de fid. instr.
n. gl. l. sicut iniquum. C. de fid. instr. Bart. l. admonendi. versi. quæro quid de exemplo. ff de iureiur.

ALEXANDER III.

CAPVT II.

Cripta verò authentica, si testes inscripti decesserint, nisi per manum publicam facta fuerint, ita quod appareant publica, aut authenticum sigillum habuerint, per quod possunt probari: non videntur nobis alicuius firmitatis robur habere.

Summæ rerum.

1. *Instrumenta fidem amittunt, si testes inscripti decesserint: fallit, vt nu. 2. 4.*
3. *Instrumenta quando dicantur publicari.*
5. *In hoc cap. Dd. examinare, quam [illegible]dem priuatæ scripturæ faciant.*
6. *Priuata scriptura triplex: & quid sit apocha & antipocha.*
7. *Apocha an & qualiter probet, conclusionibus expeditur & num. sequen.*

Ex hac decretali perfun[illegible] est annotandum, † Instrumenta & scripturas corru[illegible]; amittere, si testes inscripti decesserint. † Fallit [illegible] per manum publicam sint confecta, hoc est per ta[illegible]em siue notarium, accedente tamen autoritate iudicis, ac [illegible]uis solennitatibus supra in præcedenti cap. relatis. N[illegible] ea solum instrumenta dicuntur priuata, quæ ma[illegible]entis, sed & quæ alterius cuiuscunq; etiam not[illegible] scripta sunt, si in [illegible] est obseruata forma, de qua supra [illegible]. † Nam per t[illegible]s formæ obseruatio[illegible] publicari dicuntur, hoc est, si præscript[illegible] tabularius in confectione instrumenti seruauerit, t[illegible] est, probatq;, etsi testes ac tabularius [illegible]e def[illegible]. † Deinde fallit, si scriptura habeat [illegible]um [illegible] illud probet ea, quæ in scriptur[illegible], cui [illegible]pensum [illegible] pressum, continentur, licet testes mortui sint. [illegible]terpretum fere omnium dicta ver[illegible]antur [illegible] circa [illegible]pturæ priuatæ, & epistolæ, & libri rationum, & [illegible]missis ambagibus, quam fidem prædi[illegible] singula [illegible] iudicijs, hic examinabimus. † C[illegible] pri[illegible]is au[illegible]cre[illegible]um est, doctores legum trifari[illegible] de [illegible]uatis scri[illegible] loqui. Quædam enim dicitur [a] apoch[illegible], item [b] [illegible]i[illegible], hæc enim ex pari procedunt. Ap[illegible] enim significat chirographum & confessionem, quam debitor, qui [illegible] de re-

1.
2.
3.
4.
5.
6.

[a] de qua loquit[illegible] plures apochas [illegible] fid instr. & au[illegible] quis vult [illegible] qui pot [illegible] [b] si quis [illegible] tarys. §. edi. C. de edend.

[illegible] quæ ad abm [illegible] stene con- [illegible] p o- [illegible] fi- [illegible] one, [illegible] plene prob [illegible] comparationem [illegible] faciendam [illegible]

9. [illegible] dem præstat. [illegible] Quarta [illegible] nullo adminiculo [illegible] vel testium, nec comparatione literarum, [illegible] nem quidem aliquam inducit, semiplene [illegible] non [m] probat. Cæter[illegible] ratio[illegible], [illegible] an & quatenus probent [illegible] [illegible] [illegible]

IDEM.

IDEM.

CAPVT III.

Ex literis vestris accepimus, quod cum causa, quae inter magistratum [illegible] super capella de [illegible] vertitur, de mandato nostro [illegible] dam, praedictus R [illegible] literarum [illegible] copiam sibi fieri postulauit. Qui cum eas arguat [illegible] quod in narratione facti abrasae sint, vbi scriptum est iura parochialia & [illegible]. Dicimus, quod propter abrasionem illam, iudicari falsae non possunt, nec etiam haberi suspectae, praesertim cum & privilegia in possessionibus [illegible], & literae in narratione facti (si erratum est) possunt incunctanter abradi.

Summae rerum.

1. [illegible] an teneatur [illegible] ptum citat[illegible]
2. [illegible] ptum propri[illegible] quid.
3. [illegible] ripta [illegible] cundum [illegible] ommun[illegible] interpretanda.
4. [illegible] rasio [illegible] a. & nu. 6. 7.
5. [illegible]
8. An [illegible] entum [illegible] iciatur.
9. [illegible]
10. [illegible] quae ad [illegible]
[illegible]
12. [illegible]
13. E[illegible] quando [illegible]
[illegible]
14. [illegible]
15. [illegible] r.
16. [illegible] quas [illegible] tas in notario.

A Literarum [illegible] i, [illegible] ati, [illegible]

B Postulauit [illegible] citatio- [illegible] com- [illegible] o- [illegible] loc [illegible] n 1.

n [illegible] n

non est ignorandum, quod delegatus obligetur rescriptum citationi inserere, quando partes euocat per locorum distantiam, vt quia citetur, qui valdè remotus sit: alioqui non tenetur sui præsentiam [a] facere. Vbi autem non esset magna locorum distanria, vt quia vocatus sit in loco vocantis, vel modico abhinc interuallo absit, sufficit, si citans simpliciter delegatum sese astruat, vt vocatus venire obligetur, nec opus est inseri rescripti copiam: consultius tamen fuerit, si iudex in fine citationis adtexat hanc clausulam, *hæsitantibus de nostra iurisdictione fidem faciemus* [b] *requisiti.*

a. c. cùm in iure. de off. deleg. c. præterea vbi post pan. de hoc diximus. ĩ. de dila. Bart. & Cast. l. 2. si quis in ius vo. non ie.

b. l. si quis ex aliena. ff. de iud. Panor. in d. c. cùm in iure.

c Narratione facti) secus enim esset, si in verbis dispositionis abrasio esset facta.

d Priuilegia) Ex hoc infert Panor. rescriptum ad lites non dici priuilegium, quia rescriptum est secundum ius, cùm mandet ius fieri impetranti: priuilegium verò contra [c] ius.
2. †Rescriptum enim propriè dicitur, quando per principem re-
3. scribitur aliquid ad obseruationem iuris communis. † Et rescripta secundum ius commune interpretanda sunt, etiamsi multis clausulis fulciantur: & in dubio rescribens, rescripta aliter dare non [d] præsumitur: imò secundum Dec. [e] omnia rescripta iuri communi, & æquitati conformari debent, etsi verborum natura non patiatur,

4. Ex hac decretali † annotandum est, abrasionem non viciare rescriptum, priuilegium, vel quoduis aliud instrumentum, si in narratione facti, siue in verbis narratiuis facta sit, se-
5. cus si in verbis dispositiuis. † Quia verò & in facti narratione, ac nominibus possessionum per abrasionem fraus committi potest, factum est, vt diuersimodè hunc tex. Dd. acceperint. Panor. reiectis aliorum opinionibus, tum demùm propter abrasionem viribus destitui instrumenta censet, quando ea in loco non suspecto facta sit, nec ita magna existat, quod præsumptionem fraudis parere queat: nec posse in hoc certam dari regulam, sed iudicantis id relinquendum esse arbitrio, qui ex Imolæ sententia, abrasionē non vitiare putauit, quando lireræ emanant clau-
6. sæ [f]. † Idem, si rasura facta sit in non substantialibus (vt in hoc tex.) vel in subscriptione mentio fiat rasuræ, [g] vel per aliam scripturam publicam constet, abrasionem rectè fuisse factam, aut ex comparatione literarum colligatur, in loco raso fuisse repositas literas eâdem [h] manu: licet hac vltima specie Panor. [i] consentiat, tum solùm locum esse comparationi asserens, quando abrasio est in loco non suspecto. Qua de re videndus est Felin.
7. [k] hic, qui de hoc vberius scribit. † Regulariter verò instrumenta, propter abrasionem in loco suspecto contingentem, viciantur, nisi suspitio per prædicta purgari valeat. Vt autem

c. de quo vide not. in c. olim. ĩ. de verb. sig. Abb. in rub. ĩ. de rescript. Bal. in l. 1. ff. de consti. prin.

d. c. causam quæ. de rescript. l. si quando. C. de in off. test. l. falsò. C. de diuer. rescr. l. rescripta. C. de preci. imp. off.

e. in rub. de rescr.

f. Vt est gl hic. & in c. licet. in verb. tenuem. ĩ. de cri fal. Bal. hic. allegans tex. l. Tribunus. §. fin. ff. de milit. test.

g. Bal. l. 1. ff. de his qui in test. delen.

h. secundum Cofr. Butr. Card. Imol. Felin. hic.

i. propter gl. c. cum venerabilis. de reti. domi.

k. nu. 14.

abrasio non noceat, eam in continenti factam fuisse requiritur: si enim notarius iam senior factus emendare vellet, quod iuuenis scripsisset, instrmentum esset suspectum [l]. † Sed 8.
quæri solet, an si rasura facta sit in loco suspecto, ob id totum instrumentum concidat, vel ea tantùm pars, cui inhæret? & Baldus refert, Oldradum censuisse, non totum vitiari, sed in eo tantùm capitulo, in quo abrasio contigerit. Diuiditur ergo fides instrumenti, propter diuersitatem loci [m] rasuræ: quod recipi potest, si instrumentum plura capitula separata habeat, aliàs secus. In testium tamen dictis diuersum obtinet. † Nam 9.
si testis in vno falsum dixerit, in tota causa de falso suspectus est, corruitq́; integrum eius testimonium, quia periurium incurrit: nec refert, siue prius falsum deposuerit, postea verum, aut contrà, primò verum, deinde falsum sub vnius & eiusdem iuramenti vinculo dixerit: nam totum indiuisibile vitiatur.

Differunt † porrò hic pleriq́; Dd. quando notarius 10.
possit errorem suum corrigere: in qua materia latè sese diffundunt Doctores [n]: Sed rem in Epitomen contrahendo, considerandi sunt duo præcipui casus: primus est, in pertinentibus ad notarium: alter in spectantibus ad partes. In primo casu ex Bar. duæ theses colligi possunt. Prima est: Quòd in his, quæ spectant ad tabularium, in quibus error non vitiat, tabellarius possit errorem suum corrigere. exemplum est in falsa latinitate, vt si in Grammatica errauerit: [o] talis enim emendatio nemini nem lædit, nec pars contradicendi causam habet, quare non [p] fiat: & ideo si oratio truncata sit, suppleri potest per verbum subauditum [q]. Sed etsi erratum sit in eo, quod vitiaret instrumentum, puta, quia in eo omissa sit indictio, putat Bart. notarium hunc errorem corrigere posse, ne scribentis error noceat partibus: cui Bal. [r] & Ang. [s] subscribunt. † Secun- 11.
da thesis: Si à notario commissus sit error, nec tamen adpareat, in quo erratum sit: vt quia omiserit diem, & non constet, quo die res gesta sit, hac spc.ie creditur illi dicenti, se de die recordari, & emendare potest: sicut officiali creditur in officio sibi commisso [t]. Hoc tamen videtur temperandum esse, vt procedat, quando non est vis in tempore, vt quia dies non sit de substantia instrumenti, secus si sit de eius substantia, vt in actione hypothecaria, quia tunc corrigere vetatur, nisi probato errore, & cum autoritate iudicis [u]. Porrò thesis tum locum habet, quando erratum fuit omittendo diem, quia tunc non dicitur notarius functus officio suo, edendo instrumentum absq; die. Sed si erratum esset adponendo vnum diem vel mensem pro alio, censet Bart. non permitti notario correctionem, nisi de errore doceat, cùm sit iam functus officio [x] suo.

l. Bald. hic.

m. in l. fin. in 4. oppo C. de edi. di. Adr. tollen.

n. Batr. & Feli. hic Bart. in l. si librarius. de reg. iur.

o. l. Imperator. & ibi Ang. ff de statu ho. l. actorum. & ibi Dd. de re iud. Bal. in rub. C. de fid instru. vers. sed pone quod tabellio.

p. Arg. l. dotem. sol. matr. & ibi Bal. in pr.

q. Ang. l. errorem. in pr. C de testa. & Bal. ibid.

r. in l. cùm proponeretur. de legat. 2.

s. in d l. Imperator. vers. iuxta prædicta quæro.

t. l. apparitores. C. de exact. tribut. cùm alijs alleg per Bart. in d. l. Librarius.

u. Ita Ang & Bald. d. l. Imperator.

x. per tex. in l. quicquid astringendæ. secundum vnum intel. de verb. obligat.

Quæ

Quæ sententia obtinet, quando dici expressio est de substantia, vt [illegible]um est de hypothecaria. Si verò dies non esset de substantia, magis est, vt errorem corrigere possit. Nam si permittit hoc Bart. in omissione diei, à fortiori idem dicendum,
12. quando dies non fuit omissa, sed vna pro alia adposita: † quia maior est defectus omissionis, quàm erroris. Et prædicta restringuntur vera esse, si parti necdum sit exhibitum instrumentum, secus si data iam sit parti eius copia, quia tunc videtur indistincte correctionem tantisper illicitam esse, donec error demonstretur: quo probato, & iudicis autoritatem in corrigendo accedere conueniens [y] est.

13. In secundo casu, † si erratum sit in pertinentibus ad partes, pro regula traditur: errorem corrigi ex interuallo non posse, in continenti verò [z] posse, nisi aliquo legitimo modo pro-
14. baretur coram iudice de errore. † Sed per quæ probandi adminicula tabularius errorem docere potest? Respon. Erroris probationem fieri per originale ipsum, vnde exemplum descriptum est, quia illud inspici debet. [a] item per protocollum suum non erroneum [b] item, per confessionem partium, si fateantur errorem: vel etiam si testator hoc dicat in his, quæ ab eius voluntate pendent [c]: deniq; per testes. Tot autem testes requiruntur, quot sunt necessarij in dispositione principali, qua de agitur. Vnde in testamento error docendus erit septem testibus, quando de substantia ipsius testamenti agitur, id est, de voluntate testatoris: secus est in qualitate vel solennitate requisita in testamento. [d] quia tunc duo testes sufficerent. [e] Et hæc vera intellige, quando errore fuit aliquid prætermis-
15. sum. † Nam si dolo & malitiosè quid omissum esset a notario, non potest corrigere, sed puniri debet. Quandò autem falsitas
16. in notario præsumatur, alibi examinant [f] Doctores. † In dubio tamen in notario potius præsumitur error, quàm falsitas, vt alibi Bart. notat, [g] & cum cæteri interpretes sequuntur.

y. Ita Bart. in d. l. imperator Bal in l. ambiguitates. in fi. C. de [illegible].

z. Bart. in d. l. si librarius. reliqui Dd. in locis s. citat.

a. § penul. in no de tabel Bar. l. Sempronius procul. de leg. 2.

b. Felin hic nu. 2. Card. in c. [illegible]ter di. l. Hos ad fi. . h. tit.

c. Vt not. Bar. in d. l. si librarius. ad fi.

d. Bart. post glos. in d. l. cum proponeretur. de leg. 2.

e. Ang. in d. l. ambiguitates. Al x. in d. l. errore. in fi.

f. Fele quæ not. in l. iubemus vbi Alex. C. de [illegible]fia.

g. In l. quoties. §. i. de hæred. insti. cum simili. vide etiam Alex. in d. l. errore. & d. l. ambiguitates.

IDEM EBORACEN. Arhiepiſ.

CAPVT IIII.

ACcepimus literas, quas abbas ſancti Auguſtini contra Cantuar. archiepiſcopum tranſmiſit. & infrà. Cum priuilegia non inſpecta, non valeant argui falſitatis, & difficile ſit & periculoſum, ea apud ſe. apoſto. exhibere: præcipimus vt vel exhibeantur eidem archiepiſcopo in clauſtro prædictorum fratrum, vel in alio loco congruo & ſecuro, vſq; ad natiuitatem proximam ſancti Iohannis Baptiſtæ. Si verò nec venerit, nec ſufficientem reſponſalē miſerit, ei perpetuum ſilentium imponatis, ipſa vlterius arguendi. Interim autem nolumus, illa priuilegia vacillare: ſed præcipimus ſententiam, quæ eorum obtentu ſuper ſtatu monaſterij lata eſt, inuiolabiliter obſeruari: & infrà. Iubemus etiam, vt archiepiſcopum in inſpectione priuilegiorum XII. hominum numero faciatis eſſe contentum.

Summæ rerum.

1. *QVando quis ad edendum originalē teneatur, quatuor axiomatibus explicatur. & nu. 2. 4. & 6.*
3. *A præcepto periculoſo vel difficili appellari poſſe.*
5. *Non ſolùm prælato, ſed etiam ſuis ſucceſſoribus ſilentium imponi poteſt.*
7. *Sententia prætextu falſorum teſtium vel inſtrumentorum lata, an reſcindatur per reſtit. in integrum, vel ipſo iure.*
8. *Explicata l. diuus. ff. de re iud.*

Ex hac decretali quatuor axiomata diſcenda ſunt. † Primum: Aduerſarius cogi poteſt, vt originalem ac matricem inſtrumenti ſcripturam parti edat, eam falſitatis arguere volenti: quod ſignandum eſt ad ea, quæ aliquando alibi [a] diximus. † Alterum. Nemo compellendus eſt, vt transferat originalia ad loca multum remota, productionis in iudicio faciendæ gratià. ſubeſt enim 1. 2.

a. in c. 1. § . de probat. vbi materiam edendi tractauimus.

[illegible], ne vel [illegible] nt, vel al[illegible]s detrimentum accipi-ant, [illegible] est ex[illegible] siue [illegible] sumpta (vt vocant [illegible]) [illegible], iuxta formam supra [b] explicatam, eaq́, transmit-t[illegible]. † Vnde infert Host. a præcepto peri-
3. ri [illegible] d[illegible] appellari posse, quod [illegible] superio-ri [illegible], secundum ipsum: ad quod facit, quæ scribunt Bal. & A[illegible] præceptum iudicis, continens quod impossibile, non valere, non facta distinctione, an iudex scienter vel ignoranter [illegible]rit. [c] [illegible] autem præceptum eiusmodi sit, vt rationi [illegible] difficulta-tis [illegible] excusationem mereatur, refert, an iudex scienter præcepe-rit, & tum est nullum, vel ignoranter, & tum valet: locum ta-
4. [illegible] habet restitutio in integrum. [f] † Tertium axioma, priui-l[illegible] tempus præstitum potest a iudice, intra quod [illegible] agat, quo transcurso, silentium sibi perpe-tuum [illegible] imponi [illegible]; fertur hac specie sententia [illegible] [illegible], lite non contestata, cum videtur agi condictione ex L. di[illegible] C. de [illegible]. quod tamen Butr. ita recipit, dummodo in temporis, siue termini [illegible] de silentio in-dicendo fiat commemoratio. De huiusmodi autem [illegible], qui-bus post [illegible] terminum silentium imponitur, alibi [illegible] tractatur,
5. quo [illegible] iuris remittimus. † Porro non solum videtur in [illegible] casu imponi silentium prælato, sed etiam suis suc-cessoribus, secundum Hostiens. & alios [h]: & sic talis senten-tia aduersus prælatum lata nocet ecclesiæ, non solum quando ex [illegible] ecclesiæ descendit, sed etiam quando lata est prælato non comparente, nec docente de iure suo: quod pro singulari notandum [illegible] Panor. A[illegible]quod [illegible], quod [illegible] al[illegible] scribunt, de [illegible] prælati [illegible] omittendo vel [illegible] bu[illegible] d[illegible] ecclesiæ. [k] Si tamen prælatus [illegible] se d[illegible] comparere, [illegible] hoc [illegible] dogm[illegible], potest q́; ecclesia eo casu [illegible] petere restitutionem in integrum.
6. † Quintum axioma: Eti aduersus sententiã obiicitur, quod sit lata ex [illegible] vel instrum. ei tamen statur, donec pendet co[illegible]. [n] Falsitate [illegible] probata nullius momenti erit senten-
7. tia, vt hic [illegible]. † Communis autem omnium DD. assertio est, quod sententia prætextu falsorum testium vel instrumentorum lata rescinditur, petita in integrum restitutione intra quadri-ennium, siue agatur, siue excipiatur, siue replicetur. Volunt enim hanc rescissionem sententiæ non dari mero iure, sed per beneficium [p] restitutionis. Zasius vero præceptor meus hono-randus, piæ memoriæ, contrarium putat [q] verius, nempe, quod huiusmodi sententia possit rescindi, detecta falsitate, ipso iure, & [illegible] etu[illegible], sine vlla restitutione: idq́ probat [r] iurisconsf. dicit en[illegible] falsis instrumentis, quæ nunc falsa dicuntur, præfer-tio[illegible] [illegible], exceptioni rei iudicatæ locum non esse, id est, non d[illegible] exceptionem rei iudicatæ, sed sententiã habendam pro ni-hilo. Sunt etiam alibi tex. [s] aperti, vbi dicitur, detecta falsitate

b in c. 1. huius tit. c. pro quo fac. l. r-num te[illegible]am. ff. de te-sta vbi nauigaturus c[illegible] rep. l. vi de test. suo exemplum fiat. d in l. si decesserit. ff. qu[illegible] cog. e. [illegible] & l. pen & fi. [illegible]. quæ sent. si. ap[illegible] in. f l qua[illegible]um. [illegible] gl in [illegible] b. iudicata. & [illegible] Pa[illegible] in. g Vide [illegible]. B[illegible] & alios in c cum [illegible] tua ĩ qui matr. ac-cus po[illegible] A[illegible] & [illegible] a-li[illegible] in l. si a C qui accus non poss. Bal in auth ad h[illegible] in pen. c[illegible] l C. de iur. & in d. l d[illegible] ama-[illegible] Fart in l [illegible] de accusat. Imol. in c. quam iu. [illegible] de acquir. hæred. h per c. 1. de solut. i. c delictum. de reg. iur. in 6. k. de quo latius. vide Butr & Abba. in c. [illegible] ĩ de do. & cont. l secundum Host. & alios. m. p[illegible] c. 1 de r[illegible]st. [illegible] reg. lib. 6 Fe[illegible] m. hic [illegible] vberius nu [illegible] & [illegible] quem vide. n. l. T[illegible]ius. & quæ ibi not. ff. de re iud. o. c in nostra. in fi. ĩ. de procurat. l. li-cet. C. eod. tit. p. Ita omnes in l. Diuus. q. in suis singul. in-tell fol. m[illegible] 1.87. §. sententias transacti-onesue ex falsis. r. In l qui agnatis ff. de excep in me-dio. & finalib. ver-bis, quæ sunt aper-tissima.

non

f. in l. t. 2. 3. C. si ex fal. instr.

non esse vllam rem iudicatam. † Non obstat, quod iurisconsultus [t] ait, *restituas in integrum, si inueneris testes pecunia corruptos.* Nam (vt idem Zasius inquit) testes pecunia corrumpi est vitium accidentale, quia per hoc præsumitur falsitas, non detegitur: testes enim pecunia corrumpi possunt, & nihilominus verum dicere. quapropter hoc casu cautius agendum erat, & restitutio petenda. 8.

t. tex. in d. l. Diuus. qui Dd. fefellit.

u in d. l. Diuus.

CAELESTINVS III. ABbati sancti Secundi.

CAPVT V.

Contingit interdum, vt dicitis, quod quandocunq; cum aliquo litem habetis, priuilegium vestrum aduersæ parti [a] cogimini plenius exhibere: vnde accidit, quod occasione vnius capituli, super quo conuenimini, plurima litigia suscitentur: & infra. Con. t. t. r. vt quandocunq; super exhibendo priuilegio, vel indulgentia, seu instrumento fueritis requisiti: [b] præsente iudice, aut aliquibus prudentibus viris, deputatis ab ipso, audiente parte contraria tantummodo recitetur, ita quod si super vno tantum capitulo quæstio fuerit, illud solummodo describatur, & aduersæ parti copia eius fiat.

Summæ rerum.

1. *Regulariter reus non tenetur actori instrumenta propria edere in suam necem: fallit, vt nu. 2.*
3. *Vtens aliquo instrumento in iudicio, non tenetur originale ibi relinquere.*
4. *De intellectu c. cum persona. de priuileg. lib. 6. & num. 6.*
5. *Intellectus fugiendi, qui legum correctionem inducunt.*
7. *Regula est, illam tantum partem instrumenti edendam esse aduersario, de qua sit controuersia: & nu. 9. fallit, vt nu. 11. & 14.*
8. *Appellatio rationum generalis est, & omne scripti genus continet.*
10 *Legatario ea tantum pars testamenti edenda est, in qua legatum continetur: fallit vt nu. 12.*
13. *Leges & statuta integrè edi debent.*

a Cogi-

1\. a Cogimini) † Quamuis enim regula est, reum non te-
2\. neri, vt actori edat instrumenta propria in necem [a] suam · † Hæc tamen regula non habet locum, si reus proferat instrumentum in iudicio pro se: nam illud actori petenti edere cogitur [b]: quod obtinet, etiamsi is, qui vsurus est instrumento, illud tantum in certis capitulis producat, nam contra producentem vires habet huiusmodi instrumentum, etiam ipso inuito, vt Bald. [c] censuit, licet Alex. [d] reclamet.

3\. b Præsente iudice) † Hinc annotandum Panor. censet, vtentem priuilegio, vel quouis alio instrumento in iudicio, non ille obnoxium, vt illud relinquat penes notarium actorum, sed sufficiat, id offerre in iudicio parte præsente, & exem-
4\. plum eius capituli, de quo est quæstio, [e] edere. † Quamuis autem per hunc nostrum tex. satis sit, instrumentum legere, parte aduersa audiente: hodie tamen secus plerique censent nixi ad hoc [f] Bonifacij VIII. rescripto, vbi priuilegia ad legendum integraliter exhibendi, & aduersario, tradi iubentur. Verba rescripti sunt: *Statuimus vt hi, qui se asserunt per priuilegia sed. Apost. exemptos a locorum ordinarij requisiti, huiusmodi priuilegia ipsis ordinarijs ostendere, ac ad legendum integraliter exhibere, necnon articulis de quibus controuersia fuerit, transcriptum tradere teneantur, &c.* Atq; ita Inno. Card. & Butr. sentiunt, hunc tex. in hoc
5\. correctum putantes. † Ego vero cum sciam, legum correctionem odiosam esse & illos intellectus fugiendos, qui iurium cor-
6\. rectionem inducunt, de ea expresse non sentiendum. † Quidem certè prædictum Bonifacij VIII. rescriptum in suo casu accipere, quando scilicet de exemtione agitur: vel dici potest, illud loqui, quando priuilegia vel instrumenta non habent diuersa & separata capitula. vel potius, quod rescriptum Bonifacij loquatur in iudice · nostrum verum cap. in parte, vt infra latius
7\. dicetur. † Itaq; pro regula obseruandum est, illam instrumenti petiti partem duntaxat edi debere, quæ ad instructionem causæ pertinet, vel de qua est controuersia. Sic enim iuri consul. [g] Caius, *Edi autem*, inquit, *ratio ita intelligitur si a capite edatur: nam ratio nisi a capite inspiciatur, intelligi non potest*. scilicet, vt non totum cuiq; codicem rationum totumq; membranas inspiciendi describendiq; potestas fiat, sed vt ea sola pars rationum, quæ ad instruendum aliquem pertinet, inspiciatur & describatur. Quamuis autem Caius I.C. in rationibus loquatur.
8\. Idem tamen in omnibus alijs scripturis obtinet. † quoniam rationum appellatio generalis est, instrumenta, codices rationarij, calendaria, & diaria seu ephemerides, & aduersaria, itemq; registra (vt vulgo vocant) omne denique scripti genus comprehendit [h]. † Porro prædictam regulam Bar. quoq; & post

 cum

a. iuxta c. 1. vbi dixi de probat. l. 1. l. qui accusare. C. de eden.
a. d. l. 1. §. editiones.
c. in lib. C. vt quæ de aduo. & in c. præsentium. de test.
d in d. l. 1.
e. fa. ad hoc c. cùm personæ de priui. in 6. & videatur tex. iuncta gl. & ibi Ferr. in l. fin. C. de iud. infr.
f in d. c. cùm personæ.
g. in l. Argentarius. §. edi. ff. de eden.
h l. cùm seruus. de cond. & demon. l. prætor. §. 1. de ede. l. chartæ. de bon. pos. con. tab. l. emptor. §. Titius. de pac. vide Alcia. in l. 1. C. de eden.

[illegible] l. vlt. de præ. imp [illegible] e.
k. de instr. edi. §. videndum.
l. in l. 2 §. vlt. [illegible] quemadm. test aper
m. l. in ciuile. & ibi Bal. in pr. [illegible] de ll.
n l. surbi. [illegible] si cer. pet.
o. in l. qui filiobus. [illegible] pr. per illum tex. de le[illegible]at [illegible]
p. castr d. l [illegible] n C præci imp o[illegible].
q in rubr. ff. de no. ope. nunc. [illegible]
r. in c. 1 nu. 63. [illegible] de probat.

cum B[illegible] tradunt [illegible] enim, si copia instrumenti petatur,
illa pars, quæ ad eum spectat, dari debet, non [illegible]um instru-
[illegible]tum quos etiam Specul. [k] sequitur. † Sic & legatario 10.
sufficit eam testamenti partem edi, in qua legatum continetur,
vt Bart. [illegible] tradidit. Prædicta tamen regula tum obtinet,
quando capitula instrumenti sunt separata, diuer[illegible]q; mate-
riam comprehendunt: † secus si connexa sint, aut de eadem ma- 11.
teria loquantur, ita quod ad capitulum, de quo agitur, non-
nihil conferant, nam tum instrumentum integrum exhiberi [illegible]
debet. Sequentia enim non raro lucem ad declarationem ad-
ferunt præcedentibus, & sæpe etiam [illegible] corrigunt. [n] † Sic le- 12.
gatario non solùm eam testamenti partem [illegible] esse, quæ
legatum contineat, sed & illam, per quam legatum possit de-
clarari. Bart. [o] prodidit: legatario enim omnia [illegible] sunt, quæ
ad legatum [illegible] vnde & institutio [illegible] exhiberi debet,
quia ab ea pendet legatum, suasq; vires accipit. [p] † Deinde ve- 13.
ram esse regulam plerique recte tradunt, si editio [illegible] fa[illegible]o
petenti. tum enim illius tantum capituli copia concedi debet,
de quo agitur, secus si instrumentum [illegible], quia tunc
totum exhiberi debet, & editio facienda [illegible]re, vt is inspi-
ciendi facultatem liberam habeat. E[illegible] diuersitatis mani-
festa est est: quia de aduersario p[illegible] instrumentum integrum
lex suspicatur, si totum edit[illegible]e autem confidit. † Ter- 14.
tio non habet locum dicta [illegible]us & statutis: illa enim
semper integre & sine [illegible] producenda sunt, non mo-
de cum iudici, sed et [illegible] aduersæ edi debent, pro-
pterea quod statuta sunt [illegible], & ex æquo communia omni-
bus, totum tamen [illegible] tutorum non opus est edere, atq;
ita Bart. & Al[illegible]q; Decius [illegible] prodidere. Cæte-
ra [illegible] glo. ss. satis explicat.

INNOCEN. III. MEDIOLANEN. ARCHIEPISCOPO.

CAPVT VI.

INter dilectos filios G. abbatem S. Do-
[illegible] de Scorula, & B. procuratorem tu-
um, super subiectis articulis diu fuit in
nostro auditorio litigatum. Petebat si-
quidem abbas nomine monasterij sui à præfato
procuratore tuo nomine Mediolanen. ecclesiæ,
[a] restitui monasterio memorato portum scorulæ
cum [b] honore, districtu & iurisdictione loci
præfati,

præfati, dicens ad monasterium hæc omnia [c] pertinere, hoc ipsum dicens de hominibus[a], qui habitant in curte Berunen. & tenent res monasterij in gralia. de quibus monasteriũ obtinuerat in iudicio possessorio per sententiam episcopi Veron. Hæc omnia petebat, cum [d] omnibus fructibus inde perceptis: saluo in omnibus iure [e] addendi, vel diminuendi, satagens comprobare omnia, quæ præmissa sunt ad suum monasterium pertinere. Primò per priuilegium [f] Luithardi comitis quondam episcopi Lucani, qui monasterium ipsum fundauerat, & ei quæ præmissa sunt, donauerat vniuersa. Secundò per instrumentum sententiæ Asperti, quoniam Mediolan. archiepisco. quam ex [g] delegatione Ludouici Imperatoris tulit super his, pro monasterio contra A. præfati Luithardi nepotem, qui super his monasterium molestabat. Tertiò, per priuilegia Romanorum imperatorum, & præsertim Henrici, qui præmissa omnia monasterio confirmabat, vel etiam conferebat. Quarto, per instrumenta locationum, quas fecerant diuersis personis abbates monasterij memorati. Testes quoq; produxerat, per quos nitebatur probare, quòd monasterium à LX. annis & circa. & à L. annis & supra possederat supradicta · & quod fama [h] publica erat, ea omnia præfato monasterio à iam dicto Luithardo fuisse donata. Sed contra priuilegium donationis, à procuratore tuo multa fuerunt obiecta. Primò, quia ibi maxime apparebat consumptum (videlicet in annotatione [k] indictionis) vbi potuisset falsitas facilius deprehendi. Secundo, quia cùm charta vetustissima videretur, recentior apparebat scriptura, tanquam non illo tempore facta fuisset. Tertio,

quia

tustissima esset, cera quæ posita erat ab exteriori parte quasi ad conseruationem sigilli, recens erat & mollis. Quod cùm diligenter inuestigatum fuisset, certo certius est compertum, quod sub vetusto sigillo, charta fuerat perforata, & per glutinum nouæ ceræ, quæ posita fuerat exterius, quasi ad conseruationem sigilli, vitiose fuit ipsi chartæ subiectũ. Eadem falsitatis specie, per vitiosam videlicet appositionem sigilli, cætera ferè priuilegia Romanorum imperatorũ, præter priuilegium Henrici, vel falsa reperta sunt, vel falsata: sed & ipsum Henrici priuilegium ad fidem instruendam non videbatur sufficere: quia nec erat publica manu confectũ, nec sigillum habebat authenticum, eò quòd erat ex media ferè parte consumptũ, nec plus de nomine proprio, nisi vltima medietas, videlicet *icus*, nec de cæteris literis, nisi hæc adiectio, *Dei gratia*, apparebat, ita quòd ex literis ipsis non magis poterat comprobari fuisse sigillũ Henrici, quàm Ludouici. Instrumentũ quoq; sententiæ multis modis inueniebatur suspectum: tùm quia in ipso quædam apparebant lituræ. tum quia subscriptio notarij videbatur manus alterius fuisse, quàm subscriptio instrumenti, cùm tamen notarius in subscriptione profiteretur, se instrumentũ manu propria conscripsisse. Litera quoq; recentior videbatur, quàm charta, & aqua videbatur encaustum infectum, vt antiquius appareret. In omnibus autem imperialibus priuilegijs, quæ posteriora fuerant, nulla est habita mentio de illa sententia, quamuis in eorum aliquibus mentio facta fuerit Luithardi, qui dicebat donationem fecisse. Porrò si legitimum esset instrumentum sententiæ, per illam tamen [m] sententiam

am nullum Mediolan. archiepiſcopatui præiudicium poterat generari, cum ipſa ſententia lata fuerit inter alios: & res inter alios acta, alijs non præiudicet. Nec [u] atteſtationes, quæ continebantur in inſtrumento ſententiæ, per quas legitima donatio Luithardi videbatur eſſe probata, poterant eidem archiepiſcopatui nocumentum aliquod irrogare, cùm inter alias perſonas, & in alio iudicio receptæ fuiſſent. Cæterùm memorati Henrici priuilegium: quod non ſolùm confirmationis, ſed etiam donationis videbatur fuiſſe, vnde rerum dominium donatarum, intelligi fortè poterat monaſterio acquiſitum: quamuis ex forma [o] petitionis, quæ in ipſo priuilegio declaratur, confirmatorium videretur, vt tamen intelligatur eo modo, quo magis poſſet valere: diſtinguendum videbatur: vt idem Henricus alia donauerit, & alia confirmauerit, cùm eadem legitimè nequiuiſſent confirmari pariter & donari: [p] confirmari tanquam prius habita & poſſeſſa: donari, tanquam tunc tradita & conceſſa: ac per hoc illa non poterant intelligi, per priuilegium illud donata, ſed confirmata, cùm iuxta legum ſanctiones,[q] quod meum eſt, ex alia cauſa meum fieri non poſſit, niſi defierit eſſe meum: & infrà. Cum ergo priuilegium Henrici confirmatorium tantùm extiterit, ſaltem quo ad illa, quæ deducta ſunt in iudicium, principale non tenuit, nec [r] acceſſorium, quod ex eo vel ob id dignoſcitur eſſe ſecutum: & infra. Per inſtrumenta verò locationis, nec eſt vtiq; probata proprietas, nec ad plenum poſſeſſio, cùm ad probationem rei propriæ, ſiue ad defenſionem non [ſ] ſufficiat facta locatio: & infra. Cum autem ſuper his fuiſſet diutius

diutius litigatum: quia legitimè probata non fuerant, quæ petebantur ad monasterium pertinere, ab impetitione ipsius procuratorem tuum nomine tuo, & Mediolan. ecclesiæ sententialiter duximus absoluendum: quoniam cùm ¹obscura sunt iura partium, consueuit contra eum, qui petitor est, iudicari.

Summæ rerum.

1. *In petitorio iudicio sufficere, si petatur rem restitui: exempla sunt nu. 4. 5. & 6.*
2. *Petito consequenti, censetur & antecedens petitum.*
3. *Quomodo formetur libellus in rei vendicatione.*
7. *Verbum (pertinere) latissimam significationem habet, & tam ad petitorium, quàm possessorium iudicium sufficit: & nu. 8.*
9. *Hoc verbo continetur etiam, quod alicui per præscriptionem pertinet.*
10. *Libellus debet esse certus: quandoq; tamen incerta petitio toleratur in eo.*
11. *An sufficiat in libello petere fructus perceptos, vel percipiendi sint pariter petendi.*
12. *Verbum (ex omni causa) quid importet.*
13. *De clausula (saluo iure addendi) quid operetur.*
14. *Vna dignitas per aliam compatibilem non tollitur.*
15. *In fine articulorum de fama publica subÿci potest.*
16. *Quæ detrahant fidei instrumentorum, seu priuilegiorum.*
17. *Etsi coniecturæ sint contra instrumentum, tamen de eius veritate probari posse: & nu. 18.*
19. *Sigilli corruptio quando noceat instrumento.*
20. *De indictionibus, quid sint, & quo tempore cœpère numerari per indictiones.*
21. *Ex qualitate & quantitate extremorum præsumi de medÿs.*
22. *Sicut sententia non præiudicat tertio, ita nec attestationes, & è contra.*
23. *Si de intellectu priuilegÿ dubitetur, recurrendum est ad petitionem: idem & in alÿs.*
24. *Confirmans an & quando dare censeatur.*
25. *Confirmatio priuilegÿ irriti à principe concessa, quando valeat aut prosit.*
26. *Quod meum est ex vna causa, ex alia meum fieri nequit: fallit vt nu. 27. 28. & 29.*
30. *Accessorium naturam sequitur sui principalis.*

31. Per instrumentum locationis non probatur dominium, nec possessio plenaria: fallit vt nu. 32. & 33.
43. In dubio pro reo iudicandum.

a Restitui) Hinc pleriq; notant: † quando intenditur iudicium petitorium, siue rei vendicatio, libellum sufficienter concludere, si petat rem restitui, etsi non dicatur prius reum condemnari, quia istud subintelligitur [a]. Sic Bart. [b] alibi scribit: Si agens petitione hæreditatis, vel rei vendicatione petat aduersarium condemnari ad restitutionem rei, per consequens videatur petijsse, quòd iudex pronunciet ipsum hæredem vel dominum. Etsi hoc non pronunciet expresse, videtur pronunciasse tacitè condemnandum ad restitutionem rei: † quia petito consequenti, intelligitur & antecedens petitum [c]. † Cæterùm qualiter formetur libellus in rei vendicatione, alibi tractatur [d]. † Fortius traditur [e], quòd vbi quis petit rem sibi restitui, etsi ad restitutionem illius rei obtinendam necesse sit primò contractum rescindi, cuius occasione reus rem detinebat, tamen satis videatur actor petendo restitutionem rei, postulasse contractus rescissionem, quæ erat præambula. Et infert ibi Butrius, quòd si minor tanquam læsus, vel ecclesia in contractu venditionis petat rem, quam vendidit & tradidit sibi restitui, satis videatut petere per restitutionem in integrum rescindi contractum. † Adde quod Bal. [f] ad Specul. annotauit: Si actor in conclusione libelli dicat, peto Titium cogi ad danda mihi decem, quamuis non petierit eum prius condemnari ad dandum, quàm cogi, tamen libellum sustineri: quia videtur primò petijsse eum condemnari, postea cogi, cum condemnatio debeat præcedere [g]. † Idem etiam Bal. hic notat per istum tex. in reali actione sufficere, si actor concludat, rem ad se pertinere ex causa dominij: quia idem est, ac si peteret, se dominum declarari: quia verba enunciatiua causæ præferuntur principaliter propter se, & ideò conclusionem inducunt. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

a Arbid. in vulg. c. redintegrandæ.
b. in l. ex diuerso. §. vbi autem. de rei vend.
c. l. illud. de acq hæred. quod singulariter no. Abb. in c. accedens. t. s̃. vt lit. non contest.
d. vide Bart. in l. vtiliter. §. nihil commune. de acq. poss. Dd. inst. de actio §. omniũ vbi ego quoq; dixi. Butr. & Ioan. And. c. 1. s̃. de lib. oblat.
e. per gl. sing. in c. constitutus. in verb. iuxta ratam. j. de relig. domi.
f. tit de sent. in 16. col. Pan. in c. 1. col. 14. s. de lit. cont.
g. per l. 1 C de exe. rei iud l si cum nulla. de re iud

b Honore, distri. & iurisd.) Coniunguntur hæc tria, vt quæ possint competere in loco temporalis iurisdictionis ecclesiæ: declarationem autem horum verborum suprà in tit. de probationib. annotauimus, [h] vt hic superuacanea repetione non sit opus.

h. c. licet causam. s̃ de probat.

c Per-

7. c Pertinere) † Verbum *pertinere* latiſs. habet ſignifica-
tionem. Siue enim res aliqua ad me iure dominij, ſiue etiam
iure poſſeſſionis tantum ſpectet, pertinere dicitur: idem ſi iure
pignoris. Sed etſi nullo iure pertineat, ſed pertinere poſſit,
8. idem dicendum eſt [i]. † Itaq; traditum eſt, hoc verbum ſufficere
ad iudicium, tam poſſeſſorium quam petitorium, & per iſtud
vtrumq; iudicium intendi poſſe, ſicut Bal. hic notat [k]. Illud
tamen limitant, niſi ordo agendi eſſet datus a iure primò poſ-
ſeſſorio, deinde petitorio: nam tunc actor petente reo tenetur
diſtinguere libellum: & non procederet libellus complexi-
9. uus, vbi deſideratur ordo. † Porrò Abb.[l] etiam id hac voce com-
prehendi ait, quod pertinet alicui per præſcriptionem. Itaq;
rectè glo. hic inquit, Abbatem deduxiſſe in iudicium, quic-
quid iuris in rebus illis habuit, ex quo nullam cauſam ad-
iecit.

d Cum omnibus fructibus) Sed nonnè hæc eſt in-
10. certa petitio? Itaq; reijcienda videbatur, † quia regula eſt, libel-
lum actoris, niſi certam complectatur petitionem, admitti
non debere [m]. Reſpondeo, regulam procedere in principali, ſe-
cus ſi aliquid petatur acceſſoriè, puta fructus vel expenſæ:
in his enim incerta admittitur petitio. vt, peto fundum talem
cum fructibus, tex. eſt hic: item peto ſumptus litis factos & fa-
ciendos [n]: item peto caſtrum, villam, eccleſiam cum poſſeſſio-
nibus & pertinentijs ſuis [o]. Sunt & aliæ huius regulæ exce-
ptiones, quas ordine habes in meis ſcholijs ad § curare. Inſti.
de actio. De modo autem libellandi in petitione fructuum, vi-
11. de quæ Abbas [p] & Bart. [q] alibi annotarunt. † Porrò ſcribunt
Hoſt. Butr. & Pan. hic ſufficere, ſi in libello petantur fructus
percepti, quoniam percipiendi veniunt officio iudicis [r]. Illi
autem fructus, qui ante litem conteſt. percepti ſunt ab adner-
ſario, vel percipi potuiſſent, petendi ſunt: quia ſuper acceſſo-
rijs non impartitur iudex officium ſuum, niſi poſt lit. conteſt.
occurrant [ſ]. Hodie vulgata eſt clauſula, *peto rem cum fructibus*
12. *perceptis & percipiendis ex omni cauſa*: † Nam hoc verbum (*ex omni
cauſa*) reſtitutionem importat omnium, quæ actor ex re, vel
propter rem conſecutus fuiſſet, ſi tempore lit. cont. res fuiſſet
reſtituta: ſicut alibi docet Ang. [t]

13. e Iure addendi) † Hæc clauſula hodiè vulgatiſs. eſt in
iudicijs. Sed certe præter ius commune nihil operatur, &
ſuperuacanea cenſetur, autore Inno. [u] & Bart. [x]. Nam ante li-
tem conteſtatam duntaxat liberum eſt actori emendare libel-
lum. Quinimò ſi aduerſarius ſtatim dicat, ſe huiuſmodi ſcri-
ptum actoris, ſalua exceptione ſua, acceptum habere, adime-
tur

i. l. verbum illud pertinere. & ibi Alciat. de verb. ſignif.
k per not. in l. ſi quis intentione. de iudi.
l. in c. cum contingat. ij. de deci.
m. tex. in l. ſi in rem. de rei vend. l. 1. §. argentum ¶. de poſ. c. 1. 2. & 3. de lib. oblat.
n. §. 1 inſt. de pub. iud. Iaſ. in §. omnium. inſt de actio.
o. c. cum ad ſedem. in gl. & Dd. de reſt. ſpol.
p. in c. grauis. ad fi. de reſtit. ſpol.
q. in l. ex diuerſo. §. 1. ff. de rei vend.
r. l. ædiles: §. 1. Item ſciendum de ædilit. edict.
ſ. Bal. in l. ampliorem. C de appel. Io. And ad Spec. de diſ. & alleg. §. ſatis. verſ. quid de fructib. vide Old. cl. 3. act. 2. f. 46.
t. in l. ait prætor. §. per hanc. de his quæ in frau. cred. per l. præter ea reſtituere. de rei vend. & fa. tex. in l. cum fundus. in pr. ſi cer. pet. l. ſi de poſſeßione. C. vnde vi.
u. hic poſt glo.
x. in l. Neſennius. ff. Nego. geſt. & l. non ſolum §. morte. de ope. no. nun.

tur ei, & ante litis contest. emendandi facultas. Vnde consulunt Doctores, quod eo modo mox recipiatur libellus ab eo conuento, ne actor his ambagibus & technis emendandi vtatur. Cæterùm post litis contest. volunt, libellum nullo modo vel emendari, vel mutari posse: de quo tamen, an quomodo procedat, vide quæ y alibi a me ad huius materiæ explicationem annotata sunt.

y. in § sin minus. vbi dixi instit. de action.

f Luithardi comitis) Hinc colligunt omnes, quem posse esse comitem & episcopum, † quia vna dignitas non tol- 14.
litur per aliam compatibilem z, & ideò tradunt Bart. & Inno. a quòd tabellio effectus Doctor, non desinat esse tabellio: subditq; Bal. hic, quod etsi quis habeat Comitatum ab imperatore in feudum, illum tamen non deperdi per adeptionem episcopatus.

z. l. si longius in fi. de re iud. l. pen. ff. de Sena. Bar in l. fin. C. de præpos. agentium in reb. lib. 12.

a in l. falsa demonstratio. de cond. & demonst.

g Ex delegatione) Potest enim episcopus siue prælatus esse delegatus imperatoris: quod Doctores suis locis vbertim examinant, ad quos b fit relatio.

b. c. in Archiepis. de rapi. Cald. latè consil. 6. tit. de lega. Deci. post Paul plenis. in c. decernimus. s. de iud. Roma. cons 409. incip. quo ad primum. in 2. dubio.

h Fama publica) † Potest enim in fine articulorum 15.
generaliter de fama publica subnecti respectu omnium petitionum: & sic hodiè vulgò obseruatur c in praxi.

c. Vide Bal. l de minore § tormenta. de pen. & in Pan c. veniens 1. 2. de testi.

i Primò quia ibi) † Ex his verbis & sequentibus ali- 16.
quot vers. collige, quæ detrahant fidei instrumentorum seu priuilegiorum. Primò: consumptio vel abrasio in loco, ex quo facilè possit falsitas deprendi, puta in annotatione indictionis, vel huiusmodi. Deinde si in charta veteri adpareat recentior scriptura: quod tamen secundum Inno. & alios non plenè concludit, sed præsumtionem solum inducit. Tertiò, diuersitas literarum siue characterum in scriptura, & subscriptione, quæ tamen asseratur eadem manu scripta esse. Quartò, corruptio sigilli adpositi in priuilegio, vel instrumento non confecto manu publica: quæ corruptio varijs modis contingere potest, prout textus satis aperit: & multum poterit in hoc iudicis, ceu boni viri, arbitrium d. † Et prædi- 17.
cta tantam præsumtionem inducunt aduersus instrumenta siue priuilegia, quod nisi producens huiusmodi instrumentum, de eius veritate doceat, aduersus ipsum sit pronunciandum: Atq; ita Inno. & post eum reliqui hic tradunt, qui huiusmodi coniecturas sufficere quidem aiunt, & veris ac legitimis probationibus æquipollere, sed illas iuris tantum præsumptiones esse, non autem iuris & de iure, ideoq; posse aduersus eas probari contrarium. † Quare

d. Pan. hic.

18. † Quare sic sentiendum, ex prædictis coniecturis sic demum sequi posse condemnationem, si probatione contraria non tol-
19. lantur, etiam in [e] criminalibus. † Illud non est omittendum, quamuis corruptio sigilli magnam generet præsumptionem in priuilegijs, & reliquis instrumentis: in instrumento tamen publica autoritate confecto secus esse, quia cum sigilli impressio in eo non sit necessaria, consequitur huiusmodi defectum non nocere, secundum Inno. & alios hic: quod Panor. tanquam singulare commendat: ad quod facit, quod alibi Io. And. [f] notat, si quis non teneatur ad actum, ipsum tamen attentet minus solenniter, defectum solennitatis non viciare.

e. vt per Dd. in c. quia verisimile. §. tit. prox.

f. in regula accessorium. de reg. iur. in 6.

20. k Indictionis) † Indictiones nihil aliud sunt, quàm annonæ, vel tributa, id est annonaria & tributaria functio, rebus non personis indicta seu impositae [g]. Hinc indictiones extraordinariæ [h] sunt, quæ ad tempus præter morem indicuntur, veluti angariæ belli tempore, aut equi, muli, veredi. Porrò cùm indictiones essent anniuersariæ, inde cæperunt anni per indictiones numerari, quas vocant ἐπινεμήσεις, ita vt earum numerus non excederet XV. sed idem semper reuolueretur. Eas vero incipere mense Septembri indicat l. vlt. C. de ann. [i] trib. de quo vide Pardul. Prateium in suo Lexico: verbo, indictiones. De eodem, quomodo indictionis annus sit inquirendus, require apud [k] Specul. plenis̃s.

g. l. 3. C. de anno. & trib.

h. l. 10. C. de mune. patri.

i. & l. 1. de milit. vest. & nouel. 128.

k. in tit. de instr. edit. in pr. vers. post annos. & glo. mag. in l. 1. C. de Iust. cod. confir.

21. l Sed cùm proprium) † Hunc tex. in argumentum trahunt Dd. ex qualitate & quantitate extremorum præsumi de medijs: quoniam si abrasio non est tanta, quòd inter extrema non rasa vel non consumpta saltem vna possit reponi litera, non est præsumendum, duas adfuisse literas. Et quod probatis extremis, probentur mediæ, Felinus hic pulcrè [l] pertractat, ad quem studiosum iuris remitto.

l. & gl. in c. accedens. in verb. temporis. de conuen. contin. & And. Sicul. cons. 35. incip. sapienter scribitur. 2. vol. vbi ad hanc regul. plura adducit.

m Per illam tamen sententiam nullum) Sed qui fit, sententiam non nocuisse huic archiepiscopo, cum [illegible]uerit causam agi, atq; adeò sententiam ipse tulerit pro [m] monasterio? Variè respondent Dd. Ego dicerem id ideò esse, quoniam ille archiepiscopus ignorabat ius ecclesiæ, vel si sciebat, non potuit nocere ecclesiæ [n] in quæsitis, vt hic latius per Abba. & reliquos.

m. cont. l. sæpè de re iud. & c. quamuis §. eod.

n. vt per gl. in c. delictum. de reg. iur. in 6.

22. n Nec attesta) † Sicut sententia inter aliquos lata, non præiudicat tertio, ita nec attestationes, quoniam à pari iudicantur: itaq; & ex diuerso, quibuscunq; sententia præiudicat, eis etiam probationes præiudicant. Qua de re Dd. suis locis plenè [o] tractant, ad quos recurri potest.

o. vid. in l. sæpè. ff. de re iud. l. sed etsi possessori. §. vlt. & vtrobiq. Dd. de iureiur. vel. §. de testib. c. causam. quæst. 1.

mò, ex causa iudicati: deinde ex causa promissionis, quam mihi feceras: deniq; ex causa, quod fideiussor est liberatus.

28. † Secundo, cessat prædicta regula, si per secundam causam pinguius subueniretur, quàm per primam, aut secunda esset resolutiua primæ: puta si testator dicat, *relinquo vxori meæ talem domum, si post mortem meam liberos pepererit*, & interim hæres testatoris moriens, relinquat ipsi eandem domum iure legati, hoc casu recipit mulier statim domum: iam si hæres secundi testatoris velit detrahere falcidiam ab illo legato, non potest, quia ex secunda causa, si filios genuerit, domus efficitur *e. Feli. post Inno. hic. nu. 18.*

29. mulieris[e]. † In summa, quandocunq; res est mea imperfectè, & vno solo respectu, tùm amplius mea fieri potest perfectius & alio respectu. Exemplum: cùm legatur mihi res ex testamento, iam sum dominus mortuo defuncto quodam priuilegio, ex vltimæ fauore voluntatis, nihilominus possum istam rem vendicare tanquam meam, vt ita perfectius dominium de iure communi nanciscar. Hoc est, quod dicitur, concurrere duas actiones in legatis, ex testamento, & rei vendicationem, & vtraq; persequuntur rem iure dominij: vide plura exempla apud Zas. [f]. Addit Felin. & tum esse locum regulæ [g], si dubium sit de prima causa, vt per eum hic latius.

f. in d. §. sic itaq.

g. per c. post electionem. ƒ. de concess. præben.

30. r Accessorium) † Accessorium enim naturam sequitur sui principalis: quæ regula in Pandec. sub l. cum principalis. de reg. iu. & in c. accessorium eo tit. lib. 6. explicatur, eademq; varijs modis ibidem restringitur.

31. ſ Non sufficiat) † Hinc discis, per instrumenta locationis non probari dominium[h], etiamsi in locatione diceretur, conduxi à Titio talem rem suam [i]. Nec etiam probari possessionem plenarie[k], cùm locatio fieri possit, & de re aliena & 32. ab alio possessa[l]. † Prædicta tamen procedunt, quo ad extraneos: Inter ipsos verò contrahentes ex locatione, probatur possessio: & in hanc quoq; sententiam in Rota fuisse iudicatum 33. ferunt[m]. † Item secus, si vltra instrumentum locationis alia concurrerent adminicula, puta quod nedum locaui fundum Titio, sed quod ipse tanquam colonus meus laborauit longo tempore: ex hoc enim probabitur possessio, & per consequens præscriptio[n].

h. Vt hic. & l. ad probationem. C. locati.

i. vt per Bal ibid. ad ƒi.

k. vt hic.

l. l. nemo. C locati.

m. Rot. in anti. deci. 202. incip. Item nota quod instrumentum. arg. l. prædia. de acq. poss. ƒ.

n. vt per Bart. in d. l. ad probationem.

34. t Cùm obscura) † Hinc colligis illud triuiale, in dubio pro reo iudicandum[o]: quod quomodo accipiendum sit[p], vbertim dixi suprà in tit. de probat. eò fit remissio.

o. c. ex literis. in ƒi. ƒ. de probat. l. Maiorem. ƒƒ. de pact. l. vlt. C. qui bonis ced. poss.

p. in d. c. ex literis. ƒ. de probat.

IDEM CANTVARENSI archiepiſcopo.

CAPVT VII.

Vod ſuper his: & infra. Quæſiuiſti quid agere debeas circa [a] cruce ſignatos, qui dicentes ſe ab ap. ſe. redire, ſuper abſolutione ſua ignota [b] cardinalium [c] ſigilla reportant: cùm eis ſuper impedimentis expoſitis non fuiſſet de leui credendum. Ad quod t. reſpondemus, quòd quando literas talibus indulgemus, illis qui perſonas & facultates eorum plenius nouerunt, hoc modo ſcribimus, vt ſuper impedimentis expoſitis inquiſita diligentius veritate, ſtatuant circa illos, quod animarum ſaluti, & ſuccurſui terræ ſanctæ magis nouerint expedire: prouidentes attentius, ne quid in fraudem voti fallaciter confingatur, vnde ſi tales per ſuppreſſionem veritatis, aut [d] falſitatis expreſſionem, literas non ſolùm cardinalium, ſed etiam noſtras, nec ſolùm dubias, ſed etiam certas conſtiterit impetraſſe, carere volumus impetratis, & eis non obſtantibus ad voti executionem compelli.

Summæ rerum.

1. *Cruce ſignati qui olim fuerint dicti.*
2. *Cardinales vnde dicti, & de eorum officio.*
3. *Quando ſigillis alienis fides adhibenda ſit, diſtinctione explicatur.*
4. *Vbi de alterius præiudicio agitur, probationes neceſſariò debent concludere.*
5. *An & quando cardinalibus fides ſit adhibenda, tribus concluſionibus explicatur. & nu. 6.*
7. *Falſa cauſa vitiat abſolutionem à iuramento.*

a Cruce ſignatos) † Cruce ſignati appellabantur illi, qui 1.
emiſſo voto pro ſucceſſu terræ ſanctæ aſſumebant crucem, in ſignum peregrinationis ſuæ, pectoribus annectentes.

b Car-

b Cardinalium) Qui super votis ad terram sanctam dispensabant, non tamen citra specialem licentiam & demandationem summi pontificis [a]. † Cardinales autem a cardine dicti sunt, quia sicut cardine regitur ostium, ita ecclesia bono eorum consilio [b]: quorum officium Archid. alibi [c] satis explicat. Cardinalem tamen interdum pro episcopo interpretatur [d]. Maiorem autem dignitatem non habent, quàm episcopus [e]. Cardinales etiam olim consiliarij appellabantur Romano in sermone post consilia [f]. Cæterum Cardinalatus quo iure inductus sit, & de eorum præstantia, A. Barbatius in tract. de cardina. præstantia docet, qui publicè extat.

3. c Sigilla) Tractant hic Dd. † quando sigillis alterius fides adhibenda sit? in quo tractatu breuiter sic distinguendum est. Nam si sigilla, & hi, quorum nomine ea adpensa sunt, non cognoscantur, sed sint ignota, non creditur illi, etsi centum essent adposita: quia eadem est ratio in multis ignotis, sicut in paucis [g]. Si autem habeatur aliqualis sigillorum, vel eorum, quorum asseruntur esse sigilla, cognitio: eo casu, siquidem de alterius præiudicio speciali nomine agitur, quinq; sigilla fidem faciunt [h]: Si vero agatur de alterius speciali præiudicio, tunc non creditur illis, etsi quinq; numero impressa sint, atq; ita Io. And. opinio accipienda est. † Quia vbi alterius versatur præiudicium, probationes necessario debent concludere, vt alibi diximus [i]. Nec aduersatur tex. hic, vbi agitur de præiudicio terræ sanctæ, & tamen si sigilla fuissent nota, probassent, quia procedit, quando literæ impetrantur in forma iustitiæ, licet contineant aliquam gratiam, de quo latius hic per Abba. † Ex quibus inquirunt porro hic interpretes, an & quando credatur Cardinalibus? quorum dicta tribus possunt conclusionibus comprendi. Prima: Solo verbo cardinalis asserentis se legatum Pontificis creditur in his, quæ generaliter veniunt in legatione, secus in alijs: atq; ita Butr. Imo. Felin. & Paul. hic sentiunt [k]. † Secunda: Sicut dicenti se delegatum, non creditur, nisi ostensis literis [l]: ita & Cardinalibus, etsi literæ ostendantur tantùm eis fidei adhibetur, quantùm de aliorũ literis dicitur [m]: Hanc opinionem Butr. & Imo. hic probant [n]. Limita tamen, conclusionem non procedere, quando cardinalis est in curia pontificis, ita vt facilis possit ad ipsum recursus haberi pro indaganda veritate, vt hic [o] per Felin. apud quem hoc plene discussum reperies. Tertia: † Testimonium solius cardinalis etiam iurati non probat plenè contra aliquem [p], nisi attestetur de actis coram eo gestis. Qua de re quia alibi à [q] nobis satis dictum est, hic eadem repetere supersedebimus.

d Falsi-

2. (margin, beside "tionem summi pontificis")
4. 5. 6. 7. (margin numbers beside the respective † passages)

a. propter tex. in c. ex multa. iuncta gl. 3. de voto.
b. not. in c. sacrosancta. ad fi. 21. dist.
c. in c. vbi periculum. §. hoc sacro. de elec. in 6.
d. gl. in c. relatio. 21. q. 1.
e. Bart. l. 1. §. si quis. vers. simile videmus. de appella.
f. c. ecce nuestus. 12. q. 2.
g. glo. not. in c. 1. dist. 89.
h. Sic accipienda sunt iura in gl. hic. l. in c. præsent. §. de proba. & fa. regula cum sint. in 6.
k. Specul. de legat. §. 1. pere fi. vers. quid si legati. per c. nobilissi. dist. 97. & ibi gl. verbi nihilominus.
l. in c. cum in iure de off. delega.
m. ri in c. post cessionem §. de probat.
n. argum. eorum, quæ habentur in c. sicut. de sent. excom. & fa. l. 1 ibi nec vllius dignitate terreri. C. de mand. princ. & l. prohibitorias. C. de diuer. offi. lib. 12. ibi non passim nec latenter.
o. nu. 10. 11. & 12.
p. c. cum a nobis. §. de testi. l. iurisiur. in fi. C. de testi.
q. in d. c. cùm à nobis.
r. Inno. c. cùm dilecti. in ver. b. responsionem. de accus. Bal. l. si quæ per calumniam. ad fi. C. de epi. & cler.

d Falſitatis expreſſio) † hinc annotant plæriq; quòd falſa cauſa vitiet abſolutionem a iuramento g. Quod Baldus & ad diſpenſationem producit, *non tenere* (inquiens) *indulgentiam obtentam à religioſo, qui ficta infirmitate petijt ſe poſſe transferri ad laxiorem vitam.* Felinus adhuc de pluribus inueſtigat, quæ propter falſæ cauſæ adiectionem vitientur, quem videre licet. 7.

g. Fa. l. cum gl. fin. in c. quia circa. & ibi Dd. ȷ̃. de conſang. & aff. Bart. in l. 1. ff. denata. reſt.

IDEM HELIENSI epiſcopo.

CAPVT VIII.

Aſtoralis: & infra. Authoritate præſentium, duximus ſtatuendum, vt cum aliqua decretalis, de qua iudex meritò [a] dubitet, allegatur: ſi eadem iuri communi ſit conſoua, ſecundum eam non metuat iudicare: cum non tam, ipſius quàm iuris communis authoritate procedere videatur. Verùm ſi iuri communi ſit diſſona: ſecundum ipſam non iudicet, ſed ſuperiorem [b] conſulat ſuper ea.

Summæ rerum.

1. *Xtrauagantes quæ dicantur.*
2. *Extrauagans idem diſponens, quod ius commune, ab eo nihil differt.*
3. *Statuta ſi allegentur, an in iudicio produci debeant.*
4. *Statuta loci ibidem pro iure communi habentur.*
5. *Superior ſuper dubio iuris intellectu conſulendus.*
6. *Si extrauagans à iure communi diſcrepat, an iudex de ea teneatur conſulere ſuperiorem?*
7. *Sententia contra extrauagantem inconſulto ſuperiore lata, non eſt nulla.*
8. *Idem de ſententia principis, deciſionibus Rotæ, & regulis cancellariæ Apoſtolicæ, dicendum,*

a Dubitet) † Vt quia non ſit inſerta corpori iuris & tales ſanctiones ſiue conſtitutiones vulgò *extrauagantes* dicuntur, vt quæ ſint extra corpus iuris frequentatæ, nec in illud redactæ aut inſcriptæ. 1.
† Cæterùm extrauagans diſponens idem quod ius commune, non cenſetur differre à iure communi: quod Ant. & Imo. hic inducunt ad quæſtionem [a]: An ſtatutum 2.

a de qua per gl. maiorem. in c. 1. de conſti. in 6.

tutum disponens idem, quod ius commune, censeatur ius com-
3. mune: quam post Bart. Imola [b] vbertim examinat. † Ex qui-
bus infert hic Panor. quòd licet statuta, quæ allegantur in foro
alieno debeant produci [c]: tamen si idem continent quod ius
4. commune, producere non sit opus. † Dixi, in foro alieno, quia
statuta loci ibidem pro iure communi habentur [d], & ius ciuile
appellant [e], ideò nec ea produci necesse est.

b Consulat) Hinc notant, superiorem consulendum esse
super dubio intellectu iuris [f], quia eius est interpretari, cuius
est condere vel statuere [g]. Possunt tamen inferiores iudices in
causis coram se pendentibus, quantùm ad ius litigatoris per-
tinet, super iuribus & interrogationibus, & inter ius ac æqui-
tatem interpretari [h]. Examinant porrò hic interpretes, si ali-
qua extrauagans à iure communi discrepet, an iudex de ea con-
sulere principem teneatur: quod videtur ex textu nostro, qui
per verba imperatiui modi loquitur (*superiorem consulat.*) Alij
vt Butr. & Io. And. putant, iudicem id quidem posse facere,
ad hoc tamen ipsum non arctari, ex quo sibi non constat. Pa-
nor. verò rectè distinguendum censet, vt si nulla habeatur no-
titia allegatæ extrauagantis, prior opinio locum habeat, quia
videatur allegata in fraudem, differendæ litis gratia: secus esse,
si aliqualis eiusdem notitia existat, sed iudex de eius validitate
dubitet: tum enim consulere superiorem tenebitur: sententia
tamen contra extrauagantem inconsulto superiore lata, non in-
ualidatur, sed iure firma manet, tanquam lata solùm contra
5. ius litigatoris [i], licet iudex veniat puniendus [k]. † Quod [l] Card.
producit etiam ad sententiam principis, cum ea pro lege extra-
uaganti habeatur: quare etsi contra illam pronuncietur, sen-
tentia tamen valebit. Idem de decisionibus Rotæ tradunt, cùm
auditores non habeant autoritatem legis condendæ [m]. Idem
de regulis cancellariæ apostolicæ, & epistolis principis [n] di-
cendum.

b. in d. c. 1 & in l. 1. vbi Bart. ff. ad l. Fal.
c. per Bart. in rub. ff. de no. op. nun.
d. vt l. omnes populi. ff. de iust. & iur.
e. d. §. sin. 1. c. ius ciuile.
f. concor. c. 2. de off. dele. c. cùm venisset. de iud. l. fin. C. de legib.
g. c. inter alia. §. de sent. excommu.
h. Inno. c. cum speciali. in §. gio viet. iste recusans. inf. de appel. Feli. Lic.
i. ar. c. venerabilem. de elect.
k. Panor. & Felin. hic.
l. hic.
m. Domi. in c. duobus. col. 12. de rescrip. in 6.
n. vt hic per Fel. num. 11.

IDEM EPISCOPO SANcti Andreæ, & abbati de Broch.

CAPVT IX.

CVm dilectus: & infrà. Ad secundam quæstionem duximus respondendum, quod vtraq; pars *potest instrumenta etiam post publicationem attestationum, vsq;

vsq; ad diffinitiuæ sententiæ calculum exhibere, antequam sit in causa conclusum. [b] Super tertio verò articulo respondemus, quòd si consuetudo illius patriæ obtineat approbata, vt instrumentis illius regis fides adhibeatur: vos ea securè poteritis admittere: præsertim cùm supradictus rex tantæ fuerit honestatis, quòd ipsius instrumenta maximæ authoritatis sint in partibus Scoticanis.

Summæ rerum.

1. *INstrumenta regulariter vsq; ad conclusionem in causa recipiuntur, sed postea non: ampliatur vt nu. 4. fallit vt nu. 5. 6. 7. 8. & aliquot seq.*
2. *Conclusio est terminus exclusiuus omnium probationum.*
3. *Romani opinio reprobatur.*
6. *In criminalibus semper potest detegi innocentia rei.*
7. *Instrumenta nouiter reperta, an produci possint etiam post conclusionem in causa.*
12. *Probationes iuris etiam post conclusionem in causa allegari possunt.*
13. *Quando dicatur fieri conclusio in causa.*
14. *Dilatio ad concludendum in causa data, an sit legalis vel arbitraria.*
15. *Possunt partes in vno articulo concludere, & non in alio.*
16. *Probatio per se inualida, potest consuetudine haberi pro valida.*

a Potest instrumenta) † Ex priori huius capituli par- 1.
te obseruanda est regula, quod instrumenta regulariter vsq;
ad conclusionem in causa recipiantur, per rationem gloss. hîc.
quia in his non versatur periculum subornationis, quemadmo-
dum in testibus, de quo alibi satis multa diximus [a]. Postquam
verò in causa conclusum est, prohibentur instrumenta produci:
† Quia conclusio est terminus exclusiuus omnium probatio- 2.
num, propterea quôd facta conclusione dicitur omninò liquere
de causa [b]. Quod procedit, etiamsi instrumenta non ad proban-
dum, sed ad declarandum priores probationes proferrentur,
vt [c] Roma. alibi voluit. † Verùm textus, quem allegat, illud 3.
non euincit: itaq; putat Felinus contrarium esse verius, quia
& aliàs prohibitus probare, non prohibetur probationem fa-
ctam declarare [d]. † Habet porrò locum prædicta regula non mo- 4.
dò coram iudice, sed etiam coram arbitro. [e].

a. in c. fraternitatis. s̃. de testibus.
b. vt per gl. c. significarunt. in verb liquere. & ibi Felin. s. de testib.
c. in l. admonendi. in 6. col. de iureiur. allegans text. sing. adhoc in c. auditis. de rest. in integ
d. secundum Dom. in proœ. 6. in fi. pr. & c. si quis viduam. dist. 34. & Feli. in c. licet causam. in 10. limit. s̃. de probat.
e. Ro. in l. 1. in 3. col. de arbit.

Deinde

Deinde procedit regula, etiamsi sit talis probatio facti, quæ possit opponi post sententiam, vt Card. [f] voluit, asserens sic fuisse obtentum in iudicio, quòd post conclusionem in causa reiecta fuerit exceptio falsitatis per istum tex. Nec obstat, quod possit post sententiam obijci, quia tunc est noua instantia, &
5. nouus modus procedendi. † Aliquoties tamen superiori regulæ non est locus. Primùm in casibus, quibus iudex ex officio procedere potest, si ita illi [g] sederit. † Deinde in crimina-
6. libus controuersijs [h]. Quod ideò est, quia in his non concluditur, quin semper vsq; ad sententiam possi detegi innocentia rei conuenti [i]. Quinimò in ipsis omninò impermissum est renuntiare defensionibus, quod nihil aliud est, quàm in cau-
7. sa concludere [k]. † Tertiò non obtinet regula in instrumentis post conclusionem nouiter repertis, quia produci poterunt, vt Dd. omnes hic sentiunt [l]: quod verum est, si producens nullam negligentiam admisit in perquirendis instrumentis ante conclusionem, vt quia probabiliter ea ignorauit: alias secus: & hac specie restitutione in integrum opus esse pleriq, volunt [m]: de cuius dicti veritate [n] Iason alibi abundè disserit, ad quem
8. iuris studiosum remitto. † Quartò fallit, si instrumenta recipiantur post conclusionem in causa, præsente aduersario, nec contradicente: valet enim receptio, videturq; iudex tacitè reuocare interlocutoriam [o]. Iudex enim sciens conclusum esse in causa, admittendo probationes, censetur reuocare conclusionem, eamq; pro reuocata habere: concurrentibus tamen his, quæ in reuocatione interlocutoriæ sunt necessaria [p].
9. † Quintò non procedit in instrumentis de nouo confectis, propter quæ non expectata sententia controuertentes à lite discedere intendunt: illa enim proferri poterunt post conclus. te-
10. neturq; ea iudex admittere, vt Roma. prodidit [q]. † Sextò cessat, si ex beneficio restitutionis in integrum subueniretur ecclesiæ vel minori [r]. Et idem de maiori dici posset, cui hoc beneficium restitutionis competeret ex clausula, si qua mihi iusta
11. causa videbitur. † Septimò fallit in causa appellationis, quia ea, quibus in principali obstabat conclusio, poterunt iam pro-
12. duci [s]. † Vltimò procedit regula in probationibus facti, non etiam iuris: quoniam etsi conclusum sit in causa, non tamen intelligitur præclusa via probationibus iuris [t], quia semper leges & iura allegari possunt. Et quamuis hanc limit. pleriq, [u] impugnent: tamen dubium non est, eam veram esse, si ad allegationes iuris non petatur noua dilatio: secus si noua dilatio peteretur, quia illa denegabitur [x]. atq; ita respondet ex Card. quodam consilio Felin. hic. Quosdam alios casus vi-
13. de apud Specul. [y].

f. in c. licet causam. in pr. in pen. quæsito. de proba.
g. per tex. c. postorat. de cau. pos. & proprie. ibi, nisi iudex. Spec. de renun. & conclus. §. 1. vers. & scias.
h. Bart. in l. diui fratres. de pan. & l. 1 § si quis vltimò. de quæstioni.
i. per d. §. si quis vltimo.
k. per rationem l. ita vulneratus. ff. de pub. iud. per gl. magnam. in fi. l. pactum inter hæredem. ff. de pact. & ibi Bart. ri de Feli in c. cùm venisset nu. 4. 5. de pac. Ias. latè in d. l. admonendi. nu. 56. & 57.
l. Allegant Bart in l. admonendi. de iure.
m. per tex. in c. auditis. de rest. in integ.
n. in d. l. admonendi. nu. 58. circa med.
o. Abb. hic. & in c. quoniam contra. col. 13. 5. de proba. Cast. d. l. admonendi.
p. Dec. de Rota. decis. 5. quæ incipit. item si post conclus. Butr.
Imo. d. c. auditis.
q. dicens hoc probari in l. 1. §. vnde quæritur. de no. op. nun.
r. per c. auditis. vbi omnes. de rest. in integ.
s. l. per hanc. C. de temp. app.
t. Bal. in auth. iubemus. in vlt. col. C. de iud. allegat. l. quamuis indubitati. C. de adult
u. vt hic per Felin.
x. per l. cum à nobis. C. de dila.
y. de renu. & concl. §. 1. vers. & scias Bal. l. vnica. C. vt quæ desi. aduo.

† Sed

† Sed quæri poteſt, quando dicatur fieri concluſio in cauſa? Et ſciendum eſt, quòd admiſſis vtrinq; probationibus & diſputationibus partes debeant vltrò illi renuntiare, aut cogi per iudicem, vt finem aliquem afferendi probationes & allegationes tandem faciant, conſtituta illis dilatione, intra quam proponant, quibus cauſam ſuam formari poſſe exiſtiment. Et per huiuſmodi renuntiationem dicitur concluſio in cauſa contingere. Ad hoc autem, vt renuntiatio vim concluſionis habeat, omnibus probationibus renuntiatum eſſe oportet: nam etſi renuntiatum eſſet teſtibus: inſtrumenta tamen produci non vetarentur [z]. † Porrò dilatio illa, quæ ad concludendum in cauſa dari conſueuit, videtur eſſe legalis, id eſt, lege definita [a]. † Illud non omittendum, poſſe controuertentes concludere in cauſa ſuper vno articulo, non ſuper alio [b]. 13. 14. 15.

b Super tertio) Ex altera hac tex. noſtri parte annotandum eſt, † probationem per ſe inualidam & non integram, poſſe conſuetudine pro valida ac legitima haberi: de quo axiomate, quia alibi [c] ſatis multa diximus, quæ huc transferri poſſunt, ideò de eo hic plura dicere ſuperuacaneum fuerit [d]. 16.

z. per tex. hic. ita Spec. de renun. & concluſ. inſtr.
a. Auth. iubemus. C. de iud.
b. Bal. in l. ſi accuſatorib. in vlt. col. C. de accuſ. & dicit eſſe glo. ord. in §. quia verò ſæpè. Inno. de teſtib.
c. in c. ſicut. ſ. de probat.
d. vide Dd. communiter hîc. & in d. c. ſicut.

IDEM PETRO CIVI Viterbien.

CAPVT X.

Cum Ioannes Eremita à te C X X X. libras Senen. ex cauſa mutui coram Donadæo & Io. iudicibus Viterbien. [a] petijſſet, & tu ex aduerſo proponeres, quòd cùm idem Io. in C. & LXXX. libris pro pretio domus, quam eidem vendideras, teneretur: CXXX. libras ex illis non immeritò debebat [b] compenſare. Tandem cùm ſuper hoc, & quibuſdam alijs articulis inter vos fuiſſet aliquandiu litigatum, iudices atteſtationibus publicatis te ſententialiter condemnarunt, vt eidem prædictæ domus poſſeſſionem [c] vacuam traderes, & à creditoribus liberatam: & infrà. Cùm igitur ab hac ſententia ad noſtram duxeris audientiam appellandum, & nos tam tibi quàm prædicto I. T. ſubdia. & capellanum noſtrum dedimus auditorem. Ex parte tua fuit propoſitum

tum ſupradictæ domus venditionem non puram, ſed [d]conditionalem potius extitiſſe, ac nullatenus te teneri ad traditionem ipſius, quatuor nihilominus teſtibus ad hoc probandnm inductis. Quod etſi nouum eſſet capitulum, [e]pendebat tamen ex veteri, qui iurati depoſuerunt, ſe interfuiſſe contractui inter te & prædictum I. ſuper eadē domo celebrato, pro qua C L XXX. librarum pretium tibi fuerat conſtitutum, tali videlicet adiecta conditione, vt tu domum ipſam inhabitares liberè in vita tua, & poſt obitum tuum M. & R. natis tuis eiuſdem I. nepotibus remaneret: cuius conditionis [f] intuitu, domum ipſam eidem I. pro minori pretio vendidiſti, cùm à G. morandi pro ipſa C C. libras potuiſſes habere. Anni verò, menſis, & diei, quo venditio facta fuit, ijdem teſtes ſe dixerunt minimè recordari. Dictus verò I. venditionem non conditionalem, ſed puram propoſuit extitiſſe, ad hoc probandum publicum exhibens inſtrumentū: & infrà. Tabellionem quoque, qui confecerat inſtrumentum, & vnum ex teſtibus in inſtrumento ſubſcriptis, ad id probandum induxit: & infrà. Porrò cum dubitatio fuiſſet exorta, vtrius deberet probatio præualere, pro tua fuit parte propoſitum, quia & ſi eandem vim obtineant inſtrumentorum fides & depoſitiones teſtium, in litibus exercendis, non tamen quodlibet inſtrumentum tanti debet eſſe momenti, vt trium vel plurium idoneorum teſtium depoſitionibus præferatur: & infrà. Ad hoc autem idem Ioan. ex aduerſo reſpondit, quod cùm intentionem ſuam per iam dictum fundauerit inſtrumentum, ac tu in modum exceptionis venditionem ipſam non purè,

ſed conditionaliter celebratam eſſe proponas, nec per teſtes ad hoc à te inductos de certo fuerit tempore facta fides: Et ideò non appareat, quòd ſuper illa venditione deponant, quàm conſtat per dictum inſtrumentum determinato tempore fuiſſe contractum, huiuſmodi probatio videbatur ineſſicax ad intentionem contrariam elidendam. Verùm reſponſionem iſtam eſſe proponebas inralidam:quoniam cùm vtraq; pars à nobis interrogata, fuiſſet [i] in iure confeſſa, quòd vnica [k] tantùm venditio ſuper domo contracta fuerit: & ex depoſitionibus teſtium, liqueat, venditionem conditionalem fuiſſe: ex vtriuſq; confeſſione colligitur euidenter, eiuſdem domus venditionem conditionalem extitiſſe, non puram, non obſtante quòd ipſa intertogatio facta fuerit, poſtquam à partibus extitit in cauſa concluſum, cùm iudex (qui vſq; ad prolationem ſententiæ debet vniuerſa rimari) poſſit interrogari de facto, [l] quoties dubitationis aliquid occurrit:& infrà. De con. f. n. [m] pronunciauimus, venditionem prædictæ domus fuiſſe conditionaliter celebratam, & te ob hoc nullatenus obligatum ad traditionem ipſius: ſuper hoc memorato I. ſilentium imponentes. Sententiam verò iudicum prædictorum, qui aliàs iuſtè pronuntiaſſe noſcuntur (cùm huiuſmodi exceptio coram ipſis, [o] nec probata fuerit, nec obiecta) quoad dictum capitulum [p] infirmamus, eam quò ad alios articulos authoritate apoſt. confirmantes.

Sum-

Summæ rerum.

1. *Fatuus est iudex super non petitis pronuncians.*
2. *Possunt in libello plura & diuersa peti.*
3. *Compensatio quid sit, & quare introducta.*
4. *Vt compensatio locum habeat, oportet debitum esse liquidum.*
5. *Obiectio, eiusdemq́; solutio.*
6. *Suspensa rei traditione & precium differri potest.*
7. *Sufficit debitum sola confeßione aduersarij liquidum esse, vt compensatio locum habeat.*
8. *Quantum tempus concedi debeat ad liquidandum debitum.*
9. *Vacua posseßio quæ dicatur: & nu. 10.*
11. *Verbum (conditio) quandoq́; pro modo seu pacto accipi.*
12. *Quæ sit natura veræ conditionis. & nu. 15.*
13. *Modus non facit contractum conditionalem.*
14. *Conditionum alia dicitur potestatiua, alia casualis, alia deniq; mixta.*
16. *Iudex appellationis non debet admittere impertinentia ad causam.*
17. *An liceat appellanti aliam causam prosequi, quæ non sit in appellatione expressa: & nu. 19.*
18. *Sufficit ex pluribus causis in appellatione expreßis vnam probare.*
20. *Ratione oneris annexi res minori pretio valet.*
21. *Testimonium an valeat, etsi testis de tempore non recordetur.*
22. *Quibus modis, & ex quibus causis instrumenta reprobari poßint.*
23. *In exercendis litibus testes & instrumenta eandem vim obtinent.*
24. *Quot testes ad reprobationem instrumenti requirantur vel priuati vel publici: & nu. 25.*
26. *Quæ instrumenta per testes reprobari nequeant.*
27. *Ratione iuris non obseruati quando instrumentum improbetur.*
28. *Quando item ratione euentus.*
29. *Duo testes non descripti in instrumento illud reprobant: fallit vt nu. 30. 31. 32.*
33. *Multò magis testes in instrumento descripti.*
34. *Probatio vnius partis dubia, declaratur ex confeßione alterius.*
35. *Ad euitandam actuum multiplicationem cautela est, vt de vnitate actus fiat interrogatio.*
36. *Iudex potest vsq; ad sententiam litigantes interrogare ad declaranda dubia circa merita causæ.*
37. *Quæ sit potestas iudicis appellationis in pronunciando.*
38. *Bartolus apertus & à fuco alienus.*
39. *Iudex appellationis improbando priorem sententiam, an causam aßignare debeat.*
40. *In causa apellationis deduci & probari potest, quod in causa principali non fuit deductum vel probatum: quod declara vt nu. 43. & 44.*
41. *Idq́; tam in appellante, quàm appellato locum habet: fallit tamen vt nu. 42.*

45. *Capitulum nouum quod dicatur de iure ciuili, & quod de iure canonico: & nu. 46.*
47. *Iuris vtriusq; ea in re elegans conciliatio.*
48. *Eadem sententia quatenus ex parte confirmari, & ex parte corrigi possit: & nu. 49.*

Caput istud satis prolixum est, quo ad contextum, in summa tamen hoc continet: falsitatem instrumenti, vel id, quod deest instrumento, per testes probari posse. Quia verò præter hoc multa alia singularia complectitur, sicut ex eius declaratione ostendetur: ideò in eo explicando aliquandiu immorabimur, & quæ annotatione digna videbuntur, non omittemus.

a Petijsset) Præter hanc petitionem 130. librarum occasione mutui, postulabat quoq; idem Ioannes domum vacuam sibi tradi, quam ei vendiderat aduersarius, quantum ex antiqua litera colligitur, in qua illud (Panor. teste) exprimebatur: quod satis etiam tex. hic indicat, subiungens Ioannem illum in hoc fundasse intentionẽ suam: nec enim aliàs pronunciatum fuisset super domo [a], † fatuus si quidem est iudex, qui pronunciat super non petitis [b]. † Hinc argumentum ducitur, libellum subsistere, in quo plura ac diuersa petuntur. 1. 2.

a. c. licet Heli. ſ. de Symo.
b. l. fi. C. de fidei. lib.

b Compensare) Obiecit ergo compensationem ciuis ille Viterbiensis: † quæ nihil aliud est, quàm debiti ad debitum inuicem in vim solutionis ad concurrentem quantitatem contributio: ea ratione introducta, quia interest nostra, potius non soluere, quàm solutum repetere [c]: & compensando arcentur, præcauenturq; sumptus & molestiæ iudiciorum [d]. † Debet autem descriptio illa intelligi de liquido debito: nisi enim compensatio obijciatur de certo, indubitatoq; debito, admittenda non est, nisi confestim liquidari, & facilem exitum sui præstare possit. † Atq; ita responderi potest quorundam obiectioni, qui aiebant, debitum illud 130. librarum, in quo reus prætendebat sibi obnoxium esse actorem, non fuisse liquidum, quia vigore venditionis trahebatur in litigium: & tamen admissam esse compensationem: vt id factum dicamus, quia hic statim erat liquidandum. Quanquam possit etiam dici in nostro proposito, ratione pretij non fuisse contentionem inter litigantes, sed tantùm ratione traditionis faciendæ, sicq; quod ad pretium attinebat, liquidum erat debitum. † Nisi obsit, quòd suspensa traditione rei, differendum sit & pretium [e]. Alij verò putant, ideò hic locum fuisse compensationi per ipsum reum oppositæ, licet debitum suum non fuerit liquidum: quia per confessionem suam subleuauerit actorem ab onere probandi: † idq; ex Cyni dogmate [f], quo tradidit, quando debitum ex parte 3. 4. 5. 6. 7.

c. l. 3. ff. de comp.
d. l. quod debetur. ff. eo. tit.
e. l. Iulianus. §. offerri. de act. empt.
f. in l. fin. C. de comp.

parte actoris fit liquidum per solam aduersarij confessionem, admitti compensationem ad aduersario obiectam, licet debitum non sit liquidum, sed liquidandum: quod & Abb. [g] alibi, & Accurs. voluere [h].
8. † Quantum autem temporis interuallum dari ad liquidandum oporteat: puto relinquendum iudicantis arbitrio: idemq; Baldus [i] censuit, tametsi Bart. tantum temporis præscribat, quantum ad soluendum daretur [k], cui Pet. Anchar. & Imo. [l]. subscribunt.

g. in c. bona fides. ſ. depositi.
h gl. in d. l. fin. in verb. conuicta est.
i. per tex. d. l. fin. C. de compens. ibi, hæc itaq; iudices obseruent.
k. per l. aufertur. §. qui compensa. de iure fisci.
l. in d. c. bona fides.

c Possess. vacu.) Vacuam autem possessionem dicimus, quam nemo alius possidet, animo vel corpore [m]. Et quamuis fundum, cuius possessio est vacua, detineat alius nomine possessoris, vel domini, causamúe ab eo habeat, nihilominus dicetur vacua: quod est notatu dignum. Quare si colonus detineat fundum, qui non habeat possessorem, quem neglexerit possessor, & colonus remanserit in fundo, vel inquilinus in prædijs vrbanis, isti quamuis detineant, tamen nihilominus dicitur vacua possessio. Prædicta tamen intellige vera esse, nisi tales sint possessores, quorum ius sit potentius iure possessoris: vt est vsufructuarius, qui fundum detinet pro fructibus: item missus in possessionem legatorum seruandorum causa: item mulier inducta in possessionem ventris nomine: hi omnes detinent. Licet autem sint detentatores, nec possideant, careatq; fundus possessore: quia tamen habent potentius ius, non dicetur vacua possessio. Quod autem tales non sint possessores, & quod tales fundi non dicantur habere vacuam possessionem, manifesti extant textus in iure ciuili [n], qua de re alibi [o] tractant interpretes.

m. per gl. in l. fin. verb. vacuam. C. vnde vi.
n. in l. 2. § vacuam. de act. empt.
o. vide de hoc. Dd. commu. in l. in conuentionalibus. § si quis. de verb. obligat.

d Conditionalem) Id est, vt ipse venditor domum ad annos vitæ suæ inhabitaret, quemadmodum infrà in textu
11. subijcitur. † Abusiuè tamen hic conditionem, pro modo seu pacto accipit, in qua significatione conditionis vocula vti-
12. tur etiam alibi Antoninus imperat. [p]. † Hic enim non interuenit vera conditio, de cuius natura est suspendere effectum actus gesti in euentum conditionis, quæ de reali ibi plenè tractatur [q]: sed propriè fuit modus, qui non suspendit, sed qualificat actum gestum, quemadmodum in nostra specie erat: quia emptio habebat certum modum, quo non obstante pre-
13. tium statim debebatur. † Ideoq; tradit hic Bal. quòd modus non faciat contractum conditionalem, vt hic per eum latius.
14. † Porrò pleriq; in materia hac distinguere solent in hunc modum: Conditionis alia dicitur potestatiua, quæ in potestate nostra penitus est constituta: Alia causalis, quæ in euentum consertur & fortuitum casum, vt si Cæsar Gallum vicerit, &c. Alia mixta, quæ in arbitrio quidem alicuius posita est, sed tamen is nonunquam eam adimplere impeditur. Tu dic, conditionem

p. in l. debitori. C de pact.
q. in c. verum. ſ. de condi. adpo. & in l. 1. C. de cond. in ser.

propriè eam dici, quæ in futurum confertur euentum[r]. Vbi
verò præsens vel præteritum respicit, non tam conditio est,
quàm instar conditionis habet [s]. Cùm verò conditio pro pa-
ctione vel modo accipitur, id ad latissimam quandam interpre-
tationem pertinet [t]. † Item conditionis natura est, suspende- 15.
re effectum actus gesti in euentum conditionis, donec illa exi-
stat. Modus verò non suspendit, sed qualificat, conditionalemq́;
reddit actum gestum. Venditio hic fuit perfecta de præsenti,
sed fuit adpositus modus, vt in vita sua liberè habitaret.

e Pendebat tamen) Quod omninò necessarium fuit,
aliàs iudex appellatus de eo non cognosceret, nec testes recipe-
ret, vt gl. hic annotat: † Ob id certè, quia iudex, ad quem pro- 16.
uocatio facta est, non debet admittere aliqua impertinentia ad
causam, cùm ei incumbat solùm decernere, an benè vel malè
iudicatum sit [u]. Quod autem nouum dicatur capitulum, aut
pendens ex veteri, alibi exposuimus [x]. Cæterùm quod glossa 17.
subiũgit, licere appellanti aliam causam prosequi coram iudice
appellato, quàm expressam in illa appellatione [y]: hoc restringe
verum esse, si à sententia diffinitiua fuerit appellatum, secus si ab
interlocutoria, quia appellatio ab interlocutione non potest iu-
stificari ex causa noua, quæ non sit nominatim expressa, licet ex
pluribus causis nominatim expressis vnam tantùm probare suf- 18.
ficiat [z]. † Quod rursus verum, si appellator sibi ius declarandi 19.
causas grauaminis in posterum, facta protestatione, reser-
uauerit: quo casu non expressam allegare poterit, vt pro singu-
lari Ang. Io. de Imo. & Alex. [a] annotant.

f Conditionis intuitu) † Annotant hinc Abb. & Imo- 20.
la, ratione oneris annexi rem valere minus iusto pretio: qua de
re Dd. suis locis tractant, ad quos remitto [b].

g Recordari) † Obserua, valere testimonium, etsi testis 21.
asserat, se non recordari de die, mense, vel anno: quod procedit,
nisi tempus esset de substantia probationis: quia tali specie tem-
poris expressio est necessaria [c].

h Non tamen quodlibet instrumentum) † In 22.
hunc locũ interpretes ex æquo omnes ferè difficilem illum
tractatum conijciunt, quibus modis, & quibus ex causis instru-
menta reprobari possint? Et possunt quidem instrumenta repro-
bari omnib9 illis modis, quibus aliæ species facti probantur &
improbantur. Sed sicut in reliquis, ita & refellendis instrumen-
tis præcipua vis est testium, vt Constantinus Imp. ait. † Nam in 23.
exercendis litibus eandem vim obtinent in probando testes, &
instrumenta [d]: quod Innocentius III. hîc repetijt. Itaq́; non
est dubium, instrumenta impugnari posse per testes. † Sed quot 42.
testes

r. l. si sit. §. 1. vbi glo. de legat. 1.

s. l. si ita stip. fuero hanc summam. de verb. obligat.

t. tv hic. & l. debito. vbi Alci. C. de pact.

u. l. 2. C. de temp. app.

x. vi. quæ s̃. de test. in c. fraternitatis. dicta sunt.

y. per l. scio. de appell.

z. Dd. in c. cessante. & l. appellanti. de app. vbi vide de hoc Bart. in l. si expressim. ff. de app. Dd. in c. significante. j. de app. in c. exhibita. s. de iud. Spec. de app. vers. quidam appellat. & Bal. in l. minorib. ff. ad Sylla.

a in l. quicquid astringendæ. ff. de verb. oblig.

b in l. fundi partem ff. de contrah. emp. Bart. post gl. in l. mortis causa capimus. ff. de donat. mor. caus.

c. in c. ex tenore. s. de testib. vbi dixi. Felin. & alij in c. cùm causam eo tit.

d. in l. in exercendis. C. de fid. instr.

testes ad reprobationem instrumenti requirantur, dubitari consueuit. Cum autem non eandem probandi vim instrumenta priuata obtineant, quam habent publica, facilè cognitu est, pauciores testes desiderari ad euertendum priuatum, quàm publicum instrumentum. Itaq; Accurs. [e] contendit, ad priuati instrumenti impugnationem duos testes sufficere. Quod verum esse puto, cum illud nullo authentico testimonio inauctoratum est. Nam vbi ad id accesserint tres testes, aut ei appensum fuerit sigillum authenticum, plenam meretur fidem, sicut publicum: quia constitutiones publicæ præcipiunt illi fidem habendam esse [f]. Publicum verò instrumentum non paucioribus testibus reprobari posse, quàm quatuor, Gl. glossographus hic [g] censet, & Panor. copiosissimè ac lucidiss. inter omnes Dd. de reprobatione instrumenti hoc loco disputat. Itaq; ego discentes ad eius commentarios remittendos esse existimo: Nos quoq; alibi [h] de eadem re aliqua diximus, quæ huc referenda

26. sunt. † Illud non omittendum, quod verum sit, testibus reprobari instrumenta, exceptis illis casibus, in quibus absq; scriptura non contrahitur, quos gloss. alibi [i] commemorat. Nam in illis casibus scriptura præfertur viuæ voci testium, nisi vitium scripturæ ratione iuris in eo non obseruati, aut euentus facti eius autoritati derogantis, allegari possit: etenim hæ sunt causæ, propter quas instrumenta amittunt fidem, aut certè

27. suspecta redduntur. † Ratione autem iuris non obseruati impugnatur instrumentum, cum asseritur illud non esse factum ab eo, qui potuerit, nec de re, de qua licuerit, nec ijs solennitatibus & ritibus, quibus oportuerit: quæ verò solennia in confectione instrumentorum desiderentur [k] alibi abundè dictum est, & singularum dispositionum, quæ fiunt ratione contractuum aut vltimarum voluntatum, sua quædam est obseruatio, quæ ex illis tractatibus petenda est, vbi peculiariter & ordinariè de his

28. à iurisconsultis agitur. † Ratione autem euentus arguitur instrumentũ vitiosum, si aliqua litura vel abrasio in loco suspecto indicari possit [l]. Calumniosam enim scripturam non oportet habere vim probandi in iudicijs: item si instrumentũ sit incisum [m]: item si quid in eo sit ex alienò chirographo adiectum [n], & si qui sunt similes casus. Porrò non inutile fuerit, ad huius materiæ

29. cognitionem aliquot conclusiones ex Felino attexere. † Prima est: Duo testes nõ descripti in instrumẽto, possunt ipsum reprobare: nec distinguit Felinus inter factũ recens vel antiquum, & inter probationem directam, vel indirectam: quia instrumentũ habet autoritatẽ à persona tabellionis, cui æquum est præferri dictum duorum testium, per quos inducitur vera & naturalis probatio, meritò excedens probationẽ instrumenti. Instrumenti virtus consistit in præsumtione, quæ est pro notario [o], sed hanc tollit for-

30. tior præsumtio testiũ [p]. † Hæc conclusio cessat in casibus, quibus non admittitur probatio aduersus instrumentum ex dispositione legis

[e] in l. pen. C. de contrab. & commit. stip.
[f] §. si quis igitur. in nouel. de instru. cau. & fi. & c. 2. s. hoc tit.
[g] in verb. quodlibet.
[h] s. de testib. c. in nostra.
[i] gl. c. 1. §. postquam de censib. in 6. circa verb. in scriptis.
[k] s. in c. 1. huius tit.
[l] l. 2. de fid instr.
[m] l. 1. §. pen. C. si tab. testa.
[n] l. Paulus. ff. ad l. Corn. de fal.
[o] c. ad audientiam. s. de præscrip.
[p] c. propofuisti. s. de probat.

legis [q]. Vult enim lex in huiuſmodi caſibus eſſe præſumtionem
iuris & de iure, contra quam non admittitur probatio in con-
trarium, ſaltem per teſtes [r], licet per confeſſionem partis poſſit
quandoq; admitti [ſ]. Excipe quatuor caſus, quos Felin. hic
annotat, in quibus contra inſtrumentum, quod impugnatio-
nem non recipit, poteſt fieri probatio. † Secundò procedit 31.
concluſio, quando inſtrumentum ex parte actoris eſt, à reo ve-
rò duo teſtes huic repugnantes producuntur: ſecus ſi econtra
ex parte rei inſtrumentum, & ab actore teſtes illi contradicen-
tes adſint, quia inſtrumentum præfertur, reſpectu fauore reis
conceſſo, niſi plures ſint teſtes, quàm duo: atq; ita Gofr. cen-
ſuit [u]. Hoc tamen Abbas [x] & Bal. [y] reprobant, quia veritas præ-
dominatur fauori reorum. † Tertiò eſt locus concluſioni, 32.
dummodò teſtes inſtrumento repugnantes rationem ſui dicti
allegent, etſi de ea non ſint rogati: aliàs ſecus [z]. Quartò, pro-
cedit concluſio, niſi producantur teſtes, qui coadiuuent inſtru-
menti tenorem, ſiue hi deſcripti ſint in inſtrumento, an minus:
nam hac ſpecie plures duobus requiruntur ad impugnandum
inſtrumentum, ſecundum qualitatem & numerum eorum, qui
inſtrumento adſiſtunt [a]. Tabellionis tamen aſſeueratio nihil
efficiet, etſi adſiſtat inſtrumento, quia omnis inſtrumenti virtus
ab eius autoritate pendet: Itaq; hac ſpecie duo teſtes ſufficient.
Quintò, vt locum habeat concluſio, teſtes idoneos eſſe oportet,
ita vt nulla legitima ex cauſa eorum fides eleuari poſſit, vtpote
omni exceptione maiores [b].

† Secunda concluſio eſt: Sicut per teſtes non deſcriptos in in- 33.
ſtrumento poteſt inſtrumentum impugnari: ita fortius per te-
ſtes in eo deſcriptos. Qua de re nos alibi diximus [c], & amplia-
tiones, itemq; limitationes apud Felinum hoc loco extant [d].

i In iure confeſſa) † Hinc diſcimus, probationem vni- 34.
us partis dubiam, certificari ac declarari ex confeſſione alterius
partis, notante Panor. hic. Per quod limitanda eſt Innocentij
doctrina [e], qua tradit, dicta teſtium obſcura non releuari per
confeſſionem ſeu articulum per partem formatum. Debet enim
intelligi de confeſſione propria, quæ non prodeſt confitenti [f]:
ſecus eſt in confeſſione alterius partis: per hanc enim dicta te-
ſtium alterius partis declarari poſſunt.

k Vnica tantùm) † Hunc tex. ceu ſingularem commen- 35.
dant Dd. quod ad euitandum, ne teſtes diſcordantes concilien-
tur per multiplicationem actuum, fiat interrogatio de vnitate
actus [g]. Monet quoq; alibi Bar. quando eſt repugnantia inter
inſtrumentum, & teſtes in eo non deſcriptos, fieri debere arti-
culum de vnitate actus [h]. Qua de re plura hic amplius Felinus
annotat, ad quem ſtudioſum iuris remitto.

q. vt in caſu l. antiqua. C. ad velle. & l. vlt. C. arbit. tut.
r. iuxta not. c. is qui fidem. ĩ. deſponſa. & de t. cle proba.
ſ. glo. auth. ſam neceſſe. C. de donat. inter vi. & vx.
t. nu. 37. cum ſequentib.
u. in c. cùm à nobis. ẽ. de teſtib.
x. c. tertio loco. ẽ. de probat.
y. in d. l. in exercendis.
z. Bal. l. præsbyteri 1. in vlt. col. C. de epiſ. & cle. Imo. hic.
a. Abb. & Imo. hic. per iſtum tex.
b. tex l. optimam. C. de contra. & commit. ſtip.
c. in c. tam literis. in fi. ẽ. de teſti.
d. nu. 47. & ſeq. & 51. ver. ex prædictis.
e. in c. cùm contingat. ẽ. de off. deleg.
f. 13. q. 1. in pr. & c. in præſentia. ẽ. de probat.
g. Spec. de teſte. §. iam de interrogatorys. verſ. quid ſi vnus teſtis.
h. in l. 1. §. ſi quis neget. ff quemad. teſt. aper.

36. l Quoties dubitationis) Elegans hic est textus, & frequens in ore omnibus, iudicem posse vsq; ad sententiam litigatores interrogare, ad declaranda dubia circa merita causæ, etsi procedat ad vtilitatem priuatam: quod Inno. ita exaudit, dummodò interroget circa dubia eorum, quæ acta sunt ante conclusionem, de alijs quærere non posset: Idem [i] Bal. Speculator, [k] & Roma. voluerunt. Et prædicta in iudicijs ordinarijs procedunt, quoniam in summarijs iudex quandocunq; interrogare potest etiam ad partis instantiam [m]: quanquam alij [l] malunt, iudicem etiam in plenarijs iudicijs posse interrogare ad fundandam nouam intentionem post conclusionem, in [n] causa: quia iudici non concluditur, sed partibus tantùm litigantib[o]. Ita Io. And. Panor. Butr. [o] & Imola [p] voluere, quæ sententia videtur æquior.

37. m Pronuncia.) † Butrius, Abb. & Imo. hinc notant, iudicem appellationis posse pronuntiare non solùm simpliciter, dicendo benè vel malè appellatum [q], sed etiam priorem sententiam emendare, declarando melius iura partium, quæ vel ex actis prioris instantiæ, vel ex his, quæ coram se gesta sunt, cognouerit: potest enim condemnare vel absoluere etiam ex primis actis, quod & Accurs. [r] voluit. Quamuis autem pleriq; interpretes iuris, in hunc modum per appellationis iudicem, pronunciari posse opinentur, *malè iudicatum esse, & benè appellatum*, vel contrà, quasi secundum ea, quæ exprimuntur, aut absolutio aut condemnatio, includi intelligiq; videatur [s].

38. Bart. tamen, † vt apertus esse solet, & à fuco alienus, tutius esse arbitratur, vt non sit quis simplici illo pronuntiato contentus, quo dicit, *malè benène iudicatum, & benè maleúe appellatum* sed adijciat, *& Titium condemno, vel absoluo*, secundum negotij exigentiam, de quo est controuersia, vt sic condemnatio vel absolutio expressim quoq; accedat, ne in sententia quid desideretur, & vitio subiaceat. Id quod & ipse probo, in ea maximè sententia, qua idipsum per priorem sententiam non esset disertè factum, sed ad æquiualens veniret referenda, quò extra vitij suspicionem [t] habeatur.

39. n Cum huiusmodi exceptio) † Per hũc tex. pleriq; volunt, si iudex appellationis priorem sententiam reuocaturus, improbaturusúe sit, causas assignare debeat, quarum consideratione illud faciat: ita enim fiet, vt minus existimationi eius, qui antea pronuntiauit, [u] decedat: id quod in foro pontificio vsurpatur magis, quàm vulgò, nisi consistorij moribus habeatur receptum. Illud constat, cautelam hanc non esse necessariam, quando vel prima sententia confirmatur, vel ex primis actis rescinditur, cùm tunc cesset ratio conseruandi honoris iudicis, vt expressè alibi Card. [x] declarat.

i. in l. per hanc. in prin. C. de temp. appel.
k. tit. de posi. §. quarto. vers. sed si aut.
l. in l. 4. §. hoc iudicium. ad fi. de dam. infe.
m. gloss sing. cle. sæpe. in verbo interrogabit. de verb. sig. & fa. tex. ibi per locum à speciali.
n. per d. l. vbicunq. de inter. act.
o. hic.
p. in c. cùm causam. ĩ. de iura calum.
q. l. eos. C. de appel.
r. in l. in summa. de re iud. & probatur. in l. cùm apud. ff. iud. sol. & in l. creditor. §. 1. ff de solut. & c. Raynutius. ĩ. de testa.
s. per d. l. eos. in pr. & ibi Dd. communiter.
t. Bar. in l. Offilius. & ibi gl. verbi appellare. de leg. 3. & l. quod si forte. vbi & Alex. ff. de solut. gl. in l. præses. C. de senten. Io. Calde. in c. significauerunt. & in c. Ranyaldus. de exceptio.
u. glo. in c. sicut. & ibi Bal. Butr. & alij ĩ. de re iudi.
x. in d. c. sicut. vers. vt concludas.

o Nec

o Nec probata fuerit) † Regulam hîc obſerua, ad 40.
quam quotidiè citatur hic tex. corã iudice appellationis deduci
poſſe & probari, quod non fuerit deductum, neq; probatum in
cauſa y principali. † Idq; tam in appellante, quàm in appellato 41.
locum ſibi vendicat. Quemadmodum enim actor nouis adſer-
tionibus in proſequenda appellatione vti poterit, ita & reus
nouis defenſionibus: vterq; tamen his, † quas differendi iu- 42.
dicij ergò, & quia prouocationis prætextum adparabat, non
ſuppreſſit: nam illæ inſidiæ faciunt, vt poſtea & his non poſſit
vti, tantùm abeſt, vt doloſum animi inſtitutum cuiquam patro-
cinari z debeat. Quæ vera ſunt, ſi de inſidijs & dolo conſtet:
ſecus ſi ex negligentia vel ſimplicitate probationes eſſent omiſ-
ſæ a. Non † tamen paſſim & per omnia nouis locus eſt in appel- 43.
latione, ſed his duntaxat, quæ ex propoſitis in priori inſtantia
manant, & ex veteribus originem ducunt, aut eis coniuncta
ad minus habentur, ſiue hoc ſit mediatè, ſiue immediatè, quæ
ob id ad vetus capitulum pertinere Iuſti. ait. Non enim patitur
appellationis ratio, vt aliquid omninò nouum proponatur, ſed
vt ea, quæ ante ſunt acta, ſolùm illuſtrentur, vt ſic iudex vi-
deat, iuſtè, vel iniuſtè ſit pronunciatum. Exempli gratia. Pa-
ratus erat actor intentionem ſuam ex integro probare, ſed pro-
perante iudice, id facere non licuit, & ſuccubuit: permiſſum
eſt hoc caſu, in cauſa appellationis non probatum probare, &
ius, quo nititur, per omnia deducere. Cæterùm poteſt & quaſi
per obliquum ſubueniri negotio, inductis quæ ei ſunt coniun-
cta: licet enim iam primùm producantur, vetera tamen ſunt,
& ad cauſæ cognitionrm maximè commodant: vt eſt exemplum
in c. noſtri themate, vbi conditionalem fuiſſe venditionem in
cauſa appellationis, deducitur, cùm in priori iudicio de hoc
nihil fuiſſet obiectum. Diligenter † itaq; aduertendum eſt, 44.
num in cauſa appellationis omninò noua fiant capitula, vel no-
ua quidem, ex veteribus tamen pendentia. † Capitulum no- 46.
uum iure ciuili dicitur, quod ex ijs, quæ in priori iudicio pro-
ponebantur, non deriuatur: & tale in ſecunda inſtantia non po-
teſt deduci, vt cuius intuitu nullum grauamen eſt illatum, nec
quicquam litigatoris intentionem coadiuuat. Sic, qui centum
ex depoſito petijt, ſi mutata iudicij figura commodatum obten-
dere vellet, non audiretur: diſiunctum enim eſt, quod poſtre-
mò aſſuitur, nec inſtitutæ actioni quicquam adminiculatur b.
† Canones verò capitulum nouum id dicunt, quod cum ijs, quæ 46.
acta ſunt, communionem habet, à quibus & pendet, ſed in
appellatione tecens proponitur: & huiuſmodi capitulum fieri
poſſe, ex prædictis ſatis c conſtat. Vides ergo quò ad hoc, di-
ſcrimen eſſe inter leges ciuiles, & ius pontificium. † Huius ta- 47.
men diſcriminis facilis erit conciliatio, ſi vtriuſq; iuris inten-
tionem conſideraueris. Nam ius ciuile nouum capitulum tam
origine, quàm propoſitione expendit: puta, quod ex ante actis
non

y. Idem habetur in l. per hanc. C. de tem. app. & l. ſcio. ff. de app. & c. fraternitatis. ſ. de teſtib.

z. gloſſ. & Butr. in c. ad audienti. 2. ſ. de reſcript. glo. & Dd. c. inter monaſterium, vbi & Abb. j. de re iud.

a. Felin. hic. nu. 29. Butr. & Imo. in c. quintauallis. j. de iureiur.

b. Spec. de ſent. §. qualiter. verſ. quid ſi lex. Bar. l. 1. de eden. Bal. l. per hanc. & l. fin. C. de anna. excep.

c. & habetur in c. fraternitatis. ſ. de teſtib. & cle fin. eo tit.

non procedit, & iam recens proponitur. Vnde statim intelligis, vetus capitulum esse, quod ad causæ coniunctionem pertinet, ad eamq; illustrandam est expositum, vtcunq; iam primùm adducatur, quod permissum est. Canonicum verò ius effectum rei magis considerans, nouum capitulum cognominat ab eo solùm, quod iam nouiter est propositum, & non quod ab ante actis habetur separatum. In verbis itaq; solùm est pugna. Etenim quod constitutiones antiquum, canones nouum capitulum dicere videntur. Reiecta ergo hac verborum pugna, nihil refert, antiquum vel nouum capitulum struxeris ad appellationis causas legitimè reddendas, modò cum negotio peracto sit idem, eiúe adiunctum seu connexum, ne mutata iudicij figura, nouam rem inducas, ad eam iurisdictionem non spectantem: idq; tam actores in assertionibus, quam reos in defensionibus suis obseruare conuenit.

48. p Infirmamus) †Hinc colligis, fieri posse, vt eadem sententia ex parte veniat confirmanda, & ex parte corrigenda, contra hoc, quod sententiam indiuiduam esse, neq; separationem recipere [d] dicimus: quo casu (ne impingas) oportet sententiam, secundum sui naturam in certa capita diuidere, ex quibus aliud probes, aliud autem corrigas: & tot erunt sententiæ, quot capita, tantùm abest, vt eius fiat diuisio, sed singula capita singulas sententias efficient. Exemplum est in c. nostro hic. Aliud exemplum: veluti Titius condemnatus nomine 20. aureorum, quos Sempronio in auro puro puto soluere debeat ex legati causa: & interposita appellatione constat, legatum hoc quidem ei relictum, sed non in auro puro puto. Cognitione itaq; habita diuidenda erit sententia, & illa confirmãda, hæc autem emendanda, ne vtile ad inutile quoq; succumbere cogatur, & vires [e] perdere. Tum demùm ergo sentẽtia partim cõfirmari, partim adprobari potest, si plura habeat separata capita, secus si connexa: quod quomodo cognoscatur, sententiam vel alium actum continere vnum, pluráue capita, connexa vel separata Accurs. Bart. [h]. & Bal. [i]. suis locis abundè tradunt, ad quos studiosos remitto &c.

*

d. l. in hoc iudicio. ff. famil. ercis.

e. l. etiam. §. ex causa. ff. de mino. c. Reynaldus. j. de testa. Bart. in l. ampliorem. C. de temp. app. Bal. in l. 1. C. ne lice. tertiò prouo.

f. d. l. hoc iudicio. ff. fam. hercis.

g. in d. l. etiam. §. ex causa.

h. in l. Aurelius. §. idem quæsyt. ff. de libe. leg.

i. in l. 2. C. de re iud.

HONORIVS TERTIVS.

CAPVT XI.

EX parte chariſſimæ in CHRISTO filiæ B. quondam Anglorum reginæ fuit propoſitum: & infrà. Quia reſcriptum apoſtolicum pro eo quod in hac dictione ſpoliarunt, hæc figura O deerat, aſſeritur vitioſum: mandamus quatenus hoc non obſtante, in negotio ipſo ratione præuia procedas.

Summæ rerum.

1. *Defectus literæ, per quem ſenſus non mutatur, non vitiat reſcriptum.*
2. *Ampliatur dictum dogma: & nu. 3. 4.*
5. *Falſa latinitas an & quando vitiet: remiſſiuè.*

Ex hoc cap. annotandum eſt, † defectum literæ, per 1.
quem ſenſus non mutatur, non vitiare reſcriptum: ſecus ergo
eſt, ſi ob defectum ſenſus variaret, quod ſigna: † idq́; generali- 2.
ter accipe de quocunq́; defectu, ſiue literæ, ſiue ſyllabæ, ſiue
etiam integræ dictionis, dummodò ſenſus ſcribentis non im-
mutetur. Sæpè enim magna rerum momenta vertuntur in vni-
us ſyllabæ inuerſione, vt exemplũ eſt in dictione Luithardus &
Lotharius a. Vbi autem nullus ex ſyllabæ immutatione defe-
ctus ſurgit, talis ſyllabæ immutatio non nocet: quia literæ ſor-
tiuntur effectum ex ipſa bulla, per cuius ſolennitatem ſi de
mente reſcribentis conſtet, huiuſmodi defectus non ſunt in
conſideratione. † Sed etſi vna litera ponatur loco alterius, 3.
idem obtinet, dummodò mens reſcribentis ſit euidens: nam ſi
hinc æquiuocatio induceretur, ſecus foret. † Idem iuris eſt, 4.
ſi per adpoſitionem vnius literæ loco alterius induceretur fal-
ſa latinitas, quia ſi mens ſit certa, ſuſtinendum videtur reſcri-
ptum. De hoc tamen an indiſtinctè, & quando falſa latinitas
vitiet, non eſt hic locus dicere, ſed alibi commodius tractatur b.
† In hanc autem ſentenaiam crebrius itum eſt, falſam latinita- 5.
tem non vitiare, quando per figuram, vel per tropum,
aut alio modò (ſalua recti ſermonis ratione) diſpoſitio ſeruari
poteſt.

a. c. inter dilectos. ẽ. eo.

b. in c. ad audientiam. & ibi. Dd. ĩ. de reſcrip. Bar. l. Plautius in fi. de au. & arg. leg.

GRE-

GREGORIVS NONVS priori sancti Bartholomæi & decano de arcubus Lugdunen.

CAPVT XII.

Perpetuus [a] Vicarius ecclesiæ de Recham nobis exposuit, quòd cum prior & conuentus de Ledis eum super decimis coram iudicibus authoritate apostolica conuenissent, & dictus G. super similibus coram ipsis reconuenisset eosdem: quia dicti iudices copiam quorundam [b] instrumentorum communium, quæ habebat pars altera, & per quæ intendebat intentionem suam super principali fundare: fieri non faciebant eidem, hoc cum instantia postulanti, nostram audientiam appellauit. Ideoq; mandamus, quatenus si est ita, reuocato in statum debitum, &c.

Summæ rerum.

1. *De perpetuis & temporalibus Vicarijs, eorundem potestate: & nu. 2. & 3.*
4. *De instrumentorum communium editione & materia editionis.*
5. *Differentia inter actorem & reum, quo ad editionem.*
6. *Quandoq; in iudicijs æqualitas non seruatur inter actorem & reum.*
7. *Casus in quibus actor reo non tenetur edere.*

1. a Perpetuus) † Vicariorum alij dicuntur perpetui, qui in perpetuum constituuutur [a]: alij temporales, qui ad tempus subordinantur, puta loco rectorum legitimè absentium [b]. Vicarij perpetui obtinent ecclesiam, & per quem possunt pro ipsis agere, quia æquiparantur vero rectori [c], tantumq; hi ius obtinent, quantum emphiteuta vel feudatarius, quibus pariter ius agendi conceditur [d]. Quinimò pro generali thesi tradnnt Dd. Vicario agere licere pro iuribus Vicariam suam concernentibus, absq; alio mandato, cùm habeat titulum [e] ad instar canonici, cui ius agendi competit nomine præbendæ suæ, licet præben-

a. c. fin. de off. Vic. c. extirpandæ §. qui verò. j. de præb.
b. c. peruenit. de appel. c. cùm ex eo. de Elec. in 6.
c. fa c. constitutus. & c. Michael. de fid. presby. c. postulasti. j. de rescri.
d. per not. c. quoniam. in gl. alleg.
e. cle. 1. de offici. Vica. & d. §. qui verò.

IDEM.

CAPVT XIII.

[illegible] Mputari ei potest, qui contrarias inter se [illegible] in iudicio producit, fidem sibi adinuicem derogantes: cum in ipsius fuerit potestate, quam voluerat, non proferre.

Summæ rerum.

1. [illegible] Regula est, si contrariæ scripturæ in iudicio ab eodem producuntur [illegible].
2. Imputatio [illegible].
3. Reus potest quidem vti contrarijs [illegible], sed non probationibus.
6. [illegible] contrariæ [illegible].
7. Limitationes [illegible].
10. [illegible] contra [illegible].
11. Repugnantia [illegible].
12. Cur [illegible] fit in [illegible] quæ [illegible].
14. Contradictoriæ scripturæ quæ [illegible].
15. Quæ item derogatoriæ.

Ex præsenti cap. [illegible] aliquot
1. [illegible] lationibus & exceptionibus [illegible]. Si
diuersæ ac repugnantes [illegible]
[illegible] tur, nulli credendum [illegible] concord. l. [illegible]
2. siue [illegible] scriptura [illegible] publica, siue priuata: [illegible] de [illegible]
ca, altera priuata. Atq; ita Io. And. & [illegible], contra
tra Accurs. qui putauit, tali casu [illegible] etiam [illegible]
pturæ, tanquam digniori. Nam textus [illegible] scripturas [illegible]
bo scripturæ vtitur, quod verificatur in [illegible] in [illegible] g.
nec vlla [illegible] diuersitatis ratio, si vtraq; [illegible]
tur, cum producens videatur [illegible],
3. sed [illegible] contradicat. † Deinde [illegible]
[illegible], sed etiam in reo. Quamuis [illegible]
vti exceptionibus & allegationibus contrarijs: [illegible] plurib. de
pu[illegible] scripturas proferre, quæ se [illegible] contra [illegible] tur. in 6. l. n[illegible]
præiudicat, secundum omnes hic contra Gof. [illegible] ex his [illegible]. de reg.
[illegible] Bald. & Sali. [illegible] tradunt. † Nec obstat regula præd. iur
4. Licet enim reus possit vti contrarijs defensionibus [illegible] non d. in [illegible]. l. scripturæ.
possit vti contrarijs probationibus quod [illegible] fin.
[illegible] velle contrarias proferre scripturas [illegible] tionaliter, [illegible], vt probet se [illegible], [illegible] quantum

cieτ obligat[illegible] faciat [illegible]
lutum per a[illegible] Innoc. [illegible] † Tertio
licet [illegible] scriptura [illegible]
qui [illegible] de pluribus
[illegible]. † [illegible] 6
inesse repugnantia [illegible] in nullo puncto non
p[illegible]
p[illegible] quod
[illegible] speci. quod
[illegible]
[illegible]t. † Aliquo [illegible] 7
pturæ [illegible] diuersis per-
sonis [illegible] quoties, [illegible] sint æqua-
les & [illegible] presumptio[illegible]
di onus [illegible], [illegible] nihil probauerit [illegible]
fauorabilius. Sin vero vna [illegible], puta
[illegible] pluri-
r[illegible] regula, [illegible] 8
[illegible] re-
duci, per aliquam [illegible],
puta per [illegible] temporum & locorum [illegible] vtriq;
creditur in suo casu & tempore. † Deniq; [illegible] 9
repugnantes scripturas protulerat, nec penitus [illegible] po-
tuerit, eorum simplicitati parcitur: atq; [illegible] veluit, licet
[illegible] videatur [illegible] sentire. † P[illegible] ex [illegible] 10
[illegible] apud hab[illegible] contrarias,
[illegible] Nam ex [illegible] fides [illegible]
[illegible] pro. & 6. [illegible] conflictus scripturarum, 11
de quo in [illegible] causam [illegible] quandoq; ex recip[illegible]
[illegible], duas [illegible] *inuicem derogantes* [illegible] quandoq; ex
aperta contradictione, [illegible] *repugnantes* [illegible] scri-
pturæ. C. de fid. [illegible] ex quo [illegible]
huius cap. [illegible] quo
ad eius [illegible]: item repugnantia [illegible]
quia qui profert instrumentum, fateri censetur [illegible] quæ
in instrumento continentur, & adeò pr[illegible] repugnan-
tia, repugnat [illegible] in tota confessione. † Sed [illegible] 12.
[illegible]ius quam in instrumentis, quia te[illegible] d[illegible]?
Respon. Instrumenta præuideri potuerunt [illegible]
non p[illegible] præ[illegible] instrumenti [illegible]
[illegible] perpexit, [illegible] imputet. † [illegible] est 13.
[illegible], hoc cap. [illegible] tum [illegible],
[illegible] d[illegible]is scriptu[illegible] † *C[illegible]ræ* 14.
sunt, quæ [illegible], [illegible] vtrinque [illegible] re
[illegible] v[illegible]. Et [illegible]
[illegible] d[illegible], et si duas profert [illegible] publi-
cas ad [illegible] eandemq; sententiam [illegible] vna con-
tineter,

e. alleg. not. per [illegible] in d. c. [illegible] plu[illegible]ri. & Bal. in l. 1. C. de fur.

f. [illegible] fa. c. [illegible] l. [illegible] § C[illegible] eod.

g. de in[illegible] hoc tit. [illegible] red[illegible]dum. in p[illegible] in.

h. iuxta ea quæ habetur in c. ex [illegible] ris. de probat.

i. l. optima. C. de contrah. & commit. stip. l. scripturas. C. qui[illegible] in pig.

k. Salic. in d. l. scripturæ.

l. Bal. l. exercendis. c[illegible] 4. C. de fid. instr. alle. l. [illegible] dum. & [illegible] de pet. hær. d. [illegible] ex in[illegible] inter [illegible] ad [illegible] mo[illegible]

m. in d. [illegible] scripturæ

n. vt not. Innoc. in [illegible] cum [illegible] de cen[illegible]

o. [illegible] de ætate. de probat.

[illegible] cra [illegible] omt [illegible] æ [illegible] X. Spiræ [illegible], o[illegible]m [illegible] & Spiræ fui[illegible]

16. [illegible] † *Derogat* [illegible] & ex eo [illegible] quod [illegible] *um de* [illegible] *ul* [illegible] ci [illegible] m [illegible] & [illegible] c [illegible] cia, [illegible] c p[illegible] fieri tam [illegible] ve [illegible] rarò acci[illegible]t, ista instrume[illegible]ta [illegible] ubi inuicem, & sunt su[illegible]p[illegible]cta.

I D E M.

C A P V T XIII.

SI cautio, quam a te indebite proposi[illegible] [illegible]tam, indeterminate loquatur ad-[illegible]ersarius tuus te [illegible] ostendere debi-tum, quod co[illegible] [illegible]cau-sam, propter [illegible] huiusmodi scriptura proces-serit, exp[illegible]eris in eadem, con[illegible] te statu[illegible] nisi probaueris te id indebite promi[illegible]sse.

Summæ rerum.

1. R[illegible], quod cautioni non habenti causa e[illegible] [illegible] [illegible]xp[illegible]ta [illegible]n cr[illegible]atur, nisi debitum probetur. ampliatur [illegible] nn. 4. 6. Limitatur vt nn. 7. 1[illegible]. & a[illegible]quot [illegible]qq.
2. Limitatio ad [illegible] exemplum de pact.
3. Nihil tam [illegible]ntrarium con[illegible]en[illegible]ui quàm error.
5. Cautionis verbum [illegible]neral[illegible] e[illegible]t, & omnem prom[illegible]em c[illegible]nti-net.
8. [illegible]tio interdum ex c[illegible]nt[illegible] [illegible]r[illegible]um[illegible]ur & nn. 10. 11

 Muni

9. *Mun[illegible]ficen[illegible]ia in diuite laud[illegible]bil[illegible] est.*
1[illegible]. *S[illegible] d[illegible] rerr[illegible]uit in meritis, donationem reuocare pote[illegible]*
13. *Donatio quando[illegible], ex praecedentis actus [illegible]quela [illegible]du[illegible]tur nu. 14.*
20. *C[illegible]n[illegible] [illegible] in iud[illegible]o fa[illegible]a non obl[illegible]at [illegible]b[illegible]at can[illegible]am annexam.*
2[illegible]. *Promi[illegible] cond[illegible] [illegible]alet abs[illegible] alia cau[illegible]*
22. *Spon[illegible]n[illegible]s c[illegible]nd[illegible]onat[illegible] quae [illegible] f[illegible]in f[illegible]rum a[illegible]uem euentum, an [illegible]aleant*
[illegible] *An in mat[illegible]imon[illegible]s t[illegible]le[illegible] [illegible]n[illegible]one[illegible] va[illegible]?*
24. *An item in luc[illegible]u, cursu, [illegible]al[illegible]u[illegible] [illegible]mi[illegible]us.*
25. *S[illegible] promi[illegible]onem al[illegible] qua cau[illegible]a praec[illegible], a[illegible] quam referatur, tunc [illegible]at promittentem.*
26. *Si in instrumento contineatur [illegible] pr[illegible]mi[illegible]rem stipulanti promi[illegible]e ex certa [illegible]tentia, praesum[illegible]tur [illegible]na[illegible]io.*
27. *Al[illegible]era l[illegible]uius c[illegible]r[illegible]ula e[illegible] [illegible]si[illegible] aut[illegible]onem e[illegible]nens, causas expressit in eadem, tenetur [illegible]are [illegible]ua conf[illegible]oni.*
28. *N[illegible] i[illegible] c[illegible] re po[illegible]t, se ind[illegible]b[illegible]te promi[illegible]e.*
29. *An prob[illegible] per t[illegible] l[illegible] casu [illegible]iat.*
30. *F[illegible]p[illegible]a[illegible] § quod [illegible]in [illegible]iur[illegible]entium. ff de probat.*
31. *Si quis co[illegible]fiteatur a[illegible] scriptura, [illegible] debere expressa causa, & parte praes[illegible]nt[illegible] ob[illegible]atur secus si parte ab[illegible]nte.*
32. *Casus [illegible] in q[illegible]ibus con[illegible]o parte al[illegible]ente facta, con[illegible]senti nocet [illegible] & nu. [illegible]4 & 3[illegible]*
36. *De ex[illegible]ept[illegible]one n[illegible]n numeratae pecuniae, quib[illegible] cas[illegible]bus locum habeat, [illegible] nu. 38. [illegible]*
37. *C[illegible]r e[illegible]cep[illegible] n[illegible]n numer[illegible]tae pe[illegible]u. in mutuo tantùm, & non al[illegible]is contrac[illegible]b[illegible]o[illegible]um hab[illegible]t.*
42. *[illegible]onnull[illegible] [illegible]asus, in quibus [illegible]xceptio non nume. pecun. ce[illegible]at & nu. [illegible]*
44. *Except[illegible] non numeratae pe[illegible]u. interd[illegible]m e[illegible]am p[illegible] biennium competit.*

[illegible] cùm de [illegible] fin. [illegible] b. [illegible] D[illegible] *c[illegible] r[illegible] cu[illegible]*

Ex praes[illegible]ti [illegible] r[illegible]. Prim[illegible] [illegible] exp[illegible] nec cau[illegible] adie- 1.
[illegible]n [illegible]abeat, ex qu[illegible] d[illegible]ocat[illegible]r, tunc i[illegible], in q[illegible] ca[illegible]o ex
p[illegible], te[illegible]u[illegible] [illegible] tum pr[illegible]are, quo[illegible] in cautione[illegible] dedu-
[illegible] te[illegible] [illegible] umtu[illegible] [illegible]q;
[illegible]n[illegible] [illegible] tam ponti-
[illegible] qu[illegible]m [illegible] p[illegible] [illegible]t, [illegible]
[illegible]es [illegible] 2.
[illegible]n
[illegible] [illegible] pro-
[illegible] u-
[illegible] †[illegible]ror[illegible]. 3.
[illegible]ripta, 4.
[illegible] prom[illegible]-
[illegible] p[illegible]o[illegible] [illegible]a. †Ca[illegible]- 5.
tionis

tionis enim appellatione venit omnis promissio [d], vel simplex
confessio ex accidenti causa, siue redacta sit in scripturam publi-
cam, vel priuatam, siue nulla scriptura interuenerit, quod But.
6. Imo. Pano. contra Host. [e] & Accurs. [f] defendunt. † Sed & tum
obtinet regula, etsi interuenerit stipulatio, quia cum hac non
orietur obligatio, si cautio indistinctè loquetur, nec expressa sit
causa, sicut Io. And. ad Specul. annotauit [g], & Ludo. Ponta.
[h] alibi idem examinat amplissimè, neq; tali casu præsumitur do-
7. natio [i]. † Aliquoties tamen receditur à prædicta regula. Quid
enim, si is, qui cautionem exposuit, donationis verbo sit vsus?
nam tunc liberalitas docendi est causa promissionis, nec alia eius
8. expressio est necessaria [k]. † Quaudoq; & ex coniecturis donatio
præsumitur, etsi donationis expressim non fiat mentio: vt si quis
dicat, tolle, vel aufer, vel accipe hanc pecuniam: Nam hæc ver-
ba cùm non abhorreant à donatione, facile eius præsumtio ca-
pietur, si modò aliquod signum id suadeat, veluti ex diuitijs
dantis, & indigentia accipientis [l]. Non enim verisimile est, do-
9. num modicum potius factum non esse [m], † cùm munificentia
10. in diuite laudabilis sit, eiusq; honorem augeat [n]. † Idem dicen-
dum est, quoties coniunctio aliqua hoc suadet, puta sanguinis,
seu affinitatis, vel magnæ amicitiæ [o], etsi illicito modo coalue-
rit [p]: vnde multo magis cùm honesta ex causa processerit [q]. Pos-
set tamen adeò graui preciosaq; de re agi, vt ex sola coniunctio-
ne donatio non esset præsumenda, nisi aliæ coniecturæ id sua-
11. derent [r]. † Sed & benemerita non modicum in hac re signum
faciunt [f], quatenus scilicet eis antidora respondeant [t], non
quod quandoq; merita huiusmodi non sint, vt precio numma-
rio æstimari non debeant [u]: sed quia præsumtiones ex verisimi-
litudine imitantur: at vix est, vt quis pro officio maximas, id
est, duplici æstimatione facultates rependere velit [x]. Sed etsi
12. donator errauit in meritis, quia deinde deprendit, quod malè
sit meritus, condictione sine causa donatio reuocatur [y], argu-
mento eius, quod Bar. in cenobiarcha censuit, qui fructus agel-
li nouiter laureato Doctori donauerat, quem deinde expecta-
tioni suæ imparem, minusq; instructum expertus est [z]: poterit
enim reditus illos ei auferre, si constet donationis causam non
adfuisse aliam, quàm doctrinæ [a]: quæ omnium ferè sententia
13. est. Inducitur & quandoq; donatio ex præcedentis actus se-
quela, vt cùm patronus nuptijs libertæ consentit, præsumitur
ius operarum remittere [b], vel cum creditor instrumentum ob-
14. ligationis debitori reddit præsumitur nomen absoluere [c]. † Sed
etsi pecunia simpliciter detur, vt quis in suo ædificet, aut do-
mum reficiat, cùm ille aliàs non esset facturus, præsumitnr do-
natio, vt Castr. notat [d]. Et hactenus quidem de præsumtione
donandi.

† Porrò

d. l. sancimus. C. de verb. sig. vbi cautionis nomi nuda promissio venit. vide Io. And ad Spe. in rub. de depos.
e. hic.
f. in d. §. fin.
g. tit. de confes. §. nunc vidend. vers. sed quæ est ratio.
h. in l. generaliter. de verb. obligat.
i. But. Abb. Imo hic. Bal in l. general. 6 q. C. de non nu. pec.
k. c. 1. ij. de donat.
l. c. etsi quæstio. de Simo.
m. l. sed etsi susceperit. §. 1. de iud.
n. l. nominat. in fi. de Consul. lib. 12. Cod.
o. l. vtrùm. §. si seruus. de dona. inter vir. & vxo.
p. glo. l. sed si ego cum. ad Velle.
q. gl. d. l. semper in stip. de reg. iur.
r. l. procula. ff. de probat.
s. l si verò non remunerandi §. idem Pap. ff. mand. Ias. in l. ex hoc iure. de iust. & iur.
t. c relatum. 2. vers. iusta seruitij. de test.
u l. si potest. § fin. ff. de donat.
x Arg. l. 2. C. de resc. vend. Bald. in auth. ex testa col. 2. C. de colla.
y. l. Attil. de donat.
z. l. 2. vbi gl. de acq. poss.
a. l. arg. l. Nesenni. § fin. de execut. tut.
b. l sic ff. de ope. lib.
c. l. 2. ff. de pact. l. i. C. de dona.
d. in l. cùm quid. ff. si cert. pet. per tex. l. sed si mors. §. fin. de donat. inter vir & vxo.

† Porrò & secundò cessat supradicta regula, si quis dare pro- 15.
miserit alicui pio loco: nam fauore piæ causæ se obligasse vide-
tur, nec præsumitur [e] error. nec distinguitur, siue huiusmodi
promissio in vltima voluntate, siue inter viuos fiat: vtrobiq;
enim pietas causæ obligationem suadet, quod Felin. hic [f] la-
tius prosequitur. † Tertiò, confessio liberatoria, in qua pro- 16.
fiteris, me tibi non teneri, valet sine causæ expressione, idq; fa-
uore liberationis [g]. † Quartò, in vltima voluntate confessio, 17.
sine causa obligat, quia inducit saltem legatum [h]. † Quintò, 18.
si confessio scripta, haberet causam coniecturalem, tunc obligat,
nisi aliàs requireretur aperta probatio, si scriptura non esset [i].
† Sextò, confessio simplex facta in instrumento, quod paratam 19.
habet executionem (quod barbarè guarentigiatum nuncu-
pant) obligat, nec in ea requiritur causa, sicut Baldus [k] voluit,
cùm sit ibi præceptum iudicis chartularij factum in confessu,
quod videtur factum in iudicio [l]. † Sed hæc exceptio ab illa 20.
pendet, an confessio simplex, cui non sit annexa causa in iudicio
facta ad obligandum sit efficax? quod videtur, quia deliberatè
facta præsumitur, & in iudicio quasi contrahitur: atq; it Butr.
Abb. & Imo. censuerunt. Verùm Rofredus contrarium scri-
psit, confessionem sine causa non nocere in iudicio, cùm hoc
non reperiatur iure cautum, vt eum Io. And. citat, & sequitur
in addit. ad [m] Spec. Nec obstat, quòd in iudicio præsumatur
deliberatè facta: quia hoc iure non comprobatur [n]. Non etiam
impedit, quòd in iudicio quasi contrahitur: neq; enim plus
operari debet ille quasi contractus, quàm verus: sed verus absq;
causa debilis est & infirmus, vt hic: ergo nec fictus quicquam
operabitur. † Septimò, promissio conditionalis valet absq; 21.
alia causæ expressione: conditio namq; ipsa pro causa [o] est, quod
etiam in ea conditione procedit, quæ impropriè conditio est,
puta, quia ad præsens, vel etiam ad præteritum referatur: † vn- 22.
de [p] inferunt Dd. iure valere sponsiones, quæ quotidiè fiunt:
si talis Pontifex creabitur, promittis mihi centum? sin minus,
ego dabo tantundem [q]. Si nauis salua in portum appulerit du-
os centesimos nummos periculi pretium [r] promittis? Quod &
ad alearum taxillorumq; ludum pertinet, quibus fortunæ peri-
culo luditur: huiusmodi tamen lusus ob doli, blasphemiæ, iur-
giorumq; submouendam occasionem [s] legibus prohibiti sunt.
Scribit tamen Paulus Castrensis [t], Florentiæ frequentari hu-
iusmodi sponsiones, & super eis iudicari consueuisse. † Quod 23.
vsq; adeò verum est, vt [u] Hostien. doceat, tales sponsiones & in
matrimonijs fieri posse, veluti, si Valeria Titio nubat, dabis cen-
tum? sin minus, ego tibi centum spondeo: quæ sponsio est iu-
sta, dummodò contrahentes nihil iuris in Valeriam & Titium
habeant, quia sic possent cogi: nec sit futura sponsio suspecta,
propter familiaritatem forte, ex quo alterutri parti persua-
deri posset: alioqui talis sponsio non valeret, quia coniugia li-
bera

e. Panor. hic. arg. c. fin. j. de succes. ab intest.

f. num. 6.

g. l. tale pact. in pr. ibi glo. & Bart. de pa. Dd. communiter hic.

h. l. Lucius. 2. §. quis ius. de legat. 2. l. 1. & 2. C. de fal. cau. ad. leg.

i Bal in rub. C. de fid. instru. col 10. vers. sed quæro si in libro.

k. in l. sicut. post pri. C. de rep. hæred.

l. 1. C. de confes. & ibi Cyn.

m. de confess. §. nunc videndum. in add. incip. Rofredus.

n. vt hic per Feli. nu. 10. & 12.

o. L. à. Titio. de verb. oblig. l. cùm ad præsens. ibi Bart. ff. si cer. pet.

p. Argumento d. l. cùm ad præsens.

q. Castr. in d. l. à Titio.

r. Cast. in l. in naui. ff. locati.

s. l. fin. C. de religio.

t. in d. l. à Titio.

u in c. Gemma. j. de sponsalib.

24. bera esse debent [x]. † Sic quoq; licitè sponsiones fiunt in lucta, cursu, saltu, iactu, & in alijs, quæ virtutis causa fiunt: *si vicero, dabis mihi decem? sin minus, tibi decem promitto:* & istæ sponsiones non sunt prohibitæ, sed potius laudantur in [y] iure. Si tamen iniusta aut inhonesta causa sponsionis esset, *vt si puellam corrumpis, &c. dabis decem?* Aut si quid ob aleæ ludum promitteretur: id enim iniustum est, & pro nihilo habetur. [z]

25. † Octauò, licet promissio siue cautio sine causa regulariter infirma est, tamen si eam præcessisset aliqua causa, ad quam referri posset, secus [a] foret. Sic Angel. *si pactum nudum* (inquit) *stipulationem sine causa præcedat, valebit stipulatio vigore illius præceden-*
26. *dentis pacti* [b]. † Nonò, si tabellio in instrumento stipulationis scripsisset, promissorem stipulanti promisisse ex certa scientia, præsumetur donatio [c]. Traduntur & aliæ exceptiones à plerisq;, quæ tamen sine pugna non procedunt, ideò eas prætermittimus.

27. † Altera regula textus nostri est: Si is qui cautionem exposuit, specialiter causas explanauit, pro quibus eandem conscripsit, vt promitto tibi decem, quæ mihi mutuasti, vel penes me deposuisti, vel quid simile, tunc stare eum oportet [d] suæ confessioni. *Nimis enim indignum esse,* Imp. ait, [e] *vt quod quis sua voce dilucidè portestatus est, in eundem casum proprio valeat testimonio infir-*
28. *mare* [f]. † Si tamen is, qui cautionem exposuit, probare possit, se indebitè promisisse, id ei non est denegandum, vt hîc in fin.
29. cap. nostri dicitur. † Sed an probatio per testes hoc casu sufficiat? quod videtur: tum quia textus hîc indistinctè loquitur, nec ad vllam probandi speciem se adstringit: tùm propter L. iurisgentium. §. quod ferè. ff. de probat. Sed verius est, indebitum per scripturam siue instrumenta docendum esse: Idq; Pauli responsum [g] euidenter conuincit: ait Paulus: *Nisi euidentiss. probationibus in scriptis habitis ostendere paratus sit, sese hæc inde-*
30. *bitè promisisse*, sic & Imp. idem sentit [h]. † Non obstat d. §. quod ferè: Quia probatio per testes admittitur, si quis probare velit contra præsumtionem, quæ statim eliditur in instrumento: atq; ita is tex. loquitur, ob id certè, quoniam præsumtio illa non est ita priuilegiata, sicut instrumentum, quia intellectu tantùm percipitur, non autem videtur oculata fide [i]. Secus est, si quis instrumenti siue cautionis tenorem impugnare velit respectu causæ: id enim per aliud instrumentum faciendum [k] est: idq; ea ratione, quia probatio per instrumentum fundatur in consensu & confessione, sed probatio testium non in confessione partis, sed ipsius præsumtione radicatur, & lex præsumit eos verum dicere, quando sunt recipiendi, secus si recipi prohibeantur [l]: & hæc quidem in cautione scripta lo-
31. cum habent. † Quid autem, si quis profiteatur, se debere expressâ causa, nec interueniat scriptura? Et siquidem parte præsente confessio facta sit, confitenti præiudicat [m]: sin verò parte absente

x. d. c. gemma. & l. Titia. ibi. Dd. de verb. oblig.
y. tex. eleg. in l. quibus. ff. de lusu al. & l. si rem tibi. §. vlt. ff. de præscri. ver.
z. l. solent. de aleæ lusa. cum alijs l. per discur. tit.
a. per tex. iuncta gl. verbi cogitauit. in l. Triticum. de verb. oblig.
b. in l. petens. C. de pact.
c. Cast. in l. hoc iure. ff. de donat.
d. vt hîc. & d. l. cum de indebito. § fin. ff. de probat.
e. in l. generaliter. in fi. C. de non nu. pec.
f. fa. c. per tuas. ī. de probat.
g. in d. l. cum de indebito. §. fin. de probat. & d. l. generaliter. C. de non nu. pec.
h. in d. l. generaliter.
i. l. 1. in pr. ff. de his quæ. in te. de l.
k. vt hîc. & d. §. vlt. & d. l. generaliter.
l. Ita Bal. in d. l. generaliter. in 2 opp.
m. iurib. ŝ. alleg. d. §. vlt. d. l. generaliter. & l aduersus. C. de non nu. pec.

j

absente non [n] nocet, etsi in iudicio facta esset: & hæc quidem
regulariter obtinent. † Sunt tamen multi casus, in quibus con- 32.
fessio parte absente facta, confitenti obest: vt si fiat iudici per
viam voluntariæ iurisdictionis, quia sponte quis coram iudice
profiteatur se teneri Titio [o]: vel si fiat in libello, vel positioni-
bus, aut exceptionibus [p]. † Item si pars sit citata, & versemur in 33.
casibus, quibus contra absentem procedi [q] potest: vel si accu-
satus confiteatur in criminali iudicio accusatore absente [r], vel
confessio fuerit iurata [s]: aut fiat non quidem directè ad obligan-
dum confitentem ei, cui fit confessio, vel cui prodest, sed aliàs
ad probandum aliquid, ex qua probatione absenti quæritur
obligatio: † Item si fiat in his, quæ dependent ex voluntate vni- 34.
us, non duorum, puta super ratihabitatione, vel hæreditatis
aditione: aut fiat per epistolam [t], vel in libro rationum [u], aut
coram fideiussore, vel negotiorum gestore [x]. † Item si subse- 35.
quatur numeratio, & quis nomine absentis recipiat, etiamsi
non habeat mandatum, isq; postea ratum habeat [y]: vel confes-
sio geminata sit: aitq; [z] Bart. Theoricam, quando non præiudi-
cat confessio ex defectu præsumtæ voluntatis, si tamen fuerit ge-
minata, quòd valeat. Sic in proposito, cùm non valeat confessio
parte absente facta, quia quis non præsumitur velle se obligare
absenti: iste defectus voluntatis tollitur ratione [a] geminationis.
Sunt & alij casus, qui tamen controuersiam patiuntur: itaq; eos
commentarijs relinquemus.

† Porrò quia Dd. communiter hîc de exceptione non nu- 36.
meratæ pecuniæ tractant, quando illa objici possit (quæ ta-
men non est propria materia huius loci [b]) & nos rem in com-
pendium contrahemus. Sciendum ergo, generaliter, & velut
pro regula constitutum esse iure ciuili, vt quoties quis cautione
aliqua fassus est sibi numeratam pecuniã, intra biennium exce-
ptione non numeratæ pecuniæ vti possit: quæ sic in tempore op
posita onus probandi, pecuniã numeratã esse, creditori imponit:
post verò biennium nullo [c] modo, quia literarum obligatio iure
ciuili (pontificij enim aliter senserunt [d]) oriri incipit [e]. quod
intelligendum est non generaliter in omnibus contractibus,
sed solùm in contractu mutui, vbi quasi credita pecunia peti-
tur. † Sed cur magis hoc casu, quàm in alijs contractibus? Et 37.
sciendum, obligationem mutui re induci, & ideò amplius con-
trahi non posse, quàm res peruenerit: meritò igitur hæc exce-
ptio, tanquam substantiam contractus perimens, admissa [f] est,
cùm propter fœnoris odium, cuius suspitione hic contractus
laborat, lex nec donationem præsumat, nec pactum solo con-
sensu conualescere [g] sinat: vnde potius credit lex, spe futuræ
numerationis factam cautionem, & nisi probatio creditori in-
cumberet, aperta esset fraudi via, quia legitimus vsurarum
modus excedi [h] posset. † Et prædicta regula adeò vera est, vt
nihil referat, siue confessio recepti mutui facta sit extraiudicia- 38.
liter

n. l. vlt. ff. de inter. act. & l. centum. §. si quis absente. ibi Castr. ff. de confess.
o. d. l. generaliter.
p. c. vlt. de iure. in 6. l. cum pretium. C. de lib. cau. Fel. hîc. nu. 34.
q. l. properandum. § 1. & 2 C. de iud.
r. Bal. in l. ea quæ. ad fi. C. quomod. & quan iud. & d l. generaliter. col. pen.
s. Bal. l. rationes. ad fi. C. de probat. & l. si creditores. C. de fideius.
t l. Publia ff. de pæn.
u. Bart. & Castr. l. nuda. C de dona.
x. Felin. nu. 38.
y. Imo. hîc. per ea quæ no. in l huiusmo di. in pr. de leg 1. & §. alteri. inst. de inutil. stipul.
z. l. 2. l. cùm scimus. per illum tex. C. de agr. & cens. lib. 11.
a. vide Felin. hîc latius. nu. 39.
b. c. fin. j. de solut. ibi Cano.
c. l. in contract. C. de non num. pec. & l. si intra. in fi. eo tit.
d. d. c. fin. j. de solut.
e. vt habetur inst. de lit. oblig per tot.
f. l. cùm vltra. in pr. C. de solut.
g l. rogasti §. si tibi. vbi Dd. ff. si cert. pet.
h. l. eos. vers. interdict. C. de vsur.

liter, siue in iudicio, cum eadem vtrobiq; subsit ratio, [illegible] per
39. viam contentiosæ iurisdictionis in iudicio fieret [i]. † Sed etsi re-
nuntiatum sit huic exceptioni, adhuc competet: cum eadem
facilitate quis inducatur ad renuntiandum, quâ ad confitendum:
atq; ita Cy. Bar. Bal. & Salic. censuere [k], nisi ex interual-
lo fuisset renuntiatum, & post obligationem contractam, atq;
intra biennium, quæ renuntiatio probandi onus in excipien-
tem solum, etiam intra biennium transfert. Quia si post bienni-
um sit renuntiatum, tunc nulla prorsus exceptioni occasio [l] da-
40. tur. † Sed nec iusiurandum huic exceptioni obsistere leges
ciuiles volunt: nam vt maxime quis specie futuræ numera-
tionis literis suis facta mentione iurisiurandi professus sit, se
acceptum redditurum: tamen quia illud tacitè hac conditio-
ne fecisse videtur, vt staret promissis, si numeratum esset, non
secuta numeratione obligationem iuramenti non extitisse pa-
lam [m] est. Canonistæ tamen aliter censent, qui consulunt ani-
41. mæ [n]. † Sed quid si stipulatio interuenerit? & idem commu-
niter receptum [o] est. Alcia. putat hanc quidem exceptionem
tunc quoq; competere vsq; ad biennium [p], sed onus probandi
hoc casu non creditori, sed debitori incumbere, quia lex cre-
ditorem solum onerat, cum non nu. pe. exceptionem obijcit,
vel exceptionem doli, quæ eius loco succedit [q]. At hoc casu
neutra harum competit, sed exceptio in factum [r], cui id indul-
geri non constat, vnde a regula discedere non debemus, vt qui
aduersus confessionem suam admittitur, is probet [s]. cessat
enim hoc casu ea ratio, quod supra quam ad eum peruenerit,
obligari non potuerit [t], potest enim per stipulationem, vt re-
ceptis. est sententia gl. & Dd. [u] quod etiam Alb. probasse
videtur, quem & ipse cum Alciato (ceteris reclaman-
42. tibus) sequor [x]. † Sunt & alij casus, in quibus ista exceptio
non obijcitur. Primo, Si debitor confessus foret in testamen-
to, quia tunc præsumitur vere confiteri propter mortis cogi-
tationem, vt Accurs. alibi [y] censuit, quem Dd. communiter
43. sequuntur & commendant. † Deinde cum debitor particula-
rem debiti solutionem præstitit, quia tunc præsumitur nume-
ratio facta [z]. Denique, si debitor semel & iterum diuersis vici-
bus confessus esset debitum, quia videtur agnoscere [illegible] cau-
tionis propter geminatam confessionem [a]. Sed quid si confessio
non per stipulationem, nec scripturam, sed oretenus solum facta
sit, vt quia per sosos testes probari possit? Et traditum est, per
exceptionem doli eam quoq; infirmari, non solum intra bien-
nium, sed quocunq; [b] tempore, quia hoc casu lapso biennio
non potest literarum obligatio [c] nasci, cum nullæ literæ inter-
44. uenerint: quæ sententia communiter recepta veraq; est [d]. † Cæ-
terùm sunt etiam casus, in quibus hanc exceptionem & post
transuersum biennium competere aiunt, quos [illegible] hic an-
notauit qui videri potest.

i Bal. & [illegible] in d. l. in contractib. bal d. tit. inst. de lit. oblig. ad fi.
k. in l. si ex cautione. C. de non nu. pec.
l. Dd. in d. l. si ex cautione.
m. l. vlt. & ibi gl. C. de non nu. pec.
n. in c. cum contingat. j. de iureiurando.
o post glo in l. [illegible] C. de non. nu. pec.
p [illegible] § [illegible] inst. de ex cep. l [illegible] 3. C. de [illegible]
q. d. l. [illegible] § [illegible]
r. d. l. cum [illegible]
s. l. [illegible] C. de p[illegible]
t. l. publia in fi. ff. depo. l. quidam. in fi. de prob.
u. d. l. cum vltra.
x d. § [illegible]
y [illegible] si ita [illegible] C[illegible] ongonus de [illegible] qui pecun. [illegible]
z [illegible] de fi. [illegible]
a. [illegible] d. l. in contractib.
b. gl. [illegible]
c [illegible]
d d. § C. [illegible]
e. nu. bi. & aliquot seqq.

IDEM I. TABELlioni.

CAPVT XV.

Vm P. tabellio morte præuentus, quædam non perfecerit instrumenta, quæ in nota redacta fuerant ab eodem. Ad petitionem eorum, ad quos pertinent, authoritate ordinarij iudicis poterit ea in publicam formam redigere, habitura per hoc perpetuam firmitatem.

Summæ rerum.

1. Notarius potest notas tabellionis mortui autoritate iudicis in formam redigere.
2. Notæ, notare, & notarius.
3. Protocolli significatio, & nu. 4.
5. Comes sacrarum largitionum quis dicatur.
6. Protocollo notarij an credendum. & nu. 7. & 9.
8. Publicatio instrumenti quando dicatur fieri.
10. Protocollum an partibus prælegi necessario debeat.
11. Quæ requirantur ad publicationem notarum defuncti tabellionis, & nu. 12.
12. An ad publicationem protocolli, notarij mortui requiratur citatio eorum, quorum interc[illegible]
13. An hoc cap. habeat etiam locum in notario, cui ex testamento relictæ sunt rogationes de[illegible] & nu. [illegible]4.
15. In quæ[illegible]ione [illegible]a[illegible] si proto[illegible]llum, siue notæ tabellionis mortui imperfecta sint, an locum habeat c. nostrum, tres casus distinguendos e[illegible]e & nu. 16.
18. Notarius qui su[illegible]us est notas notarij mortui publi[illegible]are, non potest, [illegible]llum solennitatis defectum supple[illegible].
19. De di[illegible]ne, & cætera, qui significet in protoco[illegible]llis.
20. Cui debeatur merces, si notæ tabellionis mortui publ[illegible]entur.

Hinc [illegible] notandum est illud axioma, † P[illegible] iu- 1.
dici [illegible] tabellionis [illegible] in formā [illegible]e pu-
[illegible]a. † [illegible] notas [illegible] debemus intelligere [illegible] compen- 2.
d[illegible], h[illegible]c [illegible]turas[a]. Notare enim [illegible] cæt[illegible] notis quibus-

a vide quæ dixi in c. quoniam contra falsam s. de probat. in verb. publicam personam.

[illegible]

3. [illegible]

4. [illegible]

5. [illegible]

6. [illegible]

7. [illegible]

8. [illegible]

9. [illegible]

15. Porrò cum [illegible] protocolla, & notæ [illegible]
imperfectæ [illegible] sint, & per dictionem illam epilogatiuam
(*& cætera*) vt plurimum truncatæ inuestigant Dd. an, si no-
tæ mortui tabellionis tales sint, cap. nostrum habeat locum?
Quo in re tres considerandi sunt casus. Primus: quando pro-
tocollum seu breuiatura facta est super contractu, in quo ne-
cessaria est scriptura, vel ex natura contractus, vel ex partium
conuentione: talis breuiatura non potest extendi, nec [illegible]
quam addi per alium notarium: nam [illegible]
16. hæc [illegible] fuisset extensio [illegible] aliud consuetudo [illegible],
Eam enim sequendam esse Imo. [f] autumat. † Secundus ca-
sus quando ex protocolli, seu notarum imperfectione dubi-
tatio [illegible] git, quæ mens scribentis fuerit, vt quia sic scripse-
rit, *renunciauit & . promisit defendere &c. obligauit se ad danda &*
& si de [illegible] ibus, tunc distinguendum est. Nam si materia hu-
iusmodi sit, in qua facile coniectura de mente scribentis
possit, respectu iure communi, consuetudine loci, vbi
actus est gestus, aut vsu notarij in similibus contractibus, ex-
tendere breuiaturas licebit. Sin vero loci consuetudo, & no-
tarij [illegible] repugnent [illegible] m, quia [illegible] et no-
ris [illegible] loci [illegible] interpretari notas [illegible]
[illegible] it: notarij interpretatio consuetudini præualebit [t]. Quod
si tabellio defunctus non habuisset firmum & constantem sty-
lum, tum respiciendum est, quali in consimili materia vti con-
sueuerit in suis instrumentis, & secundum illum extensio fieri
debet [u]. Si in [illegible] materia reperiatur variatio, vltimus sty-
lus attendi debet: quo [illegible], recurrendum est ad
stylum communem [y]. In huiusmodi autem coniecturis & a-
casibus [illegible] non aliter breuiaturas extendere & interpre-
tari permittitur, quam si iudicis accedat autoritas ac iussus:
existente vero styli certitudine, iudicem semel requisitum
fuisse, sat est: idq; Bart. Ang. Imo. [z]. Host. Butr. Inno. hic.
17. & Bart. [a] recte tradidere. Tertius casus quando breuiatu-
ra & notæ tabellionis [illegible] obscuræ sunt ac dubiæ, vt
ex his nullus certus sensus possit elici, sed interpretatione
mere diuinatoria opus sit: tunc ad verbum describi debent,
nec quicquam extendi aut suppleri [illegible] quid adderetur,
fide tamen careret, nisi id ex interpretatione iudicis additum
fuisset: atq; ita communiter Doctores hic sentiunt. Tali autem
specie, propter obscuritatem protocolli nihil certi possit ex
notis elici, habet ille, cuius interest, regressum contra hære-
des [b] notarij, quibus [illegible] non existentibus, [illegible] com-
pellet, qui contractui [illegible] fuerunt, vt de eo testificentur,
18. [illegible] instrumentum [c]. † Illud non omittendum, quod [illegible]
commendant, notarium qui [illegible] est [illegible] no-
tas publice, non posse defectum aliquem solennitatis supple-
19. re, de quibus alibi [d] mentio fit. † Amplius quærunt inter-
pretes

r. d. l. contractus. [illegible] Bal. & Dd communiter. Bart. in l. [illegible] § idem credendum. de l[illegible]. & p[illegible] hu.

s. per c. cùm dilectus. s. eod.

t. Bal. l. fin. ad fi. C de edend. Butr. in rep. c. vlt. col. 32. s. de consuet.

u. Bal. in §. 1. instit. de emp. & vend. per l. Reos. §. cùm in tabulis. de duobus reis.

x. Bal. & Ang. d. §. idem credendum

[illegible] Bal. l. 2. in fi. [illegible] lut. matr.

[illegible] in d. §. idem credendum.

a. [illegible] argentarius. in pr. ff. de edend.

b. Io. And. in Spec. de instr. edi. §. ostensa. vers. quid si imbreuiatura.

c. secundum formam c. [illegible] rificauit. s. de testibus.

d. in Nouell. vt præpo. no. imp.

pretes, quid per dictionem illam, *& cætera*, positam in protocollis intelligatur? Et ex dictis eorum breuiter sic sentias: Quando ex alijs instrumentis & protocollis ab eodem notario scriptis constat, quid solitus fuerit eo loco ponere, vbi dictione, *& cætera*, vsus est, tunc illa omnia veniunt, adijcióque in publicatione possunt. Hoc autem non adparente, extendenda sunt tantum substantialia contractus, non etiam [e] accidentalia, nisi consuetudo, & accidentalia consueta adponi, sub ea dictione intelligenda esse, dictaret [f]. † Sed cui debetur merces ac salarium, si ita notæ tabellionis defuncti per alium notarium publicentur, an hæredi defuncti, an huic publicanti? Et Baldus recte putat pro notis hæredi, pro publicatione ac extensione notarum transcribenti respondendum esse [g]. Labor enim & pecunia diuisionem [h] recipiunt. Quod si idem tabellio qui fuit rogatus, instrumentum quoque publicet, duplex illi salarium deberi [i] volunt. Qua autem actione consequatur salarium notarius, & quomodo illi taxandum æstimandumque sit, Inno. & Felin. alibi tractant [k], ad quos studiosos remitto. Addunt porro hic interpretes post Inno. quis possit tabelliones creare: quod quia extra materiam est, commentarijs relinquemus. 20

e. Dd. post Bart. in § idem credendum

f. Io. And in Spe de instr. edit. §. instrumentũ. vers. quid si à contrahentibus.

g. alleg. l. argentarius. in prin. de eden c. 1. & ibi Inno. de Simo.

h. l. Seio amico. ff. de an. leg.

i. per l. fin. C. de præpo. agen. in reb. lib. 12.

k. in d. c. 3. ff. de Simo.

IDEM.

CAPVT XVI.

SI instrumenta propter vetustatem, vel propter aliam iustam causam exemplari petantur: coram ordinario iudice vel delegato, ab eo specialiter præsententur: qui si ea diligenter inspecta, in nulla sui parte vitiata repererit: per publicam personam illa præcipiat exemplari, eandem authoritatem per hoc cum originalibus habitura.

Summæ rerum.

1. *REgula est exemplum solenniter ab originali descriptum, eandem vim cum originali habere: & num. 9.*
2. *Quæ sint ad exemplationem necessaria & nu. 4. & 8.*
3. *An exemplatio possit etiam fieri ab eo qui non sit notarius.*
5. *Delegatus ad causam non potest exemplationi autoritatem præstare.*

6. Casus,

9. [illegible] in quibus exempla [illegible] faciunt, etiam sine iudicis autoritate & nu. [illegible]
10. [illegible] ntur [illegible] in quibus exempla [illegible] cunq; sint solennia, tamen non mer[illegible] ntur fidem & nu. 11. 14.
12. [illegible] Specul. reprehensa [illegible] eadem q; defensa.
13 De substitutione procuratoris coram notario &c. dogma.

1. Pro regula ex hoc capite obseruandum est, † Exemplum solenniter desumptum ab originali, eandem probandi vim cum originali habere. Sed quæ sunt hæc solennia ad exemplatio-
2. nem necessaria? † Et textus noster aliqua recenset. Primum est, vt iudex perspecto originali [illegible] fuerit, id [illegible] ac [illegible] Secundum, vt [illegible] in publicam formam redigi mandet. [illegible], vt hoc [illegible] fiat, puta quia archetypum ob vetustatem [illegible] incipiat deficere, vel necessario sit alio transferendum, & si quæ sunt similes causæ. Quartum, vt is, cui exemplatio demandatur,
3. sit tabellio. † [illegible] tamen & aliam quamque personam honestam sufficere putat, mot[illegible] quoniam contra. supra [illegible] [illegible] de his [illegible], non [illegible]. Potest tamen glossæ dogma recipi, si in loco, vbi descriptum faciundum [illegible], non sit copia notarij, ne ob defectum ipsius, probatio pereat, maxime cum & iudicis
4. authoritas concurrat, quam pariter adesse oportet [a]. † Quintum est, vt authoritas iudicis ordinarij vel delegati ab eo
5. specialiter accedat, [illegible] describi præcipiat. † Et inferunt ex [illegible] [illegible] non posse huic ex[illegible] authoritatem [illegible], sed [illegible] vt is [illegible] ad [illegible] destinatus sit, quod Abb. notandum censet.
6. [illegible] tamen [illegible] sequentes casus, in quibus exempla etiam sine iudicis autoritate valent. Primum. Si tabellio exemplum ex mutuo partium consensu describat, atq; ita Bart. [b] Ioan. And. Butr. [illegible] Imol. [illegible], præterea Imola, qui [illegible] cæteris [illegible] loquitur [illegible] quia textus noster [illegible], quando ex [illegible] partis [illegible] per tabellionem [illegible], tunc [illegible] vt exemplum probet, iudicis [illegible] requiratur: [illegible] est, si ex vtriusq; partis consensu id [illegible]. Quamuis enim videatur, nec tali casu credendum esse tabellionis exemplo, vt qui de originali non fuerit [d] rogatus: magis tamen est vt valeat, tanquam confessio & pactum plene probans inter ipsas partes [illegible] quam [illegible] eti-
7. am Inno. & Imo. [illegible] sequi [illegible]. † Deinde probat exemplum absq; iudicis autoritate [illegible], si ab eodem describatur, qui & originale [illegible] testes [illegible]. Exemplo hoc casu originale [illegible] potest, cum & eadem sit persona, eademq; autoritas, quæ scripturæ fidem addit,

a. fa. c. vt officium §. rerum de hæret. lib 6. §. potest 15 q. 3 & l. vt perfectius. inf. C. de anna. except.
b. in auth. si quis in [illegible] C. de eden. c. hic.
d. §. nos autem. in Nouell. de tabe. [illegible] & [illegible] de contrah. & com. stip.
f l. si quis §. prohibet. ff. de eden.

g *in c. 1. huius tit.*

quemadmodum alibi g vberius commentauimus, quibus adde hanc exceptionem non habere locum, si contractus scripturam requirat, quia tunc in prima scriptura stat substantia, & nisi doceatur amissio, exemplum ab eodem notario desumptum fidem non faciet. Denique in omnibus illis casibus, quibus exempla non solennia probant, nec iudicis autoritatem interuenire necesse est, quos alibi h annotatos habes. † Se- 8.
xtum & vltimum (cuius tamen in textu non fit mentio) requisitum ad exemplationem iustam ac solennem est, vt iudex huic autoritatem interpositurus, eum cuius interest, citari faciat: aliàs exempla ipso non vocato descripta, etsi reliquæ obseruationes adsint, fide tamen carebunt. Verum hoc non est perpetuum: quandoque enim huiusmodi exemplorum descriptionem absque citationis solennitate fieri posse, suprà ostendimus i, idemque Felin. hic k exequitur. † Exempla 9.
igitur tali obseruatione descripta æquè probant atque originalia ipsa, siue matrices scripturæ, vnde sumpta sunt. † Sunt 10.
tamen casus, in quibus exempla vtcunque solennia sint, fidem non merentur. Primus: si lege municipali caueatur, instrumentum per manum principalis notarij de contractu rogati fidem facere, mandandumque esse executioni: tunc exemplum etiam autoritate iudicis sumptum non habebit hoc priuilegium executionis, cum non sit scriptum manu notarij l rogati. Facit pro hoc, quis vbi lex, siue statutum aliquid requirit pro forma, non sufficit æquipollens m. † Secundus casus: asser- 11.
tio notarij non describentis totum instrumenti tenorem, sed fatentis se vidisse illum, est potius testimonium reddere, quam vetustum exemplare. Vnde si diceretur, sententiam latam, sicut per publicum instrumentum manus talis notarij continetur: per hanc mentionem non probatur illa sententia, autore Inno. hic, quem reliqui sequuntur. † Per quod repre- 12.
hendunt aliqui practicam Specul. n docentis, quòd si in instrumento, per quod quis promittit soluere decem, vigore venditionis, hoc modo probari venditionem o. Verùm illud dogma Specul. defendi potest, si rectè accipiatur, prout Card. & Felin. hic annotant; loquitur enim inter partes, inter quas conficitur secundum instrumentum, quia dicit notarius, talis fuit confessus, se debitorem Titij præsentis & recipientis, vigore venditionis, de qua in alio instrumento à me viso, & lecto &c. Item non expedit vnquam producere instrumentum venditionis, quia etsi illa causa esset falsa tenet obligatio: potuit enim pars sibi in hoc præiudicare p. Sed quando materia loquitur de instrumento notarij conscripto in absentia aduersarij, vt hic Card. & Feliu. notant. † Ex quo consequitur, si 13.
procurator substituerit aliquem in suum locum, & in substitutionis instrumento dixerit notarius, talis procurator à tali cõ substitutus, prout ex instrumento à me viso & lecto constat:

h *Ita Bal. in rubr. C. de fid. instr. coll. 11. Roma. in l. sciendum. de verb. oblig.*
i *h. 5 in d. c. 1. vers. sunt etiam plerique casus.*
k *i. in d. c. 1. in vers. non tam. semper necessaria est.*
k. num. 6. eum aliquot seqq.
l *Bart. in l. probatorias. per glo. in verb. authenticis. C. de diuers. off. lib. 12.*
m. *Bal. l. 1. de lib. & posthu.*
n. *in tit. de instr. edit. §. restat. vers. pen.*
o. *vt per Cast. in aut. si quis in aliquo. C. de eden*
p. *l. optimam. C. de contrah. & commit. stip*

INDEX CAPITVLORVM

Dn

IOACHIMI MINSINGERI a Frundeck Iuriconsulti

IN SOLENNE AC MEMORABILE CAPITVLVM VLTIMVM, TITVLI VI. VT lite non contestata non procedatur ad testium receptionem | lib. II. decretalium.

Incipiens

Quoniam frequenter &c. Enarrationes breues ac succinctæ, sed quæ iusti Commentarij loco haberi possint.

M. D. LXXXII.

TYPOGRAPHVS lectori S.

QVONIAM AVTOR IN PRAECEDENTIUM titulorum explicatione sæpius sese refert ad capitulum hoc, Quoniam frequenter &c. tit. VI. lib. II. decretal. idq; per se elegans, atq; ita hoc in loco explicatum est, vt iusti commentarij loco haberi non immerito possit: ideoq; illud in gratiam studiosorum hic subiungere visum est: iudicauimus enim multum hinc lucis priorum titulorum explicationi accessurum: id quod diligenti lectori facilè notum fiet. Studiosi igitur hoc boni consulant, & qualecunq; studium nostrũ sibi probari patiantur.
Vale.

IN CAP. V. TIT. VI. DECRETALIVM.

INNOCENTIVS III.

QVoniam frequenter in dubium reuocatur [a] a multis, an lite non contestata testes recipi valeant, authoritate præsentium duximus declarandum [b] regulariter verum esse, quod lite non contestata non est ad receptionem testium procedendum: [c] Nisi forte de morte testium timeatur, vel absentia diuturna: in quibus casibus, cum [d] ciuiliter est agendũ (ne veritas [f] occultetur, & probationis copia fortuitis casib9 [g] subtrahatur) [h] senes & [i] valetudinarij, [k] & alij testes (de quibus ex aliqua rationabili causa timetur) etiam lite non contestata sunt procul dubio admittendi, seu pars conuẽta sit [m] contumax, seu sit absens [n] absq; malitia, [o] vt conueniri non possit. Sed si actor non conuenerit aduersarium, [p] intra annum ex quo conueniri poterit, vel saltem receptionem huiusmodi testium [q] non denunciauerit ille. Attestationes [r] sic receptæ [s] nõ valeant, [t] ne forte hoc procuret in fraudem, vt processu temporis, exceptiones legitimæ ad repellendum testes, vel aliæ locum habere non possint.

Summæ rerum.

1. *EPitome huius capituli.*
2. *Eiusdem præcipua capita.*
3. *Regulariter ante litem contestatam testes non admitti.*
4. *In omnibus causis requiri litis contestationem.*
5. *Et quæ sit huius regulæ ratio.*

6. *Iure ciuili controuerti inter [illegible] an testes aduersus contumacem lite non contestata recipi possint.*

7. *Papam diuersas Dd. iuris ciuilis opiniones definire posse.*

8. *Quando res iure ciuili dubia & iure autem [illegible] clarè definita, tamen canonibus standum est in vtroq; foro.*

9. *De natura regulæ est, vt patiatur exceptionem.*

10. *Allegans pro se regulam eatenus fundatam habet intentionem, donec de exceptione doceatur.*

11. *Quibus casibus etiam ante litis contestationem admittantur testes.*

12. *Quæ requirantur, vt ob absentiam testes ante lit. contest examinari possint & nu. 14. & 30*

13. *Quæ dicatur diuturna absentia.*

15. *In causis criminalibus an examinentur testes ante lit. contest. si de morte vel diuturna ipsorum absentia timendum sit.*

16. *Testium visus à Deo probatus, & quo spectet.*

17 *Testes propriè qui, & vnde dicantur.*

18. *Probaticnum fa ultas non coërcenda.*

19. *Receptio testium facta ante lit. contest. ob periculum mortis vel diuturnæ absentiæ, si periculum cessct, an nihilominus valeat: & nu. 21.*

20. *Factum legitimè non est retractandum, etsi casus eueniat, à quo non posset incipere.*

22. *Testimonia ob periculum mortis vel absentiæ recepta consignanda esse apud iudicem.*

23. *Testes ante lit. contest. admitti, si periculum obliuionis immineat.*

24. *Hoc tamen in iudicantis arbitrio consistit.*

25. *Calderini ea in re opinio refutata.*

26. *Senes qui sint.*

27. *Valetudinary qui dicantur.*

28. *Quæ requirantur, vt testes ante litis contest. recipi valeant.*

29. *Si aduersarius sit præsens & paratus suscipere iudicium, an nihilominus testes ante lit. contest. sint recipiendi.*

30. *Textum hunc de anno vtili ab initio, sed in processu continuo intelligendum.*

32. *Denuntiatio quando in casu præsentis cap. sit necessaria.*

33. *Attestationes ob mortis vel diuturnæ absentiæ periculum receptæ, an ipso iure concidant, vel ope exceptionis.*

Hoc † capitulum est valdè memorabile, multiq; eo nomine passim à Doctoribus celebratur: declarans, quo tempore producendi sint testes. † Duo autem præcipua continet & tendit. Primum, regulam vulgatam, eiusq; regulæ aliquot exceptiones. Deinde quonam pacto procedi oporteat, cum lite non contestata reus est contumax. Vtrumq; [illegible] explicabimus. Quod ad primum attinet, † pro regula seruandum est, ante litem contesta-

a in § rlt buius c.

[illegible]

4\. [illegible]

5 [illegible]

6\. a Multa] † N[illegible]

[illegible]

7\. [illegible]

8\. [illegible] meq; [illegible]

9\. b Regulariter] † Ad [illegible]onem regulæ non [illegible] tur, [illegible] de n[illegible]

10\. [illegible] regular[illegible]. [illegible]

[illegible] pre[illegible] se exceptione [illegible]

c Nisi fort[illegible] sex numero, [illegible]

11\. quibus [illegible] 69. † [illegible]

[illegible] Vtraq; [illegible]

12\. [illegible] Quod [illegible]

[illegible] bet autem [illegible]

13\. Item absen[illegible] † [illegible]tem dicitur secund[illegible] æstimabit, ex[illegible]

14\. [illegible]. † N[illegible] veri[illegible] acceptum [illegible] secus si esset [illegible].

d C[illegible] [illegible] [illegible]ores [illegible] [illegible] etiam [illegible] In [illegible] non [illegible] [illegible] quia [illegible] ex[illegible] [illegible] ac salute [illegible] plerunq[ue] [illegible] & quæ damno [illegible] Sol. [illegible] experiat[ur]: quod & ipse pr[illegible] c[illegible]

[illegible] in [illegible] eius, cui [illegible] [illegible]d.
[illegible] l. vlt. C de prob.
l. ad quod [illegible] l. [illegible] [illegible] A[illegible] b. & [illegible]

e Ne veritas) Aet[illegible] est prædi[illegible] † Testium [illegible] naturali ratione a DEO opt. [illegible] pro[illegible] spect[illegible], vt pudice pr[illegible] endam veritatem aduersus mendacia [illegible]. † Siquidem [illegible] testes [illegible], qui de [illegible]us & negotiis hominum [illegible] dem fac[illegible] dubit[illegible] pat[illegible] pellati, qu[illegible] statu[illegible] causæ. Quare si [illegible] fit, veritatem vel ob mortem, vel [illegible] absentiæ testium periculum perituram, [illegible] ante litem [illegible] tur, vt si [illegible] fac[illegible]. † Nam [illegible] facultas non [illegible] est [illegible], verit[illegible] pro[illegible]tio salua esse [illegible] semper debet.

m in nouel. de test. b. in princi.
n. l. quoniam. in fi. C de hæret. l. generaliter. C de reb. cred. l. curent ff de test. §. & hæc verò mult[illegible]. & §. si [illegible] te[illegible]s. in Nouel. [illegible]

f Occultetur) propter absentiam vel mortem testium † Disputant [illegible] interpretes, facta ob huiusmodi ca[illegible] testium pro[illegible] sit [illegible], sublatum sit mortis siue absentiæ periculum, [illegible] nus vires habeat? Et non videtur, [illegible]lum, [illegible] causa, quia non perijt proban[illegible] S[illegible] est, attestationes admissorum testium manere [illegible] ab initio iuste ac legitime receptæ sunt, [illegible], factum legitim[illegible] non [illegible] retr[illegible]andum, etsi a[illegible] non p[illegible] ex[illegible], a quo non posset incipere. [illegible] Et textus hic [illegible] eadem ea [illegible] ratione [illegible], cum actor est ne[illegible] non conue[illegible]endo aduersarium, aut non denun[illegible]ando [illegible] annum. Quare [illegible] alterum [illegible], rema[illegible] in [illegible] tertius [illegible] & robusta [illegible] Panor. hic [illegible]. † [illegible] 22.
tien non [illegible]andum, [illegible] ob pericul[illegible] mor[illegible] ceptæ, [illegible] di[illegible] contest[illegible] in causa, [illegible] pend[illegible] post ea receptus.

o. arg. [illegible] C de testib. [illegible] ta. [illegible] de [illegible] p. c [illegible] me de regul. iu[illegible] 6.
q per c. c[illegible] [illegible] inu.

g Subtrahat) [illegible] Glossator text[illegible] c eti[illegible] 23.
[illegible] h[illegible], ne [illegible] moram & [illegible] [illegible]ensis pro[illegible] c[illegible], [illegible], si periculum obl-

r [illegible] lam [illegible] ne d[illegible] ne t[illegible]

24. obliuio[illegible]neat. † Illud tamen alij malunt iudicantis arbitrio [illegible]ere, qui hoc ex personæ & negotij qualitate æstimare [illegible], num ob hanc causam ante ceptum iudicium testes admittendi sint, vel minus. Atq; ita Butr. Pano. & Soci. sentiunt, quibus & ipse subscribo. Quid enim si negotium bene cognitum sit, nec intricatum? [illegible] quod tunc facile excidat e memoria. † Et [illegible] re- f. c. cum illorum. ad
25. pugnet, tum quia iste casus non sit [illegible] exceptus in textu, tum quia semper allegaretur timor, sicq; euacuaretur effectus regulæ supra traditæ: hæc tamen meo iudicio nihil aduersantur. Primum enim, tametsi iste casus non expresse sit exceptus: ex ratione tamen textus inferius exceptus t colligitur. Deinde, [illegible] iudex tamen non tenetur allegantis [illegible], sed æstimabit hoc suo arbitrio, expensa personæ & negotij [illegible].

fi. [illegible]. de sentent. excom.

t. fa. quod sing. ait. gl in [illegible] j. de cond. indeb. vbi inquit, excepto vno casu ab [illegible] gula similes expressos exceptos censeri.

26. h Senes [illegible], maiores septuaginta annis: sic enim leges censuerunt x [illegible]. Alij tamen malunt hoc relinquere arbitrio iudicis, qui considerata [illegible] complexione cognoscet, qui sint senes.

u. hic latius.

x. l. 2. ff. de excus. tut. Cl. 2. qui ætate se excu. in Spec. de teste §. 2. vers. sed quos. & §. de test[illegible]m compulsio. in princi.

27. i Valetudinarij) † quos scilicet morbus lecto detinet, & propter quorum infirmitatem timetur de morte: quatenus in sene non sit necessaria infirmitas, quoniam (vt Comicus ait y) & ipsa senectus morbus est.

y. Io. And. in c. nouit. s. de iudi. Bald. in sua marg. vers. senex. Flo. in l lege Aquilia si deletum. ff. ad l. Aqui. vbi etiam ait, de hoc esse summariè cognoscendum.

k Et alij) vt sunt proci[illegible] ad militiam nauigationem inituri, aut per loca [illegible]osa ituri, & si q. sunt prædictis z similes.

z l. 2. 3. 4. & 5 ff. de dena. cau. mor.

l Pars conuenta) Glossographus idem esse putat, etsi pars aduersa sit conueniendo, idq; textus satis arguit [illegible] verbis (vt conueniri non possit) Sensus ergo est, aduersarium in ius vocandum esse, si fieri possit, & tum siue vocatus in iudicio se stiterit, siue absens manserit, siue vocari non potuerit, proce-
28. dendum esse ad receptionem testium. † Ex prædictis omnibus colligis, vt lite necdum contestata testes recipi valeant, tria concurrere necessaria esse. Primum vt iusta & rationabilis causa subsit. Alterum, vt agatur ciuiliter. Tertium hic additur, vt aduersarius in cuius præiudicium fit huiusmodi receptio, citetur, si id fieri possit: si non possit, tum vel conueniendus est reus ab actore intra annum, vel ipsi denuncianda talis testium admissio: alias receptæ attestationes concidunt, neq; vllam habebunt firmitatem.

m Contumax) in non comparendo.

29. n Absq; malitia) sine contumacia. † Sed quid si pars aduersa sit præsens, & parata subire iudicium? recipie-

QVia speciales causæ possunt occurrere, in quibus [a] casualiter est [b] aliud obseruandum, vt (verbi gratia) si super aliquius [d] electione, vel [e] copula maritali, quæstio moueatur: tunc enim ([f] ne propter longam moram in spiritualibus & temporalibus patiatur [g] ecclesia læsionem, [h] vel viro siue mulieri fornicationis occasio præbeatur, [i] maxime cum propinquitatis gradus opponitur lege diuina prohibitus) [k] in huiusmodi casibus (si contumax [l] apparuerit is in quem fuit actio dirigenda, seu peremtoria citatione recepta, venire contemnit, seu quia malitiose se ipsum occultat, seu quia impedit, ne possit ad eum citatio peruenire) testes, lite non contestata sunt merito adhibendi, & nihilominus ([m] si de causa liqueat) ad diffinitiuam est sententiam procedendum. [n] Si vero aliter [o] absens fuerit, & agatur de [p] spirituali coniugio inter prælatum & ecclesiam [q] iam contracto electione maxime confirmata, illud in hoc articulo volumus obseruari, quod super expectatione talium personarum in sacris est canonibus [r] diffinitum. Quòd si forsan agatur de spirituali coniugio [t] contrahendo: is qui est in prælatum electus, per spatium sex mensium [u] expectetur, nisi (pensatis negotij circumstantijs) per superioris prouidentiam magis vel minus fuerit expectandns. [x] Si autem de carnali [y] coniugio [z] sit agendum: tam diu alteruter coniugum expectetur, donec de ipsius obitu verisimiliter [aa] præsumatur: quia cum sine culpa sit absens, vt si captiuitate, vel ægritudine, aut alio iusto impedimento forsitan teneatur, aut etiam propria, sed non malitiosa voluntate,

in remotis partibus moram faciat, vt de facili vel in breui citari non possit: [bb] ei quidem præiudicari [cc] non debet, cum habeat forsan exceptiones legitimas ad intentionem contrariam elidendam: eo nequaquam obstante, quòd de lapsu carnis posset opponi: quoniam in coniugio multi casus occurrunt, in quibus coniuges sine culpa, sed non sine causa, continere coguntur.

Summæ rerum.

1. *DVo alij casus, in quibus testes ante lit. contest. recipi possunt.*
2. *Epitome huius §.*
3. *Differentia inter hos casus, & eos, qui in principio huius cap. relati sunt: & nu. 6.*
4. *Ampliatio ad hunc §.*
5. *Contumacia quibus modis probanda.*
7. *Vt ad sententiam perueniri possit in contumaciam in causa matrimonij quæ sint necessaria.*
8. *Hodie contumacia rei non amplius exigitur.*
9. *Quid obseruetur, quo ad receptionem testium, tam in spirituali, quam carnali coniugio, si reus sine contumacia absit: & nu. 16.*
10. *Spirituale coniugium contractum dicatur, per electionem, si electus consenserit: & nu. 12. & 14.*
11. *Confirmatio illud ratificat: consecratio consummat.*
13. *Voculam (maximè) tam implicatiuè quam taxatiuè poni: & nu. 15.*
17. *Quando sola sponsalia contracta sunt, sponso longè profecto licet sponsæ cum alio contrahere.*
18. *Quando verisimiliter de morte mariti absentis præsumatur: & nu. 19.*
20. *De intellectu c. perlatum. §. qui fil. sint legi. & c. 1. §. qui matri. accus. pos.*
21. *Marito absente, an & quando super impedimento coniugij testes recipi possint, ac contra eum procedi, quatuor regulis explicatur & nu. 22. & 23.*

HIC §. † duas alias exceptiones ad superiorem regulam complectitur, videlicet cum impugnatur electio, siue matrimonium: tum enim, ne dilatio sit nociua, non expectatur litis contestatio ad producendos testes, vt ex textu discere est: 1.

† Tra-

[illegible] seruari conueniat, [illegible] ione vel matrimonio [illegible] [illegible], [illegible] quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fi, [illegible]

i Capitaliter) [illegible], in [illegible] tantum casibus.

3. b Aliud) [illegible] quam [illegible] in præcedentibus, quia [illegible] ante [illegible] [illegible] timendum fit. Vel [illegible] præ [illegible], [illegible] feruetur, quam in superioribus. [illegible] ne [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible]. De [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] publicatio [illegible] [illegible].

4. c Alicuius [illegible] pro[illegible] in [illegible] tamen [illegible], [illegible] [illegible] firmiter [illegible]. b [illegible] Inno [illegible] & Panor. [illegible]

d Electione) [illegible] & [illegible] ctione procede[illegible] electio [illegible] [illegible] ratio textus [illegible] [illegible]. c ita Panor. & [illegible]

e Copula mar.) id est [illegible] ni.

f Ne propter) [illegible]

g Ecclesia) in [illegible] agitur.

h vel viro) in altero casu [illegible] catio vitanda est. d. [illegible] de de[illegible] impub

i Maxime) [illegible] io [illegible] tur hic [illegible] alius gradus prohiberet matrimonium, licet lege [illegible] esse prohibitus. e. Inno & Host. [illegible]

k In huiusmodi casibus) [illegible] [illegible] verbo [*Tunc*] nos hanc elegantiam [illegible] [illegible] can[illegible].

5. l Adparuerit) reus si [illegible] contumax in [illegible]. †Sed [illegible] modo doceri poterit [illegible]? Ecce [illegible] elegantes modos probandi contumaciam. Primus est, si [illegible] proposito

[illegible] propofito [illegible] at. [illegible] tempus [illegible] us [illegible] p[illegible] [illegible] to [illegible] p [illegible] on emn[illegible]. [illegible] . Tertius, [illegible] p[illegible] [illegible] t. Et hos pof[illegible] iores [illegible] probatis non [illegible] pus amplius in ius [illegible] [illegible] habeatur pro vo[illegible].

g. [illegible] in l. 1 § [illegible] Bart. [illegible] quod vi aut clam

m Si de caufa) † V[illegible], [illegible] fpirituali, fiue carnali, ad[illegible] publicari, proce dit; ad fe[illegible] d[illegible] contef[illegible]ta. I[illegible]ius ergo ex[illegible] pu[illegible]tur [illegible] s a fuperio[illegible] ri regula, quam fuperiores. cùm ibi non [illegible] ad[illegible] fed [illegible], de quorum [illegible] morte, vel [illegible] a [illegible] [illegible], [illegible] re[illegible] publicentur, nec p[illegible]s [illegible] fententi[illegible] [illegible] co[illegible] na H[illegible] fecus †Vt 7
[illegible] ad [illegible], in ca[illegible] a [illegible] dec[illegible] ne[illegible] ia, vel hinc colligitur Primum, eft ve[illegible] co[illegible], quæ etiam ad receptionem teftium [illegible] tur, [illegible] ad fen- tentiam. Alterum, quod loquitur de caufa [illegible] autem ho- rum deficiente, non proceditur ad fententiam [illegible]. †Ho[illegible] 8.
verò [illegible] requiritur amplius contumacia [illegible] co [illegible] [illegible] & non [illegible] contumace, locus [illegible] ptioni te[illegible] [illegible], [illegible] ta quod ferua.

h. tex in cle. 2. de [illegible] iudi & cle fæpe de- uer fig

n Si vero) †Hactenus de contumaciter [illegible] ente dixit. 9
[illegible] de eo, qui fine contumacia abeft [illegible]. Et pri[illegible]um de fpirituali [illegible] io, fiue electione di[illegible] [illegible] de c[illegible]u [illegible] copula carnali. Quo ad primum [illegible] de fpirituali trade- [illegible], [illegible] a[illegible] c[illegible] [illegible] d[illegible] fu- [illegible] it confe[illegible]m [illegible] [illegible] imprimis c[illegible]n- [illegible] quod facta quidem fit electio, electus ta- men [illegible] con[illegible]t. Nam priori fpecie feruandi [illegible] p[illegible] expectabitur abfens per fex menfes, [illegible] iudi[illegible]t. Quod ad alterum pertinet, [illegible] n p[illegible]tur ad fententiam, fed [illegible] [illegible] do[illegible]ns maritus redeat vel dec[illegible] [illegible].

o Abfens [illegible]) [illegible] contra quem [illegible] tur.

p Spirituali con) [illegible] electione.

q [illegible] [illegible] cenfetur 1[illegible]
[illegible] confenferit [illegible] præ[illegible], [illegible] [illegible] prælatum con- [illegible]um

[illegible] intelligitur etiam [illegible] co[illegible]tio-
11. nis. [illegible] quod, vt non [illegible] propositus [illegible]
[illegible] Sicut deinde per [illegible] dicitur
12. [illegible] Hoc tamen procedit largo modo. * Stricte enim [illegible] modo [illegible] episcopatu [illegible] nam ipse est Sponsus, & in signum [illegible] Anl. ibi notat. *k* [illegible] *de vita & hone.* [illegible]

13. e Matrimonij) [illegible] potuit hæc vocula, [illegible] [illegible] procedere, siue electio sit confirmata, [illegible] sit confirmata. Atque [illegible]
14. [illegible] qua [illegible] quod supra dixi [illegible] videtur etiam [illegible]
15. p[illegible] Nonnunquam [illegible] hæc dictio ([illegible]) taxatiue ponitur, pro tantum [illegible] aonotat, late [illegible], quomodo cognosci possit, [illegible] catiue vel taxatiue accipiatur, &c.

f Diffinitum.) quod [illegible] tractat [illegible] [illegible]

t Contrahendo) [illegible] quidem [illegible] autem [illegible]

u Expectet.) Hodie tamen [illegible], id quod per Innocentium III. Gregorium X. & Nicolaum III. constitutum [illegible] *l. c. j. c. quam [illegible] c. cupientes. de [illegible] in 6.*

16. x Si autem) [illegible] carnale [illegible] & tra- [illegible], qui [illegible] randum [illegible], similiter [illegible] nondum [illegible] [illegible] non esse [illegible] [illegible], donec absens redeat, [illegible] præ[illegible].

y Coniugio) iam contracto, secus in contrahendo, id est,
17. in sponsalibus [illegible] vbi sola sponsalia contracta sunt, obseruandum est, quod [illegible] Alex. m. III. tradidit, nempe sponso ad longinquas regiones profecto, sponsæ licere libere cum alio contrahere. *m c. de [illegible] de spons.*

18. z Sit agendũ [illegible] non sit absens per contumaciam.

a Præsumatur) Sed quando verisimiliter de [illegible] [illegible] præsumitur? Et glossa hic putat, ex fama huiusmodi præsumptionem nasci, quia inuulgata sit fama, cum decessisse. Quia tamen videbat huic expositioni aduersari decretal. *n* Clementis III. quæ certitudinem mortis exigit, putat etiam ex violentis coniecturis certitudinem colligi. Ex quo consequeretur *n c. in præsent.* [illegible] *de sponsalib.*

tur probationem per violentas, præsumptiones sive coniecturas [illegible] dici [o] certam. † Aliud vero multum interesse [illegible], [illegible] præiudicio agatur maximo & irrecuperabili, quale per inde deiectu certa & indubitata mortis probatio vt propter [illegible] tis allegationem alteruter coniugum alij copularetur vel [illegible] quæratur,[q] quis ociderit. An vero modicum subsit præiudicium, & tum sufficiat mortem doceri per famam publicam. Sic in nostro proposito, cum fiat saltem præiudicium, quod procedatur parte absente (nam ipsum impedimentum propinquitatis gradus aduersus coniugium obiectum, plene probandum est) satis est probari mortem coniugis per famam, ad hoc vt lite necdum contestata recipi testes possint ad probandum matrimonij obstaculum. De mortis tamen probatione vide Bart. [r] & Doctores alibi.

bb Ei) absenti coniugi.

cc Non debet) Et per consequens ne præiudicetur absenti coniugi, restes non recipientur, nec procedetur. † Sed 20.
repugnar, quod alibi Alexander III. [s] scriptum reliquit, in
absentia coniugis, posse super impedimento matrimonij testes
recipi ac procedi. Interpretes [illegible] se distorquent in
dissoluenda hac antinomia. † Pro conciliatione obseruandæ 21.
sunt sequentes regulæ. Prima. Si constet malitiose abesse coniugem, tunc aduersus eum procedi posse indubitatum [t] est, & hoc omnes sequuntur. Secunda. Maritus etsi non malitiose, culpa tamen sua absit, id [illegible] sit euidens, idem iuris obtinet, vt eo absente procedi [u] valeat. Cumprimis tamen diligenter inuestigandum est, [illegible] reperiri [x] possit: hocq; gloss. hic voluit, idemq; textus hic probat à contrario, in verbo, cùm sine culpa. Ex hoc enim sequitur, si ex culpa sit absens, testes debere recipi. Nec obstant hæc verba textus (sed non malitiose) quia suppleri debet, nec [y] culpose. † Tertia. Si non sit liquidum, num 22.
maritus sua culpa, vel malitiose, aut iusto detentus impedimento absit, nec constet ipsum iustam abeundi causam habuisse ab initio, [illegible] præsumitur in dubio absentia ipsius malitiosa [z] esse: [illegible] tamen procedatur, diligens de eo habenda est inquisitio. † Quarta. Si coniunx ab initio recessit ex cau- 23.
sa [illegible], vel voluntaria, non tamen malitiosa, seu culpabili, ignoratur [illegible] vbi sit, hoc casu propter licitum absentiæ principium præsumetur ipsum iusto aliquo detineri impedimento, nec poterit aduersus eundem procedi, nisi verisimiliter mortuus esse colligatur: atq; ita textus noster hic loquitur.

Sunt

o. fa. l. licet Imperator [illegible] de leg. 1. vbi euidens dicitur, quod constat per coniecturas.
p. d. c. in præsentia.
q. l. inde Neratius. § fin. cum l. seq. ad leg. Aquil.
r. Bar. in l. 2. § si dubitetur. ff. quem. test. ap. in l. quoties C de naufr. lib. 11. in l. genero. ff. de insa. Bar. & Dd. in l. siquidem. C. sol. matri. Alex. consil. 4. in 2 volu.
s. in c. perlatum. [illegible] qui filij sint legi. & c. 1 [illegible] qui matri. accus. pos.
t. vt hic.
u. ita est casus in d. c. 1. qui accus. matr. pos.
x. vt ibidem dicitur.
y. per d. c. 1.
z sic procedit d. c. perlatum.

[illegible] Vnt [illegible] casus [illegible] specialẽs, in quibus [illegible] litis contestatione, legitime possunt testes produci: vt quando excessiuum inquisitio, vel testium publicatio imminet facienda.

Summæ rerum.

1. [illegible] causa [illegible] testes recipi post ante litis contestationem.
2. [illegible] contumacia requiratur, aduersus quem [illegible] inquisitio, & nu. [illegible] & 4.
5. [illegible] ad perpetuam rei memoriam producantur testes, [illegible] imminente lite, tunc recipi possunt ante litis contestationem.
6. [illegible] introductum est.
7. [illegible] tam in a[illegible] re[illegible] modo [illegible].
8. Si ab [illegible] re pro[illegible] antur, quid o[illegible] ruandum, [illegible] tur, [illegible] nu. 9. [illegible]
12. [illegible] ex parte rei petantur re[illegible]
13. [illegible] qui & actor & reus [illegible].

Subijciuntur [illegible] duæ exceptiones ab regula in principio cap. nostri tradita. [illegible] [illegible] Quoties enim [illegible], possunt testes admitti lite non [illegible] obtinet, qua[illegible] de [illegible] hic Innocentius, sub [illegible] *num* [illegible] quoq; inquisitionem, quæ fit super [illegible]
1. iniuste occupatis, vel [illegible] detentis. [illegible] [illegible] a per not. in c. cum
vero [illegible] quandoq; is, aduersus quem [illegible] [illegible] ... de test. & [illegible]
[illegible] quæsitus [illegible] ... c. quapro.
[illegible] ionem. † [illegible]
[illegible] inqu[illegible] de [illegible] exceptionem, [illegible] ... l. pr[illegible] c. cum
non e[illegible]: [illegible] ... [illegible] us [illegible]. pu[illegible].
2. tur. † Pan[illegible] tamen putat, [illegible] ... [illegible] & c. cum [illegible] & [illegible] de re iud.
[illegible] procedi [illegible]
contumax. [illegible] ... [illegible] qu[illegible] &
3 v[illegible] examinet [illegible] ... [illegible] n. 2 [illegible]
[illegible] exceptio [illegible] ad perpetuam rei me- ... [illegible] in [illegible]. in [illegible]
[illegible] iam, nulla adhuc [illegible] ... [illegible] ne §
[illegible] ipiuntur [illegible] ... de accusa.
[illegible] ftium publicatio[illegible], & in [illegible]
4. [illegible] cognitum. † [illegible] hæc [illegible]
[illegible], quia multis [illegible]

[illegible]

re[illegible], [illegible] successiones rerum [illegible] sermone [illegible] facultas. † [illegible] locus [illegible] exceptione, tam in actore, [illegible] fundandam [illegible] ad [illegible] distinctionem. Hec [illegible], [illegible] confusione, [illegible] tres articulis. Primus † Si testes ex parte actoris producuntur ad perpetuam rei memoriam, tunc interest, an actor [illegible] experiri possit, [illegible] [illegible] tur [illegible], vel non possit. † Nam [illegible] [illegible] non admittentur ante litem contestatam testes, [illegible] de morte [illegible], aut diuturna eorum absentia subuerendum sit: tunc etsi suscipiantur, publicatio tamen non fiet, [illegible] post litem contestatam. † Posteriori vero, si quidem facultas experiundi in iudicio actori non possit esse, nec prius examinatis testibus, productioni locus erit. Nihil enim hoc casu actori imputari potest, quare non agat. Verbi gratia, de fidecem bonorum possessionem secundum tabulas petere, necesse est [illegible] de [illegible] tibus testamenti fidem facere iudici. [illegible] non alia ratione [illegible], nisi [illegible] testibus, eorumq; testimoniis cognitis. † Sin vero [illegible] agendi non statim competit, competitura tamen est, tamen non recipiantur testes, vt quia sit obligatio conditionalis, [illegible] actor ante litem contestatam ad perpetuam rei memoriam testes producere volens, sic demum auditur, quando de ipsorum obitu, vel absentia diuturna periculū subesse dignoscitur. Secundus articulus [illegible] † Si petantur examinari testes ex parte rei ad fundandam [illegible] exceptionem, tunc indifferenter admittuntur, & in publicam instrumenti formam rediguntur: non enim est in rei potestate, sicut actoris, quando conueniatur. Tertius. † Si examinatio testium postuletur ex parte illius, qui in causa & actor & reus esse possit, [illegible] dicendum est, vt indistincte examinati testes, [illegible] valeant.

*

d [illegible] & [illegible] de [illegible] bus omnia in N- uell. coll.

e [illegible] in pr. c. nostri.

f [illegible] publicati C. de [illegible] de [illegible] tab. l. 2. [illegible] testa. aper.

g Bart. in d. auth. sed et si quis C. de test.

h [illegible] petendo C. de tem. in inte resti.

i [illegible] [illegible] & [illegible] vide Bar. & alios [illegible] sed et si quis & [illegible] ad [illegible] d. c. [illegible] d. c. [illegible]

Inalijs

[illegible] actione [illegible] Si [illegible] petitæ [illegible] reus veniat [illegible] Quod [illegible] annum [illegible] exhibita satis[illegible] [illegible] expe[illegible] possessionem [illegible] Quod si [illegible] annum, actor post annum [illegible] super proprietate [illegible] Quod si super rebus immobilibus quis [illegible] qui eis possidet nomine alieno de[illegible] [illegible] vt vel ipse [illegible] responsalem, [illegible] intentionem [illegible] Si vero post tempus [illegible] quod [illegible] est, [illegible] luerit [illegible] quæ inge-ritur, [illegible] quo [illegible] catus est [illegible] nem long[illegible] contestata [illegible] iudex trib[illegible] edictis [illegible] & tunc [illegible] in eadem [illegible] voluntate [illegible] [illegible] summarium examinatis, in [illegible] ipsarum [illegible] dabit omni [illegible] absente [illegible] cipali quæstione [illegible] Si autē super per-sonali actione [illegible] vel mittendus est actor in possessionem [illegible] bilium bonorum ipsi-us vel immobilium [illegible] mobilia non ha-beat [illegible] pro modo [illegible] contu-macem est [illegible] [illegible] a [illegible] protenda [illegible]

ita videlicet, [illegible] alterutra [illegible] na quæ [illegible] timeri debeat, iudex à principio [illegible] sit contentus ad alteram nihilominus proce[illegible] Si [illegible] ruerit proteruitas contumacis, qui [illegible] tra annum, vel post annum, etiam a[illegible] iuxta distinctionem in alio superius [illegible] tam.

Summæ rerum.

1. *EPitome siue summarium huius §.*
2. *Realis & per[illegible]onalis actionis di[illegible]rentia.*
3. *De mixtis ac[illegible]nibus.*
4. *De interdictis perſ[illegible]nal[illegible]bus in r[illegible]m [illegible]iptis.*
5. *De [illegible]ypothecaria ac[illegible]one.*
6. *M[illegible]o in po[illegible]ionem ex primo de[illegible]reto [illegible] [illegible]er[illegible]tur.*
7. *Ad interp[illegible]tionem primi decr[illegible] aduer[illegible]rium [illegible] [illegible]ndum.*
8. *In quem finem fiat mi[illegible]io ex primo decr[illegible]to.*
9. *Tam laicus quam c[illegible]ri[illegible]us ten[illegible]tur [illegible]onem pr[illegible]re iud[illegible] si repetere poſſ[illegible]ionem [illegible] di[illegible]m [illegible]*
10. *Explicatur §. si quis autem pro p[illegible]unia. [illegible] Nouell. de san[illegible] epiſ.*
11. *Reus, contra quem f[illegible] in [illegible]m ex primo decret[illegible] habet annum ad c[illegible]u[illegible]randam quod [illegible]imita[illegible] nu. 12.*
13. *De qua cautione tex[illegible] [illegible]uatur.*
14. *An aduer[illegible]ariu[illegible] [illegible] repe[illegible]re[illegible]l ens audiri debeat, ante quam [illegible]tat.*
15. *Mi[illegible]us in po[illegible]m [illegible] primo decreto non po[illegible]or, [illegible] d[illegible]tantùm de[illegible] intra annum [illegible] nu. 1[illegible].*
17. *Poſt an[illegible] e[illegible]tur [illegible]erus p[illegible]r[illegible] [illegible]men pe[illegible]rio & [illegible].*
20. *In re[illegible]r[illegible]us non r[illegible]quir[illegible]ur secund[illegible]m decretum [illegible]e[illegible]us [illegible]us & nu. [illegible]*
22. *Et qu[illegible] diu[illegible]tatis ratio*
23. *[illegible]r[illegible]endum [illegible] secundum decretum.*
24. *[illegible] Qu[illegible]d [illegible]er[illegible]*
2[illegible] *[illegible]a[illegible] min[illegible] n[illegible]n iud[illegible]io [illegible]requens & [illegible]s.*
26. *[illegible]*
2[illegible] *[illegible]o [illegible] nu. [illegible] 2. [illegible].*
[illegible] *[illegible]tes [illegible]nt[illegible]r [illegible]num nominar[illegible]n [illegible]*
[illegible] *[illegible]ne r[illegible]m[illegible]n habet ius nomi[illegible]a[illegible].*
[illegible] *[illegible]arius, & [illegible] nominare in [illegible] nu. [illegible]*
[illegible] *[illegible]minat[illegible] in rea[illegible]us tantum a [illegible].*
[illegible] *N[illegible]minationis in iudicio officium [illegible]*

34 De

[illegible]
[illegible]
[illegible] m [illegible] am [illegible] neat [illegible]
[illegible]
[illegible] an [illegible] nu. [illegible]
[illegible] non [illegible]
[illegible] domi [illegible]
[illegible] minat quando facit [illegible]
[illegible] d [illegible]
[illegible] quod nam [illegible] am [illegible]m.
[illegible] nun [illegible]
4[illegible] re [illegible] id nominans non potuit [illegible]
[illegible] urat rem c[illegible] ercere potest.
[illegible]
[illegible] m [illegible]
[illegible] t.o.
[illegible]
[illegible] nem n[illegible]
[illegible] hab re [illegible]
[illegible]
61. [illegible] utand[illegible]
62. [illegible] nu. 6[illegible]
[illegible] un[illegible] d educen[illegible]
[illegible]
[illegible] quæ d[illegible]tur contra [illegible]
[illegible]
[illegible] primum [illegible]
[illegible] m.
[illegible] andu[illegible] n[illegible] mmi [illegible]
[illegible] ron [illegible] ap-
p[illegible] nu. [illegible]
[illegible] tum q[illegible]r [illegible]
[illegible] m r m [illegible]
[illegible] nuentum [illegible]
[illegible]
[illegible] aducr[illegible] consummati[illegible]

[illegible]. *Iur[illegible] m[illegible] d[illegible] iur[illegible]urando m[illegible].*

[illegible]. *[illegible] qui[illegible] [illegible]um.*

[illegible]. *[illegible]*

[illegible]. *D[illegible]o.*

[illegible]. *[illegible] n[illegible]simul[illegible]da.*

84. *[illegible] de[illegible]*

8[illegible]. *Contuma[illegible] contra [illegible] recept[illegible] rem [illegible] & nu[illegible].*

86. *Si vero in contumacia per[illegible] ad[illegible]ndum [illegible] tum.*

88. *D[illegible] ad[illegible]um [illegible] sum sit. [illegible]*

Revertitur [illegible] no[illegible] [illegible] nec ad [illegible] por[illegible] ius c[illegible] P[illegible], q[illegible] a[illegible]

a In alijs [illegible]

b Relicti [illegible]

c Si realis [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

[illegible]

[illegible]

Quod si super rebus [illegible]

[illegible]

[illegible] intelligatur, de qua agendum est.

Nomi-

Nominatio [illegible] a [illegible] ad [illegible] n[illegible] [illegible] m[illegible] Adiectu[illegible] [illegible] postea [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] a[illegible] [illegible] ad [illegible] Adpellat[illegible] [illegible] quis ius aliquod haberet [illegible] non prodesset nominare [illegible] in iudicio [illegible] intendatur [illegible] modo [illegible] [illegible] in iudicio [illegible] quid ipse non habet. [illegible] [illegible] [illegible] possessionis. † Sequitur [illegible] *ne conuentus* [illegible] non habet nominando [illegible] etiam in personalibus [illegible] personam con[illegible] probat qui de [illegible] [illegible] Imp. ex qua [illegible] *rem ab aliquo per in rem actionem [illegible] neat* [illegible] a contrario. † Postremo [illegible] [illegible] officium [illegible] de[illegible] [illegible] co[illegible] [illegible] ut [illegible] per [illegible] [illegible] iudicium, & nominatis illud [illegible] totum ad eum spectare [illegible], q[illegible] [illegible] † [illegible] ex[illegible] [illegible], quae [illegible] [illegible] & [illegible] † [illegible] d[illegible] [illegible] non prae[illegible]

[illegible]

N[illegible] iam [illegible], [illegible] item quia n[illegible] [illegible] Nominati [illegible] [illegible] pr[illegible]anda est [illegible] [illegible] nen[illegible], vel co-[illegible]

36. q [illegible]b. [illegible] [illegible]
b[illegible] loc[illegible] abet n[illegible] [illegible] tius tamen obtinuit [illegible] nominare p[illegible] dominum [illegible]. Et quod [illegible] conuentum [illegible] nominatione au[illegible] [illegible] [illegible]m p[illegible]æ[illegible]aueri p[illegible]erit, vel per [illegible] c[illegible], vel [illegible]tionem [illegible] ipsius rei.

37. r Conuentatur [illegible] † scilicet in iudicio, quia sine iudicem [illegible] ha[illegible]atio non [illegible] con[illegible].

38. s Possid[illegible] † [illegible] [illegible] [illegible] Si [illegible] emphyteuta, vel [illegible] per [illegible] neat, [illegible] [illegible] non tantum de iure vtilis dominij [illegible] [illegible] conuenti [illegible] verumetiam de [illegible] domini abieri[illegible] [illegible] fieri a [illegible] [illegible] Bartolum P[illegible]us [illegible] [illegible] personæ, quæ [illegible] [illegible]
39. aliquid prætendat, [illegible] est a [illegible]. † Verum vt & hunc scrupulum paucis [illegible], [illegible] re [illegible] con[illegible]mus, [illegible] tres casus. Primus. Si conuentus actione in rem, [illegible] ius in re habet [illegible] nus, [illegible], & [illegible] tunc [illegible] D[illegible] cum ex [illegible] [illegible] polle[illegible] [illegible] ad [illegible]
40. dictarum n[illegible] [illegible] [illegible] petitus [illegible] in re, quæ [illegible] habeat (vt est emphyteuta, [illegible]) tunc si super suo [illegible] iure conuenitur, non est [illegible] nominationi, quia ipse est dominus [illegible] petit, vt hic Do[illegible] [illegible] tradunt. [illegible] Spec[illegible]r [illegible], do[illegible] [illegible] non esse au[illegible] quia [illegible]

[illegible]

arg. l. item [illegible] tur §. exercitu [illegible] [illegible] & l. si p[illegible] [illegible] § si [illegible] r. [illegible] m. [illegible] de [illegible]

o. l. [illegible] [illegible]

p. [illegible] dum [illegible]

[illegible]

intersit, naturalis tamen poss[illegible], qua de tunc a[illegible] mini, sed rei conuenti est. Verum sententia & a[illegible]us [illegible] non præiudicabunt domino proprietatis al[illegible] Si habens ius in re, conueni[illegible] super tota [illegible] qua tota res simpliciter peratur [illegible] possessionis rei conuenti iure, [illegible] sentis domini[illegible] sit contr[illegible] cum comm[illegible] habet proprietatem cum po[illegible]. Vnde [illegible] phyteuta & feudatari[illegible] ratione [illegible] dominij, quod habet, [illegible] u[illegible]ntur, dominium in iudicio recte n[illegible] abuerit. Idem de fructuario, & marito de rebus dotalibus, & con[illegible]us dicas.

t l. naturaliter. § nihil commune de acq. poss.

t Debet) † Si modò iudicium sibi dictatum euitare velit, & damnum proprium [illegible] tum enim debet necessario nominare: alias vero hæc nominatio non est necessitatis, sed tantum voluntatis. Etsi enim omittatur à reo conuent[illegible], litemq; sus[illegible] ipso ente, [illegible] processus tamen valet. † Cæterum vero domino absenti, & litem n[illegible] hæc nominationis omissio non nocebit, neq; ipsi vel possessionem, vel proprietatem adimet, adeo qu[illegible] etiam facta executione aduersus colonum, reúc[illegible] ad actorem translata, ad[illegible] domino salua sit sua possessio, qua[illegible] habeat. Is tamen, qui litem suscepit, tenebitur actori [illegible] litis æstimatione, vel ad y interesse: dummodò actor [illegible] rem possedisse [illegible] nomine, nam si hoc f[illegible]ebat, [illegible] putare debet, quare non conuenerit verum dominum, siue possessorem. 41. 43

u l. officium ff. de rei vend. Bart. post gl. fi. in d. l. officium. nu. 16

x. Bar. & communiter Dd. per l. vlt. C. si per vim vel alio modo.

y. l. qui se liti. ff. de peti hæred & l. perinde de dolo.

u Statim) † id est, vel ante libelli porrectionem, vel pr[illegible] usquam reus conuentus respondeat. Est enim hæc quæd[illegible] exceptio declinatoria, ideo proponenda ante litis z contestationem. Et hoc verum est in nominatione, quæ iudicij vitandi gratia fit, secus in ea, quæ in[illegible]ructionis causa [illegible] solet: ca enim etiam post acceptum iudicium rectè [illegible] obijcitur. 44.

z. l. vlt. C. de except. & l. exceptione. C. de proba.

a. de qua in d. auth. qua in prouincia.

x Nominare) † alleg[illegible] non possidere suo, sed alterius cuiusdam n[illegible] Quare iudicij declinandi causa no[illegible] net dom[illegible], c[illegible] possideat. Neq; t[illegible] necesse est, qu[illegible] ad[illegible] conuentus p[illegible] bet, se alte[illegible] possidere, qu[illegible] a[illegible] gatio & nominatio facta in iudicio su[illegible] vt per h[illegible] ab i[illegible] iudicij [illegible] onus prob[illegible] & doc[illegible] re, qu[illegible] n[illegible] possideat, vt sic ad se t[illegible] ferat possessionem [illegible] autoritate[illegible] g[illegible], h[illegible] s[illegible] no[illegible] ostenderit. 45.

b l. vlt. de rei vend.

y Certo dierum) † Ostendunt hæc verba, quodnam sit [illegible] facta nominatione. Is c[illegible]tur statuere c[illegible] intra quem n[illegible] dictati iudicij denuntiatio[illegible]. Et [illegible] termi[illegible]us [illegible] um saniorem sententiam 46.

c. arg. l. 1. ff. de dila & c. 1 de dilatio

[illegible]

47 aa Accumbens [illegible]

48 bb Vt clipei [illegible]

49 [illegible]

cc [illegible]

50 dd Responsulam [illegible]

ee Excipiat [illegible]

ff Indumentum [illegible]

gg Quid dal [illegible]

hh Nolucrit [illegible]

51 ii Tanquam [illegible]

k in d. l. 2.

l l. Pomponi[illegible] fi[illegible] de pr[illegible] l. si inter de c[illegible] rei iudi sa. qu[illegible] non p[illegible] do- mi[illegible] iu- dem rei l. si vt c[illegible] t[illegible] § si duob[illegible]. [illegible] d.

Unde [illegible] is con[illegible] C[illegible] [illegible] u[illegible] n[illegible] [illegible] n[illegible] [illegible] colligitur h[illegible] litis contestatio, a[illegible] [illegible] iuat, [illegible] ait, [illegible] nc ex m[illegible] [illegible] n[illegible] ur pr[illegible], [illegible] u[illegible] c [illegible] quas [illegible] ed q[illegible].

kk Quæ in[illegible]) [illegible], [illegible].

ll Poss[illegible]or [illegible] qui [illegible] ne

mm Ad interrump. †Quid er[illegible] pe[illegible] bitur hæc q[illegible]asi 4
li[illegible] R[illegible] [illegible] p[illegible] præscriptionem [illegible] ac si [illegible] co[illegible]. Et [illegible] v[illegible].

nn Ex codic, quo) †[illegible] t[illegible] men co[illegible] a [illegible]
quo di[illegible] n[illegible] piat hæc qua[illegible] litis c[illegible], & præscript[illegible]

m. tex. hic & d. l. 2

inte[illegible]? [illegible] textu[illegible] a t[illegible] co d[illegible] d iudic[illegible]m vocatus est. Gl[illegible]ssa h[illegible] e[illegible] *p[illegible]n m*[illegible] do[illegible]m p[illegible]oni[illegible], cui l[illegible] d[illegible] [illegible]. Io[illegible] A[illegible]d[illegible] de co[illegible] it[illegible] p[illegible] c[illegible] G[illegible], tr[illegible] [illegible] p[illegible]nis [illegible] rup[illegible] ab eo di[illegible]eri, qu[illegible] c[illegible]o[illegible]s [illegible]itur. [illegible] expo[illegible]m & ip[illegible] an plecto[illegible], cum [illegible] denuntiatio priu[illegible] inte[illegible]. E[illegible] denu[illegible]atu[illegible] e[illegible]t, non v[illegible]e, tr[illegible] [illegible]us illius qu[illegible] li[illegible] co[illegible]e[illegible]ati[illegible] ad di[illegible]m, quo [illegible], [illegible] pot[illegible]ate l[illegible].

oo Dominum poss.) [illegible] partes 56.
iudicii [illegible] post fa[illegible], [illegible] non ve[illegible] mat [illegible] ad i[illegible], [illegible] g[illegible] v[illegible] [illegible], vel [illegible], it[illegible], vt [illegible] co[illegible] fiat, Ba[illegible]

n [illegible]undum ea, quæ tra[illegible]uatur [illegible] tres d[illegible]nunti[illegible]s C[illegible] quomodo & quando [illegible].

o [illegible] in l [illegible] n[illegible] [illegible] l. [illegible] de re iud

[illegible] Ceterum [illegible]as [illegible] p[illegible], [illegible] [illegible]- [illegible] v[illegible] [illegible] t[illegible] [illegible]o- t[illegible] p[illegible].

pp [illegible] tunc [illegible] c[illegible] ne af- s[illegible].

qq Voluntate) [illegible], aut com- p[illegible].

rr Sum-

57. rr Summari[illegible]

[illegible] qu[illegible]m in pro[illegible]

58. [illegible] *p. [illegible] C. [illegible]*

[illegible] ex [illegible] tata [illegible] ci, ut [illegible] probatione [illegible] atq; ita text[illegible] & in Summaria [illegible] constitutione, ex qua de iure [illegible] [illegible].

59. ff Possessorium [illegible] de [illegible] ficare non [illegible] de [illegible]

60. [illegible] §. [illegible] e[illegible] est, quod [illegible] necessario [illegible] possessor, & [illegible] possessionis [illegible] c[illegible].

tt Absenti[illegible]

uu Superpim[illegible]

61. r[illegible] du[illegible] sp[illegible]

62. [illegible] nem [illegible] in p[illegible] p[illegible] n[illegible] p[illegible] rei [illegible]

 [illegible]

decem [illegible] præs[illegible], [illegible]. Si verò non [illegible] tempus, [illegible] tempus [illegible] [illegible] ex[illegible] [illegible]. † [illegible] con-tra [illegible] [illegible] 64. [illegible] [illegible] pu[illegible] [illegible] tempus [illegible] puta[illegible] [illegible]. † Verum [illegible] 65. [illegible] non est [illegible]. [illegible] Deinde ad[illegible] [illegible] Deni[illegible] † Nec[illegible] 66. [illegible] Sc[illegible] [illegible] [illegible] mult[illegible] referre, [illegible] sit m[illegible] in p[illegible] [illegible] cale n[illegible] [illegible]. An ve[illegible] [illegible] perti[illegible] [illegible] Et [illegible] excep[illegible] clus.

XX Si autem super [illegible] tum est, [illegible] 67. [illegible] att- 68. [illegible] in-[illegible]

[illegible] in c. [illegible] re [illegible] & per Soci. bi.

x p[illegible] & l[illegible] de præ[illegible] an[illegible]. [illegible] in d. l. 2. C. [illegible] de dam. [illegible]

a [illegible] regula [illegible] reg[illegible] in[illegible]

b. [illegible] hic. ad [illegible]

c C vt nemo inui. per [illegible]m.

d. [illegible] fundus. de dam. [illegible]

e vt [illegible] Soci. [illegible] Al-[illegible] pa. ado-[illegible]

f [illegible] præd. [illegible] de in-[illegible] mari.

rem [illegible] s [illegible] m [illegible] ei prio [illegible] x [illegible] c [illegible]

69. † [illegible] , [illegible] per [illegible]

70. [illegible] † D [illegible] nus [illegible] t , a t [illegible] u a [illegible] t [illegible] , t [illegible] r a [illegible] E [illegible] , [illegible]

71. [illegible] Pro [illegible]] † Pr [illegible] pr ut [illegible] d vel [illegible] p [illegible] I [illegible] r p [illegible] u [illegible] , [illegible] a. H [illegible]

72. [illegible] v [illegible] t , [illegible] , [illegible] r [illegible] , [illegible] & [illegible] c [illegible] .

73. a D [illegible]] [illegible] l [illegible] b [illegible] b [illegible] t [illegible] c [illegible] p [illegible] d [illegible] .

74. b [illegible]] [illegible] r [illegible] , c [illegible] t [illegible] c [illegible] . [illegible]

75. [illegible] rc [illegible] .

b. ut [illegible] & auth. & qui iurat. C. de bo [illegible] & §. [illegible] in nom [illegible] d ex [illegible] . [illegible]

m. [illegible] x [illegible] n [illegible] dena. [illegible] res. o [illegible] & [illegible] d. aut [illegible] qui iurat.

p in [illegible] § si vera se- me.

q [illegible] ma- [illegible] d. [illegible] personas.

r [illegible] ius di no [illegible] l 2. [illegible] d [illegible] 2 [illegible] C [illegible]

[illegible] constituta [illegible] r [illegible] pitur [illegible] pulsus per [illegible] tura [illegible] temperandi. | Quartum [illegible] vel post [illegible] tu [illegible] ter [illegible] ne [illegible] vel [illegible] poss [illegible] dat [illegible] ba [illegible] III. *[illegible] venire, [illegible] t, conte [illegible] pote [illegible]* " *[illegible] in [illegible] rmin [illegible]* "
[illegible] 78.
[illegible] vel [illegible] t
r [illegible] 79.
[illegible] per [illegible] tor [illegible] a ab ac [illegible] actoris & [illegible] propter [illegible] ciam non o [illegible] pera [illegible] in [illegible], qua [illegible] universam a [illegible] lites, [illegible] facta. Qui [illegible] al [illegible] effecti [illegible] m [illegible] † Sex [illegible]
remedium est, Bannum, ut [illegible] loquuntur [illegible] & nuper [illegible] tum voc [illegible] est, sed res antiqui [illegible]. Est [illegible] Bannum, quo [illegible] q [illegible] & [illegible] rebellibus [illegible] eoq; soli Cæsari, qui [illegible] habet, [illegible] bannum [illegible] banno, sed re [illegible] pœnis [illegible]
81. [illegible] Atheniensis durissimam legem [illegible] quadam. quia facinorosis [illegible] aqua [illegible]. [illegible] cui hæc clementia [illegible] et reliqua [illegible].
82. [illegible] vero in [illegible] & [illegible] succedit [illegible] o, qua circum [illegible] certo [illegible] perpetuo [illegible] us. Et [illegible] & [illegible] & ad [illegible] & [illegible] nem, quæ perpetua [b] est. Et hæc omnia [illegible] c remedia [illegible] m toties [illegible] petimus [illegible] con- [illegible] & [illegible] remedia [illegible].

83. c Alterutra [illegible] non fuit [illegible] [illegible] x & [illegible], [illegible] N [illegible] d [illegible] [illegible] d- [illegible] & in ipsis [illegible] proc [illegible]
84. [illegible] pœna, [illegible] pa [illegible] Pa- [illegible] t [illegible] as, [illegible] ob [illegible] t, quia

t. l. consentaneum. C. quomodo & quando. iud. l. iniur [illegible] §. si quis [illegible] de [illegible] cr to [illegible]. de iniu.

u. d. l. [illegible] um.

x. c. prout nobis [illegible] de d. l. & c [illegible]

y. l. qui re [illegible] uer. [illegible] de rei vendi.

z. l. si per alium. § [illegible] ne quis eum qui in ius vo. l. 1. & 2. ff. de in ius vo.

a l. 2. § 1 [illegible] de interd. & releg.

b [illegible] exilium [illegible] inter pœnas. § hæc [illegible] ferenda. [illegible] de interd. & releg.

c l. [illegible] hæc remedia [illegible] nd. in [illegible] 1. a [illegible] 2. in [illegible] remed [illegible] de [illegible].

c [illegible] c ho in [illegible] & [illegible]

[illegible] procedi [illegible]

85. [illegible]

86. [illegible]

87. [illegible]

M[illegible]

88. [illegible]

89. [illegible]

90. [illegible]

91. [illegible]

92. [illegible] Gofred. op[illegible] Panor. hic mem[illegible] intel- ligenda

D[illegible] communiter [illegible]

[illegible] de iure [illegible]

[illegible] quæ not. Inno[illegible] præterea. [illegible] de verbo.

[illegible] §. fin. [illegible] §. [illegible] in d. tit. de [illegible]

[illegible] §. iuxta propositio. in prin.

li[illegible]enda [illegible] [illegible]er[illegible]atur, [illegible] decr[illegible] prol[illegible] [illegible] qu[illegible] [illegible] p[illegible] [illegible]n sufficit [illegible]um cum [illegible]o[illegible]ere p[illegible] [illegible]iu[illegible]icio. P[illegible] tamen v[illegible], quan[illegible] tum ad sent[illegible]ntiam [illegible]finit[illegible] [illegible]a[illegible]is non e[illegible], v[illegible] non liquet de ca[illegible]a. nan[illegible] si [illegible]d d[illegible]m p[illegible] [illegible]let, super quan[illegible]tate, & [illegible]o c[illegible] eius [illegible] ex primo decreto [illegible] quid t[illegible] o[illegible] uan[illegible], Bartolus a[illegible] [illegible] vbe[illegible] docet, ad q[illegible] [illegible]sum iuris[illegible]mit[illegible]o. At[illegible] a D[illegible] O [illegible]uce pe[illegible] huius d[illegible] [illegible] scopulos pe[illegible]ducti sumus.

r. arg. c. veniens. 2 j. de [illegible].

f in d. l. [illegible]neum & [illegible] ad hanc nominat d. [illegible] 2. & d. [illegible] fu[illegible] inst[illegible] §. qui. ex [illegible] au. in p[illegible] ea & Bart. in d. §. Iulianus.

F I N I S.

Ana[illegible]-

[illegible]

LEGVM, CAPITVLORVM, PA-
RAGRAPHORVM [illegible]
[illegible] Quoniam
[illegible]

IN TIT. DE FIDEI IN-
STRVMEN.

[illegible]

§. Quod [illegible]

IN §. QVONIAM EST
QVÆSTIO.

Ab [illegible] §. [illegible]

§. [illegible]

Interlo[illegible]

I[illegible]

INDEX

INDEX

RERVM ET VERBORVM TITVLI DE FIDE INSTRVMEN. ET CAP. QVONIAM FREQVENter [illegible]

tur hac prim[illegible] [illegible]

[illegible]

A.

Appellatio

k 5 Con-

D.

E.

F.

H.

k 3 Immis[illegible]io

I.

Index

k 4

Nomi-

O.

O[illegible]

Rasura

R.

pe[illegible]

ERRATA IN TIT. DE FIDE

in [illegible] commissa.

f. [illegible] li. pen. cautiones.
f. [illegible] marg. deficiunt allegat. [illegible] ta [illegible] in l. vlt. ff. quemad. test. ape. [illegible] l. 2. ff. de fide instru.
[illegible] li. [illegible]
[illegible] li. 6. istam.
f. [illegible] l. 18. dele §.
f. 8. li. 3. & 4. munitierit. Ibid. li. 34. siue ma. &c. siue aut. Ibi. l. 39. quid si.
f. [illegible] l. [illegible] cautiones.
f. 11. l. [illegible] pt[illegible] Ibi. l. 7. dele si
f. 1[illegible] l. [illegible]
f. [illegible]4. l. [illegible] instrumentum.
f. [illegible]9. l. 11. [illegible].
f. [illegible]0. l. 22. dele, est.
f. 21. l. 30. captum sit.
f. [illegible]6. l. 32. proferunt[illegible].
f. 28. l. 21. in loco. Ibid. l. 28. diuersitas.
f. 30. l. 31. emanatam.
f. 31. l. 6. pepererit.
f. [illegible]3. l. 15. [illegible], et[illegible] Ibi. l. 19. nomine non [illegible]tur.

f. [illegible]4. l. 15. consona.
f. [illegible]5. l. 26. [illegible]
f. 37. l. 37. quoniam. [illegible] antep[illegible]n. [illegible]
f. 40. l. 6. inualidam
f. [illegible]4. l. 30. & in [illegible].
f. 47. l. 28. bene
f. 48. l. 27. causa cog[illegible]em
f. [illegible]1. l. 31. [illegible]
f. 52. l. 6. al[illegible]
f. 54. l. 7. prod[illegible] Ibi. l. 15. p[illegible]
f. [illegible]5. l. 7. mutua[illegible] [illegible]d. 14. tabe[illegible]ione.
f. 57. l. 11. donan[illegible] Ibi. l. 12. Quandoq;. Ibi. l. 29. [illegible]itur
f. [illegible]8. l. 35. [illegible] l. 19. [illegible]
f. [illegible]9. l. 22. pro[illegible]
f. 62. l. 31. quid si quis.
f. 64. l. pen. inter[illegible]
f. [illegible]8. l. 24. quod vbi. Ibi. lin. 32. dele. quo[illegible] Ibi. li. [illegible] secus quando
f. 69. l. 8. malitia.

ERRATA IN C. QVONIAM FRE-

quenter, vt lite non contestata, &c. commissa.

f. [illegible]3. l. 5. tum cano.
f. [illegible]4. l. 30. & 31. [illegible]nd[illegible].
f. [illegible]5. l. [illegible] argumento. Ibi. l. 21. veri[illegible]at[illegible].
f. [illegible]6. l. 25. sunt casus præd. Ibi. l. 29 si fieri. Ib. l. 29. [illegible]
f. [illegible]8. l. [illegible]
f. [illegible]9. l. [illegible]4. di[illegible]
f. [illegible]0. l. 26. esset. Ibi. l. penul. [illegible]
f. [illegible]
f. [illegible]2. l. 25 [illegible]

f. 83. l. 24. [illegible]untur.
f. [illegible]6. l. 2. tendendum. ibi. l. 29. absenti.
f. 88. l. 15. iudic[illegible]
f. [illegible] l. 2[illegible] Ibi. l. 6. poss[illegible] [illegible] 12. tenior [illegible] indubitat[illegible]
f. 93. l. [illegible] iudic[illegible]
f. [illegible]7. l. 36. mi[illegible] f. [illegible] mulctare.
f. 102. l. antepe. dele. in. [illegible]
f. [illegible] li. 8. & quid.

IMPRESSVM HELM-
STADII APVD IACOBVM
LVCIVM TRANSYLVANVM,
IMPENSIS WOLFGANGI
KIRCHNERI.

ANNO M. D. LXXXII.

